BIBLIOGRAFIA

METODYKA I ORGANIZACJA

WYDAWNICTWO SBP

NAUKA-DYDAKTYKA-PRAKTYKA

BIBLIOGRAFIA
Metodyka i organizacja

Polish Librarians Association
SCIENCE-DIDACTICS-PRACTICE

BIBLIOGRAPHY

Methodics and Organisation

Edited by Zbigniew Żmigrodzki

WYDAWNICTWO SBP

Warsaw 2000

Stowarzyszenie Bibliotekarzy Polskich
NAUKA-DYDAKTYKA-PRAKTYKA

BIBLIOGRAFIA

Metodyka i organizacja

Pod red. Zbigniewa Żmigrodzkiego

WYDAWNICTWO SBP

Warszawa 2000

Komitet Redakcyjny serii wydawniczej
<<NAUKA — DYDAKTYKA — PRAKTYKA>>
Marcin DRZEWIECKI (przewodniczący), Stanisław CZAJKA, Zofia GACA-DĄBROWSKA, Barbara SOSIŃSKA-KALATA, Danuta KONIECZNA, Krzysztof MIGOŃ, Mieczysław MURASZKIEWICZ, Janusz NOWICKI (sekretarz), Wanda PINDLOWA, Jan SÓJKA, Barbara STEFANIAK, Hanna TADEUSIEWICZ, Zbigniew ŻMIGRODZKI

Książka wydana przy pomocy finansowej Komitetu Badań Naukowych

Recenzenci
Anna ŻBIKOWSKA-MIGOŃ
Jadwiga SADOWSKA

Poszczególne rozdziały opracowali: **Elżbieta Gondek** (2, 10.2-10.14, 11), **Diana Pietruch-Reizes** (8, 9), **Anna Tokarska** (5, 6), **Zbigniew Żmigrodzki** (1, 3, 4, 7, 10.1)

Opracowanie literatury przedmiotu: **Anna Tokarska**
Opracowanie indeksów: **Elżbieta Gondek**

Redakcja techniczna i korekta
Anna LIS

© Copyright by Stowarzyszenie Bibliotekarzy Polskich

ISBN 83-87629-43-X

CIP — Biblioteka Narodowa
Bibliografia: metodyka i organizacja / pod red. Zbigniewa Żmigrodzkiego ; Stowarzyszenie Bibliotekarzy Polskich. - Warszawa : Wydaw. SBP, 2000. - (Nauka, Dydaktyka, Praktyka ; t. 38)

Wydawnictwo SBP. Warszawa 2000. Wydanie I. Ark. wyd. 21.5. Ark. druk. 22.0.
Łamanie: Krzysztof Brawiński. Druk i oprawa: Z.P. Poligrafia
00-389 Warszawa, ul. Smulikowskiego 6/8, tel. 826-06-03

SPIS TREŚCI

PRZEDMOWA 9

1. WIADOMOŚCI OGÓLNE 11

Bibliografia – geneza i zakres pojęcia. Różne znaczenia terminu. Cele i zadania bibliografii. Bibliograf – jego zadania i czynności. Rodzaje służb bibliograficznych

2. HISTORIA, TEORIA I METODYKA BIBLIOGRAFII W POLSCE 18

3. PRZEDMIOT BIBLIOGRAFII – DOKUMENT – I JEGO BADANIE 32

4. TYPOLOGIA I KLASYFIKACJA OPRACOWAŃ BIBLIOGRAFICZNYCH 35

Opracowanie bibliograficzne. Norma PN-89/N-01255. Ogólne kryteria typologiczne. Różna postać fizyczna. Odrębne formy piśmiennicze. Rodzaje opracowań

5. NORMY I INNE POMOCE METODYCZNE W BIBLIOGRAFII 46

Normy bibliograficzne i pokrewne. Budowa norm bibliograficznych. Poradniki metodyczne. Opracowania bibliograficzne jako wzorce

6. OPIS BIBLIOGRAFICZNY 63

Definicja opisu. Normy opisu. Opis bibliograficzny książki – jego strefy. Stopnie szczegółowości opisu. Opis wydawnictw ciągłych i ich części. Opis dokumentów specjalnych. Przypisy bibliograficzne. Przypisy bibliograficzne dla dokumentów elektronicznych. Bibliografia załącznikowa. Przypisy a powołania w tekście dokumentu. Opis dokumentów dla potrzeb bibliografii załącznikowej. Opis katalogowy. Konwersja alfabetów obcych. Konwersja i retrokonwersja katalogów

7. PRZYGOTOWANIE SPISU BIBLIOGRAFICZNEGO 125

Etapy pracy i związane z nimi działania. Założenia i plan spisu. Gromadzenie materiałów i opisywanie dokumentów. Prace redakcyjne: selekcja opisów; opracowanie opisów jako pozycji spisu; charakterystyka rzeczowa opisanych dokumentów; układ bibliografii i szeregowanie pozycji; tworzenie opisów powtórzonych i odsyłaczy, numeracja pozycji; opracowanie indeksów; opracowanie innych materiałów informacyjno-pomocniczych; opracowanie materiałów wprowadzających; opracowanie spisu treści i tytulatury; opracowanie wydawnicze i typograficzne. Sporządzenie maszynopisu wydawniczego. Korekta autorska i czynności końcowe

8. SPECJALNE FORMY OPRACOWAŃ BIBLIOGRAFICZNYCH 148

Nowe metody i techniki bibliografii. „Current contents". Indeksy słów kluczowych. Indeksy cytowań bibliograficznych. Bibliografie analityczne.

9. ZAUTOMATYZOWANY SPIS BIBLIOGRAFICZNY (BIBLIOGRAFICZNY SYSTEM INFORMACYJNO-WYSZUKIWAWCZY) 191

Uwarunkowania automatyzacji procesów bibliograficznych. Międzynarodowa wymiana informacji bibliograficznych – formaty do wymiany danych i normalizacja. Automatyzacja bieżącej bibliografii narodowej. Bibliograficzne bazy danych

10. DZIAŁALNOŚĆ BIBLIOGRAFICZNA I JEJ ORGANIZACJA 207

10.1. Podstawy organizacji działalności bibliograficznej 207

10.2. Ustawowe oraz instytucjonalne ramy działalności bibliograficznej w Polsce 209

10.3. Formy działalności bibliograficznej w skali światowej 212

Cele działalności. Międzynarodowe założenia programowe unifikacji działalności bibliograficznej. Uwarunkowania kompletności informacji bibliograficznej

10.4. Model centrali bibliograficznej i bibliografii narodowej 220

10.5. Bibliografia narodowa a bibliografie specjalne. Międzynarodowa informacja bibliograficzna 232

10.6. Bibliografia a rynek książki 238

10.7. Zadania Instytutu Bibliograficznego Biblioteki Narodowej 243

10.8. Polska bieżąca bibliografia narodowa 250

10.9. Polska narodowa bibliografia retrospektywna 264

10.10. *Bibliografia polska* Estreicherów 273

10.11. Wybitni przedstawiciele nauk szczegółowych jako twórcy bibliografii specjalnych 279

10.12. Prace bibliograficzne bibliotek PAN i innych bibliotek naukowych 286

10.13. Prace bibliotek publicznych i naukowych nad bibliografiami różnych regionów Polski 297

10.14. Udział bibliotek władz i urzędów w pracach bibliograficznych

11. WYKORZYSTANIE OPRACOWAŃ BIBLIOGRAFICZNYCH W SŁUŻBIE BIBLIOTECZNO-INFORMACYJNEJ 308

LITERATURA PRZEDMIOTU. A. Książki i artykuły. B. Normy 322

INDEKS OSOBOWY 333

INDEKS PRZEDMIOTOWY 337

WYKAZ RYSUNKÓW 351

CONTENTS

PREFACE 9

1. GENERAL INFORMATION 11

Bibliography – genesis and scope.Different meanings of the term. Purposes and tasks of bibliography. Bibliographer – his tasks and activities. Types of the bibliographical services.

2. HISTORY, THEORY AND METHODOLOGY OF BIBLIOGRAPHY IN POLAND 18

3. OBJECT OF BIBLIOGRAPHY – DOCUMENT – AND RESEARCH ON IT 32

4. TYPOLOGY AND CLASSIFICATION OF THE BIBLIOGRAPHICAL WORKS 35

Bibliographical works. Norm PN-89/N-01255. General criteria of the division. Different physical forms. Distinct literature forms. Types of bibliographical works.

5. NORMS AND OTHER METHODICAL AIDS IN BIBLIOGRAPHY 46

Bibliographical and related norms. Structure of the bibliographical norms. Methodological guidebooks. Bibliographical works as patterns.

6. BIBLIOGRAPHICAL DESCRIPTION 63

Definition of the description. Norm of the description. Bibliographical description of a book – parts of the description. Degrees of the particilarity of the description. Description of serial publications and their parts. Description of special documents. Bibliographical notes. Bibliographical notes for electronic documents. Reference list. Notes and quotations in the document text. Document descriptions for the needs of reference list. Catalogue description. Conversion of the foreign alphabets. Conversion and retroconversion of catalogues.

7. PREPARATION OF BIBLIOGRAPHY 125

Stages of work and their attendant activities. Guidelines and plan of the bibliography. Gathering materials and describing documents. Editorial work: selection of descriptions; creating descriptions as bibliography items; subject characteristics of the described documents; bibliography arrangement and ranking of items; creating repeated descriptions and notes, numbering of items; creating indexes; arranging of other information, auxiliary and introductory materials; creating table of contents and titles; publishing and typographic arrangement.Creating a publishing typescript. Author correction and final actions.

8. SPECIAL FORMS OF BIBLIOGRAPHY 148

New methods and techniques of bibliography. Current contents. Key words index. Bibliographical quotations index. Analytical bibliographies.

9. COMPUTERIZED BIBLIOGRAPHY (BIBLIOGRAPHICAL INFORMATION-RETRIEVAL SYSTEM) 191

Conditions of computerization of bibliographical processes. International exchange of bibliographical information – data exchange formats and normalization. Computerization of current national bibliographies. Bibliographic databases.

10. BIBLIOGRAPHICAL ACTIVITY AND ITS ORGANIZATION 207

10.1. Basics of organization of bibliographical activity 207

10.2. Statutory and institutional confines of bibliographical activity in Poland 209

10.3. Forms of bibliographical activity in the world 212

Purposes of the activity. International program assumptions of unification of the bibliographical activity. Conditions of completeness of bibliographical information.

10.4. Model of bibliographic head office and national bibliography 220

10.5. National bibliography and special bibliography. International bibliographical information 232

10.6. Bibliography and book trade 238

10.7. Tasks of the Bibliography Institute of the National Library 243

10.8. Polish current retrospective bibliography 250

10.9. Polish national retrospective bibliography 264

10.10. Estreichers' *Polish bibliography* 273

10.11. Outstanding representatives of particular sciences as originators of special bibliographies 279

10.12. Bibliographical research of PAN libraries and other scientific libraries 286

10.13. Research of public and scientific libraries on bibliography of different regions of Poland 297

10.14. Participation of libraries, authorities and offices in bibliographical research 303

11. USE OF BIBLIOGRAPHICAL WORKS IN LIBRARY AND INFORMATION SERVICES 308

LITERATURE. A. Books and articles. B. Norms 322

NAME INDEX 333

SUBJECT INDEX 337

LIST OF FIGURES 351

Przedmowa

Ostatni obszerny polski podręcznik metodyki bibliograficznej (*Metodyka bibliograficzna: poradnik dla autorów bibliografii specjalnych*. Red. H. Hleb-Koszańska i in. Wyd. 2, Warszawa 1963) ukazał się 37 lat temu. W 1984 r. wyszedł z druku – jako 39. pozycja serii „Materiały Szkoleniowe" Centrum INTE – skrypt pt. *Rodzaje bibliografii. Metodyka i technika ich opracowania*, przygotowany przez zespół pracowników ówczesnego Zakładu Bibliotekoznawstwa i Informacji Naukowej Uniwersytetu Śląskiego, pod redakcją Adama Jarosza i Zbigniewa Żmigrodzkiego. Jego nakład wynosił zaledwie 650 egzemplarzy. Także od wydania tej drugiej publikacji minęło sporo lat i w dziedzinie metodyki bibliografii następowały przez ten czas kolejne zmiany, związane głównie z uzupełnianiem dalszymi arkuszami dostosowanej do zaleceń ISBD normy 01152 *Opis bibliograficzny*; ponadto – z pojawieniem się norm określających terminologię i rodzaje bibliografii oraz postępującymi pracami nad językami informacyjno-wyszukiwawczymi i schematami ujęcia danych czytelnych maszynowo (formatami). W polskich bibliotekach i ośrodkach informacji naukowej uruchomiono też zautomatyzowane systemy informacyjno-wyszukiwawcze, udostępniając za ich pomocą bibliograficzne bazy danych, będące narzędziami informacji bibliotecznej (katalogi i katalogi centralne), bibliograficznej (bibliografia narodowa oraz bibliografie dziedzin i wydawnictw ciągłych), faktograficznej (informatory nauki i inne) bądź nawet tekstowej. W komputerowej sieci rozległej o zasięgu globalnym (Internecie), znalazły się stale rosnące zbiory informacji, tworzone również przy wykorzystaniu metod bibliografii.

W dalszym jednak ciągu trwają i znajdują powszechne zastosowanie metody bibliograficznej analizy dokumentów, będące podstawą ich opisywania; zwiększyła się tylko szczegółowość badania cech wydawniczych oraz zróżnicowanie wzorców opisu, dotyczących nowych rodzajów materiałów. Również metodyka przygotowywania opracowań bibliograficznych wszelkiego typu – tak spisów (*listing titles*), jak i przeglądów (*compilations*) czy monografii bibliograficznych – niezależnie od przechodzenia na nowe techniki ich wytwarzania, utrzymuje się zasadniczo w ramach tradycyjnego procesu. Gdy chodzi o spisy, ma on charakter w ogólnym ujęciu trójdzielny: obejmuje planowanie założeń spisu, gromadzenie i opisywanie materiałów oraz prace redakcyjne. Z tą – oczywiście – różnicą, że opisy w bibliografii zautomatyzowanej wprowadza się do zbioru,

mającego stanowić bazę komputerowego systemu informacyjno-wyszukiwawczego, zaś czynności redakcyjne znajdują swoje miejsce w oprogramowaniu zaprojektowanym specjalnie dla danej bibliografii czy też typowym. Powstają jednak i zapewne będą dalej powstawać także spisy bibliograficzne sporządzane metodami tradycyjnymi, nie mówiąc już o przeglądach, a zwłaszcza o monografiach bibliograficznych, które mają charakter indywidualnych studiów naukowych o specyficznym profilu.

Trudności, na jakie natrafili autorzy niniejszej pracy, wynikają przede wszystkim z niedostatku literatury metodycznej, dostosowanej do aktualnych wymogów teorii bibliografii. Obfitości bibliograficznych przedsięwzięć nie towarzyszy w odpowiednim stopniu teoretyczna refleksja, a nawet ich krytyczna ocena w postaci recenzji, które – gdy idzie o bibliografię – należą dziś w Polsce do rzadkości. W tej sytuacji przedstawiona książka nie może być tym, co spełniłoby oczekiwania odbiorców o wysokich wymaganiach, którzy pragnęliby w niej znaleźć połączenie ujęcia teoretycznego z podejściem praktycznym. Stanowi ona ponadto opracowanie zbiorowe: jeżeli w ogóle miała powstać, nie było innego wyjścia, biorąc pod uwagę to, w jak niepomyślnych warunkach przypada pracować autorom zatrudnionym w placówkach akademickiego kształcenia bibliotekarzy, a zapewne także pracownikom bibliotek – tym faktem trzeba też tłumaczyć powszechne uchylanie się od pisania podręczników czy kompendiów, nawet pilnie potrzebnych. Daleko idące kolacjonowanie poszczególnych rozdziałów, w celu ujednolicenia ich formy stylistycznej, wydłużyłoby znacznie proces przygotowania tekstu, a czasu na te czynności po prostu brak.

Wspomniany powyżej skrypt *Rodzaje bibliografii* jest do dziś wykorzystywany przez nauczycieli akademickich i studentów – znaczna jego część zachowała aktualność. Zredagowany w większości przez ten sam zespół, który przedstawia obecną publikację, pozwolił na przejęcie pewnej części jego tekstu. Okazało się natomiast niezbędne wprowadzenie zmian oraz nowych treści: obszerniejszej charakterystyki specjalnych form opracowań bibliograficznych i przedstawienia procesu tworzenia bibliografii zautomatyzowanej. Rozbudowano też bibliografię załącznikową w podwójnej funkcji: literatury przedmiotu i spisu lektur uzupełniających.

Będziemy wdzięczni za wskazanie istotnych błędów i braków, jakie występują w tej książce, co powinno przyczynić się do udoskonalenia jej ewentualnego drugiego wydania. Zdajemy sobie sprawę, że jest w Polsce sporo osób bardziej zaawansowanych w poszczególnych kierunkach wiedzy bibliograficznej: liczymy na ich propozycje i wskazówki, utrzymane w miarę możliwości w konwencji *correctionis fraternae*.

Zbigniew Żmigrodzki

Wiadomości ogólne 1

Bibliografia – geneza i zakres pojęcia

Termin **bibliografia** pochodzi z języka greckiego i składa się z dwóch rdzeni: **biblion** lub **biblos** – książka oraz **grafein** – pisać. Nazwę „Byblos" („Biblos") nosiło miasto w Azji Mniejszej, będące ośrodkiem handlu papirusem i jego eksportu – także dziś można znaleźć jego oznaczenie na mapie Libanu, jako niewielkiej miejscowości portowej nad Morzem Śródziemnym. „Biblion" to zdrobnienie od „biblos" („biblia" – liczba mnoga), używane w celu określenia zwoju papirusu, służącego jako materiał piśmienniczy.

Wyraz **bibliografeo** (czasownik w pierwszej osobie liczby pojedynczej) odpowiadał technicznej czynności przepisywania ksiąg; **bibliografos** – przepisywacz ksiąg, kopista; **bibliografoi** – kopiści. W Grecji w V wieku przed Chr. nazywano tak również pisarza skarg sądowych. W starożytnym Rzymie jako bibliografa określano ponadto przedsiębiorcę (w rodzaju księgarza – wydawcy), zatrudniającego kopistów. W wiekach średnich utrzymywał się zwyczaj używania słowa **bibliograf** w odniesieniu do kopiującego księgi; po wynalezieniu druku stosowano je także wobec drukarzy reprodukujących techniką typograficzną księgi rękopiśmienne. Tendencja posługiwania się terminem „bibliografia" na określenie czynności przepisywania ksiąg występowała jeszcze w pierwszej połowie XVII wieku.

Termin **bibliografia** w znaczeniu spisu dzieł pojawił się po raz pierwszy w pracy Gabriela Naudé, bibliotekarza francuskiego kardynała i polityka, Jules'a Mazarina, zatytułowanej *Bibliographia politica* (1633); wkrótce potem użył go Louis Jacob de Saint Charles w swych: *Bibliographia Parisina* (1645) i *Bibliographia Gallica universalis*. Rejestry ksiąg otrzymywały też następujące tytuły: bibliotheca, catalogus, elenchus, index, lexicon, repertorium, thesaurus. Pierwszy z tych terminów upowszechnił się najbardziej, o czym zadecydowało zapewne tego rodzaju dzieło Konrada Gesnera, szwajcarskiego lekarza i przyrodnika pt. *Bibliotheca universalis, sive catalogus omnium scriptorum in tribus linguis: latina, graeca et hebraica* (1545), będące próbą ujęcia całości najważniej-

szego współczesnego piśmiennictwa naukowego w trzech językach. Gesnerowi przyznano miano „ojca bibliografii nowożytnej".

W tym czasie bibliograf francuski, Jean Joseph Rive, inaczej zinterpretował słowo „bibliografia", tłumacząc je jako opisywanie ksiąg: „Bibliographie, mot technique; il signifie decrire des livres"[1]. Natomiast „znajomość ksiąg historyczną, znajomość ich treści wewnętrznej oraz wydobywanie skarbów utajonych w księgach za pomocą krytyki"[2] nazwał **bibliognozją** (z greckiego „gnosis" – poznanie, wiedza). Oprócz terminu „bibliognozja", używanego przez J. J. Rive'a na określenie problemów związanych z książką, w tym samym znaczeniu stosowano słowa „bibliologia", „bibliozofia", bądź „bibliografia", mając na myśli wiedzę o książce – nie odróżniano więc bibliologii od bibliografii. Chcąc umiejscowić tę ostatnią w uniwersalnej klasyfikacji nauk, łączono ją z bibliotekarstwem lub z historią piśmiennictwa.

Wiek XVIII, nazywany złotym wiekiem bibliografii, przyniósł definicje bibliografii jako nauki. Prosper Marchand (*Catalogus librorum bibliothecae Joachimi Faultrier*) uznał bibliografię za naukę ogólną – wstęp do wiedzy o książce. Szerzej potraktował pojęcie Guillaume François Debure, sądząc, że zadaniem bibliografii jest „poznanie świata literackiego i opisanie tego, co się nań składa"[3]. Przedstawił też jej podział na zagadnienia ogólne (bibliologiczne i bibliotekoznawcze) oraz specjalne (bibliograficzne). Michael Denis zdefiniował bibliografię jako naukę o książce. Fryderyk Adolf Ebert podzielił ją na „czystą" i „stosowaną", zaś idący w tym samym kierunku Georg Schneider (*Handbuch der Bibliographie*, 1923) dokonał ostatecznego rozgraniczenia pomiędzy bibliologią a bibliografią, wskazując ponadto na dwa znaczenia terminu „bibliografia": możliwość pojmowania jej jako nauki teoretycznej bądź działalności praktycznej, przy stosowaniu również węższego określenia bibliografii jako spisu dokumentów.

W dyskusji terminologicznej uczestniczyli także polscy bibliografowie, m.in. Jerzy Samuel Bandtkie, Joachim Lelewel i Karol Estreicher. Lelewel przedstawił w *Bibliograficznych ksiąg dwojgu* własną wykładnię teorii bibliografii. Nie oddzielił jej wprawdzie od bibliologii, uwydatnił jednak pojęcie jej przedmiotu, którym jest książka jako produkt sztuki drukarskiej, a także wskazał na zadania bibliografa, do których należy dokładny opis książki według przyjętych zasad. Łączył też z pracą bibliografa powinność udzielania informacji o piśmiennictwie: „Bibliograf, zasobny w naukowe skarby, różnymi językami wiedzy udziela, o dziełach uwiadamia. Czyni to ustnie i na piśmie"[4].

---

[1] S. Vrtel-Wierczyński: *Teoria bibliografii w zarysie*. Wrocław 1951, s. 11.
[2] A. Mendykowa: *Podstawy bibliografii*. Wyd. 2. Warszawa 1986, s. 10.
[3] S. Vrtel-Wierczyński: *Teoria bibliografii...*, s. 18.
[4] J. Lelewel: *Bibliograficznych ksiąg dwoje*. T. 2. Wilno 1926, s. 246-247.

Różne znaczenia terminu

Polska norma *Rodzaje i części składowe bibliografii. Terminologia* (PN-89/N-01225) podaje dwa znaczenia słowa „bibliografia":

(1) Uporządkowany zbiór opisów bibliograficznych dokumentów dobranych według określonych kryteriów, którego celem jest informowanie o istnieniu tych dokumentów, na ogół bez względu na miejsce ich przechowywania.

(2) Dziedzina wiedzy i działalności praktycznej, obejmująca swoim zakresem problemy opisywania dokumentów w celu ich identyfikacji oraz zasady tworzenia i użytkowania bibliografii.

Można też zaproponować inne przedstawienie pojęć:

(1) Jedna z dyscyplin wchodzących w skład szeroko pojętej nauki o książce (bibliologii); ta jej część, która bada i opisuje książki (wszelkie dokumenty), aby tworzyć ich spisy na użytek nauki i życia praktycznego; stanowi zarazem teoretyczną podstawę badań i czynności bibliograficznych.

(2) Metodyka sporządzania opracowań bibliograficznych – spisów, przeglądów i monografii, obejmująca wytyczne ogólne i szczegółowe przepisy, dotyczące podstawowych działań bibliograficznych.

(3) Uporządkowany spis dokumentów, dobranych według określonych kryteriów, mający zadania informacyjne.

(4) Działalność bibliograficzna, polegająca na procesach sporządzania różnego rodzaju opracowań bibliograficznych, organizacji i koordynacji ich wytwarzania.

W związku z tym niezbędne jest objaśnienie wprowadzonego tu terminu **opracowanie bibliograficzne**, oznaczającego wytwór działalności bibliograficznej w trzech kategoriach, takich jak „spis", „przegląd bibliograficzny" („omówienie") i „monografia bibliograficzna". Jest on w swej konstrukcji językowej analogiczny do przyjętego swego czasu terminu „opracowanie dokumentacyjne", a jego użycie ułatwia jednoznaczne określenie pojęcia.

Cele i zadania bibliografii

Analizując cele i zadania, jakie stawiano bibliografii na przestrzeni wieków, można zauważyć istotne różnice w ich pojmowaniu. Książka rękopiśmienna – tak w starożytności, jak i w średniowieczu – nie była dostępna dla szerszego ogółu społeczeństwa. Jedynie wąskie grono ludzi wykształconych czy możnych protektorów nauki i kultury było zainteresowane obiegiem dzieł. Ani liczba książek, ani tryb docierania do nich

nie wymagały zorganizowanej informacji o istniejącym piśmiennictwie – wystarczały katalogi biblioteczne i ustne wiadomości.

Dopiero zwiększona produkcja książek i zamiar ich rozpowszechniania spowodowały potrzebę informowania o wydanych dziełach. Początkowo głównym zadaniem powstających bibliografii był **opis książek** połączony z ich **systematyzacją** (układem). W najbardziej ambitnych zamierzeniach dążono do spisania wszystkiego, co zostało wydane, rejestrując wszelkie dostępne dokumenty. Pierwsi bibliografowie kierowali się jednak przeważnie własnymi zainteresowaniami naukowymi i założonym przeznaczeniem spisu.

W czasach nowszych bibliografowie zaczęli uwzględniać przede wszystkim aktualne potrzeby potencjalnych użytkowników spisów bibliograficznych, odchodząc od własnych zainteresowań jako głównej motywacji swej działalności. Ich prace, podejmowane w bezpośredniej łączności z otoczeniem, stały się dla współczesnej nauki koniecznością. Również wymogi życia praktycznego postawiły przed bibliografią konkretne zadania, odpowiadające zamówieniom społecznym różnych środowisk. Zestawienie książek i innych dokumentów pod kątem określonej problematyki umożliwia dotarcie do potrzebnych materiałów, niezbędnych na różnych etapach prac badawczych, a także związanych z życiem społecznym, gospodarczym, politycznym czy kulturalnym. Bibliografia stosuje też ocenę i selekcję wykazywanych dokumentów, spełniając zadania informacyjne w aspekcie retrospektywnym i bieżącym.

Prace bibliograficzne i wynikające z nich opracowania (spisy, przeglądy, monografie) służą upowszechnianiu wiedzy oraz zaspokajają różnorodne oczekiwania czytelnicze, łącząc się z działalnością dydaktyczno-wychowawczą. Poprzez dobór zalecanej lektury bibliografia zmierza do ugruntowania światopoglądu młodego pokolenia oraz do rozszerzania horyzontów myślowych i zainteresowań. Kieruje uwagę czytelników na literaturę naukowo ważną i społecznie cenną, wskazuje dzieła o dużej wartości artystycznej, promuje wobec odbiorców wartościowe pozycje piśmiennictwa.

Przyjmuje się współcześnie, że bibliografia realizuje dwie podstawowe funkcje:

– **adresową** (identyfikacyjną), polegającą na oznaczeniu i umożliwieniu rozpoznania dokumentu;

– **sygnalną** (informacyjną), obejmującą przekazanie wiadomości o dokumencie.

Wynikają z nich następujące zadania szczegółowe:

1) dostarczanie informacji o dokumentach, ich istnieniu, formie i zawartości treściowej, służące celom nauki i praktyki;

2) upowszechnianie dokumentów – ich zalecanie, umożliwianie odszukania, wypożyczania, nabycia, sprzedaży;

3) pomoc bibliotekom i innym placówkom informacji naukowej: ułatwienie doboru i zakupu, opracowania i udostępniania, działalności informacyjno-bibliograficznej;

4) pomoc w działalności wydawniczej i księgarskiej;

5) pomoc w kształtowaniu życia społecznego i kulturalnego;

6) utrwalanie wiadomości o dorobku kulturalnym i naukowym miejscowości, regionów, krajów, świata, osób, zespołów osobowych czy instytucji, ewentualnie – w określonej dziedzinie;

7) pomoc w działalności dydaktyczno-wychowawczej, upowszechnianiu postępu – przez zalecanie lektury i propagowanie książek uznanych za najlepsze;

8) wspieranie rozwoju nauki przez:

– pomoc w działalności naukowo-dydaktycznej;

– pomoc w badaniach naukowych przez wskazywanie źródeł informacji i dostarczanie materiału na poparcie twierdzeń;

– uwydatnianie luk w piśmiennictwie i badaniach naukowych;

– pomoc w naukoznawstwie i naukometrii;

– pomoc w edytorstwie naukowym poprzez elementy bibliograficzne aparatu naukowego i metody ustalania tekstu;

9) dostarczanie danych do celów statystyki i planowania oraz prognozowania ruchu wydawniczego;

10) działanie na rzecz zbliżenia między narodami, współpracy przy rozstrzyganiu szerszych problemów w skali światowej, a także wzajemnego porozumienia i poznania się różnych narodów oraz formacji kulturowych.

Bibliograf – jego zadania i czynności

Miano **bibliografa** przyznajemy komuś, kto niekoniecznie jest bibliotekarzem, choć – niewątpliwie – bywa nim najczęściej, a przynajmniej jest w jakiś sposób z biblioteką związany. Winien on odznaczać się teoretyczną i praktyczną znajomością metodyki bibliograficznej (analizy dokumentów, sporządzania ich opisów i redagowania opracowań bibliograficznych). Może być zatrudniony w pracowni bibliograficznej instytutu naukowego; czasem jest pracownikiem nauki redagującym bibliografię specjalną o charakterze naukowym albo redaktorem merytorycznym z ramienia oficyny wydawniczej, która bibliografie – jako wydawnictwa zwarte lub ciągłe – publikuje.

W pracach bibliograficznych, prowadzonych dziś najczęściej drogą działań zespołowych, mamy do czynienia z różnymi poziomami kompe-

tencji współpracujących ze sobą bibliografów, co określa podział zadań. Redaktor bibliografii reprezentuje zwykle najwyższy stopień wiedzy i umiejętności – i to zarówno pod względem metodycznym, jak i merytorycznej znajomości przedmiotu bibliografii. On ustala plan pracy i program jego realizacji oraz kontroluje przebieg poszczególnych czynności. Zwraca uwagę na prawidłowy dobór źródeł w gromadzeniu materiałów, jednolitość opisów i selekcję przed zredagowaniem pozycji i dokonaniem układu. Ważna rola przypada bibliografom sporządzającym opisy dokumentów – najbieglejszy z nich weryfikuje ich poprawność. Charakterystyka treści, związana z wprowadzeniem układu, wymaga zwykle decyzji kolegialnych, niekiedy również konsultacji z zewnątrz.

Dalsze prace redakcyjne – przygotowanie indeksów i innych spisów informacyjno-pomocniczych – wykonują członkowie zespołu przy udziale redaktora, który występuje z reguły jako autor wstępu bądź przedmowy; czuwa też nad należytą kompozycją wydawniczą – sporządzeniem maszynopisu wydawniczego wraz ze zbiorem wskazówek przeznaczonych dla wydawcy i drukarni. Na etapie korekty autorskiej, jeżeli nie dokonuje jej osobiście, czyta po raz drugi skład tekstu; sprawdza także poprawność wprowadzenia dodatkowego elementu informacyjnego – tzw. żywej paginy.

W dawnym bibliotekarstwie niektórych krajów (np. Rosji), co niekiedy przetrwało do dzisiaj, przyjęło się utrzymywanie stanowiska „starszego" czy „głównego" bibliografa, który odpowiada za całokształt prac bibliograficznych oraz penetrację piśmiennictwa w zakresie specjalności biblioteki, ponadto za poprawne opracowanie zbiorów z udzielaniem informacji bibliograficznych włącznie. O znaczeniu, jakie mieli kiedyś pracownicy tej kategorii świadczy fakt, że powierzano im zastępowanie kierownika czy dyrektora biblioteki. Należeli też do grupy bibliotekarzy o najdłuższym stażu zawodowym i najwyższym uposażeniu.

Oprócz bibliografów, przygotowujących opracowania bibliograficzne w ramach obowiązków zawodowych, występują też bibliografowie – amatorzy, którzy podejmują prace bibliograficzne w związku z własnymi zainteresowaniami. Niedostatki wiedzy metodycznej wyrównują nieraz zaawansowaną znajomością przedmiotu, któremu poświęcają swoje starania, często wieńczone pożytecznymi publikacjami. Niektórzy z nich zadają sobie trud uzyskania fachowych kwalifikacji i wówczas wyniki ich prac bywają jeszcze bardziej godne uznania.

Sposobność do spotkań i połączonej z nimi wymiany doświadczeń dają w Polsce organizowane przez bibliotekę Narodową i Stowarzyszenie Bibliotekarzy Polskich **Ogólnokrajowe Narady Bibliografów** – dotychczas odbyły się ich cztery: w 1956, 1966, 1978 i 1995 r. W polskich bibliotekach funkcjonują działy informacyjno-bibliograficzne bądź oddziały informacji naukowej, w których łączy się prace bibliograficzne ze

służbą informacyjną. Czołową instytucją, koordynującą działalność bibliografów, jest **Instytut Bibliograficzny** Biblioteki Narodowej, prowadzący prace naukowo-badawcze w zakresie teorii i metodyki bibliografii. Bibliografowie pracują także w dużych wydawnictwach, opracowując ich katalogi, zapowiedzi i dysponendy; z działaniami bibliograficznymi mamy do czynienia również w księgarstwie oraz w redakcjach niektórych czasopism – bibliograficzno-recenzyjnych, literackich, kulturalnych, naukowo-informacyjnych.

Rodzaje służb bibliograficznych

Podejmując próbę określenia kategorii służb bibliograficznych, z jakimi mamy współcześnie do czynienia, należy wymienić:

– służby bibliograficzne i bibliograficzno-informacyjne w bibliotekach i ośrodkach informacji;

– bibliografów wyspecjalizowanych, redagujących najczęściej bibliografie dziedzin o charakterze naukowym, działających w instytucjach naukowych i wydawnictwach oraz w ośrodkach tworzenia baz danych;

– teoretyków i metodyków bibliografii w Instytucie Bibliograficznym Biblioteki Narodowej, w szkołach wyższych i w bibliotekach naukowych;

– służby bibliograficzne wydawnicze i księgarskie;

– pracowników redakcji czasopism bibliograficzno-recenzyjnych;

– bibliografów „prywatnych", podejmujących prace bibliograficzne z własnej inicjatywy, wynikającej z zamiłowania i zainteresowań; nie należąc w istocie do kategorii „służb", wspierają je ku ogólnemu pożytkowi społecznemu.

2 Historia, teoria i metodyka bibliografii w Polsce

Termin „nauka" jest wieloznaczny. Używa się go w węższym sensie w odniesieniu do poszczególnych dyscyplin naukowych oraz w znaczeniu szerokim, obejmującym ogól nauk. Scharakteryzowania każdej szczegółowej dyscypliny naukowej dokonuje się przez określenie jej przedmiotu, zadań i specyficznych metod oraz przez wskazanie relacji tej dziedziny do innych dyscyplin naukowych w przeszłości i współcześnie.

Każda nauka szczegółowa ma swą historię i teorię, czyli metodologię.

Historia bibliografii jest jedną z nauk historycznych. Rozwijała się wraz z teorią i metodyką bibliograficzną, genetycznie wywodząc się z tych samych źródeł, co teoria. Bibliografia była pierwotnie utożsamiana z historią piśmiennictwa, historią książki i historią literatury. O tych początkach pamiętają nadal badacze dziejów nauki, literatury oraz wszystkich dyscyplin. Podobnie, jak historia literatury w obrębie literaturoznawstwa, także historia bibliografii odtwarza kolejne etapy rozwoju form opracowań bibliograficznych i tworzy syntezę ich dziejów.

Dysponujemy już znaczną liczbą dzieł poświęconych historii bibliografii. O jej początkach wspominał Józef Andrzej Załuski, a po nim czynili to jego następcy. Stefan Vrtel-Wierczyński zamierzał napisać dzieło poświęcone historii bibliografii. Plan ten zrealizował przede wszystkim Józef Korpała, autor książek *Zarys dziejów bibliografii w Polsce* (Wrocław 1953), *Dzieje bibliografii w Polsce* (Warszawa 1969) oraz *Krótka historia bibliografii polskiej* (Wrocław 1986). Korpała stwierdził, iż „Historia bibliografii jest dzisiaj w obrębie bibliologii czyli księgoznawstwa, odrębną dyscypliną, oczywiście w ramach szerzej pojętej nauki o bibliografii lub nauki bibliografii, którą niektórzy badacze nazywają również bibliografologią. Liczne związki łączą ją z historią drukarstwa i księgarstwa, a głównie z historią bibliotek i historią nauki. Jej przedmiotem są przede wszystkim drukowane bibliografie i kryptobibliografie wszystkich typów od czasów najdawniejszych aż do czasów dzisiejszych, bez względu na ich typ, rodzaj, zakres czy zasięg. Historia zajmuje się powstaniem, charakterem i funkcją społeczną różnych spi-

sów książek, a także słowników biobibliograficznych i różnych rodzajów spisów bibliograficznych, jakie ukształtowały się w ciągu wieków"[1].

Historia bibliografii ujmuje pełne dzieje powstałych opracowań bibliograficznych w formę zarysów, czego przykładem są prace S. Vrtela-Wierczyńskiego i J. Korpały, lub zajmuje się indywidualnymi dokonaniami wybitnych bibliografów[2].

O ile wytwory postępu, tj. narzędzia, metody i traktaty naukowe z wielu dziedzin – np. medycyny czy techniki – wyznaczają kolejne etapy wiedzy ludzkiej i starzejąc się, zostają zapomniane, to opracowania bibliograficzne nie tracą znaczenia. Jak pisał J. Korpała – „Zmienia się ich funkcja, ale ich wartość dokumentalna jest trwała. Burze dziejowe zniszczyły biblioteki, rozniosły po świecie popioły unikatowych dzieł, lecz w bibliografiach pozostał ślad utrwalony ręką bibliografa, który ocalił je od zapomnienia"[3].

Wyniki badań dziejów bibliografii stanowią przede wszystkim podstawę charakteryzowania dziejów nauki o książce, naukoznawstwa, nauki o literaturze i innych nauk.

Ponieważ w Polsce koncepcje teoretyczne oraz definicje bibliografii formułowano analogicznie do innych europejskich i jeszcze w XIX wieku używano słowa „bibliografia" dla nazwania całości nauki o książce, to teorie powstałe w końcu XIX i na początku XX wieku zmierzały już do określenia bibliografii jako wyodrębnionej dziedziny wiedzy oraz usytuowania jej wśród nauk zajmujących się książką. Znamiennym przykładem tej nowej koncepcji naukoznawczej były poglądy Adama Łysakowskiego. przedstawione w rozprawie *Określenie bibliografii.*

---

[1] J. Korpała: *Krótka historia bibliografii polskiej.* Wrocław 1986, s. 5.

[2] Np. W. Nowodworski: *Bibliograficznych ksiąg dwoje Joachima Lelewela. Studium historyczno-bibliograficzne na tle epoki.* Wrocław 1959; H. Więckowska: *Joachim Lelewel uczony – polityk – człowiek.* Warszawa 1980; *Joachim Lelewel – księgoznawca, bibliotekarz, bibliograf. W 200 rocznicę urodzin 1786-1986 międzynarodowa sesja naukowa* [...]. Warszawa 1986; J. Kapuścik: *W[aclaw] A[leksander] Maciejowski i jego „Piśmiennictwo polskie". Między bibliografią a historią literatury.* Warszawa 1985; O. Błażejewicz: *Samuel Bogumił Linde – bibliotekarz i bibliograf.* Wrocław 1975; J. Korpała: *Karol Estreicher st., twórca „Bibliografii polskiej".* Wrocław 1980; B. Sordylowa: *Gabriel Korbut. Życie i dzieło.* Wrocław 1978 i in. Ponadto opublikowano wiele mniejszych rozpraw, np. J. Starnawski: *„Hecatontas" i początki bibliografii polskiej.* „Rocznik Humanistyczny" 1964 z. 1, s. 133-150; J. Keckówna: *Bibliotheca poetarum Polonorum Józefa Andrzeja Załuskiego.* „Biuletyn Instytutu Bibliograficznego" 1960 z. 4, s. 147-210; K. Bednarska-Ruszajowa: *Michał Hieronim Juszyński – bibliograf i bibliofil. Próba uporządkowania problemów.* „Biuletyn Biblioteki Jagiellońskiej" 1976 nr 1/2, s. 69-91; A. Kłossowski: *Księgarz i bibliograf [Adam Jocher].* „Księgarz" 1979 nr 4; T. E. Modelski: *Ludwik Finkel 1858-1930. Zarys biografii.* „Kwartalnik Historyczny" 1932 s. 1/2, s. 98-147 i odb. Biogramy bibliografów znajdujemy w „Polskim Słowniku Biograficznym", a także w *Encyklopedii wiedzy o książce* (Wrocław 1971) i *Słowniku pracowników książki polskiej* (Red. I. Treichel. Warszawa-Łódź 1972) oraz *Słowniku pracowników książki polskiej. Suplemencie* (Red. I. Treichel. Warszawa 1986).

[3] J. Korpała: *Krótka historia bibliografii polskiej...*, s. 6-7.

Przedmiot, metody i zadania na tle nauki o książce, opublikowanej dopiero w 1950 r.[4] Już tytuł tej rozprawy świadczył o tym, że Łysakowski uznawał bibliografię za samodzielną dyscyplinę naukową, mającą wyraźnie określony przedmiot dociekań poznawczych i metody badań oraz zadania praktyczne. Bibliografia jako nauka stawia cele poznawcze, opisowe, normatywne i wartościujące. Za przedmiot bibliografii Łysakowski uważał świat książek, jednostkę bibliograficzną (książkę lub innego typu dokument) lub zespół takich jednostek bibliograficznych wydzielonych według określonych kryteriów. Z przemyślanego przez Łysakowskiego schematu wewnętrznej struktury księgoznawstwa wyłonił się systematyczny porządek, w którym bibliografia stanowiła jedną z dziedzin ogólnej nauki o książce, nazywanej jeszcze księgoznawstwem[5].

Po II wojnie światowej, gdy dziedzinę zajmującą się książką zaczęto zwać nauką o książce, bibliografię nadal lokalizowano w jej obrębie. Świadczył o tym np. schemat układu, przyjęty dla *Bibliografii Bibliografii i Nauki o Książce*. Łysakowski, kierując działalnością Państwowego Instytutu Książki i następnie Instytutu Bibliograficznego, występował w obronie naukowej rangi bibliografii[6]. Uznał tę dziedzinę za jedną z pięciu składowych części bibliologii i umieścił na pierwszym miejscu[7].

Powtarzały się również w tym czasie wypowiedzi skrajnie odmienne, odmawiające bibliografii cech dyscypliny naukowej. Poglądy te wzorowane były na opiniach radzieckich uczonych, którzy domagali się wówczas, aby bibliografia wypełniała zadania polityczne i kulturalne oraz krytycznie oceniała ideologiczną wartość opisywanych dokumentów[8]. Niektórzy reprezentanci nauk humanistycznych sięgali po merytoryczne argumenty, zaliczając bibliografię do nauk pomocniczych. Na przykład filolog Kazimierz Budzyk napisał w jednej ze swych prac: „Na pytanie, czym zajmuje się bibliografia, wszyscy bez wahania odpowiemy, że książką. [...] Z góry chciałbym podkreślić, że [...] trzy stanowiska, jakie można zająć wobec książki, rozwinęły się ostatecznie w poważne dyscy-

---

[4] A. Łysakowski: *Określenie bibliografii. Przedmiot, metody i zadania na tle nauki o książce.* „Biuletyn Instytutu Bibliograficznego" 1950, t. 3, nr 2, s. 15-43; toż wznowienie: Warszawa 1995.

[5] A. Żbikowska-Migoń: *Adama Łysakowskiego poglądy na bibliografię.* W: *Czwarta Ogólnokrajowa Narada Bibliografów, Warszawa 7-9 czerwca 1995. Referaty i dyskusja.* Warszawa 1996, s. 75-84 Biblioteka Narodowa. Prace Instytutu Bibliogfraficznego nr 28.

[6] A. Żbikowska-Migoń: *Adama Łysakowskiego poglądy na bibliografię.* W: *Czwarta Ogólnokrajowa Narada Bibliografów, Warszawa 7-9 czerwca 1995.* Warszawa 1996, s. 79.

[7] Tamże, s. 80-81.

[8] H. Hleb-Koszańska: *Aktualny stan bibliografii w Polsce oraz postulaty na przyszłość.* W: *Druga Ogólnokrajowa Narada Bibliografów, Warszawa 20 VI 1966. Referaty i dyskusja.* Przygotowała do druku J. Pelcowa. Warszawa 1967, s. 31 Biblioteka Narodowa. Prace Instytutu Bibliograficznego nr 9; H. Hleb-Koszańska: *Adam Łysakowski – życie i działalność.* „Przegląd Biblioteczny" 1971 z. 1, s. 42.

pliny naukowe. Pierwsze przyniosło w wyniku historię piśmiennictwa czy naukę o literaturze, dwa następne rozwinęły się w wyspecjalizowaną już wiedzę o książce, czyli tzw. księgoznawstwo. Sama bibliografia nie jest oczywiście nauką, ale odpowiedni jej poziom znakomicie ułatwia badania naukowe. Choć bibliografia nie posiada własnych zagadnień teoretycznych, jej wartość i olbrzymie dla nauki znaczenie polega na tym, że jest wstępnym, przygotowawczym etapem prac badawczych, których przedmiotem lub źródłem jest książka"[9].

Przywołując opinie Budzyka, należy pamiętać, że stwierdzał on niesamodzielność naukową bibliografii z punktu widzenia filologa, badającego za pomocą metody bibliograficznej druki XVII wieku, oceniającego ruch wydawniczy i związki działalności wydawniczej z życiem politycznym narodu.

Przeciwne stanowisko zajął inny filolog, Stanisław Sierotwiński, który w 1948 r. był zdania, że bibliografia stanowi odrębną dziedzinę badań, naukę o swoistej metodzie, przedmiocie i zakresie. Uznał, że jest to nauka o inwentaryzacji i metodologicznym porządkowaniu ogólnego zbioru druków[10].

W wypowiedziach, poświęconych historycznym korzeniom nauki o książce, podkreślano, iż pierwszą postacią nauki o książce była bibliografia[11]. Teza ta miała podwójne uzasadnienie: po pierwsze w tym, że dziedzinę wszechstronnie zajmującą się książką zwano niegdyś bibliografią. Tak określał tę dyscyplinę np. Joachim Lelewel jako autor *Bibliograficznych ksiąg dwojga*, a i wykłady Estreichera o bibliografii mieściły się właściwie w szerokich granicach bibliologii[12], podobnie jak późniejsze znacznie dzieło S. Vrtela-Wierczyńskiego[13]. Druga motywacja zasadności tezy o bibliografii jako pierwszej formie nauki o książce tkwi w tym, że nim zaczęto dostrzegać bogactwo problematyki bibliologicznej, rejestrowano najpierw produkty wydawnicze, tworząc spisy bibliograficzne.

Klasyczną dla lat sześćdziesiątych i siedemdziesiątych definicję bibliografii jako nauki upowszechniła *Encyklopedia wiedzy o książce* (Wrocław 1971), wedle której w ramach dziedziny bibliografii naukowy

---

[9] K. Budzyk: *Studia z zakresu bibliografii i księgoznawstwa.* Warszawa 1948, s. 7-8.

[10] Cytat za: J. Korpała: *Dzieje bibliografii w Polsce.* Warszawa 1969, s. 328. Do ważniejszych publikacji S. Sierotwińskiego należały wówczas artykuły: *Zagadnienie teorii bibliografii.* „Życie Nauki" 1948, t. 5, nr 29/30, s. 328-229; *Analiza metody bibliograficznej.* „Życie Nauki" 1949, t. 7, nr 38, s. 187-203; *Teoretyczne podstawy systematyki bibliografii.* „Przegląd Biblioteczny" 1949, z. 1/2, s. 3-13.

[11] Zob. K. Migoń: *Z dziejów nauki o książce.* Wrocław 1979, zwłaszcza rozdział *Bibliografia – pierwsza postać nauki o książce.*

[12] M. M. Biernacka: *Wykłady Karola Estreichera w Szkole Głównej w Warszawie 1865-1868. Studium bibliologiczne.* Warszawa 1989.

[13] Zob. S. Vrtel-Wierczyński: *Bibliografia, jej istota, przedmiot i początki.* Lwów 1923.

aspekt ma teoria bibliografii, która „precyzuje jej przedmiot, metody badawcze i zadania. [...] Teoria bibliografii bada rodzaje bibliografii, ich ewolucję oraz zmiany przedmiotu działań bibliograficznych i zadań bibliografii"[14].

Pojęcie teorii bibliografii upowszechnił w polskim piśmiennictwie Stefan Vrtel-Wierczyński. Choć przez wiele lat zajmował się badaniem rozwoju teorii bibliograficznej, to jego dzieło sankcjonujące nazwę takiego działu wiedzy ukazało się drukiem dopiero w 1951 r. We wstępie do swej *Teorii bibliografii* pisał: „Postanowiłem [...] skonstruować pewną całość, która by dawała: 1) zarys rozwoju pojęć bibliologicznych od czasów najdawniejszych do dni dzisiejszych, 2) zarys teorii samej bibliografii osadzonej na szerszym tle nauki o książce. Wobec dużej różnolitości a często i rozbieżności poglądów, wydało mi się rzeczą celową i potrzebną, ażeby problematykę bibliografii oprzeć na szerszej podstawie teoretycznej i historycznej i tą drogą wyjaśnić istotę, charakter i główne jej zadania. [...] Dałem książce tytuł *Teoria bibliografii*, ponieważ uważałem, że [...] rozwiązania obszerniejsze są konieczną jej obudową"[15].

Poglądy Vrtela zaważyły w pewnym stopniu na określeniach przedmiotu bibliografii w późniejszych opracowaniach, a więc np. na definicji w książce *Metodyka bibliograficzna. Poradnik dla autorów bibliografii specjalnych* (Warszawa 1963) i na sposobie skonstruowania definicji pojęcia bibliografii w *EWoK*, którego specyfiką było przypisanie słowu bibliografia trzech znaczeń: spisu, metodyki i jednej z dziedzin nauki o książce.

W świetle wypowiedzi z lat siedemdziesiątych, „bibliografia stworzyła podstawy dla bibliologii, a sama następnie stała się jej częścią, z wyraźnie określonymi zadaniami naukowymi i praktycznymi"[16]. W szerokim zakresie nauki o książce (termin ten stał się równoznaczny z dawnym pojęciem księgoznawstwa), bibliografię nadal uważano za jej część. Dostrzegano wówczas, że „w szeregu dyscyplin księgoznawczych mamy obok dziedzin tak rozbudowanych pod względem teoretycznym, faktograficznym i instytucjonalnym, jak bibliografia – bibliotekoznawstwo – historia książki, dziedziny dopiero budujące swe naukowe podstawy: edytorstwo, księgarstwo, czytelnictwo"[17]. Liczba dziedzin zaliczanych do nauki o książce znacznie się powiększyła, co zmieniało usytuowanie bibliografii.

---

[14] *Encyklopedia wiedzy o książce.* Wrocław 1971, szp. 157.

[15] S. Vrtel-Wierczyński: *Teoria bibliografii.* Wrocław 1951, s. VII-VIII.

[16] K. Migoń: *Z dziejów nauki o książce.* Wrocław 1979, s. 12-13.

[17] K. Migoń: *Nauka o książce wśród innych nauk społecznych.* Wrocław 1976, s. 57. Obok tych wskazanych działów wymieniono też papirologię, papiernictwo, paleografię, neografię, rękopisoznawstwo, iluminatorstwo, inkunabulistykę, introligatorstwo, ilustratorstwo.

Określając miejsce bibliografii w obrębie nauki o książce, zwracano uwagę m.in. na związki bibliografii ze statystyką wydawnictw. Spis publikacji stanowił przecież materiał umożliwiający dokonanie ilościowej oceny ruchu wydawniczego, rozwoju poszczególnych dziedzin aktywności twórczej i udziału poszczególnych narodów i krajów w dorobku kulturalnym.

Statystyka wydawnictw powstała w wyniku przedstawienia liczby publikacji spisanych w opracowaniu bibliograficznym. Za pierwszego polskiego badacza zajmującego się statystyką wydawnictw uważa się Karola Estreichera, ale liczba publikacji ogłoszonych drukiem interesowała także m.in. Władysława Wisłockiego i Mieczysława Rulikowskiego. Była również przedmiotem analiz przeprowadzanych przez międzynarodowe i krajowe ośrodki bibliograficzne, a więc przez Międzynarodowy Instytut Bibliograficzny w Brukseli, Instytut Bibliograficzny Biblioteki Publicznej w Warszawie (1907-1912) i od 1928 r. przez Instytut Bibliograficzny Biblioteki Narodowej. 1 marca 1955 r. utworzono w IB BN Pracownię Statystyki Wydawnictw i zainicjowano publikację rocznika „Ruch Wydawniczy w Liczbach". Badaniu statystycznemu poddano typ i treść wydawnictwa, adresata oraz poziom intelektualny publikacji, miejsce wydania lub miejsce druku, bieżące nakłady i ceny edycji w celu obserwacji roli książki i prasy w kulturze oraz porównania jej konkurencyjności w stosunku do innych mediów[18].

Nowy punkt odniesienia dla bibliografii jako nauki spowodowany został przez rozwój informatyki oraz informacji naukowej. Należało rozstrzygnąć, czy bibliografia jest tylko starszą formą prezentacji dorobku kultury niż stechnicyzowana informacja naukowa, czy też nadal jest ona odrębnym działem wiedzy. Dość wcześnie zaczęto dostrzegać, że teoria informacji naukowej (informologia czy informatologia) zorientowana jest na kompleksowe badanie procesów komunikacji naukowej oraz na podnoszenie efektywności badań naukowych, gdy tymczasem przedmiot i funkcja bibliografii (także bibliotekoznawstwa) wykracza poza cele teorii informacji naukowej, ogarniając swym zakresem również komunikację nienaukową, np. ludyczną, edukacyjno-popularyzatorską i różne formy kultury symbolicznej. Jednocześnie potwierdzono, że bibliografia i bibliotekoznawstwo są dziedzinami, z których wyrosła teoria informacji naukowej. Pod wpływem zainteresowań i definicji zaczerpniętych z informacji naukowej zmieniono sposób określania przedmiotu bibliografii, a więc zrezygnowano z definicji ogarniającej coraz to nowsze postaci nośników i głoszącej że „książka w rozległym tego słowa znaczeniu, [to] inaczej dokument"[19]. Już jednak ta definicja miała w sobie zalążek

---

[18] M. Czarnowska: *Statystyka wydawnictw a bibliografia.* W: *Z problemów bibliografii.* Red. M. Lenartowicz, J. Pelcowa, H. Sawoniak. Warszawa 1970, s. 23-36.

[19] M. Burbianka: *Wstęp do bibliografii.* Wyd. 4. Warszawa 1974, s. 8-14.

nowoczesności. Bibliografia, zachowując swe etymologiczne korzenie, ponownie zdefiniowała przedmiot rejestracji, nazywany teraz dokumentem, a następnie – w kolejnej fazie – publikacją. Postęp techniki spowodował ukierunkowanie myślenia o społecznych aspektach kultury, przez co nastąpiła też zmiana nazwy przedmiotu zainteresowania wielu dziedzin nauki, m.in. bibliografii.

Norma terminologiczna PN-89/N-01225 *Rodzaje i części składowe bibliografii* (Warszawa 1989) znowelizowała sposób określenia i usytuowania bibliografii w klasyfikacji nauk, gdyż upowszechniła definicję głoszącą, że bibliografia to „dziedzina wiedzy i praktycznej działalności, obejmująca swoim zakresem problemy opisywania dokumentów w celu ich identyfikacji oraz zasady tworzenia i użytkowania bibliografii", będącej „uporządkowanym zbiorem opisów bibliograficznych dokumentów [...]". Definicja ta nie nazywa bibliografii nauką. Słowem „wiedza" ogarnia się bowiem to, co naukowe i nienaukowe, także mniemania, subiektywne sądy, obserwację codziennej praktyki oraz wypowiedzi, których przynależność do nauki jest sporna[20]. Uznanie bibliografii za jeden z działów wiedzy pozostawia jednocześnie otwartą drogę do określenia związku bibliografii z różnymi dziedzinami nauki. Jednocześnie bibliografia nie przestaje być domeną zespołowych prac instytucji nastawionych na retrospektywną i bieżącą informację bibliograficzną o zakresie i zasięgu pełnym lub ograniczonym w postaci bibliograficznych spisów i elektronicznych baz. Pozostaje też tematem konferencji z zakresu bibliologii – za granicą i w Polsce. Bibliografia jest przede wszystkim potrzebną formą działalności praktycznej, w toku której rozwiązywane są szczegółowe kwestie metodyki bibliograficznej. Powstają cząstkowe raporty na temat metod gromadzenia i selekcji danych o publikacjach, normy niezbędne w działalności praktycznej, okresowe podsumowania osiągnięć.

Taką rolę, jak książka *Bibliografia. Poradnik metodyki bibliograficznej* (Warszawa 1960) i *Metodyka bibliografii. Poradnik dla autorów bibliografii specjalnych* (Warszawa 1963), odegrały następnie różne ujęcia zagadnień bibliograficznych, np. przewodnik Aleksandry Mendykowej *Podstawy bibliografii* (wyd. 1-2. Warszawa 1981, 1986), zbiory referatów w tomach *Ogólnokrajowa Narada Bibliografów, Warszawa 19 lutego 1956. Materiały* (Warszawa 1956), *Druga Ogólnokrajowa Narada Bibliografów, Warszawa 20 VI 1966* (red. J. Pelcowa. Warszawa 1967), *Trzecia Ogólnokrajowa Narada Bibliografów, Warszawa 5-7 VI 1978 r.* (Warszawa 1980) i *Czwarta Ogólnokrajowa Narada Bibliografów, Warszawa 7-9 czerwca 1995 r.* (Warszawa 1996). Do tej grupy należą także materiały z sesji poświęconych problemom bibliografii regionalnych, takie jak *Bibliografie regionalne. Dokonania. Dylematy. Wnioski. Materiały z konferencji, Puławy 15-16 września 1994 r.* (Warszawa 1995) oraz *Narodowe*

[20] H. Markiewicz: *Główne problemy wiedzy o literaturze.* Wyd. 4. Kraków 1976, s. 10.

i regionalne serwisy bibliograficzne. Materiały z ogólnopolskiej konferencji nt. „Automatyzacja serwisów bibliograficznych. Bibliografie regionalne, bibliografia narodowa. Stan prac i zamierzenia", Warszawa, 2-4 grudnia 1998 r. (Warszawa 1999). Odczuwalny jest natomiast brak podręcznika referującego aktualny stan bibliografii obcych i rozwój teorii bibliografii za granicą.

Technologia elektroniczna spowodowała podjęcie prac teoretycznych związanych z elektroniczną postacią bibliografii. Pod wpływem automatyzacji opracowań zatarła się granica między metodyką rejestracji dokumentów dla celów bibliograficznych, bibliotecznych oraz informacji naukowej. Teoria tej formy opracowań bibliograficznych stała się jednym z tematów dziedziny informacji naukowej, podejmowanych w obrębie nauk matematycznych i technicznych, pozostając zarazem nadal przedmiotem humanistyki

Na usytuowanie bibliografii w obrębie innych nauk wskazuje pośrednio obowiązująca w Polsce ustawa, zawierająca listę specjalności, z zakresu których mogą być nadawane stopnie i tytuły naukowe. Zamieszczone w „Monitorze Polskim" (1992 nr 16 poz. 123) „Obwieszczenie Przewodniczącego Centralnej Komisji do Spraw Tytułu Naukowego i Stopni Naukowych z dnia 25 lutego 1992 r.", dotyczące wykazu dziedzin nauki i sztuki oraz dyscyplin naukowych i artystycznych, w zakresie których mogą być nadawane stopnie naukowe, wymienia jedynie w grupie nauk humanistycznych *bibliologię*, a w grupie nauk matematycznych oraz w grupie nauk technicznych *informatykę*. To powoduje, że bibliografia nie jest dziedziną deklarowaną przez badaczy jako ich specjalizacja, ani nie są w jej zakresie nadawane stopnie i tytuły naukowe.

Z punktu widzenia innych niż bibliologia dyscyplin naukowych bibliografia uznawana jest za naukę pograniczną, styczną lub pomocniczą. Stanisław Sierotwiński w 1948 r. wskazywał na punkty styczne między bibliografią i naukoznawstwem, gdyż obie dziedziny służą klasyfikacji nauk, klasyfikacji piśmiennictwa i dokumentowaniu ewolucji piśmiennictwa. Według S. Vrtela-Wierczyńskiego bibliografia jest nauką ogólną jak logika i z tego powodu powinna być uważana za część metodologii nauk. Vrtel umieszczał bibliografię w podwójnej podrzędności: wobec nauki o książce i wobec metodologii nauk. Takie stanowisko cechuje reprezentantów wielu dziedzin.

Bibliografia umożliwia stałą orientację, w jakim kierunku zmierza kultura. Pozwala pośrednio różnym instytucjom podejmować cele społeczne i uprawiać politykę społeczną. Jednostkom ludzkim, grupom społecznym i narodom bibliografia pozwala komunikować się, wymieniać doświadczenia i rozpowszechniać wiedzę. Służy rozwojowi nauki, gdyż umożliwia orientację w stanie badań, źródłach niedocenionych i ważnych, pozwala wskazywać kolejne efekty badań. Jest pomocna każ-

dej nauce i jest częścią metodologii nauk szczegółowych. Obejmuje wszystkie sfery życia społecznego, nauki, techniki, handlu, rozrywki i sztuki. Służy bibliotekom, szkołom, księgarstwu, wydawcom, placówkom informacji naukowej. Umożliwia śledzenie statystycznego, określonego liczbowo rozwoju ruchu wydawniczego. Znaczenie bibliografii dla poszczególnych dziedzin potwierdza wiele wypowiedzi.

Piotr Chmielowski w książce *Metodyka historii literatury polskiej* (Warszawa 1899) stwierdził, iż historia literatury bez pomocy bibliografii nie mogłaby dać zupełnego i dokładnego obrazu dziejów, „bibliografia bowiem podać zdoła cyfrowe statystyczne dane rozwijania się piśmiennictwa, zarówno w całości jego dziejów, jak i w poszczególnych okresach, a przez to dostarczyć ogółu faktów, na których wnioski krytyczne oprzeć wolno: ona ustala czas i miejsce zjawisk piśmienniczych, ona ukazuje autorstwo dzieł albo wykryć się stara ich nazwiska, jeśli nie są na tych dziełach wyrażone, czyli innymi słowy, przedstawia zewnętrzne tylko wprawdzie, ale nader ważne okoliczności, które do wysnucia opowieści dziejowej są niezbędne"[21].

Podobne walory i funkcje bibliografii w dziedzinie filologii wskazał Julian Krzyżanowski. Twierdził on, że znaczenie bibliografii „w zakresie nauki o literaturze polega na tym, że ustala ona chwilę, gdy dzieło literackie, opuściwszy pracownię pisarza, stało się w postaci powielonej dostępne jego odbiorcy w najszerszym znaczeniu tego wyrazu, a więc czytelnikom, słuchaczom lub widzom, i to liczonym pokoleniami. Bibliografia, zwłaszcza szczegółowa bibliografia literacka, dotycząca danego zjawiska, mówi o życiu dzieła literackiego, dokumentowanym ilością i jakością jego wznowień (przedruków, reedycji) oraz odgłosami jego popularności w postaci recenzji, artykułów, rozpraw utrwalonych na piśmie, sięga nadto w dziedzinę sztuk innych, muzyki lub malarstwa, gdy dane dzieło wywoływało pojawienie się ilustracji muzycznych lub plastycznych. Dzięki temu bibliografia staje się nieodzownym przewodnikiem badań literackich, wraz bowiem z biografią chronologizuje zjawisko literackie, wskazując na jego utrwalanie się w czasie i przestrzeni"[22]. Bibliografię uznano za główną naukę pomocniczą dla historii literatury, ponieważ „sprawna informacja o aktualnym piśmiennictwie ułatwia wykorzystanie najnowszych osiągnięć naukowych; spisy obejmujące druki zamkniętych już okresów, często sięgające do początków piśmiennictwa danej dziedziny lub zagadnienia stanowią podstawę do badań historycznych"[23].

---

[21] Cyt. za: J. Czachowska, R. Loth: *Bibliografia i biblioteka w pracy polonisty.* Wrocław 1977, s. 10.

[22] J. Krzyżanowski: *Nauka o literaturze.* Wrocław 1966, s. 33-34.

[23] J. Czachowska, R. Loth: *Bibliografia i biblioteka w pracy polonisty ...*, s. 10.

Od wielu lat historią bibliografii w ramach literaturoznawstwa tj. nauki o literaturze zajmują się Jerzy Starnawski oraz Jadwiga Czachowska, autorka książki *Rozwój bibliografii literackiej w Polsce* (Wrocław 1979). Badacze ci oprócz syntez historycznych upowszechniają wiedzę teoretyczną z zakresu metodyki bibliograficznej oraz informację o spisach bibliograficznych. Materiały informacyjne z zakresu literaturoznawstwa (także bibliografie) muszą być inaczej opracowane, niż dla nauk technicznych, gdyż „badaczowi zjawisk literackich potrzebna jest nie tylko informacja o aktualnym stanie wiedzy i nowym piśmiennictwie, ale w równej mierze informacja o publikacjach dawnych, z których część zachowała nadal wartość merytoryczną, wszystkie zaś przedstawiają cenny materiał do badań nad przeszłością" [24].

Na znaczenie bibliografii w codziennej działalności praktycznej wskazywali od dawna autorzy podręczników dla księgarzy. Teodor Paprocki w roku 1896 stwierdził, iż „niepodobna pamięcią objąć całej masy tytułów książek drukowanych [...], pamięci zatem naszej pomagać powinna bibliografia. Nauka to specjalnie dla księgarza asortymencisty najważniejsza"[25]. Według Stefana Rudniańskiego księgarz winien stać się „chodzącą encyklopedią i bibliografią rozumowaną w jednej osobie"[26]. Do tych wypowiedzi dołączyła głos Barbara Rudecka, uznając, że: „Bibliografia dla księgarza jest wiedzą praktyczną. Dlatego nauka bibliografii nie może polegać na doraźnym zapamiętywaniu zagadnień szczegółowych. Zdobyta wiedza powinna być „czynna", tzn. stanowić trwałą podstawę do dalszego jej rozszerzania i praktycznej działalności"[27].

Metodyka każdej z nauk jest zbiorem zasad postępowania w toku pracy badawczej. W toku tworzenia zasobów informacji o dokumentach wypracowana została metoda bibliograficzna, służąca do opisu pełnych wydań publikacji różnych typów. Znormalizowane zasady opisu dokumentów są powszechnie stosowane w dokumentowaniu wyników wszystkich dziedzin wiedzy. W tym sensie bibliografia jako dziedzina, w ramach której opracowana została metoda bibliograficzna opisu publikacji i porządkowania zbiorów opisów bibliograficznych, jest nauką uniwersalną, potrzebną wszystkim innym dyscyplinom szczegółowym. Metoda bibliograficzna może być zastosowana w naukach szczegółowych

---

[24] J. Czachowska: *Dokumentacja w badaniach literackich.* W: *Z problemów bibliografii...*, s. 53.

[25] T. Paprocki: *Podręcznik księgarski. Przewodnik praktyczny dla wydawców księgarzy, pomocników i praktykantów księgarskich na podstawie swojskich i obcych źródeł opracowany* [...]. Warszawa 1896, s. 136.

[26] S. Rudniański: *Samokształcenie pracownika księgarskiego. Organizacja czasu, umiejętność wyboru literatury, technika praktycznego zapoznania się z książką i proponowania książek.* Warszawa 1938, s. 8.

[27] B. Rudecka: *Bibliografia księgarska* . Cz. 1. Warszawa 1984, s. 12.

na dwa sposoby: bez zmiany sposobu analizy bibliograficznej cech dokumentów oraz w sposób modyfikujący zasady ich opisu. Praktykę dokumentacyjną uprawianą w bibliografii jako nauce uniwersalnej oraz metodę bibliograficzną w ramach innych dziedzin nauki różni szczegółowość celów. W naukach innych niż bibliografia nie jest celem końcowym wyłącznie zbiór opisów bibliograficznych dokumentów, lecz inny problem, np. dzieje literatury, dzieje kultury, rozwój rynku książki lub prasy, dorobek wydawniczy jakiegoś środowiska czy tylko jednej oficyny. Dla zbadania postawionego problemu metoda bibliograficzna stosowana jest wraz z innymi metodami specyficznymi dla danej dyscypliny. Doświadczenia, nabywane w toku opisywania dokumentów dla celów innych nauk, przenoszone są następnie do metody bibliograficznej. Zachodzi więc sprzężenie zwrotne między bibliografią oraz innymi naukami.

Bibliografia stanowi naukę pomocniczą historii. Historyk koncentruje swą uwagę na opisie dziejów narodów, posługując się bibliografią w celu sporządzenia listy źródeł, lecz nie poprzestaje na ich spisaniu. Stosowana przez historyków krytyka dokumentów odwołuje się do metod dyplomatyki, sfragistyki, heraldyki i historiografii. Zachodzi też sytuacja odwrotna: dla właściwego opisu dawnych dokumentów konieczne jest zastosowanie metod nauk historycznych, a więc wiedzy z zakresu dyplomatyki, sfragistyki, heraldyki i historiografii.

Metoda bibliograficzna niezbędna jest też w archiwistyce, czerpiącej z dokumentacji rękopiśmiennej, chociaż dziedzina bibliografii winna w zasadzie zajmować się tylko dokumentami zwielokrotnionymi. Dokumentowanie archiwaliów polega na inwentaryzowaniu zespołów akt w ściśle określonym porządku, zachowującym chronologię oraz dawną instytucjonalną organizację życia społecznego i politycznego, a nie tylko odnotowanie poszczególnych zespołów akt.

Inny przykład stosowania metody bibliograficznej występuje w badaniach prasoznawczych. Ponieważ prace realizowane w tej dziedzinie mają na celu poznanie procesu komunikacji społecznej i opisu instrumentalnych funkcji prasy, historycy prasy zainteresowani są możliwie kompletną rejestracją tytułów z danego czasu. Roczniki czasopism są często rozproszone po księgozbiorach i zdekompletowane. Badacz tworzy spis bibliograficzny roczników czy tylko poszczególnych numerów czasopism z roczników znajdujących się w bibliotekach i archiwach oraz dokumentów niedostępnych, których istnienie potwierdzają jedynie wzmianki dokumentacji policyjnej, notatki w pamiętnikach, bądź wzmianki w czasopismach nie stanowiących podstawowego przedmiotu zainteresowania. W pracy dokumentacyjnej nie można rygorystycznie przestrzegać tak istotnej dla metody bibliograficznej autopsji opisywanego dokumentu, niekiedy tworzy się więc tylko hipotetyczny obraz tytulatury. Prasoznawca interesuje się zmiennością składu personalnego zespołów wydawców

i redaktorów. Badając dzieje wydawnictw prasowych, odtwarza podział i nazewnictwo ról w zespołach redakcyjnych: np. pyta, za co odpowiadał redaktor nominalny, dlaczego w tym samym czasie inny przedstawiciel zespołu nazywany był redaktorem odpowiedzialnym, kogo nazywano redaktorem wydania i dlaczego zwano go niekiedy kierownikiem literackim? Norma skrótów wyrazów typowych w opisie bibliograficznym (PN-85/N-01158) nie uwzględnia niektórych określeń używanych przez redakcje czasopism i nie wyjaśnia ich znaczenia. Zespół określeń typowych może zostać jednak z czasem poszerzony. Zauważa się przenoszenie doświadczeń z dziedziny prasoznawstwa do bibliografii, czego przykładem jest to, że obecnie norma opisu wydawnictw ciągłych (PN-N-01152-2:1997) przewiduje już możliwość opisu jednego wybranego rocznika czy wyłącznie dostępnych numerów oraz rozbudowanie strefy adnotacji, chociaż jeszcze niedawno sprawy te zależały całkowicie od inwencji badacza. Prasoznawstwo posługuje się też kluczem kategoryzacyjnym[28] jako narzędziem wspomagającym analizę, tj. konstruuje własną typologię rodzajów wydawnictw ciągłych, a także wyróżnia i opisuje gatunki publicystyki. Osiągnięcia w dziedzinie typologii prasy mogą wspomagać prace bibliograficzne.

Swoiste odmiany metody bibliograficznej zaobserwować można w literaturoznawstwie. Nauka ta wykształciła własne specyficzne metody badań, do których należą np. analiza piśmiennictwa, analiza genetyczna, analiza komparatystyczna i in. Rozwinęła też wiele wariantów metody bibliograficznej, a nawet upowszechniła specyficzne rodzaje bibliografii, jak słownik biobibliograficzny, bibliografia wybranych form piśmiennictwa (np. dramatu, pamiętników, powieści), bibliografia wybranych środowisk literackich, wybranych okresów historycznoliterackich. Wyłącznie tej dziedzinie znaną odmianą metody bibliograficznej jest kalendarium życia i twórczości pisarza, w którym dokumentacja bibliograficzna korelowana jest z faktografią biograficzną.

Zastosowanie metody bibliograficznej zauważalne jest w dziedzinie edytorstwa dzieł literackich. Metoda bibliograficzna umożliwia ustalenie kolejnych wersji dzieła: rękopisów sporządzonych ręką autora, odpisów cudzą ręką, wariantów tekstów autorskich, pierwodruku, przedruków, wydań tytułowych, wydań pirackich, utworów mylnie przypisanych autorowi. Taka analiza umożliwia poznanie kultury danego czasu i przede wszystkim zmierza do ustalenia podstawy wydania krytycznego. Edytor dzieł literackich ucieka się do równoczesnego zastosowania metody bibliograficznej, komparatystycznej oraz analizy języka tekstów, gdy ma zebrać dzieła rozproszone i kursujące w wielu wariantach, aby przygotować wydanie krytyczne dzieł autora. Np. Jan Czubek wydał *Pisma* Marii Konopnickiej, porównując różne warianty wielokrotnie

[28] Zob. I. Tetelowska: *Szkice prasoznawcze.* Kraków 1972, s. 185-196.

przedrukowanych wierszy i ukazując ich liczne filiacje. W bogatym komentarzu przedstawił popularność utworów poetki. Podobnie postępowali wydawcy dzieł Mickiewicza, Słowackiego i innych pisarzy.

Własną metodę badań wyłoniła bibliologia w zakresie opisu starych druków. Jej rezultatem jest monografia bibliograficzna wybranego rodzaju edycji. O cechach i rozwoju tej metody tak pisał Budzyk: „Problematyka każdej tego rodzaju pracy jest zawsze ta sama. Identyfikacja i chronologizacja druków – oto zadania, które ma do wykonania bibliografia. Rzeczywistość zaś, którą porządkuje bibliografia, również stale się powtarza. Zawsze przecież chodzi tu nieodmiennie o poszczególne wydania: *editio princeps,* przedruk i wydania zbiorowe. Mimo to jednak istnieją dwa różne typy opracowań tego rodzaju [...]. Jeden typ monografii bibliograficznej reprezentuje w sposób klasyczny *Literatura mieszczańska* Karola Badeckiego, niedościgły zaś wzór drugiego stworzył w swej *Bibliografii dzieł Jana Kochanowskiego* Kazimierz Piekarski. Erudycyjnej monografii bibliograficznej Badeckiego, kładącej główny nacisk na wydobycie kompletnego materiału, wyczerpanie całej o nim literatury, przeciwstawia się w pracy Piekarskiego ujęcie, dla którego rejestracja materiału bibliograficznego jest dopiero początkiem, podstawowym zadaniem natomiast jest uporządkowanie jego chronologii i wskazanie miejsca, jakie zajmuje w skomplikowanym splocie faktów z zakresu współczesnej mu produkcji drukarskiej i wydawniczej"[29].

Wymienieni tu Piekarski i Budzyk oraz badacze późniejsi, np. Alodia Kawecka-Gryczowa, a współcześnie Konrad Zawadzki czy Paulina Buchwald-Pelcowa, uprawiają opis starych druków, łącząc wyliczenie danych niezbędnych do identyfikacji dokumentów z metodą analizy typograficznej. Budzyk dodawał do opisu konstytucji sejmowych XVII wieku symbole zaprojektowane przez siebie, służące do znakowania spostrzeżonych cech typograficznych: dla rodzaju użytego sygnetu drukarskiego, rys i pęknięć drzeworytu widocznych na odbitkach, podobieństw i różnic cech arkuszy drukarskich pozornie należących do tego samego nakładu. Dzięki temu opisał sprawy zupełnie nie należące do zadań bibliografii, tj. przedstawił organizację pracy w oficynie drukarskiej, która musi zdążyć wykonać zadanie wydawnicze szybko, dysponując ograniczonym zasobem czcionek oraz pras. Podobnie inni badacze – dzięki metodzie bibliograficzno-typograficznej – sporządzając opisy oglądanych dokładnie druków, ustalali kolejność edycji, przedruki, kompletowanie egzemplarzy z resztek innych nakładów.

Do doświadczeń bibliografii odwołują się bibliometria i naukometria. W świetle niektórych wypowiedzi bibliometria stanowi jeden z działów bibliografii. Materiałem do analizy bibliometrycznej są zbiory

---

[29] K. Budzyk: *Bibliografia konstytucyj sejmowych XVII wieku w Polsce.* Wrocław 1952, s. VII.

opisów bibliograficznych. Elementy metody bibliometrycznej występują w historii książki i historyczno-naukoznawczej w dziedzinie historii nauki w metodzie historyczno-księgoznawczej. Bibliometria ma też swój własny zespół naukowych celów. Zmierza ona do oceny kompletności, aktualności, relewantności bibliografii, a także stopnia pokrywania (dublowania) się opisów w bibliografiach o zbliżonych zakresach. Analiza bibliometryczna przeprowadzana jest m.in. na zasobach informacji bibliograficznej występujących w indeksach cytowań. Indeks cytowań jako rodzaj bibliografii powstaje na innej zasadzie doboru opisów, niż to się dzieje w tradycyjnych bibliografiach. Umożliwia on prezentację opisów publikacji (źródeł, dzieł cytujących i dzieł cytowanych) z poszczególnych dziedzin nauki i dostarcza podstaw do oceny bieżących zjawisk w nauce, a więc może być narzędziem kontrolowania rozwoju i zmienności struktury światowej nauki, co należy do problematyki naukoznawczej. Analiza struktury bibliografii (działów, poddziałów, indeksów słów kluczowych) może służyć obserwacji rozwoju terminologii poszczególnych dziedzin. Wnioski z bibliometrycznej analizy postępu w nauce umożliwiają poznanie rozmieszczenia zasobów wiedzy w przestrzeni geograficznej świata i wskazują dyscypliny rozwijające się prężnie w danym kraju. Analiza cytowań może być podstawą oceny naukowych publikacji i wpływać na politykę gromadzenia księgozbiorów. Indeks cytowań może być jednym z narzędzi systemu jakościowej oceny ogłaszanych publikacji. Polskim problemem jest spóźniona w stosunku do świata praktyka tworzenia własnych indeksów cytowań, zwłaszcza dla nauk humanistycznych[30]. Ponieważ nauka polska dysponuje znacznym zbiorem bibliografii dziedzin i zagadnień, nie odczuwano potrzeby tworzenia indeksów cytowań. Inny też był sposób finansowania nauki.

Przedstawionych tu relacji między bibliografią a innymi dziedzinami – nie można odnosić wyłącznie do nauk humanistycznych. Także w dyscyplinach matematyczno-przyrodniczych, technicznych i naukach społecznych bibliografia stanowi niezbędny czynnik bieżącej i retrospektywnej informacji naukowej.

---

[30] K. Bednarska-Ruszajowa: *Metoda bibliograficzna i jej zastosowanie.* W: *Z problemów metodologii i dydaktyki bibliotekoznawstwa.* Kraków 1990, s. 38-39; M. Skalska-Zlat: *Bibliografia jako przedmiot i narzędzie badań.* W: *Czwarta Ogólnokrajowa Narada Bibliografów, Warszawa 7-9 czerwca 1995.* Warszawa 1996, s. 50-62; Taż: *Bibliometryczne badania rozwoju dyscypliny naukowej.* Wrocław 1993; I. Marszakowa-Szajkiewicz: *Bibliometryczna analiza współczesnej nauki.* Katowice 1997.

3 Przedmiot bibliografii – dokument i jego badanie

Przedmiotem bibliografii, tj. obiektem **badania bibliograficznego** (analizy bibliograficznej), będącego podstawą wszelkich dalszych działań bibliograficznych, a więc opisu i sporządzenia opracowania bibliograficznego, jest książka w **szerokim pojęciu** (***generic book***), czyli wszelki dokument: materialnie utrwalony wyraz myśli ludzkiej, przeznaczony do przekazywania jej w przestrzeni i czasie.

Bibliograf ma do czynienia z różnymi rodzajami dokumentów – ich kategorie określają także szczegółowe wskazówki dotyczące trybu analizy bibliograficznej. Celem badania i opisu może być dokument:

1) piśmienniczy z tekstem słownym, ewentualnie uzupełnionym materiałem ikonograficznym (np. ilustracjami): książka (wydawnictwo zwarte), wydawnictwo ciągłe, artykuł w wydawnictwie ciągłym, pojedyncza praca w książce zbiorowej, fragment jakiegokolwiek tekstu;
2) ikonograficzny: grafika oryginalna i reprodukcyjna, reprodukcja dzieła sztuki, fotografia;
3) kartograficzny: mapa, plan;
4) druk muzyczny: nuty;
5) patentowy: opis patentowy, świadectwo autorskie;
6) normalizacyjny: norma;
7) techniczno-handlowy: katalog, instrukcja, cennik;
8) dawny (stary) druk;
9) niepublikowany: rozprawa doktorska, sprawozdanie z pracy naukowo-badawczej, maszynopis lub rękopis dawny bądź współczesny;
10) mikrodokument: mikrofilm, mikrofisza;
11) dźwiękowy: płyta, taśma;
12) filmowy: film, wideokaseta, wideopłyta;
13) komputerowy – w postaci tzw. nośnika pamięci.

Bibliografia bada te dokumenty, zamieszcza dane o nich w spisach i innych opracowaniach bibliograficznych, wprowadza ich opisy za pomocą specjalnych schematów ujęcia danych czytelnych maszynowo, tzw. **formatów**, do zautomatyzowanych baz danych (zbiorów informacji),

które umożliwiają wyszukiwanie potrzebnych wiadomości oraz publikowanie (generowanie) różnego rodzaju spisów na podstawie odpowiednich do tego celu programów użytkowych, obsługujących system informacyjno wyszukiwawczy funkcjonujący w trybie komputerowym.

Badanie bibliograficzne i będący jego wynikiem opis uwzględniają **cechy wspólne** wszystkim egzemplarzom danego wydania; **cechy indywidualne** (nabyte) egzemplarzy uwydatnia wyłącznie opis przeznaczony do katalogu bibliotecznego. Charakter analogiczny do opisów w bibliografiach mają opisy w katalogach centralnych, wydawniczych i częściowo księgarskich (dwie ostatnie kategorie katalogów uważane są zresztą za pełniące funkcje bibliografii). Wyjątek stanowią katalogi antykwaryczne, wykazujące przeważnie pojedyncze egzemplarze o szczególnych cechach.

Zadaniem bibliografa jest ustalenie drogą analizy **cech wydawniczych** (tytulatury, postaci fizycznej i formy wydawniczej) oraz **piśmienniczych** (tekstu, treści i formy piśmienniczej) rodzaju dokumentu, a także stopnia jego samoistności wydawniczej i piśmienniczej, od czego zależy wybór właściwego wzoru opisu i ewentualnie zredagowanie adnotacji.

Na **tytulaturę** składają się: tytuł właściwy i równoległy (w innym języku) wraz z dodatkami; oznaczenia autora (autorów) i wszystkich współtwórców dokumentu, czyli osób i instytucji odpowiedzialnych za treść i formę dzieła; oznaczenie wydania; adres wydawniczy (miejsce wydania, wydawca, rok wydania); tytuł serii, w skład której wchodzi dokument; wyszczególnienie części (tomów) dzieła.

Postać fizyczna to objętość i format dokumentu; liczba stron liczbowanych i nieliczbowanych; tablic nie objętych ogólną numeracją stron, a zawierających ilustracje (fotografie, mapy, nuty, plany, rysunki, wykresy); ilustracje występujące na stronach zawierających tekst; bibliografia załącznikowa i ewentualne streszczenia w językach obcych oraz dokumenty towarzyszące; sposób uwielokrotnienia; rodzaj oprawy.

Określenie **formy wydawniczej** (sposobu opublikowania dzieła) wymaga przede wszystkim ustalenia rodzaju dokumentu (zob. s. 32), a następnie stopnia samoistności wydawniczej i piśmienniczej badanego dokumentu jako jednostki opisu (jednostki bibliograficznej). Rozróżniamy cztery stopnie tej samoistności i odpowiadające im rodzaje jednostek:

– **wydawnictwo**: dokument samoistny pod względem wydawniczym i piśmienniczym – książka, czasopismo jako całość (zeszyt, rocznik);

– **utwór**: dokument niesamoistny pod względem wydawniczym, samoistny pod względem piśmienniczym – artykuł w czasopiśmie (wydawnictwie ciągłym), praca wchodząca w skład książki zbiorowej;

– **fragment**: dokument niesamoistny pod względem wydawniczym i piśmienniczym, np. część tekstu oznaczona (rozdział) lub nie oznaczo-

na, której nadajemy zaimprowizowany tytuł, bądź którą określamy za pomocą początkowych słów (incipitu);

– dokument samoistny pod względem wydawniczym, nie posiadający natomiast samoistności piśmienniczej, np. jeden tom wielotomowego dzieła, stanowiącego całość.

Każdy z tych rodzajów jednostek opisu wymaga zastosowania właściwego dlań wzoru ujęcia danych, zawartego w normach bibliograficznych.

Podstawowe znaczenie dla prawidłowych rezultatów badania dokumentu, a następnie dla wykonania poprawnego opisu, ma ustalenie jego rodzaju, stosownie do kategorii rodzajowych wymienionych na początku niniejszego rozdziału.

Analiza cech piśmienniczych polega na określeniu języka i kompozycji tekstu (zespołu znaków graficznych wyrażających treści myślowe), ogólnym zapoznaniu się z treścią (zespołem sądów tworzących warstwę znaczeniową dokumentu) oraz ustaleniu **formy piśmienniczej**, czyli postaci, w jakiej autor wyraża treść. Chodzi tu o wyróżnienie **rodzaju piśmienniczego** (monografia, podręcznik, kompendium, poradnik, encyklopedia, bibliografia, słownik, recenzja, polemika), **rodzaju i gatunku literackiego** oraz tzw. **formy rodzajowej** tekstu: książka z tekstem słownym, atlas, album.

Wszechstronne zbadanie dokumentu, przy wzięciu pod uwagę zarówno jego cech wydawniczo-formalnych (tą nazwą obejmujemy łącznie formę wydawniczą i piśmienniczą), jak i treściowych (przez penetrację spisu treści, wstępu, streszczenia i wybranych części głównego tekstu), ujawnia jego **cechy strukturalno-identyfikacyjne**. Ich dokładna znajomość jest konieczna do prawidłowego opracowania charakterystyki dokumentu, która – utrwalona w postaci opisu niekiedy uzupełnionego adnotacją – służy do dalszych działań bibliotecznych i bibliograficzno-informacyjnych.

Typologia i klasyfikacja opracowań bibliograficznych 4

Opracowanie bibliograficzne. Norma PN-89/N-01225

W stosowanej dotychczas w Polsce terminologii bibliograficznej pojęcie **opracowania bibliograficznego,** którym można objąć zarówno **spisy** (*listing titles*), jak i **przeglądy – omówienia** (*compilations*) oraz **monografie bibliograficzne**, nie występuje. Wieloznaczny termin „bibliografia" oznacza najczęściej spis bibliograficzny i w takim głównie znaczeniu użyto go w normie PN-89/N-01225 *Rodzaje i części składowe bibliografii*. Jej autorzy wymieniają 39 rodzajów „bibliografii", nie podejmując prób ich logicznie umotywowanej klasyfikacji. Uwzględniono 28 typów spisów – bibliografie: abstraktową, adnotowaną, bibliografię bibliografii, bieżącą, dziedzinową, kompletną, krajoznawczą, księgarską, międzynarodową, narodową, narodową bieżącą, ogólną, osobową podmiotową, osobową przedmiotową, powszechną, prospektywną, regionalną, rejestracyjną, retrospektywną, selektywną, selekcyjną, specjalną, terytorialną podmiotową, terytorialną przedmiotową, wyborową, zalecającą, załącznikową, biobibliografię. Ponadto wprowadzono 12 dalszych kategorii różnych opracowań: current contents, indeks cytowań, informacja ekspresowa, katalog składowy, katalog wydawniczy, katalog wzorcowy, komasacja (bibliograficzna), kumulacja (bibliograficzna), omówienie (bibliograficzne), przegląd dokumentacyjny, wkładka dokumentacyjna, zestawienie tematyczne. Nie pokuszono się o jakiekolwiek usystematyzowanie tego zbioru, połączono opracowania dokumentacyjne (wydawnictwa informacyjne) z bibliograficznymi. Zlekceważono całkowicie dorobek polskiej metodyki bibliograficznej w zakresie charakterystyki rodzajowej spisów bibliograficznych. Zastosowano niewłaściwą terminologię: np. „katalog wydawniczy" zamiast „bibliografia wydawnicza", „katalog składowy" zamiast „bibliografia księgarska". Nie wzięto pod uwagę faktu, że **bibliografia bibliografii** określana jest również jako **bibliografia drugiego stopnia**. Pominięto całkowicie propozycje wprowadzenia terminu *opracowanie bibliograficzne*, zawarte w wydawnictwie

Rodzaje bibliografii. Metodyka i technika ich opracowania[1] – tak, jakby nigdy nie miały miejsca.

Druga część normy zawiera wykaz części składowych bibliografii, przedstawiony również w układzie abecadłowym. Wymieniono ich 24: abstrakt, abstrakt deskryptorowy, abstrakt omawiający, abstrakt wskazujący, adnotacja, adnotacja księgoznawcza, adnotacja wyjaśniająca, adnotacja zalecająca, adnotacja zawartościowa, indeks (do bibliografii), indeks alfabetyczny, indeks autorski, indeks chronologiczny, indeks działowy, indeks geograficzny, indeks krzyżowy, indeks osobowy, indeks przedmiotowy, indeks systematyczny, indeks topograficzny, indeks tytułowy, streszczenie autorskie, zapis indeksowy, zrąb główny (bibliografii). I tutaj nie zadano sobie trudu wyjścia poza informacje typowe dla słowników terminologicznych, wprowadzając w dodatku termin „abstrakt" zamiast ustalonego polskiego „analiza dokumentacyjna", pomijając też niektóre rodzaje indeksów. Autorzy zastosowali się zapewne do norm zagranicznych, co jednak w przypadku istnienia dużo bardziej szczegółowych i precyzyjnych polskich ustaleń metodycznych, przyjętych w praktyce, trzeba uznać za nieuzasadnione.

Wśród opracowań bibliograficznych wyróżnia się szereg ich kategorii, określanych najczęściej jako typy bądź rodzaje. Podział ten jest przedmiotem teorii bibliografii i dokonuje się go przez wyodrębnienie cech specyficznych, uznanych za istotne. Tę czynność nazywamy **typologią** (charakterystyką wyodrębniającą), a towarzyszy mu **klasyfikacja**, polegająca na łączeniu określonych kategorii w grupy na podstawie cech wspólnych.

Ogólne kryteria typologiczne

Dla ułatwienia orientacji w występujących kategoriach opracowań, można zaproponować uwzględnienie – jako czynników wyodrębnienia – trzech następujących kryteriów:

1) postaci fizycznej opracowań;
2) formy ujęcia materiału (piśmienniczej);
3) rodzaju opracowań w aspekcie zasad doboru materiału, metodyki i przeznaczenia spisów.

Różna postać fizyczna

Podział według postaci fizycznej obejmuje formy wydawnicze: książki, wydawnictwa ciągłego, artykułu bądź pracy wchodzącej w skład zbio-

[1] Zob.: Wstęp.

ru prac, publikacji niesamoistnej piśmienniczo (rozdziału, literatury przedmiotu, opisów bibliograficznych w tekście, przypisów); dokumentu dźwiękowego bądź wizualnego; dokumentu komputerowego.

Odrębne formy piśmiennicze

Zróżnicowane formy ujęcia materiału pozwalają wyodrębnić:
1) bibliografię „pełną";
2) materiały do bibliografii;
3) zestawienie bibliograficzne – tematyczne albo sporządzone na podstawie kryteriów formalnych, np. wspólnej formy piśmienniczej;
4) bibliografię zalecającą;
5) spis lektur;
6) bibliografię załącznikową (kryptobibliografię);
7) przegląd bibliograficzny (omówienie);
8) monografię bibliograficzną;
9) indeksy słów kluczowych;
10) indeksy cytowań;
11) „current contents" – zbiorowe, publikowane na bieżąco spisy treści czasopism naukowych.

Bibliografią „pełną" możemy nazwać takie opracowanie bibliograficzne, które przygotowano na podstawie w miarę szerokiej penetracji źródeł, tj. gdy objęto kwerendą wszystkie dokumenty, odpowiadające zakresowi i zasięgowi spisu. Przyznając spisowi tę kategorię, bierzemy pod uwagę nie to, czy cechuje go bezwzględna kompletność, ale sposób przygotowania materiałów. Istotny jest tu fakt, że celem poszukiwań było dotarcie do wszystkich dostępnych źródeł, choćby nawet ich efektem nie stał się kompletny rejestr odpowiednich dokumentów. Opracowanie tego rodzaju może również podlegać selekcji według założonych kryteriów formalnych (wyłączenie pewnych form wydawniczych bądź piśmienniczych) lub merytorycznych – ze względu na wartość ideową, naukową czy artystyczną zgromadzonego materiału.

Bibliografie „pełne" mają podstawowe znaczenie dla nauki i kultury; nie tylko aktualne, ale i historyczne, ponieważ utrwalają i obrazują tradycję oraz rozwój myśli twórczej, dokumentując dorobek kulturalny i naukowy narodu w danej epoce, w określonej dziedzinie i na przestrzeni wieków. Choć pod względem wartości naukowej i dokumentacyjnej stanowią najcenniejszy rodzaj opracowania bibliograficznego, ukazują się często ze znacznym opóźnieniem w stosunku do górnej granicy ich zasięgu chronologicznego, ze względu na złożoność i długotrwałość procesu przygotowania. Dotyczy to spisów rejestrujących piśmiennictwo z lat ubiegłych, istnieją jednak również bibliografie „pełne", mające

charakter wydawnictw ciągłych; sygnalizują one na bieżąco wszystkie najnowsze dokumenty o istotnym znaczeniu.

Formą opracowania, która w przypadku niemożności przygotowania w wymaganym terminie „pełnego" spisu bądź innych trudności z jego sporządzeniem – pozwala zaspokoić choć w pewnym stopniu występujące zapotrzebowanie, są **materiały do bibliografii**. Stanowią one niepełne, cząstkowe bibliografie, które powstały w trakcie nie zakończonych jeszcze kwerend i w których nie wykorzystano wszystkich przypuszczalnie istniejących źródeł, a tylko ich część, niekiedy pewne ich kategorie (określone formy piśmiennicze lub wydawnicze, dokumenty z wybranych lat lub niektóre działy treści). Np. S. Gieysztor, W. Osińska: *Materiały do bibliografii nauki polskiej okresu Odrodzenia* (1400-1650). „Studia i Mat. z Dziejów Nauki Pol." T. 1, 2, 4.

Zestawienia bibliograficzne mają najczęściej charakter tematyczny i obejmują ograniczoną liczbę pozycji na wybrany, stosunkowo wąski temat. Określająca metody ich opracowania norma PN 88/N-09131 *Wydawnictwa ośrodków informacji. Zestawienia tematyczne* wyróżnia trzy rodzaje zestawień: **podstawowe**, czyli pierwsze na dany temat, **uzupełniające** – zawierające opisy nowych dokumentów o tej samej tematyce, oraz **związane** – wykonane na pokrewny temat. W zestawieniach można umieszczać tylko opisy dokumentów, często jednak – zwłaszcza w praktyce służb informacyjnych – opisy uzupełnia się **adnotacjami treściowymi** bądź **analizami dokumentacyjnymi** (abstraktami). Polscy dokumentaliści oznaczali te dwa typy zestawień skrótami: TZB (bibliograficzne) i TZD (dokumentacyjne). Jedne i drugie opracowywano w dwojakim trybie: według założonego planu, uwzględniając ważne dla potencjalnych użytkowników, aktualne tematy, albo na zlecenie – po zgłoszeniu określonego zapotrzebowania. W bibliotekach specjalnych prowadzono serwisy ciągłego dostarczania zestawień, w ramach tzw. **selektywnej dystrybucji informacji**, na stałe zamówienie użytkownika. W ustalonych odcinkach czasu przekazywano zestawienia, obejmujące piśmiennictwo najnowsze.

Ze względu na konieczność zaspokojenia różnorodnych potrzeb społecznych, zaczęto tworzyć tzw. **bibliografie zalecające**, dotyczące różnych dziedzin życia i uwzględniające zróżnicowany poziom intelektualny odbiorców. Proponowano w nich wyselekcjonowany zestaw najważniejszych wydawnictw na wąski, popularny czy też praktycznie przydatny temat, dobierając odpowiednio piśmiennictwo ze względu na przewidywany krąg użytkowników, stopień trudności oraz pożądaną funkcję społeczną. Treść pozycji charakteryzowano w **adnotacjach** zwanych **zalecającymi**. Spisy tego rodzaju mają zwykle charakter popularnonaukowy. Są przeznaczone dla czytelnika poszukującego publikacji w związku z edukacją szkolną, samokształceniem, zainteresowaniami i zamiłowa-

niami – nie zawsze przygotowanego do korzystania z innych opracowań bibliograficznych. Serię **informatorów (poradników) bibliograficznych** tego rodzaju uruchomił swego czasu Zakład Bibliografii Zalecającej Instytutu Bibliograficznego Biblioteki Narodowej – np. J. Kądziela: *Stefan Żeromski 1864-1925. Poradnik bibliograficzny*. Warszawa 1964. Do bibliografii zalecających zalicza się też plany czytania, poradniki dla samouków, katalogi wzorcowe, jak „Książki dla bibliotek". T. 1-3. Warszawa 1959-1962. Rolę bibliografii zalecającej pełnią również czasopisma bibliograficzno-recenzencyjne (np. „Nowe Książki"), bibliografie wydawnicze i księgarskie, przeglądy nowości w prasie.

Spisy lektur szkolnych, studenckich oraz adresowane do uczestników kursów, szkoleń itp. to także opracowania bibliograficzne zalecające, na ogół z opisami pierwszego stopnia szczegółowości. Zawarte w nich pozycje dzieli się często na lektury obowiązkowe, zalecone oraz wymagające przejrzenia (znajomości ogólnej). Odnoszą się przeważnie do poszczególnych przedmiotów nauczania, niekiedy wyodrębnia się w nich podręczniki, czasem też książki, artykuły w czasopismach i inne typy dokumentów. Publikowane są w postaci samoistnej wydawniczo – dla określonych typów szkół czy kierunków studiów; mogą też mieć formę maszynopisów powielonych bądź wydruków komputerowych.

Często dużą wartość naukową i informacyjną ma **bibliografia załącznikowa** (kryptobibliografia, literatura przedmiotu), dołączana do prac naukowych lub popularnonaukowych (książek, artykułów w czasopismach) i obejmująca piśmiennictwo na dany temat. W jej skład wchodzą dokumenty cytowane i wykorzystane przez autora bądź tylko wskazane przez niego jako uzupełniające treść. Czasem w książkach zawierających tekst samoistny piśmienniczo występuje ona po poszczególnych rozdziałach, a w zbiorach prac po pojedynczych pracach. Zdarza się, że bibliografia załącznikowa pełni równocześnie funkcję zbioru przypisów źródłowych – odsyłacze w tekście kierują do jej pozycji za pomocą wskaźników cyfrowych, którymi są numery opisów dokumentów, zawarte w bibliografii. Bibliografię załącznikową zamieszcza się po tekście głównym i uzupełniających go materiałach (aneksach, przypisach), a przed materiałami informacyjno-pomocniczymi: indeksami, wykazami tabel itp.

Oprócz spisów, będących najczęściej spotykaną formą bibliografii, istnieją opracowania bibliograficzne w postaci **przeglądu (omówienia).** Składają się one z wiadomości w formie opisowej na określony temat, przygotowanych na podstawie analizy treści odpowiednio dobranego zestawu dokumentów, oraz z ich bibliograficznego spisu, załączonego do części opisowej. Mogą to być np. artykuły w czasopismach, omawiające bieżące piśmiennictwo z przyjętego zakresu treści za kolejne odcinki czasu. Specyficznym typem przeglądów bibliograficznych są tzw. **stany badań**, przynoszące omówienie rozwoju wiedzy na podstawie

analizy najważniejszych prac dotyczących wybranej problematyki. Charakterystyczne określenia tych form opracowań, to amerykańskie „State of the Art" czy rosyjskie „Itogi Nauki".

Szczególny charakter wśród opracowań bibliograficznych mają **monografie bibliograficzne**, będące studiami naukowymi, przedstawiającymi wyniki badań nad jednym tylko dokumentem (książką bądź czasopismem), rozpatrywanym i analizowanym za pomocą metod bibliograficznych, we wszystkich aspektach wydawniczo-formalnych i treściowych. Jako przykłady można podać *Pierwszą książkę polską* Ludwika Bernackiego (Lwów 1918) czy Aleksandra Birkenmajera *Rocznik Wojskowy Królestwa Polskiego 1817-1830* (Kraków 1929). Tu należy zwrócić uwagę, że historycy literatury monografią nazywają bibliografię osobową podmiotowo-przedmiotową, rejestrującą dzieła twórcy i piśmiennictwo o nim. Jest to jednak odmienna od występującej w metodyce bibliograficznej interpretacja terminu i tych dwóch pojęć nie należy utożsamiać.

Nowoczesne procesy ekonomiczne, społeczne i naukowe zrodziły potrzebę stworzenia nowych form bibliografii. Oprócz tradycyjnych, obszernych retrospektywnych spisów bibliograficznych, rejestrujących dzieła możliwie precyzyjnie i przygotowujących podstawy dla prac badawczych, zaprojektowano nowe typy bieżących bibliograficznych wydawnictw informacyjnych, które możliwie najszybciej sygnalizowałyby szerszym kręgom odbiorców aktualne piśmiennictwo wraz ze skrótową dokumentacją jego treści. Już w drugiej połowie lat pięćdziesiątych w USA pojawiły się tzw. **indeksy słów kluczowych**, przygotowywane w trybie komputerowym spisy ze skrótowymi zapisami bibliograficznymi. „Słowa kluczowe", wyrazy wybrane z tytułu publikacji (niekiedy z adnotacji treściowej lub abstraktu) i określające przez to w pewnym stopniu treść, wykorzystano jako wyznaczniki miejsca zapisów w szeregu abecadłowym. W ten sposób powstały spisy bibliograficzne, sporządzane w krótkim czasie i łatwe do przeszukiwania. Wyodrębniono cztery rodzaje tego typu opracowań: indeksy **KWIC** (Key Words in Context), przy których słowa kluczowe były wysuwane na eksponowane miejsce; **KWOC** (Key Words out of Context) – ze słowami kluczowymi przed tytułem; **WADEX** (Word and Author Index) – spis łączący w jednym szeregu alfabetycznym słowa kluczowe z hasłami autorskimi; **indeks samych słów kluczowych**, pozbawionych kontekstu, a zatem mogący mieć wyłącznie charakter spisu pomocniczego. Szczegółową charakterystykę tych indeksów zawiera rozdział 8, poświęcony omówieniu wszystkich typów bibliograficznych wydawnictw informacyjnych, zwanych też specjalnymi formami opracowań.

Indeksy cytowań ujawniają w formie wykazów opisy publikacji z uwydatnieniem nazwisk autorów, połączonych z informacjami, kto

kogo cytuje i przez kogo jest cytowany; umożliwiają również poszukiwania w aspekcie rzeczowym przez dołączenie indeksu słów kluczowych.

„Current contents" – publikowane bieżąco spisy treści czasopism naukowych reprezentują typ **bibliografii „sygnalnej"**, czyli mającej w założeniu docierać do odbiorcy przed dostarczeniem mu samych publikacji. Powstają poprzez reprodukowanie oryginalnych spisów treści znajdujących się w kolejnych numerach. Mogą też być wykorzystywane przez służby informacyjne jako podstawa serwisów selektywnej dystrybucji informacji tekstowej, dostarczających teksty artykułów.

Rodzaje opracowań

Stosownie do zaproponowanych na wstępie tego rozdziału trzech ogólnych kryteriów typologii opracowań bibliograficznych, – po ich różnych postaciach fizycznych i formach piśmienniczych – należy przedstawić główne kategorie merytoryczne, nazwane tutaj **rodzajami**. Dotyczą one spisów, a ich grupy określone są przez następujące aspekty podziału:

– zasady doboru materiałów według wspólnych cech;
– przyjęty zakres (treściowy) i zasięg (formalny) spisu;
– ogólny zasięg chronologiczny;
– metodykę sporządzenia spisu;
– przeznaczenie spisu.

Podstawą **doboru materiałów** w spisie bibliograficznym mogą być ich wspólne **cechy wydawniczo-formalne** (wytwórca dokumentów zbiorowy bądź indywidualny, forma wydawnicza, forma piśmiennicza) albo treściowe (wspólny dział wiedzy, dziedzina treści, temat). W tym aspekcie wyróżniamy **bibliografie wydawniczo-formalne** oraz **bibliografie treściowe**. Do bibliografii **wydawniczo-formalnych** zaliczamy: narodowe, terytorialne (regionalne i lokalne) podmiotowe, osobowe podmiotowe, form wydawniczych (np. wydawnictw ciągłych) i piśmienniczych (np. bibliografii, słowników, pamiętników). Cecha **podmiotowości** oznacza, że bibliografia rejestruje piśmiennictwo, którego podmiotem (wytwórcą) jest naród, terytorium czy osoba (jako autor). W odniesieniu do bibliografii terytorialnych podmiotowych chodzi o ujęcie w nich dokumentów wydawanych czy drukowanych na danym terytorium; może też być brany pod uwagę dorobek piśmienniczy zamieszkałych tu bądź wywodzących się stąd osób.

Bibliografie treściowe rejestrują dokumenty biorąc pod uwagę wspólną treść. Ich podział wynika z szerokości zakresu tej treści: wyróżniamy bibliografie **wielkich działów wiedzy** (np. techniki), **dziedzin** (np. bibliotekoznawstwa) i **zagadnień** (np. powstania warszawskiego). Do tych ostatnich należą też bibliografie terytorialne przedmiotowe

oraz osobowe przedmiotowe. **Cecha przedmiotowości** oznacza, że wykazują one piśmiennictwo, którego przedmiotem (tematem) jest dane terytorium bądź dana osoba – tego terytorium czy tej osoby dotyczące.

Drugi aspekt podziału spisów bibliograficznych oparty jest na ich pełnym bądź ograniczonym **zakresie** i **zasięgu**, czyli na sposobie wyznaczenia charakteryzujących te spisy cech treściowych oraz wydawniczo-formalnych. Mówi się o **pełnym zakresie** bibliografii, gdy ujmowane w niej piśmiennictwo obejmuje dokumenty wszelkiej treści; **zakres ograniczony** oznacza uwzględnienie tylko części pola semantycznego – wybór działu wiedzy, dziedziny, tematu jako podstawy gromadzenia materiału. Gdy zaś chodzi o zasięg, mamy do czynienia z jego pięcioma typami: zasięgiem **chronologicznym**, **językowym**, **terytorialnym**, **formalnym** i **autorskim**. Zasięg może być **nieograniczony** (pełny) albo **ograniczony**. W pierwszym przypadku oznacza to objęcie spisem bibliograficznym dokumentów wydanych czy powstałych w każdym czasie, we wszystkich językach, opublikowanych we wszelkich miejscach, reprezentujących wszelkie formy wydawnicze i piśmiennicze oraz będących wytworem działań twórczych różnych autorów. Zasięg ograniczony polega na określeniu przedziału czasowego dla rejestrowanego piśmiennictwa (granicy dolnej i górnej lub przynajmniej jednej z nich, wyborze dokumentów w pewnych językach i wydanych w wybranych krajach, reprezentujących tylko niektóre formy wydawnicze czy piśmiennicze oraz pochodzących nie od wszystkich autorów.

Przyjmując **zakres** i **zasięg** jako podstawę drugiego podziału rodzajowego bibliografii, wyróżniamy bibliografie **ogólne**, które mają pełny zakres i zasięg terytorialny nieograniczony albo obejmujący przynajmniej terytorium jednego państwa, oraz bibliografie **specjalne**, mające zakres ograniczony lub zakres pełny przy ograniczonym zasięgu autorskim bądź formalnym. Do ogólnych zaliczamy tzw. bibliografie **powszechne** (uniwersalne) o zasięgu światowym, dziś już niespotykane: taką bibliografią była w założeniu *Bibliotheca universalis sive catalogus omnium scriptorum in tribus linguis: latina, graeca et hebraica* Konrada Gesnera (1545-1555). Drugim przykładem bibliografii ogólnych są bibliografie **narodowe** pojmowane jako zespół (system) spisów, obejmujących różne typy dokumentów. W odniesieniu do nich trzeba podkreślić, że mogą one reprezentować tzw. typ państwowy (rejestrują wówczas produkcję wydawniczą państwa), **narodowy** (obejmują piśmiennictwo danego narodu powstające w różnych krajach) lub **językowy** (wykazują wydania w języku narodu, niezależnie od miejsc ich publikacji i narodowości autorów).

Jeżeli natomiast kryterium podziału (trzeciego) uczynimy **ogólny zasięg chronologiczny**, wyodrębnione zostaną bibliografie: **bieżące** – które rejestrują w odcinkach, w sposób ciągły, publikacje ukazujące się

w oznaczonych kolejnych okresach czasu; **retrospektywne** – wykazujące dokumenty wydane w zamkniętym okresie minionym; **prospektywne** – obejmujące publikacje zamierzone, przygotowane do ogłoszenia.

Gdy jako podstawę podziału spisów przyjmiemy **metodę doboru** materiałów, pozwoli to wyróżnić bibliografie **kompletne** – dążące do ujęcia wszystkich dokumentów w przyjętym zakresie i zasięgu (takie tendencje przejawiają bibliografie narodowe oraz terytorialne i osobowe podmiotowe), z drugiej zaś strony bibliografie **selekcyjne**, w których dokonuje się wyboru dokumentów zwykle w aspekcie merytorycznym ich wartości, aktualności, przydatności, znaczenia.

Ze względu na **metodę sporządzania opisu** mamy do czynienia z bibliografiami **prymarnymi**, w których opisy materiałów wykonuje się na podstawie ich bezpośredniego oglądu (z autopsji), oraz **pochodnymi**, które opisy przejmują z innych spisów bibliograficznych, z reguły z bibliografii narodowej jako mającej charakter wzorcowy i reprezentującej w pełni typ bibliografii prymarnej.

Skoro kolejnym kryterium podziału stanie się **zawartość pozycji spisu**, wyłonią się dwie kolejne kategorie: bibliografia **rejestracyjna**, zawierająca wyłącznie opisy, i bibliografia **adnotowana**, w której opisy są uzupełniane adnotacjami. Jeśli zamiast adnotacji wprowadzane są analizy dokumentacyjne (abstrakty), będące sformalizowanymi charakterystykami treści, mówimy o bibliografiach **analitycznych** bądź **dokumentacyjnych**. Gdy adnotacje lub analizy zawierają oceny treści dokumentów, takie bibliografie są określane jako **krytyczne**.

Przyjęcie jako ostatniej, piątej podstawy podziału, **przeznaczenia bibliografii**, daje w wyniku cztery rodzaje: bibliografie **naukowe**, bibliografie **służące upowszechnianiu wiedzy** (popularnonaukowe), **handlowe** (wydawnicze i księgarskie) oraz **bibliofilskie**, opracowywane i wykorzystywane przez miłośników książki pięknie wydanej, rzadkiej i cennej. W tych kategoriach, jak zresztą i w innych odmianach rodzajowych, występują różne formy – np. wśród bibliografii wydawniczych mamy do czynienia ze spisami przedstawiającymi wieloletni dorobek publikacyjny, rocznymi katalogami i zapowiedziami, ofertami i dysponendami. Gdy idzie o bibliografię księgarską, występują w niej obszerne katalogi składowe w rodzaju amerykańskiego *Books in Print* czy niemieckiego *Verzeichnis lieferbarer Bücher* (*VlB*), wydawanych corocznie wraz z uzupełnieniami i mających wersje komputerowe. Ponadto – katalogi ofertowe dużych księgarń oraz szczególnie cenne katalogi antykwaryczne i aukcyjne; także różnego rodzaju prospekty i zestawienia tematyczne. Nie istniejąca już państwowa „Składnica Księgarska" wydawała zarówno „Katalog Składowy" w trzech rodzajach (spis alfabetyczny, przedmiotowy i wykaz roczny), jak i prospektywne „Zapowiedzi Wydawnicze".

Do szczególnych kategorii spisów bibliograficznych należą **bibliografie międzynarodowe**, opracowywane przy udziale kilku lub większej liczby krajów, jak np. *Index Lexicorum* lub *RILM. Répertoire... de la Littérature Musicale*. W praktyce występuje też termin **bibliografia wyborowa**, przypisywany bibliografiom selekcyjnym różnych rodzajów, gdy wykazują one w specjalnym celu piśmiennictwo uznane za nadzwyczaj wartościowe. Takie cechy mają m.in. poradniki bibliograficzne – bibliografie zalecające, najczęściej o charakterze treściowym, a także spisy lektur – obowiązkowych i zaleconych – dla uczniów i studentów. Mówi się jeszcze o **bibliografiach krajoznawczych**, mając na myśli spisy terytorialne przedmiotowe o ukierunkowaniu zalecającym, popularnym, mające wspomagać rozwój krajoznawstwa i turystyki, ale również służące ogólnym celom poznawczym.

Określając kategorie rodzajowe spisów bibliograficznych należy też zwrócić uwagę, że wszelkie ograniczenia zakresu bibliografii wydawniczo-formalnych stawiają je w rzędzie **spisów treściowych**: dotyczy to np. rejestracji bibliograficznej czasopism chemicznych.

Specyficzne wersje bibliografii osobowych obejmują spisy o charakterze podmiotowo-przedmiotowym, łączące wykaz prac danej osoby z rejestracją publikacji, które jej dotyczą; ponadto – tzw. **bibliografie zespołów osobowych** (najczęściej pracowników instytucji naukowych), przedstawiające ich dorobek publikacyjny w jednolitym układzie abecadłowym nazwisk albo według struktury odnośnej placówki – z uwzględnieniem wydziałów, instytutów itp.

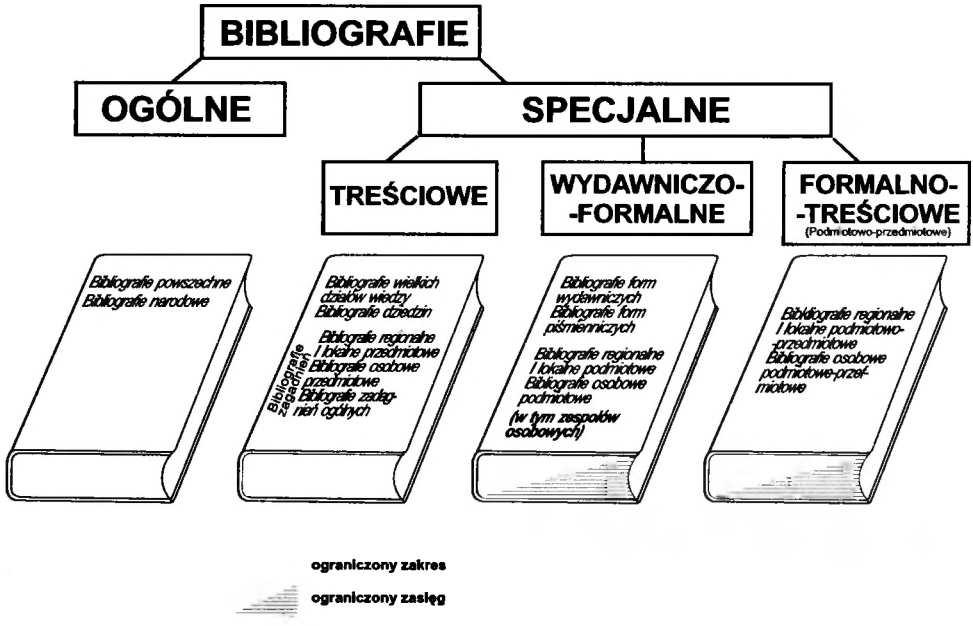

Rys. 1. Podział bibliografii

Przykłady spisów bibliograficznych i innych opracowań, odpowiadających poszczególnym kategoriom rodzajowym, można znaleźć w książkach J. Korpały (*Dzieje bibliografii w Polsce*. Wyd. 2. Warszawa 1989) i A. Mendykowej (*Podstawy bibliografii* Wyd. 2. Warszawa 1986), a także w kolejnych rocznikach wydawanej przez Bibliotekę Narodową *Bibliografii Bibliografii Polskich*, ukazującej się – niestety – z opóźnieniem.

	Kryterium podziału	Rodzaje bibliografii
1	2	3
1.	Zakres i zasięg nieograniczony lub ograniczony	1. Bibliografie ogólne 2. Bibliografie specjalne
2.	Zasada doboru materiału według treści lub cech wydawniczo-formalnych	1. Bibliografie treściowe 2. Bibliografie wydawniczo-formalne
3.	Stosunek osób, instytucji, terytoriów itd. wyrażanych w tytule bibliografii do treści materiału bibliograficznego (mogą one być podmiotem (wytwórcą) bądź przedmiotem (tematem) treści	1. Bibliografie podmiotowe 2. Bibliografie przedmiotowe
4.	Metoda doboru materiału	1. Bibliografie kompletne 2. Bibliografie selekcyjne (w tym wyborowe
5.	Metoda sporządzania opisu	1. Bibliografie prymarne 2. Bibliografie pochodne
6.	Zawartość pozycji bibliografii: opisy – opisy i adnotacje	1. Bibliografie rejestracyjne 2. Bibliografie adnotowane
7.	Stosunek daty wydania bibliografii do dat wydania opisanych w niej dokumentów	1. Bibliografie retrospektywne 2. Bibliografie bieżące 3. Bibliografie prospektywne
8.	Przeznaczenie bibliografii	1.Bibliografie naukowe 2. Bibliografie służące upowszechnianiu wiedzy 3. Bibliografie handlowe (wydawnicze, księgarskie) 4. Bibliografie bibliofilskie 5. Bibliografie analityczne (dokumentacyjne)

Rys.2. Kryteria podziału i rodzaje bibliografii

Źródło: *Rodzaje bibliografii. Metodyka i technika ich opracowania.* Red.: A. Jarosz, Z. Żmigrodzki. Warszawa 1984.

5 Normy i inne pomoce metodyczne w bibliografii

Normy bibliograficzne i pokrewne

Normy to dokumenty zawierające ujednolicone postanowienia dotyczące pewnych czynności, związanej z nimi terminologii oraz ich systematyki i sposobu efektywnego zastosowania. Zgodnie z postanowieniami PN-N-02000 : 1994 *Podstawy działalności normalizacyjnej. Normalizacja i dziedziny związane. Terminologia* należą do grupy dokumentów normatywnych i są „przyjętym na zasadzie konsensu [porozumienia] i zatwierdzonym przez upoważnioną jednostkę organizacyjną dokumentami ustalającymi – do powszechnego i wielokrotnego stosowania – zasady, wytyczne lub charakterystyki odnoszące się do różnych rodzajów działalności i zmierzające do uzyskania optymalnego stopnia uporządkowania w określonej dziedzinie"[1]. Zagadnienia normalizacji (standaryzacji) m. in. w dziedzinie bibliografii są przedmiotem prac Międzynarodowej Organizacji Normalizacyjnej – ISO (International Organization for Standardization), jako ogólnoświatowej federacji krajowych jednostek normalizacyjnych oraz Międzynarodowej Komisji Elektrotechnicznej IEC (International Electrotechnical Commision), współpracujących w tym zakresie z Międzynarodową Federacją Stowarzyszeń Bibliotekarskich IFLA (International Federation of Library Associations and Institutions). Prace przygotowawcze przed ustanowieniem norm wykonywane są przez komitety techniczne ISO. Aktualne informacje o nowych normach, ich aktualizacjach czy wprowadzanych zmianach zawarte są w narodowych katalogach norm. W Polsce koordynację działalności normalizacyjnej w skali kraju prowadzi Polski Komitet Normalizacyjny (PKN, wcześniej Polski Komitet Normalizacji, Miar i Jakości), który jako jednostka krajowa podlega bezpośrednio Prezesowi Rady Ministrów i działa na mocy Ustawy z dnia 3 kwietnia 1993 r. o normalizacji (Dz. U. 1993 nr 55, poz. 251), obowiązującej od 1 stycznia 1994 r. (wcześniej

[1] PN-N-02000 : 1994 *Podstawy działalności normalizacyjnej. Normalizacja i dziedziny związane. Terminologia*, s. 11.

obowiązywała ustawa z dnia 27 listopada 1961 r. o normalizacji). Ustawa z 1993 r. zmieniła zasady funkcjonowania systemu normalizacyjnego oraz status norm, odtąd obligatoryjnych dopiero po przygotowaniu stosownych rozporządzeń przez zainteresowane ministerstwo, a także zmodyfikowała sposób ich opracowywania. Projekty norm są przygotowywane w Polskim Komitecie Normalizacyjnym w ramach prac Normalizacyjnych Komisji Problemowych (NKP), odpowiadających wyznaczonym w ISO komitetom technicznym, poddawane ankiecie w wybranych ośrodkach czy instytutach badawczych oraz po analizie uwag i wniosków, ustanawiane. Do elementów systemu należy także Biuro Komitetu, realizujące uchwały i pełniące funkcje informacyjne.

Zgodnie z ustawą normami krajowymi są Polskie Normy, normy branżowe zostały wycofane, a zakładowe traktowane są już obecnie wyłącznie jako dokumentacja wewnętrzna zakładu pracy. Zmiany te nastąpiły stosownie do wspomnianej, zmodyfikowanej normy terminologicznej PN-N-02000: 1994, będącej tłumaczeniem ISO/IEC Guide 2: 1991 (E/F/R) *General terms and their definitions concerning standarization and related actives* i dotyczą dostosowywania polskich postanowień do norm międzynarodowych, czyli kwalifikowania norm ISO do wprowadzenia do zbioru PN. PKN wydaje również „Reguły Prac Normalizacyjnych" (RPN), np. RPN-011 *Normy terminologiczne* opracowane w 1995 r., których efektem było ujednolicenie metodyki prezentacji norm terminologicznych. PKN jest stałym członkiem ISO, należy także do IEC oraz jest afiliantem w Europejskim Komitecie Normalizacyjnym CEN (Comite Europeen de Normalisation). Projekty norm międzynarodowych powoływane są jako normy międzynarodowe w wyniku dwóch etapów prac akceptacyjnych: aprobaty komitetów technicznych oraz poparcia przez co najmniej 75% organizacji członkowskich podczas głosowania[2].

Standaryzacja działalności informacyjnej w bibliografii i bibliotekarstwie ma ogromne znaczenie dla współpracy międzynarodowej. Polskie prace normalizacyjne w ramach PKN mają już swoją historię i widoczne efekty: rozpoczęto je w 1950 r., ustanawiając liczne rozporządzenia, ujednolicające zasady redagowania relewantnej informacji w trzech podstawowych grupach norm. Najistotniejsze z punktu widzenia praktyki bibliotekarskiej są normy bibliograficzne oraz dokumentacyjne, najczęściej łącznie prezentowane i omawiane w literaturze przedmiotu. Były one opracowywane do końca 1993 r. w dwóch polskich placówkach: Ośrodku Normalizacji Bibliograficznej Biblioteki Narodowej w zakresie bibliografii oraz Instytucie Informacji Naukowo-Technicznej i Ekonomicznej w zakresie informacji naukowej. Obecnie – zgodnie

[2] O europejskiej działalności normalizacyjnej zob. m.in. M. Siemińska: *Europejska...* „Przegląd Biblioteczny" 1995 z. 3/4, s. 393-407.

z ustawą z 3 kwietnia 1993 r. o normalizacji w zakresie informacji naukowej – działalność normalizacyjną prowadzą dwie komisje: Normalizacyjna Komisja Problemowa nr 242 ds. Informacji i Dokumentacji (normalizacja terminologii, identyfikacji i opisu dokumentów, kodowania i konwersji pism, języków informacyjno-wyszukiwawczych – zgodnie z ISO/TC 46) oraz NKP nr 261 ds. Mikrografii (terminologia, charakterystyka oraz zastosowanie mikroform – zgodnie z ISO/TC 171).

Wprowadzane Polskie Normy miały formę datowaną, zawierającą pełne dane o dacie ustanowienia i obowiązywania lub niedatowaną (tylko ustanowienia); od 1995 r. wprowadzono ujednolicony sposób zapisu ich numeru, dotąd bardzo różnorodnego, konsekwentnie informując o datach dotyczących projektu oraz jego ustanowienia.

Najczęściej rozróżnia się następujące typy norm[3]:

- **Normy znaczeniowe**, wśród których wyodrębnione są często normy terminologiczne. Dotyczą one standaryzacji słownictwa oraz zasad gramatyki, stosowanych w opisach dokumentów, a więc przede wszystkim ustalają znaki literowe i inne znaki umowne (kodowe, cyfrowe) niezbędne w językach informacyjno-wyszukiwawczych oraz ich odpowiedniki w formie znormalizowanych skrótów.
- **Normy przedmiotowe**, które określają właściwości, elementy składowe i cechy indywidualne dokumentów. Taki charakter mają np. poszczególne arkusze normy dotyczącej kompozycji wydawniczej książki, które w sposób jednoznaczny i obligatoryjny uporządkowują wszystkie czynności edytorskie.
- **Normy czynnościowe**, wyznaczające sposoby postępowania w konkretnych fazach redagowania, kopiowania lub wprowadzania informacji (w systemie kartkowym bądź online); np. przy opisie różnych typów dokumentów, także obcojęzycznych.

Janina Pelcowa omawia cztery istotne kierunki działań normalizacyjnych, koniecznych do przygotowywania zbiorów metainformacji[4]:

1. Normalizacja czynności bibliograficznych – przede wszystkim opisu bibliograficznego dokumentów, określająca kolejność elementów opisu oraz przyporządkowane im znaki graficzne.
2. Normalizacja konwersji alfabetów cyrylickich.
3. Normalizacja kompozycji wydawniczej dokumentów zwartych oraz ciągłych.
4. Normalizacja terminologiczna.

Normy z zakresu **bibliografii** uporządkowują zasady opisu bibliograficznego dokumentów, redagowania skrótów dla tytułów wydawnictw ciągłych i wyrazów typowych w ich opisie, ustalania hasła główne-

---

[3] Cyt. za J. Pelcową: *Polskie normy bibliograficzne 1975-1978.* Warszawa: SBP 1981, s. 8; zob. też *Opracowywanie norm. Poradnik.* Wyd. 2. Warszawa 1977.

[4] J. Pelcowa: *Polskie normy ...*, s. 17-28.

go i haseł dodatkowych; sposobów ich szeregowania lub wprowadzania w kartkowych i zautomatyzowanych zbiorach informacji, sporządzania adnotacji i analiz dokumentacyjnych, konwersji pism dla dokumentów obcojęzycznych oraz kompozycji wydawniczej i typograficznej bibliografii specjalnych, w tym zasady dotyczące opracowania indeksów. W zakresie **wydawnictw** (działalności wydawniczej) normy dotyczą kompozycji wydawniczej, tytulatury, redagowania indeksów i spisu treści książki (wydawnictwa zwartego); kompozycji wydawniczej czasopisma, artykułu, spisu rzeczy w czasopiśmie oraz zasad streszczenia autorskiego; brak dotąd normy ujednolicającej opis książki elektronicznej. Natomiast w zakresie **reprografii** postanowienia te dotyczą opisu i metryki mikrofilmu, klatki identyfikacyjnej mikrofilmu oraz wymagań technicznych dotyczących jego sporządzania.

Maria Janowska natomiast, omawiając rozstrzygnięcia Biblioteki Narodowej w zakresie automatyzacji[5], rejestruje normy w następującym porządku:

a) Kompozycja wydawnicza dokumentów.

Do tej grupy norm należą m.in.: arkuszowa PN-N-01222 : 1978 *Kompozycja wydawnicza książki,* PN-N-01160 : 1971 *Kompozycja wydawnicza czasopisma,* PN-N-01163 : 1971 *Kompozycja wydawnicza artykułów* oraz normy dotyczące „Oznaczenia wydawniczego", „Indeksów do bibliografii", „Informatorów o bibliotekach i ośrodkach informacji" oraz redagowania „Wkładki dokumentacyjnej".

b) Konwersja pism.

c) Systemy numeracji dokumentów.

Do ostatniej grupy należą np. obecnie obowiązująca PN-ISO 2108 : 1997 (zamiast PN-74/N-01206) *Międzynarodowy znormalizowany numer książki (ISBN)* oraz PN-76/N-01207 *Międzynarodowy znormalizowany numer wydawnictw ciągłych (ISSN)* oraz normy ustalające numery identyfikacyjne dla innych typów dokumentów np. obiektów cyfrowych DOI (Digital Object Identifier), ISRC (International Standard Recording Code) i in.

d) Opis bibliograficzny i inne czynności bibliograficzne.

Do tej grupy norm należą przede wszystkim: ciągle aktualizowana i rozszerzana (z planowanych 10 wprowadzono 13 arkuszy) norma PN-N-01152 : 1982, a także postanowienia dotyczące stosowania skrótów wyrazów w opisie bibliograficznym oraz w tytułach czasopism i wydaw-

---

[5] M. Janowska: *Normy Biblioteki Narodowej w zakresie automatyzacji.* W: *Komputery w bibliotekach – Polska '94.* Materiały z Ogólnopolskiej Konferencji SBP, Chorzów 10-12.06. 1994. Warszawa 1994. Nauka - Dydaktyka - Praktyka nr 9, s. 165-169; por. także *Automatyzacja bibliotek publicznych. Praktyczne aspekty.* Materiały z II Ogólnopolskiej Konferencji, Białystok 26-28 października 1993 r. Warszawa 1993. Nauka - Dydaktyka - Praktyka nr 5, s. 103-109.

nictw zbiorowych, szeregowania alfabetycznego opisów oraz sporządzania adnotacji i analiz dokumentacyjnych.

e) Terminologia w zakresie bibliotekarstwa i bibliografii.

W tej grupie znajdują się normy uporządkowujące terminologię: *Opracowanie zbiorów informacji o dokumentach, Rodzaje i części składowe bibliografii, Typologia dokumentów* oraz *Rodzaje i działalność bibliotek* (normy PN-N-01224 do -01227, ustanowione w latach 1989-92), choć do kompletności ostatniej z nich można byłoby mieć zastrzeżenia (np. brak choćby wymienienia bibliotek parafialnych i kościelnych w PN-N-01226 : 1991).

Wydaje się, iż pożądana kolejność prac powinna wynikać z ich uporządkowania według norm terminologicznych, które winny być podstawą do dalszych znormalizowanych rozstrzygnięć, na przykład kompozycyjnych, gdyż dzięki standaryzacji edycji oraz obowiązkowi umieszczania niezbędnych elementów opisu możliwe będzie przygotowanie relewantnej informacji oraz normalizacja czynności bibliograficznych, czyli ostateczna redakcja informacji. Można oczywiście zacząć od tej ostatniej, później zaś przygotowywać normy związane tematycznie np. terminologiczne. W praktyce prace nad aktualizacją wielu postanowień trwają równolegle, istotnym zatem problemem staje się szybka i pełna informacja o stanie prac normalizacyjnych, udostępniana zainteresowanym online. W pierwszej kolejności zostały wprowadzone normy ISO dla znormalizowanego numeru książki ISO 2108 : 1992 (w 1997 r.), międzynarodowej statystyki bibliotecznej ISO 2789 : 1991 (w 1998 r.) oraz znormalizowanego numeru druków muzycznych ISO 10957: 1993.

Obowiązujące obecnie normy są rejestrowane według Międzynarodowej Klasyfikacji Norm ICS (International Classification for Standards), która jest podstawą do opracowania bieżącej informacji o aktualizowanych normach, a także katalogów norm (krajowych i międzynarodowych) oraz różnorodnych informatorów, najczęściej uzupełnionych cennikiem i zapewniających ich prenumeratę stałym odbiorcom (np. „Polskie Normy. Informator na rok 1999", wydawany przez Wydawnictwo Normalizacyjne „Alfa-Wero"). ICS, w przeciwieństwie do wcześniej wykorzystywanego schematu klasyfikacji norm, jest trójpoziomą klasyfikacją hierarchiczną, obejmującą na pierwszym poziomie 41 (znakowanych od 01 do 99), dziedzin działalności normalizacyjnej (z wyróżnikiem dwucyfrowym), podzielonych w poziomie drugim na grupy (wyróżnik dziedziny oraz trzycyfrowy numer grupy, oddzielony kropką), a w trzecim na podgrupy (dziedzina, grupa oraz dwucyfrowa podgrupa oddzielona kropką).

01 Zagadnienia ogólne. Terminologia. Normalizacja. Dokumentacja
01. 040 Słownictwo

01. 040. 01 Zagadnienia ogólne. Terminologia. Normalizacja. Dokumentacja (Słownictwo)
01. 040. 35 Technika informatyczna

Zagadnienia dotyczące bibliotekarstwa są zawarte co najmniej w kilku grupach: 01. 120 Normalizacja. Zasady ogólne; 01. 140 Informacja. Działalność wydawnicza (w niej 01. 140. 10 Pisownia. Transliteracja; 01. 140. 20 Informacja naukowa (w tym dokumentacja, bibliotekarstwo i archiwistyka); także 35. 020 Technika informatyczna (IT); 35. 040 Zestawy znaków i kodowanie informacji; 35. 060 Języki stosowane w technice informatycznej; 35. 240. 30 Zastosowanie IT w informacji, dokumentalistyce i działalności wydawniczej; w tym Znormalizowany Uogólniony Język Znaków SGML, urządzenia do automatycznego tłumaczenia itp.

Obowiązujący wcześniej schemat klasyfikacyjny norm (SKN) wykorzystywał podział na 19 (01-19) działów głównych, z dalszym uszczegółowieniem zagadnień w systemie dziesiętnym dział-klasa-grupa:

dział 16: Zagadnienia naukowo-techniczne, dokumentacja i organizacja
klasa 166: Informacja naukowa, techniczno-ekonomiczna i organizacyjna
grupa 1662: Bibliotekarstwo i bibliografia

Klasyfikacja norm według ICS (pełny ich wykaz zawiera literatura przedmiotu zredagowana dla całości tekstu) przedstawia się następująco:

01.120 Normalizacja. Zasady ogólne. Znajdują się tutaj m. in. normy PN-N-02000 : 1994 *Podstawy działalności normalizacyjnej. Normalizacja i dziedziny związane. Terminologia*, PN-N-02001 : 1994 *Podstawy działalności normalizacyjnej. Metodyka prac normalizacyjnych* oraz ogólna PN-ISO 10241 : 1997 *Normy terminologiczne. Opracowanie i układ*.

01.140.10 Pisownia. Transliteracja. W tej grupie norm występują postanowienia uporządkowujące zasady transliteracji dla poszczególnych języków w ramach PN-N-01201 / 01212 (z lat 1972-1983), konieczne dla sporządzania ujednoliconego opisu dokumentów obcojęzycznych. Dla konwersji pism niektórych języków brak dotąd ich polskich odpowiedników w PN, korzysta się zatem z norm ISO. Dotyczy to transliteracji języka arabskiego (ISO 233-Part 1-2) oraz latynizacji pisma japońskiego (Kana – ISO 3602) i chińskiego (ISO 7098). W „Katalogu Polskich Norm 1999" dołączono do tej grupy również postanowienia dotyczące zapisu dat i czasu dnia oraz zasad numerowania tygodni, które w poprzednich edycjach katalogu figurowały w odrębnym wówczas dziale 01. 140. 00 *Informacja. Działalność wydawnicza. Zagadnienia ogólne.*

01.140.20 Informacja naukowa. Wśród tej najliczniejszej grupy norm istotne znaczenie dla bibliografii mają normy dotyczące opisu bibliograficznego, przede wszystkim arkuszowa PN-N-01152 : 1982 ujed-

nolicająca opis różnych typów dokumentów, przygotowywany dla zbiorów informacji, a także jej nowelizacje – np. arkusz A1 rejestrujący zmiany opisu bibliograficznego książki. Niezmierne ważne jest także uporządkowanie zasad redagowania haseł opisu – obowiązują już w tym względzie dwie normy ustanowione w 1994 i 1998 r.: dla formy nazwy geograficznej oraz dla hasła osobowego. W dziale tym umieszczone są także normy dotyczące szeregowania alfabetycznego opisów dokumentów oraz techniki mikrofilmowej. W wyodrębnionej grupie *Bibliotekarstwo i bibliografia* ustalono także wiele norm, których celem jest ujednolicenie terminologii bibliotekoznawczej: PN-N-01227 : 1992 *Typologia dokumentów. Terminologia*; PN-N-01224 : 1989 *Opracowanie zbiorów informacji o dokumentach. Terminologia*; PN-N-01225 : 1989 *Rodzaje i części składowe bibliografii. Terminologia*.

Przedmiotem fundamentalnej wśród nich normy PN-N-01224 :1989 jest wykaz podstawowych terminów związanych z opracowywaniem zbiorów informacji o dokumentach, a zatem bibliografii i katalogów bibliotecznych. Wykaz ten jest przygotowany w 5 działach głównych, obejmujących zagadnienia 1) opisu bibliograficznego, 2) hasła, 3) konwersji pisma, 4) zakresu i zasięgu zbiorów informacji o dokumentach oraz 5) układów zbiorów informacji o dokumentach. Ważnym elementem normy są dwa indeksy alfabetyczne: zdefiniowanych uprzednio terminów w języku polskim oraz ich odpowiedników w języku angielskim, francuskim, niemieckim i rosyjskim, a także odrębny indeks w układzie według poszczególnych języków. Oprócz zagadnień z zakresu bibliotekarstwa i bibliografii występują w tej grupie norm również zagadnienia techniki mikrofilmowej, mikrografii oraz różnych typów wydawnictw sporządzanych przez ośrodki informacji: zestawień tematycznych, informacji ekspresowych oraz przeglądów dokumentacyjnych. Najnowsze z postanowień dotyczą grupy norm *Informacja i dokumentacja* – są to rozstrzygnięcia związane ze statystyką biblioteczną i bibliotekarskim ustalaniem wskaźników cen niektórych dokumentów: PN-EN ISO 2789 : 1998 *Międzynarodowa statystyka biblioteczna*; PN-EN ISO 9707 : 1998 *Statystyka produkcji i dystrybucji książek, gazet, czasopism i publikacji elektronicznych* oraz PN-ISO 9230 : 1999 *Ustalanie wskaźników cen książek i wydawnictw ciągłych kupowanych przez biblioteki.*

01.140.40 Działalność wydawnicza. Do tej grupy norm zaliczono postanowienia dotyczące kompozycji wydawniczej różnych typów dokumentów: czasopism, artykułów, książek (rozbudowana norma arkuszowa PN-78/N-01222.00/.08) oraz bibliografii specjalnych w układzie działowym lub systematycznym. Informuje się tu również o normach, według których można skracać tytuły wydawnictw ciągłych, określać formaty dokumentów (gazet, książek, broszur, czasopism) oraz ich kolumn, stosować znaki korektorskie i składać teksty. Wśród nowszych po-

stanowień można wymienić normy z grupy dotyczącej pism drukarskich P-55012, P-55014 oraz P-55016 z lat 1990-1991. „Katalog Polskich Norm 1999" rejestruje także po raz kolejny normy z grupy norm ujednolicających formę materiałów wydawniczych (szkice, makiety), oryginałów do reprodukcji poligraficznej oraz odbitek drukarskich, a także postanowienia z 1988 r. dotyczące wydawnictw ośrodków informacji.

35. 040 Zestawy znaków i kodowanie informacji. W grupie uporządkowanych postanowień włączono do tego działu normy dotyczące zasad numerycznego zapisu dat, numerowania tygodni, międzynarodowego znormalizowanego numeru wydawnictw ciągłych (ISSN), kodów nazw krajów i języków, a także standardowych znaków alfabetu łacińskiego i cyrylickiego do wymiany informacji bibliograficznych oraz bibliograficznych znaków sterujących. Brak natomiast normy dla ISBN, która rejestrowana jest tylko w dziale 01. 140. 40 *Działalność wydawnicza.*

35. 240. 30 Zastosowanie IT w informacji, dokumentalistyce i działalności wydawniczej. Wśród nowszych norm w tej grupie wymienić można przede wszystkim PN-ISO 8459-1 : 1994 *Zestawienie elementów danych bibliograficznych w wypożyczaniu międzybibliotecznym* oraz z grupy *Informacja i dokumentacja* normę arkuszową dotyczącą określania formatu do wymiany informacji bibliograficznej na taśmie magnetycznej PN-78/N-09016.00/.07.

Porządek klasyfikacji norm według ICS prezentuje zatem metodę całościowego informowania o normach tematycznie ze sobą powiązanych (np. w obszernym dziale 01.140.20 Informacja naukowa), czego widocznym efektem jest zasada redagowania katalogów norm, także układ rocznika „Katalog Polskich Norm" i jego dodatków („Aktualizacji"). Zasada uporządkowania tematycznego prowadzi do powtarzania informacji o pewnych typach norm w kilku działach, co niewątpliwie jest dogodne dla użytkownika poszukującego informacji o najnowszych rozstrzygnięciach normalizacyjnych w danych dziedzinach.

Budowa norm bibliograficznych

Zgodnie z ustaleniami, dotyczącymi prezentacji dokumentów normalizacyjnych, strona tytułowa – jako główne źródło informacji – zawiera dane o typie normy i instytucji sprawczej, obejmuje tytuł normy oraz dane o jej numerze, normach poprzedzających obecną nowelizację oraz o grupie katalogowej SKN 1662 i ICS 01. 140. 20; wprowadza również deskryptory. Do 1995 r. w normach umieszczano także pełne dane o dacie projektu i instytucji zgłaszającej normę, dacie ustanowienia oraz obowiązywania, a także warunkach kopiowania i przedruku. Obecnie

obowiązuje podawanie pełnej daty ustanowienia normy, danych na temat uchwały w tej sprawie oraz informacji o instytucji sprawczej.

Norma zawiera szereg informacji, określonych jako tzw. **abstrakt** normy, zawierający dane o elementach wspólnych dla całego ciągu arkuszy normy oraz wprowadzanych innowacjach. Arkusz 12 normy PN-N-01152 : 1982, dotyczący prawideł opisu bibliograficznego filmów, umieszcza w abstrakcie następujące informacje:

- *Podano określenia (14), zasady ogólne dotyczące: jednostki opisu, doboru elementów opisu i znaków umownych, podstawy opisu i źródła danych, języka i alfabetu.*
- *Ustalono elementy i budowę opisu.*
- *W informacjach dodatkowych zamieszczono przykłady opisów.*

W PN-N-01152-0 : 1982 wprowadzono zbiór określeń stosowanych w normie, ogólne zasady dotyczące ustalania jednostki opisu, doboru elementów opisu i znaków graficznych obligatoryjnych w opisie, postanowień dotyczących źródła danych dla poszczególnych stref opisu, jego języka i alfabetu; uporządkowano elementy i budowę opisu. W części dotyczącej informacji dodatkowych zamieszczono liczne przykłady opisów. Ten typ budowy i sposób prezentacji rozstrzygnięć stosowany jest w normach arkuszowych, wcześniejsza wersja normy dla opisu bibliograficznego dokumentów PN-N-01152 : 1973 nie miała takiego charakteru. Prezentowała ona ujednolicone elementy opisu (wraz z przykładami) dla 12 najczęściej występujących w bibliotekach typów dokumentów (piśmienniczych i audiowizualnych), w kolejności: wydawnictwo zwarte wydane po 1800 r., wydawnictwo zwarte wydane przed 1801 r., czasopismo i wydawnictwo zbiorowe, artykuł (utwór literacki, rozprawa) w wydawnictwie zwartym, czasopiśmie lub wydawnictwie zbiorowym, norma, opis patentowy, nuty, mapa, materiały ikonograficzne (grafika oryginalna i reprodukcyjna; reprodukcja dzieła sztuki i fotografia), praca niepublikowana, mikrofilm i fotokopia, film i przezrocze, nagranie (płyta, taśma magnetofonowa). Do normy dołączono krótkie informacje o nazwie autora, tytule, nazwach współpracowników i wykonawców, oznaczeniu wydania, adresie wydawniczym i opisie zewnętrznym dokumentu oraz możliwości sporządzania adnotacji.

Natomiast w normie PN-N-01152 : 1982 wstęp konkretyzuje zasady ustalone normą wprowadzając informacje o **przedmiocie normy** lub jej arkusza. W dalszej kolejności uporządkowuje ona sprawy terminologiczne, wprowadzając ujednolicone **określenia**, obowiązujące użytkowników normy, oraz tabelaryczny na ogół wykaz obowiązkowych i zalecanych elementów opisu łącznie ze znakami umownymi, które należy w niej stosować. Zasady ogólne dotyczą: jednostki opisu, stopnia jego szczegółowości, znaków umownych i przestankowania (dla poszczegól-

nych arkuszy wg PN-82/N-01152-0); podstawy opisu, wyboru i kolejności źródeł danych. Natomiast zasady szczegółowe ujednolicają:

- język i alfabet, w szczególności zasady przejmowania danych w języku oryginalnym dokumentu oraz ustanawiają, iż w strefach 5, 7 oraz 8 należy używać określeń w języku polskim, w pozostałych przejmować dane w języku dokumentu. Elementy pisane alfabetami niełacińskimi należy w zależności od potrzeb wprowadzać w formie oryginalnej lub transliterować wg PN-N-01201 : 1970, PN-N-01203 : 1970, PN-N-01211 : 1974 oraz PN-N-01212 : 1974;
- formę gramatyczną i ortografię wg PN-N-01152-1 : 1982 p. 2.5;
- stosowanie skrótów wg PN-N-01152-1 : 1982 p. 2.6 oraz PN-N-01158 : 1985;
- prostowanie i wyjaśnianie danych wg PN-N-01152-1 : 1982 p. 2.7.

Elementy opisu wprowadzane są według poszczególnych stref. Zagadnienia dotyczące budowy opisu uzupełnione są licznymi wzorami: dla opisu dokumentu jednoczęściowego, wieloczęściowego oraz opisu części niesamoistnej.

Wśród informacji dodatkowych znajdują się: dane na temat instytucji opracowującej normę, uzupełnione niekiedy informacją o autorstwie projektu normy; wyszczególnienie zmian w stosunku do norm i ustaleń poprzednio obowiązujących; wykaz polskich i zagranicznych norm związanych z obecnie ustanawianą oraz literatura przedmiotu i liczne przykłady pozwalające na jednoznaczną interpretację postanowień.

Norma PN-N-01222 : 1978 *Kompozycja wydawnicza książki. Postanowienia ogólne* zawiera znowelizowane zasady, które były przedmiotem wcześniej obowiązujących, odrębnych norm: PN-N-01173 : 1965 *Przepisy bibliograficzne. Kompozycja wydawnicza książki*; PN-N-01162 : 1970 *Kompozycja wydawnicza tytulatury książki*; PN-N-01166 : 1962 *Przepisy bibliograficzne. Spis treści książki* oraz PN-N-01172 : 1964 *Przepisy bibliograficzne. Indeksy w układzie abecadłowym do książek*. Norma ta została po raz pierwszy zredagowana jako norma arkuszowa, w której arkusze jako elementy normy grupowej wyznaczają bardzo konkretne części całości, a jednocześnie są niezależne w postanowieniach wyznaczonych poprzez swoją tematykę. Arkuszowy układ normy jest bardzo dogodny dla kontynuacji prac normalizacyjnych; każdy arkusz może być ustanawiany i nowelizowany oddzielnie, bez konieczności zmiany postanowień dotyczących całości, np. w przypadku, gdy nie rozpoczęto lub jeszcze nie ukończono prac nad poszczególnymi arkuszami. W cytowanej już pracy J. Pelcowej, wśród ocen i komentarzy dla zmian dokonujących się w normalizacji bibliograficznej, autorka pozytywnie ocenia zjawisko powstawania norm arkuszowych. Ponadto dostrzega: a) stałe rozszerzanie się tematyki norm, b) rozwój norm terminologicznych, koniecznych do coraz większego uściślania pojęć, c) rozrastanie się objętości norm, spel-

niających obecnie rolę instrukcji, a w związku z tym stwierdza: d) przedłuża się okres opracowywania norm, e) niekorzystna wydaje się zasada nowelizacji norm bibliograficznych co 5 lat (celowa np. dla norm technicznych)[6]. Jako potwierdzenie wniosku o spełnianej obecnie coraz lepiej instruktażowej roli norm można przytoczyć dane o objętości niektórych z nich: arkusz 2. normy PN-N-01152 dla wydawnictw ciągłych liczy 92 strony, arkusz 7. dla dokumentów dźwiękowych – 60 stron.

Ze względu na międzynarodową normalizację prac bibliograficznych, coraz częstszą praktyką staje się tłumaczenie postanowień ISO. Na podstawie jednego z ostatnich, poddawanego obecnie ankietyzacji[7], określonego jako projekt PrPN-ISO 690-2 dla dokumentów elektronicznych, zauważyć można nowe tendencje w redagowaniu norm, zgodne zresztą z przewidywaniami J. Pelcowej. Widoczna jest zasada stałego rozbudowywania terminologii: w p. 3 zatem prezentowane są definicje dotyczące autorstwa, postaci dokumentu elektronicznego, listy dyskusyjnej, pliku (jest to zorganizowany zbiór danych przeważnie składający się z powiązanych rekordów, s. 11), rekordu (grupa danych przeważnie traktowana jako całość, podzbiór pliku, s. 11). W p. 4 norma określa źródła informacji: dla dokumentów elektronicznych internetowych powinny to być dane włączające tytuł, daty, lokalizację wersji, która jest cytowana i lokalizację w sieci, dzięki której uzyskano dostęp do wersji (wydania); p. 5 dotyczy zasad sporządzania przypisów bibliograficznych w elektronicznych wydawnictwach zwartych, bazach danych i programach komputerowych oraz ich fragmentach, a także artykułach, wydawnictwach ciągłych i biuletynach elektronicznych. Norma prezentuje dużą liczbę przykładów, dzięki czemu może stanowić ważne źródło przy redagowaniu opisów dla dokumentów elektronicznych.

Norma ISO 690-2 jest normą międzynarodową i została opracowana przez Komitet Techniczny ISO/TC, Informacja i dokumentacja (Technical Committee ISO/46, Information and documentation), Podkomitet SC 9, Kompozycja, opis i identyfikacja dokumentów (Subcommittee 9, Presentation, identyfication and description of documents). Składa się z arkuszy: ISO 690 Documentation – Bibliographic references – Content, form and structure (nowelizowana jako ISO 690-1) oraz ISO 690-Part 2: Electronic documents or parts thereof.

Polskie prace normalizacyjne uwarunkowane są więc przede wszystkim działaniami organizacji międzynarodowych: ISO (dokonuje się tłumaczeń jej postanowień) lub organizacji bibliotekarskich, zwłaszcza IFLA (w Dziale Rejestracji Bibliograficznej IFLA czyli Division IV: Bibliographic Control, składającym się z trzech sekcji: Bibliografii, Katalogowania oraz Klasyfikacji i Indeksowania) – dla zagadnień nie podej-

---

[6] J. Pelcowa: *Polskie normy* ..., s. 28-29.

[7] Tekst rozdziału został ukończony w lipcu 2000 r.

mowanych przez ISO. Dotyczą one np. programu UBCIM (Universal Bibliographic Control and International MARC), ISBD, formatu UNIMARC oraz standaryzacji wytycznych dla rekordów kartotek wzorcowych (Guidelines for Authority Entries and References). Normalizacja opracowywania informacji wiąże się ściśle z jej udostępnianiem, zatem w ramach programu UDT (Universal Data Flow) kontynuuje się prace nad szerszym umożliwianiem elektronicznego przekazywania informacji w ramach współpracy międzybibliotecznej i zastosowaniem w tym systemie norm OSI (Open Systems Interconnection – Współdziałania Systemów Otwartych).

Kierunki prac PKN koncentrują się wokół różnorodnych działań, związanych przede wszystkim z automatyzacją procesów informacji:

- kontynuacji prac nad arkuszami opisu bibliograficznego PN-N-01152 (arkusz 5) oraz opracowania instrukcji opisu mikroform;
- przygotowania zestawu znaków dla potrzeb wymiany informacji bibliograficznej;
- nowelizacji kodu nazw języków i kodu krajów;
- opracowania wspólnego języka komend do interaktywnego wyszukiwania informacji;
- aktualizacji międzynarodowych systemów numeracji dokumentów: ISO 3297 dla ISSN oraz ISO 3901 ISRC (International Standard Recording Code – Międzynarodowe Znormalizowane Oznaczenie Nagrań);
- oznaczania zasobu[8].

Poradniki metodyczne

Wśród poradników istotne miejsce zajmują wydawnictwa Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich i Biblioteki Narodowej, zwłaszcza niektóre pozycje serii „Prace Instytutu Bibliograficznego"[9]. Publikacje te mają ogromne znaczenie dla ujednolicania prac bibliograficznych w Polsce, zwłaszcza w okresie wprowadzania wielu innowacji, wynikających z przejmowania ustalonych zasad międzynarodowych. Poradniki autorstwa Marii Lenartowicz, Marii Janowskiej, Jadwigi Sadowskiej, Anny Paluszkiewicz i in. są dużą pomocą dla opisujących dokumenty czy wprowadzających dane do systemów wyszukiwawczych. *Przepisy katalogowania książek. Cz. 1, Opis bibliograficzny*, opracowane przez Marię Lenartowicz (1983, 1986) stały się kanonem, na którym opierają się

[8] M. Janowska: *Normy* ..., s. 166-167.

[9] Zob. zwłaszcza najnowszą publikację z tej serii (nr 35) pt. *Polska bieżąca bibliografia narodowa. Dobór i selekcja materiału.* Pod red. J. Sadowskiej. Warszawa 1999.

również obecnie bibliotekarze, pomimo sukcesywnego wprowadzania zmian w zasadach opisu w miarę pojawiania się następnych arkuszy (rejestrowanych np. dla książki w arkuszu A1 : 1997, zgodnie z postanowieniami arkusza 2 dla wydawnictw ciągłych). Wśród najnowszych prac tej autorki znajdują się publikacje dotyczące wypełniania rekordu opisu bibliograficznego. W ostatnich latach również M. Janowska opracowała kilka poradników, umożliwiających dokładną interpretację normy dotyczącej opisu bibliograficznego wydawnictw ciągłych, w tym artykułów (arkusz 2), a także zasad ustalania hasła osobowego[10]. Dzięki Wydawnictwu Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich ukazało się także wiele ważnych publikacji w seriach „Nauka - Dydaktyka - Praktyka" (ponad 30 tytułów) oraz „Propozycje i Materiały" (ponad 20). Także seria „Fo-Ka", w ramach której opublikowano dotąd cztery tytuły (dalsze są w druku), mają ogromne znaczenie w szybkim prezentowaniu osiągnięć naukowych. Seria „Fo-Ka" wyodrębniła się w 1998 roku, ale już wcześniej SBP wydawało w ramach „Propozycji i Materiałów" wiele publikacji na temat struktury danych bibliograficznych w zintegrowanych systemach bibliotecznych (A. Paluszkiewicz, nr 10), formatów USMARC rekordu bibliograficznego: dla książki (M. Lenartowicz, A. Paluszkiewicz, nr 12), druku muzycznego (M. Burchard, nr 15) oraz poradnik katalogowania książek i wydawnictw ciągłych w formacie USMARC (red. M. Lenartowicz i A. Paluszkiewicz, nr 13); przygotowywane są dalsze, dotyczące formatu dla dokumentów elektronicznych, kartograficznych i wydawnictw ciągłych.

Pomocą dla bibliografów i bibliotekarzy są także analityczne przeglądy nowości wydawnictw z zakresu metodyki bibliograficznej, zamieszczane na łamach czasopism bibliotekoznawczych, zwłaszcza „Zagadnień Informacji Naukowej", „Przeglądu Bibliotecznego", czy „Bibliotekarza". W czasopismach tych pojawia się wiele recenzji i omówień krytycznych najnowszej literatury przedmiotu, które obok pogłębiania wiedzy pozwalają na weryfikację poglądów i ocen. Wzorem od wielu lat jest „Przegląd piśmiennictwa krajowego" z dołączonym (w kolejności omówienia), wykazem publikacji, autorstwa Hanny Zasadowej, ukazujący się w „Przeglądzie Bibliotecznym" i regularnie, choć z opóźnieniem, rejestrujący polską literaturę bibliologiczną. Prezentacji literatury obcej, łącznie z jej streszczeniem, dokonuje *Bibliografia Analityczna Bibliotekoznawstwa i Informacji Naukowej*, a także „Przegląd Biblioteczny" w „Kronice zagranicznej"; czynią to też w recenzjach „Zagadnienia

[10] M. Janowska: *Opis bibliograficzny wydawnictw ciągłych. (Interpretacja postanowień PN-N-01152-02).* Warszawa 1996. Prace Instytutu Bibliograficznego nr 29; *Opis bibliograficzny artykułów. (Interpretacja postanowień PN-N-01152).* Warszawa: BN 1997. Prace IB nr 30 oraz *Hasło osobowe. Wybór i zasady tworzenia w bibliografii narodowej oraz katalogach Biblioteki Narodowej.* Warszawa 1998. Prace Instytutu Bibliograficznego nr 32.

Informacji Naukowej". Zadaniem przeglądów jest także popularyzacja najnowszych rozstrzygnięć w bibliografii i bibliotekarstwie, pewne zatem znaczenie mają również redagowane w ramach studenckich Kół Naukowych Bibliotekoznawców wydawnictwa periodyczne, np. „Nowa Biblioteka" na Uniwersytecie Śląskim. W środowisku uniwersyteckim pojawił się także ciekawy projekt bazy danych o normach i przepisach prawnych IBINOR[11] przygotowany w Bibliotece Instytutu Bibliotekoznawstwa i Informacji Naukowej (obecnie Instytutu Informacji Naukowej i Studiów Bibliologicznych) Uniwersytetu Warszawskiego, mającej udostępniać informacje dotyczące opisów norm polskich, zagranicznych oraz międzynarodowych w kraju i na świecie (ST), przepisów prawnych z zakresu bibliotekoznawstwa, informacji naukowej i szkolnictwa wyższego (LE) oraz literatury przedmiotu (LP). Inicjatywy tego typu są bardzo pożądane, gdyż rzetelne przygotowanie informacji na temat obowiązujących norm, ich aktualizacji czy zmian jest bardzo trudne. W kraju istnieją nieliczne filie PKN, nie realizujące życzeń udostępniania informacji w formie wtórnej. Proponują one odbiorcy pośrednictwo w sprzedaży wysyłkowej dokumentów i tylko w sposób prezencyjny udostępniają katalogi i normy. Podobnie Polski Komitet Normalizacyjny na swojej stronie internetowej proponuje wyłącznie sprzedaż norm, nie umożliwiając informacji online o ich zasobach.

Opracowania bibliograficzne jako wzorce

Przygotowując spisy bibliograficzne, zestawienia tematyczne i adnotacje, można się wzorować na wielu bibliografiach bieżących i retrospektywnych. Wśród bieżących publikacji i dokumentów elektronicznych dostępnych odbiorcom pierwsze miejsce zajmuje *Przewodnik Bibliograficzny*, wyznaczając szeroko wykorzystywane wzorce dla opisu bibliograficznego i tematowania w języku haseł przedmiotowych oraz dla klasyfikowania w języku UKD, obowiązującego od wielu dziesięcioleci w polskim bibliotekarstwie (także w *Przewodniku* dla układu całości od 1986 r.). Oprócz *Przewodnika...* Biblioteka Narodowa udostępnia bibliotekom inne serwisy bibliograficzne na nośnikach elektronicznych: „Bibliografię Zawartości Czasopism", „Bibliografię Wydawnictw Ciągłych Nowych, Zawieszonych i Zmieniających Tytuł" oraz *Bibliografię polskich książek*

[11] M. Lelakowska: *Projekt bazy danych o normach i przepisach prawnych – IBINOR w Bibliotece Instytutu Bibliotekoznawstwa i Informacji Naukowej Uniwersytetu Warszawskiego.* „Zagadnienia Informacji Naukowej" 1995 nr 1/2, s. 69-79. Praca powstała pod kierunkiem prof. Anny Sitarskiej na Podyplomowym Studium Bibliotek Naukowych.

podziemnych z lat 1976-1989. Największym zainteresowaniem odbiorców cieszą się dane bibliografii narodowej[12].

Pozostając w kręgu wzorców bibliograficznych wspomnieć należy o „Library and Information Science Abstracts" (LISA), która informuje na bieżąco o artykułach i referatach konferencyjnych z szeroko pojętego bibliotekoznawstwa. Od 1993 r. każdy zeszyt składa się z abstraktów w układzie według haseł przedmiotowych (Broad Subject Headings), w miejsce wcześniejszego schematu klasyfikacyjnego oraz indeksów nazwisk autorów i alfabetycznego indeksu przedmiotowego. LISA udostępniana jest jako miesięcznik, dostępna na taśmach magnetycznych, CD-ROM oraz online poprzez DIALOG.

Wzór także stanowi „Bibliografia Analityczna Bibliotekoznawstwa i Informacji Naukowej" (BABIN), wydawana przez Instytut Bibliograficzny Biblioteki Narodowej jako stały dodatek „Przeglądu Bibliotecznego", rejestrujący wybrane piśmiennictwo zagraniczne w układzie rzeczowym (od bibliografii, poprzez bibliotekarstwo, budownictwo, czytelnictwo, języki informacyjno-wyszukiwawcze, aż do problematyki zawodu i zbiorów specjalnych), numerowany w całości rocznika, w ramach haseł w układzie alfabetycznym, zaopatrzony w indeks autorski, przedmiotowy oraz wykaz skrótów czasopism. Niezmierne ważny jest fakt, iż oprócz danych bibliograficznych odbiorca informowany jest również o zawartości dokumentu w języku polskim, i to dwukrotnie: przez rozszerzone tłumaczenie tytułu oraz adekwatne, choć zwięzłe scharakteryzowanie treści dokumentu. Przykłady:

- BABIN 1993 nr 3/4, poz. 219: Morgenštern I.G.: Bibliograf v informacionnom obščestve. (Zawodowy kodeks etyczny bibliografa) // Bibliografija 1992 nr 5-6 s. 3-10. Omówienie i projekt tekstu kodeksu etyki zawodowej, autorstwa I. G. Morgenszterna. Morgensztern sformułował główne zawodowe pryncypia etyczne: 1) celowość [...]; 2) obiektywizm [...]; 3) wytrwałość i upór w poszukiwaniu informacji [...] Osoby naruszające kodeks bibliografa powinny być negatywnie oceniane przez środowisko i w miarę możliwości zwalniane z pracy.
- BABIN 1993 nr 3/4, poz. 223: Shaw C. S.: A scientific solution to librarian burnout. (Transcendentalna medytacja jako technika zwalczania stresu u bibliotekarzy) // New Libr. World 1992 vol. 93 nr 1103 s. 4-8, bibliogr. 15 poz. Od 12 lat w piśmiennictwie fachowym rozpatrywane są zagadnienia stresu oraz emocjonalnego, fizycznego i umysłowego wyczerpania (burnout) bibliotekarzy. Spowodowane jest ono głównie wzrostem wymagań związanych z automatyzacją. Art. omawia możliwości przeciwdziałania stresom w bibliotekarstwie [...]

---

[12] Zob. J. Sadowska: *Wybrane zagadnienia automatyzacji* ..., s. 12.

Pomocne jako wzorce są także różnorodne bibliografie specjalne, treściowe bądź wydawniczo-formalne, rejestrujące piśmiennictwo np. *Bibliografia czasopism warszawskich* (T. 1-2 1994, 1996), „Bibliografia Warszawy i województwa warszawskiego za rok 1992" (1996), „Bibliografia literatury dla dzieci i młodzieży" (1995); drukowane katalogi zbiorów bibliotecznych w Polsce np. *Katalog polskich druków muzycznych 1801-1875 w zbiorach Biblioteki Publicznej m.st. Warszawy* (E. Raczkiewicz, 1997), *Centralny katalog polskich czasopism muzycznych i wydawnictw ciągłych o tematyce muzycznej. Zbiory polskie.* (W. Pigła, 1991).

Bibliografie tego typu przygotowywane są przez różne biblioteki, przede wszystkim zgodnie z Ustawą o bibliotekach z 27 czerwca 1997 r. przez biblioteki naukowe. Warto tutaj, zwłaszcza w sytuacji zagrożenia ich istnienia i działalności, zasygnalizować efekty prac bibliotek pedagogicznych. Opracowują one bibliografie i zestawienia bibliograficzne z zakresu pedagogiki, niezmiernie ważne dla nauczycieli. Prace te koncentrują się obecnie wokół nowych koncepcji nauczania (np. „Nowej Matury", edukacji europejskiej, nauczania integracyjnego). Wydawane są trzy serie bibliografii analitycznych: „Bibliografia analityczna polskiego piśmiennictwa pedeutologicznego"; „...polskiego piśmiennictwa z zakresu ogólnej i szczegółowej teorii nauczania", „...teorii i praktyki wychowania" oraz *Bibliografia analityczna z zakresu historii oświaty (za lata 1984-1985)*. Publikacje te rejestrowane są przez BN w *Wykazie tematycznym ważniejszych zestawień bibliograficznych wykonanych przez biblioteki i instytuty naukowe*[13]. Istotną sprawą jest także rola i dorobek bibliografii regionalnych. Zagadnienia te omawiano podczas trzech ogólnopolskich konferencji: we wrześniu 1994 r. w Puławach, czerwcu 1995 r. w Warszawie oraz 2-4 grudnia 1998 r. w Bibliotece Narodowej. Materiały z ostatniego spotkania ukazały się nakładem SBP w serii „Propozycje i Materiały" jako dwie publikacje *Narodowe i regionalne serwisy bibliograficzne* (nr 26) oraz *Adaptacja formatu MARC BN dla potrzeb bibliografii regionalnej* (nr 25) do stosowania w systemie MAK oraz ponadto – w części drugiej – informacje o pakiecie BIBREG z załączonymi opisami wydruku bibliografii regionalnej z bazy MAK[14] i dyskietką instalacyjną. Analizie poddano stan bibliografii regionalnych, możliwości adaptacji formatu MARC BN do stosowania w systemie MAK lub wykorzystywaniu innych systemów (np. SOWA) w celu przyspieszenia prac i umożliwienia

---

[13] Zob. M. Siuda: *Biblioteki pedagogiczne w procesie informacji.* W: *Biblioteka i informacja w systemie edukacji.* Materiały konferencji naukowej. Kielce, 3-4 grudnia 1998. Red. H. Suchojad. Kielce 1999, s. 41-49; por. także tej samej autorki: *Biblioteka pedagogiczna – uboga krewna czy partner do współpracy?* „Poradnik Bibliotekarza" 1997 nr 7-8, s. 1-3 oraz J. Parysz: *Biblioteki pedagogiczne – zapomniane placówki resortu edukacji?* „Poradnik Bibliotekarza" 1998 nr 6 s. 9-12.

[14] E. Stefańczyk: *Ogólnopolska konferencja poświęcona narodowym i regionalnym serwisom bibliograficznym.* W: Biuletyn Informacyjny Biblioteki Narodowej 1999 nr 1, s. 37.

regularnego ukazywania się bibliografii regionalnych. Ich rola w przygotowaniu bibliografii narodowej jest bardzo ważna, znaczące zadanie spełniają także w systemach informacyjnych dla odbiorców lokalnych. Najczęściej funkcjonujące bibliografie regionalne przyjmują w tytule nazwy województw; wśród nich ważną rolę spełnia mająca już odległą tradycję – w 1963 roku ukazał się pierwszy tom pod redakcją Zofii Frank – *Bibliografia Śląska*[15] (tzw. Śląski Korbut), Bibliografia redagowana przez Książnicę Cieszyńską i wiele innych[16]. *Bibliografia Śląska* obejmowała swoim zasięgiem piśmiennictwo śląskie i o Śląsku z całego regionu: Górnego i Dolnego Śląska, Bielska oraz Ziemi Cieszyńskiej. Obecnie opracowywana będzie tylko tzw. bibliografia terytorialna, rejestrująca dokumentację województwa śląskiego, z dużą szkodą dla kompletności informacji o regionie; zwłaszcza w sytuacji, gdy należący do przyjętego w Bibliotece Śląskiej systemu „Promax" program „Bibliografia" umożliwia przyspieszenie i ułatwienie prac bibliograficznych, m.in. dzięki automatycznemu tworzeniu indeksów i spisów informacyjnych.

Dużą wartość bibliograficzną i naukową mają również organizowane przez biblioteki wystawy tematyczne, nierzadko poprzedzone starannie przygotowanymi katalogami, a także wydawnictwa informacyjne i różnorodnie sprofilowane periodyki biblioteczne. Wystawy, prezentując i popularyzując zbiory danej placówki, spełniają równocześnie rolę informacyjną i bibliograficzną (np. poprzez zgromadzenie w jednym miejscu wszystkich dzieł autorskich – w Bibliotece Śląskiej prac Józefa Lompy, ks. Emila Szramka czy innych Ślązaków; ewentualnie dokumentów na dany temat). Wydawnictwa biblioteczne, na przykład „Biuletyn Informacyjny" (obecnie *Książnica Śląska*) wspomnianej Biblioteki Śląskiej spełniają natomiast rolę informatorów o bibliotece, jej historii i zasobach, publikacjach dotyczących biblioteki oraz prezentują liczne prace naukowe przygotowane przez jej pracowników.

---

[15] Cyt. za: Z. Żmigrodzki: *Biblioteka Śląska w Katowicach i jej działalność bibliograficzna.* „Joseph von Eichendorff Konversatorium" 1999 z. 24, s. 28-39; oraz tenże: *Smutny los „Bibliografii Śląska".* „Bibliotekarz" 2000 nr 1, s. 21-22. Zob. również na ten temat T. Bątkiewicz: *Bibliografia regionalna a bibliografia narodowa.* W: *Czwarta Ogólnokrajowa Narada Bibliografów.* Warszawa 7-9 czerwca 1995. Referaty i dyskusja. Warszawa 1996, s. 197-202.

[16] Zob. T. Bątkiewicz: *Stan prac i najbliższe zamierzenia „Bibliografii Śląska"*; M. Szelong: *Bibliograficzna działalność Książnicy Cieszyńskiej.* W: *Narodowe i regionalne serwisy bibliograficzne.* Warszawa 1999, s. 75-81.

Opis bibliograficzny 6

Definicja opisu

Użytkownicy informacji poszukujący dokumentów relewantnych dla określonych przez siebie potrzeb spowodowali pojawienie się różnorodnych źródeł informacji. Podstawowymi informatorami o informacji zawartej w opisanych dokumentach, a zatem zbiorami metainformacyjnymi, są katalogi oraz bibliografie, wprowadzające w znormalizowany obecnie sposób informacje jednoznacznie identyfikujące cechy wydawniczo-formalne dokumentu (opis formalny), dotyczące jego miejsca w systemie informacyjnym (adres dokumentu) oraz odwzorowujące jego treść zgodnie z zasadami relewancji czyli odpowiedniości (opis rzeczowy). Obie grupy informatorów (katalogi i bibliografie) wypracowały w historii własne sposoby informowania, zatem różne języki informacyjno-wyszukiwawcze (jiw). Bibliografie, informując o konkretnym nakładzie dokumentów, nie określały ich cech jednostkowych, a z powodu wykorzystywania systematycznych na ogół sposobów uporządkowania danych, nie przyczyniały się do normalizacji wprowadzanych haseł formalnych. Dla katalogów natomiast ustalenie zasad redakcji hasła stało się konieczne, ponieważ w tradycyjnych katalogach formalnych hasło wyznaczało zaszeregowanie opisu w układzie wszystkich dokumentów zbioru informacyjnego, a w katalogach online (komputerowych) jest niezbędnym elementem wyszukiwawczym. Katalogi rzeczowe natomiast wykorzystywały porządek znakowania bądź tematowania według systematycznego lub quasi-naturalnego jiw przyjętego w danym zbiorze. Stąd opis bibliograficzny każdego dokumentu uzupełniony o element wyszukiwawczy, jakim jest zredagowane dla niego hasło, spełnia zadanie opisu katalogowego (pozycji katalogowej), mimo, iż hasło nie jest elementem opisu bibliograficznego.

Opis bibliograficzny, zgodnie z definicją według PN-N-01152-0 : 1982[1], to uporządkowany zespół danych o dokumencie służących do je-

[1] Zob. PN-82-N-01152-0, s. 2, p. 1.4.1 – p. 1. 4. 6. Zagadnienia opisu bibliograficznego różnego rodzaju dokumentów są także przedmiotem rozważań w rozdziale „Opracowanie formalne zbiorów", zamieszczonym w publikacji *Bibliotekarstwo* pod red. Z. Żmigrodzkiego. Wyd. 2 uzup. i rozsz. Warszawa 1998, s. 90-120. Nauka - Dydaktyka - Praktyka nr 29.

go identyfikacji, z reguły przejmowanych z opisywanego dokumentu w niezmienionej postaci, oraz informacji uzupełniających i interpretujących te dane. **Dokument** to utrwalony na nośniku materialnym wyraz myśli ludzkiej, przeznaczony do rozpowszechniania (p. 1.4.2.); norma nie określa zasad jego powielania i nie rozstrzyga sprawy praw autorskich. **Element opisu** to podstawowy składnik struktury opisu bibliograficznego, zawierający jedną lub kilka danych (p. 1.4.4.), **dana** natomiast jest najmniejszą jednostką informacji bibliograficznej, reprezentującą określoną cechę dokumentu i mającą postać słowną (jedno- lub wielowyrazową), cyfrową lub literowo-cyfrową (p. 1.4.5.); **znak umowny** (relator, wskaźnik) to znak oddzielający i/lub oznaczający strefy i elementy opisu bibliograficznego (p. 1.4.6.). **Strefa** zdefiniowana jest jako grupa elementów opisu bibliograficznego, powiązanych funkcjonalnie lub formalnie, stanowiąca wyodrębnioną część jego struktury (p. 1.4.3.). W stosunku do PN-N-01152 : 1973 zmieniono formę normy na arkuszową, rozszerzono zakres pojęcia opisu bibliograficznego, rozumianego dotąd jako opis dokumentu do bibliografii – zgodnie z przepisami ISBD opis bibliograficzny wykazuje przede wszystkim cechy wydawnicze dokumentu i służy jego identyfikacji, m.in. we wszelkich zbiorach informacji o dokumentach, niezależnie od funkcji i sposobu organizacji tych zbiorów (PN-N-01152-0, s. 6). Zamiast dotychczasowej fakultatywności wprowadzono zatem obligatoryjność stosowania normy w katalogach bibliotecznych (od 1 stycznia 1984 r.). Z zakresu jej stosowania wyłączono natomiast bibliografie załącznikowe, przypisy bibliograficzne oraz informacje bibliograficzne podawane w tekstach dokumentów, odsyłając w takich przypadkach do zasad sformułowanych w arkuszach 04 oraz 07 normy PN-N-01222 : 1979 i PN-N-01222 : 1978.

Normy opisu

W Polsce od 1 stycznia 1984 r. obowiązuje opracowana przez Instytut Bibliograficzny Biblioteki Narodowej norma PN-N-01152 : 1982 *Opis bibliograficzny.* Jest to znowelizowana wersja wcześniejszej normy opisu bibliograficznego PN-N-01152 : 1973, opierająca się na zasadach międzynarodowego znormalizowanego opisu bibliograficznego ISBD, stanowiąca tzw. normę arkuszową, tj. złożoną z szeregu części. ISBD (International Standard Bibliographic Description – Międzynarodowy Znormalizowany Opis Bibliograficzny) stał się podstawą do przygotowania wielu wersji krajowych: anglo-amerykańskiej AACR 2, niemieckojęzycznej (RAK) oraz francuskiej (AFNOR). Podstawą dla PN-N-01152-1 : 1982 był wydany przez IFLA w 1978 r. dokument „ISBD(M) : International Standard Bibliographic Description for Monographic Pu-

blications". Dokument ten w wydaniu późniejszym, z 1987 r., wprowadził pewne zmiany, których uwzględnienie stało się konieczne ze względu na polskie uczestnictwo w międzynarodowej wymianie informacji, opracowano zatem Arkusz Zmian A/1. Pełną nowelizację normy przewiduje się po opublikowaniu kompletu arkuszy. Ich wstępnie zaplanowana liczba wzrosła[2], zmieniono tytuł arkusza 3. (pierwotnie 03.: Dokumenty normatywno-techniczne) oraz 7. (07.: Dokumenty audiowizualne) i obecnie zawartość normy przedstawia się następująco:

Arkusz 0 Postanowienia ogólne – obowiązuje od 1 stycznia 1984 r., (PN-82/N-01152.00 ; obecnie PN-N-01152-0 : 1982), zawiera informacje o zakresie stosowania normy, podziałach występujących w jej obrębie, terminologii oraz prezentuje strukturę i zawartość opisu bibliograficznego.

Arkusz 1 Książki – obowiązuje także od 1 stycznia 1984 r., (PN-82/N-01152.01; obecnie PN-N-01152-1 : 1982, uzupełniona o arkusz A/1 PN-N-01152-A/1 : 1997), dotyczy zasad opisu bibliograficznego dokumentów zwartych (opublikowanych po 1800 r.) w poszczególnych strefach opisu, nie uwzględnia wyboru oraz formy hasła.

Arkusz 2 Wydawnictwa ciągłe (PN-N-01152-2 : 1997; ustan. przez PKN dn. 8 kwietnia 1997 r.).

Arkusz 3 Dokumenty normalizacyjne – obowiązuje od 1 stycznia 1988 r. (PN-87/N-01152.03; obecnie PN-N-01152-3 : 1987).

Arkusz 4 Dokumenty ikonograficzne.

Arkusz 5 Dokumenty kartograficzne (projekt 1995 r.).

Arkusz 6 Druki muzyczne – obowiązuje od 1 stycznia 1984 r. (PN-83/N-01152.06; obecnie PN-N-01152-6 : 1983).

Arkusz 7 Dokumenty dźwiękowe – obowiązuje od 1 lipca 1986 r. (PN-85/N-01152.07; obecnie PN-N-01152-7 : 1985).

Arkusz 8 Stare druki (PN-N-01152-8 : 1994; ustan. przez PKN dn. 23 grudnia 1994 r.).

Arkusz 9 Prace niepublikowane.

Arkusz 10 Dokumenty techniczno-handlowe – obowiązuje od 1 stycznia 1992 r. (PN-91/N-01152.10; obecnie PN-N-01152-10 : 1991).

Arkusz 11 Dokumenty patentowe.

---

[2] Prace nad przygotowaniem poszczególnych arkuszy ciągle trwają, zawartość pewnych stref opisu (np. strefy trzeciej i ósmej) w niektórych arkuszach, czasem terminologia, ulegają zmianom. Zob. M. Lenartowicz: *O pracach nad „Przepisami katalogowania książek"*. „Przegląd Biblioteczny" 1988 z. 2, s. 165-171.

Arkusz 12 Filmy (PN-N-01152-12 : 1994; ustan. przez PKN dn. 22 grudnia 1994 r.).
Arkusz 13 Dokumenty elektroniczne (podjęto prace).

Polskie prace normalizacyjne w zakresie poszczególnych arkuszy opierają się na rozstrzygnięciach międzynarodowych. Dział Rejestracji Bibliograficznej IFLA (Division IV: Bibliographic Control) składający się z trzech sekcji: Bibliografii, Katalogowania oraz Klasyfikacji i Indeksowania, kieruje także Programem IFLA UBCIM (Universal Bibliographic Control and International MARC).

Dotychczas ogłoszone zalecenia opisu bibliograficznego dotyczą: materiałów nieksiążkowych ISBD(NBM), wydawnictw ciągłych ISBD(S), książek ISBD(M), materiałów kartograficznych ISBD(CM), starych druków ISBD(A) [for Older Monographic Publications – Antiquarian] oraz druków muzycznych ISBD(PM). Ostatnio pojawiło się zalecenie ISBD(ER)[3] The International Standard Bibliographic Description for Electronic Resources. Jest to zmodyfikowana wersja ISBD(CF) (ISBD for Computer Files), wyznaczająca znaki umowne oraz kolejność występowania w opisie elementów identyfikujących zasoby elektroniczne, mająca zastosowanie przede wszystkim w rekordach bibliograficznych tworzonych przez centrale narodowe. Dla rejestracji bibliograficznej niezbędne są także międzynarodowe znormalizowane numery dokumentów: ISBN, ISSN oraz obecnie także ISMN (International Standard Music Number), ISRN (International Standard Technical Report Number) oraz ISRC (International Standard Recording Code). Międzynarodowe Stowarzyszenie Wydawców Prac Naukowych, Technicznych i Medycznych STM (International Association of Scientific, Technical and Medical Publishers) oraz Międzynarodowe Stowarzyszenie Wydawców IPA (International Publishers Association), współpracując z Komitetem Identyfikacji Informacyjnej IIC (Information Identifier Committee) przygotowują również symbole jednoznacznie identyfikujące obiekty cyfrowe DOI (Digital Object Identifier). Podczas demonstracji systemu na Targach Książki we Frankfurcie nad Menem w 1997 roku odbiorcy poszukiwali dokumentów według opracowanych już 250 000 symboli DOI. IIC stworzył fundację DOI (z siedzibami w Waszyngtonie i Genewie), której zadaniem jest stosowanie systemu w skali międzynarodowej. Rejestracja i uzyskiwanie symboli przez wydawców dokonywana jest także za pośrednictwem Internetu (CyberCash Service)[4].

---

[3] IFLA Journal 1997 Vol. 23 nr 5/6, s. 418-19; por. *Międzynarodowy Znormalizowany Opis Bibliograficzny Zasobów Elektronicznych.* „Przegląd Biblioteczny" 1997 z. 4, s. 475-476.

[4] Zob. *Numer identyfikacyjny obiektów cyfrowych.* „Przegląd Biblioteczny" 1997 z. 4, s. 475.

Opis bibliograficzny książki – jego strefy

Opis bibliograficzny książki, powstający z autopsji i przeznaczony do zbioru informacji, zgodnie z zapisem arkusza 1 oraz Zmianami A1, zawiera pełną informację o jej cechach formalnych, wydawniczych oraz indywidualnych w siedmiu spośród ośmiu znormalizowanych (obowiązujących według arkusza 0) stref opisu dokumentów:

1) tytułu i oznaczenia odpowiedzialności,
2) wydania,
3) strefa tzw. specjalna – nie ma zastosowania w opisach książek,
4) adresu wydawniczego,
5) opisu fizycznego,
6) serii,
7) uwag,
8) ISBN i sposobu uzyskania.

Strefa tytułu i oznaczenia odpowiedzialności uporządkowuje zasady redakcji, standaryzuje znaki graficzne oraz kolejność wprowadzania elementów opisu odnoszących się do tytułu książki, czyli wyrazu lub wyrażenia stanowiącego jej nazwę własną, a także jej autorstwa – osoby, osób lub ciała zbiorowego, będących twórcami intelektualnej i/lub artystycznej zawartości książki. Podstawowym źródłem danych jest strona tytułowa lub jej substytut (stronica, jej część, okładka lub nagłówek zawierające tytuł właściwy książki). Dane dotyczące strefy, przejmowane z innych miejsc niż obowiązujące lub pochodzące spoza książki, należy podawać w nawiasach kwadratowych, podobnie jak wszelkie uzupełnienia redagowane przez opisującego. Zawartość strefy wysuwa na plan pierwszy informacje o tytule, wprowadzając w pierwszej kolejności **tytuł właściwy**, czyli tytuł uznany za główny tytuł książki, często wyróżniony umiejscowieniem lub formą graficzną. W pewnych jednak wypadkach wyróżnioną graficznie część tytułu należy poprzedzić wprowadzonym na stronę tytułową nadtytułem zakończonym skrótami nt.[na temat], pt.[pod tytułem], np. w sytuacji publikowanych materiałów konferencyjnych. W opisie występować może także **dodatek do tytułu**, czyli wyraz lub wyrażenie uzupełniające tytuł, przede wszystkim podtytuł i nadtytuł, np:

Kartoteka wzorcowa języka KABA : stosowanie w katalogu przedmiotowym / Teresa Głowacka

Materiały z Konferencji nt. Język haseł przedmiotowych KABA : stan obecny i perspektywy rozwoju : Sopot 9-11. 09 1997 / [red. Maria Burchard , Maria Lenartowicz] ; Stowarzyszenie Bibliotekarzy Polskich, Centrum Formatów i Kartotek Haseł Wzorcowych Biblioteki Uniwersyteckiej w Warszawie

, a także **tytuł równoległy**, wyrażony w innym języku lub alfabecie:

Nowe kierunki w dydaktyce i metodologii bibliotekoznawstwa i informacji naukowej = In arte didactica et methodologia bibliothecarum scientiae nec non informationis scientificae quid novi inventum sit / red. Maria Kocójowa

Zabytkowe biblioteki Cieszyna = Historické knihovny v Těšiné = Die Altertümlichen Buchersammlungen in Teschen / Książnica Cieszyńska

W strefie pierwszej może wystąpić również **tytuł oboczny**, stanowiący drugą część tytułu głównego, połączony z pierwszą partykułą „czyli" (w języku polskim lub obcym), w zapisie rozpoczynający się dużą literą.

Gospodyni doskonała czyli Przepisy utrzymywania porządku w domu i zaopatrzenia go we wszystkie przyprawy, zapasy apteczkowe i gospodarskie [...]

Don Juan oder Die Liebe zur Geometrie

Zdawaj z nami czyli Matura ustna z języka francuskiego

W skład tytułu właściwego wchodzą tytuły oboczne, nie obejmuje on natomiast tytułu równoległego oraz dodatku do tytułu. W niektórych wypadkach po tytule właściwym, a przed dodatkami do tytułu włącza się do opisu także określenie typu dokumentu [OTD], wskazujące bardzo ogólnie na kategorię dokumentów, do których należy opisywany np. [Mapa], [Książka], [Film]. Potrzeba taka pojawia się w systemach porządkowania opisów dokumentów różnych kategorii, posiadających jednakową nazwę (tytuł właściwy).

Calineczka [Płyta] Calineczka [Książka]

Ósmy dzień tygodnia [Powieść] Ósmy dzień tygodnia [Film]

Przy sporządzaniu opisu istotnym udogodnieniem jest możliwość skracania zbyt długiego tytułu, pod warunkiem wprowadzenia trzech jego pierwszych wyrazów, nienaruszalności sensu i zachowania poprawności gramatycznej, a także przejmowania elementów mających znaczenie informacyjne: dat, nazw osobowych i geograficznych. Podany powyżej przykład tytułu „Gospodyni doskonała ..." jest właśnie formą skróconą, gdyż nie wprowadza do opisu dalszego rozbudowanego ciągu informacji o zasadach hodowania rzetelnie wymienianych w tytule krów, cieląt, świń, indyków oraz innych licznych zwierząt, „użytkowania owoców i warzyw", o praniu i prasowaniu – zaznaczając fakt pominięcia znakiem graficznym [...]. Dla opisu wielu dzieł literackich, nie tylko barokowych, zasada ta jest bardzo dogodna.

Oznaczenie odpowiedzialności, będące drugą częścią strefy tytułu i oznaczenia odpowiedzialności, informuje o twórcach dokumentu: w pierwszej kolejności pojawia się tzw. pierwsze oznaczenie odpowie-

działności dla twórcy lub współtwórców dzieła (znakiem graficznym dla relacji współrzędności jest przecinek):

Zarys dziejów książki / Barbara Bieńkowska, Halina Chamerska

Dzieje książki polskiej na Śląsku / Aleksandra Mendykowa

Biblioteka fachowa / Edward Assbury , Tadeusz Bruszewski , Jadwiga Czarnecka

, a w kolejnej, tzw. następnego oznaczenia odpowiedzialności (znakiem graficznym jest średnik, dla wymienianych w dalszej kolejności przecinek) podaje się nazwiska tłumaczy, ilustratorów, autorów tekstu w wydawnictwach albumowych, nazwy instytucji sprawczych m.in. o budowie hierarchicznej (znakiem graficznym dla drugiego członu nazwy jest kropka). Między kolejnymi nazwami osób i ciał zbiorowych wymienionych w jednym oznaczeniu umieszcza się przecinek lub nie wprowadza znaku przejmując nazwy powiązane składniowo. Dane przejmowane spoza głównego źródła informacji podaje się w nawiasie kwadratowym.

Egzystencjalizm jest humanizmem / Jean Paul Sartre ; przeł. Janusz Krajewski ; [przekł. rozdz. Kilka słów o konferencji Arlette Elkai'm Sartre – Krystyna Szeżyńska-Maćkowiak]

Konsekwencje pragmatyzmu : eseje z lat 1972-1980 / Richard Rorty ; przeł. Czesław Karkowski ; przekł. przejrzał i przedmową opatrzył Andrzej Szahaj

Cmentarze Katowic / zdjęcia Waldemar Jama ; tekst Tomasz Falęcki ; Muzeum Historii Katowic

Testimonia najdawniejszych dziejów Słowian : seria grecka . Z. 4, Pisarze z VIII-XII wieku / wyd. Alina Brzóstkowska i Wincenty Swoboda ; Polska Akademia Nauk. Instytut Slawistyki, Towarzystwo Naukowe Warszawskie

Duch Odnowiciel / [zespół red. Lucjan Balter (przewodn.) et al.]

Przemyśleć historię : katolicka interpretacja ludzkiego losu / Vittorio Messori ; przedm. Giacomo Biffi ; przekł. , przypisy , indeksy Janina Dembska

Wymienione elementy opisu wymienia się w kolejności zgodnie z uproszczonym wzorem:

tytuł właściwy [OTD] : dodatek do tytułu = tytuł równoległy : równoległy dodatek do tytułu / pierwsze oznaczenie odpowiedzialności ; następne oznaczenie odpowiedzialności, następne oznaczenie odpowiedzialności

Strefa wydania informuje o kolejności wydania i oznaczeniu odpowiedzialności wydania. Nie włącza się do niej informacji o wydaniu pierwszym, z wyjątkiem np. pierwszego wydania w kraju lub edycji skróconej. Podstawowym źródłem danych była według *Przepisów katalogowania książek* strona tytułowa lub jej substytut, obecnie według A1 są nim także inne preliminaria, okładka oraz metryka książki, a zatem tylko dane przejmowane np. z przedmowy lub spoza książki umieszcza się w nawiasie kwadratowym.

. – Wyd. 2 popr. i uzup.

. – [3 wyd.] . – [Wyd. faksymilowane]

Kodeks drogowy : przewodnik dla kandydatów na prawo jazdy / [oprac.] Antoni Kurczyński .- Wyd. 6 uaktual.

Kodeks cywilny ; Kodeks postępowania cywilnego / [red. Dorota Zbijowska] .- Stan prawny na dzień 15 listopada 1998 r.

Zasadą jest podawanie numerów wydań cyframi arabskimi, a określeń w skrótach według PN-N-01158 : 1985. Do strefy wydania można również włączyć oznaczenie odpowiedzialności odnoszące się do konkretnej edycji:

. – Wyd. 2 / il. Jan Marcin Szancer

oraz równoległe oznaczenie wydania

. – Wyd. 2 = 2 nd ed.

Strefa adresu wydawniczego zawiera dane o miejscu (miejscach) wydania, wydawcy (wydawcach) oraz dacie wydania, a także miejscu druku, drukarni oraz dacie druku, uzupełnianych zwłaszcza w wypadku braku lub niepełnych informacji podstawowych według wzoru:

Miejsce wydania: nazwa wydawcy, data wydania (miejsce druku: nazwa drukarni, data druku)

Nazwę miejsca wydania podawać należy w mianowniku, w przypadku występowania w książce dwóch siedzib wydawcy przejmuje się obie:

Warszawa ; Poznań: Państw. Wydaw. Nauk., 1986

Warszawa : „Świat Książki" ; Poznań : Podsiedlik-Raniowski i Ska, 1998

Warszawa: Res Publica. Fundacja im H. Krzeczkowskiego, 1998

Bydgoszcz : Pomorska Oficyna Wydawniczo-Reklamowa : na zlec. Zarządu Miasta Łowicza, 1998

Nekla : Urząd Gminy, [1999]

Toruń : Biblioteka Uniwersytecka. Uniwersytet Mikołaja Kopernika, 1999

Gdy miejsc wydania jest więcej, do opisu można przyjąć tylko pierwsze, zaznaczając w nawiasie kwadratowym fakt pominięcia pozostałych:

Wrocław [i in.]: Zakł. Nar. im. Ossolińskich

Jeżeli brak danych o miejscu wydania, informację tę można podać przy zastosowaniu skrótu [S.l.] (Sine loco) lub [B. m.] (Bez miejsca); podobnie brak nazwy wydawcy zasygnalizować skrótem [S. n.] (Sine nomine) lub [B. w.] (Bez wydawcy). W takim wypadku, zgodnie z arkuszem 1 należało uzupełnić strefę danymi o druku.

[B.m.: b.w., 1949?] (Poznań: Druk. Wydawnicza, 1949)

Obecnie, według A1 zapis wygląda nastepująco:

[B.m.: b.w.] , dr. 1949

W sytuacji braku daty wydania obowiązkowo należy wprowadzić informację o czasie powstania, wykorzystując dane w odpowiedniej kolejności:

1) przejąć z książki rok dystrybucji ,[dystr.] 1950

2) przejąć rok copyright **lub rok druku** , cop. 1982 , dr. 1945

np.

Modern theatre in different cultures / pod red. Eleonory Udalskiej .- Warszawa: „Energeia" , cop. 1997 .- 269, [7] s. : fot., rys. ; 24 cm

3) podać rok ustalony na podstawie innych źródeł,

4) ustalić rok przybliżony (poprzedzony uwagą ok., przed, po lub łac. ca = circa), ustalić rok przypuszczalny, ewentualnie określić dziesięciolecie lub stulecie wydania dzieła:

rok przybliżony	, [1905] , [1955 lub 1956]
	, [ca 1945] , [ok. 1945] ,
	[między 1914 i 1918]
rok przypuszczalny	, [1980?]
ustalone dziesięciolecie	, [193-]
przypuszczalne dziesięciolecie	, [193-?]
ustalone stulecie	, [18-]
przypuszczalne stulecie	, [18-?]

Strefa opisu fizycznego podaje pełną informację o cechach zewnętrznych książki, opisując w kolejności: jej postać fizyczną, inną niż kodeks (np. w przypadku zwoju, teki, skoroszytu, harmonijki); włącza dane o objętości (paginacji) określonej jako liczba stronic (s.), kart (k.) lub łamów (łam); dane o tablicach, a w dalszej kolejności także o materiale ilustracyjnym i formacie (wysokość grzbietu książki wyrażona w centymetrach dla formatów znormalizowanych, dla wysokości ponad 45 cm lub poniżej 10 cm oraz szerokości przewyższającej wysokość podaje się oba wymiary). Ostatnim elementem strefy może być informacja o dokumencie (lub dokumentach) towarzyszącym, tzn. takim, który został wydany w tym samym czasie, w którym opisywane wydawnictwo zwarte, i przeznaczony jest do użytkowania łącznie z nim (mapa, dyskietka, płyta).

. — Określenie formy książki (objętość) ; format

. – Objętość , tabl. : oznaczenie ilustracji ; format + oznaczenie dokumentu towarzyszącego : opis fizyczny dokumentu towarzyszącego

W opisie należy podawać liczbę numerowanych stronic, kart lub łamów przyjętych w książce np.

. – 342 s. . – 68 k. . – 1100 łamów

Stronice nieliczbowane w preliminariach lub na końcu książki, zawierające ważne informacje dla dokumentu (bibliografia, spisy treści), należy ujmować w nawiasy kwadratowe.

. – [4], 264, [6] s.

Można także wyróżniać różnorodne rodzaje ilustracji, uwzględniając ich porządek alfabetyczny. Tablice uwzględnia się w pierwszej kolejności po paginacji.

, tabl. : [8] il. ; 21 cm

: faks.(faksymile), fot.(fotografia), mapa, nuty, pl. (plan), portr.(portret), rys.(rysunek), wykr.(wykres)

. – 270, [4] s. , 16 k. tabl. : mapa , rys. ; 21 cm + 2 płyty

. – 205 s. , [28] s. tabl. : faks. , fot. , portr. (w tym kolor.) ; 21 cm

W razie potrzeby opis dokumentu towarzyszącego można uzupełnić o jego opis fizyczny, sporządzony według właściwego dla rodzaju dokumentu arkusza normy, np. w przypadku książki:

. – [4] , 320 s. : il. kolor., 3 mapy ; 19 cm + Atlas : 112 s. ; 30 cm

Strefa serii, obowiązująca dla tzw. serii (dawniej wydawnictw seryjnych), czyli wydawnictw ciągłych, ukazujących się przeważnie bez określonej częstotliwości, lecz najczęściej numerowanych i posiadających wspólną nazwę serii (często także wspólną instytucję sprawczą); zawierała tytuł serii, ISSN serii oraz numerację w obrębie serii; mogła także zawierać tytuł i/lub oznaczenie podserii, ISSN podserii oraz numerację w obrębie podserii. Postanowienia arkusza A1, ujednolicając zapis serii z zapisem według obowiązującego od 1997 r. arkusza 2 dla wydawnictw ciągłych wprowadzają zmiany dotyczące: 1) źródła danych – są nimi: główna strona tytułowa lub jej substytut, inne preliminaria, metryka, okładka oraz grzbiet książki; 2) zapisu wydawnictwa ciągłego (więc także serii) o budowie hierarchicznej. Obecnie w strefie serii znajdą się tylko dane podserii, jeżeli posiada ona identyfikującą ją nazwę, i w takim przypadku dane dotyczące serii głównej wprowadzone zostają do strefy uwag. Ten typ zapisu zaleca się stosować w sytuacji, gdy poszczególne książki numerowane są w obrębie serii głównej, a podseria charakteryzuje się tytułem wyróżniającym (niezależnym). Jeżeli podseria nie ma tytułu niezależnego, traktowana jest jako sekcja, zatem do opisu wprowadza

się identyfikującą nazwę serii czyli jej tytuł wspólny oraz (po kropce) pełne dane podserii (tytuł, ISSN, numeracja); szczegółowe dane o ISSN oraz numerze serii głównej przenosząc do strefy uwag. W sytuacji, gdy dokument należy do dwóch lub więcej serii dokonuje się kolejnych zapisów w odrębnych nawiasach. Tytuł podserii podany po oznaczeniu podserii należy poprzedzić przecinkiem.

(A, Ogólne Podstawy Wychowania ; nr 3)

(Formaty, Kartoteki ; 2)

(Biblioteka Narodowa. Seria 1 ; nr 253)

(Biblioteczka Stowarzyszenia Umarłych Poetów ; nr 4)

(Seria Pierwsza)

(Acta Universitatis Wratislaviensis. Historia, ISSN 0239-6661; 89)

w strefie uwag: Ser. gł. ISSN 0524-4498 ; nr 1274[5]

(Acta Biologia Silesiana, ISSN 0860-2441 ; t. 25)

w strefie uwag: Ser. gł. Prace Naukowe Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach ; nr 1420[6]

Strefa uwag zawiera różnorodne informacje uzupełniające, wprowadzane najczęściej według kolejności stref (lub począwszy od uwag najważniejszych). Uwagi te dotyczyć mogą tytułu właściwego (wyjaśnianie jego niejednoznaczności, informacje o umiejscowieniu – np. Tyt. okł., prostowanie błędnych oznaczeń odpowiedzialności); wydania (uzupełnianie danych dotyczących pierwowzoru); adresu wydawniczego (dane o dokumencie reprodukowanym przy opisie reprintów i wydań faksymilowanych); serii (informacje o wspólnej z innymi książkami szacie graficznej, lecz bez nadanego przez wydawcę tytułu serii np. Tzw. seria „Nike"); zawartości książki (np. dane dotyczące indywidualnych tytułów prac jednego autora współwydanych pod wspólnym tytułem: Zawiera: tytuł pracy; tytuł kolejnej pracy ...).

Ostatnią – ósmą strefą opisu jest **strefa ISBN i sposobu uzyskania książki.** Jeżeli książka posiada kilka ISBN (np. ze względu na zróżnicowanie formy zewnętrznej książki, okładki czy umieszczenie obwoluty) należy wymienić je wszystkie i strefę się powtarza; natomiast w przypadku wystąpienia błędnego ISBN, należy go włączyć do opisu w pierwszej kolejności, a następnie podać prawidłowy[7].

---

[5] Opis bibliograficzny – Książki (Zmiana A 1), s. 6.

[6] Zob. M. Lenartowicz: *Zmiany w opisie bibliograficznym książek*. „Poradnik Bibliotekarza" 1998 nr 2, s. 12.

[7] O obliczaniu znaku kontrolnego ISBN zob. Z. Daszkowski: *Międzynarodowy Znormalizowany Numer Książki*. „Przegląd Biblioteczny" 1976 z. 2, s. 173-181 lub *Bibliotekarstwo. Materiały pomocnicze do nauki przedmiotu*. Wybór i oprac. Z. Gaca-Dąbrowska. Wrocław 1983, s. 161-176.

ISBN 83-11-06588-9 (błędny) ISBN 83-11-06588-8 (popr.)

Podobnie jak książkę jednotomową traktuje się i opracowuje według arkusza 1 prace współwydane oraz poszczególne utwory z tzw. **klocka**, czyli pracy współoprawnej.

Opracowanie **prac współwydanych** bez wspólnego tytułu polega na włączeniu do strefy tytułu i oznaczenia odpowiedzialności tytułów prac oraz nazwy lub nazw ich autorów w kolejności występowania na stronie tytułowej dokumentu. Tytuły poszczególnych prac w wypadku jedynego autorstwa oddziela się średnikami, dane dotyczące różnych prac wielu autorów należy oddzielać kropką i odstępem.

Tytuł pracy ; tytuł następnej pracy / pierwsze oznaczenie odpowiedzialności

Tytuł pracy / pierwsze oznaczenie odpowiedzialności dotyczące pracy . Tytuł następnej pracy / pierwsze oznaczenie odpowiedzialności dotyczące następnej pracy ...

W przypadku, gdy edytor zaproponował tytuł wspólny dla całości, ten właśnie tytuł pojawi się w pierwszej strefie opisu, a szczegółowe informacje o tytułach poszczególnych prac i ich autorstwie przenosi się wówczas do strefy uwag:

Zawiera: Tytuł pierwszej pracy / oznaczenie odpowiedzialności pierwszej pracy. Tytuł następnej pracy / oznaczenie odpowiedzialności następnej pracy [...]

Jeżeli natomiast książka zawiera kilka prac jednego autora, jego nazwisko należy podać po tytułach wszystkich wymienionych prac, zaś poszczególne tytuły oddzielać średnikami z odstępami po obu stronach.

Ósmy dzień tygodnia; Następny do raju / Marek Hłasko

W wypadku występowania tytułu wspólnego nadanego przez wydawcę dla odrębnych prac różnych autorów oraz odrębnych prac jednego autora, do strefy tytułu i oznaczenia odpowiedzialności przejmuje się tytuł wspólny, a o tytułach poszczególnych prac informuje w strefie uwag:

Utwory wybrane / Marek Hłasko

w *strefie uwag* Zawiera: Felietony; Listy ; Palcie ryż każdego dnia

Norma przewiduje także całkowicie samodzielny opis dokumentów **niesamoistnych wydawniczo**. Charakter taki posiadają odrębne rozdziały, części wydawnictwa zbiorowego o indywidualnym tytule bądź autorstwie; mogą tak być traktowane nawet poszczególne wiersze. Opis pracy składa się z trzech (lub dwóch dla pracy autorskiej) podstawowych części:

- pierwsza z nich zawiera tytuł, dodatki do tytułu i oznaczenie odpowiedzialności pracy;

- druga – tzw. cytatę wydawniczą, obejmującą opis bibliograficzny książki, która zawiera opisywaną pracę; opis ten uwzględnia obowiązkowe elementy opisu książki, bez wprowadzania elementów strefy opisu fizycznego i poprzedzony jest znakiem //W: (lub //In:);
- trzecia – informację o umiejscowieniu pracy w książce, co wymaga obowiązkowego podania stron zajętych przez tę pracę; zaleca się także podanie informacji o materiale ilustracyjnym.

Dla opisu części niesamoistnych z pracy autorskiej, zgodnie z arkuszem 1, wprowadzona zostaje tylko cytata bibliograficzna oraz lokalizacja części, w której po znaku graficznym dwukropku podaje się tytuł rozdziału, paragrafu lub wiersza (przykład 2).

Ślady księgozbiorów księży – uczonych śląskich w Bibliotece Diecezjalnej w Katowicach / Weronika Pawłowiczówna // W: Książka na Śląsku w latach 1945 – 1956 : zarys problematyki / red. Maria Pawłowiczowa . – Katowice : „Śląsk" , 1997 . – S. 253 – 263

Romantyzm / Alina Witkowska, Ryszard Przybylski . – Warszawa : Wydaw. Naukowe PWN , 1998 . – (Wielka Historia Literatury Polskiej) . – S. 9-204: Klasycyzm i Sentymentalizm po Trzecim Rozbiorze (1795-1830)

Opis **książki wielotomowej** – a więc takiej, której wszystkie tomy lub części połączone są wspólnym tytułem, pomimo możliwości występowania tytułów indywidualnych dla poszczególnych tomów – może mieć dwie formy opisu całości: być opisem na jednym lub na dwóch (lub więcej) poziomach oraz opisem poszczególnych tomów, również na jednym lub dwóch poziomach.

Opisując książkę wielotomową na tzw. **jednym poziomie** należy do każdej strefy opisu w pierwszej kolejności włączyć elementy wspólne dla wszystkich tomów, później zaś cechy indywidualne poszczególnych tomów, zeszytów lub części. W strefie tytułu i oznaczenia odpowiedzialności opis cech indywidualnych oddziela się kropką, a zgodnie z Arkuszem Zmian A1 w przypadku braku tytułów indywidualnych informuje się o liczbie tomów przed oznaczeniem odpowiedzialności, a nie – jak wg *Przepisów...* po nim. W strefie opisu fizycznego paginację poszczególnych tomów wymienia się po określeniu ich ilości (jako tomy, zeszyty lub części) w nawiasie okrągłym, oddzielając średnikami.

Wiersze. T. 1-2 / Czesław Miłosz

Każdej nocy, każdego dnia : antologia polskiej liryki religijnej . T. 1-3 / [Bogdan Ostromęcki]

(gdy brak indywidualnych tytułów poszczególnych tomów)

Utwory wybrane. [T.] 1, Opowiadania . [T.] 2, Ósmy dzień tygodnia ; Cmentarze ; Następny do raju . [T.] 3, Wszyscy byli odwróceni ; Brudne czyny ; Drugie zabicie psa . [T.] 4, Felietony ; Listy ; Palcie ryż

każdego dnia / Marek Hłasko ; [wstęp Lech Kurpiewski , wybór Michał Komar i Lech Kurpiewski]

(gdy poszczególne tomy mają indywidualne tytuły, zgodnie ze zmianą wg A1 ujednolicającą znak graficzny dla tytułu indywidualnego tomu na przecinek; wg *Przepisów*... obowiązywał dwukropek)

.- 4 t. (487 ; 439 ; 591 ; 367 s.)

(zapis w strefie opisu fizycznego)

W opisie dokumentów wielotomowych metodą na tzw. **dwóch (lub więcej) poziomach** poziom pierwszy rejestruje elementy wspólne dla wszystkich tomów, poziom drugi wyszczególnia dane charakterystyczne dla kolejnych jednostek – elementem różnicującym może być odrębne oznaczenie odpowiedzialności, odmienna data wydania oraz indywidualne elementy strefy opisu fizycznego (zwłaszcza paginacja). Opis tomów na drugim poziomie opisu poprzedza wcięcie akapitowe przed ich oznaczeniem (jako tom, część, zeszyt), numeracja (zawsze cyframi arabskimi) oraz odpowiednim umownym znakiem graficznym, uzależnionym od tego, który z elementów indywidualnych pojawi się jako pierwszy. Jeżeli takim elementem jest indywidualny tytuł tomu, znakiem według arkusza A1 będzie przecinek, nie jak dotąd dwukropek; jeżeli oznaczenie odpowiedzialności – kreska ukośna, gdy paginacja – znak strefy[8].

Katalogując książkę wielotomową o numeracji dwu- lub wielostopniowej, należy sporządzić opis na odpowiedniej liczbie poziomów. Na pierwszym poziomie opisu pojawią się wówczas elementy wspólne dla całości książki wielotomowej, na poziomie najniższym elementy indywidualne poszczególnych tomów (zeszyty, części), natomiast elementy wspólne dla zespołów tomów czy kolejnych numerów części znajdą się na poziomach pośrednich.

Pomimo faktu, iż norma podaje oba sposoby opisu książek wielotomowych nie sugerując potrzeby dokonywania wyboru, w katalogach najczęściej opracowywano wydawnictwa wielotomowe metodą na dwóch poziomach. Stosowanie opisu na jednym poziomie ograniczano do przypadków, kiedy od razu opisywano całość wydawniczą, gdyż wydawca nie przewidywał dalszego ukazywania się kolejnych jej tomów oraz gdy poszczególne tomy nie posiadały zbyt wielu cech indywidualnych. Dane dotyczące pierwszego poziomu opisu przejmowano z pierwszego tomu książki. Odstępstwo od tej zasady zachodziło w przypadku ukazywania się tomów z pominięciem ich kolejności (niezgodnie z ich numeracją) – podstawą opisu był wówczas tom najwcześniej opublikowany. W przypadku jego braku ustalano informacje o cechach pierwszego tomu na

[8] Na temat katalogowania wydawnictw wielotomowych zob. M. Lenartowicz: *O katalogowaniu książek wielotomowych. Uwagi metodyczne.* „Poradnik Bibliotekarza" 1999 nr 3, s. 6-9.

podstawie bibliografii lub innych katalogów, co eliminowało potrzebę wprowadzania poprawek do opisu w chwili uzupełnienia tego tomu. Przy wprowadzaniu danych do katalogu komputerowego informacje o poszczególnych tomach lub częściach włącza się do rekordu zasobu lub egzemplarza, uzupełniając rekord bibliograficzny po skompletowaniu całości.

Opis książki wielotomowej metodą na jednym poziomie (gdy brak indywidualnych tytułów tomów):

Czarodziejska góra. [T.] 1-2 / Tomasz Mann ; z niem. przeł. Józef Kramsztyk i Władysław Tatarkiewicz , [posł. Leszek Szaruga]

Warszawa: „Świat Książki" , 1998 .- 2 t. (509, [1] ; 539, [2]s.); 21 cm

ISBN 83-7129-763-7 (t. 1)

ISBN 83-7129-764-5 (t. 2)

Opis książki wielotomowej metodą na dwóch poziomach, gdy zapis na drugim poziomie rozpoczyna oznaczenie odpowiedzialności:

Czarodziejska góra / Tomasz Mann ; [posł. Leszek Szaruga]

Warszawa : „Świat Książki" , 1998 .- 2 t. ; 21 cm

T. 1 / z niem. przeł. Józef Kramsztyk .- 509, [1], s. .- ISBN 83-7129-763-7

T. 2 / z niem. przeł. Władysław Tatarkiewicz .- 539, [2] s. .- ISBN 83-7129-764-5

Indywidualne opracowywanie poszczególnych tomów wydawnictwa wielotomowego nie było dotąd stosowane powszechnie. „Przewodnik Bibliograficzny" konsekwentnie stosuje tę właśnie metodę od 39. numeru z 1994 r.[9], kiedy zrezygnowano z kontynuacji opisu hierarchicznego na rzecz opisu na jednym poziomie dla poszczególnych tomów charakteryzujących się tytułami wyróżniającymi lub posiadających tylko oznaczenia. Wprowadzanie opisu pojedynczych tomów wydawnictwa wielotomowego do systemu informacyjnego powoduje potrzebę zwiększenia możliwości wyszukiwawczych, np. poprzez dodatkowe hasła dostępu: dla tytułu całości i oznaczeń odpowiedzialności poszczególnych tomów. W sytuacji opisu tomów ukazujących się na bieżąco, zwłaszcza dla wielotomowych wydawnictw informacyjnych np. encyklopedii i słowników, sporządzony dla każdego tomu opis na jednym poziomie umieszczany jest w w rekordzie zasobu lub rekordzie egzemplarza, a rekord bibliograficzny dla całości uzupełniany jest po skompletowaniu wszystkich tomów.

Opis indywidualnego tomu bez tytułu wyróżniającego sporządzony metodą na jednym i na dwóch poziomach:

---

[9] B. Borucka: *Problem kompletności „Przewodnika Bibliograficznego" w nowej sytuacji gospodarczej.* W: *Czwarta Narada Bibliografów...*, s. 189-196.

Nędznicy. T. 2 / Wiktor Hugo; przeł. Krystyna Byczewska .- Warszawa: Prószyński i Ska, 1999 .- 550, [1] s.; 21 cm .- (Klasyka Powieści)

lub

Nędznicy / Wiktor Hugo; przeł. Krystyna Byczewska.- Warszawa: Prószyński i Ska, 1999.

T. 2 .- 550, [1] s.; 21 cm.- (Klasyka Powieści)

Słownik pojęć filmowych. T. 8, Mit, symbol, metafora, realizm / pod red. Alicji Helman .- Wrocław: „Wiedza o Kulturze" 1998.- 182, [1] s. ; 24 cm

Dzieje teatru polskiego w zaborze pruskim w latach 1815-1914

w strefie serii

(Dzieje teatru polskiego ; 4) (Biblioteka Teatru Polskiego)

W przypadku tytułów indywidualnych dla poszczególnych tomów książki wielotomowej można sporządzić ich opis również na jednym lub dwóch poziomach. W pierwszym przypadku dane o tytule wspólnym wydawnictwa wielotomowego i kolejności tomu podawane są w strefie serii na pierwszym miejscu, dane dotyczące serii w odrębnym nawiasie w drugiej kolejności.

Praca pedagogiczna biblioteki / Jadwiga Andrzejewska

Warszawa: Wydaw. Stow. Bibliotekarzy Polskich, 1996 . — 212 , [2] s. ; 20 cm

(Bibliotekarstwo szkolne : teoria i praktyka / Jadwiga Andrzejewska ; t. 2) (Nauka, Dydaktyka, Praktyka ; 17)

lub na dwóch poziomach

Bibliotekarstwo szkolne : teoria i praktyka / Jadwiga Andrzejewska

Warszawa: Wydaw. Stow. Bibliotekarzy Polskich , 1996

T. 2, Praca pedagogiczna biblioteki .- 212 , [2] s. ; 20 cm .- (Nauka, Dydaktyka, Praktyka ; 17)

Zmiany w opisie wydawnictw wielotomowych – przede wszystkim preferowanie zapisu poszczególnych tomów metodą na jednym poziomie, charakteryzowane przez M. Lenartowicz we wspomnianej pracy, ułatwiają wprowadzanie danych do katalogów zautomatyzowanych.

Stopnie szczegółowości opisu

W zależności od przewidywanych oczekiwań użytkowników i stopnia ich przygotowania, charakteru zasobów informacyjnych lub roli i zadań

zbioru metainformacyjnego (bibliografii lub katalogu), stosuje się trzy stopnie szczegółowości opisów bibliograficznych; w przypadku katalogów kartkowych zróżnicowana może być także jego forma, wprowadzająca dla przejrzystości opisu wcięcia akapitowe (możliwy jest również zapis w ciągłości wiersza) w opisie drugiego i trzeciego stopnia szczegółowości w strefach: tytułu i oznaczenia odpowiedzialności, adresu wydawniczego, serii, uwag oraz ISBN.

Pierwszy stopień szczegółowości opisu obejmuje elementy obowiązkowe, niezbędne dla identyfikacji dokumentu, czyli jego tytuł właściwy, pierwsze oznaczenie odpowiedzialności, oznaczenie wydania, pierwsze miejsce wydania oraz datę wydania.

Tytuł właściwy / pierwsze oznaczenie odpowiedzialności .- Oznaczenie wydania .- Miejsce wydania, data wydania

Zapis taki stosowany jest często w wykazach nabytków, spisach księgozbiorów prywatnych i in.

Drugi stopień szczegółowości opisu, wykorzystywany np. w bieżących bibliografiach specjalnych, a także w większości katalogów, zawiera elementy obowiązkowe oraz zalecane, które pozwalają na bliższą charakterystykę dokumentu poprzez wprowadzenie dodatku (lub dodatków) do tytułu, następnych oznaczeń odpowiedzialności, nazwy wydawcy, pełnych danych dotyczących opisu fizycznego, a także serii lub identyfikującej podserii oraz ich numeracji, dokumentu lub dokumentów towarzyszących i uwag.

Wzór opisu bibliograficznego książki jednotomowej drugiego stopnia szczegółowości, najczęściej stosowanego w zbiorach informacyjnych, wygląda następująco:

Tytuł właściwy : dodatek do tytułu / pierwsze oznaczenie odpowiedzialności ; każde następne oznaczenie odpowiedzialności .- Oznaczenie wydania / pierwsze oznaczenie odpowiedzialności dotyczące wydania

Miejsce wydania: nazwa wydawcy, data wydania .- Określenie formy książki i/lub jej objętość , tabl. : oznaczenie ilustracji ; format + oznaczenie dokumentu towarzyszącego : opis fizyczny dokumentu towarzyszącego

(Tytuł serii głównej , ISSN serii ; numeracja w obrębie serii)

lub (Identyfikujący tytuł podserii , ISSN podserii ; numeracja w obrębie podserii)

lub (Tytuł serii głównej. Nieidentyfikujący tytuł podserii (sekcji) , ISSN podserii ; numeracja w obrębie podserii)

Uwagi

ISBN

Trzeci stopień szczegółowości opisu, stosowany np. w bieżącej bibliografii narodowej, zawiera wszystkie (obowiązkowe i zalecane) elementy opisu łącznie z OTD, tytułem lub tytułami równoległymi, oznaczeniem odpowiedzialności wydania, dodatkiem do tytułu i oznaczeniem odpowiedzialności serii oraz sposobem uzyskania dokumentu.

Opis wydawnictw ciągłych i ich części

Redagowanie opisu dla wydawnictw ciągłych zgodne jest obecnie z arkuszem normy PN-N-01152-2 : 1997, ukazały się ponadto poradniki M. Janowskiej[10]. Podstawą opracowywania arkusza 2 było zalecenie IFLA ISBD(S) *International Standard Bibliographic Description.* London 1988, które wprowadziło zmiany w strefie tytułu i oznaczenia odpowiedzialności, numeracji i serii w celu ujednolicenia zapisu zgodnie z zasadami systemu rejestracji wydawnictw ciągłych ISDS. Dzięki tym pracom bibliografia narodowa oraz sieć ISSN posługują się takimi samymi jednostkami bibliograficznymi. Przedmiotem normy jest opis bibliograficzny wydawnictw ciągłych: w całości, części samoistnych i niesamoistnych wydawniczo. Wydawnictwem ciągłym wg PN-N-01227 : 1992 jest wydawnictwo o nieprzewidzianym z góry zakończeniu, ukazujące się w określonych lub nieokreślonych odstępach czasu, częściami (zeszyt, numer, tom, rocznik), opatrzonymi wspólnym tytułem i na ogół oznaczonymi numerycznie i/lub chronologicznie. Kryteria te spełniają różnorodne pod względem treści czasopisma oraz serie wydawnicze traktowane jako całość. Wydawnictwa ciągłe, posiadające inne, niż tradycyjne, postaci fizyczne np. wydawane na kasetach oraz czasopisma elektroniczne wymagają stosowania normy łącznie z właściwymi normami opisu odpowiednich rodzajów dokumentów (np. arkusza 7 dla czasopism na kasetach dźwiękowych).

W stosunku do wcześniejszych polskich zasad opisu wydawnictw ciągłych zaszły zasadnicze zmiany: wprowadzono zasadę redagowania odrębnego opisu dla każdego ciągu zeszytów opatrzonych odmiennym tytułem (do tej pory najczęściej kontynuowano opis pod tytułem pierwotnym, o zmianie informując w uwagach, a dla nowego tytułu sporządzano odsyłacz). Druga zmiana dotyczy podstawy opisu – dotąd był nią skompletowany pierwszy rocznik czasopisma, obecnie powinien to być pierwszy zeszyt wliczony w ciąg numeracji lub pierwszy dostępny zeszyt w przypadku jego braku (z wyjątkiem wyraźnie określonego jako sygnalny), nie przewiduje się bowiem przejmowania danych spoza opisywane-

[10] M. Janowska: *Opis bibliograficzny wydawnictw ciągłych (interpretacja postanowień PN-N-01152-02).* Warszawa 1996, s. 9-51.

go wydawnictwa. Dla oddzielnie opisywanych dokumentów wtórnych – reprintu bądź mikroreprodukcji – podstawą opisu jest także pierwszy zeszyt, a dane ostatniego zeszytu są niezbędne w strefie numeracji i daty wydania przy opisie zamkniętego ciągu zeszytów. Kolejna zmiana dotyczy **sekcji**, uznając każdą z nich za odrębną jednostkę opisu; do tej pory traktowano w ten sposób sekcje (części czasopisma oznaczone w obrębie jednego tytułu dodatkowym elementem – np. symbolem literowym, cyfrowym lub odrębną nazwą: 1A,1B; A,A), posiadające własną numerację zeszytów oraz oddzielną paginację. Wprowadzenie rozróżnienia tytułów podserii: indywidualnego oraz niewyróżniającego (zależnego od tytułu serii głównej, niewystarczającego do jego identyfikacji, będącego nazwą rodzajową lub określeniem dziedziny wiedzy np. Bibliotekoznawstwo, Prace Historyczne) pozwoliło na ustalenie zasad opracowywania serii, wykorzystywanych w arkuszu 1. oraz A1.

Norma ujednolica formę gramatyczną oraz ortografię: wszystkie wyrazy tytułów i nazw własnych oprócz przyimków, spójników i rodzajników (także niektórych sformułowań typu: pod wezwaniem, imienia) należy pisać wielkimi literami („Bibliografia Analityczna Bibliotekoznawstwa i Informacji Naukowej", „Przegląd Biblioteczny", „Biblioteka w Szkole"); w pierwszym i drugim stopniu szczegółowości opisu możliwe jest uwspółcześnienie pisowni. W zbiorach opisów dokumentów utrwalonych na różnych nośnikach można podawać określenie typu dokumentu ([Druk brajlowski], [Mikroforma]). Określając zasady stosowania znaków umownych (zalecanych w opisie drugiego stopnia szczegółowości) i przestankowania, bez obligatoryjności traktuje się możliwość wprowadzania wcięć akapitowych w zapisie, „... przykładowo od nowego akapitu można rozpoczynać strefy: tytułu i oznaczenia odpowiedzialności, uwag oraz ISSN, tytułu kluczowego i sposobu uzyskania wydawnictwa".

Wzór opisu dla wydawnictwa ukazującego się bieżąco:

```
  Tytuł właściwy lub tytuł wspólny . Oznaczenie pod-
serii, dodatku lub sekcji , Tytuł zależny : dodatek
do tytułu / Pierwsze oznaczenie odpowiedzialności .-
Oznaczenie wydania .- Numeracja pierwszego zeszytu —
.- Pierwsze miejsce wydania : nazwa wydawcy , data
wydania pierwszego zeszytu —      .- (Tytuł serii lub
podserii , ISSN serii lub podserii ; numeracja
w obrębie serii lub podserii)
  Uwagi
  ISSN
```

W opisie zamkniętego ciągu zeszytów (np. gdy wydawnictwo przestało się ukazywać) uzupełniona zostaje strefa numeracji oraz strefa adresu wydawniczego o dane dotyczące ostatniego zeszytu, wprowadzone po znaku pauzy.

Wzór opisu pojedynczego zeszytu:

Tytuł właściwy lub tytuł wspólny . Oznaczenie podserii, dodatku lub sekcji, Tytuł zależny : dodatek do tytułu / Pierwsze oznaczenie odpowiedzialności .- Oznaczenie wydania .- Numeracja zeszytu .- Pierwsze miejsce wydania : nazwa wydawcy , data wydania zeszytu .- (Tytuł serii lub podserii , ISSN serii lub podserii ; numeracja w obrębie serii lub podserii)

Uwagi

ISSN

Pojedynczy zeszyt opatrzony własnym indywidualnym tytułem można opisywać także według arkusza 1, dane o tytule właściwym wydawnictwa ciągłego i jego numerację umieszczając wówczas w strefie serii.

Najistotniejszą fazą opisu jest wybór tytułu właściwego. Może nim zostać: nazwa rodzajowa, nazwa osoby lub ciała zbiorowego, akronim lub akronim i jego rozwiązanie; do opisu przejmuje się również maksymalnie trzy tytuły równoległe. W strefie tytułu i oznaczenia odpowiedzialności może wystąpić tytuł zależny: jest to tytuł sekcji lub niewyróżniający tytuł indywidualny dodatku ciągłego (wydawnictwo ciągłe, wydawane oddzielnie lub będące luźną wkładką, posiadające tytuł lub dodatek do tytułu wskazujący na związek z innym wydawnictwem ciągłym) bądź podserii, który w celu identyfikacji wymaga podania tytułu wspólnego. W strefie tej może występować także [OTD], umiejscowione po tytule zależnym, a przed dodatkiem do tytułu. W strefie wydania podawane są informacje charakterystyczne dla danej wersji wydawnictwa ciągłego, np. **mutacji** (jest to nazwa czasopism, głównie dzienników, wychodzących zwykle pod tym samym tytułem, lecz złożonych z dwóch części: informacji wspólnych oraz różniących się w zależności od terenu, dla którego są przeznaczone), wersji językowej, przedruku czy wydania specjalnego

. – Wyd. katowickie

Strefa numeracji włącza informacje o zeszytach według następujących zasad:

1) w opisie całości aktualnie ukazującego się wydawnictwa ciągłego – numerację pierwszego zeszytu i znak graficzny: pauzę;

2) w opisie wydawnictwa, które przestało się ukazywać lub wybranego ciągu zeszytów – numerację pierwszego i ostatniego zeszytu, połączone pauzą.

Jeżeli poszczególne zeszyty są numerowane w obrębie tomu (rocznika) oraz w sposób ciągły, numerowanie ciągłe zaleca się wprowadzać w dalszej kolejności, po znaku = , np.

. – 1995, nr 1 = 127

Jeżeli w opisywanym wydawnictwie nie zachodzą inne zmiany, lecz tylko ciąg numerów zostaje zastąpiony innym ciągiem, należy kolejne z nich włączać do strefy numeracji, oddzielone średnikiem

Vol. 1(1915) – vol. 25(1939) ; n.s. vol. 1(1946) – vol. 30(1975) ; vol. 50(1976) -

Postanowienia normy zgodne są w dużym stopniu z arkuszem 1; dotyczyły one dotąd stref adresu wydawniczego i opisu fizycznego, obecnie zgodnie z A1 także danych dotyczących serii: jeżeli wydawnictwo ukazuje się w obrębie serii i podserii, w strefie szóstej należy podawać tylko identyfikujące dane podserii, informacje o serii głównej wyłącznie w strefie uwag. Specyficzny jest również zapis w strefie ósmej: strefie międzynarodowego znormalizowanego numeru wydawnictw ciągłych (ISSN), tytułu kluczowego i sposobu uzyskania wydawnictwa. W opisie pierwszego i drugiego stopnia szczegółowości elementem strefy będzie tylko ISSN. Tytuł kluczowy, czyli jednoznaczna nazwa nadawana wydawnictwu ciągłemu w sieci ISSN, ściśle z nim związana, włączana będzie w opisie trzeciego stopnia szczegółowości (w bibliografii narodowej) i tylko wówczas, gdy różni się od tytułu właściwego.

Biuletyn Informacyjno-Instruktażowy / Miejska Biblioteka Publiczna w Krakowie ; [wyd. we współpr. z Wojewódzką Biblioteką im. J. Słowackiego w Tarnowie ; red. nacz. Józef Zając]

Kontynuacją serii poradników jest publikacja dotycząca opisu artykułów, także autorstwa M. Janowskiej[11]. Zgodnie z normą, jednostkę opisu może stanowić pojedynczy artykuł (publikacja o przewidzianym zakończeniu), np. rozprawa naukowa, utwór literacki lub recenzja, a także jego fragment lub grupa artykułów opublikowanych pod wspólnym tytułem cyklu lub rubryki. W zależności od tego, czy artykuł składa się z jednej, czy z wielu części, można rozróżnić jako jednostki opisu:

a) artykuł jednoczęściowy,

b) artykuł wieloczęściowy (całość, pewna liczba części lub część pojedyncza),

c) fragment artykułu.

Podstawowymi elementami opisu są: tytuł artykułu, dodatek do tytułu oraz pierwsze oznaczenie odpowiedzialności. W miarę potrzeb można włączyć następne oznaczenie odpowiedzialności, strefę **cyklu** (jest odpowiednikiem strefy serii) oraz uwag. Podstawą opisu jest dla artykułu opisywany z autopsji artykuł, dla cytaty wydawniczej zeszyt, zawierający artykuł, a dla artykułu wieloczęściowego wszystkie części i numery publikacji, w których się znajduje. Jeżeli opisywany artykuł nie posiada tytułu, należy go utworzyć, włączając lapidarne określenie tematu lub

[11] M. Janowska: *Opis bibliograficzny artykułów (interpretacja postanowień PN-N-01152)*. Warszawa 1997.

formy zawartej w nim pracy. W przypadku, gdy artykuł posiada dwa lub więcej tytułów, jako właściwy traktuje się tytuł wyróżniony typograficznie lub pierwszy. Gdy na jednej stronie zamieszczonych jest kilka artykułów, można opisywać je jako prace współwydane; jeśli oprócz tytułów indywidualnych widnieje tytuł nadrzędny – jako prace współwydane pod wspólnym tytułem, w przypadku jego braku jako prace współwydane bez tytułu wspólnego.

W strefie cyklu (rubryki) przy opisie pojedynczego odcinka artykułu wieloczęściowego, posiadającego tytuł indywidualny (niezależny od tytułu wspólnego) należy podać tytuł artykułu wraz z oznaczeniem części. Opisując pojedynczy artykuł w obrębie cyklu należy podać tytuł cyklu, oznaczenie odpowiedzialności dotyczące cyklu oraz oznaczenie odpowiedzialności w ramach cyklu. Strefa uwag może informować o języku tekstu, dokumentach z nim związanych czy bibliografii załącznikowej. Tekst uwagi należy odróżnić od wyrażenia wprowadzającego, oddzielając go dwukropkiem np.:

. – Przemówienie wygłoszone na posiedzeniu ... (tyt.: Platforma porozumienia)

Wzór opisu artykułu jednoczęściowego:

Tytuł artykułu : dodatek do tytułu artykułu / Pierwsze oznaczenie odpowiedzialności dotyczące artykułu ; następne oznaczenie odpowiedzialności dotyczące artykułu . – (Tytuł cyklu (rubryki) / Oznaczenie odpowiedzialności dotyczące cyklu (rubryki) ; numeracja w obrębie cyklu (rubryki) . – Uwagi dotyczące artykułu // Tytuł wydawnictwa ciągłego. – Lokalizacja artykułu

Jeżeli cytatę wydawniczą podaje się w ciągłości wiersza, należy używać elementu łączącego //, można także wprowadzać przyimek W: lub In:; jeżeli opis zawiera wcięcie akapitowe wprowadza się tylko przyimek W: (lub In:).

Norma uwzględnia dwa sposoby informowania o lokalizacji artykułu:

. – R. 45, nr 3 (1998) , s. ...

lub . – 45: 3 (1998), s. ...

oraz . – 1999, nr 1, s. ...

. – 1999: 1, s. ...

„Historyczne księgozbiory Cieszyna na tle Śląskim" : konferencja naukowa Książnicy Cieszyńskiej : Cieszyn, 28-30 października 1996 r. / Ewa Mrowiec . – (Sprawozdania) //W: Przegląd Biblioteczny . – 1997, nr 2/3, s. 269-274

Wzór opisu artykułu wieloczęściowego:

Tytuł artykułu : dodatek do tytułu artykułu / Pierwsze oznaczenie odpowiedzialności dotyczące artykułu ; następne oznaczenie odpowiedzialności dotyczące artykułu

. – (Tytuł cyklu (rubryki) / Oznaczenie odpowiedzialności dotyczące cyklu (rubryki) ; numeracja w obrębie cyklu (rubryki) . – Uwagi dotyczące całości artykułu .– Oznaczenie części : Tytuł części / Pierwsze oznaczenie odpowiedzialności dotyczące części . Oznaczenie następnej części ... // Tytuł wydawnictwa ciągłego . – Lokalizacja części ; Lokalizacja następnej części ; ...

Odrębne zasady dotyczą opisu recenzji i polemik. **Recenzję** można traktować jako samodzielną jednostkę bibliograficzną lub jako adnotację dołączoną do opisu dzieła bądź utworu recenzowanego.

Języki informacyjno-wyszukiwawcze w „Bibliotekarstwie" / Bożenna Bojar . – Rec. pracy: Bibliotekarstwo / pod red. Zbigniewa Żmigrodzkiego. Warszawa, 1998.

W: Zagadnienia Informacji Naukowej . – 1998, nr 2, s. 104-110

lub

Bibliotekarstwo / pod red. Zbigniewa Żmigrodzkiego . – Warszawa, 1998.

Rec.: BOJAR Bożenna // Zagadnienia Informacji Naukowej . – 1998, nr 2, s. 104-110

Opisując **polemikę** także możemy stosować dwie metody: 1) w pierwszej kolejności informować o autorze i tytule polemiki, w następnej o artykule, który wywołał tę polemikę 2) podać te informacje w odwrotnej kolejności.

Wcale nie przepraszaliśmy / Grzegorz Schmidt // Polityka . – 1993, nr 25, s. 16

Polem. z: Partnerzy nie sojusznicy / Arkadiusz Prusinowski. Polityka 1993, nr 23, s. 14

lub

Partnerzy nie sojusznicy / Arkadiusz Prusinowski // Polityka . – 1993, nr 23, s. 14

Polem.: Wcale nie przepraszaliśmy / Grzegorz Schmidt. Polityka 1993, nr 25, s. 16[12]

Opis dokumentów specjalnych

Kolejną grupą opisywanych dokumentów są tzw. **zbiory specjalne**. Ze względu na specyfikę ich cech wydawniczo-formalnych, wyodrębnia się następujące grupy, zgodnie z normą dotyczącą typologii dokumentów:

[12] Przykład zacytowany z pracy: M. Janowska: *Opis bibliograficzny artykułów...*, s. 29.

– rękopisy,
– stare druki (w tym inkunabuły),
– dokumenty ikonograficzne (grafika, sztychy, fotografie),
– dokumenty kartograficzne (mapy, globusy, plany),
– druki muzyczne (nuty, rękopisy muzyczne),
– dokumenty dźwiękowe,
– materiały audiowizualne (płyty, taśmy),
– dokumenty życia społecznego (dżs),
– dokumenty wtórne (fotokopie, kserokopie, mikrofilmy, mikrokarty, mikrofisze).

Zbiory rękopiśmienne ze względu na swoje cechy formalne przedstawiają grupę niejednolitą, opracowanie ich wymaga zatem zastosowania odrębnych zasad. **Kodeksy**, czyli średniowieczne księgi rękopiśmienne, opisuje się według zasad kodeksologii. **Miscellanea** (zbiory tekstów wielu autorów o zróżnicowanej treści) traktowane są jako odrębne jednostki opisu i opisywane jak wydawnictwa zwarte odpowiednio według arkusza 1 lub 8. **Rękopisy** wchodzące w skład spuścizn osobistych (korespondencji i innych materiałów piśmienniczych np. metryk czy świadectw) tworzą **zespoły rękopiśmienne**. Kolekcje papierów luźnych segreguje się ze względu na podobieństwo (znaczeniowe, chronologiczne), kryterium wyszczególniającym jest ich proweniencja.

Ogólne *Wytyczne opracowania rękopisów w bibliotekach polskich* (Wrocław 1955) określają następujące elementy opisu dokumentu rękopiśmiennego:

- sygnaturę,
- opis zewnętrzny (dane o czasie powstania, języku dokumentu, materiale),
- ogólny tytuł rękopisu (w przypadku jego braku incipit lub explicit),
- spis zawartości rękopisu,
- opis bibliograficzny (dla rękopisów nowszych opis ten składa się z notatki bibliograficzno-proweniencyjnej; rękopis średniowieczny wymaga charakterystyki materiału, pisma, zdobienia i oprawy).

Opisu wymagają również maszynopisy i wydruki komputerowe dysertacji naukowych (prac magisterskich lub doktorskich) oraz innych **prac niepublikowanych.** Opisu dokonuje się nadal według normy z 1973 r.; brak bowiem do tej pory postanowień arkusza 9. W opisie tym istotne jest podanie pełnej informacji o cechach formalnych pracy, łącznie z określeniem liczby pozycji bibliograficznych wykorzystanych przez autora i podanych w bibliografii załącznikowej oraz dokładnej daty, miejsca obrony dysertacji, nazwiska promotora oraz danych placówki naukowej.

Jarczyk Aleksandra: Wydawnictwa przydatne w działalności dydaktycznej i informacyjnej bibliotekarza szkolnego, opublikowane w latach 1983 – 1992 i ich

wykorzystanie w pracy biblioteki. 1994, 173 s. bibliogr. 138 poz. wydruk komputerowy

Praca magisterska (12.07.1994). Uniwersytet Śląski w Katowicach, Wydział Filologiczny, Instytut Bibliotekoznawstwa i Informacji Naukowej, Zakład Czytelnictwa. Promotor: prof. dr hab. Irena Socha

Materiały określane jako **stare druki** są zazwyczaj podzielone chronologicznie według czasu powstania; odrębne grupy opisu stanowią inkunabuły lub cimelia, czasem wydzielone są polonika. Przedmiotem arkusza 8. jest opis bibliograficzny starych druków, czyli dokumentów z lat 1501-1800. Dla druków wydanych przed 1500 r. obowiązują zasady opisu podane w *Gesamtkatalog der Wiegendrucke*, t. 3, s. IX-XXXII.

Dane do opisu starych druków należy czerpać ze strony tytułowej lub jej substytutu oraz innych preliminariów: verso karty tytułowej, frontispisu, karty przedtytułowej, imprimatur, przywileju drukarskiego, z oryginalnej okładki i grzbietu, również z kolofonu, incipitu i explicitu lub z tekstu. Istotną sprawą są zasady prostowania i wyjaśniania błędów w pisowni i ortografii – błędne np. z punktu widzenia dzisiejszej ortografii wyrazy należy przejmować do opisu i oznaczać wykrzyknikiem podanym w nawiasach kwadratowych, np.

Zbiur [!] wszystkich druków Konfederacyi Targowickiey y Wileńskiey

Arkusz 8. ujednolica terminologię dotyczącą starych druków, wprowadzając m. in. określenia: accedit („acc.") dla dzieła współwydanego, chronogram (chronostych), oblongus, semifolio, sygnet. Jednostkę opisu może stanowić druk jednotomowy, całość, określona liczba tomów, jeden z tomów druku wielotomowego oraz niesamoistna wydawniczo część druku (odrębna praca, rozdział lub fragment). Opis wg arkusza 8. nie włącza strefy specjalnej, natomiast zwiększa liczbę elementów obowiązkowych w strefie adresu wydawniczego:

. – Pierwsze miejsce wydania ; następne miejsce wydania: Nazwa wydawcy, Data wydania (Miejsce druku: Nazwa drukarni , Data druku)

W przypadku braku daty należy ustalić ją (także datę dnia i miesiąca) na podstawie danych z druku: z przywileju drukarskiego, dedykacji, przedmowy, imprimatur, na podstawie okoliczności powstania druku; lub spoza druku, zaznaczając ten fakt w uwagach. W przypadku braku takich możliwości należy podać rok przybliżony lub przypuszczalny, ewentualnie określić stulecie. W strefie opisu fizycznego należy podawać liczbę stronic, kart lub szpalt cyframi występującymi w druku (w skrótach „s.", „k.", „szp."). Dla druków polskich, zwłaszcza z XVI wieku, zaleca się podawać dodatkowo wyszczególnienie sygnatur. Tabele, sygnety drukarskie oraz herby (na recto lub verso strony tytułowej), a także ozdobniki drukarskie nie powinny być zaliczane do ilustracji,

lecz należy o nich informować w strefie uwag. Zaznacza się również występowanie w druku frontispisu („front."), którego nie wlicza się do ogólnej paginacji, a także strony tytułowej sztychowanej:

. — 82 k. , [1] k. front.

w strefie uwag:

. — s. tyt. sztych.

Przy określaniu formatu należy podawać rozmiar druku wyrażony liczbą złożeń arkusza oraz znaku „o". Dla druków formatu podłużnego lub wydłużonego zaleca się dodatkowo włączyć określenie „oblongus" („obl.") lub „semifolio". Dla druków, których wielkości nie można określić złożeniem arkusza, należy podać skrót „in plano" („pl."), zalecane jest także podanie w nawiasie okrągłym wysokości i szerokości arkusza w centymetrach (z zaokrągleniem w górę do pełnego centymetra).

; 2° ; 8° ; 24° ; 4° obl. ; 2° semifolio ; pl.° (45 x 40 cm)

Opis druku jednotomowego 2 stopnia szczegółowości (arkusz 8. uwzględnia tylko pierwszy oraz drugi stopień, nie przewiduje trzeciego)

Psalterz Dawidow / przekładanie Jana Kochanowskiego . — [Wyd. 1] . — W Krakowie : W Drukarni Lazarzowey , 1579 . — 216 s., [4] k., sygn. A-Z, Aa-Ee 4 ; 4°

E XV, 71. P. Koch. XXII.2.

Wzór opisu odrębnej pracy (niesamoistnej wydawniczo części druku):

Tytuł = tytuł równoległy / pierwsze oznaczenie odpowiedzialności // In: Tytuł właściwy = tytuł równoległy / pierwsze oznaczenie odpowiedzialności . — Pierwsze miejsce wydania ; następne miejsce wydania : nazwa wydawcy , data wydania (Miejsce druku : nazwa drukarza , data druku) . — Format . — Stronice zajęte przez pracę

Opis odrębnej pracy opublikowanej w tomie druku wielotomowego:

Martini Cromeri De origine et rebus gestis Polonorum libri XXX // In: Tomus II Polonicarum rerum: in quo generales et copiosae historiae compraehendundur — Basileae: per Sebastianum Henricpetri , 1582 . — 2° . — (Polonicae historiae corpus: hoc est Polonicarum rerum Latini recentiores et veteres scriptores, quotquot extant: uno volumine compraehensi omnes et in aliquot distributi tomos / ex bibliotheca Ioan. Pistorii Nidani... — [War. A.].; t. 2) . — S. 402-833

Opis druku wielotomowego metodą na dwóch poziomach:

Mowca polski albo ... Seymowe y pogrzebne mowy ... : tom pierwszy [- wtory] / staraniem y nakładem Jana Pisarskiego ...

W Kaliszu: w Koleium [!] Societatis Jesu : [nakł. Jan Pisarski], 1668-1676. — 2 t. ; 4°

T. 1. – 1668. – [2] k.,231 [232 cz.] s.

T. 2, Mowca polski albo Suplement do tomu pierwszego Mow Seymowych : mowy ... weselnym aktom i roznym powinszowaniom służące ... – 1676. – [4] k., 401 [402] s.

E XXIV, 316.

T. 1-2 współopr.

Zbiory ikonograficzne opracowywane są w grupach według cech wydawniczo-formalnych. Rozróżnia się wydawnictwa albumowe i tekowe, ekslibrisy, fotografie oraz grafikę. Opis wydawnictw albumowych i tekowych opiera się na normie opisu wydawnictw zwartych; dla innych rodzajów ikonografii stosuje się opis według PN-N-01152: 1973 w zależności od tego, czy dokument należy do grafiki oryginalnej, czy reprodukcji graficznej, jest reprodukcją dzieła sztuki lub fotografią. Elementami obowiązkowymi dla opisu grafiki oryginalnej jest nazwa grafika, tytuł i dodatki do tytułu lub określenie tematu, określenie techniki wykonania ryciny, nazwa autora i określenie techniki wykonania pierwowzoru, rok powstania ryciny i jej format oraz adnotacja.

Langner Wiktor: [Barbakan w Krakowie, w głębi Brama Floriańska, u dołu tarcza herbowa i gałązki jedliny. Drzewor.] 1963, 11 x 7 cm[13]

Jeżeli dokument nie ma formy luźnej planszy, lecz jest ryciną zamieszczoną w wydawnictwie, ostatnim elementem opisu będzie cytata wydawnicza.

Elementami opisu reprodukcji lub fotografii jest nazwa artysty (fotografik, malarz), tytuł i dodatki do tytułu pracy lub określenie jej tematu, technika wykonania oraz data powstania pierwowzoru, określenie techniki wykonania lub typu dokumentu (plakat drukowany, fotografia kolorowa), oznaczenie kolejności wydania, miejsca, instytucji sprawczej i daty wydania, formatu oraz adnotacje.

Matisse Henri: Portret kobiety. Rys. 1944, 20 x 13 cm. „Tygodnik Ilustrowany", Warszawa 1962 nr 3 s. 25

Czyżewski Tytus: Martwa natura ze skrzypcami. Olej [ok. 1930. Reprod. kolor.] Warszawa: „Ruch" [1968] 53 x 48 cm[14]

Do zbiorów ikonograficznych włącza się na ogół **przezrocza**. Opis jednostki opisu, jaką jest zwykle zestaw klatek przezroczy, zgodnie z PN-N-01152 : 1973 zawiera dane z klatki tytułowej dotyczące tytułu, twórców (autora scenariusza, redaktora, ilustatora itp.), miejsca i roku produkcji, liczby klatek; informuje o edycji (czarno-biała, kolorowa), formacie klatek, serii, numerze oraz komentarzu wydanym lub nagranym, dołączonym do zestawu. Odpis tytułu uzupełnia się zazwyczaj informacją o OTD – [Przezrocza].

---

[13] Wg PN-N-01152: 1973 *Opis bibliograficzny.* Warszawa 1973, s. 20.

[14] Wg PN-N- 01152: 1973 ... , s. 22.

Panorama Racławicka. [Przezrocza]. Zdjęcia Jerzy Nysler. Warszawa: Wydaw. „Epoka" 1986, 24 kl. kolor. 24 x 36 mm.

Tekst: Zarys dziejów Panoramy Racławickiej. Opis przezroczy. Warszawa: Wydaw. „Epoka" 1986, 16 s. 15x10 cm

Do **zbiorów kartograficznych** należą mapy lub arkusze map. Atlasy natomiast opracowuje się jak wydawnictwa zwarte. Zgodnie z normą z 1973 r., według której opracowuje się nadal dokumenty kartograficzne, opis bibliograficzny mapy zawiera jako elementy obowiązkowe: nazwę kartografa, tytuł, dodatki do tytułu oraz określenie „Mapa", jeżeli nie występuje w tytule, skalę mapy, nazwy współpracowników: redaktora (także technicznego), autora tekstu, oznaczenie kolejności wydania, miejsca wydania, wydawcy oraz roku wydania, informacje o liczbie map lub arkuszy map, ich formacie oraz serii, a w adnotacji dane dotyczące map bocznych i wysokości nakładu.

Rzepa Zbigniew: Królestwo Polskie i Wlk. Księstwo Litewskie w latach 1370-1505. [Mapa]. 1:1000000. Warszawa-Wrocław: Polskie Przeds. Wydawnictw Kartograficznych 1995, 1 mapa kolor. 172x148 cm.

Mapa boczna: Wielka wojna 1:1500000

Zgodnie z opisem zaprezentowanym na dokumencie, wykonanym przez Bibliotekę Narodową, strefa specjalna projektowanego arkusza 5. informować będzie o skali mapy.

Rzepa, Zbigniew

Królestwo Polskie i Wlk.[Wielkie] Księstwo Litewskie w latach 1370-1505 / oprac. Zbigniew Rzepa. - Wyd. 4. - 1:1000000. - Warszawa; Wrocław : Polskie Wydaw. im. E. Romera, 1995

Nr katal. 13-010-04-S

W systemach informacyjnych całość zbiorów kartograficznych dzieli się ze względu na postać fizyczną i wyodrębnia atlasy, globusy, mapy plastyczne, ścienne bądź luźne, wprowadzając dodatkowo opisy według terytorium, tematu, chronologii oraz autorstwa.

Druki muzyczne opisuje się zgodnie z obowiązującym arkuszem 6. normy opisu bibliograficznego. Jednostkę opisu może stanowić jednotomowy lub wielotomowy druk muzyczny opublikowany po 1800 r., a także jego część niesamoistna wydawniczo. W opisie wprowadza się jako element obowiązkowy strefę specjalną, a w niej **określenie postaci zapisu muzycznego**, czyli informacje dotyczące formy: partytury, głosu, wyciągu fortepianowego, np.:

. — Partytura

. — [Głos]

(gdy dane przejmuje się spoza strony tytułowej).

Szczegółowe informacje o postaci zapisu muzycznego wprowadzone być mogą jako pierwszy element strefy opisu fizycznego:

. — Partytura wokalna ([2], 45 s.)

. — 128 s.

W arkuszu 6. rozszerzona jest zawartość strefy ósmej, określonej jako strefa ISBN i/lub numeru wydawniczego, znaku wydawniczego oraz sposobu uzyskania druku muzycznego.

Fluorescences : für Orchester / Krzysztof Penderecki . — Wyd. 3 . — Partitura

Kraków: PWM ; Celle : Moeck Verlag , [1980] . — Partytura (35 s.) ; 17x24 cm . — Ded.: Südwestfunk Orchester . — ISBN 83-224-1309-2, znaki wydaw.: Edition Moeck Nr 5016 , PWM 6690[15]

Druk muzyczny wielotomowy można opisywać metodą na jednym lub dwóch i więcej poziomach, opisuje się także części niesamoistne wydawniczo.

Opis niesamoistnego wydawniczo utworu muzycznego:

Suita 3 : [BWV 1009] / Johann Sebastian Bach // W: 6 Suites a violoncello solo senza basso = Sześć suit na wiolonczelę solo : [BWV 1007 — 1012] / Johann Sebastian Bach ; red. Kazimierz Wiłkomirski

Kraków: PWM , [1972] . — S. 32 — 45: 7 faks. — Znak wydaw.: PWM 6060[16]

Nuty rękopiśmienne opisuje się według zasad opracowania rękopisów, a nuty drukowane (np. śpiewniki) jak wydawnictwa zwarte.

Dla opisu **dokumentów dźwiękowych** obowiązuje arkusz 7. normy opisu bibliograficznego. Pierwotnie zawartość arkusza miała obejmować wszystkie dokumenty audiowizualne, obecnie zasady opisu filmu zawarte są w arkuszu 12. Przedmiotem arkusza 7. jest opis bibliograficzny powielonych oraz niepowielonych dokumentów dźwiękowych, przede wszystkim nagrań, uporządkowujący zapis informacji charakterystycznych dla tego typu dokumentów w strefie czwartej, określonej jako strefa publikacji, dystrybucji i produkcji oraz piątej: opisu fizycznego; strefy specjalnej nie należy używać. Jednostkę opisu może stanowić dokument dźwiękowy jako jednostka fizyczna; jako zespół jednostek: w całości, jego części lub pojedyncza jednostka całości; a także odrębny utwór. Dane do opisu dokumentu dźwiękowego należy przejmować z etykiety, opakowania (koperty płyty, obwoluty kasety, pudełka) lub tekstowego dokumentu towarzyszącego, z zawartości dźwiękowej dokumentu lub spoza dokumentu.

W zbiorach informacji, szeregujących opisy różnych typów dokumentów, można dodać określenie [Dok. dźw.]. Tytuł lub tytuły równole-

---

[15] Wg PN-N-01152-6 : 1983. Warszawa 1983, s. 37.

[16] PN-N-01152-6 : 1983 ..., s. 50.

głe należy przejmować zgodnie ze źródłem; obowiązujące jest zachowanie kolejności ich występowania, dopuszcza się jednak przejmowanie tylko pierwszego wg kolejności lub tytułu w języku polskim, niezależnie od jego umiejscowienia (pozostałe tytuły zaleca się wówczas wymienić w strefie uwag). Norma określa także, które z dodatków do tytułu są obowiązujące w opisie:

a) tytuł oryginalny w języku tytułu właściwego,
b) określenie tonacji,
c) określenie obsady,
d) numer opusu i/lub numer katalogu tematycznego,
e) określenie formy lub gatunku muzycznego, jeśli nie jest tytułem właściwym.

Wśród oznaczeń odpowiedzialności obowiązujące w pierwszej strefie są nazwy osób lub ciał zbiorowych odpowiedzialnych za zawartość dokumentu oraz za jego realizację wykonawczą: autor lub kompozytor oraz współtwórcy: autorzy słów lub libretta, aranżacji czy przeróbki literackiej, także wykonawcy: recytatorzy, soliści, zespoły, dyrygenci. Pozostałe oznaczenia odpowiedzialności – nazwy redaktora, tłumaczy słów i konsultantów zaleca się podawać w drugim i trzecim stopniu szczegółowości opisu.

Ariadna : opera kameralna / Elżbieta Sikora ; wg „Winnicy" Cesare Pavese ; tłumaczenie Stanisław Kasprzysiak ; „Ariadna" Ewa Ignatowicz (sopr.) , „Leukotea" Lidia Juranek (mezzosopr.) ; Zesp. instrum. ; Jacek Kasprzyk – dyr.

Utwory współwydane pod wspólnym tytułem opisuje się pod tym tytułem traktując go jako tytuł właściwy, natomiast poszczególne utwory zaleca się wymienić w kolejności występowania w strefie uwag, utwory wielu autorów oddzielając kropką, jednego autora średnikiem:

Pieśń o moim Chrystusie [Dok. dźw.] / Roman Brandstaetter ; Z[bigniew] Zapasiewicz (recyt.)

w strefie uwag:

Zawiera: a. Rachunek kamieni ; Ave Maria ; Betlehem ; Psalm o wcielonym złu ; Gethsemani ; Na dziedzińcu arcykapłana ; b. Ukrzyżowanie ; Stabat Mater ; Psalm o trzcinie

Utwory współwydane bez tytułu wspólnego opracowuje się podobnie jak wg arkusza 1.: tytuły utworów jednego autora wprowadza się do opisu w kolejności występowania, oddzielone średnikiem; utwory różnych autorów oddziela kropką. Jeżeli utwory różnych autorów lub kompozytorów mają tego samego wykonawcę, jego nazwę należy podać po nazwie wymienionej jako ostatnia.

Popołudnie Fauna / Claude Debussy . Uczeń czarnoksiężnika / Paul Dukas . Pawana na śmierć Inflantki ; Nagrobek Couperina / Maurice Ravel ; Wielka Orkiestra

Symfoniczna Polskiego Radia i Telewizji w Katowicach ; Zygmunt Latoszewski — dyr. — Warszawa: Polskie Nagrania , 1980, nagr. 1979. — 1 płyta (50 min 18 s) : 33 , stereo. ; 30 cm . — Muza SX 1750

Zgodnie z postanowieniami arkusza 7., w opisie dokumentów dźwiękowych nie należy używać strefy specjalnej, dla dokumentów nie powielonych także strefy czwartej – strefy publikacji, dystrybucji i produkcji (informacje tego typu podaje się tylko w strefie uwag) oraz ósmej. Dla dokumentów powielonych zawartość strefy czwartej obejmuje informację o miejscu wydania (zgodnie z zapisem arkusza 1), wydawcy (nie producenta) oraz dacie wydania. Jeżeli na dokumencie dźwiękowym pojawia się data wydania i data nagrania, podać należy obydwie daty, w przypadku braku daty wydania, należy podawać datę nagrania, poprzedzoną skrótem „nagr." lub „p." (phonogram). Gdy nie jest znane miejsce wydania i nazwa wydawcy, przejmuje się do opisu miejsce produkcji i nazwę producenta.

. — [S.l. : s.n.] , p. 1995 (London : High Fidelity Sound Studios)

W strefie opisu fizycznego pierwszym elementem jest liczba jednostek fizycznych dokumentu i szczegółowe określenie (w skrótach w j. polskim) jego postaci; w nawiasie kwadratowym podaje się bliższe dane (nazwę typu, technologii, firmy itp.)

. — 1 płyta [CAD] . — 4 kas. dźw. [CC]

w następnej kolejności czas odtwarzania podany w nawiasie okrągłym

. — 2 płyty (25, 50 min) lub . — 2 płyty (75 min)

prędkość (po znaku graficznym dwukropek) i po przecinku inne dane techniczne, np. rodzaj zapisu fonicznego

. — 1 płyta (50 min 55 s) : 33 , stereo, digital

. — 1 zwój dźw. (45 min) : 9,5 cm/s , 2 śc. , mono

W omawianej strefie należy informować również o formacie i danych dokumentu towarzyszącego np. + libretto (32 s.)

Strefa uwag włącza przede wszystkim informacje o związkach bibliograficznych między utworami poprzez podanie np. tytułu pierwowzoru, tytułu oryginalnego czy informacji o innych rodzajach zapisu tego samego dokumentu. W strefie znormalizowanego numeru i sposobu uzyskiwania dokumentu wprowadza się oznaczenie katalogowe, które wraz z nazwą producenta należy przejmować zachowując znaki literowe, cyfrowe i sposób ich zapisu widoczny na dokumencie. Jeżeli dokument składa się z kilku jednostek, numerowanych kolejno w ramach swoich oznaczeń katalogowych, należy podać numer pierwszy i ostatni.

. — Eterna 8 25 696-698

. — Muza SX 1654-1657

Przy opisie płyt gramofonowych można podawać numer matrycy, a przy opisie taśm magnetofonowych numer wzorca; dane należy włączać po przecinku, poprzedzone skrótem: „Nr matr." lub „Nr wzorca".

Przedmiotem arkusza 12. normy jest opis bibliograficzny **filmu**. W porównaniu z normą PN-N-01152 : 1973 arkusz ten uwzględnia tylko opis filmów, pomijając dokumenty piśmiennicze i dźwiękowe; wprowadza ujednoliconą terminologię oraz zapis zgodny z zaleceniami międzynarodowymi. Wprowadzone są także liczne określenia uporządkowujące słownictwo, np. film wieloczęściowy (seryjny, serial), cykl filmowy (grupa odrębnych filmów powiązana wspólnym tytułem całości lub tematyką), kaseta wizyjna.

Jednostką opisu może być:

a) film jednoczęściowy,

b) film wieloczęściowy: całość, jedna lub kilka części (odcinków),

c) niesamoistna część filmu jednoczęściowego, nowela filmowa, fragment filmu.

Podstawą opisu jest opracowywany z autopsji film, natomiast źródłami opisu będą w kolejności: a) napisy tytułowe, b) inne napisy tekstowe, c) informacja dźwiękowa, d) etykieta na opakowaniu, e) materiały tekstowe związane z filmem, f) inne źródła spoza filmu.

Strefa tytułu i oznaczenia odpowiedzialności włącza nazwy reżysera, scenarzysty, autora zdjęć; może również informować o wykonawcach. Adaptacje filmowe otrzymają dane o autorze oryginału [Na podstawie powieści ...]. W opisach filmów nie należy używać strefy specjalnej, natomiast istotne są postanowienia dotyczące strefy drugiej, tzw. strefy wersji, czwartej – dystrybucji i produkcji, piątej – opisu fizycznego oraz szóstej, tzw. cyklu (serii). W strefie wersji mogą pojawić się elementy:

. – Oznaczenie wersji / pierwsze oznaczenie odpowiedzialności dotyczące wersji ; następne oznaczenie odpowiedzialności dotyczące wersji

Jako oznaczenie wersji należy podawać określenia: a) języka wersji, b) czasu projekcji, c) potrzeb handlowych i programowych, d) sposobu rozpowszechniania oraz numeru kolejnego danej wersji.

. – 2 wersja polska

. – Wersja telewizyjna

Strefa opisu fizycznego wprowadza elementy opisu wg wzoru:

. – Określenie postaci filmu (czas odtwarzania) ; inne cechy fizyczne ; wymiary + oznaczenie dokumentu towarzyszącego

Inne cechy fizyczne to według normy (s. 7): a) format klatki filmowej i wymagania specjalne dotyczące projekcji, np. panorama, anamorfoza, projekcja na kilka ekranów, b) charakterystyka dźwiękowa: film niemy (niemy), dźwiękowy (dźwięk.), c) kolor filmu: film czarno-biały

(cz.-b), film kolorowy (kolor.), d) szybkość projekcji: ilość klatek na sekundę (kl/sek), e) szybkość obrotowa płyty: ilość obrotów na minutę (obr/min).

. — 1 kas. wiz. [Philips]

. — 10 rolek filmu świat. (92 min.) : panorama , dźwięk. , cz.-b , 24 kl/sek + lista dialogowa w języku polskim

Strefa cyklu (serii) może zawierać tytuł właściwy cyklu, tytuł równoległy oraz dodatek do tytułu wg wzoru:

. — (Tytuł właściwy cyklu = tytuł równoległy cyklu : dodatek do tytułu cyklu)

. — (Kocham Kino)

W zbiorach informacji rejestrujących różnorodne typy dokumentów strefę pierwszą można uzupełnić o określenie typu dokumentu, np.

Ósmy dzień tygodnia [Film].

Jeżeli do filmu dołączony jest inny dokument i razem z filmem stanowi całość, także rozbudowuje się strefę pierwszą:

Madonny polskie [Film + dok. dźwiękowy]

Wzór opisu filmu jednoczęściowego:

Tytuł właściwy = tytuł równoległy : dodatek do tytułu / pierwsze oznaczenie odpowiedzialności ; następne oznaczenie odpowiedzialności . — Oznaczenie wersji . — Miejsce dystrybucji : nazwa dystrybutora , data dystrybucji (Miejsce produkcji) . - Określenie postaci filmu (czas odtwarzania) ; inne cechy fizyczne ; wymiary + oznaczenie dokumentu towarzyszącego . — (Tytuł właściwy cyklu) . — Uwagi

Genesis / scen. , komentarz i realiz. Stanisław Szwarc-Bronikowski ; zdj. Wojciech Ostapowicz . — Warszawa: CWOiFTv POLTEL , 1987 . — 2 rolki filmu świat. (38 min) : niemy , kolor. ; 16 mm + 2 zwoje dźw.

Wzór opisu niesamoistnej części filmu (noweli):

Tytuł niesamoistnej części filmu = tytuł równoległy niesamoistnej części filmu : dodatek do tytułu niesamoistnej części filmu / pierwsze oznaczenie odpowiedzialności dotyczące niesamoistnej częsci filmu ; następne oznaczenie odpowiedzialności dotyczące niesamoistnej części filmu // W:

Po przyimku // W: (lub In:) należy podać opis filmu jednoczęściowego, a w strefie uwag numer rolki filmu, kasety lub płyty, w której zaczyna się opisywana część.

Podchorążowie // W: Wojskowy Magazyn Filmowy „RADAR" nr 11/85 / Wytwórnia Filmów „Czołówka" . — Film świat.

Do zbiorów specjalnych należą także **dokumenty życia społecznego**. Szczegółowość ich opisu jest różna, przede wszystkim w zależności od potrzeb użytkowników. Sam fakt zaliczenia do dżs-ów nie jest jednoznaczny, decyduje o nim specyfika cech formalnych i treściowych – dżs to najczęściej dokument o objętości 1-4 stron, będący ulotką lub drukiem ulotnym rejestrującym aktualne wydarzenia, działalność i krąg problemów tych instytucji, stowarzyszeń i związków, których dotyczy. Posiada on więc charakter informacyjny, normatywny, propagandowy bądź reklamowy wobec instytucji sprawczej. Dokumentów tych nie opisuje się na ogół oddzielnie, chyba, że mają szczególną wartość. Znak klasyfikacji ustala się poprzez włączenie dokumentu do jednego z 17 działów głównych, które mogą być rozbudowywane w miarę potrzeby o poddziały drugiego i trzeciego stopnia. Układ działów głównych oparty jest na schemacie bibliografii regionalnej (np. I. Dział ogólny; II. Środowisko geograficzne; [...] X. Kultura. Nauka. Oświata; XVI. Biblioteki. Archiwa. Sprawy książki i czytelnictwa; XVII. Varia). Opis zawiera kolejny numer, hasło, symbol klasyfikacji, wiadomości o treści i formie dokumentu oraz datę i rok jego powstania. Przy opisie materiałów dotyczących wystaw plastycznych i teatraliów stosuje się hasło autorskie, włącza datę wystawienia i nazwę organizatora ekspozycji (dla teatraliów jest to nazwisko reżysera). W przypadku opisu dokumentów dotyczących wystaw zbiorowych, elementem wyszukiwawczym jest nazwa lub tytuł wystawy, a po informacji o miejscu i dacie wystawienia podaje się nazwiska autorów i nazwę organizatora wystawy. Jeżeli wystawie nie nadano konkretnego tytułu, opis redaguje się pod nazwą pierwszego artysty. Podobnie dżs-y, które dotyczą imprez muzycznych, opisuje się pod nazwą imprezy (np. X Festiwal Piosenki Kabaretowej, Dni Muzyki), włączając także nazwiska wykonawców, kompozytorów oraz dane o miejscu i dacie imprezy. Hasło tematowe występuje również przy opracowaniu nagrań radiowych i telewizyjnych, fotogazetek (zestawy wielotematowe klasyfikuje się jako zagadnienia ogólne), fotografii i pocztówek.

Opis bibliograficzny **norm, patentów i literatury firmowej** wymaga ustalenia ujednoliconych zasad opisu dla każdego typu dokumentów. Jednostką opisu dla **dokumentów normalizacyjnych** zgodnie z postanowieniami arkusza 3. jest każdy dokument wydany oddzielnie lub zawarty w zbiorze norm. Może nim zostać norma zatwierdzona lub jej projekt, zalecenie normalizacyjne oraz norma tymczasowa. Podstawowym źródłem danych dla strefy tytułu i oznaczenia odpowiedzialności oraz strefy wydania jest strona tytułowa dokumentu, natomiast informacji do strefy specjalnej, czyli strefy informacji o statusie prawnym dostarcza cały dokument. Obejmuje ona dane o dokumentach zastąpionych (. – Zamiast . – Replaces), datę ustanowienia lub zaakceptowania oraz datę wejścia w życie lub obowiązywania. Kolejne strefy opisu ujmują dalsze

informacje o normie jak wg arkusza 1. różny jest natomiast opis w strefie ósmej: numeru i sposobu uzyskania dokumentu, gdyż jako pierwszy element wprowadzony zostaje numer dokumentu normalizacyjnego (jest on także elementem wyszukiwawczym opisu, zwłaszcza w zbiorach informacyjnych bibliotek fachowych). Strefy serii, według cytowanego arkusza 3., nie należy używać. Zbiory norm opisuje się jak wydawnictwa zwarte wielotomowe, natomiast opis pojedynczej normy ze zbioru norm w sposób identyczny jak wg arkusza 1. dla opisu części niesamoistnej wydawniczo.

Skróty wyrazów typowych w opisie bibliograficznym i katalogowym . — [Wyd. 3] . — Zamiast PN-57/N-01158 [obow. od 1971-07-01] ; ustan. dn. 22 grudnia 1970 r. jako norma obowiązująca w zakresie bibliografii, bibliotekarstwa i dokumentacji od dn. 1 lipca 1971 r.

Warszawa: Wydaw. Norm. , 1977 . — 120 s. ; 21 cm

Zgodna z ISO 832 — 1975

PN-70/N-01158

Opis części niesamoistnej:

Adnotacje i analizy dokumentacyjne . — Zamiast PN-71/N-01161 ; obow. od 1978-07-01 . — PN-77/N-01221 // W: Polskie normy bibliograficzne 1975 — 1978 / Janina Pelcowa . — Warszawa, 1981 . — S. 80 — 95

Opis normy zawartej w innych dokumentach sporządza się odpowiednio wg PN-N-01152 : 1982 lub PN-N-01152 : 1973. Opis bibliograficzny **patentu** wg PN-N-01152 : 1973 zawiera jako elementy obowiązkowe: określenie rodzaju dokumentu (Patent; Patent tymczasowy), nazwę kraju publikującego dokument, numer patentu i tytuł wynalazku, symbole międzynarodowej i narodowej klasyfikacji patentowej, nazwę i siedzibę właściciela patentu, nazwę jego twórcy (twórców), datę i numer zgłoszenia oraz datę opublikowania dokumentu. Można także włączać dane opisu fizycznego: ilość łamów i materiały ilustracyjne.

Patent. Polska, nr 52195. Klarownik z osadem zawieszonym. MPK B 03 b. Kl. 1 a, 19. Dolnośląskie Biuro Projektów Górniczych Przedsiębiorstwo Państwowe, Wrocław. Współtwórcy: Henryk Janiak, Józef Cebula, Lucjan Pagacz.

Zgłosz. nr P 111 948 z 08.12.1965. Opubl. 03.12.1966. 4 łamy, rys.

Materiały zaliczane do **literatury firmowej**, czyli katalogi, prospekty przemysłowo-handlowe lub instrukcje obsługi, opisywane były grupowo, podobnie jak dżs-y. Obecnie wyodrębnia się grupę dokumentów techniczno-handlowych, wymagających opracowania indywidualnego. **Dokument techniczno – handlowy** zawiera informacje o producencie, jego wyrobach i usługach jako obiektach obrotu towarowego. Spośród

wielu rodzajów dokumentów tego typu można wyróżnić katalogi wyrobów, zawierające dane techniczne i/lub handlowe katalogi części zamiennych, prospekty wyrobów, będące najczęściej ich reklamą, informatory o producentach i oferowanych przez nich wyrobach oraz cenniki. Jednostkę opisu według arkusza 10. obowiązującej normy opisu bibliograficznego może stanowić dokument jednotomowy lub wielotomowy, a także jego część niesamoistna wydawniczo. Strefa specjalna opisu może zawierać cztery podstawowe informacje o wyrobie: symbol narodowego systemu klasyfikacji wyrobów (SWW), nazwę jego producenta oraz dystrybutora, a dla cennika również dane dotyczące daty zatwierdzenia oraz obowiązywania.

.- SWW ; prod. ; dystr. ; obow.

(dla cennika)

.- SWW ; prod. i dystr.

(jeżeli producent jest także dystrybutorem).

Dokumenty wtórne, zastępujące dokumenty oryginalne, to mikrofilmy, mikrofisze, mikrokarty, reprinty oraz fotokopie. Opis mikrofilmu, łączący dane mikrofilmowanego dokumentu z opisem zewnętrznym mikrofilmu (szerokość w mm, sposób wykonania – negatyw lub pozytyw, forma – zwój lub odcinek – i ich liczbę), uzupełniony zostaje o skrót nazwy instytucji posiadającej oryginał i sygnaturę dokumentu. Podobnie jak mikrofilmy opisuje się fotokopie o charakterze dokumentacyjnym lub okolicznościowym. W takim przypadku elementami obowiązkowymi opisu są: tytuł, nazwy współtwórców, autora lub autorów scenariusza, reżysera, wykonawców zdjęć, adres wydawniczy oraz opis zewnętrzny (system dźwiękowy, barwa, szerokość taśmy).

Przypisy bibliograficzne

Arkusz 04. normy PN-78/N-01222, obowiązujący od 1 stycznia 1979 r., dotyczy kompozycji **materiałów uzupełniających tekst główny**, zatem oprócz wprowadzenia szczegółowych instrukcji rejestrowania tablic, ilustracji i aneksów, precyzuje także zasady redagowania przypisów. **Przypisy (notki)** należą do materiałów uzupełniających, gdyż pozwalają zrozumieć treść dokumentu, odsyłają do źródeł cytatów, porządkują dane o wykorzystanej literaturze, uogólniają pewne opinie lub pozwalają na wyeksponowanie powiązań międzydyscyplinarnych poruszanych zagadnień. Przypis często zawiera „bibliograficzny adres źródła, z którego została zaczerpnięta myśl, wiadomość lub cytat" (*Słownik terminów literackich.* Red. J. Sławiński. Wyd. 2 poszerz. i popr. Wrocław 1988, s. 412). W tekście zaznacza się go na ogół **odnośnikami** (odsyłaczami) w postaci cyfr arabskich, małych liter lub innych znaków – nie-

kiedy znakiem drukarskim w kształcie gwiazdki (asterysk), umieszczanym najczęściej w górnej frakcji. W dawniejszych pracach spotyka się także znak nawiasu, obecnie pojawia się on tylko w pracach matematycznych dla odróżnienia go od znakowania w przytoczonych wzorach. Natomiast gwiazdek używa się tylko wówczas, gdy przypisy występują sporadycznie (w ilości najwyżej trzech na stronie), gdyż w przeciwnym razie poprawna kompozycja całości tekstu sprawia duże trudności edytorskie.

W tekście głównym: Ich bin vom Himmel gefallen*!
w przypisie * W przenośni: jestem w niebie! [wg B. Wołoszański: *Ten okrutny wiek.* Warszawa 1996, cz. 2, s. 100]

Według p. 2.6.2.2. arkusza 04. odsyłacze gwiazdkowe można także stosować w pracach zawierających dużo liczb, w przypisach do tablic lub w dokumentach zawierających różne grupy przypisów, w celu zachowania przejrzystości kompozycyjnej całości. Można także stosować odsyłacze literowe w przypisach do tablic umieszczanych bezpośrednio pod tablicami lub w ich obrębie. W przypisach, których komentarz dotyczy ściśle określonych fragmentów tekstu, stosuje się powtórzenie odnośników literowych : a- ... -a

Można również w jednakowy sposób objaśniać kilka fragmentów tekstu, umieszczając identyczny odnośnik kierujący do wspólnego przypisu objaśniającego; można też umieścić objaśnienie dla pierwszego z wyrazów czy terminów, dla pozostałych redagując uwagę kierującą do przypisu objaśniającego, zwłaszcza w przypadku, gdy wymagające jednakowych objaśnień teksty znajdują się w różnych partiach dokumentu np. „Por. przypis 2."

Rola przypisów w każdym dokumencie jest ogromna, ważne zatem dla odbiorcy staje się ich umiejscowienie. Jest ono często zależne od możliwości poligraficznych, a więc czasem pojawiają się na końcu rozdziału, po tekście głównym lub po aneksach, sprawiając dość kłopotliwą sytuację odbiorcy. Optymalnym rozwiązaniem jest wprowadzanie przypisów u dołu odpowiedniej stronicy, odróżnionych od tekstu głównego krojem czcionki i gęstością zapisu – i takie najczęściej rozwiązania proponują edytorzy. Przypisy może redagować sam autor (lub autorzy) – twórca dzieła, uzupełniając tekst np. poprzez rozwijanie wprowadzonych skrótów myślowych lub odpowiedzi na przewidywane pytania czytelnika, a także jego edytor naukowy, tłumacz lub redaktor całości. Odredakcyjne uzupełnienia naukowe, np. dla tekstów literackich, są niezmiernie przydatne odbiorcy, gdyż rozszerzają możliwości interpretacyjne m.in. poprzez wprowadzenie szeregu dodatkowych uwag: historycznoliterackich, słownikowych, socjologicznych czy społecznych. Jeżeli w dokumencie oprócz przypisów autorskich [przyp. aut.] występują również notki redakcyjne, są one grupowane w dalszej kolejności i od-

powiednio oznaczone, np. (przyp. red.). Większość źródeł rozróżniających przypisy wprowadza jako podstawowe kryterium treść, choć równie istotną sprawą jest autorstwo. Według arkusza 04. ze względu na treść i charakter przypisy podzielić można na:

rzeczowe – objaśniają one i komentują fragmenty tekstu głównego, np.: 4) W roku 1945 prof. Karol Estreicher jun. zebrał ocalałe po wojnie zbiory należące niegdyś do Gabinetu Archeologicznego i utworzył Muzeum Uniwersytetu Jagiellońskiego z siedzibą w Collegium Maius. [Opuscula Musealia. Z. 8. Red. S. Waltoś. Kraków 1996, s. 56]; 42) Wojewódzki Sąd Administracyjny został powołany mocą rozporządzenia wojewody śląskiego z dnia 1 sierpnia 1922 r. w przedmiocie utworzenia Wojewódzkiego Sądu Administracyjnego – Dz. U. Śl. Nr 12, poz. 42. [*Z dziejów prawa.* Red. A. Lityński. Katowice 1996, s. 183];

słownikowe – podają znaczenie terminów obcojęzycznych, staropolskich; na ogół w kolejności wyznaczonej wersami (na wzór konkordancji z Biblii), np.:
52. *czyrzwiewy*, przymiotnik od rzeczownika *czyrzw*, później *czerw*, czerwiec (owad); *czyrzwiewy*, czerwiowy, robaczywy [...] 73. *pośladek*, potomek.- 74. *oblutować*, współczuć.- 75. *opiekadlnik*, opiekun, rządca [*Najdawniejsze zabytki języka polskiego.* Oprac. W. Taszycki. Wyd 5. Wrocław 1975, s. 110, 111];

bibliograficzne – zawierają opisy różnorodnych dokumentów, opublikowanych oraz niepublikowanych, materiałów archiwalnych, obecnie coraz częściej dokumentów elektronicznych, wykorzystanych przez autora jako źródło cytatów, opinii lub będących podstawą jego rozważań, np.:
1) Por. w tej kwestii ciekawą rozprawę R. Berkowitz, M. Leaffer, *Copyright and the Art Museum*, Art and the Law, 1984, nr 8, s. 249-316 [Opuscula Musealia. Z. 8 ..., s. 63];
6) Archiwum Państwowe w Krakowie (dalej APKr), Akta miasta Krakowa (dalej AMK), sygn. 880-897 [*Z dziejów prawa...*, s. 104]; 3) Zob. D. Simonides, Bajka i podanie jako podstawowe gatunki tradycyjnej prozy ludowej, „Zeszyty Naukowe WSP w Opolu" 1969; tejże, Śląski horror. O diabłach, skarbnikach, utopcach i innych strachach. Katowice 1984. [*Typy tekstów. Zbiór studiów.* Red. T. Dobrzyńska. Warszawa IBL 1992, s. 37]

Przypisy bibliograficzne dla dokumentów elektronicznych

Na początku 1999 r. pojawił się projekt PrPN-ISO 690-2, będący tłumaczeniem normy ISO 690-2: 1997 *Information and documentation – Bibliographic references* – Part 2: *Electronic documents and parts thereof* (Informacja i dokumentacja – Przypisy bibliograficzne – Arkusz 2: Do-

kumenty elektroniczne i ich części) uporządkowującym elementy, które powinny być uwzględniane w przypisach bibliograficznych dotyczących dokumentów elektronicznych. W ciągu ostatnich lat coraz większa ilość informacji dostępna jest za pomocą systemów komputerowych w postaci programów komputerowych, baz danych, plików lub rekordów w formie czytelnej dla komputera (dostępnej w trybie online, na płycie CD-ROM, na taśmie magnetycznej czy dyskietce). Specyfiką dokumentów elektronicznych jest dychotomia ich postaci: z jednej strony pojawia się nośnik o niemodyfikowalnym zapisie (z możliwością kopiowania) jak CD-ROM, z drugiej – ulotna postać informacji w przypadku udostępniania jej w sieci, a zatem w jej zawartości, spowodowana możliwością ciągłych modyfikacji, zmian i poprawek, pożądaną dla autora, nieco kłopotliwą dla rejestratora konkretnej postaci dokumentu. Z tego powodu prezentacja np. dokumentu internetowego musi uwzględniać tzw. oznaczenie wydania, m. in. informację o jego wersji, czyli postaci dokumentu zmodyfikowanego, bez zmian w jego tożsamości, poziomie, aktualizacji czy wydaniu oprogramowania. Ważne są także daty publikacji, aktualizacji, nowelizacji lub cytowania, które powinny precyzować dzień, miesiąc, rok, czas dnia oraz wyróżnik strefy czasowej np. EST lub MET (Middle European Time), a zatem pełne dane uzyskania informacji elektronicznej.

5 marca 1999; 20: 02: 56 MET [cytowany 5 marca 1999]

Daty w całości przejmowane w postaci numerycznej powinny być zgodne z ISO 8601, zatem powyższy zapis może przyjąć postać: 1999-03-05 [cytowany 1999-03-05].

Wiele baz danych podlega ciągłej aktualizacji, toteż zalecane jest podawanie ich częstotliwości, np. „Ciągle aktualizowany", „Kwartalnik". W razie konieczności wskazania języka tekstu dokumentu elektronicznego można zamiast informacji słownej stosować kody języków zgodne z ISO 639.

Norma ustala obowiązkową kolejność elementów przypisu oraz zasady przejmowania i prezentacji danych, cytowanych z dokumentu elektronicznego, wyznacza również elementy obowiązkowe i zalecane.

Dla elektronicznych wydawnictw zwartych, baz danych i programów komputerowych elementami obowiązkowymi w kolejności występowania są: odpowiedzialność główna, tytuł, typ nośnika (np. [online], [dyskietka], [CD-ROM]) z ewentualnym określeniem typu publikacji (np. [biuletyn elektroniczny online], [poczta elektroniczna]), pełny adres wydawniczy (miejsce wydania, wydawca, data wydania), data aktualizacji, data cytowania oraz warunki dostępu (obligatoryjnie dla dokumentów online, fakultatywnie dla innych), a także międzynarodowy znormalizowany numer nadany dokumentowi, poprzedzony identyfikatorem systemu (ISBN, ISSN i in.). Elementami zalecanymi w przypisie może być informacja o odpowiedzialności drugorzędnej i serii, można dołączyć także uwagi. Opis artykułów, biuletynów i list dyskusyjnych uzupełnia się

natomiast ich lokalizacją, podając numer stronicy, ekranu, akapitu lub wiersza np. „s. 18-51", „wiersz 73-82", „[ok. 5 ekranów]". Norma nie uściśla, niestety, w sposób obowiązkowy zasad interpunkcji, polecając, aby „stosować spójny system interpunkcji [...] każdy element przypisu wyraźnie oddzielić od elementów następnych stosując odpowiednią interpunkcję (kropkę, pauzę itp.) ...". (PrPN-2, s. 23)

Kirk-Othmer Encyclopedia of chemical technology [online]. 3rd ed. New York: John Wiley, 1984 [cytowany 3 stycznia 1990]. Dostępny w DIALOG Information Services, Paolo Alto (Calif.)

CARROL, Lewis. *Alice's adventures in Wonderland* [online]. Texinfo ed. 2.1. [Dortmund, Niemcy]: WindSpiel, November 1994 [cytowany 10 lutego 1995]. Dostępny w World Wide Web: <http://www. germany. eu. net/books/carroll/alice.html>. Dostępny także w wersjach Postscript i ASCII w Internecie: <ftp://ftp. Germany. EU. net/pub/books/carroll/> (PrPN-2, s. 14, 15)

Przypisy odsyłające do fragmentów wydawnictw zwartych, baz danych i programów komputerowych powinny być dodatkowo uzupełnione o tytuł fragmentu i jego lokalizację w dokumencie macierzystym, jeżeli fragment jest dokumentem zawierającym części składowe możliwe do ujęcia w oddzielnym opisie, lecz zależy fizycznie i bibliograficznie od dokumentu macierzystego. (PrPN-2, s. 11)

CARROLL, Lewis. *Alice's adventures in Wonderland* [online]. Texinfo. ed. 2.2. [Dormund, Niemcy]: WindSpiel, November 1994 [cytowany 30 marca 1995]. Chapter VII. A mad tea-party. Dostępny w World Wide Web: <http://www.germany.eu. net/books/carroll/alice-10.html#SEC13>. (PrPN-2, s. 16)

Opis artykułu zamieszczonego w elektronicznym dokumencie zwartym:

MCCONNELL, W.H. Constitutional history. In *The Canadian encyclopedia* [CD-ROM]. Macintosh version 1.1. Toronto: McClelland & Stewart, c. 1993. ISBN 0-7710-1932-7. (PrPN-2, s. 18)

Opis całości elektronicznego wydawnictwa ciągłego:

Journal of Technology Education [online]. Blacksburg (Va.): Virginia Polytechnic Institute and State University, 1989- [cytowany 15 marca 1995]. Półrocznik. Dostępny przez Internet: <gopher://borg.lib.vt.edu:70/1/jte>. ISSN 1045-1064. (PrPN-2, s. 18)

Do opisu artykułu z elektronicznego wydawnictwa ciągłego dołącza się informację o jego lokalizacji, np. 1998, vol. 3, no 1 [cytowany 1998-08-23], pp. 5-21.

Dla komunikatów elektronicznych, wypowiedzi listy dyskusyjnej (maillist) oraz biuletynów elektronicznych istotne jest dokładne podanie czasu komunikatu:

PARKER, Elliot. Re: Citing electronic journals. In *PACS-L (Public Access Computer System Forum)* [online]. Houston (Tex.): University of Houston Libraries, 24 November 1989; 13:29:35 CST [cytowany 1 stycznia 1995; 16:15 EST]. Dostępny w Internecie: <telnet://brsuser@a.cni.org>. (PrPN-2, s. 21)

Przypisy bibliograficzne powinny zawierać podstawowe elementy identyfikacyjne powoływanego dokumentu, uzupełnione informacją o paginacji – dla dokumentów naukowych i technicznych obligatoryjnie, dla popularnonaukowych fakultatywnie (wg arkusza 03., p. 5.2.). Elementy identyfikujące jednoznacznie dokument określone są w postanowieniach arkusza 07., uporządkowującego zagadnienia szczegółowych zasad opisu dokumentów wcześniej powoływanych w bibliografii załącznikowej. Przy redagowaniu zapisów skróconych można używać konsekwentnie polskich bądź łacińskich skrótów:

– Tamże (lub Ib., Ibid.) gdy twórca powołuje się na dokument cytowany w poprzednim przypisie;

– Tamże (lub Loc. cit., Ib., Ibid.) gdy twórca przytacza to samo miejsce w źródle występującym w poprzednim przypisie;

– jeżeli autor po raz kolejny przytacza informację o dokumencie jako całości, która wcześniej wystąpiła już w przypisach zredagowanych dla całości lub pewnej cząstki tekstu (np. rozdziału), należy powtórzyć początkowe elementy opisu, np. nazwę autora z inicjałem imienia oraz identyfikujący początek tytułu danego dokumentu; norma nie przewiduje stosowanego dawniej skrótu (op. cit.).

W publikacjach naukowych, zwłaszcza o tematyce technicznej, norma zaleca zastąpienie redagowania odrębnych przypisów bibliograficznych powoływaniem się w tekście głównym na odpowiednie pozycje bibliografii załącznikowej według postanowień PN-78/-01222/03 p. 5.2. Taki sposób wprowadzania uzupełnień, bardzo dogodny dla odbiorcy, spotyka się obecnie coraz częściej w wielu publikacjach, niekoniecznie technicznych. Ważne zatem staje się tutaj kryterium tzw. uzusu społecznego.

Większość komputerowych edytorów tekstu pozwala na zautomatyzowaną edycję przypisów. Wstawienie nowego przypisu powoduje automatyczne przenumerowanie przypisów znajdujących się w dalszej kolejności. Podczas drukowania tekstu można ustalić, czy przypisy zostaną umiejscowione u dołu stronicy (ang. footnotes) czy na końcu rozdziału lub tekstu (ang. endnotes). Możliwe jest również określenie sposobu numerowania przypisów (gwiazdki, liczby, litery). Pomimo usiłowania firmy Microsoft narzucenia własnych rozwiązań jako standardów, okazuje się często, że preferowanym przez wydawców jest dostępny bezpłatnie edytor TEX (wym. tek). W odróżnieniu od stosowanej m. in. przez MS Word techniki WYSiWYG (What you see is what you get – dostajesz to,

co widzisz) TEX stosuje technikę WYGiWYM (what you get is what you mean – dostajesz to, czego chcesz). Oznacza to np., że autor określa nie tylko treść, ale i umiejscowienie przypisu, a wydawca decyduje tylko o technice jego redagowania.

Bibliografia załącznikowa

Arkusz 07 normy PN-79/N-01222, obowiązujący od 1 stycznia 1980 r., porządkuje zagadnienia dotyczące redagowania **bibliografii załącznikowej**, często określanej jako **literatura przedmiotu**. Jest to wykaz dokumentów wykorzystanych przez autora przygotowującego swoją pracę: może nim być spis dzieł w niej cytowanych, dokumentów będących podstawą rozważań czy tylko prac związanych z tematem. Arkusz ten, obowiązujący od 1 stycznia 1980 r., w p. 5. prezentuje zasady redagowania bibliografii załącznikowej, w p. 6. – jej umiejscowienia w pracy. Według postanowień p. 6. bibliografia załącznikowa powinna być umiejscowiona po tekście głównym i ewentualnych materiałach uzupełniających, takich jak przypisy i aneksy, natomiast przed materiałami informacyjno-pomocniczymi, np. wykazami (skrótów, zastosowanej terminologii, tablic, ilustracji), indeksami, spisem treści czy streszczeniami, choć dopuszcza możliwość zamieszczania bibliografii po poszczególnych rozdziałach. W dokumentach, zawierających prace wielu autorów, bibliografia załącznikowa powinna znajdować się po tekście głównym, przypisach i aneksach pracy, do której się odnosi; w dokumentach, zawierających prace jednego autora, dozwolone jest zamieszczanie bibliografii po poszczególnych pracach. Norma uporządkowuje także sprawę wprowadzania bibliografii odnoszącej się do wstępu krytycznego, postanawiając jej umiejscowienie po jego tekście lub występujących bezpośrednio po nim przypisach bibliograficznych.

Bibliografia załącznikowa w niektórych przypadkach może także pełnić funkcję przypisów bibliograficznych; wówczas oprócz numeracji występuje układ alfabetyczny lub wg kolejności cytowanych źródeł. W p. 5. 1. arkusza 07. norma wyraźnie to postanawia: „jeżeli bibliografia załącznikowa pełni równocześnie rolę przypisów bibliograficznych, pozycje powinny być ułożone alfabetycznie i ponumerowane kolejno [...]". W pracach, w których istotne znaczenie mają daty dokumentów, można stosować tzw. system nazwisko/data, charakteryzujący się układem pozycji uszeregowanych alfabetycznie bez wprowadzania numeracji, lecz w porządku chronologicznym (od najdawniejszych do najnowszych) prac jednego autorstwa. Bezpośrednio po nazwie autora podaje się wówczas rok opublikowania dokumentu, a w dalszej kolejności pozostałe elementy opisu. Rok publikacji zaleca się podawać w nawiasach okrą-

głych, po przecinku lub „wyróżnić graficznie w inny sposób"; nie można natomiast umieszczać go przed nazwą autora. Gdy cytowanych jest kilka prac jednego autorstwa wydanych w tym samym roku, po określeniu daty należy umieścić małe litery.

Kowalski A., Malinowski B. (1997 a) ...

Bieńkowska B., Chamerska Halina (1997 b) ...

Pisarek W. (1975) – *Retoryka dziennikarska*, Kraków (*Wybór tekstów*, IBL, s. 36)

Norma nie precyzuje zbyt dokładnie zasad redagowania pozycji bibliograficznych, zwracając uwagę w p. 5.2., iż wybór „powinien zależeć od charakteru książki oraz funkcji bibliografii załącznikowej i jej układu", a „pozycja bibliografii załącznikowej powinna zawierać zasadniczo opis jednego dokumentu, sporządzony zgodnie z p. rozdz. 3", ale „dopuszcza się podawanie opisu kilku dokumentów (np. dotyczących tego samego zagadnienia, prac jednego autora) w jednej pozycji zbiorowej". Podobnie fakultatywnie wprowadzone są znaki graficzne dla kolejnych pozycji w opisie zbiorowym – należy je oddzielić „średnikiem, kropką z myślnikiem lub innym znakiem graficznym np. gwiazdką". Dla elementów powtarzających się w opisie zaproponowano określenia w języku polskim („Tenże", „Tamże").

W tekstach istotnym elementem są **cytaty** (łac. citatio – wezwanie, odwołanie; ang. citation, quotation; franc. citation; niem. Zitat), czyli dosłowne przytoczenie w wypowiedzi (lub tekście) fragmentu wypowiedzi innego podmiotu mówiącego (autora) lub innej wypowiedzi tego samego podmiotu (autocytat). Wprowadzanie cytatów wzbogaca znaczeniową zawartość wypowiedzi, czyniąc ją wypowiedzią wielowarstwową, jest wykładnikiem stosunku twórcy wobec dokonań wcześniejszych, sposobem usytuowania np. dzieła literackiego w tradycji literackiej, historycznej bądź naukowej (*Słownik terminów literackich*, s. 79-80), a dzieła naukowego z innych dziedzin niż literackie na tle dokonań światowych w danej dyscyplinie.

Przypisy a powołania w tekście dokumentu

Sposób powiązania tekstu z bibliografią załącznikową zależy od tego, czy pełni ona funkcję przypisów bibliograficznych – w takim wypadku sposób powoływania zależy od układu bibliografii, czy też stanowi odrębny wykaz dokumentów bez planowanego przywoływania w tekście głównym. W przypadku bibliografii numerowanej wprowadza się do tekstu głównego po odpowiedniej cytacie w nawiasie okrągłym bądź kwadratowym numer cytowanej pozycji; gdy stosuje się system nazwisko/data, sposób podawania danych zależy od kontekstu, na ogół włącza się

inicjał imienia oraz nazwisko autora i rok (lub rok z literowym określeniem pozycji) opublikowania pracy. W przypadku cytowania fragmentów tekstu należy po numerze publikacji w bibliografii lub po nazwie autora i dacie podać numer strony (stron) zawierającej cytat (28, s. 460-462) ; K. Maleczyńska (1987, s. 144) lub tomu i strony (32, T 3 s. 96) bądź przyjęty skrót tytułu dokumentu z paginacją cytatu: (*EWOK*, s. ...) (OM, z. 8 s. 21-45) [*EWOK – Encyklopedia Wiedzy o Książce*, OM – Opuscula Musealia Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego].

W niektórych pracach naukowych wprowadza się do tekstu głównego równolegle informację bibliograficzną oraz odnośnik do przypisu. Pojawia się to w wypadkach, gdy powoływanie na literaturę przedmiotu jest dość częste, a komentarze przypisów są bardzo rozbudowane. W tekście zatem pojawia się skrócona informacja o bibliografii (A 27), odsyłająca do literatury przedmiotu, która w tym miejscu rejestruje np. publikację A. Łysakowskiego: *Katalog przedmiotowy. Podręcznik.* Warszawa 1946. W przypisach do tekstu, powołujących się na cytaty z dzieła, informacja ta jest rozszerzona o numer stron lub strony (A 27, s. 61). Dotyczy to książki J. Ćwiekowej: *Opracowanie tematyczne piśmiennictwa. Język haseł przedmiotowych. Katalog przedmiotowy.* Warszawa 1988, w której zastosowano podział bibliografii na 2 części: A Literatura podstawowa polska i obca na temat jhp i katalogu przedmiotowego w układzie alfabetycznym oraz B Literatura pomocnicza dotycząca języków informacyjnych, katalogów rzeczowych oraz nauk wspierających ich teorię, także w porządku alfabetycznym. Informację bibliograficzną zredagowaną jako odrębny przypis można pominąć, gdy w tekście głównym wymienia się co najmniej autora, tytuł i datę wydania cytowanego dokumentu.

Projekt redagowania przypisów dla dokumentów elektronicznych i ich części zamieszcza tylko wzmiankę na temat **powołań**, będących „krótką formą przypisu umieszczoną w obrębie tekstu w nawiasach okrągłych lub jako uwaga u dołu stronicy ..." (PrPN-2, s. 41). Norma ustanawia, iż jeżeli autor nie redaguje odrębnego wykazu przypisów, lub jeśli wykaz nie obejmuje kompletu informacji bibliograficznych, pierwsze powołanie każdej pozycji nie uwzględnionej w wykazie powinno zawierać minimum wszystkich elementów obowiązkowych dla przypisu.

Szczegółowe postanowienia dotyczą także oznaczeń stosowanych w cytatach – wg p. 5.3. arkusza 03. należy je ujmować w cudzysłów lub wyróżniać graficznie. W sytuacji, gdy w tekście cytowanym występują zwroty mające własny cudzysłów, należy je umieszczać w tzw. cudzysłowie francuskim << – >> lub oznaczać pojedynczymi przecinkami ‚-'. Uzupełnienia, dopowiedzenia i wyróżnienia tekstu włączane przez autora do przytaczanych cytatów należy umieszczać w nawiasach kwadratowych, często jest on uzupełniony inicjałami autora [podkr. X. Y.]. W cy-

tatach dozwolone jest także opuszczanie krótkich fragmentów tekstu, jeżeli zaznaczy się ten fakt wielokropkiem ujętym w nawias kwadratowy.

Układ bibliografii załącznikowej (p. 5.1.) Poszczególne pozycje bibliografii załącznikowej można szeregować alfabetycznie albo grupować, przyjmując różnorodne kryteria treściowe (np. przytoczony wyżej przykład części A i B) lub formalne. Dodatkowe uporządkowanie dogodne jest zwłaszcza w przypadku cytowania różnego rodzaju dokumentów (map, materiałów ikonograficznych czy archiwalnych), wyraźnie o profilu formalnym. W obrębie grup formalnych konieczne jest dalsze uporządkowanie: według zasad szeregowania alfabetycznego lub chronologii dokumentów.

Opis poszczególnych rodzajów dokumentów W arkuszu 07. zaproponowano podział na elementy obowiązkowe oraz dodatkowe, które niekoniecznie mogą pojawić się w opisie. Istnieje także dość duża dowolność stosowania znaków interpunkcyjnych wprowadzanych danych. Według p. 2.6. arkusza, wyróżnienia graficzne i interpunkcja powinny zapewniać czytelność opisu, zaleca się zatem wprowadzanie ich dla nazwy autora lub tytułu, używanie tylko niezbędnych znaków interpunkcyjnych i możliwość ich wyeliminowania, np. przez zastosowanie kursywy. Wielu wydawców przygotowuje własne reguły interpunkcyjne (i inne, ingerując czasem w treść dokumentu, co poddaje ostrej krytyce Maria Dembowska)[17] obowiązujące autorów publikacji – np. własne zasady wydawnictw uniwersyteckich, „Pamiętnika Literackiego", Instytutu Badań Literackich itp. Dla opisu różnych rodzajów dokumentów obowiązują pewne stałe postanowienia. Dotyczą one wyboru pierwszego elementu opisu, nazwy autora, tytułu, kolejności wydania, adresu dokumentu i jego cech fizycznych. Zasady wyboru pierwszego elementu opisu zgodne są z zasadami ustalania hasła: dla wydawnictw ciągłych, norm, patentu i filmu jest nim tytuł właściwy, w pozostałych nazwa autora lub tytuł. Redakcja „Przeglądu Bibliotecznego", informując przyszłych autorów o zasadach redagowania tekstu, wymienia kolejne elementy opisu: imię i nazwisko autora, tytuł publikacji, miejsce wydania, nazwę wydawnictwa oraz strony, na których znajduje się cytowany fragment; w przypadku artykułu również nazwę czasopisma, rok, tom, numer oraz strony (od-do) cytowanego fragmentu. Redakcja „Zagadnień Informacji Naukowej" w apelu do potencjalnych autorów[18] określa wymagania dotyczące stosowania edytorów tekstu (WORD for WINDOWS 6.0 i 3.1; TAG), a informując o zasadach opisu przytacza również wzory. Dla wydawnictwa zwartego jest to model: E. Sauppe: *Dictionary of librarianship. Including a selection from the terminology of information science, bi-*

[17] Zob. M. Dembowska: *O skromności i arogancji redaktorów prac naukowych.* „Przegląd Biblioteczny" 1993 z. 3/4, s. 301-305.

[18] „Zagadnienia Informacji Naukowej" 1997 nr 2, s. przytyt.

bliology, reprography and data processing: german – english, english – german. München: K. G. Saur 1988 s. 256; *Poglądy społeczeństwa polskiego na stosowanie prawa.* Red. M. Borucka-Arctowa. Wrocław: Ossolineum 1978 s. 97

Dla artykułu lub części niesamoistnej:

W. Smith: Fee-based services: are they worth it? „Library Journal" 1993 vol. 118 nr 11 s. 40-43; A. Luszniewicz: *Koncepcja mierników poziomu życia ludności.* W: *Społeczne aspekty rozwoju życia gospodarczego.* Praca zbiorowa pod redakcją J. Daneckiego. Warszawa: PWN 1974 s. 205-262

Opis dokumentów dla potrzeb bibliografii załącznikowej

Wydawnictwa zwarte

Dla dokumentów wydanych po 1800 r., czyli nowych druków, dane powinny być przejmowane ze strony tytułowej i jako elementy obowiązkowe zawierać nazwę autora, tytuł, nazwę edytora lub redaktora naukowego, oznaczenie wydania, numer tomu lub liczbę tomów wydawnictwa wielotomowego, miejsce i rok wydania oraz numery stron w przypadku cytowania fragmentu. Np.:

Jerzy Ratajewski: *Wybrane problemy metodologiczne informologii nauki (informacji naukowej).* Katowice: Wydaw. UŚ 1994, 129 s. Prace Naukowe Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach, 1415.

M. Bazewicz, A. Collen: *Podstawy metodologiczne systemów ludzkiej aktywności i informatyki.* Wrocław: Oficyna Wydawnicza Politechniki Wrocławskiej, 1995.

Trzęsicki K.: Streszczenie jako operacja nad tematyczno-rematyczną strukturą tekstu. W: *Teoria tekstu.* Red. T. Dobrzyńska. Wrocław 1992, s. 42-58.

Typy tekstów. Zbiór studiów. Red. T. Dobrzyńska. Warszawa: IBL 1992.

Wydawnictwa zwarte przed 1801 r. (stare druki) należy opisywać przejmując dane z karty tytułowej lub kolofonu i w szczególności podawać nazwę autora, tytuł, miejsce wydania (druku), nazwę wydawcy (drukarni) oraz rok wydania (druku). Opis starych druków zaleca się uzupełniać informacją na temat źródła, w którym jest on opisany, przy zastosowaniu ogólnie przyjętych skrótów dla tych źródeł: K. Estreicher: Bibliografia polska. Kraków 1891- = Estr. lub E.; T. Wierzbowski: Bibliographia Polonica XV ac XVI ss. Warszawa 1889-1894, 3 t.= Wierzb. lub W.; K. Piekarski: Katalog Biblioteki Kórnickiej. T. 1. Polonica XVI-go wieku, Kórnik 1929 = Piek.

Jan Kochanowski: Elegiarum libri IV eiusdem Foricoenia sive epigrammatum libellus. Kraków, Druk. Łazarzowa 1584 (Piek., 747).

Wydawnictwa ciągłe są dokumentami o nie przewidzianym z góry zakończeniu, określonej na ogół periodyczności. Dane należy przejmować z karty tytułowej, nagłówka lub okładki, możliwy jest opis przejęty z metryki lub stopki redakcyjnej. Obowiązkowymi elementami opisu jest tytuł całości lub nazwa instytucji sprawczej (tylko w przypadku nazwy rodzajowej np. Przegląd ... Zeszyty ..., Biuletyn) oraz data i oznaczenie części. Wśród elementów zalecanych wymienione jest oznaczenie częstotliwości dokumentu, nazwa redaktora oraz informacje na temat miejsca wydania i wydawcy.

Biuletyn Informacyjno Instrukcyjny, Miejska Biblioteka Publiczna. Kraków 1990 nr 1-4

Notes Biblioteczny. Wojewódzka Biblioteka Publiczna. Kraków 1998 nr 1(189), s. 1-112

Studia o Książce. Wrocław, 1976 Vol. 6 – 1986 Vol. 16.

Części niesamoistne wydawniczo, według postanowień arkusza rozumiane jako **artykuły** „utwory literackie, rozprawy, akty normatywne" w wydawnictwach zwartych i ciągłych, opisuje się przejmując dane z nagłówka lub informacji zamieszczonych po tekście publikacji. Elementami obowiązkowymi są: nazwa autora, tytuł artykułu, opis wydawnictwa zwartego lub ciągłego, w którym zamieszczony jest artykuł poprzedzony przyimkiem „W:" lub „In:" bądź odpowiednim wyrażeniem, np. „W książce:", „W zbiorze prac Autora" oraz w ostatniej kolejności wskazuje się na numer stronicy lub stronic.

Mrowiec E.: „Historyczne księgozbiory Cieszyna na tle śląskim". Konferencja naukowa Książnicy Cieszyńskiej, Cieszyn, 28-30 października 1996 r. „Przegląd Biblioteczny" 1997 z. 2/3, s. 269-274.

Prace bibliograficzne w bibliotekach. W: Bibliotekarstwo. Wyd. 2 pod red. Z. Żmigrodzkiego. Warszawa: SBP 1998, s. 190-203.

Prace niepublikowane to dokumenty, które nie są przewidziane do powielania – tak traktowane są prace magisterskie lub dysertacje doktorskie przygotowane różnymi technikami (wydruk komputerowy, maszynopis). Obowiązujące elementy opisu określają nazwę autora, tytuł i określenie rodzaju pracy (praca magisterska, praca doktorska) lub informację o tłumaczeniu, wprowadzają nazwę instytucji, jej siedzibę oraz rok zakończenia (obrony) pracy, informację o technice wykonania. Może pojawić się także zwięzła notatka o miejscu przechowywania pracy. W podobny sposób opisuje się również nie rozpowszechnione tłumaczenia oraz teksty pozostające w rękopisach, maszynopisach lub jako wydruki komputerowe.

Jarczyk A.: Wydawnictwa przydatne w działalności dydaktycznej i informacyjnej bibliotekarza szkolnego, opublikowane w latach 1983-1992 i ich wykorzystanie w pracy biblioteki. Praca magisterska. Uniwersytet Śląski, Wydział Filologiczny 1994. Wydruk komputerowy BIBIN Katowice.

Bibliografia narodowa. Teraźniejszość i przyszłość. Tł. z ang. Biblioteka Narodowa, Warszawa 1977, maszyn.

W. Piotrowski: Dzieje wsi Biała Duża, 1952, 325 s. Rps w posiadaniu autora.

Materiały archiwalne i rękopisy są dokumentami opracowanymi według zasad obowiązujących w archiwistyce, przy ustalonej archiwalnej jednostce opisu (księga, poszyt, plik, teczka, fascykuł i. in.), na ogół będącej równocześnie jednostką inwentarzową. Należy je opisywać uwzględniając w opisie:

1) nazwę instytucji przechowującej jednostkę, jej skrót lub akronim (gdy zredagowany jest wykaz skrótów) z określeniem siedziby, jeśli nie występuje ona w nazwie instytucji;

2) tytuł rękopisu, nazwę autora, nazwę jednostki archiwalnej lub tematykę opisywanej jednostki;

3) sygnaturę lub inne oznaczenia identyfikujące dokument i niezbędne do jego odszukania;

4) liczbę i numery stron lub kart.

Elementy wymienione w p. 1 i 2 można podawać w dowolnej kolejności.

Godula F.: Historia miast i parafii na Górnym Śląsku od 1763 r. BŚl Rkps 751/III.

Korespondencja Jana Kupca z Łąki. 1875-1894. Muzeum Prasy Śląskiej w Pszczynie.

Archiwum Państwowe w Katowicach. Kościół parafialny w Piekarach. 1822-1887. Sygn. LB 212 a.

Normy

Dane przejmowane są ze strony tytułowej lub nagłówka dokumentu. W opisie występują kolejno: numer normy, tzn. wszystkie oznaczenia cyfrowe i literowe oraz tytuł normy z dodatkami. Dodatkowo zaleca się podawanie roku ustanowienia normy, jeżeli nie stanowi on części jej numeru.

PN-79/N-01222/07 Kompozycja wydawnicza książki. Bibliografia załącznikowa.

PN-N-01222.7 : 1979 Kompozycja wydawnicza książki. Bibliografia załącznikowa.

Patenty

Wszystkie dane niezbędne do identyfikacji zawarte są na pierwszej stronicy patentu. Należy przejmować do opisu w kolejności: oficjalne określenie rodzaju patentu w języku kraju publikującego dany doku-

ment np. Opis patentowy, Patent Specification, Brevet d'invention; numer dokumentu oraz kod nazwy kraju publikującego dokument wg PN-83/N-09010; dane dotyczące pierwszeństwa: numer i datę zgłoszenia pierwszeństwa, kod kraju pierwszeństwa; dzienną datę opublikowania dokumentu; tytuł wynalazku; numery innych dokumentów związanych z opisywanym patentem; nazwę lub nazwy właściciela patentu i kod nazwy kraju, jego siedziby oraz język dokumentu, jeśli informacja ta nie wynika jednoznacznie z innych elementów opisu.

Dodatkowo opis patentu można rozszerzyć o informacje dotyczące np. Symbolu Międzynarodowej (i Narodowej) Klasyfikacji Patentowej, nazwy twórców oraz jego opisu fizycznego: liczby stronic, numeru i daty zgłoszenia patentu, chociaż nie są to elementy obowiązkowe.

Patent, 52195, PL. Zgłosz. nr P 111 948 z 08.12.65. Opubl. 03.12.1966. MKP B 03 b. Klarownik z osadem zawieszonym. Dolnośląskie Biuro Projektów Górniczych, Przedsiębiorstwo Państwowe, Wrocław, PL. Twórcy: Henryk Janiak, Józef Cebula, Lucjan Pagacz.

Nuty

Nuty wydawane oddzielnie można opisywać jak wydawnictwa zwarte, natomiast zamieszczone w wydawnictwie zwartym lub ciągłym jako części niesamoistne. Obowiązkowo w opisie pojawia się oznaczenie autorstwa (jest nim kompozytor), tytuł oraz dodatki do tytułu, po których dopuszcza się podawanie nazw współtwórców – autora słów, redaktora i in. Jako dodatki do tytułu traktowane są także dane o numerze opusu oraz określenie obsady wykonującej utwór.

F. Chopin: Scherzo b-moll. Op. 31. Na fortepian. Wyd. 2. Warszawa Instytut F. Chopina, Kraków PWM, 1977.

Siwy R.: Żal mi będzie. W: Żołnierskie rytmy. Warszawa 1977 s. 8.

Mapy i plany

Dane do opisu należy przejmować z ramki informacyjnej, w przypadku jej braku – z innych dostępnych źródeł. Autorstwo mapy należy do kartografa i pod tym hasłem włączane jest do katalogów. Do elementów obowiązkowych opisu map ziemi i nieba należy również [OTD] oraz informacja o skali mapy, podawana po dodatkach do tytułu.

Beskid Sądecki. Mapa. 1:1000 000. Wyd. 10. Warszawa Państ. Przeds. Wydaw. Kartogr. 1975.

Lencewicz Stanisław: Mapa hipsometryczna Gor Świętokrzyskich. 1:250 000 Wyd. 2. Warszawa „Gea" 1928.

Materiały ikonograficzne są to materiały, których specyfiką jest przedstawienie czegoś; może to być np. wizerunek, obraz. W działach zbiorów specjalnych jako dokumenty ikonograficzne gromadzi się i opisuje ryciny (plansze luźne oraz zamieszczone w wydawnictwach

albumowych i tekowych), fotografie oraz rysunki. Wśród tego typu dokumentów spotyka się materiały jako luźne plansze lub jako części niesamoistne, gdy zamieszczone są w dokumencie zwartym jako ilustracja. Dla opisu luźnej planszy pierwszym elementem obowiązkowym jest nazwa grafika (malarza); w dalszej kolejności wprowadza się tytuł i dodatki do tytułu lub określenie tematu dzieła; określenie techniki wykonania i datę powstania dzieła; nazwę autora i informacje o technice wykonania pierwowzoru oraz dane o kolejności i miejscu wydania dla reprodukcji; rok wykonania grafiki lub reprodukcji.

Elementami zalecanymi w opisie jest informacja o czasie powstania pierwowzoru, o wydawcy i formacie, a także dane o instytucji lub osobie przechowujacej dzieło z ewentualnym podaniem sygnatury dokumentu lub numeru inwentarzowego kolekcji.

J. B. Chardin: Martwa natura. Olej, ok. 1770 [Reprod. kolor.] Warszawa „Arkady" 1975.

Pruszkowski T. Melancholia. Olej 1925, Muzeum Narodowe w Warszawie.

Regulski A. Franciszek Salezy Dmochowski. Portret do pasa na wprost. Drzeworyt 1866, według rys. F. Tegazzo. 10 x 9,5. Biblioteka Narodowa. I. G. 6511.

Opisując niesamoistne materiały ikonograficzne (ilustracje) czerpiemy dane z podpisów zredagowanych przez wydawcę, ewentualnie z wykazu ilustracji. Wśród danych obowiązkowych pojawia się nazwa autora, tytuł lub określenie tematu oraz opis dokumentu, w którym zawarta jest ilustracja, łącznie z podaniem paginacji. Dodatkowe informacje mogą dotyczyć daty powstania i techniki wykonania dzieła, danych o miejscu przechowywania i sygnaturze w kolekcji, a także o autorze zdjęcia.

Matisse H. Portret kobiety. Rysunek 1944. „Biuletyn Informacyjno-Instrukcyjny" 1990 nr 2 s. 48.

Dunikowski Xawery: Tchnienie. Blacha, 1901. Fot. W. Mądraszkiewicz. W: *Polskie życie artystyczne w latach 1890-1914*, red. A. Wojciechowski. Wrocław 1967 s. 64.

Caravaggio: Powołanie św. Mateusza. W: Rzepińska M. *Siedem wieków malarstwa europejskiego*. Wyd. 4, Wrocław 1991 s. 224.

Ilustracje do książki G. Morcinka „Ondraszek". W: Zakrzewski T. *Kształt i oblicze piękna w sztuce książki Zygfryda Gardzielewskiego*. Toruń 1993.

Mikroformy

Informacje należy przejmować z danych identyfikacyjnych mikroformy wg PN-87/N-01174 oraz PN-87/N-01183. Elementami opisu są: opis dokumentu reprodukowanego, określenie rodzaju mikroformy (mikrofilm, mikrofisza), adres dokumentu (miejsce, rok i nazwa producenta

lub właściciela) oraz informacje o instytucji lub osobie przechowującej mikroformę.

Gazeta Toruńska 1869 nr 1-7. Mikrofilm. Warszawa, Biblioteka Narodowa 1970. Książnica Miejska, Toruń.

Józef Kożuchowski: Wspomnienia z lat 1914-1919. Rps. Biblioteka Polska w Paryżu. Mikrofilm. Warszawa, Biblioteka Narodowa.

„Dziennik Górno-Szlązki". Red. odpowiedzialny [J.] Mierowski. Niemieckie Piekary 1848-1849 Mf BŚl.

Filmy i przezrocza

Dane do opisu filmu należy przejmować z czołówki filmu, dla przezroczy z klatki tytułowej. Najistotniejsze znaczenie w opisie ma tytuł oraz dodatki do tytułu. W opisie mogą również wystąpić: określenie rodzaju dokumentu, w dalszej kolejności nazwy twórców i współtwórców, rok produkcji, a także – jako element zalecany – miejsce produkcji i nazwa producenta. Wprowadza się także dane o czasie projekcji, liczbie klatek oraz edycji dla filmu, natomiast dla przezroczy dodatkowo dane na temat oddzielnie wydanego lub nagranego komentarza. W opisie filmu fabularnego elementem obowiązkowym jest nazwa reżysera.

Ogniem i mieczem. Reż. J. Hoffman. Polska 1998; barwny.

Panorama Racławicka (Przezrocza) „Epoka" 1986; Objaśnienia do przezroczy, Warszawa „Epoka" 1986.

Nagrania (płyty gramofonowe, taśmy magnetofonowe)

Źródłem danych dla opisu płyty gramofonowej jest etykieta i obwoluta płyty, zawierająca na ogół pełne dane, do opisu taśmy – metryka, obwoluta lub zapowiedź dźwiękowa. Obowiązkowymi elementami opisu są: nazwa autora, tytuł nagrania z dodatkami do tytułu, określeniem gatunku lub formy muzycznej, ewentualnie opusu oraz nazwa i numer producenta. Autorstwo w opisie nagrań muzycznych przyjmuje formę nazwy kompozytora, w innych przypadkach – nazwy autora tekstu lub wykonawców.

Krzysztof Penderecki: Passio et mors Domini nostri Iesu Christi secundum Lecum. Polskie Nagrania Muza XL 0325-0326, 2 płyty.

Czajkowski Piotr: Symfonia I g-moll „Zimowe marzenia" (1866). Pol. Nagrania Muza, SXL 0907.

Opis katalogowy

Katalog jest wykazem dokumentów znajdujących się w zbiorze, sporządzonym według określonych zasad. Jedną z nich, najczęściej realizowaną w przeszłości, jest wprowadzanie porządku alfabetycznego według

haseł. Dotyczy to zarówno tradycyjnego katalogu kartkowego, jak i wybranych jiw, stosowanych w zautomatyzowanych systemach wyszukiwawcznych, umożliwiających odnalezienie dokumentu na podstawie instrukcji wyszukiwawczej zredagowanej w języku naturalnym.

Katalogowanie jest znormalizowanym (zgodnym z obowiązującymi instrukcjami) sporządzaniem opisów dokumentów, kompletujących i uporządkowujących według określonej normą kolejności stref opisu lub zgodnie z przyjętym formatem elementy identyfikujące ich cechy wydawniczo-formalne. Opisy te były od dawna wykorzystywane w formalnych językach informacyjno-wyszukiwawczych stosowanych w katalogach bibliotecznych i bibliografiach, obecnie wprowadza się je także do systemów zintegrowanych, spełniających równocześnie funkcję informacyjną odnośnie do ich cech formalnych oraz rzeczowych (treściowych). **Pozycja katalogowa** czyli pozycja zbioru informacji o dokumentach to zespół informacji dotyczących każdego konkretnego dokumentu, obejmujący przede wszystkim jego opis bibliograficzny, hasło główne i dodatkowe oraz dane o umiejscowieniu dokumentu w zasobie informacyjnym, np. sygnaturę; **pozycja katalogowa główna** – pozycja katalogowa zawierająca hasło główne[19].

Hasło jest zatem elementem opisu w języku opracowania formalnego, umożliwiającym szeregowanie w tradycyjnych katalogach kartkowych, wyróżnionym swym umiejscowieniem lub formą graficzną, mającym postać wyrazu, grupy wyrazów lub symbolu stanowiącego podstawę zaszeregowania pozycji katalogowej w katalogu danego zbioru, a równocześnie umożliwiającym dostęp do opisu bibliograficznego. **Hasło główne** jest elementem opisu, pod którym dokument musi być wykazany w katalogu alfabetycznym[20], a według PN-N-01229 jest to hasło, które „powinno zawsze towarzyszyć opisowi bibliograficznemu, niezależnie od układu zbioru informacji o dokumentach". Natomiast **hasło dodatkowe** według cytowanej normy jest to hasło, pod którym dokument należy, ewentualnie można jako **hasło dodatkowe fakultatywne** – niezależnie od hasła głównego – wykazać w zbiorze informacji. Sprawą niezmiernie ważną staje się zatem walidacja haseł (ang. valid ważne, zaakceptowane, zatwierdzone), zapoczątkowana podczas międzynarodowego kongresu na temat bibliografii narodowych w Paryżu w 1977 r., a powtórzona na światowym kongresie bibliotekarzy w Brukseli. W tym samym roku opracowano program międzynarodowej wymiany informacji i zalecono, aby narodowe centrale bibliograficzne prowadziły kartoteki autorytatywne haseł osobowych oraz tytułów ujednoliconych[21].

---

[19] *Przepisy katalogowania książek. Cz 1. Opis bibliograficzny.* Oprac M. Lenartowicz. Wyd. 2. Warszawa 1986, s. 102.

[20] *Przepisy ...*, s. 100.

[21] T. Głowacka: *Walidacja haseł do kartoteki wzorcowej języka haseł przedmiotowych.* „Przegląd Biblioteczny" 1995 z. 2, s. 165-170.

Rozróżnia się trzy rodzaje haseł głównych dla opisu bibliograficznego:
autorskie [osobowe], zawierające nazwę osobową;
korporatywne, zawierające nazwę ciała zbiorowego. Może nim być nazwa instytucji, związku, stowarzyszenia lub imprezy (kongresy, festiwale, zjazdy), jeżeli nazwa ta pozwala na jednoznaczną identyfikację np. Biblioteka Śląska, Instytut Badań Literackich, Stowarzyszenie Bibliotekarzy Polskich, ewentualnie z dopowiedzeniem siedziby dla ciał zbiorowych o takich samych nazwach: Muzeum Historyczne (Katowice); Muzeum Historyczne (Kraków) oraz formą ciała nadrzędnego jako pierwszą w zredagowanym haśle, np. Uniwersytet Śląski. Biblioteka Główna; Uniwersytet Warszawski. Biblioteka Główna;
tytułowe, zawierające tytuł ujednolicony, stosowane według *Skróconych przepisów katalogowania* ... tylko dla Biblii, obecnie także dla ksiąg świętych różnych wyznań, dzieł anonimowych oraz utworów literackich, wydawanych w wielu wersjach, przeróbkach i tłumaczeniach oryginału[22].

Jeżeli dla opisywanego dokumentu nie można zastosować żadnego z tych haseł, podstawowym elementem identyfikującym jest tytuł dokumentu. Hasła dodatkowe przyjmują również postać osobowych, tytułowych oraz korporatywnych, a w katalogach komputerowych występują równolegle obok **haseł przedmiotowych**.

Postanowienia normy dotyczą tylko – jak dotąd – wyboru **hasła osobowego**, rozstrzygając sprawy autorstwa i współautorstwa, obligując do stosowania ujednoliconych znaków graficznych dla imienia lub imion autora (przecinek), dopowiedzenia lub dopowiedzeń stosowanych w haśle (średnik/i w nawiasie okrągłym) i określenia rodzaju współpracy (po znaku graficznym kropce wymieniony w skrócie rodzaj współpracy np. . Tłum.; . Przedm.; . Indeks; . Bibliogr.; . Red.; . Il.) oraz ustalając zasady pisowni nazw obcojęzycznych. Ponadto w załączniku zredagowane zostały zasady doboru haseł głównych dla dokumentów kartograficznych, muzycznych oraz dźwiękowych. Kartografia opisywana jest pod nazwami autorów: koncepcji, kompilacji, pierworysu bądź twórcy opracowania; dokumenty muzyczne – pod nazwą kompozytora, a dźwiękowe – pod nazwą autora tekstu dla dokumentów mówionych oraz kompozytora dla muzycznych[23].

---

[22] Szczegółową analizę rodzajów haseł zob. w licznych pracach M. Lenartowicz: *Wybór hasła autorskiego w katalogu alfabetycznym.* „Por. Bibliot." 1986 nr 1, s. 15-16; *Wybór hasła korporatywnego w katalogu alfabetycznym.* „Por. Bibliot." 1986 nr 2, s. 25-26; *Forma hasła korporatywnego.* „Por. Bibliot." 1986 nr 3, s. 23-24; *Forma hasła osobowego.* „Por. Bibliot." 1986 nr 4, s. 23-24; *Tytuł ujednolicony.* „Por. Bibliot." 1986 nr 5, s. 24-25; *Pozycje główne i dodatkowe, odsyłacze.* „Por. Bibliot." 1986 nr 6 s. 17-18; *Dobór elementów opisu bibliograficznego.* „Por. Bibliot." 1986 nr 7-8, s. 30-32.

[23] Zob. *Hasło osobowe. Wybór i zasady tworzenia w bibliografii narodowej i katalogach Biblioteki Narodowej.* Oprac. M. Janowska. Warszawa 1998. Prace Instytutu Bibliograficznego nr 32, s. 57 (zał. 2).

Hasło główne przyjmuje postać nazwy osobowej w przypadkach:

1) jedynego autorstwa (niezależnie od formy zapisu na stronie tytułowej):

Racjonalizacja pracy bibliotecznej : problemy, kierunki, metody / Zbigniew Żmigrodzki

hasło główne ŻMIGRODZKI, Zbigniew

Niech się stanie człowiek : z psychologii etyki / Erich Fromm ; z ang. tł. Robert Saciuk

hasło główne FROMM, Erich (1900-1980)

Joachima Lelewela Bibliograficznych ksiąg dwoje

hasło główne LELEWEL, Joachim

Sylwetki literackie z niedawnej przeszłości / przez autora Wspomnień trybunalskich

w strefie uwag: Aut. Aleksander Kraushar

hasło główne KRAUSHAR, Aleksander[24]

2) autorstwa uznanego za główne np. na podstawie typograficznego wyróżnienia nazwy w dokumencie, niezależnie od ilości współtwórców lub autora opracowania całości.

Bibliografia piśmiennictwa bibliotekarzy Pomorza Szczecińskiego : (dokumenty opublikowane w latach 1986-1995) / oprac. Ewa Gos ; red. Władysław Michnal

hasło główne GOS, Ewa

hasło dodatkowe fakultatywne MICHNAL, Władysław. Red.

3) autorstwa wymienionego na pierwszym miejscu, jeśli liczba nazw osobowych nie przekracza trzech. Jeżeli autorów jest więcej niż trzech, opis bibliograficzny dokumentu „nie powinien mieć hasła głównego autorskiego", najczęściej przyjmując hasło tytułowe.

Zarys dziejów książki / Barbara Bieńkowska, Halina Chamerska

hasło główne BIEŃKOWSKA, Barbara

hasło dodatkowe CHAMERSKA, Halina

Biblioteka fachowa / Edward Assbury, Tadeusz Bruszewski, Jadwiga Czarnecka

hasło główne ASSBURY, Edward

hasło dodatkowe BRUSZEWSKI, Tadeusz

hasło dodatkowe CZARNECKA, Jadwiga

Bibliotekarstwo / red. Zbigniew Żmigrodzki

hasło główne BIBLIOTEKARSTWO

hasło dodatkowe ŻMIGRODZKI, Zbigniew. Red.

Przykłady redagowania haseł dodatkowych:

Nędznicy. T. 1-4 / Wiktor Hugo; przeł. Krystyna Byczewska

hasło główne HUGO, Victor Marie (1802-1885)

hasło dodatkowe fakultatywne BYCZEWSKA, Krystyna. Tłum.

---

[24] Zob. *Hasło osobowe* ..., s. 9.

Konsekwencje pragmatyzmu : eseje z lat 1972-1980 / Richard Rorty ; przeł. Czesław Karkowski ; przekł. przejrzał i przedmową opatrzył Andrzej Szahaj
hasło główne RORTY, Richard
hasło dodatkowe fakultatywne KARKOWSKI, Czesław. Tłum.
hasło dodatkowe fakultatywne SZAHAJ, Andrzej. Przedm.

Konwersja alfabetów obcych

Opracowanie zbiorów obcojęzycznych wymaga przyjęcia jednolitych zasad konwersji pisma[25]. **Konwersja** pisma jest to sposób przedstawienia każdego elementu pisma danego języka za pomocą konkretnego zbioru elementów pisma innego języka. Wyróżnia się dwa sposoby konwersji alfabetów: transliterację oraz transkrypcję. **Transliteracja** jest to konwersja pisma polegająca na graficznym odtwarzaniu liter i znaków specjalnych oraz przestankowych jednego alfabetu przez użycie odpowiadających im znaków i liter innego alfabetu, w razie potrzeby zaopatrzonych w znaki diakrytyczne lub inne umowne, bez konieczności uwzględniania fonetycznych właściwości głosek odpowiadających literom transliterowanym. Znak specjalny jest to znak nieliterowy, określający zjawiska fonetyczne charakterystyczne dla danego języka, np. dla j. greckiego akcent, przydech, puncta diaeresis (znak rozdzielnej wymowy sąsiadujących ze sobą samogłosek), znaki elizji i krasis (znak zlania się samogłosek – końcowej poprzedniego i pierwszej następnego wyrazu). Znak diakrytyczny jest znakiem umownym umieszczanym odpowiednio nad, pod, obok lub pośrodku litery transliterowanej, tworzący wspólnie nową literę. **Transkrypcja** natomiast jest sposobem graficznego odtwarzania liter jednego alfabetu za pomocą liter innego alfabetu z uwzględnieniem fonetycznych właściwości głosek.

Pomimo braku wcześniejszych obligatoryjnych rozstrzygnięć, w bibliografii i bibliotekarstwie stosowano najczęściej transliterację, obecnie norma PN-N-01229, ujednolicająca formę hasła osobowego wyraźnie określa, iż nazwy wyrażone pismem niełacińskim należy poddać konwersji, uwzględniając postanowienia odpowiednich norm transliteracyjnych: dla alfabetów cyrylickich na alfabet łaciński (PN-83/N-01201, PN-85/N-09122), alfabetu greckiego (PN-72/N-01203), hebrajskiego (PN-74/N-01211) oraz pisma jidysz (PN-74/N-01212). Formy spolszczone do-

[25] Por. PN-89/N-01224 *Opracowywanie zbiorów informacji o dokumentach*, uściślającej definicje konwersji pisma, latynizacji, transliteracji i transkrypcji. Na łamach „Poradnika Bibliotekarza" w numerze 1 oraz 3 z 1998 r. ukazały się popularne artykuły o transliteracji, autorstwa B. Taraszkiewicz.

puszczone są w przypadku nazwy w języku krajów orientalnych wyrażonym w alfabecie niełacińskim, w praktyce spotyka się je często w bibliotekach szkolnych. Podczas redagowania przypisów dla dokumentów elektronicznych zaleca się transliterację lub latynizację, która zastępuje formę oryginalną lub włączanie jej do opisu jako uzupełnienie (w nawiasach kwadratowych).

Postanowienia dotyczące spraw języka i alfabetu przy opisie wydawnictw zwartych, zamieszczone w *Przepisach* ... (s. 7) określają precyzyjnie strefy, w których dane należy przejmować z opisywanej książki w języku oryginału oraz – gdy to możliwe – w nim także redagować uzupełnienia (z wyjątkiem OTD) – jest to strefa 1, 2, 4 oraz 6. Można zatem stwierdzić, że dla dokumentów obcojęzycznych tylko elementy opisu fizycznego oraz uwagi wprowadza się w języku narodowego systemu wyszukiwawczego, pozostałe zaś należy przejmować w ich alfabetach bądź transliterować zgodnie z Polskimi Normami.

Dwa poniższe przykłady ukazują transliterację publikacji zwartej oraz części niesamoistnych wydawniczo.

Sistematičeskij katalog. Voprosy teorii i praktiki. Sbornik naučnych trudov. Moskva 1981

Maršakova I.: Sistema svjazej meždu dokumentami, postroennaja na osnovje ssylok (po ukazatelju Science Citation Index). „Naučno-Techničeskaja Informacija" 1973, Ser. 2 nr 6 s. 3-8

Safiullina Z. A.: Bibliografičeskaja diagnostika čitatielej // Bibliografija 1992 nr 5-6 s. 11-19, bibliogr.

Wymiana informacji pomiędzy różnymi systemami komputerowymi także wymaga standaryzacji zestawu znaków. Jako podstawowy dla kodowania tekstów anglojęzycznych stosowany był 7-bitowy kod ASCII (American National Standard Code for Information Interchange) wprowadzający tzw. znaki standardowe kodowane od 32 do 127, przekształcony ze względu na potrzebę kodowania znaków diakrytycznych w 8-bitowy EBCDIC (Extended Binary Coded Data for Interchange) bazujący już na 256 tzw. znakach rozszerzonych. W miarę potrzeb wykorzystuje się także lokalnie przygotowane strony kodowe, np. dla Europy centralnej i środkowowschodniej według normy ISO 8859-1 WE lub ISO 8859-2 CE, przełączane przez przygotowane kody sterujące lub 16-bitowy kod UNICODE. Normalizacja opisów bibliograficznych doprowadziła także do zintensyfikowania prac nad opracowaniem bibliograficznych znaków sterujących[26].

---

[26] Zob. PrPN-ISO 6630 Informacja i dokumentacja – Bibliograficzne znaki sterujące, rozesłana do zaopiniowania przez Biuro PKN.

Konwersja i retrokonwersja katalogów

Konwersja (materiałów bieżących) oraz retrokonwersja (materiałów retrospektywnych) zbiorów informacji bibliograficznej są bardzo ważne dla bibliotek wykorzystujących systemy zintegrowane. Termin ten oznacza przede wszystkim proces tworzenia baz danych opisów bibliograficznych dokumentów, a więc przenoszenia istniejących już opisów z tradycyjnych katalogów do postaci czytelnej dla programów komputerowych (np. typu MARC), czyli digitalizację zbiorów, ale także konwertowanie opisów istniejących już na nośniku elektronicznym do innej postaci[27]. Przeniesienie opisu bibliograficznego dokumentu z postaci np. katalogu kartkowego może się odbywać na kilka sposobów[28], m. in. z klawiatury (najdroższy i najmniej efektywny – wg badań niemieckich koszt jednego opisu wynosi 20 marek)[29], przejmowania gotowych rekordów poprzez import danych z „Przewodnika Bibliograficznego", bazy „Czasopisma Nowe, Zawieszone, Zmieniające Tytuł" lub skanowania kart katalogowych i przenoszenia opisów do innej postaci. Najbardziej pożądanym – bo najtańszym (0,25 marki) – sposobem jest przejmowanie informacji z istniejących już baz danych (np. na CD-ROM). Na świecie opracowywane są już specjalistyczne programy retrokonwersji, m.in. autoryzowane przez firmę OCLC (Online Computer Library Center). W bibliotekach polskich retrokonwersja przeprowadzana jest dotąd we własnym zakresie, najczęściej z wykorzystaniem danych „Przewodnika Bibliograficznego" na CD-ROM, przenoszonych do baz danych utrzymywanych w różnorodnych systemach: MAK, INNOPAC (Biblioteka Narodowa), VTLS (Biblioteka Jagiellońska i inne uniwersyteckie), ALEPH (Biblioteka Sejmowa) czy SOWA (WBP w Sieradzu).

Format MARC[30] był efektem projektu MARC (MAchine-Readable Cataloging – katalogowanie czytelne maszynowo) jednostkowego re-

---

[27] Zagadnienia te analizowano podczas licznych konferencji, m.in. na międzynarodowej w Pradze 15-17 listopada 1995 r. oraz w Krakowie 29-30 kwietnia 1996 r. Zob. J. Sadowska: *Retrokonwersja zbiorów bibliotecznych w Polsce. Stan prac, potrzeby i zamierzenia.* „Zagadnienia Informacji Naukowej" 1996 nr 2, s. 3-10.

[28] Por. na ten temat liczne prace, m.in. J. Sadowska: *Retrokonwersja zbiorów bibliotecznych w Polsce ...*; E. Krysiak: *Metody konwersji tradycyjnych katalogów bibliotecznych do postaci OPAC.* W: *Komputeryzacja bibliotek publicznych.* Materiały z III Ogólnopolskiej konferencji nt. „Komputeryzacja bibliotek publicznych - stan i zamierzenia" Supraśl k. Białegostoku, 3-5 czerwca 1996 r. Warszawa 1996, s. 113-122. Propozycje i Materiały nr 9, a także wiele wypowiedzi w 4 zeszycie „Przeglądu Bibliotecznego" z 1996 r. poświęconego tym zagadnieniom.

[29] Zob. A. Jazdon: *Reforma skarbnicy. Biblioteki akademickie w Polsce.* „Forum Akademickie" 1996 nr 4, s. 16.

[30] O formacie MARC zob. liczne prace, m.in. A. Radwański: *Rozwój formatu MARC.* „Zagadnienia Informacji Naukowej" 1996 nr 2, s. 15-32.

kordu (opisu) dokumentów Biblioteki Kongresu z początku lat sześćdziesiątych. W 1967 r. British National Bibliography (BNB) opracowała drugą edycję tego formatu – MARC II. W tym czasie pojawiła się idea standaryzacji wymiany informacji bibliograficznych i wypracowania jednej struktury formatu dla wszystkich typów dokumentów, zakończona standardowymi edycjami opisu formatu UKMARC (BNB) oraz USMARC (LC) oraz ustanowieniem normy ISO 2709, definiującej strukturę formatu MARC i umożliwiającej międzynarodową wymianę informacji bibliograficznej. W 1974 r. IFLA (International Federation of Library Associations) opracowała normę opisu bibliograficznego ISBD (International Standard Bibliographic Description), dzięki której można było ujednolicić zapis poszczególnych elementów opisu, kolejności ich występowania w opisie według stref oraz znaków graficznych jednoznacznie je identyfikujących. W latach osiemdziesiątych powstało wiele narodowych sieci bibliograficznych, wykorzystujących MARC (SWEMARC w Szwecji, CANMARC w Kanadzie, ANNAMARC we Włoszech) lub formaty międzynarodowe np. UNIMARC lub CCF (Unesco Common Communication Format), kompatybilny z UNIMARC, UNISIST oraz MEKOF.

Rezultatem połączenia programu International MARC z UBC jest UBCIM, który wskazuje format wymienny UNIMARC jako najwłaściwszy dla wymiany danych bibliografii narodowych. Szybkiemu przepływowi informacji sprzyja dalszy (po ustanowieniu ISBN oraz ISSN) rozwój systemów numeracji dokumentów: ISMN dla dokumentów muzycznych, ISRC dla dokumentów kodowanych (Recording Code), ISRN dla raportów technicznych oraz powstający obecnie dla obiektów cyfrowych DOI.

W bibliotekarstwie polskim format MARC II (później APIN/MARC) po raz pierwszy wdrożono do prac nad systemem biblioteczno-informacyjnym APIN (Automatyzacja Przetwarzania Informacji Naukowej), rozpoczętych w 1971 r. w Bibliotece Głównej Politechniki Wrocławskiej. W Bibliotece Narodowej przygotowano początkowo w ramach systemu SABINA (System Automatyczny Biblioteki Narodowej) format MARC-BN zgodny z normą ISO 2709, dopiero w 1993 r. podjęto decyzję o stosowaniu formatu USMARC jako formatu Biblioteki Narodowej i polskiego standardu krajowego. Decyzja ta wynikała m. in. z faktu wdrażania przez biblioteki uniwersyteckie (obecnie trzydzieści cztery) systemu VTLS z formatem USMARC jako wspólnym do implementacji w tym systemie, umożliwiającym korzystanie z ogromnego zasobu informacji bibliograficznej Biblioteki Kongresu (LC) oraz serwisów OCLC bez potrzeby konwersji opisów na inny format.

Rekord w formacie wymiennym USMARC, zgodnie z ISO 2709, składa się z etykiety rekordu, tablicy adresów oraz pól danych. Etykieta

rekordu, w dużej mierze wspólna dla wszystkich formatów, poprzez elementy lub kody znakowane od 00 do 23 identyfikuje dane niezbędne do właściwego przetwarzania rekordu. Format rekordu bibliograficznego uwzględnia obecnie różnorodne typy dokumentów: książki, wydawnictwa ciągłe, druki i nagrania muzyczne, dokumenty oglądowe, dokumenty elektroniczne, rękopisy oraz dokumenty kartograficzne[31]. Pola danych, identyfikowane za pomocą trzycyfrowych etykiet, dzielą się na pola danych kontrolnych (stałej długości) oraz pola zmiennej długości. Pola stałej długości, oznaczone poprzez etykiety 001-009, zawierają m.in. obowiązkowe w formacie wymiennym pola: 001 Numer kontrolny oraz 005 Data i czas ostatniej modyfikacji. Pola zmiennej długości zawierają opis bibliograficzny oraz informacje umożliwiające identyfikację i wyszukanie dokumentów według ich opisu.

Etykiety pól i ich zawartość jest następująca:

001-009 Pola danych kontrolnych (007 dla formy fizycznej dokumentu)
010-099 Numery i kody
1xx Hasła główne
210-247 Strefa tytułu i oznaczenia odpowiedzialności oraz odmiany tytułu
250-362 Strefy: wydania, adresu wydawniczego, opisu fizycznego, specjalna oraz inne dane
4xx Strefa serii
5xx Strefa uwag
6xx Pola charakterystyki rzeczowej
700-755 Hasła dodatkowe
760-787 Pola powiązań z opisami innych dokumentów
800-830 Hasła dodatkowe dla serii i książek wielotomowych
841-868 Opis zasobu
886 Dane przejęte z innego formatu MARC

Wśród wymienionych pól elementom opisu bibliograficznego odpowiada niewielka ich liczba. Dla poszczególnych stref opisu np. książki przeznaczone są pola:

245 Strefa tytułu i oznaczenia odpowiedzialności
250 Strefa wydania
260 Strefa adresu wydawniczego
300 Strefa opisu fizycznego
440, 490 Strefa serii
5xx Strefa uwag
020, 350 Strefa ISBN i sposobu uzyskania książki

---

[31] Zob. A. Paluszkiewicz: *Struktura danych bibliograficznych w zintegrowanych systemach bibliotecznych.* Warszawa 1997, s. 24-30. Propozycje i Materiały nr 10.

Ważną rolę w wyszukiwaniu dokumentów mają pola haseł: 1xx dla hasła głównego oraz zapisane w różnych polach, zależnie od rodzaju zredagowanych haseł, tzw. hasła dodatkowe. Opis bibliograficzny dokumentu, przyjmując zgodnie z normą tylko jedno hasło główne, realizuje jedno z pól grupy 1xx, w zależności od swojego rodzaju. Dla hasła osobowego jest to pole 100, dla korporatywnego w odniesieniu do organizacji lub instytucji mającej indywidualną nazwę 110, korporatywnego dla nazwy imprezy 111 i wreszcie dla tytułu ujednoliconego pole 130. Dodatkowo dla różnych odmian tytułu książki wykorzystywać można pola: 240 Tytuł ujednolicony dzieła autorskiego, 245 Tytuł właściwy, 246 Wariant tytułu; natomiast dla wydawnictwa ciągłego: 210 Tytuł skrócony, 222 Tytuł kluczowy, oraz wymienione poprzednio: 245 Tytuł właściwy oraz 246 Wariant tytułu. Hasła dodatkowe zapisane są w polach 700, 710, 711, 730; dla serii i książek wielotomowych w polach 800, 810, 811, 830 oraz dla haseł przedmiotowych w polach 600, 610, 611, 630. We współczesnych systemach zautomatyzowanych wszystkie pola haseł obsługiwane są przez znormalizowane kartoteki haseł wzorcowych, można zatem podkreślić fakt, iż specyfiką języków informacyjno-wyszukiwawczych, umożliwiających odbiorcom wyszukanie i udostępnienie dokumentów relewantnych, jest zasada równoległego wprowadzania formalnych elementów wyszukiwawczych wynikających z opisu bibliograficznego dokumentów z elementami wyszukiwania treściowego formułowanymi najczęściej w języku naturalnym. Dzięki gościnności języków wyszukiwawczych możliwe są także, w zależności od potrzeb, modyfikacje formatu np. w MARC zaproponowano rozszerzenie niektórych aspektów opisu książki cennej (rare book – w rozumieniu cimeliów)[32] dzięki utworzeniu nowych pól, np. 755 dla wprowadzania znormalizowanej informacji o cechach specyficznych dla tego typu dokumentów, m.in. o papierze, oprawie oraz identyfikowalnych znakach własnościowych.

Znormalizowane w redakcji elementy opisu bibliograficznego dokumentów stają się zatem jednymi z licznych, choć oczywiście bardzo ważnych składników systemów informowania o tych dokumentach. Wynika to pośrednio ze specyfiki opisu poszczególnych typów dokumentów, ale także ze zwiększających się żądań odbiorców, dotyczących w równym stopniu wyszukiwania i udostępniania online informacji na coraz bardziej szczegółowe zagadnienia jak i preferencji w wyborze języka informacyjno-wyszukiwawczego.

---

[32] M. Czapnik: *Amerykański dorobek w zakresie opracowania książki cennej i rzadkiej z zastosowaniem formatu MARC.* „Przegląd Biblioteczny" 1995 z. 2 s. 179-185.

VTLS Gateway Wyniki wyszukiwania

001		dd98304441
035		0022-97460
040		KR 93/TS \c KR 93/TS/AW
041	0	engpol
080		030.8=20=84: \a 621.3(03)
245	00	Słownik elektryczny angielsko-polski / \c pod red. H. Zimnickiego i B. Zieleniewskiego ; [oprac. J. Antoniewicz et al.].
246	1	\i Tyt. równol. na s. przytyt.: \a English-Polish dictionary of electrical engineering
260		Warszawa : \b Państ. Wydaw. Techniczne, \c 1961.
300		[8], 639 s. ; \c 22 cm.
700	1	Zimnicki, Herman. \e Red.
700	1	Zieleniewski, Bolesław. \e Red.
700	1	Antoniewicz, J. \e Oprac.

:gzemplarze

Karta Katalogowa

Trop

Szukaj ponownie

Zapytania

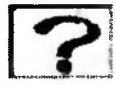
Pomoc

Wcześniejsze wyszukiwania

Autor Egzemplarze Sygnaturu
Tytuł

Copyright (c) 1998, VTLS, Inc.

Rys. 3. Rekord bibliograficzny w formacie MARC

VTLS Gateway Wyniki wyszukiwania

TYTUŁ GŁÓWNY:	Słownik elektryczny angielsko-polski / pod red. H. Zimnickieg...

AUTOR:	Zimnicki, Herman.
	Zieleniewski, Bolesław.
	Antoniewicz, J.
TYTUŁ:	Słownik elektryczny angielsko-polski / pod red. H. Zimnickiego i B. Zie...
	English-Polish dictionary of electrical engineering
KLASYFIKACJA:	030.8=20=84: 621.3(03)

Karta Katalogowa

Szukaj ponownie Zapytania Pomoc

wcześniejsze wyszukiwania

Autor Egzemplarze Sygnatura
Tytuł MARC

Polski

Copyright (c) 1998, VTLS, Inc.

Rys. 4. Tropy opisu katalogowego

Przygotowanie spisu bibliograficznego 7

Etapy pracy i związane z nimi działania

Całokształt prac, mających na celu przygotowanie spisu bibliograficznego, można ująć w sześciu etapach, na które przypada łącznie piętnaście działań.

1. Projektowanie spisu
   a) wstępna koncepcja
   b) badanie celowości przedsięwzięcia
   c) założenie i plan
2. Gromadzenie materiałów
   a) ustalenie dokumentów wymagających opisania
   b) wybór bibliografii do porównania i ewentualnego przejęcia opisów
3. Sporządzenie opisów
4. Prace redakcyjne
   a) selekcja opisów
   b) opracowanie opisów jako pozycji (ujednolicenie, korekta), tworzenie pozycji zbiorowych (łączenie publikacji na wspólny temat, recenzji i polemik)
   c) układ i szeregowanie
   d) tworzenie opisów wielokrotnych i odsyłaczy, ponumerowanie pozycji
   e) opracowanie indeksów
   f) opracowanie innych materiałów informacyjno-pomocniczych: wykazu skrótów i symboli, wykazu nazw źródeł i ich skrótów
   g) opracowanie materiałów wprowadzających: przedmowy, wstępu
   h) opracowanie spisu treści i tytulatury
5. Opracowanie wydawnicze i typograficzne
6. Sporządzenie maszynopisu wydawniczego.

Po uzyskaniu odbitki bądź wydruku tekstu do korekty autorskiej, oprócz samej korekty, należy opracować tzw. **żywą paginę**, czyli hasła pierwszej i ostatniej pozycji z dwóch sąsiadujących stron, które wprowadza się na ich górne marginesy dla ułatwienia orientacji w poszukiwaniu opisów.

Założenia i plan spisu

Opracowanie założeń projektowanego spisu bibliograficznego trzeba poprzedzić przygotowaniem i przemyśleniem jego **koncepcji** włącznie ze zbadaniem **celowości zamiaru**. Idzie o to, czy tego rodzaju spis jest społecznie potrzebny, czy nie ma już innych, wcześniejszych opracowań o identycznym lub podobnym charakterze; czy ktoś inny nie prowadzi już podjętych uprzednio prac w tym samym kierunku.

Aby to ustalić, należy sięgnąć do roczników „Bibliografii Bibliografii Polskich" oraz „Przewodnika Bibliograficznego", przejrzeć katalogi dużych bibliotek, a także publikowany okresowo w ramach *Prac Instytutu Bibliograficznego* Biblioteki Narodowej „Wykaz Polskich Bibliografii nie Opublikowanych" (w kolejnych wydaniach wykazu występują zmiany jego tytułu – uwzględniane są w nim również bibliografie będące w toku opracowania, zgłoszone do instytutu na podstawie ustaleń z 1956 r., dotyczących centralnej rejestracji bibliografii: uchwały I Krajowej Narady Bibliografów z 19 II oraz okólnika Prezesa Centralnego Urzędu Wydawnictw z 22 XII). Podstawowe źródło informacji w tym kierunku stanowią także retrospektywne bibliografie drugiego stopnia: W. Hahna *Bibliografia bibliografii polskich* (wyd. 3. Warszawa 1966), H. Sawoniaka *Bibliografia bibliografii polskich 1951-1960* (Wrocław 1967) i *Bibliografia bibliografii polskich 1961-1970* M.B. Bieńkowej i B. Eychlerowej (Warszawa 1992).

Dla ostatecznego sprawdzenia, jak przedstawia się stan już istniejących i powstających spisów bibliograficznych różnego typu (w formie kartotek i maszynopisów powielonych), powinno się zasięgnąć wiadomości w Instytucie Bibliograficznym, a także w Zakładzie Informacji Naukowej Biblioteki Narodowej, który od 1951 r. publikuje półrocznik „Wykaz Tematyczny Ważniejszych Zestawień Bibliograficznych Wykonanych przez Biblioteki i Instytuty Naukowe", a ponadto gromadzi dane o znajdujących się w bibliotekach kartotekach bibliograficznych.

Po zweryfikowaniu w ten sposób wstępnej koncepcji zamierzonego opracowania, można dopiero przystąpić do konstrukcji jego założeń, które będą następnie podstawą do rejestracji podjętej pracy oraz stworzenia planu, mającego posłużyć do jej prawidłowego wykonania.

Przeznaczenie czytelnicze, czyli **adresat** (odbiorca, użytkownik) bibliografii, wpływa zasadniczo na jej koncepcję oraz na metody pracy bibliografa. Bibliografie o tym samym zakresie i zasięgu, skierowane do różnych odbiorców, opracowywane są według innych metod: np. bibliografie zalecające dla dzieci i młodzieży oraz dla osób dorosłych charakteryzują się odmiennym sposobem doboru dokumentów, układem i metodą opisu, a szczególnie rodzajem adnotacji treściowych.

Pierwszym etapem w działaniach, mających na celu przygotowanie spisu bibliograficznego, jest ustalenie jego **założeń**, wynikających ze wstępnej koncepcji, tj. zamysłu określającego ogólnie cel i rodzaj opracowania. Założenia powinny zawierać ustalenia dotyczące: przeznaczenia czytelniczego; zakresu i zasięgu bibliografii; metod doboru i opisu materiałów; rodzaju układu zrębu głównego (zasadniczego materiału bibliografii) oraz sposobu szeregowania pozycji; rodzajów spisów pomocniczych. Ważną kwestią jest również przyjęcie trybu **selekcji** uwzględnianych dokumentów – **formalnej**, wynikającej w dużym stopniu z założonego zasięgu wydawniczo-formalnego, oraz **merytorycznej**, biorącej pod uwagę wartość ideową, naukową, kulturalną, dydaktyczną, wychowawczą czy stopień aktualizacji piśmiennictwa objętego bibliografią.

Ustalając **zakres** bibliografii należy określić, jakie będzie jego **ujęcie**: czy wszechstronne, czy też ograniczone do niektórych aspektów. Bierze się tu pod uwagę ewentualne istnienie innych opracowań bibliograficznych na ten sam lub podobny temat, a także na tematy pokrewne: np. czy w bibliografii historii i w jakim stopniu uwzględni się historię oświaty i kultury. Po ustaleniu zakresu bibliografii (działu wiedzy, dziedziny, zagadnienia) wyznacza się jej projektowany **zasięg**: chronologiczny, terytorialny, językowy oraz wydawniczo- bądź piśmienniczo-formalny.

Dobór materiałów oznacza szerszą lub ograniczoną penetrację piśmiennictwa, a założona metoda opisu – jego stopień szczegółowości i sposób wykonania (np. z autopsji). Czynnikiem decydującym jest w obydwu przypadkach przeznaczenie i rodzaj bibliografii: określają one np. szczegółowe uwzględnianie i charakteryzowanie publikacji naukowych, zaś ogólniejsze podejście do opracowań typu informacyjnego albo popularnego. W zależności od planowanego układu trzeba też przewidzieć pomocnicze informacje charakteryzujące opisywane dokumenty, np. hasła przedmiotowe, symbole działów itp. Mogą one również ułatwić późniejsze sporządzanie indeksów.

Po sporządzaniu założeń powstaje zwykle **plan organizacji pracy** nad spisem bibliograficznym, ważny szczególnie przy działaniach zespołowych, w których istotna jest odpowiedzialność za poszczególne rodzaje czynności w kolejnych etapach powstawania spisu, z uwzględnieniem funkcji redakcyjnych i kontrolnych włącznie – zarówno w aspekcie merytorycznym, jak i metodycznym. Pierwszy dotyczy przedmiotu bibliografii (rejestrowanego przez nią piśmiennictwa), drugi – poprawności jej zredagowania. Najczęściej proponuje się też terminy ukończenia etapów prac oraz określa środki potrzebne do ich wykonania.

Uwieńczeniem tej części działań powinno być skierowanie do Instytutu Bibliograficznego **zgłoszenia** o podjęciu realizacji bibliografii, zawierającego niezbędne informacje o tytule, zakresie i zasięgu oraz prze-

widzianej objętości spisu; o instytucji sprawczej i wykonawcach, a także o przewidzianej formie końcowej (wydawnictwie, maszynopisie, nośniku komputerowym, kartotece).

Gromadzenie materiałów i opisywanie dokumentów

Na wstępie trzeba ustalić, jakie **źródła informacji** należy wziąć pod uwagę, rozpoczynając od bibliografii i katalogów bibliotecznych oraz spisów zawartości czasopism. Po wytypowaniu dokumentów, przygotowuje się dostęp do nich – wchodzi w grę praca w dużych bibliotekach, połączona z kwerendami, wypożyczaniem bibliotecznym, korzystaniem ze współpracy z ośrodkami bibliograficznymi. **Opisy przejęte** z bibliografii, katalogów i innych źródeł informacyjnych powinno się sprawdzić z oryginalnym dokumentem – wyjątek można uczynić dla opisów przejmowanych z bibliografii narodowych. **Autopsja** jest jednak z reguły warunkiem poprawnego i ujednoliconego opisu bibliograficznego, pozwala też na sporządzanie adnotacji lub analizy. Jeżeli nie jest możliwe dokonanie opisu z autopsji, opis przejęty wyróżnia się za pomocą odpowiedniego znaku, np. gwiazdki. Opisy sporządza się na luźnych kartach jednolitej wielkości, co umożliwia łatwość ich używania i szeregowania. Przy opisach bez adnotacji stosuje się najczęściej karty o wymiarach 75 x 125 mm; do opisów z adnotacjami oraz w bibliografii wydawnictw ciągłych odpowiednie są karty 105 x 148 mm (A 6).

Niezbędne jest – już w trakcie badania dokumentów w celu wykonania opisów – dokonywanie rozpoznania i określania ich treści, które posłuży do prawidłowego przeprowadzenia przydziału pozycji bibliograficznych w ramach przyjętego układu, gdy będzie on układem rzeczowym: działowym, systematycznym czy przedmiotowym. Należy przy tym posługiwać się wybranym dla danego opracowania językiem informacyjno-wyszukiwawczym (systemem klasyfikacji bądź słownikiem tematów), wykorzystując jego symbole albo hasła.

Prace redakcyjne

Prace redakcyjne nad spisem bibliograficznym obejmują szereg działań, począwszy od selekcji opisów, a kończąc na opracowaniu spisu treści i tytulatury. Obok przygotowania założeń bibliografii, stanowią one najtrudniejsze zadanie bibliografa, wymagające odpowiednich kwalifikacji metodycznych, a niekiedy i naukowych.

Selekcja opisów

Kompletność spisu bibliograficznego jest w zasadzie – poza szczególnymi przypadkami, jak np. w bibliografii narodowej, niemożliwa i nie wymagana. Wyjątek stanowią też bibliografie osobowe podmiotowe, prezentujące pełną twórczość pisarzy czy cały dorobek zespołów naukowych. W pozostałych opracowaniach bibliograficznych stosuje się **selekcję** w większym lub mniejszym stopniu.

Wytyczne **selekcji formalnej**, tj. wyłączenia określonych wydawniczych bądź piśmienniczych form dokumentów, ustala się zwykle już w założeniach bibliografii, planując jej zasięg wydawniczo-formalny. **Selekcja merytoryczna** polega na wyborze pozycji do danego spisu po dokonaniu oceny treści i poziomu dokumentów. Podstawą selekcji merytorycznej mogą być kryteria: ideowe (ideologiczne), naukowe bądź fachowe, pedagogiczne, etyczne, wzgląd na ważność czy aktualność dokumentu. Selekcja może być mniej lub więcej ostra – pewną rolę odgrywa tu również przewidziana objętość bibliografii, a przede wszystkim jej rodzaj i przeznaczenie. Poprawne przeprowadzenie selekcji wymaga dobrej znajomości przedmiotu spisu bibliograficznego (dziedziny, zagadnienia, typu dokumentów), dlatego niekiedy korzysta się pod tym względem z konsultacji specjalistów, jeżeli brak ich w zespole opracowującym bibliografię.

Opracowanie opisów jako pozycji spisu

Ta faza prac obejmuje **ujednolicenie i korektę opisów** oraz tworzenie w koniecznych przypadkach tzw. pozycji zbiorowych, przez łączenie we wspólne pozycje publikacji na jeden temat, recenzji i polemik. Następuje to jednak nie zawsze, gdyż zdarza się, że duża liczba książek i artykułów o zbliżonej bądź identycznej tematyce może spowodować utworzenie odrębnego działu w spisie bibliograficznym (nadmierna rozbudowa pojedynczych pozycji okazuje się niemożliwa). Wzory konstrukcji pozycji zbiorowych można znaleźć w normach bibliograficznych oraz w licznych bibliografiach, zwłaszcza o charakterze naukowym – np. z dziedziny historii.

Charakterystyka rzeczowa opisanych dokumentów

Przed przystąpieniem do realizacji układu spisu, należy dokonać **sprawdzenia i weryfikacji** charakterystyk treściowych (rzeczowych) poszczególnych dokumentów, których opisy występują w pozycjach bi-

bliografii. W niektórych spisach bibliograficznych symbole klasyfikacji lub hasła przedmiotowe (czasem i jedne, i drugie), wchodzą w skład pozycji; w innych charakterystyki rzeczowe służą do poprawnego przeprowadzania przydziałów.

Układ bibliografii i szeregowanie pozycji

Układem bibliografii (spisu) nazywamy system uporządkowania opisów dokumentów w ramach tzw. zrębu głównego – jej części zawierającej całość materiału informacyjnego. Redaktor (redakcja) spisu decyduje o zastosowaniu układu najwłaściwszego dla danego opracowania i najkorzystniejszego dla jego użytkowników. Na wybór wpływają takie czynniki, jak rodzaj bibliografii, jej przeznaczenie oraz ilość zebranego materiału. Ponadto – przewidziana forma publikacji. **Szeregowanie** opisów polega na ich szczegółowym uporządkowaniu w obrębie części układu, przy czym trzeba niekiedy zastosować więcej niż jeden stopień szeregowania, aby osiągnąć niezbędną precyzję systemu informacyjnego.

Układu spisów bibliograficznych dotyczy norma PN-76/N-01153 *Kompozycja wydawnicza i typograficzna bibliografii specjalnych w układzie działowym lub systematycznym*, nie obejmuje ona jednak wszystkich możliwych rodzajów układu. W praktyce mamy do czynienia z ich trzema kategoriami, skupiającymi układy formalne w liczbie 6, rzeczowe (również 6) i prezentowaną przez 1 układ kategorię mieszaną. Łącznie występuje 13 wzorów układu.

Układy **formalne**, zwane też **mechanicznymi**, oparte są na kryteriach doboru materiału o charakterze wydawniczo-formalnym, takich jak autor, tytuł, miejsce i rok wydania, forma wydawnicza bądź piśmiennicza. Należą do nich:

1) układ **alfabetyczny**, według haseł autorskich i tytułowych, stosowany głównie w niewielkich spisach, np. bibliografiach załącznikowych czy zestawieniach tematycznych; ponadto – w bibliografiach zespołów osobowych;

2) układ **chronologiczny podmiotowy**, według lat wydania, w których wydano dokumenty lub przedziałów historycznych – występuje w bibliografiach osobowych podmiotowych, lokalnych podmiotowych, bibliografiach niektórych dziedzin i w bibliografii narodowej retrospektywnej;

3) układ **topograficzny** (geograficzny) **podmiotowy**, według jednostek geograficznych, krajów, regionów lub miejsc wydania – używa się go m.in. w bibliografii regionalnej podmiotowej;

4) układ **typograficzny**, według nazw ośrodków i oficyn drukarskich, stosowany w bibliografiach dawnych druków;

5) układ według **form wydawniczych** (np. podział na książki, artykuły w wydawnictwach ciągłych, dokumenty specjalne);

6) układ według **form piśmienniczych** (np. wyodrębnienie rodzajów i gatunków literackich).

Układy **rzeczowe** opierają się na treści dokumentów, przy czym mamy tu do czynienia z dwoma układami grup rzeczowych według kolejności **logicznej** – działowym i systematycznym; dwoma według kolejności **alfabetycznej** nazw grup lub haseł – klasowym i przedmiotowym – oraz dwoma dalszymi: chronologicznym przedmiotowym i topograficznym (geograficznym) przedmiotowym. Łącznie występuje także, jak przy układach formalnych, sześć rodzajów układów:

1) układ **działowy**, który dzieli całość piśmiennictwa na podstawowe działy pierwszego rzędu bez dalszych poddziałów (dopuszcza się ograniczone wyjątki); działy są logicznie współrzędne i następują po sobie w logicznej kolejności, odpowiadającej z reguły typowym podziałom wiedzy bądź piśmiennictwa; ich zakres może być węższy lub szerszy; układ ten stosuje się w bibliografiach o małej liczbie opisów;

2) układ **systematyczny** dzieli całość materiału na działy i poddziały o coraz węższym zakresie treściowym; stanowi logicznie zbudowany system klasyfikacji i podziału piśmiennictwa, dostosowany do potrzeb danej bibliografii (specjalnie utworzony lub uniwersalny, jak np. UKD);

3) układ **klasowy** cechuje alfabetyczna kolejność grup w zasadzie rzeczowych (klas treściowych lub formalnych), których zakres może być węższy lub szerszy w zależności od potrzeb lub ilości materiału; bywa stosowany w niewielkich bibliografiach dziedzin i zagadnień, rejestrujących materiał o treści jednorodnej lub pokrewnej;

4) układ **przedmiotowy** łączy tematy w jednym szeregu alfabetycznym odpowiadających treści dokumentów haseł przedmiotowych; przy ich formułowaniu stosuje się formę rzeczownika w mianowniku liczby pojedynczej lub mnogiej – wyjątki są dopuszczalne, gdy umieszczenie rzeczownika na początku hasła zniekształciłoby sens tematu (np. Białowieska Puszcza, aromatyczne związki); przy tworzeniu tego układu pomocne są szczegółowe reguły języka katalogu przedmiotowego;

5) układ **chronologiczny przedmiotowy** bierze pod uwagę daty lub okresy historyczne, których dotyczy treść dokumentów objętych spisem; stosowany jest najczęściej w bibliografiach historycznych;

6) układ **topograficzny przedmiotowy** przyjmuje za podstawę podziału nazwy miejscowe terytoriów, których dotyczy treść materiałów bibliografii; występuje w bibliografiach piśmiennictwa geograficznego, etnograficznego i językoznawczego.

Za układ mieszany uważa się układ **krzyżowy**, stanowiący połączenie układu formalnego z rzeczowym: każdy dokument wykazuje się w nim dwa razy – pod hasłem autorskim i przedmiotowym. Bywa stosowany w bibliografiach specjalnych, np. w *Polskiej Bibliografii Lekarskiej*, ale użyto go również w *Bibliografii Polskiej* Estreicherów, w częściach I, III i IV.

Spotyka się także inną charakterystykę i odmienny rodzaj podziału układów, w którym układy rzeczowe dzielone są na **ujęciowe** (działowy i systematyczny) oraz **tematowe** (przedmiotowy, krzyżowy i klasowy). Wśród układów formalnych wymienia się jeszcze układ **językowy**, oparty na porządkowaniu opisów według języka dokumentu i stosowany w bibliografiach przekładów.

Z układami spisów bibliograficznych wiążą się ściśle metody szeregowania materiału, które poprzedza czynności dotyczące ustalenia opisów wielokrotnych – wprowadzenia koniecznych powtórzeń i odsyłaczy – po uszeregowaniu następuje numeracja pozycji.

Szeregowanie opisów wewnątrz grup obejmuje pięć rodzajów metod. Wyróżniamy szeregowanie alfabetyczne, chronologiczne, przedmiotowe, logiczne oraz według formy wydawniczej bądź wydawniczej:

a) szeregowanie **alfabetyczne** stosuje się najczęściej dla niewielkiej liczby opisów przy układzie działowym lub systematycznym – tam, gdzie nie zachodzi szczególna potrzeba porządkowania rzeczowego; podstawą tego typu szeregowania jest norma P-80/N-01223;

b) szeregowanie **chronologiczne** polega na ułożeniu opisów według chronologii wydawniczej lub przedmiotowej (zawartej w treści dokumentów); bywa stosowane w bibliografiach retrospektywnych;

c) szeregowanie **przedmiotowe** oznacza ułożenie pozycji spisu według wyróżnionych (np. przez spacjowanie) nazw przedmiotów w tytułach dokumentów; występuje w bibliografiach treściowych – dziedzin i zagadnień;

d) szeregowanie **logiczne** oparte jest na ocenie treści dokumentów – ocenie podlega temat i jego ujęcie, sposób i poziom opracowania; przyjmuje się logiczną kolejność dokumentów: od ogólnych do szczegółowych, od opracowań naukowych do popularnych; ta metoda szeregowania pojawia się niekiedy w bibliografiach dziedzin i zagadnień;

e) szeregowanie według formy **wydawniczej** bądź **piśmienniczej** tworzy skupienia formalne – polega na podziale materiałów według ich cech wydawniczych lub piśmienniczych; stosuje się je głównie w bibliografiach o układzie alfabetycznym, przy większej liczbie opisów pod jednym hasłem autorskim (np. w bibliografiach zespołów osobowych) – wyróżnia się wówczas prace autorskie, redakcyjne, tłumaczenia czy książki, artykuły, referaty itp., używając czasem oznaczników literowych – np. k – książka, a – artykuł, r – referat.

Często zachodzi potrzeba **szeregowania drugiego stopnia**: gdy np. uszeregowano materiał wewnątrz grupy (działu) chronologicznie, konieczne bywa zakończenie porządkowania szeregowaniem alfabetycznym. Zdarzają się i inne połączenia metod – najczęściej ostatnim czynnikiem porządkującym jest ułożenie alfabetyczne.

Tworzenie opisów powtórzonych i odsyłaczy, numeracja pozycji

Ostateczne uporządkowanie materiału bibliografii pozwala ustalić potrzeby (wynikające z rodzaju układu) pod względem wprowadzenia tzw. **opisów powtórzonych** – np. dla dokumentów o niejednolitej tematycznie treści (opisy muszą się znaleźć w dwóch lub więcej miejscach) czy **współautorskich** (tu stosuje się zwykle opisy skrócone, pełniące funkcję odsyłaczy do znajdujących się w innych miejscach opisów pełnych). Wprowadza się także **odsyłacze międzydziałowe**, kierujące do działów o pokrewnej tematyce, a ponadto – już po numeracji pozycji – **odsyłacze uzupełniające numerowe**, wskazujące po poszczególnych działach pozycje tematycznie związane, a umieszczone w innych grupach układu. Pełna **numeracja** materiału może nastąpić dopiero po dokładnym sprawdzeniu prawidłowości układu i szeregowania, gdyż dokonywanie przesunięć w późniejszych etapach prac nad spisem bibliograficznym już po opracowaniu indeksów, a tym bardziej po wykonaniu składu drukarskiego, wymaga kłopotliwych i kosztownych przemieszczeń. Stosuje się tutaj dopuszczalną wyjątkowo metodę, gdy takich przesunięć trzeba bezwzględnie dokonać. Na miejsce pozycji usuniętej wprowadza się informację „Poz. przeniesiona", zaś pozycja włączona dodatkowo w układ, otrzymuje numer pozycji poprzedzającej z dodaniem litery alfabetu, zaczynając od „a" – np. 256, 256a, 257. Ten sposób wiąże się z tradycyjną techniką prac bibliograficznych i bywa stosowany w korekcie autorskiej – technika komputerowa w znacznym stopniu wszelkie zmiany ułatwia.

Czy należy numerować pozycje powtórzone i odsyłacze? Bibliografowie stosują tu różne metody: niekiedy unika się numerowania jednych i drugich, czasem te numery bierze się w nawias; bywa, że tylko odsyłacze (opisy skrócone) nie otrzymują numerów. Określając liczbę pozycji spisu bibliograficznego trzeba te względy brać pod uwagę, jak również przypadki usunięć czy dołączania opisów, wpływające na sumę ogólnego wyliczenia.

Opracowanie indeksów

Każdy spis bibliograficzny obejmuje ustalony zespół części: tytulaturę, spis rzeczy (odzwierciedlający m. in. schemat układu), materiały wprowadzające (przedmowę, wstęp), tzw. zrąb główny bibliografii (zbiór opisów) oraz spisy informacyjno-pomocnicze (indeksy i wykazy nazw źródłowych wraz z ich skrótami, a także wykazy skrótów wyrazów i wyrażeń w opisach oraz symboli).

Szczególnie istotną rolę odgrywają **indeksy** – spisy pomocnicze, złożone z **haseł** oraz **wskaźników** pozycji, oznaczających najczęściej numer pozycji w zrębie głównym bibliografii. Hasła – to wybrane elementy opisów (pozycji) spisu głównego lub sformułowania charakteryzujące treść względnie inne cechy opisywanego dokumentu. Zwiększają one wartość informacyjną zasadniczego układu bibliografii przez przedstawienie jej zawartości w odmiennym porządku. Metodykę ich sporządzania określa szczegółowo norma PN-73/N-01159 *Indeksy do bibliografii*.

Pozycję indeksu nazywamy **zapisem indeksowym** (pozycję spisu głównego – opisem bibliograficznym lub pozycją bibliografii). Obejmuje ona hasło i wskaźnik cyfrowy. **Hasło** mogą stanowić:

- nazwy osobowe (nazwiska autorów i osób, o których się pisze),
- tytuły dokumentów,
- tematy wraz z określnikami,
- nazwy geograficzne,
- nagłówki działów,
- daty roczne.

Podane rodzaje haseł wiążą się odpowiednio z rodzajami indeksów: osobowym, tytułowym, przedmiotowym, nazw geograficznych, działowym, chronologicznym podmiotowym i przedmiotowym.

W praktyce bibliografii mamy do czynienia z 15 typami indeksów, reprezentującymi w przeważającej części układy identyczne z układami głównego zrębu bibliografii. Na tę liczbę składa się 11 indeksów **abecadłowych** (w układzie formalnym, alfabetycznym), 2 indeksy **rzeczowe** z zastosowaniem kolejności logicznej haseł oraz 2 indeksy **chronologiczne** – wg chronologii wydawniczej i wg chronologii przedmiotowej (zawartej w treści dokumentów). Wyróżniamy:

Indeksy **abecadłowe**: alfabetyczny, autorski, tytułowy, nazw osobowych (osobowy – podmiotowo-przedmiotowy), nazw geograficznych (topograficzny przedmiotowy), topograficzny podmiotowy (miejsc wydania), klasowy, przedmiotowy, krzyżowy (połączenie alfabetycznego z przedmiotowym), typograficzny (nazw drukarzy i drukarń), wydawców.

Indeksy **rzeczowe** z zastosowaniem kolejności logicznej haseł: działowy, systematyczny.

Indeksy **chronologiczne**: chronologiczny podmiotowy (według chronologii wydawniczej – dat wydania), chronologiczny przedmiotowy (według chronologii przedmiotowej, zawartej w treści dokumentów).

Indeks alfabetyczny podaje w kolejności abecadłowej nazwiska autorów dokumentów oraz współpracowników, tytuły prac anonimowych, zbiorowych i ciągłych. **Zapis indeksowy** składa się z nazwiska autora (nazwisk autorów), inicjału imienia (inicjałów imion) bądź pełnego imienia (imion) i numeru pozycji bibliograficznej, strony lub szpalty. Przy rozwiązanych anonimach, pseudonimach lub kryptonimach ta sama pozycja otrzymuje zapis wielokrotny: pod nazwiskiem autora i pod tytułem dokumentu, kryptonimem lub pseudonimem. Przy nazwiskach współpracowników umieszcza się określenie charakteru współpracy, np. red., tłum. itp.

Nazwiska wykazane w indeksie podaje się zawsze w oryginalnej pisowni, natomiast odrębne formy nazwiska lub części nazwiska złożonego należy powiązać odsyłaczami, np.:

```
Szekspir W.          zob. Shakespeare W.
Boy-Żeleński T.      zob. Żeleński-Boy T.
```

Nazwiska pisane alfabetem niełacińskim należy podawać w transliteracji lub w transkrypcji (pierwszy sposób jest właściwszy) – tak, jak zapisano w zrębie głównym, np.:

```
Eršov P.             Jerszow P.
```

Jeśli hasłem jest **tytuł** dzieła (przy pracach anonimowych lub zbiorowych), można podać go w całości lub w postaci skróconej, nie zastępując opuszczonych części wielokropkiem. Daty w tytule można opuszczać, np.:

Zrąb główny	Zapis indeksowy
1046. Materiały do dziejów chłopa wielkopolskiego w drugiej połowie XVII wieku	Materiały do dziejów chłopa wielkopolskiego 1046

Liczby i skróty umieszczone na początku tytułu należy pisać słownie, np.:

223. [Piętnaście] XV lat Instytutu Przemysłu Szkła i Ceramiki	Piętnaście lat Instytutu Przemysłu Szkła i Ceramiki 223

Od skrótów sporządza się odsyłacze w pełnym brzmieniu, np.:

1612. [Polski Czerwony Krzyż] PCK w służbie bliźniego	Polski Czerwony Krzyż w służbie bliźniego 1612 PCK zob. Polski Czerwony Krzyż

Rodzajniki le, the itp. opuszcza się na początku tytułu np.:

2911. Le plan sexennal	Plan sexennal 2911

Rodzajnik niemiecki, poprzedzający przymiotnik z rzeczownikiem, umieszcza się po tytule i idącym za nim przecinku – w przypadku, gdy opuszczenie go wymagałoby zmiany końcówki przymiotnika, np.:

5677. Das heutige Polen	Heutige Polen, Das 5677

Jednakowe tytuły publikacji należy rozróżnić w zapisach indeksowych objaśnieniem miejsca wydania, nazwy wydawcy, lat wydawania itp.:

Gazeta Niedzielna, Chełmno	372
Gazeta Niedzielna, Grudziądz	549
Nadgoplanin (1887-1891)	766
Nadgoplanin (1925-1933)	767

Zmienione tytuły wydawnictw ciągłych wykazuje się w oddzielnych zapisach, np.:

209. Oświata Rolnicza.	Oświata Rolnicza	209
Od r. 1948 pt. Nauka i Oświata	Nauka i Oświata	
Rolnicza	Rolnicza	209

Samoistne wydawniczo **dodatki** do czasopism wykazuje się w oddzielnych zapisach, np.:

559. Kwartalnik Historii	Kwartalnik Historii	
Kultury Materialnej.	Kultury Materialnej	559
Dodatek : Ergon	Ergon	559

Tytuły publikacji, opisanych pod nazwą **autora korporatywnego**, obejmujące nazwę rodzajową dokumentu, np. „biuletyn", oraz nazwę instytucji, należy wykazać w oddzielnych zapisach lub powiązać je z odsyłaczami, np.:

496. Politechnika Łódzka.	Informator o Studiach.	
Informator o Studiach na	Politechnika Łódzka	496
Politechnice Łódzkiej		
	Politechnika Łódzka.	
	Informator o Studiach	496
386. Instytut Medycyny Pracy.	Biuletyn Naukowy	
Biuletyn Naukowy	zob. Instytut Medycyny Pracy	
	Instytut Medycyny Pracy	
	Biuletyn Naukowy	386

Indeks autorski wykazuje w szeregu abecadłowym, oprócz autorów prac zamieszczonych w zrębie głównym, niekiedy również ich współpracowników; pomija natomiast tytuły prac anonimowych.

Indeks tytułowy wykazuje w szeregu abecadłowym tytuły dokumentów objętych zrębem głównym spisu bibliograficznego. Stosowany jest najczęściej w bibliografiach osobowych, także w bibliografiach literatu-

ry, teatru, muzyki. Zapis indeksowy składa się z tytułu utworu (przy dziełach autorskich także z inicjałów imienia i nazwiska autora) oraz wskaźnika cyfrowego – np. Fantazy – J. Słowacki 2811.

Indeks osobowy wykazuje nazwy autorów, współpracowników i osób będących przedmiotem treści opisanych dokumentów, ma zatem charakter spisu formalno-rzeczowego. Występuje często w bibliografiach z dziedzinach historii, literatury i kultury. Na zapis indeksowy składa się nazwisko, imię lub inicjał imienia oraz wskaźnik cyfrowy, który – gdy dotyczy osoby będącej przedmiotem dokumentu, wyróżnia się w druku pismem pochyłym (kursywą), w celu wyodrębnienia go od wskaźników dotyczących osób – autorów.

Indeks nazw geograficznych (topograficzny przedmiotowy) podaje w szeregu abecadłowym nazwy jednostek geograficznych (miejscowości, krajów, regionów), występujących w tytułach dokumentów lub w adnotacjach. Zapis składa się z nazwy geograficznej i wskaźnika cyfrowego. Nazwa powinna odpowiadać ustalonej terminologii, zaś nazwy obce mające polskie odpowiedniki podaje się w postaci spolszczonej. Np.:

```
2609. Papers and documents relating to        Węgry 2609
      the foreign relations of Hungary
```

Indeks klasowy zestawia w szeregu abecadłowym nazwy klas niewspółrzędnych logicznie. Zapis składa się z nazwy klasy i wskaźnika cyfrowego. Indeks tego rodzaju występuje rzadko, sporadycznie w bibliografiach ogólnych, osobowych i czasopism. Np.:

```
Filatelistyka                    4888
Filologia                        5128, 9456
Finanse            zob. Bankowość
```

Indeks przedmiotowy obejmuje w kolejności abecadłowej tematy piśmiennictwa zawartego w bibliografii. Może obejmować także nagłówki działów i poddziałów. Zapis indeksowy składa się z tematu (ewentualnie wraz z określnikiem) oraz ze wskaźnika cyfrowego. Oprócz tematu i określnika, w skład zapisu może wchodzić nazwa autora lub początek tytułu (dla prac opisywanych pod hasłem tytułowym). Wyboru tematów i określników dokonuje się według zasad obowiązujących w słownikach języka katalogu przedmiotowego. Tematy mogą być **wyszczególniające**, tj. pokrywać się z zakresem dokumentów ujętych w bibliografii, lub **uogólniające**, szersze od zakresu. Najczęściej stosuje się indeks przedmiotowy wyszczególniający – występuje on zwykle w bibliografii treściowej dziedzin i zagadnień. Np.:

```
Automatyzacja            3199, 3313
  biurowość              244, 2394
  elektrotechnika              745
```

włókiennictwo 3475
Autorskie prawo 1728
Awicenna 4301

Indeks krzyżowy stanowi połączenie indeksu alfabetycznego z przedmiotowym: w jednym szeregu abecadłowym znajdują się zapisy haseł autorskich bądź tytułowych (dzieł anonimowych lub zbiorowych) i przedmiotowych – wskaźniki cyfrowe tych drugich wyróżnia się w druku pismem pochyłym – kursywą. Zapis składa się z hasła i wskaźnika cyfrowego, np.:

Mączewski Cz. 948
Medycyna
bibliografia 1777
biblioteki 1512, 1565
wydawnictwa 602

Indeks systematyczny podaje zawartość bibliografii wykazując działy i poddziały przyjętej klasyfikacji. Zapis składa się z nazwy działu i poddziału oraz wskaźnika cyfrowego, np.

A. Opisy ogólne
1. Puszcza Białowieska 14, 20, 24
2. Białowieski Park Narodowy 22, 70
B. Czynniki środowiska
1. Klimat 68, 125
2. Hydrologia 361, 611
3. Geologia 414, 1534
4. Gleby 713, 862, 907
C. Rośliny
1. Rośliny naczyniowe
a) flora 107, 116
b) biologia 16, 117, 137

Indeks ten występuje rzadko, gdyż układ systematyczny jest typowy przeważnie dla głównego zrębu dużej części spisów bibliograficznych, zaś układy indeksów są z zasady odmienne od układów podstawowej części bibliografii. Może znaleźć m. in. zastosowanie w bibliografiach zespołów osobowych, przy dużym zróżnicowaniu specjalności autorów dokumentów.

Indeks chronologiczny według dat wydania lub powstania dokumentów (chronologii wydawniczej), mający charakter podmiotowy, bywa stosowany w bibliografiach osobowych podmiotowych bądź przy rejestracji bibliograficznej starych druków. Zapisy przedstawiają się następująco (przykład):

```
        1818
De vita et constitutionibus     2
Theses                          3
        1836
Badania historyczne             24
Kilka słów o herbach w Polsce   25
```

W bibliografii osobowej podmiotowej pomija się w zapisach nazwę autora, która może natomiast występować w indeksie do bibliografii starych druków.

W czasopismach i niektórych innych wydawnictwach ciągłych występują, oprócz indeksów rocznych, także **indeksy wieloletnie**, powstające w drodze tzw. **komasacji** zapisów w jednolitym układzie. Specjalną formę indeksów stanowią **indeksy kumulatywne**: łączą one w kolejnych numerach czasopisma materiały indeksowe z numerów ubiegłych we wspólnym spisie: tak np. w odniesieniu do kwartalnika, w numerze drugim znajduje się łączny indeks do dwóch numerów, w trzecim – do trzech, zaś w czwartym indeks roczny. Indeksy komasowane i kumulatywne mogą być stosowane również w spisach bibliograficznych bieżących.

Charakterystyką objęto tylko najważniejsze i najczęściej występujące rodzaje indeksów do bibliografii. Uzupełniające wiadomości można znaleźć w odpowiedniej normie oraz w opracowaniach metodycznych, wskazanych w przedmowie.

Opracowanie innych materiałów informacyjno-pomocniczych

Na pozostałe materiały informacyjno-pomocnicze w spisie bibliograficznym składają się: wykaz nazw wykorzystanych źródeł i ich skrótów oraz wykaz skrótów i symboli, które występują w opisach czy zapisach indeksowych.

W **wykazie nazw wykorzystanych źródeł i ich skrótów** uwzględnia się wydawnictwa ciągłe, zbiorowe i inne źródła wymienione w zrębie głównym. Wykaz ten spełnia podwójną funkcję informacyjną: przedstawia źródła, z których zaczerpnięto materiał do bibliografii oraz rozwiązuje skróty ich tytułów, zawarte w cytatach wydawniczych pozycji bibliograficznych spisu. W jednym szeregu alfabetycznym umieszcza się obok tytułów skróconych także i te, które nie uległy skróceniu. Skróty uszeregowane abecadłowo poprzedzają pełne tytuły. Pomocą może służyć norma PN-N-01178: 1994 *Zasady skracania tytułów wydawnictw*

ciągłych, którą posługują się zarówno bibliografowie wykonujący opisy, jak i redaktor bibliografii badający prawidłowość ich wykonania.

Do sporządzenia **wykazu skrótów i symboli** należy zgromadzić i objaśnić wszelkie (poza powszechnie stosowanymi, jak np., itd.) skróty wyrazów i wyrażeń użyte w opracowaniu bibliograficznym poza skrótami nazw źródeł, a także symbole wprowadzane do spisu w postaci np. gwiazdek, kółek, trójkątów, które m.in. wskazują na opis przejęty, niepełny czy w bibliografii bieżącej na zalecenie dokumentu do specjalnych celów; czasem – na opóźnioną jego rejestrację. Jako pomoc służy tu norma PN-85/N-011158 *Skróty wyrazów i wyrażeń w opisie bibliograficznym*.

Opracowanie materiałów wprowadzających

Nazwą materiałów wprowadzających określane są dwa rodzaje opracowań: przedmowa i wstęp. W ostatnich latach stosuje się z reguły tylko jedną z tych dwóch form, łącząc w niej charakterystyczne elementy każdej z nich. Tradycyjna metodyka bibliograficzna traktowała **przedmowę** jako czynnik przedstawienia wiadomości o metodzie opracowania bibliografii i sposobie korzystania z niej. Natomiast **wstęp** miał zawierać omówienie i merytoryczną charakterystykę piśmiennictwa zarejestrowanego w spisie bibliograficznym na tle dziedziny, zagadnienia lub innej podstawy doboru materiału, gdy chodzi o bibliografię wydawniczo-formalną. Dzisiaj, niezależnie od nazwy wprowadzenia, wchodzi do niego zarówno informacja metodyczna, niekiedy z opisem przebiegu prac nad bibliografią, jak i prezentacja przedmiotu opracowania – obranego działu twórczości piśmienniczej.

Opracowanie spisu treści i tytulatury

Tak zresztą, jak i w większości innych prac przeznaczonych do wydania, te ich części, które znajdą się na początku, redaguje się w końcowym stadium działań, gdy całość materiału została już przygotowana. **Spis treści** (rzeczy) w bibliografii powinien wymieniać wszystkie jej części: przedmowę czy wstęp; wykaz skrótów i symboli; wykaz nazw źródeł i ich skrótów; główny zrąb bibliografii, na który składa się zbiór opisów ułożonych i szczegółowo uszeregowanych; oraz indeksy. W odniesieniu do zrębu głównego, winien przedstawiać schemat jego układu, jeżeli jest to układ działowy lub systematyczny – z wyszczególnieniem wszystkich jego elementów. **Tytulatura** ma obejmować wszystkie niezbędne

dane identyfikacyjne: nazwisko autora (redaktora) bądź nazwiska członków zespołu autorsko-redakcyjnego, tytuł i podtytuł informujący o zakresie i zasięgu bibliografii, miejsce i rok wydania, nazwę instytucji wydawniczej, a w razie potrzeby także sprawczej, ewentualnie nazwę serii. Elementy tytulatury muszą być odpowiednio rozmieszczone na stronie tytułowej, jej odwrociu oraz – w zależności od wymagań – także w innych miejscach.

Opracowanie wydawnicze i typograficzne

O formie wydawniczej i typograficznej bibliografii decyduje jej rodzaj i przeznaczenie. Bibliografie publikowane występują jako wydawnictwa samoistne zwarte (książki) jedno- lub wielotomowe, wydawnictwa samoistne ciągłe lub samoistne dodatki do nich, publikacje niesamoistne wydawniczo (w pracach zbiorowych bądź czasopismach) lub piśmienniczo (w załączeniu do książek czy artykułów). W przypadku bibliografii zautomatyzowanej (bibliograficznej bazy danych), służącej zarazem jako podstawa wydawnictwa, określenie formy wydawniczej i typograficznej należy do programu komputerowego ustalającego postać wydania.

Kompozycja wydawniczo-typograficzna dotyczy w pierwszym rzędzie bibliografii wydawniczo-samoistnych. Czasopisma bibliograficzne różnią się kompozycyjnie od wydawnictw zwartych rozmieszczeniem części wprowadzających i spisów pomocniczych – np. spisy treści podawane są często dla całych roczników, natomiast spisy bibliograficzne o charakterze niesamoistnym cechuje zwykle uproszczona forma kompozycyjna, prosty układ oraz brak materiałów wprowadzających i pomocniczo-informacyjnych.

Prawidłowa kompozycja bibliografii i odpowiadający jej właściwy układ typograficzny wpływają na poziom użytkowy spisu – możność szybkiego i bezbłędnego dotarcia do poszukiwanych pozycji. Przez kompozycję rozumiemy odpowiadające ustalonemu schematowi uporządkowanie składających się na spis bibliograficzny części – począwszy od tytulatury, a skończywszy na indeksach. Pomocą jest w tym względzie norma PN-76/N-01153 *Kompozycja wydawnicza i typograficzna bibliografii specjalnych w układzie działowym lub systematycznym*, wraz z zespołem norm *Kompozycja wydawnicza książki* (PN-78/N-01222) i normami *Kompozycja wydawnicza czasopisma* (PN-71/N-01160) oraz *Kompozycja wydawnicza artykułów* (PN-71/N-01163). Można też korzystać z innych norm dotyczących działalności wydawniczej – ich zestawienie podano w książce *Bibliotekarstwo* Wyd. 2. Warszawa 1998, na s. 440-441, a także w niniejszej książce, w ramach „Literatury przedmiotu".

Stosownie do przyjętych rozwiązań układu spisu bibliograficznego, przygotowujemy wydanie go drukiem lub techniką małej poligrafii, planując tzw. **układ typograficzny**. Należy przy tym mieć na względzie dobrą czytelność bibliografii, o której decydują takie czynniki, jak format wydawnictwa, rozmieszczenie tekstu wraz z postacią typograficzną jego poszczególnych części, krój i stopień czcionki, wyróżnienia graficzne i odstępy, forma okładki i rodzaj papieru. Istnieje cały szereg możliwości rozwiązań typograficznych, które należy rozważyć przed podjęciem decyzji o wyborze najwłaściwszych z nich. W zależności od tego, czy wybór okaże się trafny, określa się decyzję i nadaną bibliografii postać jako udaną (korzystną), częściowo udaną, nieudaną bądź niewłaściwą.

Zwykle na wstępie ustala się **format** wydawnictwa, biorąc pod uwagę wygodę użytkowników i ilość zebranego materiału. Najdogodniejszy jest format B5 (250 x 176 mm), przy obfitszym materiale stosuje się A4 (297 x 210 mm), co pozwala uniknąć podziału na tomy. Dla bibliografii, zawierających ograniczoną ilość materiału i przeznaczonych dla masowego czytelnika (np. bibliografii zalecających), wybierany jest format A5 (210 x 148 mm).

Tytulatura bibliografii wymaga odpowiedniego **doboru czcionek** z uwydatnieniem właściwego nagłówka tytułowego; ponadto – uwzględnienia prawidłowych **odstępów** pomiędzy elementami tytułu. Ich rozmieszczenie dotyczy wprowadzenia kolejno: na stronę tytułową, jej odwrocie i kartę przedtytułową (ewentualnie w formie skróconej). W bibliografiach **retrospektywnych**, jeśli są one publikowane w kilku częściach wydawniczo samoistnych, każda część otrzymuje kartę tytułową z informacją o jej zawartości. W bibliografiach **wydawniczo niesamoistnych** dane dotyczące tytulatury powinny znajdować się w formie nagłówka tytułowego lub wewnętrznej karty tytułowej bezpośrednio przed pierwszą częścią składową bibliografii.

Bibliografie **bieżące samoistne** (czasopisma bibliograficzne) powinny mieć oznaczenie wydawnicze zawierające: tytuł, kolejną liczbę rocznika (tomu) lub zeszytu, miejsce i rok wydania, co pozwala zidentyfikować dany odcinek bibliografii i zredagować cytatę wydawniczą dotyczącą danej publikacji jako źródła.

Spis treści (rzeczy) w zależności od formatu bibliografii może mieć układ **jednołamowy** (przy formatach A5 i B5) lub **dwułamowy** (przy formacie A4). Powinien być drukowany tą samą czcionką, zaś nadrzędność i podrzędność działów (w bibliografiach o układzie rzeczowym) można wyróżnić za pomocą wersalików (wielkich liter), spacji (rozstrzelenia) bądź wcięć. Również **przedmowa** i **wstęp** mogą występować w formie jedno- albo dwułamowej, zależnie od formatu (jw.). Najczęściej jednak stosuje się postać jednołamową, używając czcionki tej samej, co w zrębie głównym bibliografii.

Wykaz skrótów i symboli powinien stanowić odrębną część opracowania bibliograficznego, nie połączoną ze wstępem czy przedmową. Najpierw zamieszcza się skróty w porządku alfabetycznym wraz z ich odpowiednikami, następnie zaś symbole z objaśnieniami. Zaleca się zmieszczenie tego spisu pomocniczego na jednej stronie (ułatwia to korzystanie z niego), a zatem jest wskazane wprowadzenie składu dwu-, a nawet trójłamowego, np.:

adnot. – adnotowany	cz. – część	t. – tom
alf. – alfabetyczny	il. – ilustracja	tab. – tabela

Wykaz wykorzystanych źródeł i ich skrótów, obejmuje skróty, które należy wyróżnić kursywą lub czcionką pogrubioną i pełne tytuły. Można stosować wcięcia wierszy drugich oraz następnych każdej pozycji. Czasem pozycja obejmuje też miejsca wydania i wyszczególnienie uwzględnionych roczników, tomów bądź numerów. Ma to miejsce zwłaszcza w bibliografii bieżącej – gdy ma ona częstotliwość większą niż roczna, wykaz może być wprowadzony tylko raz, przy karcie tytułowej rocznika.

Zrąb główny bibliografii powinien być przejrzysty i dobrze czytelny; jego układ dostosowuje się do formatu bibliografii. Przy formacie A4 wskazany jest układ dwułamowy, dla formatu B5 można stosować jedno- lub dwułamowy, w zależności od długości opisu. Przy opisach rozbudowanych, zwłaszcza z adnotacjami, należy wybrać układ jednołamowy, przy krótszych – dwułamowy. Dla formatu A5 zaleca się układ jednołamowy.

Po wybraniu właściwego układu, należy zaplanować **kompozycję kolumny** (strony). Tworzą ją pozycje bibliograficzne, obejmujące numer, opis (ewentualnie z adnotacją) oraz niekiedy symbol klasyfikacji. Opis bibliograficzny, poprzedzony kolejnym numerem, powinien przebiegać przez całą szerokość łamu. Każdy nowy opis oraz adnotację rozpoczyna się wcięciem na dwa znaki. Trzeba pamiętać o jednakowym **wyróżnianiu graficznym** haseł, będących czynnikami szeregowania, np. nazwisk autorów czy tytułów dzieł anonimowych lub zbiorowych. Wyróżnienia można dokonać za pomocą wersalików, kapitalików (dużych liter o wysokości liter małych) bądź czcionki pogrubionej – konsekwentnie w całym zbiorze.

Cytatę wydawniczą składa się pismem pochyłym (kursywą), zaś wyrazy stanowiące **czynniki szeregowania** wyróżnia się przez spacjowanie (rozstrzelenie liter). **Nagłówki działów** umieszcza się na osi środkowej szerokości kolumny i składa czcionką większą lub grubszą. Ma miejsce stopniowanie wielkości czcionki stosownie do hierarchii poddziałów; dla tytułów najniższych części używa się ewentualnie spacjowania. Nagłówki poddziałów tego samego stopnia należy składać czcionkami tej samej wielkości, pośrodku łamu.

Wszystkie składniki głównego zrębu spisu bibliograficznego oddziela się **odstępami**: nagłówki od tekstu (opisów), działy od poddziałów, poszczególne pozycje główne od siebie i od pozycji odsyłaczowych. Odstępy pomiędzy składnikami tego samego typu muszą być identyczne.

Jeżeli w opisach dzieł obcojęzycznych podane są po tytułach ich **tłumaczenia** na język polski, powinno się je wyróżnić kursywą lub czcionką pogrubioną. **Adnotacje** składa się czcionką mniejszą o jeden stopień; jednakowe hasła zastępuje się kreską poziomą (np. gdy powtarza się nazwisko autora). **Odsyłacze rzeczowe**, kierujące z jednego miejsca układu do drugiego (np. międzydziałowe), umieszcza się na początku lub na końcu działu, składając je kursywą.

Indeksy powinny być składane czcionkami mniejszego stopnia niż opisy w głównym zrębie bibliografii, ale ze względu na dobrą czytelność przynajmniej czcionką 8-punktową (tzw. petitem). Indeksy alfabetyczny i przedmiotowy nie wymagają zróżnicowania czcionek. W indeksie osobowym, gdzie ta sama osoba może występować jako autor i jako temat, oraz krzyżowym, łączącym hasła alfabetyczne z przedmiotowymi, numery pozycji odnoszących się do tematów i haseł przedmiotowych wyróżnia się kursywą. Niekiedy składa się też kursywą – dla wyodrębnienia – tytuły dzieł anonimowych i czasopism, występujące w indeksach.

Indeksy w zależności od formatu bibliografii drukuje się: przy formacie A5 w dwóch łamach, B5 – w dwóch lub w trzech łamach, A4 – w trzech bądź w czterech łamach.

U góry każdej kolumny umieszcza się tzw. **żywą paginę**, stanowiącą czynnik informacyjno-pomocniczy, opracowywany dopiero w trakcie procesu wydawniczego, ale wymagający zaprojektowania w ramach przygotowania wydawniczo-typograficznego. Żywa pagina podaje w głównym zrębie bibliografii przy układzie działowym i systematycznym nazwę działu i poddziału oraz numery pierwszej i ostatniej pozycji bibliograficznej na stronie bądź stronach rozkładowych; przy układach alfabetycznym, przedmiotowym i krzyżowym żywa pagina obejmuje pierwsze i ostatnie hasło na danej stronie, zaś w bibliografii o układzie chronologicznym – odpowiednie daty roczne.

Wybór **wielkości** czy **kroju czcionki** nie należy właściwie do obowiązków bibliografa: określa je redaktor techniczny bibliografii działający z ramienia wydawnictwa czy drukarni. Ogólne zalecenie mówi, że przy formacie A4 wskazane jest stosowanie czcionki 10-punktowej, zwanej garmontem, lub 9-punktowej (tzw. borgisu), przy formacie B5 dopuszczalny jest petit – czcionka 8-punktowa, co jednak uniemożliwia stosowanie się do reguły nieużywania do druku bibliografii czcionki 6-punktowej (nonparelu), a taką należałoby wówczas wprowadzić w ewentualnych adnotacjach.

Opracowanie wydawnicze i typograficzne wymaga z zasady **współpracy bibliografa z wydawnictwem**, a niekiedy i z drukarnią. Gdy spis bibliograficzny powstaje przy wykorzystaniu posiadanych przez pracownię bibliograficzną czy jej macierzystą instytucję urządzeń tzw. małej poligrafii (powielaczy offsetowych), do obowiązków twórcy czy twórców spisu należy często sporządzanie tzw. matrycy w postaci maszynopisu, stanowiącego formę drukarską. Tekst, ułożony przez piszącego, będzie przedstawiał się identycznie w egzemplarzach powielonych. Utrudnia to dokonywanie poprawek i ogranicza możliwości wyróżnień graficznych. W tradycyjnych maszynach do pisania były do dyspozycji w tym zakresie wersaliki, podkreślenia linią ciągłą i przerywaną oraz spacjowanie. Maszyny nowej generacji, dysponujące różnymi rodzajami czcionek, pozwalają pod tym względem stosować metody niewiele ustępujące składowi typograficznemu.

Większość powstających obecnie spisów bibliograficznych wykorzystuje **technikę komputerową** i odpowiednie programy wydawnicze, tzw. edytory, umożliwiające zarówno wprowadzenie opisów, jak i zredagowanie i wydrukowanie bibliografii z jej wszystkimi częściami włącznie. Nie zmienia to wszak faktu, że twórcy właściwych programów przeznaczonych do tworzenia bibliografii zautomatyzowanej i przygotowujący jej postać wydawniczą bibliografowie, muszą znać szczegółowo cykl tworzenia spisu. Natomiast zastosowanie przeznaczonego do tego celu komputerowego systemu logiczno-technicznego uwalnia ich od długich i uciążliwych czynności redakcyjnych – pozostaje tylko nadzór i kontrola efektów. Mimo tego najważniejszą częścią procesu, którą musi wykonać człowiek, pozostaje penetracja piśmiennictwa i sporządzanie w jej wyniku opisów, tworzących główny zrąb bibliografii – jej tzw. **bazę**.

Sporządzenie maszynopisu wydawniczego

Gdy opracowanie bibliograficzne ma uzyskać postać wydawnictwa, a nie pozostaje w kartotece czy w formie maszynopisu wewnętrznego bądź na nośniku komputerowym, obowiązkiem bibliografa jest przygotowanie tzw. **maszynopisu wydawniczego**, który będzie przekazany do wydawnictwa i następnie do drukarni, wraz ze wskazówkami obejmującymi zespół zaleceń dotyczących układu wydawniczego i typograficznego. Podlegają one – tak jak i sam maszynopis – weryfikacji w porozumieniu z wydawcą. Do prawidłowego sporządzenia maszynopisu bibliografii należy wykorzystać normę PN-81/P-55025 *Maszynopis wydawniczy książek, broszur i czasopism*; nie jest ona jednak dostosowana do potrzeb tekstu spisu bibliograficznego, trzeba więc sięgnąć jeszcze do opublikowanych już innych opracowań bibliograficznych – w miarę możności re-

prezentujących identyczny lub zbliżony rodzaj – czerpiąc z nich pozytywne i negatywne wzory.

W maszynopisie powinno się wziąć pod uwagę wszelkie możliwe rozwiązania, które ułatwią przeniesienie ich bez błędów do przygotowywanego przez wydawcę i drukarnię wydawnictwa. W tym celu warto przejrzeć także inne normy wydawnicze (zob. *Bibliotekarstwo.* Wyd. 2, s. 440-441) oraz instrukcje wydawcy. Maszynopis wydawniczy wymaga rezygnacji z wprowadzania wyróżnień (są one nanoszone dopiero w tzw. adiustacji technicznej przez redaktora technicznego). Wskazane jest natomiast właściwe rozmieszczenie części, konsekwentne stosowanie odstępów i wcięć. Przed przekazaniem maszynopisu wydawcy należy dokonać jego starannego przejrzenia i poprawienia; sprawdzenia zgodności nagłówków z pozycjami spisu treści; zbadania numeracji pozycji i stron oraz prawidłowości szeregowania opisów; ponadto prześledzenia konsekwencji w stosowaniu odstępów i wcięć.

Korekta autorska i czynności końcowe

Autor (redaktor) spisu bibliograficznego otrzymuje z wydawnictwa bądź bezpośrednio z drukarni odbitkę (wydruk) tekstu w celu wykonania tzw. **korekty autorskiej**, która polega w zasadzie na usunięciu błędów w składzie drukarskim przygotowanym metodą tradycyjną lub komputerową. Można też – w razie konieczności – wprowadzić jeszcze pewne, niezbyt daleko idące, zmiany i uzupełnienia. Jako pomoce pod tym względem służą: norma PN-72/P-55036 *Znaki korektorskie i wykonywanie korekty drukarskiej* oraz książka L. Bogusławskiego *Korekta drukarska i wydawnicza* (Wyd. 2. Warszawa 1967). W przypadku bibliografii wskazane jest przynajmniej dwukrotne sprawdzenie poprawności otrzymanego wydruku, najlepiej za każdym razem przez inną osobę, jeżeli spis bibliograficzny został opracowany zespołowo. Gdy istnieją odpowiednie możliwości, uważa się też za pożądane zbadanie poprzez tzw. **rewizję**, czy zasygnalizowane w korekcie poprawki i zmiany zostały należycie uwzględnione. Stanowi ona część obowiązków zakładu typograficznego, ale przeprowadza ją zwykle redaktor z ramienia wydawnictwa, a niekiedy sam autor. W trakcie korekty autorskiej przygotowuje się żywą paginę, chyba że w zautomatyzowanym procesie wydawniczym tworzy ją system komputerowy na podstawie dyspozycji określonych w programie.

Zanim zostanie wydrukowany cały nakład (jego wysokość powinna być ustalona w zależności od założonych potrzeb użytkowników i odbiorców bibliografii), autor czy redaktor spisu otrzymuje do wglądu tzw. **egzemplarz sygnalny** (próbny). Na jego podstawie sporządza się często wy-

kaz błędów, jakich nie udało się uniknąć; bierze się pod uwagę tylko najistotniejsze z nich i wykazuje na osobnej kartce, dołączanej do poszczególnych egzemplarzy, pod nagłówkiem „**Errata**" (liczba mnoga od łacińskiego „erratum" – błąd, omyłka).

Podczas trwania procesu wydawniczego przedstawia się także autorowi czy redaktorowi bibliografii jej projektowaną **okładkę** do akceptacji. Chodzi tu o kompozycję graficzną, rodzaj kartonu i jego kolor; podobnemu uzgadnianiu podlega najczęściej rozmieszczenie i forma tytulatury.

8 Specjalne formy opracowań bibliograficznych

Nowe metody i techniki bibliografii

Współczesna informatyka dostarcza bibliografii nowoczesnych rozwiązań w zakresie metod gromadzenia, opracowywania, przetwarzania, przechowywania i udostępniania informacji. Zastosowanie techniki komputerowej spowodowało rozwój nowych form wydawnictw bibliograficznych. Zagadnienia te były poruszane we wnioskach Trzeciej Ogólnokrajowej Narady Bibliografów w 1978 r.[1] Uczestnicy Czwartej Ogólnokrajowej Narady Bibliografów przebiegającej pod hasłem „Bibliografia – między tradycją a nowoczesnością", która odbyła się w 1995 r., podejmowali – obok zagadnień metodycznych bibliografii narodowej, bibliografii regionalnych, bibliografii dziedzin i zagadnień – problematykę nowoczesnych technik w bibliografii[2]. Relacje między bibliografią tradycyjną a nowoczesną można zauważyć w kontekście nowych technologii informacyjnych i telekomunikacyjnych[3]. Tradycja w bibliografii utożsamiana jest z tymi wzorami działań bibliograficznych, które są trwałe i wspólne, które – według Jadwigi Sadowskiej – pozwalają „użytkownikowi bezbłędnie zidentyfikować opis bibliograficzny niezależnie od tego, w jakiej bibliotece, w jakim kraju i na jakim nośniku go ogląda"[4]. Z kolei nowoczesność określa przygotowywania i prezentację bibliografii. U progu 2000 r. jej egzemplifikacją są interaktywne serwisy bibliograficzne online.

W opracowaniu *Nowe metody i techniki bibliografii,* opublikowanym w 1971 r., Anna Sitarska wyróżniła „czynniki kształtujące potrzeby bibliografii – narastanie dokumentów, będących przedmiotem rejestracji

---

[1] Zob. *Trzecia Ogólnokrajowa Narada Bibliografów.* Warszawa 5-7 VI 1978. Warszawa 1980.

[2] *Czwarta Ogólnokrajowa Narada Bibliografów. Warszawa 7-9 czerwca 1995. Referaty i dyskusja.* Warszawa 1996.

[3] Zob. Na ten temat: J. Reizes-Dzieduszycki: *Bibliografia między tradycją a nowoczesnością.* W: *Czwarta Ogólnokrajowa...*, s. 296 - 304.

[4] J. Sadowska: *Bibliografia dzisiaj. Rola Instytutu Bibliograficznego jako narodowej centrali bibliograficznej.* W: Czwarta Ogólnokrajowa..., s. 10.

i systematyzacji bibliograficznej oraz wieloaspektowe różnicowanie się tych dokumentów", które są „bezpośrednim odbiciem prawidłowości nauki, a ściślej tempa jej rozwoju oraz procesów specjalizacji i integracji[5]. Integracja wiedzy poprzez badania interdyscyplinarne oraz powstawanie dyscyplin stykowych, kompleksowych i uniwersalizujących powoduje rozwój i doskonalenie działalności naukowo-informacyjnej, wykorzystywanie techniki komputerowej w procesie gromadzenia, przetwarzania, przechowywania i przekazywania informacji. W znacznym stopniu determinuje kierunki rozwoju teorii i praktyki współczesnej bibliografii. Wynikiem działalności naukowo-informacyjnej są nowe struktury wiedzy (informacji). Z pragmatycznego punktu widzenia, struktury wiedzy można ujmować w aspekcie kulturowym, tj. widzieć społeczny kontekst nauki, procesów zdobywania wiedzy i jej kształtowania, analizować wiedzę jako jeden z wielu zasobów informacji, oraz – w aspekcie praktycznym, czyli przez zwrócenie uwagi na zagadnienia związane ze sposobami strukturalizowania informacji w systemach informacyjnych, a także ze strukturalizowaniem wiedzy wykorzystywanej do rozwiązywania problemów praktycznych. Ponadto postrzegać sposoby strukturalizowania informacji w procesie konstruowania obiektów baz wiedzy, wyposażonych w sztuczną inteligencję.

Ważne jest zwłaszcza ujęcie praktyczne, według którego działalność naukowo-informacyjna, w tym działania bibliograficzne, to proces strukturalizowania wiedzy (informacji). W odniesieniu do systemów informacyjnych strukturalizacja wiedzy, czyli nadanie zbiorowi dokumentów szczególnej struktury, dostosowana jest do procesu wyszukiwania informacji w danym systemie. W bibliografii strukturalizacja informacji polega na utworzeniu w skondensowanej postaci reprezentacji dokumentu, innymi słowy na odpowiednim ukształtowaniu struktury opisu bibliograficznego. Podstawowymi jej składnikami są elementy zawierające jedną lub kilka danych o dokumencie, służących do jego identyfikacji, z reguły zaczerpniętych z opisywanego dokumentu w niezmienionej postaci, a także informacji uzupełniających i interpretujących te dane[6].

Wykorzystanie komputerów i tworzenie języków informacyjno-wyszukiwawczych wpłynęło na procesy strukturalizacji wiedzy. Zmiany zachodzące w systemach redagowania i publikowania opracowań bibliograficznych, spowodowane zastosowaniem nowych technologii elektronicznych, wpłynęły na aktualność i szybkość dostarczanej informacji. Efektem tych działań są nowe struktury wiedzy w postaci specjalnych form opracowań bibliograficznych. Obok istniejących od dawna i ciągle przygotowywanych adnotowanych i analitycznych bieżących bibliografii

---

[5] A. Sitarska: *Nowe metody i techniki bibliografii.* Warszawa 1971, s. 14.

[6] Zob. PN-89/N-01224 *Bibliotekarstwo i bibliografia. Opracowanie zbiorów informacji o dokumentach. Terminologia.* Warszawa 1989.

specjalnych, zaczęły powstawać nowe formy wydawnicze spisów – indeksów bibliograficznych o strukturze dostosowanej do automatycznego przetwarzania i wyszukiwania danych[7]. Bibliografie zawartości czasopism typu „current contents", indeksy słów kluczowych, indeksy cytowań bibliograficznych czy bibliografie analityczne – są rezultatem wykorzystania technik komputerowych do procesów strukturalizowania wiedzy. Każdy z wymienionych typów opracowań tworzy zbiór informacyjny odpowiednio ustrukturalizowany, reprezentujący wiedzę w języku informacyjno-wyszukiwawczym, którego pole semantyczne odwzorowuje swym zakresem przyjęte dla danego zbioru kryteria relewancji (odwzorowania cech formalnych i treściowych dokumentu, przedmiotu, czasu i przestrzeni).

„Current contents"

W wydawnictwach typu „current contents" wiedza jest reprezentowana w postaci odbitek spisów treści czasopism naukowych sporządzanych na bieżąco. Powstały one z potrzeby udostępnienia sygnalnej, bardzo szybkiej informacji o publikacjach czasopiśmienniczych, jeszcze przed ukazaniem się danego numeru czasopisma. Modelowym rozwiązaniem w tym zakresie stało się odpowiednio wczesne przekazywanie do ośrodków informacyjno-bibliograficznych materiałów w postaci odbitek spisów treści czasopism przez ich redakcje naukowe. Takie rozwiązanie zakłada ścisłą współpracę instytucji przygotowującej „current contents" z wydawcami.

Pierwsza bibliografia „current contents" zaczęła ukazywać się w Stanach Zjednoczonych w 1958 r.. Najbardziej renomowanym na świecie wydawcą w tym zakresie jest Instytut Informacji Naukowej w Filadelfii (Institute for Scientific Information – ISI), który swoją działalność rozpoczął od wydawania biuletynu „Current Contents (CC)"[8]. Twórcą i pomysłodawcą CC jest Eugene Garfield, szczególnie zasłużony dla informacji naukowej. To on opracował metodę badawczą w naukometrii, wykorzystującą indeks cytowań do oceny wartości czasopism naukowych czy śledzenia rozwoju poszczególnych dziedzin wiedzy, także – do ukazania dążeń integracyjnych w nauce. W początkowym okresie ISI wydawał „Current Contents Chemical", „Pharmaco-Medical and Life Sciences" i „Current Contents Space", „Electronic and Physical Sciences", rozszerzając publikację bieżących spisów treści czasopism na pozostałe dziedziny nauki. Obecnie ISI publikuje w ramach CC następujące serie:

---

[7] Zob. D.Pietruch-Reizes: *Nowoczesne technologie w bibliografii i informacji naukowej.* W: *Czwarta Ogólnokrajowa...*, s. 254 - 268.

[8] Zob. http://www.isinet.com

- *Agriculture, Biology&Environmental Sciences* („A") – rolnictwo, biologia i nauki o środowisku
- *Arts&Humanities* („H") – nauki o sztuce i nauki humanistyczne
- *Clinical Medicine* („C") – medycyna kliniczna
- *Engineering, Computing&Technology* („E") – inżynieria, informatyka i technologia
- *Life Sciences* („L") – nauki o życiu
- *Physical, Chemical&Earth Sciences* („P") – fizyka, chemia i nauki o Ziemi
- *Social&Behavioral Sciences* („S") – nauki społeczne.

Ponadto w ramach „Current Contents Collections" użytkownik ma do dyspozycji „Business Collection" oraz „Electronics&Telecommunications Collection". Wymienione serie publikują bieżące spisy treści z ponad 7000 czasopism i 2000 książek rocznie,

Pośród edycji *CC* najszerszy zakres dziedzinowy charakteryzuje serię (S), tj. „Social&Behavioral Sciences", będącą swego rodzaju biblioteką zawartości ponad 1550 najważniejszych światowych czasopism naukowych (rys. 5). Użytkownik ma dostęp do bieżących spisów treści najnowszych ich wydań i w ten sposób zaoszczędza cenny czas na właściwą lokalizację istotnej informacji, często z dziedzin interdyscyplinarnych.

Każde wydanie CC zawiera następujące spisy uzupełniające:

- „Current Book Contents" – spisy treści nowości książkowych, dostarczające kompletną informację bibliograficzną i prosty w użyciu formularz zamówienia
- „Title Word Index" – alfabetyczną listę wszystkich słów znaczących, zaczerpniętą z każdego tytułu artykułu i książki występujących w danym tygodniku (rys. 6)

BIOGRA
Cc Pg JPg
Biographical
80 499
B i o g raphy
47 3196
B i o l o g y
3 14
37 381
Bi o m e dical
3 14
37 61

Np. numer po lewej stronie słowa znaczącego Biomedical, 3, oznacza stronę CC, na której rozpoczyna się spis treści zawierający słowo BIOMEDICAL w jednym z tytułów artykułów. Z kolei numer na prawo, 14, to numer strony artykułu. Chcąc znaleźć artykuł trzeba przejść do odpowiedniej strony CC i przejrzeć spis treści pod kątem artykułu na stronie 14.

February 8, 1999 Volume 31 Number 6

CURRENT CONTENTS®

Social & Behavioral Sciences

INCLUDING

Anthropology • Area Studies • Business • Communication • Criminology & Penology • Demography • Economics • Education Environmental Studies • Ergonomics • Ethnic Studies • Family Studies Geography • Geriatrics & Gerontology • Health Policy & Services Industrial Relations & Labor • Information Science • International Relations Law • Library Science • Management • Nursing • Planning & Development Political Science • Psychiatry • Psychology • Public Health • Rehabilitation Social Issues • Social Work • Sociology • Special Education • Substance Abuse Transportation • Urban Studies • Women's Studies

ISI.

Institute for Scientific Information®

3501 Market Street, Philadelphia, PA 19104 U.S.A.

Rys. 5. Karta tytułowa *Current Contents*

TITLE WORD INDEX

ABANDO

CC Pg J Pg
ABANDONING
89 477
ABATEMENT
11 171
ABILITY
7 205
12 1118
55 20
77 904
" 1113
79 1
ABLE
75 11
ABOLISHED
36 465
ABORIGINAL
82 637
" 646
" 659
" 664
" 673
" 679
" 685
" 690
" 695
" 700
" 704
" 720
" 726
" 729
ABORIGINES
82 653
ABORTION
77 1107
89 501
105 846
ABOUD,FE
70 132
ABOVE-AVERAGE
91 254
ABPP
77 1071
ABRAM,D
28 529
ABREACTIONS
72 85
ABSOLUTE
77 923
ABSTINENCE
40 1478
65 342
75 501
ABSTINENCE-BASED
100 10
ABSTINENT
55 85
ABSTRACTS
61 1
ABUSE
40 1478
67 1255
69 99
77 943
84 63
99 145
102 387
ABUSERS
55 85
ACADEME
89 5
ACADEMIA
21 383
ACADEMIC
21 421
22 60
" 80
35 417
48 647
70 34
84 38
100 104
ACADEMIC-ACHIEVEMENT
20 533
106 39
ACADEMIC-EDUCATION
89 33
ACADEMIC-PERFORMANCE
23 77
70 381
103 408
ACADEMY
22 110
61 1
ACCELERATED
68 453
86 60

ACCEPT

CC Pg J Pg
ACCEPTABILITY
60 388
ACCEPTANCE
9 53
63 19
75 9
84 73
ACCESS
20 253
34 269
38 33
39 237
54 100
85 1
92 2082
100 427
ACCESSIBILITY
28 1
ACCESSIBLE
73 1441
ACCIDENT
54 395
66 1
72 47
81 38
" 101
" 121
" 125
" 161
94 321
ACCOMMODATION
70 115
84 46
ACCOUNTABILITY
24 394
ACCOUNTABLE
13 28
ACCOUNTING
16 169
" 195
ACCREDITATION
25 58
ACCULTURATION
67 65
70 5
92 1947
94 173
ACHIEVE
12 421
ACHIEVEMENT
20 269
77 834
100 86
ACHIEVEMENT-TEST
77 963
ACHIEVEMENT-TEST-3
77 963
ACHIEVING
71 143
73 755
ACKNOWLEDGMENTS
63 481
ACLIPS
40 1548
ACQUIRE-AND-FIRE
13 104
ACQUITTEES
57 661
ACT
33 1
" 349
35 41
" 149
45 541
63 37
88 308
ACTIVATED
73 1441
ACTIVISM
46 51
ACTIVISTS
44 89
105 912
ACTORS
9 4
51 377
ACUTE-CARE
86 106
AD
9 65
AD-VALOREM
12 1192
ADA
34 251

ADAPTA

CC Pg J Pg
ADAPTATION
65 515
ADAPTION-INNOVATION
77 1095
ADAPTIVE
68 475
ADDAE,S
94 279
ADDED
55 21
ADDICTED
56 409
ADDICTION
66 380
70 41
77 399
ADDITIVE
23 77
ADDRESSING
57 563
ADELMAN,MB
72 95
ADHO
68 415
96 85
ADHERE
89 473
ADHERENCE
97 17
ADJUDICATION
77 435
ADJUSTMENT
18 295
65 557
69 72
70 5
94 197
99 184
100 45
ADLER,LL
93 129
ADMINISTRATION
8 67
20 223
44 676
ADMINISTRATIVE
31 479
ADMINISTRATORS
72 1
ADMIRALTY
35 1
" 41
" 149
" 159
ADMISSION
64 261
ADOLESCENCE
65 315
" 545
69 72
87 837
ADOLESCENT
10 203
24 348
" 354
25 25
37 10
" 38
60 358
62 79
65 485
" 503
" 557
" 569
68 453
" 467
69 7
70 423
73 1538
77 914
79 81
" 82
85 1
90 494
96 68
97 92
99 298
100 25
102 1
106 134
ADOMEIT,H
48 1494
ADOPTEES
61 365
ADOPTION
40 1
ADORNO,R
56 533

ADULT

CC Pg J Pg
ADULT
13 28
23 19
59 341
" 371
69 79
76 72
" 89
77 835
81 153
96 389
99 184
ADULT-DEVELOPMENTAL
77 819
ADULTHOOD
77 1089
87 837
ADULTS, YOUNG
73 1528
81 1
89 447
ADVANCED
21 191
ADVENT
44 33
ADVENTITIOUS
77 739
ADVENTURE
10 1
56 554
81 45
ADVERSE
12 285
41 730
73 367
ADVERTISED
71 195
ADVERTISEMENTS
9 53
ADVERTISING
9 7
" 37
77 109
89 447
" 473
ADVICE
42 83
ADVISERS
51 346
ADVOCACY
97 716
ADVOCATING
25 46
AESTHETIC
28 532
70 106
AFDC
39 1003
41 39
AFFAIRS
19 130
54 69
AFFECTIVE
64 433
73 1503
AFFECTIVE-DISORDER
85 99
" 101
AFFECTIVITY
64 457
AFFILIATION
67 89
77 1107
AFFIRMATIVE-ACTION
8 125
AFFORDABLE
29 130
AFFORDANCES
63 645
AFGHANISTAN
48 1357
AFLAME
30 104
AFRICA
7 509
32 501
38 104
55 520
106 63
AFRICA, WEST
94 139
AFRICAN
27 289

AFRICA

CC Pg J Pg
AFRICAN (cont)
44 867
94 149
104 612
AFRICAN-AMERICAN
29 50
74 358
89 447
98 2
99 138
100 599
103 398
" 408
" 416
" 438
104 3
AFTERMARKETS
12 1204
AFTERWORD
7 523
AGE
15 8 110
" 98
" 124
23 124
33 1319
61 385
63 106
71 23
83 104
" 129
94 167
102 1
AGE GROUPS
77 907
AGE-OLD
67 83
AGE-RELATED
17 91
71 3
86 60
94 267
AGENCY
9 65
2 138
AGENDA
13 41
46 3
48 1413
52 119
104 585
AGENDA-SETTING
94 393
AGENT-BASED
53 119
AGENTIAL
77 990
AGGREGATE
19 197
AGGREGATION
16 79
28 67
AGGRESSION
52 45
68 431
" 467
87 837
AGGRESSIVE
68 475
87 817
AGGRESSIVE-BEHAVIOR
56 545
AGING
50 42
70 131
94 331
100 457
AGNOSIA
63 705
AGONIST-ANTAGONIST
81 20
AGONISTS
55 13
59 323
AGRARIAN
27 453
AGREEMENT
84 23
AGRICULTURAL
11 93
" 127
" 247
" 257
31 191
48 226
AGRICULTURE
28 548
47 3179

AGRICU

CC Pg J Pg
AGRICULTURE (cont)
81 153
AGRO-EXPORTS
27 345
AHL,R
48 1475
AHRENS,S
66 377
AIDS
3 1
" 9
72 95
77 855
" 1051
92 2343
93 132
95 570
105 846
AIDS-PREVENTION
9 53
AIMED
91 266
AIR
35 143
AIRFORCE
69 71
AIRLINE
54 331
AIRPORT
66 91
AITCHISON,J
38 108
AKATHISIA
59 323
AL,S
77 991
ALBANIA
50 135
" 136
ALCOHOL
82 714
83 971
89 447
92 2025
94 173
95 571
98 76
ALCOHOL-ABUSE
77 867
ALCOHOL-CONSUMPTION
92 487
ALCOHOL-USE
68 453
ALCOHOLIC
60 395
68 453
ALCOHOLISM
68 415
73 381
ALEXITHYMIA
64 433
ALGEBRA
46 72
ALGERIA
41 781
ALGORITHMS
40 1562
ALI
34 75
ALICE
92 1973
ALISSA,I
70 129
ALL-WEATHER
13 112
ALLAH
48 1478
ALLELIC
55 99
" 101
ALLEVIATE
94 149
ALLIANCE
28 460
51 366
54 331
90 399
" 401
ALLIES
53 35
ALLOCATION
18 125
40 5 79

ALMA-M

CC Pg J Pg
ALMA-MATER
25 23
ALTBACH,PG
38 104
ALTERMAN,E
46 110
ALTERNATIVE
20 313
" 316
33 175
34 153
44 676
72 679
84 73
94 343
107 29
ALTERNATIVE-OUTCOMES
73 1411
ALTHOUGH
56 550
ALZHEIMERS-DISEASE
55 45
92 2140
AM
9 101
13 102
AMAR,N
56 539
AMATEUR
13 82
AMAZON
51 317
AMBIGUITY
9 101
22 80
77 807
AMBIGUOUS
30 102
AMBIVALENCE
80 171
AMC-1948
35 143
AMERI,A
56 533
AMERICA
15 22
34 377
28 533
29 114
" 125
30 49
31 757
41 35
46 110
" 123
50 103
54 3
102 572
105 912
" 914
AMERICAN
28 532
29 118
31 278
" 281
" 679
36 390
44 89
" 122
" 615
46 118
" 123
70 32
84 6
" 8
" 208
92 2141
102 572
103 434
104 612
108 354
AMERICAN-DREAM
102 599
AMERICAN-LAW-INSTITUTE
34 25
AMERICAN-UNIVERSITY
21 383
AMERICANS-WITH-DISABILITIES-ACT
57 665
AMISTAD
103 455
AMPUTATION
96 355
" 403

AMUD

CC Pg J Pg
AMUD
7 143
ANA-PAC
81 24
ANALGESIC
86 40
ANALOG
59 387
ANALOGY
22 41
" 81
32 2223
ANALYSTS
15 152
67 1195
" 1263
ANALYTIC
65 312
75 473
ANALYTICALLY
67 1115
ANALYZED
48 1482
ANANGU
82 700
ANAPHYLAXIS
81 33
ANARCHY
51 325
" 330
ANATOLES
56 487
ANATOMICAL
7 263
ANATOMICALLY
7 493
" 509
ANATOMY
7 323
51 352
ANCESTOR
103 325
ANCIEN-REGIME
53 287
ANCIENT
50 130
ANDERSON,A
9 131
ANDERSON,L
53 258
ANDES
32 83
ANERGY
87 891
ANGER
47 3158
55 25
77 783
ANGRESANO,J
17 836
ANJI
32 101
ANNIVERSARY
61 248
ANNOUNCEMENT
40 79
ANNUAL-MEETING
61 1
ANNUAL-REVIEW
29 130
ANNUITY
18 107
ANOREXIA-NERVOSA
67 11
" 99
" 105
" 113
ANTAGONIST
59 323
81 20
ANTHONY,I
48 1493
ANTHROPOLOGY
53 120
92 2142
94 424
ANTI-ASSIGNMENT
36 465
ANTI-GOVERNMENT
29 118

Rys. 6. Fragment indeksu słów kluczowych z tytułów do *Current Contents*

- „Author Index&Address Directory" – podający nazwiska i adresy autorów prac wymienionych w spisach treści, występujących w danym numerze CC (rys. 7)
- „Publishers Address Directory" – wykaz nazw i adresów wydawców czasopism, z których zaczerpnięto spisy treści do danego zeszytu tygodnika CC.

Ponadto dołącza się regularnie „Triannual Cumulative Journal Index" oraz „List of Journals&Publishers' Addresses".

„Current Contents Social&Behavioral Sciences" rejestruje spisy treści czasopism z zakresu: komunikacji, ekonomiki, edukacji, studiów nad środowiskiem, geografii i rozwoju, prawa, bibliotekoznawstwa i informacji naukowej (rys. 8), zarządzania, nauk politycznych i administracji publicznej, psychiatrii, psychologii, zdrowia publicznego i opieki zdrowotnej, rehabilitacji, polityki społecznej, socjologii i antropologii. Tytuły czasopism do CC dobiera się według kryteriów merytorycznych, np. wykaz uwzględnia 53 tytuły uznanych za najważniejsze czasopisma z dziedziny bibliotekoznawstwa i informacji naukowej.

Seria oznaczona literą (P) „Physical, Chemical&Earth Sciences" podaje spisy treści, w których tytuły artykułów zawierające nazwy związków chemicznych zostały wzbogacone o ich wzory strukturalne. Do każdego tygodnika dodawany jest „Permuterm Index", rejestrujący złożone nazwy chemiczne występujące w tytułach publikacji, uwzględnionych w danym zeszycie.

ISI oferuje sprawny serwis zamawiania dokumentów – ISI Document Solution. Użytkownik może składać zamówienia przez zwykłą pocztę, telefon, fax, a także serwisy informacyjne online: OCLC ILL, STN International, Dialog, DIMDI, DataStar, OCLC First Search oraz Internet.

Indeksy słów kluczowych

Opracowanie metod szerokiego udostępniania wiedzy naukowej, doprowadziło dzięki wykorzystaniu techniki komputerowej do powstania nowych typów indeksów – indeksów słów kluczowych. Przyjmując za Henrykiem Sawoniakiem, że „sprawność informacyjna bibliografii zależy od formy danego spisu bibliograficznego..." oraz, że termin ten oznacza „...metodę opracowania bibliografii, która łatwo, szybko i niezawodnie zapewnia użytkownikowi dotarcie do odpowiednich z punktu widzenia jego potrzeb informacyjnych pozycji w danej bibliografii"[9], to indeksy słów kluczowych wpłynęły w swoim czasie dodatnio na sprawność informacyjną bibliografii.

[9] H. Sawoniak: *Sprawność informacyjna bibliografii polskich w XIX wieku (do 1918 r.)*. „Przegląd Biblioteczny" 1971 z. 1/2 s. 156.

AUTHOR INDEX AND ADDRESS DIRECTORY

The following is an alphabetic list of the names and addresses of all first authors of articles from the contents pages reproduced in this issue. The number opposite the author's name is the *CC* page on which the journal content page *begins*.

Addresses are listed under the first author's name. If the co-author is the person to whom reprint requests should be directed, the co-author's name will appear under the first author's name, preceded by the word "REPRINT".

If an asterisk appears after the page number, it means that no author address was given in the journal. Where the journal does not give an author's address, you may wish to contact the author through the publisher. See the *Publishers Address Directory* at the end of this issue.

Authors with the same last name will often have articles listed in the same issue of *Current Contents*. In using this directory, it is essential to verify that the author found here is the one you want by checking the author's name and article title on the contents page referred to.

A list of the abbreviations used in the *Author Index and Address Directory* is available by writing *CC* Dept., *ISI*, 3501 Market Street, Philadelphia, PA 19104.

AARONSON D AGADA J ALKER HR ANDERSEN D APPLETON S ARYEETEYAT

AARONSON D 39
FED RESERVE BANK
CHICAGO, CHICAGO, IL
60604 USA
ABEL AB 19
UNIV PENN, WHARTON
SCH, DEPT FINANCE,
PHILADELPHIA, PA,
19104, USA
ABEL RM 77
WESTERN CAROLINA
UNIV, DEPT PSYCHOL,
CULLOWHEE, NC, 28723,
USA
ABELSON ES 53
NEW SCH SOCIAL RES,
EUGENE LANG COLL,
URBAN STUDIES
PROGRAM, NEW YORK
NY 10011, USA
ABERNETHY AM 9
AUBURN UNIV, AUBURN,
AL, 36849, USA
ABERNETHY VD 31
VANDERBILT UNIV, 221
KIRKLAND HALL,
NASHVILLE, TN, 37240,
USA
ABEYSINGHE T 39
NATL UNIV SINGAPORE,
DEPT ECON & STAT 10
KENT RIDGE CRESCENT,
SINGAPORE 119260,
SINGAPORE
ABURABIA S 75
UNIV HAIFA, FAC EDUC,
IL 31905 HAIFA, ISRAEL
ACHILLES E 25
ARIZONA STATE UNIV W,
COLL EDUC, PHOENIX,
AZ, 85069, USA
ADAMS DI 21
UNIV CANBERRA, CTR
ENHANCEMENT
LEARNING TEACHING &
SCHOLARSHIP
CANBERRA, ACT 2601,
AUSTRALIA
ADAMS EK 83
EMORY UNIV, ROLLINS
SCH PUBL HLTH, 1518
CLIFTON RD NE, ROOM
656, ATLANTA, GA,
30322, USA
ADAMS GR 69
UNIV GUELPH, GUELPH,
ON N1G 2W1, CANADA
ADAMS T 94
UNIV WESTERN
ONTARIO, LONDON, ON
N6A 5C2, CANADA
ADES PA 86
MED CTR HOSP
VERMONT, MCCLURE 1,
BURLINGTON, VT,
05401, USA
ADEYI O 92
WORLD BANK, 1818 H
ST NW, WASHINGTON,
DC, 20433, USA
ADIAYE JR 103
UNIV PITTSBURGH,
PITTSBURGH, PA, 15260,
USA
ADLER S 29*
AGADA J 37
UNIV WISCONSIN, SCH
LIB & INFORMAT SCI,
MILWAUKEE, WI, 53201,
USA
AGAR M 87
POB 5804, TACOMA PK,
MD, 20913, USA
AGLIETTA M 34*
AGREE EM 95
JOHNS HOPKINS UNIV,
SCH HYG & PUBL HLTH,
DEPT POPULAT & FAMILY
HLTH SCI, 615 N WOLFE
ST, BALTIMORE, MD,
21205, USA
AGUERO F 51
UNIV MIAMI, SCH INT
STUDIES, CORAL
GABLES, FL, 33124, USA
AHMED DS 81
SCRIPPS MERCY MED
CTR, SAN DIEGO, CA,
USA
AINSWORTH J 46
QUEENSLAND UNIV
TECHNOL, SCH
HUMANITIES, BEAMS RD
CARSELDINE, QLD 4034
AUSTRALIA
AKERS RL 102
UNIV FLORIDA, CTR
STUDIES CRIMINOL &
LAW, POB 115950
GAINESVILLE, FL, 32611
USA
ALBRECHT J 59
OITA MED UNIV, DEPT
NEUROPSYCHIAT,
HASAMA MACHI, OITA
879-55, JAPAN
ALANIZ ML 89
SAN JOSE STATE UNIV
2150 SHATTUCK AVE,
SUITE 900, BERKELEY,
CA, 94704, USA
ALBA R 105
SUNY ALBANY, ALBANY
NY, 12222, USA
ALBERTS JF 95
MED & PUBL HLTH SERV,
EPIDEMIOL & RES UNIT,
PICADERAWEG 49,
CURACAO, NETH
ANTILLES
ALDRICH JH 44
DUKE UNIV, DURHAM,
NC, 27706 USA
ALEKSANDROV YI ... 76
RUSSIAN ACAD SCI, INST
PSYCHOL, MOSCOW
129366, RUSSIA
ALEXANDER TG 28
BRIGHAM YOUNG UNIV,
PROVO, UT, 84602, USA
ALJANAHI AAM 81
REPRINT METCALFE AV,
UNIV NEWCASTLE UPON
TYNE, DEPT ENGN MATH,
NEWCASTLE UPON TYNE
NE1 7RU, TYNE & WEAR,
ENGLAND
ALKADRI R 53
PETR FINANCE CO,
WASHINGTON, DC, USA
ALKER HR 51
UNIV SO CALIF, SCH INT
RELAT, LOS ANGELES,
CA, 90089, USA
ALLAN P 71
1482 15TH ST, FT LEE,
NJ, 07024, USA
ALLEN CH 35
UNIV WASHINGTON, LAW
& MARINE AFFAIRS
PROGRAM, SEATTLE, WA,
98195, USA
ALLEN DF 56
PSYCHOL CLIN, 15 RUE
LIONS ST PAUL, F-75004
PARIS, FRANCE
ALLEN E 98
UNIV MASSACHUSETTS,
WEB DU BOIS DEPT
AFROAMER STUDIES,
AMHERST, MA, 01003,
USA
ALLEN J 46
COLUMBIA UNIV, SCH
LAW, NEW YORK, NY
10027, USA
ALLOUCH E 56
UNIV PARIS 13, 10 RUE
ERARD, F 75012 PARIS,
FRANCE
ALPERS A 86
UNIV CALIF SAN
FRANCISCO, PROGRAM
MED ETH, DEPT MED,
SAN FRANCISCO, CA,
94143, USA
ALSOP S 15*
ALTHERR T 28
METROPOLITAN STATE
COLL, DENVER, CO,
80204, USA
ALTMANPALM N ... 105
REPRINT TREMBLAY CH,
OREGON STATE UNIV
DEPT ECON, BALLARD
EXTENS HALL 303,
CORVALLIS, OR, 97331,
USA
ALTSHULER SJ 98
UNIV ILLINOIS, SCH
SOCIAL WORK, URBANA,
IL, 61801, USA
ALTYNBAEV RZ 107*
ALVARADOZALDIVAR
G 92
AV UNIV & FANNY
ANITUA S-N, DURANGO
34000, MEXICO
AMATO PR 104
UNIV NEBRASKA,
LINCOLN, NE, 68588,
USA
AMBROSE SM 7
UNIV ILLINOIS, DEPT
ANTHROPOL, URBANA,
IL, 61801, USA
AMIR R 16
ODENSE UNIV, DEPT
ECON, DK 5230 ODENSE
M, DENMARK
ANDERSEN DL 42
SUNY ALBANY, NELSON
A ROCKEFELLER COLL
PUBL AFFAIRS & POLICY,
SCH INFORMAT SCI &
POLICY, ALBANY, NY,
12222, USA
ANDERSON CL 81
UNIV CALIF IRVINE,
IRVINE, CA, 92717, USA
ANDERSON GL 20
CALIF STATE UNIV LOS
ANGELES, LOS ANGELES,
CA, 90032, USA
ANDERSON L 20
UNIV ILLINOIS, CTR
URBAN EDUC RES &
DEV, CHICAGO, IL 1
60680 USA
ANDERSON M 72
UNIV LONDON
GOLDSMITHS COLL,
LONDON SE14 6NW,
ENGLAND
ANDERSON S 93
UNIV LONDON LONDON
SCH HYG & TROP MED,
DEPT PUBL HLTH &
POLICY, KEPPEL ST,
LONDON WC1E 7HT,
ENGLAND
ANDERSON SA 68
UNIV CONNECTICUT, SCH
FAMILY STUDIES,
MARRIAGE & FAMILY
THERAPY PROGRAM,
U-58, 348 MANSFIELD
RD, STORRS, CT, 06269,
USA
ANDERSON WP 84
MONASH UNIV, DEPT
PHYSIOL, CLAYTON, VIC
3168, AUSTRALIA
ANDERSSON EP 89
UNIV GOTHENBURG,
DEPT ADV NURSING
EDUC, BOX 1010,
S-43126 MOLNDAL,
SWEDEN
ANDES S 92
UNIV ILLINOIS, DEPT
ECON, 2035 W TAYLOR,
CHICAGO, IL, 60614, USA
ANDREEV V 29*
ANDRIEU ML 56
HOP COLOMBIERE, SERV
PSYCHOL MED &
PSYCHIAT ADULTE, AVE
CHARLES FLAHAULT,
F-34000 MONTPELLIER,
FRANCE
ANFUSO D 43*
ANGUS S 82
UNIV SYDNEY, DEPT
PUBL HLTH &
COMMUNITY MED,
SYDNEY, NSW 2006,
AUSTRALIA
ANTHONY PAB 105
MONASTERE ND MT DES
OLIVIERS, SCHOELCHER
97233, MARTINIQUE
ANTINUCCIMARK G .. 67
14 MONTENOTTE RD,
LONDON N8 8RL,
ENGLAND
APPLETON S 27
UNIV OXFORD, OXFORD
OX1 2JD, ENGLAND
APTEL I 81
FAC MED TOULOUSE,
DEPT EPIDEMIOL ECON
SANTE & SANTE
COMMUNAUTAIRE, 37
ALLEES JULES GUESDE,
F-31073 TOULOUSE,
FRANCE
APTHEKER H 104
211 S 15TH ST, SAN
JOSE, CA, 95112, USA
ARBER S 93
UNIV SURREY, DEPT
SOCIOL, GUILDFORD GU2
5XH, SURREY, ENGLAND
ARENO RJ 42
NYU, LEONARD M STERN
SCH BUSINESS, 7-23
TISCH HALL, 40 W 4TH
ST, NEW YORK, NY,
10012, USA
ARENSBURG B 7
TEL AVIV UNIV, SACKLER
SCH MED, DEPT ANAT &
ANTHROPOL, IL-69978
TEL AVIV, ISRAEL
ARIAN A 52
CUNY GRAD SCH & UNIV
CTR, PROGRAM POLIT
SCI, 33 W 42 ST, NEW
YORK, NY, 10036, USA
ARIYO A 32
REPRINT JEROME A,
UNIV IBADAN, DEPT
ECON, IBADAN, NIGERIA
ARMSTRONG EM 92
UNIV MICHIGAN, DEPT
HLTH POLICY &
MANAGEMENT, 109 S
OBSERV, ANN ARBOR,
MI 48109, USA
ARMUS HL 77
UNIV TOLEDO, DEPT
PSYCHOL, TOLEDO, OH,
43606, USA
ARNOLD EM 100
FLORIDA STATE UNIV
INST HLTH & HUMAN
SERV RES, HMB 2035 E
PAUL DIRAC DR, SUITE
236, TALLAHASSEE, FL,
32306, USA
ARNOT B 48
GLASGOW CALEDONIAN
UNIV, DEPT ECON,
GLASGOW G4 0BA,
LANARK, SCOTLAND
ARONOW WS 86*
ARONOWITZ S 46*
AROS JR 72
UNIV GUAM, COLL EDUC,
EDUC RES & CURR
HUMAN SERV DIV,
MANGILAO, GU, 96923,
USA
ARTHUR CJ 104
17 BRISTOL RD,
BRIGHTON BN2 1AP, E
SUSSEX, ENGLAND
ARYEETEYATTON S .. 31
OHIO STATE UNIV,
KNOWLTON SCH
ARCHITECTURE, DEPT
GEOG, DEPT CITY & REG
PLANNING, 190 W 17TH
AVE, COLUMBUS, OH,
43210, USA
ASAI A 103
2469-6-625 NAGATSUTA,
MIDORI KU, YOKOHAMA,
KANAGAWA 226002,
JAPAN
ASOKAN MV 43
INDIAN STAT INST,
COIMBATORE, TAMIL
NADU, INDIA
ATHANASSIOU N 42
NORTHEASTERN UNIV,
COLL BUSINESS ADM,
313 HAYDEN HALL,
BOSTON, MA, 02115
USA
ATLAS GD 77
ALFRED UNIV, COLL
LIBERAL ARTS & SCI, DIV
PSYCHIAT, ALFRED NY,
14802, USA
ATLAS JA 77
YESHIVA UNIV ALBERT
EINSTEIN COLL MED,
BRONX CHILDRENS
PSYCHIAT CTR, 1000
WATERS PL, BRONX NY,
10461, USA
ATLAS PM 53
RUTGERS STATE UNIV
DEPT POLIT SCI,
PISCATAWAY, NJ, 08855,
USA
AURUTSHONER S ... 12
UNIV NOTTINGHAM, SCH
BUSINESS, CTR RES
ENTERPRISE EMERGING
MARKETS, NOTTINGHAM
NG7 2RD, ENGLAND
AUSTIN JB 99
REPRINT DANKWORT J,
UNIV HOUSTON GRAD
SCH SOCIAL WORK,
HOUSTON, TX, 77204,
USA
AUWAL MA 9
CALIF STATE UNIV LOS
ANGELES, LOS ANGELES,
CA, 90032, USA
AUYERO J 103
SUNY STONY BROOK,
STONY BROOK, NY,
11794 USA
AVERARD H 91
UNIV BIRMINGHAM,
BIRMINGHAM B15 2TT,
W MIDLANDS, ENGLAND
AVINERI S 50
HEBRA UNIV, INST
EUROPA STUDIEN,
JERUSALEM, ISRAEL
AVTGIS TA 77
W VIRGINIA UNIV, DEPT
COMMUN STUDIES,
MORGANTOWN, WV,
26506, USA

* NO ADDRESS AVAILABLE. SEE PUBLISHERS ADDRESS DIRECTORY AS AN ALTERNATE.

Rys. 7. Fragment indeksu autorów i adresów do *Current Contents*

LIBRARY & INFORMATION SCIENCES

166WF

BEHAVIORAL & SOCIAL SCIENCES LIBRARIAN

HAWORTH PRESS INC

ARTICLES AND ABSTRACTS IN ENGLISH

VOL.17 NO.1 1998

From research to policy: A look from an information perspective at the process of developing a mental health parity report. *A. Hanson* 1

Impact of politics on Chinese periodicals, 1960-1995: A content analysis of four selected [illegible] 21

Building psychology collections using core journal lists: An annotated bibliography. *D.M. Schoen, S.M. Hinn* 55

The two Lindesmith Center libraries on drug policy reform: The traditional library and the virtual library. *L. Hallingby* 63

Czech and Slovak libraries in the 1990s: Selected annotated bibliography of articles in English. *J. Hurych, J. Gaidun, S. Iden* 73

THE INTERNET CONNECTION

Identifying useful websites. *J. Clark* 91

ELECTRONIC ROUNDUP

Librarians and digital environments. *B. Anderson* 95

167TH

JOURNAL OF EDUCATION FOR LIBRARY AND INFORMATION SCIENCE

ASSOC LIBR INFO SCI EDUC

ARTICLES AND ABSTRACTS IN ENGLISH

VOL.39 NO.4 AUTUMN 1998

PAPERS FROM THE ALISE ANNUAL CONFERENCE, JANUARY 6-9, 1998

Some thoughts on "just for you" service in the context of domain expertise. *E. Davenport, R. Cronin* 264

Mental models theory - Applications for library and information science. *G. Michell, P. Dewdney* 275

Reconstituting the public library users of the past - An exploration of nominal record linkage methodology. *C.K. Malone* 282

Fighting McCarthyism through film - A library censorship case becomes a Storm Center. *L. Robbins* 291

Three tendencies and three challenges for a new century. *J.R. Schement* 312

Online searching in transition - The importance of teaching "interaction" in library and information science education. *H. Xie, C. Cool* 323

OF SPECIAL INTEREST

Editorial

Papers from the ALISE Annual Conference - January 6-9, 1998 - Royal Sonesta Hotel, New Orleans, Louisiana - Editorial. *J.J. Mika, R.R. Powell* 246

Continuing Education

Continuing professional education: Luxury or necessity? *D.E. Weingand* 332

International Library Education

The status of LIS education in Saudi Arabia. *H.A. Alsereihy* 334

The Visible College

WOOing the millennium. *L. Main* 339

Research Record

Doctoral dissertations in progress. *M. Kim* 343

CONTINUED

© 1999 by ISI® CURRENT CONTENTS®

Rys. 8. Fragment spisów treści czasopism z dziedziny bibliotekoznawstwa i informacji naukowej

Historia indeksów słów kluczowych jako nowych form opracowań bibliograficznych wiąże się z nazwiskiem amerykańskiego inżyniera, Hansa Petera Luhna, związanego z International Bussines Machine Corporation (IBM), który opublikował w 1959 r. pracę *Key-Word-In Context Index for technical literature*, stąd skrót KWIC. Po raz pierwszy zaprezentowano indeks permutacyjny na konferencji międzynarodowej na temat informacji naukowej w Waszyngtonie w 1958 r. W literaturze, zwłaszcza z lat siedemdziesiątych, termin „indeksy permutacyjne" odnoszony jest najczęściej do indeksu KWIC, gdyż uważa się, że tylko w tego rodzaju indeksach następuje permutacja, czyli przestawienie elementów zbioru[10]. Autorzy *Słownika encyklopedycznego terminologii języków i systemów informacyjno-wyszukiwawczych* umieścili w nim hasło <<indeks permutacyjny>> „powstały w wyniku zastosowania operacji permutacji"[11] oraz terminy „indeks KWIC, indeks KWOC, Indeks WADEX", których definicje jednoznacznie identyfikują je z indeksem permutacyjnym. Podobnie w *Tezaurusie informacji naukowej* artykuł deskryptorowy „Indeks permutacyjny" posiada następującą strukturę[12]:

Indeks permutacyjny
NU indeks permutowany
permutacyjny indeks
permutowany indeks
PD rodzaje indeksów
SD indeks
WD indeks KWIC
indeks KWOC
indeks Wadex
KD indeks automatyczny
indeks permutacyjny do tezaurusa
indeks rotacyjny
indeks słów kluczowych
indeks tytułowy

Rodzaj indeksu, jakim jest indeks permutacyjny, wyodrębniono ze względu na technikę jego sporządzania, natomiast indeks słów kluczowych jako rodzaj indeksu rzeczowego – wyróżniono ze względu na za-

[10] Zob. na ten temat A. Sitarska: *Nowe metody...*, s. 186; A. Sitarska, H. Zasadowa: *Specjalistyczne wydawnictwa informacyjne. Problematyka i przegląd.* Warszawa 1973, s. 75 - 76; E. Chmielewska-Gorczyca: *Indeksy permutacyjne.* Warszawa 1977, s. 4; J. Robowski: *Analiza indeksów opracowywanych maszynowo.* Warszawa 1974.

[11] *Słownik encyklopedyczny terminologii języków i systemów informacyjno-wyszukiwawczych.* Red. nauk. B. Bojar. Warszawa 1993, s. 48.

[12] E. Chmielewska-Gorczyca: *Tezaurus informacji naukowej.* Warszawa 1992, s. 169.

stosowany układ. I w tym kontekście oba terminy są ze sobą kojarzone. W praktyce działalności informacyjnej, bardziej rozpowszechniony jest termin „indeksy słów kluczowych", używany w znaczeniu indeksu wykazującego w układzie alfabetycznym zapisy indeksowe słów kluczowych, najczęściej wybrane z tytułów dokumentów. Słowo kluczowe (ang. keyword; franc. mot-clé; niem. Schlüsselwort; ros. ključevoe slovo) oznacza wyraz lub ciąg wyrazów zaczerpnięty z tekstu dokumentu (np. tytułu, abstraktu), charakteryzujący jego treść.

Indeksowanie metodą KWIC czyli za pomocą słów kluczowych w kontekście polega na takim tworzeniu zapisów indeksowych dla określonego tytułu, że grupa wyrazów znaczących pochodzących z tytułu, która ma być permutowana, wypisywana jest wielokrotnie w układzie alfabetycznym według każdego słowa kluczowego z zachowaniem oryginalnego kontekstu słownego. Innymi słowy, każdy tytuł dokumentu analizowany jest jako zbiór słów kluczowych, dla którego w procesie automatycznego przetwarzania tworzy się odpowiednie permutacje. Ilość zapisów indeksowych dla danego tytułu jest mierzona liczbą słów kluczowych występujących w jego strukturze. Np. w tytule *Problemy normalizacyjne w bibliografii regionalnej* można ustalić następujące słowa znaczące: Problemy, normalizacyjne, bibliografii, regionalnej.

Zdania układa się według alfabetycznej kolejności słów kluczowych, uwzględniając wymóg jednakowej liczby znaków w wierszu :

lizacyjne w **bibliografii** regionalnej.=Problemy norma
Problemy **normalizacyjne** w bibliografii regionalnej
gionalnej.=**Problemy** normalizacyjne w bibliografii re
bibliografii **regionalnej**.=Problemy normalizacyjne w

Do przeszukiwania służy kolumna środkowa (zaznaczona czcionką pogrubioną).

Przy wyborze słów kluczowych można zastosować dwie metody: metodę **listy wzorcowej słów kluczowych**, tzn. w procesie automatycznego porównywania tytułów dokumentów (czy wyrażeń w abstrakcie) z listą wzorcową, każde słowo z tytułu znajdujące się na liście zostaje uznane za słowo kluczowe i stanowi podstawę zapisu indeksowego. Częściej stosowana jest metoda **listy wzorcowej słów niekluczowych**, według której każde słowo tytułu (abstraktu) występujące jednocześnie w tytule i na liście nie zostaje zidentyfikowane jako słowo kluczowe[13]. Obie wymienione metody mają dodatnie i ujemne cechy. Niewątpliwie lista wzorcowa słów kluczowych zapewnia mniejsze straty informacji, bowiem zachodzi mniejsze prawdopodobieństwo, iż zapisy indeksowe są konstruowane według słowa o małej wartości informacyjnej. Z drugiej strony zapisy tworzone są przeważnie na podstawie tytułu, który nie

[13] Metody te omówiła szczegółowo A. Sitarska: *Nowe metody...*, s. 129-138; A. Sitarska, H. Zasadowa: *Specjalistyczne wydawnictwa...*, s. 77-79.

zawsze odzwierciedla dokładnie treść dokumentu. Dla pewnej liczby słów kluczowych, które nie znalazły się na liście wzorcowej, nie powstaną zapisy indeksowe. Lista wzorcowa winna być na bieżąco uzupełniana nowymi terminami naukowymi i technicznymi. Jej zastosowanie jest ograniczone do bardzo wąskich dziedzin wiedzy o ujednoliconej i uporządkowanej terminologii.

Jak wcześniej zauważono, metoda listy wzorcowej słów niekluczowych znalazła w praktyce szersze zastosowanie, chociaż jej wykorzystanie powoduje szum informacyjny w zapisach indeksowych, gdyż istnieje duże prawdopodobieństwo wyłączenia z indeksu słów o dużej wartości informacyjnej.

Struktura zapisu indeksowego według metody KWIC wygląda następująco:

SŁOWO KLUCZOWE w kontekście całego tytułu lub jego części + KOD ADRESOWY

Słowa kluczowe uporządkowane alfabetycznie tworzą kolumnę wyszukiwawczą, zwykle w środku wiersza, z lewej i z prawej strony słowa umieszczony jest kontekst. Dla jednego dokumentu konstruuje się średnio od 6 do 7 zapisów indeksowych. W sytuacji, gdy kontekst jest bardzo rozbudowany i nie mieści się w wierszu, tzn. przekracza dopuszczalny limit znaków, wówczas dalsza część kontekstu jest przenoszona na początek wiersza. Przeciętna długość wiersza wynosi od 60 do 100 znaków. Aby zapewnić większą sprawność informacyjną zapisu indeksowego, koniec tytułu dokumentu zaznacza się kropką i znakiem równości (.=) . Najczęstszym rozwiązaniem jest przeznaczenie dla jednego zapisu tylko jednego wiersza, co wiąże się z koniecznością automatycznego obcięcia kontekstu. Znakiem obcięcia kontekstu jest plus (+). Przy wyborze długości wiersza w indeksie powinno się uwzględniać ogólną objętość tekstu, możliwości stosowanych urządzeń drukujących indeks oraz właściwości dziedziny nauki, dla której indeks się sporządza[14].

Kod adresowy znajduje się z prawej strony zapisu indeksowego. Jego struktura zmieniała się wielokrotnie w różnych indeksach, w zależności od funkcji, jaką pełnił. Jeżeli indeks jest spisem pomocniczym do wydawnictwa bibliograficznego to – jak w tradycyjnym indeksie rzeczowym – kodem adresowym jest numer pozycji w zrębie głównym bibliografii. Jeśli jednak indeks słów kluczowych tworzy samoistne wydawnictwo bibliograficzne, to struktura kodu adresowego zawiera także elementy, które kierują użytkownika bezpośrednio do źródła – m.in. skrót tytułu czasopisma. Najczęściej stosowany jest amerykański system kodowania czasopism CODEN, według którego każdy tytuł jest wyrażony w postaci kodu pięcioliterowego, do którego dodana jest szósta kontrolna lite-

[14] E. Chmielewska-Gorczyca: *Indeksy...*, s. 10.

ra, np. OLENDN – kod czasopisma „Optics and Laser in Engineering"; CCENDW – kod czasopisma „Computers & Chemical Engineering"; PRZGAL – kod czasopisma „Przegląd Geologiczny". Ponadto w kodzie adresowym podaje się oznaczenie tomu czasopisma oraz numeru strony, na której rozpoczyna się dany artykuł.

Najlepszą ilustracją indeksu KWIC jako samodzielnego wydawnictwa informacyjnego jest publikacja ciągła „Chemical Titles" (CT) – „Current Author and Keyword Indexes from Selected Chemical Journals", która wymienia tytuły najważniejszych artykułów naukowych z blisko 800 opublikowanych głównych czasopism chemicznych, i „Bio-Research Titles" (BRT) dla szeroko rozumianych nauk biologicznych. CT ukazuje się dwa razy w tygodniu i zawiera w przybliżeniu 240 000 tytułów. Oba wydawnictwa bibliograficzne mają nieograniczony zasięg terytorialny i wykorzystują wybrane tytuły czasopism, będących podstawowym źródłem dla międzynarodowych bibliografii analitycznych, odpowiednio dla „Chemical Abstracts" i „Biological Abstracts". Zarówno CT, jak i BRT udostępniają użytkownikowi szybką, kompletną informację bibliograficzną o bieżącym piśmiennictwie naukowym, która w założeniu powinna wyprzedzać, znacznie szerszą pod względem formalno-wydawniczym, informację zawartą w bibliografiach analitycznych, co jest możliwe tylko dzięki zastosowaniu w procesie redagowania i wydawania obu indeksów nowoczesnej techniki komputerowej.

Struktura tych bibliografii sygnalnych przedstawia się następująco:

1. Właściwy indeks permutacyjny typu KWIC, w którym zapisy indeksowe są tworzone na podstawie tytułów artykułów z czasopism, kod adresowy (symbol literowy według systemu CODEN, numer czasopisma, numer strony).

2. Spis bibliograficzny artykułów występujących w indeksie, ułożony alfabetycznie według symboli CODEN. Na pierwszym miejscu umieszcza się skrócony tytuł danego czasopisma, a w jego obrębie opisy bibliograficzne artykułów, w kolejności pojawiania się w nim.

3. Indeks autorski, wykazujący zapisy indeksowe nazw autorów wraz z kodami adresowymi o takiej samej strukturze, jaka występuje w indeksie KWIC.

Indeksy typu KWOC (ang. key-word-out of- context; franc. mot-clé hors du contexte; niem. KWOC-Register, permutiertes Register; ros. permutacionnyj ukazatel' ključevoe slovo vne konteksta) czyli słów kluczowych poza kontekstem, podobnie jak charakteryzowane powyżej indeksy KWIC, wykorzystują słowa kluczowe wybrane z tytułu dokumentu na podstawie bądź listy wzorcowej słów kluczowych, bądź listy wzorcowej słów niekluczowych. Różnica występuje w strukturze zapisu indeksowego, który ma następującą postać:

SŁOWO KLUCZOWE + pełny tekst tytułu (wraz ze słowem kluczowym) + KOD ADRESOWY

Anna Sitarska zwraca uwagę, że indeksy KWOC są częściej wykorzystywane przez użytkowników ze względu na podobieństwo ich formy zewnętrznej do tradycyjnych form indeksów, a także – w przeciwieństwie do indeksów KWIC – brak obcięć tytułów[15]. Dwukrotne przytaczanie w zapisie indeksowym słowa kluczowego, tj. raz jako hasła, drugi raz w tekście tytułu, a następnie wielokrotne powtarzanie pełnego tekstu tytułu, bez stosowania ograniczeń jego długości, znacznie zwiększają objętość indeksu KWOC. Tego typu indeksy znalazły częstsze zastosowanie w bibliografiach retrospektywnych, czego przykładem może być polski *Indeks KWOC do Przeglądu Piśmiennictwa Zagadnień Informacji* za lata 1962 – 1966, zredagowany w dwóch tomach, z których pierwszy stanowił podstawowy wykaz bibliograficzny, a drugi – właściwy indeks permutacyjny KWOC[16] (rys. 9 i 10).

Indeksy WADEX (Word – and-Author-InDEX) są odmianą indeksów KWOC, polegającą na włączeniu do zapisu indeksowego nazwisk autorów, uporządkowanych alfabetycznie. W rezultacie występują zapisy pod słowem kluczowym i zapisy autorskie o postaci:

NAZWISKO AUTORA + TYTUŁ PUBLIKACJI + KOD ADRESOWY

Po raz pierwszy zastosowano indeks WADEX do „Applied Mechanics Review" – bibliografii analitycznej o zasięgu międzynarodowym z zakresu mechaniki stosowanej i innych pokrewnych dziedzin inżynieryjnych, ukazującej się od 1948 r. Strukturę indeksu WADEX zilustrowano poniżej na przykładzie zapisu indeksowego dla jednego artykułu.

PALUSZKIEWICZ A. : Propozycja ułatwienia retrospektywnej konwersji katalogów współpracujących bibliotek akademickich.
PRZB 96 – 04 – 315

Zapisy w indeksie typu WADEX

AKADEMICKI PRZB 96 – 04 – 315
PALUSZKIEWICZ A. : PROPOZYCJA UŁATWIENIA RETROSPEKTYWNEJ KONWERSJI KATALOGÓW WSPÓŁPRACUJĄCYCH BIBLIOTEK AKADEMICKICH

BIBLIOTEKA PRZB 96 – 04 – 315
PALUSZKIEWICZ A. : PROPOZYCJA UŁATWIENIA RETROSPEKTYWNEJ KONWERSJI KATALOGÓW WSPÓŁPRACUJĄCYCH BIBLIOTEK AKADEMICKICH

---

[15] A. Sitarska, H. Zasadowa: *Specjalistyczne wydawnictwa...*,s. 84.

[16] *Indeks KWOC do Przeglądu Piśmiennictwa Zagadnień Informacji za lata 1962-1966.* T. 1: *Podstawowy wykaz bibliograficzny*; T. 2. *Indeks permutacyjny KWOC.* Warszawa 1969.

BIBLIOTEKOZNAWSTWO, BIBLIOTEKARSTWO W OGOLE

1253 69/ 1/ 124
COATES E. J.: LIBRARY SCIENCE AND DOCUMENTATION LITERATURE: A NEW DEVELOPMENT IN INTERNATIONAL COOPERATION. BIBLIOTEKOZNAWSTWO I LITERATURA DOKUMENTACYJNA-NOWY KIERUNEK WSPOLPRACY MIEDZYNARODOWEJ. LIBR. ASS. REC. 1968 NR 7, S. 178-179, BIBLIOGR., POZ. 1.

1254 69/ 1/ 125
SZEKELY A.: DAS MEDIZINISCHE BIBLIOTHEKSWESEN IN UNGARN. BIBLIOTEKARSTWO W ZAKRESIE MEDYCYNY NA WEGRZECH[BIBLIOTECZNA SLUZBA INFORMACJI]. INSPEL INTERN. NEUSLETT. SPEC. LIBR. 1968 NR 1, S. 27-29.

1255 69/ 1/ 126
INTERNATIONAL MEDICAL LIBRARIANSHIP. MIEDZYNARODOWE BIBLIOTEKARSTWO MEDYCZNE. SPEC. LIBR. 1968 NR 6, S. 463.

1256 69/ 1/ 127
MOLNAR P.: THE CONCEPTION AND INTERRELATION OF BIBLIOLOGY AND LIBRARY SCIENCE FORMULATED IN RECENT DEBATES IN SOCIALIST COUNTRIES. POJECIA I WSPOLZALEZNOSC BIBLIOTEKOZNAWSTWA I BIBLIOTEKARSTWA. SFORMULOWANE PODCZAS NIEDAWNYCH OBRAD W KRAJACH SOCJALISTYCZNYCH. LIBRI 1968 NR 1, S. 1-34, BIBLIOGR., POZ. 79.

1257 69/ 1/ 128
WIECKOWSKA M.: STAN I KIERUNKI BADAN W ZAKRESIE BIBLIOTEKARSTWA[PRACE NAUKOWO-BADAWCZE W BIBLIOTEKACH]. BIBLIOTEKARZ 1968 NR 5, S. 131-137.

1258 69/ 1/ 129
SCHUCHMANN W.: NEUE MASSSTABE FUR DIE BIBLIOTHEKSARBEIT. ZUR VERORDNUNG UBER DIE AUFGABEN DES BIBLIOTHEKSSYSTEMS BEI DER GESTALTUNG DES ENTWICKELTEN GESELLSCHAFTLICHEN SYSTEMS DES SOZIALISMUS IN DER DDR. NOWE WYMAGANIA W STOSUNKU DO DZIALALNOSCI BIBLIOTECZNEJ. NA MARGINESIE ZARZADZENIA O ZADANIACH SIECI BIBLIOTECZNEJ W ZAKRESIE KSZTALTOWANIA ROZWINIETEGO SYSTEMU SPOLECZNEGO SOCJALIZMU W NRD. BIBLIOTHEKAR 1968 NR 9, S. 881-886.

1259 69/ 1/ 130
RECOMMENDED SALARIES FOR QUALIFIED STAFF IN COLLEGES OF TECHNOLOGY AND OTHER ESTABLISHEMENTS. OF FURTHER EDUCATION. ZALECENIA NA TEMAT PLACY KWALIFIKOWANYCH PRACOWNIKOW BIBLIOTEK, LICEOW TECHNICZNYCH I INNYCH ZAKLADOW KSZTALCENIA. LIBR. ASS. REC. 1968 NR 7, S. 182.

1260 69/ 1/ 131
JESSE W. H., MITCHELL A. E.: PROFESSIONAL STAFF OPORTUNITIES FOR STUDY AND RESEARCH. MOZLIWOSCI STUDIOW I PRACY NAUKOWEJ DLA ZAWODOWYCH (BIBLIOTEKARZY). COLL. A. RES. LIBR. 1968 NR 2, S. 87-100.

1261 69/ 1/ 132
BUNDY M. L., WASSERMAN P.: PROFESSIONALISM RECONSIDERED. RAZ JESZCZE O ZAWODZIE BIBLIOTEKARZA. COLL. A. RES. LIBR. 1968 NR 1, S. 5-26.

1262 69/ 1/ 133
1967 SALARIES. UPOSAZENIE[DYPLOMANTOW SZKOL BIBLIOTECZNYCH] W 1967. SPEC. LIBR. 1968 NR 6, S. 459.

1263 69/ 2/ 396
LOS L.: WYMIANA ZAGRANICZNA WYDAWNICTW NAUKOWYCH I NIEKTORE ASPEKTY JEJ EFEKTYWNOSCI W PAN. NAUKA POL. 1968 NR 1, S. 77-91, TABL. 3.

1264 69/ 2/ 397
CYBULSKI R.: PROBLEMY ROZPOWSZECHNIANIA INFORMACJI POLSKIEJ AKADEMII NAUK. NAUKA POL. 1968 NR 1, S. 92-99.

1265 69/ 2/ 398
PRZEMOWIENIE PRZEDSTAWICIELA KOMITETU NAUKI I TECHNIKI DYR. MGR INZ. WOJCIECHA PIROGA. (NA VI ZJEZDZIE BIBLIOTEKARZY POLSKICH).[WSPOLPRACA BIBLIOTEK I SLUZBY INFORMACJI]. BIBLIOTEKARZ 1968 NR 3, S. 72-74.

1266 69/ 2/ 399
GASPAREC J.: SOCIOLOGICKE ASPEKTY KNIZNICE. SOCJOLOGICZNE ASPEKTY BIBLIOTEKI.[BIBLIOSOCJOLOGIA]. KNIHOVNIK 1968 NR 8, S. 270-274, BIBLIOGR., POZ. 9.

1267 69/ 2/ 400
RICHNELL D. T.: THE NATIONAL LIBRARY PROBLEM. ZAGADNIENIE BIBLIOTEKI NARODOWEJ[CENTRALNEJ W ANGLII]. LIBR. ASS. REC. 1968 NR 6, S. 148-153.

1268 69/ 2/ 401
PLUMB PN. W.: THE FUTURE OF THE LIBRARY ASSOCIATION. 3. POLICY AND STRUCTURE. PRZYSZLOSC STOWARZYSZENIA BIBLIOTEKARZY. POLITYKA A STRUKTURA[ORGANIZACYJNA].[

Rys. 9. Fragment spisu bibliograficznego (T. 1) w *Indeksie KWOC do Przeglądu Piśmiennictwa Zagadnień Informacji za lata 1969-1950*

OKRESLENIE FAKTOW PRAWNYCH I WYTYCZNYCH EKONOMICZNYCH ROZPOWSZECHNIANIA INFORMACJI W ZAKRESIE NAUKI I OSWIATY I WPLYWU NA NIA PRAWA AUTORSKIEGO.
1885- 69/ 3/ 673

ORGANIZACYJNO-PRAWNE ZAGADNIENIA . DOSKONALENIA INFORMACJI O ODKRYCIACH NAUKOWYCH.
66- 69/ 5/ 949

ZAUTOMATYZOWANE WYSZUKIWANIE INFORMACJI PRAWNICZEJ; STAN OSIAGNIEC.
745- 69/ 5/ 986

PRZEPISY PRAWNE DLA BIBLIOTEK NAUKOWYCH I FACHOWYCH WG STANU NA DZIEN 1. VI. 68 R.
2471- 69/ 5/ 1117

ZAGADNIENIA PRAWNE INFORMACJI NAUKOWO-TECHNICZNEJ I EKONOMICZNEJ.
2509- 70/ 1/ 224

O SYSTEMIE WYDAWNICZYM BIEZACEJ BIBLIOGRAFII PRAWNICZEJ.
1247- 70/ 2/ 386

ROZWOJ PANSTWOWO-PRAWNYCH PODSTAW INFORMACJI I DOKUMENTACJI.
1893- 70/ 3/ 714

ZAGADNIENIA PRAWNE INFORMACJI NAUKOWO-TECHNICZNEJ I EKONOMICZNEJ.
2541- 70/ 3/ 771

O DOKUMENTACJIC HANDLOWO-I TECHNICZNEJ DOTYCZACEJ MONTAZU.[ZAGADNIENIA TERMINOLOGICZNE I FORMALNO-PRAWNE].
257- 70/ 4/ 833

SLOWNIK CREDOC[INFORMACJA I KLASYFIKACJA PRAWNA].
181- 70/ 5/ 1090

INFORMACJA I DOKUMENTACJA W DZIEDZINIE NAUK PRAWNYCH W WRL.
1074- 70/ 5/ 1166

ZAGADNIENIE UWZGLEDNIANIA SPECYFIKI INFORMACJI PRAWNEJ PRZY INDEKSOWANIU.
1902- 70/ 5/ 1250

PRAWO

MODEL WZROSTU LICZBY PUBLIKACJI NAUKOWYCH NA PODSTAWIE PRAWA LOTKI-BREDFORDA-ZIPFA.
37- 69/ 1/ 9

BIBLIOTEKI A PRAWA CZLOWIEKA[DO OSWIATY I KULTURY W KRAJACH W ROZWOJU].
1277- 69/ 2/ 410

TECHNIKA I PRZYSZLOSC ZASAD PRAWA AUTORSKIEGO.
1882- 69/ 2/ 476

PRAWA AUTORSKIE W DZIEDZINIE REPRODUKCJI FOTOGRAFICZNEJ.
1883- 69/ 2/ 477

FOTOKOPIOWANIE, PRAWO AUTORSKIE A BIBLIOTEKARZ.
1884- 69/ 2/ 478

MIEDZYNARODOWE SEMINARIUM W ZAKRESIE INTEGRACJI PRAWA WYNALAZCZEGO.
617- 69/ 3/ 578

CYBERNETYKA, PRAWO I SPOLECZENSTWO.
2437- 69/ 3/ 618

DOBOR KSIAZEK I PIEC PRAW, ROZWOJ BIBLIOTEKOZNAWSTWA, 9.
2639- 69/ 3/ 635

PRAWIDLOWOSCI ROZKLADU PUBLIKACJI W WYDAWNICTWACH PERIODYCZNYCH I CIAGLYCH Z DZIEDZINY ELEKTROTECHNIKI I ENERGETYKI[PRAWO ZIPFA].
1728- 69/ 3/ 672

OKRESLENIE FAKTOW PRAWNYCH I WYTYCZNYCH EKONOMICZNYCH ROZPOWSZECHNIANIA INFORMACJI W ZAKRESIE NAUKI I OSWIATY I WPLYWU NA NIA PRAWA AUTORSKIEGO.
1885- 69/ 3/ 673

FOTOGRAFICZNE ODTWARZANIE DZIEL CHRONIONYCH PRAWEM AUTORSKIM. SPRAWOZDANIE O ZALECENIACH SESJI UNESCO/BIPRI MIEDZYNARODOWE KOMITETY RZECZOZNAWCOW W PARYZU W DNIACH OD 1 DO 5 LIPCA 1968 R.
1887- 69/ 4/ 880

PROBLEMY PRAW AUTORSKICH W PROGRAMACH UNESCO.
1888- 69/ 4/ 1328

PRAWO PRZEDRUKU I FOTOKOPIOWANIE: EKSPERYMENT WSPOLPRACY.
1890- 70/ 1/ 157

PRAWO BRADFORDA A BIBLIOGRAFIA NAUKOWA.
1246- 70/ 2/ 345

ZESPOL DO STUDIUM MIEDZYNARODOWEGO PRAWA AUTORSKIEGO.
1891- 70/ 2/ 445

Rys. 10. Fragment indeksu permutacyjnego KWOC (T. 2)

KATALOG PRZB 96 – 04 – 315
PALUSZKIEWICZ A. : PROPOZYCJA UŁATWIENIA RETROSPEKTYWNEJ KONWERSJI KATALOGÓW WSPÓŁPRACUJĄCYCH BIBLIOTEK AKADEMICKICH
KONWERSJA PRZB 96 – 04 – 315
PALUSZKIEWICZ A. : PROPOZYCJA UŁATWIENIA RETROSPEKTYWNEJ KONWERSJI KATALOGÓW WSPÓŁPRACUJĄCYCH BIBLIOTEK AKADEMICKICH
PALUSZKIEWICZ A. PRZB 96 – 04 – 315
PALUSZKIEWICZ A. : PROPOZYCJA UŁATWIENIA RETROSPEKTYWNEJ KONWERSJI KATALOGÓW WSPÓŁPRACUJĄCYCH BIBLIOTEK AKADEMICKICH
RETROSPEKTYWNY PRZB 96 – 04 – 315
PALUSZKIEWICZ A. : PROPOZYCJA UŁATWIENIA RETROSPEKTYWNEJ KONWERSJI KATALOGÓW WSPÓŁPRACUJĄCYCH BIBLIOTEK AKADEMICKICH
WSPÓŁPRACA PRZB 96 – 04 – 315
PALUSZKIEWICZ A. : PROPOZYCJA UŁATWIENIA RETROSPEKTYWNEJ KONWERSJI KATALOGÓW WSPÓŁPRACUJĄCYCH BIBLIOTEK AKADEMICKICH

/kod adresowy PRZB 96 – 04 – 315 = Przegląd Biblioteczny 1996 z. 4 s. 315 – 322 /

Innym wariantem indeksu jest **indeks słów kluczowych bez kontekstu** (ang. keyword index; franc. index de mot-clés; niem. Schlüsselwortregister; ros. ukazatel' ključevych slov), wykazujący w szeregu alfabetycznym zapisy indeksowe samych słów kluczowych bez dodatkowych elementów wyjaśniających. W swej strukturze jest on najbardziej zbliżony do tradycyjnych indeksów przedmiotowych (rys. 11). Tego rodzaju indeks może być stosowany tylko jako spis pomocniczy do bibliografii takich dziedzin, które charakteryzują się uporządkowaną, jednoznaczną terminologia naukową. Interesującym przykładem są zapisy indeksowe złożone z jednego, wyraźnie określonego rodzaju słów kluczowych, np. indeks nazw związków chemicznych w „Chemical Abstracts" pod nazwą „Formula Index" (rys. 12), wykazujący w porządku alfabetycznym wzory sumaryczne związków chemicznych organicznych i nieorganicznych, wymienionych w tytułach lub abstraktach publikacji analizowanych w *CA*. Z kolei „Organism Index" w „Biological Abstracts" wykazuje w szeregu alfabetycznym nazwy wszelkich kategorii systematycznych organizmów świata zwierząt i roślin (rys. 13).

KEYWORD INDEX

The purpose of this index is to provide quick entry into the subject content of the abstracts. One or more keyword entries are derived from the title, text, or context of the abstract. **There is no specific relationship between the keyword phrases in the Keyword Index and the much more detailed index entries which appear in the subsequent CA Volume Indexes for the same abstract.** No major effort has been directed toward standardization of terms in the Keyword Index. Therefore, it is necessary to search several related terms to obtain all information on a certain subject. For instance, "heat" and "enthalpy" are used interchangeably. Likewise, to search for all articles on blood pressure, "hypertension" and "hypotension" as well as "blood pressure" are entry points. Synonyms, however, are not usually included as additional keywords for the same abstract. For example, if "solid soln" is the keyword phrase chosen for an abstract concerning solid solutions, then "mixed crystal" is not used. Several significant words may be used in a keyword entry allowing the user to locate pertinent information by a number of access points. "Catalyst cracking petroleum" is an example of a keyword entry with three significant terms, any of which is an entry point depending on the user's scope of interest. The Keyword Index is not an articulated index; the words need not have a syntactical relationship. In those instances where chemical substances are included in a keyword entry, the basic structural unit is used as a keyword entry. The name of the complete substance may at times also be used in its uninverted form, e.g., "isopropylphenanthrene." A chemical substance or class name standing alone as a keyword implies preparation of that chemical species; the standard positional and isomeric locants are rarely used; all concepts and substance names are given in the singular form. Abbreviations and acronyms employed in keyword phrases are the same as those listed in the introduction to *CA* Issue No. 1 of the current Volume or those listed in the current issue of the *Index Guide*. Single-letter abbreviations, those that contain internal punctuation (for example, a.c., m.p.), and abbreviations that spell a word are not used. Keyword entries beginning with significant words from *CA* section titles are usually omitted from this index for abstracts appearing in the respective section; thus, the word "catalysis" may be the initial word of keyword entries for appropriate abstracts appearing in *CA* sections other than Section 67 (Catalysis, Reaction Kinetics, and Inorganic Reaction Mechanisms), but will appear only infrequently as the initial word for keyword entries for abstracts appearing in Section 67. As a reminder of this policy, "Also scan" references are found at keywords that are significant words in section titles. Thus, a *CA* reference under "Catalysis" indicates an abstract most likely outside of Section 67 (Catalysis, Reaction Kinetics, and Inorganic Reaction Mechanisms), while the "Also scan" reference at "Catalysis" reminds the searcher that the entire Section 67 should be scanned for abstracts of potential interest.

The first word of a keyword phrase appears at the left margin of a column. The remainder of the phrase and the reference are indented under it. If two or more keyword phrases begin with the same word, that word appears only once.

Patent abstracts are indicated by a P preceding the abstract number.

A
23187 cation ionophore heart electromechanics 423x
AA
673 chronic toxicity 468r
673 pharmacol 184v
673 toxicity 467q
ABA
protein alfalfa tissue culture 2937y
sunflower photosynthesis respiration 2942q
Abalone
glucose phosphate dehydrogenase 2145g
ABC
excinuclease specificity Escherichia 2195y
Abelmoschus
seed oil fatty acid 2915b
Abelson
transformed fibroblast EGF receptor 3452s
Abomasum
glucose starch absorption cattle 4120u
Abortifacient
review 652w
Abs
configuration cymantrene monosubstituted 5176d
configuration phlegmarurine A 5290m
configuration sclerosporin sclerosporal 5248d
Abscisate
clover cold resistance 3033f
metabolite mass spectrometry 2468q
potato tuber plasmalemma protein 2941p
Abscisic
acid protein alfalfa tissue culture 2937y
Absorption
carbonyl iron intestine mucosa 4083j
ether silica alumina P 4517d
methylcholanthrene Peyers patch 1601r
Absorptivity
mol aldehyde thiobarbiturate product 2469r
Abstraction
hydride hydrobenzene chloranil 4337v
hydrogen hydrazyl radical 4347y
potential surface 4313j
reaction thiophenoxy mediated mechanism 4418s
Abuse
potential methylenedioxymethamphetamine 546q
Acacia
root morphol phosphorus mycorrhiza 3028h
tannin conformation 4331p
Academic
institution survey lab safety 4247r
Acarbose
sucrase metab exercise 3387s
Acaricide
alkoxymethylthiazolimidazole prepn P 5046m
aminotriazine seed P 1841u
benzimidazolecarbamate prepn P 5028g
benzoylurea prepn P 4686h
benzyl ether prepn P 4639v
dioxinopyridine 4951r
milbemycin hydroxymilbemycin prepn P 4786j
toxicity honeybee 1537v
Accessory
sex organ eicosanoid Lymnaea 3082w
Acceptance
electrode 4378j
Acenaphthylene
spiro compd dioxazole isoxazole 4947u
Acenaphthylenylideneacetate
dipolar cycloaddn benzonitrile oxide 4947u
Acetal
bicyclic polymn review 5331a
ketone chiral aryl 4464g
Acetaldehyde
benzaldehyde prepn cinnamaldehyde P 4034u
cardiorespiratory inhibitory reflex 1693s
detn blood ethanol 1341u
ethanol metab [illegible]

metabolizing system beta lactam antibiotic 243p
Acetamide
borylsilyl deriv prepn isomerization 5123j
Acetamidonitrophenylpropanediol
prepn chloramphenicol intermediate P 4681c
Acetamidonitrophenylpropanone
Meerwein Ponndorf Verley redn P 4681c
Acetamidotrideoxyfluoromannopyranoside
methyl 5358q
Acetaminophen
liver toxicity carcinogenicity 365e
sulfate pharmacokinetics 114s
Acetate
nitrosation curtain 1547c
Acetic
acid condensation benzaldehyde P 4669e
acid conversion zeolite catalyst 4475p
acid cyclization formanilide 4833d
acid halobutenyl alkanoate prepn P 4534g
Acetoacetate
ethyl keto enol tautomerism 4466m
phosphorylation hexachlorocyclotriphosphazene 5151s
Acetone
blood vigilance performance 1432m
butanol fermn extn review 3728m
copyrolysis xylene 4477r
cyclocondensation ammonia P 5089w
purifn P 4527g
Acetonine
conversion triacetonamine 4822s
Acetophenone
benzaldehyde condensation DMF 4608j
redn deuterium labeling 4578s
Acetoxy
bicyclononanone 4554u
Acetoxymethylcholestane
prepn NMR 5319c
Acetoxymethyldihydropyranone
3252a
Acetoxyoxobenzofluorene
prepn intermediate antineoplastic antiviral P 4699q
Acetyl
beta glucosaminidase aminoglycoside toxicity kidney 229p
CoA hydrolase cytosol regulation 3280j
tetramic acid 4793r
Acetylacetone
alkylation alkali carbonate 4500t
Acetylaminoethylmethylenecarboxylate
prepn cyclocondensation 4793r
Acetylaminofluorene
hepatocyte nodule metab 1612v
Acetylation
cyclization phenyloxoindenylacetate P 4699q
pectin degree IR 2497y
Acetylcholine
brain cGMP protein kinase 988k
brain optic tectum bird 3136s
brain review 614k
liver glucose uptake pigeon 3083s
neuromuscular junction potential 904e
receptor brain Alzheimer disease 3512m
receptor coated vesicle 2554q
receptor gene mouse DNase sensitivity 1272j
receptor muscle neuromuscular transmission 913g
receptor neuromuscular junction regeneration 970y
receptor nicotinic myasthenia gravis review 3447u
receptor phencyclidine thienyl analog 513b
receptor subunit bromoacetyl mustard 901b
release brain substance B 1019g
release heart atrium adrenergic receptor 939v
release intestine substance P receptor 1035j
Acetylcholinesterase
brain distribution 1334w
brain synapse senescence 1290n

butyrylcholinesterase brain medulla oblongata 3224u
coated vesicle 2554q
DNA blastomere muscle Halocynthia 2498z
erythrocyte erythropoietin 1030d
histochem neuron brain 2082j
starling brain chlorfenvinphos 1549e
Acetylcysteine
hydroxybenzopyrene adduct 1590m
Acetyldeoxynivalenol
metab Fusarium 1570a
Acetylenedicarboxylate
cycloaddn pyrrolidinocyclohexene sulfur complex 4818c
nickelocene adduct oxidn chloroperbenzoic acid 4552m
Acetylenic
cyclopentanol oxy Cope rearrangement 4730t
indolizine 4807t
Acetylglucosaminidase
inhibitor iminoglucitol 5356n
Acetylide
copper cyclization nitrone 4718v
Acetylneuraminate
pyruvate lyase substrate specificity HPLC 2172p
Acetylphenylalanine
purifn P 5424h
stereoselective hydrolysis P 3841t
Acetylphenylaminobenzoate
cyclization 4843j
Acetylprocainamide
pharmacokinetics 148m
Acetylpyridinium
acetal redn ring cleavage 4827e
Acetyltransferase
arylalkylamine rhythm pineal catecholamine 965z
choline cytoplasm membrane brain 2104t
choline neuroblastoma T3 873u
choline neuron membrane interaction 972a
serotonin pineal light synaptic ribbon 870r
Achatina
sialate binding lectin purifn 3664n
Achiral
cocatalyst asym alkylation indanone P 4687n
Acid
alpn monocarboxylic dicarboxylic 4540f
base balance methyl methacrylate 1437s
base equil nervous system review 3194j
chloride esterification amino diphenol P 4679h
chloride esterification diphenol catalyst aminopyridine P 4679h
corrosion inhibitor toxicity 1406f
endoribonuclease walleyed pollack liver 2148k
etching sodium fluoride enamel lesion 505e
invertase Citrus development 2128b
ionization solvated protein thermodn 2010j
keto phenylenediamine 497[illegible]
mine water Escherichia structure 1489k
org analysis physiol fluid 2440z
org Tricholoma basidiospore germination 2705q
phosphatase endometrium ovarian cycle 3346s
phosphatase hepatopancreas crab cadmium 1484s
phosphatase immobilized deactivation urea 2270u
phosphatase isoenzyme Dictyostelium differentiation 2706r
phosphatase serum radiation indicator 2293d
phosphatase silica gel spectrophotometry 2495w
rain conifer magnesium potassium P 1838y
rain crop 1411d
rain quartzamendment soil microorganism 1494h
rain soil sulfate sulfmargance 4163h
rearrangement divinylhydroxycyclohexa=

dienone 4593a
secretion stomach famotidine 464m
secretion stomach omeprazole 462j
stomach mucosa ion channel review 3158e
stomach secretion famotidine 456k
Acidity
detn coffee titrimetry 3912s
historic paper air pollution 4239q
soil detn 4153g
Acidosis
heart pH adrenaline trout 3116k
heart physiol trout 3115j
Acinetobacter
antibiotic sensitivity 2785u
carbon phosphorus metab activated sludge 2695m
catechol dioxygenase gene catA cloning 1335g
soybean root nodule hydrogen oxidn 2669k
Aclacinomycin
A leukemia resistance 279e
Aclarubicin
lymphoma resistance immunity 280v
resistance lymphoma natural killer 376j
ACL3031
herbicide adjuvant sugar beet 1741m
Aconamine
fluoro analog 5358q
Acridine
phenyl prepn methylation 4842f
Acridone
nitro phenyl methylation 4842f
Acromegaly
growth hormone mol form secretion 789q
Acrosome
stabilizing factor glycoprotein semen 2008q
Acrylamide
polymer flocculant reaction chlorine 4503w
toxicity spinal cord tocopherol 4093n
Acrylate
cyclohexylurethane prepn monomer P 4567v
ethoxyanilino prepn intermediate antimalarial P 4834q
indolylacrylamino carbazolylacylamino prepn contraceptive 4800r
polymer toxicity 1405e
Acrylic
polymer silver chloride electrode P 2556r
ACTH
appetite opioid 844k
blood soman 1522r
corticoliberin review 641s
fragment peptide lysine P 5438r
lipid membrane interaction review 637[illegible]
nervous system cat 806z
neuron hypothalamus forebrain 843j
secretion CRF oxytocin vasopressin 819f
Actin
adrenal chromaffin secretion nicotine 930k
binding heat shock protein lymphoma 2006n
binding site myosin 1944e
fish hydrophobicity freezing 3955h
G interaction gelsolin calcium 1950d
gelsolin heterogeneity calcium 1946g
myosinlike microfilament mitotic spindle 3404c
platelet ADP ribosylation botulinum toxin 1565g
RNA polymerase B assocn 2106z
Actinide
isotope marine environment review 2275z
radium bone cancer polemic 2340s
Actinobacillus
periodontal disease diagnosis P 2578a
Actinoidin
structure carbohydrate glycosidic linkage 4724u
Actinomadura
antitumor anthracycline compd R20X2 P 3844e

Rys. 11. Fragment indeksu słów kluczowych w *Chemical Abstracts*

C_{14}
Carbon
ion (C_{14}^{+}) [144710-81-6], 150236d
ion (C_{14}^{2+}) [127723-50-6], 258882n
1,3,5,7,9,11,13-Cyclotetradecaheptayne [143270-71-9], 194242x
radical ion(1+) [143289-68-8], 225516y
$C_{14}AsCl_{6}F_{18}O_{6}S_{6}$
Compd ($C_{14}AsF_6(SO_3ClF)_{6}$), graphite intercalation, 172806m
$C_{14}AsF_6$
Compd ($C_{14}AsF_6$), graphite intercalation, 172806m
$C_{14}BrIr_4O_{14}$
Iridate(1-), μ-bromodi-μ-carbonyldodecacarbonyltetra- octahedro, tetraphenylphosphonium [117403-46-0], 49651c
$C_{14}Br_2N_4S_2$
Propanedinitrile, 2,2'-(3,5-dibromodithieno[3,2-b:2',3'-d]thiophene-2,6-diylidene)bis- [124638-58-0], 96679r
$C_{14}Br_2N_4S_3$
Propanedinitrile, [3,4-dibromo-5-[3,4-dibromo-5-(dicyanomethylene)-2(5H)-thienylidene]-2(5H)-thienylidene]- [149070-08-4], 96679r
$C_{14}ClD_{11}N_2O$
Hydrazinecarbonyl chloride, phenyl-d_5-(phenyl-d_5-methylene-d)- [148950-82-7], 72146a
$C_{14}Cl_8O_2$
9,10-Phenanthrenedione, 1,2,3,4,5,6,7,8-octachloro-
(±)- [113459-82-8], 94884e
(+)- [113459-85-1], 94884e
$C_{14}Cl_{10}O_2Rh$
Rhodate(1-), dicarbonylbis(pentachlorophenyl)-
N,N,N-tributyl-1-butanaminium [149641-12-3], 139611m
$C_{14}Cl_{12}$
Phenanthrene, 1,2,3,4,5,6,7,8,9,9,10,10-dodecachloro-9,10-dihydro- [14260-46-9] 225516y
$C_{14}Co_2O_{13}Rh_4$
Rhodate(2-), penta-μ-carbonyltetracarbonyl-μ-methanetetraylltetracarbonyldicobaltate)tetra-
(Co-Co)(6Co-Rh)(5Rh-Rh), bis(tetraphenylphosphonium) [123089-92-1], 49651c
$C_{14}Co_6GeO_{14}$
Cobalt, di-μ-carbonyldodecacarbonyl-μ-germanetetrayltetra-
(2Co-Co) [77018-35-0], 39442w
$C_{14}Co_4NiO_{14}$
Cobaltate(2-), octa-μ-carbonyltetracarbonyl(μ-carbonylnickelate)tetra-
bis(N,N,N-trimethylmethanaminium) [53636-05-0], 49651c
$C_{14}Co_6O_{13}$
Cobaltate(2-), penta-μ-carbonyloctacarbonyl-μ-methanetetraylhexa-
octahedro, bis(N,N-triethylethanaminium) [103931-73-3], 49651c
$C_{14}Co_6O_{14}$
Cobaltate(4-), octa-μ-carbonylhexacarbonylhexa-
octahedro, tetrapotassium, hexahydrate [12564-28-2], 49651c
$C_{14}CrFe_2O_{13}$
Chromate(2-), tetracarbonyl-μ-methanetetraylnonacarbonyltriferrate)-
(3Cr-Fe)(2Fe-Fe) [88859-41-4], 8943f
$C_{14}D_{10}$
Anthracene-d_{10} [1719-06-8], 179918f, 272250n
Benzene-d_5, 6,6'-(1,2-ethynediyl)bis- [19339-46-9], 225336q
radical ion(1-) [150823-33-9], 225336q
radical ion(1+) [91790-35-1], 225336q
$C_{14}D_{14}N_2O_2$
Diazene, bis(4-(methoxy-d_3)phenyl-2,3,5,6-d_4)-1-oxide, (Z)- [97208-35-0], 149838n
$C_{14}D_{14}O_2$
Benzene-d_5, 6,6'-[1,2-ethanediyl-1,1,2,2-d_4-bis(oxy)]bis- [148950-46-3], 71965m
$C_{14}F_8N_2$
Benzonitrile, 4,4'-azobis[2,3,5,6-tetrafluoro- [74632-44-3], 270456q
$(C_{14}F_8O_3)_n$
Poly[oxy(2,3,5,6-tetrafluoro-1,4-phenylene)oxycarbonyl(2,4,5,6-tetrafluoro-1,3-phenylene)carbonyl] [117170-73-7], P 272946y
$C_{14}F_9O_{11}Os_3P$
Osmium, undecacarbonyl[tris(trifluoromethyl)phosphine]tri-
triangulo [148674-85-6], 61582p
$C_{14}F_{10}$
Benzene, 1,1'-(1,2-ethynediyl)bis[2,3,4,5,6-pentafluoro- [13557-43-2], 28033a
Phenanthrene, decafluoro- [1580-20-7], P 86080p
$C_{14}F_{10}N$
Methyl, cyanobis(pentafluorophenyl)- [150886-69-5], 235527c
$C_{14}F_{10}N_2PtS_2$
Platinate(2-), bis(pentafluorophenyl)(thiocyanato-N)(thiocyanato-S)-
(SP-4-3)-, bis(N,N,N-tributyl-1-butanaminium) [148877-19-9], 95784w
$C_{14}F_{10}O_3$
Benzoic acid, pentafluoro-
anhydride [15989-99-8], 90854w
$C_{14}F_{12}O_6Os_2$
Osmium, hexacarbonyl[μ-[(1,2,3,4-η:1,4-η)-1,2,3,4-tetrakis(trifluoromethyl)-1,3-butadiene-1,4-diyl]]di-
(Os-Os) [181603-47-7], 282476h
$C_{14}F_{12}O_6Ru_2$
Ruthenium, hexacarbonyl[μ-[(1,2,3,4-η:1,4-η)-1,2,3,4-tetrakis(trifluoromethyl)-1,3-butadiene-1,4-diyl]]di-
(Ru-Ru) [142180-17-8], 282475h
$C_{14}F_{14}N_2$
Diazene, bis[2,3,5,6-tetrafluoro-4-(trifluoromethyl)phenyl]- [65171-20-2], 270456q
$C_{14}F_{14}N_2O$
Diazene, bis[2,3,5,6-tetrafluoro-4-(trifluoromethyl)phenyl]-
1-oxide [98583-35-6], 270456q
$C_{14}F_{24}$
Phenanthrene, tetracosafluorotetradecahydro- [306-91-2], 32149a, P 73861a, P 161635b, P 188306z, P 256545m, 273827t
dimer [150274-92-3], P 161635b
$C_{14}F_{24}N_2O_6$
Peroxide, bis[2,2,3,3-tetrafluoro-3-(2,2,3,3,4,4,5,5-octafluoro-1-pyrrolidinyl)-1-oxopropyl] [149826-54-5], P 160306g
$C_{14}F_{24}N_2O_8$
Morpholine, 4,4'-[dioxybis(1,1,2,2-tetrafluoro-3-oxo-3,1-propanediyl)]bis[2,2,3,3,5,5,6,6-octafluoro- [149904-01-8], P 160306g
$C_{14}F_{26}O_4$
Peroxide, bis(2,2,3,3,4,4,5,5,6,6,7,7,7-tridecafluoro-1-oxoheptyl) [42514-14-7], 118276y, P 138748g, P 141313a, P 141332x, P 167830h, P 181008c, P 181011y, P 204104a, P 250158a. For general derivs see *Chemical Substance Index*
$C_{14}F_{29}I$
Tetradecane, 1,1,1,2,2,3,3,4,4,5,5,6,6,7,7,8,8,9,9,10,10,11,11,12,12,13,13,14,14-nonacosafluoro-14-iodo- [307-63-1], P 11870k
$C_{14}F_{30}$
Tetradecane, triacontafluoro- [307-62-0], 249316y, 270532m
$C_{14}Fe_3MnO_{13}$
Manganate(1-), μ-carbonyltricarbonyl-μ4-methanetetraylnonacarbonyltriferrate)-
(2Fe-Fe)(3Fe-Mn) [93110-71-5], 8943f
$C_{14}Fe_3O_{13}W$
Tungstate(2-), tetracarbonyl-μ4-methanetetrayl(nonacarbonyltriferrate)-
(2Fe-Fe)(3Fe-W) [88657-59-4], 8943f
$C_{14}Fe_5O_{13}$
Iron, μ-carbonyldodecacarbonyl-μ5-methanetetraylpenta-
(5Fe-Fe) [79081-73-7], 8943f
$C_{14}Fe_4N_2O_{14}$
Ferrate(2-), tri-μ-carbonyldecacarbonyl-μ6-methanetetraylmitrosylhexa-
octahedro, bis(tetraphenylphosphonium) [104738-08-9], 49651c
$C_{14}HCl_{10}N_3$
Acetonitrile, [(pentachlorophenyl)azo][(pentachlorophenyl)hydrazono]- [149340-34-1], P 154028e
$C_{14}HCrFe_3O_{13}$
Chromate(1-), μ-carbonyltricarbonyl-μ4-methylidynetnonacarbonyltriferrate)-
(3Cr-Fe)(2Fe-Fe) [112680-34-9], 8943f
$C_{14}HF_{10}N$
Benzeneacetonitrile, 2,3,4,5,6-pentafluoro-α-(pentafluorophenyl)- [42238-34-6], 225527c
$C_{14}HF_{14}N$
Benzenamine, 2,3,5,6-tetrafluoro-N-[2,3,5,6-tetrafluoro-4-(trifluoromethyl)phenyl]-4-(trifluoromethyl)-
compd. with acetonitrile (1:1) [149380-72-3], 127264v
compd. with N-(ethynyl-d-oxy)-N-(methyl-d)methan-d_3-amine (1:1) [149380-74-5], 127264v
compd. with hexa(methyl-d_3)phosphoric triamide (1:1) [149380-75-6], 127264v
compd. with sulfinylbis[methane] (1:1) [149581-98-6], 127264v
compd. with tetrahydro-difuran-d_4 (1:1) [149380-73-4], 127264v
$C_{14}HFe_3O_{13}W$
Tungstate(1-), μ-carbonyltricarbonyl-μ4-methylidynetnonacarbonyltriferrate)-
(2Fe-Fe)(3Fe-W) [112680-38-1], 8943f
$C_{14}H_2$
1,3,5,7,9,11,13-Tetradecaheptayne [38646-98-9], 56841c
$C_{14}H_2Br_2N_4O_2$
Propanedinitrile, [4-bromo-5-[3-bromo-5-(dicyanomethylene)-2(5H)-furanylidene]-2(5H)-furanylidene]- [134714-15-1], 96679r
$C_{14}H_2Br_2N_4SSe$
Propanedinitrile, [4-bromo-5-[3-bromo-5-(dicyanomethylene)selenophene-2(5H)-ylidene]-2(5H)-thienylidene]- [149070-09-7], 96679r
$C_{14}H_2Br_2N_4S_3$
Propanedinitrile, [4-bromo-5-[3-bromo-5-(dicyanomethylene)-2(5H)-thienylidene]-2(5H)-thienylidene]- [128643-25-3], 96679r
$C_{14}H_2Br_2N_4Se_2$
Propanedinitrile, [4-bromo-5-[3-bromo-5-(dicyanomethylene)selenophene-2(5H)-ylidene]selenophene-2(5H)-ylidene]- [116086-62-5], 96679r
$C_{14}H_2ClF_{24}I$
1-Tetradecene, 14-chloro-3,3,4,4,5,5,6,6,7,7,8,8,9,9,10,10,11,11,12,12,13,13,14,14-tetracosafluoro-1-iodo- [150223-18-0], P 160075g
$C_{14}H_2Cl_2N_4SSe$
Propanedinitrile, [4-chloro-5-[3-chloro-5-(dicyanomethylene)selenophene-2(5H)-ylidene]-2(5H)-thienylidene]- [149070-10-0], 96679r
$C_{14}H_2Cl_2N_4S_2$
Propanedinitrile, [4-chloro-5-[3-chloro-5-(dicyanomethylene)-2(5H)-thienylidene]-2(5H)-thienylidene]- [128643-16-3], 96679r
$C_{14}H_2CrFe_2O_{13}$
Chromium, μ-carbonyltricarbonyl-μ-hydro-μ4-methylidynetnonacarbonyltriiron)-
(3Cr-Fe)(2Fe-Fe) [112680-38-3], 8943f
$C_{14}H_2F_{24}O_2$
7,8-Tetradecanedione, 1,1,2,2,3,3,4,4,5,5,6,6,9,9,10,10,11,11,12,12,13,13,14,14-tetracosafluoro- [148953-49-2], 72226b
$C_{14}H_2F_{24}O_4$
Peroxide, bis(2,2,3,3,4,4,5,5,6,6,7,7-dodecafluoro-1-oxoheptyl) [32687-76-6], P 140033p
$C_{14}H_3F_{24}I$
1-Tetradecene, 3,3,4,4,5,5,6,6,7,7,8,8,9,9,10,10,11,11,12,12,13,13,14,14,14-pentacosafluoro-1-iodo- [150223-20-4], P 160075g
$C_{14}H_3F_{26}$
1-Tetradecene, 1,1,1,2,2,3,3,4,4,5,5,6,6,9,9,10,10,11,11,12,12,13,13,14,14,14-hexacosafluoro- [56523-43-4], P 131502p, 144479k
$C_{14}H_2F_{28}$
Tetradecane, 1,1,2,2,3,3,4,4,5,5,6,6,7,7,8,8,9,9,10,10,11,11,12,12,13,13,14,14-octacosafluoro- [150067-51-9], P 225580q
$C_{14}H_2Fe_3O_{13}W$
Tungsten, tetracarbonyl-μ-hydro[μ4-(methylidyne-H)](nonacarbonyltriiron)-
(2Fe-Fe)(3Fe-W) [88657-63-9], 8943f
$C_{14}H_2N_2O_2$
1,3,5,7,9,11,13-Tetradecaheptayn-1-amine, 14-nitro- [148918-44-9], 71960a
$C_{14}H_2N_4O_2S_3$
Propanedinitrile, 2,2'-dithieno[3,2-b:2',3'-d]thiophene-2,6-diylidenebis-
S,S-dioxide [124638-59-1], 96679r
$C_{14}H_2N_4S_3$
Propanedinitrile, 2,2'-dithieno[3,2-b:2',3'-d]thiophene-2,6-diylidenebis- [115072-48-5], 96679r
$C_{14}H_2N_6$
1,4-Cyclohexadiene-1,4-dicarbonitrile, 2,5-bis(dicyanomethylene)- [25097-90-3], 49195g
$C_{14}H_3ClCo_6Ge_2O_{13}$
Cobalt, μ-carbonyldodecacarbonyl[μ-(chloromethylgermylene)]-μ4-germanetetrayltetra-
(2Co-Co) [148506-64-3], 39442w
$C_{14}H_3F_6O_{12}Os_3P$
Osmium, undecacarbonyl(1,1,1,3,3,3-hexafluoro-2-phosphino-2-propanol-P)tri-
triangulo [148674-83-4], 61582p
$C_{14}H_3F_{19}$
Benzene, 2,4-difluoro-1-(heptadecafluorooctyl)-
polymer with bis(4-fluorophenyl)methanone and 4,4'-[2,2,2-trifluoro-1-(trifluoromethyl)ethylidene]bis[phenol] [138776-39-4], 287421
$C_{14}H_3F_{25}$
1-Tetradecene, 3,3,4,4,5,5,6,6,7,7,8,8,9,9,10,10,11,11,12,12,13,13,14,14,14-pentacosafluoro- [67103-05-3], P 250164q
$C_{14}H_4BrCl_2F_7N_2$
1H-Pyrrole-3-carbonitrile, 4-bromo-2-(2,4-dichlorophenyl)-5-(heptafluoropropyl)- [147777-59-1], P 8679s
——, 4-bromo-2-(3,4-dichlorophenyl)-5-(heptafluoropropyl)- [147777-73-9], P 8679s
$C_{14}H_4BrD_5Se$
Benzene-d_5, [[(4-bromophenyl)ethynyl]seleno]- [149879-10-8], 139386y
$C_{14}H_4Br_4O_8S_2$
2,6-Anthracenedisulfonic acid, 3,4,7,8-tetrabromo-9,10-dihydro-9,10-dioxo-
disodium salt [151446-12-7], 270787a
$C_{14}H_4Br_{10}$
Benzene, 1,1'-(1,2-ethanediyl)bis-
decabromo deriv [137563-35-1], P 9852n
$C_{14}H_4Br_{10}O_2$
Benzene, 1,1'-[1,2-ethanediylbis(oxy)]bis[2,3,4,5,6-pentabromo- [61262-53-1], P 9815c
$C_{14}H_4ClF_{23}$
5,7-Tetradecadiene, 1-chloro-1,1,2,2,3,3,4,4,9,9,10,10,11,11,12,12,13,13,14,14,14-heneicosafluoro-
(E,E)- [148647-23-8], 48880y
$C_{14}H_4ClF_{24}I$
Tetradecane, 1-chloro-1,1,2,2,3,3,4,4,5,5,6,6,7,7,8,8,9,9,10,10,11,11,12,12-tetracosafluoro-14-iodo- [150223-10-2], P 160075g
$C_{14}H_4Cl_2F_8Sn$
5H-Dibenzo[b,f]stannepin, 5,5-dichloro-1,2,3,4,6,7,8,9-octafluoro-10,11-dihydro- [148803-86-5], 49490s
$C_{14}H_4Cl_2F_{20}$
5,7-Tetradecadiene, 1,14-dichloro-1,1,2,2,3,3,4,4,9,9,10,10,11,11,12,12,13,13,14,14-eicosafluoro-
(E,E)- [148626-22-6], 48880y
$C_{14}H_4Cl_2N_2O_6$
9,10-Anthracenedione, 1,8-dichloro-4,5-dinitro- [6305-90-4], 280773e
$C_{14}H_4Cl_2N_4$
Propanedinitrile, 2,2'-[1,3-phenylenebis(chloromethylidyne)]bis-
polymer with 1,6-hexanediamine [133028-50-9], 28725q
——, 2,2'-[1,4-phenylenebis(chloromethylidyne)]bis- [103134-51-6], 28725q
polymer with 1,6-hexanediamine [133028-49-4], 28725q
$C_{14}H_4Cl_6O_4$
Ethanedioic acid
bis(2,4,6-trichlorophenyl) ester [1165-91-9], 167318x, 240764w, 244946a
$C_{14}H_4Co_6Ge_2O_{13}$
Cobalt, μ-carbonyldodecacarbonyl-μ4-germanetetrayl[μ-(methylgermylene)]tetra-
(2Co-Co) [142575-13-3], 39442w
$C_{14}H_4D_4O_{10}Os_3S$
Osmium, decacarbonyl-μ-hydro[μ-[(tetrahydro-3,4-d_2-2-thienyl-3,4-d_2)-C²,S¹]]tri-
triangulo [150437-08-1], 203381a
$C_{14}H_4D_{10}$
Benzene-d_5, 6,6'-(1,2-ethanediyl)bis- [151380-61-3], 270436g
$C_{14}H_4D_{12}N_4O_2$
Methanone, (4-nitrophenyl)-1,3,5-triazatricyclo[3.3.1.1³,⁷]dec-7-yl-2,2,4,4,6,6,8,8,9,9,10,10-d_{12}- [149034-95-7], 116800a
$C_{14}H_4F_4$
Dicyclobuta[b,g]naphthalene, 3,4,7,8-tetrafluoro- [150324-39-3], 180307n

Rys. 12. Fragment „Formula Index" do *Chemical Abstracts*

microorganism
Development/ Pest Management/ Horticulture 49339
Foods ..... 55548 R
Metabolism/ biocatalyst 60275
Metabolism/ Microbiology/ Soil Science/ Methods 60901
Methods/ Bioprocess Engineering 52904
Methods/ Infection/ Systematics and Taxonomy/ cryptosporon 65528
Microbiology 61298
Microbiology/ Soil Science/ Ecology 54939
Models and Simulations/ Nutrition/ Digestive System 56734
Pollution/ contaminant 64195
Soil Science/ Nutrition 62410
Veterinary Medicine/ Animal husbandry/ rumen 49228
Waste Management 65302
Waste Management/ Pollution/ pathogenic 64208
microorganisms
Bioprocess Engineering/ Microbiology/ Soil Science 65478
Chemical Coordination/ Micro-organisms/ colonization/ epiphyte 53259
Digestive System 56731
Environmental Sciences/ Molecular Genetics/ Micro-organisms/ genetically engineered forms ..... 52012 R
Enzymology/ Methods/ discovery/ enzyme producing 60365
Foods/ food contaminant 55560
Freshwater Ecology 55063
Microbiology/ Methods/ quantification 60474
Microbiology/ Pollution ..... 64201 R
Soil Science/ Agriculture 49078
nannoplankton
Paleobiology/ paleobotany ..... 62504 †
Paleobiology/ Climatology 54929
picoplankton
Freshwater Ecology/ Climatology 54900
prokaryotes
Bioprocess Engineering/ Microbiology/ Ecology/ Biodiversity/ acidophilic/ chemolitho-autotrophic ..... 52647 R
Evolution/ Molecular Genetics 52782
Molecular Genetics/ Methods ..... 60398 R
protist
Ecology 54832
Enzymology/ Evolution 55458
Enzymology/ Molecular Genetics/ Evolution 55516
resistant microorganism
Pharmacology/ Infection 55981
rumen microbes
Nutrition/ Ingestion and Assimilation/ Animal Husbandry 49258
salt-tolerant microorganisms
Foods/ food contaminant 55559
soil microorganism
Climatology/ Terrestrial Ecology/ Biochemistry and Biophysics 50562
Horticulture/ Soil Science 65475
Pollution/ Waste Management/ Forestry 55787
Soil Science/ Waste Management/ Pollution 64088
Terrestrial Ecology/ Soil Science/ Animal Husbandry 49211

Viruses
bovine herpes virus type 1
Animal Husbandry/ Veterinary Medicine/ Infection/ pathogen 56383
drug-resistant virus
Reproductive System/ Infection/ transmission 56388
hematopoietic necrosis virus
Virology 66977
mycobacteriophage D29
Molecular Genetics/ Methods 61003
mycobacteriophage L5
Molecular Genetics/ Methods 61003
Oncorhynchus masou virus
Virology 66977
phage
Biochemistry and Biophysics/ Immune System/ Methods 61290
Infection/ Immune System/ Methods 60483
Methods/ Molecular Genetics 52156
Molecular Genetics/ Methods 61050
..... 61054
psittacine beak and feather disease virus
Integumentary System/ Veterinary Medicine/ Infection/ pathogen 56300
RNA viruses
Molecular Genetics/ Enzymology ..... 51731 R
Molecular Genetics/ Infection 56118
virus
Infection/ Aquaculture/ pathogen ..... 49686 R
Infection/ Nervous System/ neurotropic 61837
Infection/ Pharmacology/ Tumor Biology ..... 66583 R
Virology 66978
Waste Management/ Methods/ pathogen ..... 60335 R
viruses
Biochemistry and Biophysics 50301
Environmental Sciences/ Molecular Genetics/ genetically engineered forms ..... 52012 R
Epidemiology/ Infection ..... 56234 R
Toxicology/ Vector Biology/ Epidemiology/ Sanitation/ pathogen 65301
white spot syndrome virus
Infection/ Aquaculture/ crustacean/ pathogen 49706

Animal Viruses
animal viruses
Infection/ Aquaculture/ pathogen ..... 49687 R
aquabirnavirus
Infection/ Aquaculture/ pathogen ..... 49690 R
aquareovirus
Infection/ Aquaculture/ pathogen ..... 49690 R
arbovirus
Infection 56087

Animal Viruses
Borna disease virus
Immune System/ Infection/ pathogen 56433
Veterinary Medicine/ Infection/ Molecular Genetics/ veterinary pathogen 52142
bovine spongiform encephalopathy agent
Infection/ Epidemiology/ pathogen 64709
chicken anemia virus
Infection/ Methods/ Molecular Genetics/ pathogen 52419
Molecular Genetics/ Immune System/ Infection 56123
DNA tumor viruses
Enzymology ..... 51838 R
GAV
Infection/ Aquaculture/ gill-associated virus/ pathogen ..... 49690 R
gill-associated virus
Infection/ Aquaculture/ GAV/ pathogen ..... 49690 R
gut and nerve syndrome virus
Infection/ Aquaculture/ pathogen ..... 49690 R
helper viruses
Infection/ Immune System/ Tumor Biology 66885
hepatitis D virus
Vector Biology ..... 66963 R
hepatitis E virus
Vector Biology ..... 66963 R
hepatitis delta virus
Vector Biology ..... 66963 R
human hepatitis delta virus
Genetics/ Information Studies 56566
LOV
Infection/ Aquaculture/ Lymphoid organ virus/ pathogen ..... 49690 R
lymphoid organ virus
Infection/ Aquaculture/ LOV/ pathogen ..... 49690 R
P-PJ
Infection/ Aquaculture/ Parvo-like virus of Penaeus japonicus/ pathogen ..... 49690 R
PHRV
Infection/ Aquaculture/ Penaeid haemocytic rod-shaped virus ..... 49690 R
PRDV
Aquaculture/ Infection/ Virology/ Penaeid rod-shaped DNA virus/ inactivation/ infectivity/ pathogen 66986
parvo-like virus of Penaeus japonicus
Infection/ Aquaculture/ P-PJ/ pathogen ..... 49690 R
penaeid haemocytic rod-shaped virus
Infection/ Aquaculture/ PHRV ..... 49690 R
penaeid rod-shaped DNA virus
Aquaculture/ Infection/ Virology/ PRDV/ inactivation/ infectivity/ pathogen 66986
prion
Biochemistry and Biophysics 50799
Infection/ Nervous System/ Models and Simulations 54284
Nervous System/ Infection 56243
Nervous System/ Molecular Genetics/ Infection 56128
SMV
Infection/ Aquaculture/ Spawner isolated virus/ pathogen ..... 49690 R
scrapieXXX
Nervous System/ Biochemistry and Biophysics/ Infection/ pathogen/ prion 56190
spawner-isolated virus
Infection/ Aquaculture/ SMV/ pathogen ..... 49690 R
stunting syndrome agent
Infection/ Veterinary Medicine/ in vitro propagation/ pathogen 60143
TT virus
Molecular Genetics 52151
TTV
Infection/ Rheumatology/ transfusion-transmitted virus/ pathogen/ unenveloped single-stranded DNA virus 59881
transfusion-transmitted virus
Infection/ Rheumatology/ TTV/ pathogen/ unenveloped single-stranded DNA virus 59881
yellowhead virus
Infection/ Aquaculture/ pathogen ..... 49690 R

Animal Viruses
Adenoviridae
adenovirus
Biochemistry and Biophysics/ Methods/ infectivity/ maturation/ potential vector/ recombinant 61015
Cell Biology/ Molecular Genetics 51919
..... 52809
Cell Biology/ Molecular Genetics/ recombinant 52478
Digestive System/ Immune System/ gene vector 53783
Enzymology/ Respiratory System/ Molecular Genetics 52767
Immune System/ Genetics/ Microbiology/ Digestive System/ gene vector 56725
Infection/ Epidemiology/ Pulmonary Medicine/ pathogen 56679
Infection/ Neurology/ pathogen 56368
Molecular Genetics/ Clinical Immunology/ Oncology/ recombinant 56717
Molecular Genetics/ Nervous System/ gene vector 62003
Molecular Genetics/ Tumor Biology/ gene vector 66926
Sense Organs/ Molecular Genetics/ Methods/ gene vector 60489
Skeletal System/ Molecular Genetics/ Methods/ gene vector/ recombinant 60657
Tumor Biology/ vector 66893
Vector Biology/ Blood and Lymphatics/ pathogen 66319
Veterinary Medicine/ Digestive System/ Infection/ pathogen 56304
Virology 66993
adenovirus type 12
Biochemistry and Biophysics/ Immune System/ Infection 56416

† = Fossil Taxa; N = New Taxa; R = Review Articles; ? = Uncertain Identification

ORGANISM INDEX

Rys. 13. Fragment „Organisms Index" do *Biological Abstracts*

Indeksy cytowań bibliograficznych

W normie PN-89/N-01225 *Rodzaje i części składowe bibliografii*, obowiązującej od 1 stycznia 1990 r., termin „indeks cytowań" definiowany jest jako „bibliografia specjalna rejestrująca w powiązaniu dokumenty cytowane w przypisach bibliograficznych i bibliografiach załącznikowych oraz dokumenty je cytujące"[17]. *Słownik terminologiczny informacji naukowej* z 1979 r. uwzględnia termin „indeks cytowań bibliograficznych" w znaczeniu „wielojęzycznego indeksu sporządzanego na podstawie prac cytowanych w artykułach, składający się ze spisu cytowanych autorów i ich prac oraz ze spisu prac cytujących"[18]. Podobną definicję podaje *Słownik encyklopedyczny terminologii języków i systemów informacyjno-wyszukiwawczych* – „indeks, w którym funkcje indeksów hasła w zapisie indeksowym pełnią elementy opisu bibliograficznego: nazwiska autorów dokumentu (najczęściej artykułu) cytowanego przez autorów innych dokumentów oraz autorów cytujących danego autora"[19].

Początki koncepcji wprowadzania odsyłaczy bibliograficznych w literaturze naukowej sięgają drugiej połowy XIX wieku, kiedy to zaczął się ukazywać „Indeks Shepharda" do orzecznictwa amerykańskiego w zakresie prawa pracy. Obok opisu danego precedensu zapis indeksowy uwzględniał cytaty źródeł, powołujących się na dany przypadek. Z tym wiąże się powstanie szczególnego typu języka informacyjno-wyszukiwawczego, języka odsyłaczy bibliograficznych (języka cytowań bibliograficznych) wyspecjalizowanego w wyrażaniu cech formalnych dokumentu, przede wszystkim nazwisk autorów. Szersze zastosowanie tego języka stało się możliwe tylko dzięki rozwojowi technologii komputerowej. Struktura języka cytowań bibliograficznych oparta jest na relacjach asocjacyjnych, tzn. każdy odsyłacz bibliograficzny jest odbiciem jakiejś idei (myśli) zawartej we wcześniej opublikowanym dokumencie.

Lata pięćdziesiąte XX wieku przyniosły intensywny rozwój wiedzy naukowej, zwłaszcza obszarów badań interdyscyplinarnych. W związku z tym zaczęto poszukiwać nowoczesnych instrumentów informacyjnych, które z jednej strony usprawniłyby proces przekazywania informacji naukowej, z drugiej – umożliwiłyby jej wymianę między dyscyplinami naukowymi, ukazanie procesów integracyjnych w nauce. Odzwierciedlenie kognitywnych struktur wiedzy naukowej i obserwacja zmian w niej zachodzących stały się możliwe dzięki oryginalnym pomysłom Eugene'a Garfielda, założyciela Instytutu Informacji Naukowej w Filadelfii, placówki jedynej w swoim rodzaju, stosującej technikę komputerową do

---

[17] PN-89/-01225 *Bibliotekarstwo i bibliografia. Rodzaje i części składowe bibliografii. Terminologia.* Warszawa 1989.

[18] *Słownik terminologiczny informacji naukowej.* Wrocław1979, s. 51.

[19] *Słownik encyklopedyczny terminologii...*, s. 47.

wykazania tendencji rozwojowych w nauce, a przede wszystkim wykorzystującej analizę cytowań naukowych, której praktyczną realizacją są siatki cytowań dla określonej dziedziny, a następnie mapy i atlasy nauki[20].

Eksperyment z indeksem cytowań rozpoczął się w 1961 r., w którym zaprezentowano pierwszą bazę danych ISI – „Science Citation Index" (SCI) rejestrującą dane z zakresu nauk przyrodniczych, biomedycznych i techniki za lata 1959 – 1960. Pierwsza drukowana edycja SCI za rok 1961 ukazała się w 1963 r. i obejmowała dane bibliograficzne z ponad 600 czasopism z 28 krajów. SCI zaczął ukazywać się systematycznie od 1963 r. jako kwartalnik, a od 1977 jako dwumiesięcznik. W każdym roku opracowuje się kumulację roczną. Dane bibliograficzne za lata 1945 – 1954 i 1955 – 1964 zostały włączone do SCI w latach osiemdziesiątych[21].

W latach siedemdziesiątych ISI objął analizą cytowań najważniejsze czasopisma naukowe z zakresu nauk społecznych, co zapoczątkowało w 1973 r. „Social Science Citation Index". Nauki o sztuce i nauki humanistyczne uwzględnia, począwszy od 1976 r. „Arts and Humanities Citation Index" (A & HCI). Obecnie bazy danych tworzone w ISI odzwierciedlają wszystkie dziedziny wiedzy, dostarczając danych niezbędnych do mierzenia tempa rozwoju zarówno w dziedzinach przyrodniczych, jak i społecznych. Liczba czasopism w bazie SCI w ciągu kilkudziesięciu lat zwiększyła się wyraźnie: z 613 czasopism w 1961 r. do blisko 3500 w 1998 r. Charakteryzowane bazy danych stały się bardzo ważnym narzędziem bibliograficznym do bibliometrycznych badań nauki. Początkowo edycje papierowe SCI, a następnie na nośnikach elektronicznych (taśmach magnetycznych), zaś od końca lat osiemdziesiątych na dyskach optycznych CD-ROM, są rozpowszechniane w różnych krajach i wykorzystywane przez uczonych, menadżerów nauki, instytucje naukowe, biblioteki i ośrodki analizy informacji do zbierania informacji o publikacjach oraz informacji o cytowaniach. W odróżnieniu od innych źródeł informacji bibliograficznej, indeksy cytowań rejestrują oprócz standardowych danych bibliograficznych o pracach naukowych publikowanych w najbardziej renomowanych czasopismach naukowych, dane o cytowaniach, czyli opisy bibliograficzne cytowanych w pracach (w przypisach, bibliografii załącznikowej) źródeł. Obecnie ISI oferuje następujące wielodziedzinowe indeksy cytowań:

---

[20] I. Marszakowa-Szajkiewicz: *Bibliometryczna analiza współczesnej nauki.* Katowice 1996, s. 98-114.

[21] Zob. E. Garfield: *The new 1945 - 1954 SCI cumulation.* „Current Contents" 1988 vol. 19 nr 27 s. 3 - 10; Tenże: *The 1955 - 1964 Science Citation Index Cumulation.* „Current Contents" 1983 vol. 14 nr 5 s. 5-9; Tenże: Whats in a Cumulation? „Current Contents" 1987 vol. 18 nr 20 s. 3-7.

„Arts & Humanities Citation Index" – baza umożliwiająca dostęp do danych bibliograficznych, streszczeń i cytowań z zakresu sztuki i nauk humanistycznych, m.in. archeologii, architektury, studiów klasycznych, tańca, folkloru, językoznawstwa, literatury, muzyki, teatru;

„Science Citation Index" – baza obejmująca swym zakresem nauki przyrodnicze i techniczne, zapewniająca dostęp do bieżącej informacji bibliograficznej i cytowań pochodzących z 3500 najważniejszych światowych czasopism naukowych i technicznych;

„Social Sciences Citation Index" – baza rejestrująca dane o publikacjach z zakresu nauk społecznych, pochodzących z 1400 najważniejszych czasopism naukowych.

Ponadto w Instytucie Informacji Naukowej w Filadelfii przygotowano specjalistyczne indeksy cytowań (*Speciality Citation Index*) z zakresu następujących dziedzin[23] :

- Biochemii i biofizyki
  „Biochemistry & Biophysics Citation Index" (BBCI) – baza dostępna tylko na CD-ROM-ie, zawierająca bieżącą informację bibliograficzną i cytowania z ponad 3300 głównych publikacji; co roku wprowadza się do bazy ponad 162 000 pozycji z zakresu biochemii i biofizyki;
- biotechnologii
  „Biotechnology Citation Index" – rejestruje dane bibliograficzne, streszczenia i cytowania z 2800 tytułów najważniejszych czasopism naukowych oraz książek, materiałów z konferencji;
- chemii
  „Chemistry Citation Index" – indeks cytowań z zakresu nauk chemicznych; informacja bibliograficzna wraz z abstraktami pochodzi z ponad 1700 tytułów źródeł drukowanych;
- informatyki i matematyki
  „Compumath Citation Index" – źródło informacji bibliograficznej z zakresu informatyki i matematyki (m.in. sztuczna inteligencja i cybernetyka, oprogramowanie, sprzęt i architektura systemów komputerowych, interdyscyplinarne zastosowania informatyki, statystyka i prawdopodobieństwo, zastosowania matematyki w innych dyscyplinach wiedzy) rejestrujące zawartość ponad 500 czasopism;
- materiałoznawstwa
  „Materials Science Citation Database" – baza dostępna tylko na CD-ROM-ie, dostarcza bieżącą informację bibliograficzną i cytowania z ponad 1700 najważniejszych publikacji dotyczących m.in. ceramiki, tekstyliów i włókien, metali i metalurgii, metod wydobycia, minerałów, papieru, plastiku, polimerów, półprzewodników i nadprzewodników;

---

[23] Informacja zaczerpnięta z Internetu: http://www.isinet.com

- neurologii
  „Neuroscience Citation Index" – źródło zawierające streszczenia i cytaty w odniesieniu do szeregu dziedzin neurologii, ze szczególnym uwzględnieniem neurologii klinicznej i neurochirurgii, epilepsji i zaburzeń mięśniowo-ruchowych.

W strukturze indeksu cytowań wyróżnia się trzy podstawowe spisy: „Source Index", „Citation Index", „Permuterm Subjects Index". „Source Index" to indeks wykazujący w szeregu alfabetycznym zapisy indeksowe źródeł (prac cytujących), będących przedmiotem rejestracji bibliograficznej (w postaci przypisów, bibliografii załącznikowej) w „Citation Index". Opis bibliograficzny każdej publikacji składa się z uporządkowanego zespołu danych, obejmujących: nazwiska wszystkich autorów pracy wraz z inicjałami imion, tytuł pracy w języku angielskim, tytuł czasopisma w formie skróconej, oznaczenie tomu, numeru zeszytu, numeru pierwszej i ostatniej strony, rok publikacji, liczbę pozycji bibliograficznych cytowanych w pracy. Ponadto opis uwzględnia także adres pocztowy pierwszego autora, jeśli takie dane zostały umieszczone w publikacji. „Source Index" zawiera też indeks uzupełniający pod nazwą „Corporate Index" czyli indeks organizacji, łączący dwie sekcje: organizacyjną i geograficzną. Pierwsza wyszczególnia zapisy indeksowe instytucji naukowych według nazw krajów wraz z podaniem przy każdej instytucji wykazu autorów z nią związanych. Druga rejestruje w szeregu alfabetycznym zapisy nazw organizacji z podaniem kraju i miasta, w których się znajdują.

„Citation Index" wykazuje w porządku alfabetycznym nazwisk pierwszych autorów cytowanych, opisy bibliograficzne cytowanych w pracach naukowych źródeł. Każdy opis zawiera następujące dane:

- dane dotyczące nazwiska i inicjałów imion pierwszego autora cytowanego,
- dane na temat dokumentu cytowanego, tj. dwie ostatnie cyfry roku publikacji cytowanej pracy, skrót tytułu czasopisma, w którym znajduje się cytowana praca, numer tomu czasopisma oraz numer strony, na której rozpoczyna się cytowany dokument,
- dane na temat autorów cytujących wykazane w szeregu alfabetycznym nazwisk i inicjałów pierwszych autorów, obejmujące skrót tytułu czasopisma cytującego, tom, stronę i rok.

W „Citation Index" nie zastosowano podziału na dyscypliny i dziedziny wiedzy. Indeks, łącząc informacje o publikacjach oraz informacje o cytowaniach, umożliwia tworzenie wielu ważnych wskaźników charakterystyk publikacji naukowych, m.in. wskaźników wpływu wyrażających ogólną liczbę cytowań podzieloną przez ogólną liczbę pozycji; wpływu publikacji cytowanych wyrażających ogólną liczbę cytowań podzieloną przez liczbę prac cytowanych; efektywności – określających procent publikacji cytowanych wśród ogółu publikacji.

„Permuterm Subject Index" dołączono do SCI w 1966 r. Jest to indeks słów kluczowych z tytułów artykułów i stanowi odmianę indeksu permutacyjnego. Zapisy indeksowe obejmują pary słów kluczowych z tytułów publikacji zestawione w szeregu alfabetycznym. Obok każdej pary wykazane są nazwiska autorów, których prace w tytułach zawierają te słowa. Pełny opis publikacji można odszukać w „Source Index".

SCI zawiera również „Patent Index", wykazujący opisy wszystkich patentów cytowanych w artykułach.

Indeksy cytowań pozwalają śledzić rozwój nauki, powstawanie poszczególnych kierunków badawczych w różnych dziedzinach nauk przyrodniczych, społecznych i humanistycznych. Są wykorzystywane jako źródło do bibliometrycznej oceny dziedzin wiedzy, co w konsekwencji prowadzi do odzwierciedlenia wewnętrznej struktury nauki na różnych poziomach jej organizacji.

W literaturze poświęconej „Science Citation Index" zwraca się także uwagę na wiele ograniczeń tego źródła, np. faworyzowanie piśmiennictwa w języku angielskim, przede wszystkim anglosaskiego, preferowanie nauk podstawowych, takich jak fizyka teoretyczna, chemia teoretyczna, matematyka, w przeciwieństwie do nauk stosowanych i humanistycznych.

Bibliografie analityczne

Pośród publikacji informacyjnych szczególną grupę stanowią bibliografie analityczne, wyróżnione ze względu na rodzaj dostarczanych informacji – obok bibliografii rejestracyjnych, w których opisy bibliograficzne nie są uzupełnione ani adnotacjami, ani abstraktami, oraz bibliografii adnotowanych, zawierających opisy bibliograficzne opatrzone adnotacjami. W terminologii polskiej z zakresu bibliografii i informacji naukowej publikacje bibliograficzne, w których opisy uzupełnione zostały przez analizy dokumentacyjne (abstrakty), określane są kilkoma nazwami, przytoczoną wcześniej – „bibliografie analityczne" (ang. Abstract journal; franc. Revue d'analyse; ros. Referativnyj żurnal; niem. Referatezeitschrift) i drugą – „przeglądy dokumentacyjne". Według A. Sitarskiej, nazwa „bibliografie analityczne" posiada największą tradycję i najściślej określa charakter opracowania[24]. W normie PN-89/N-01225 *Rodzaje i części składowe bibliografii* występuje termin „bibliografia abstraktowa", także „bibliografia analityczna" na określenie bibliografii, w której opisy bibliograficzne uzupełnione są abstraktami. W *Słowniku terminologicznym informacji naukowej* bibliografia analityczna jest zdefiniowana jako „bibliografia adnotowana, w której adnotacje mają cha-

[24] A. Sitarska, H. Zasadowa: *Specjalistyczne wydawnictwa...*, s. 99.

rakter analiz dokumentacyjnych wskazujących lub analiz dokumentacyjnych omawiających"[25]. Bieżąca bibliografia analityczna bywa nazywana przeglądem dokumentacyjnym. Podobnie definiuje ten termin *Słownik encyklopedyczny terminologii języków i systemów informacyjno-wyszukiwawczych*[26]. Leon Marszałek, autor *Edytorstwa publikacji naukowych*, zaproponował projekt podziału i nazewnictwa odmian rodzajowych bibliografii analitycznych w sposób następujący: czasopismo abstraktowe, przegląd dokumentacyjny; zestawienie tematyczne; wykaz bieżących spisów treści czasopism; informacja ekspresowa; synteza informacyjna, synteza dokumentacyjna[27]. Czasopismo abstraktowe zawiera bieżącą bibliografię analityczną[28]. Terminem bliskoznacznym jest „przegląd dokumentacyjny" (ang. Abstract bulletin; franc. Bulletin analytique; niem. Referatedienst; ros. Referativnyj bjulleten') definiowany w normie PN-88/N-09132 *Informacja ekspresowa. Przegląd dokumentacyjny* jako „bieżąca selekcyjna bibliografia abstraktowa dziedziny lub zagadnienia sporządzona przez ośrodki informacji". Słownik UNESCO *Terminology of documentation* bardzo dokładnie określa ten termin: „drukowany lub powielany przegląd zawierający analizy dokumentacyjne na bieżąco publikowanych artykułów w czasopismach, broszur itp. i rozpowszechniany miesięcznie, tygodniowo lub codziennie wśród użytkowników systemu informacyjnego lub dokumentacyjnego"[29].

W polskiej terminologii z zakresu bibliografii i informacji naukowej występuje także termin „zestawienie tematyczne", który nie posiada odpowiedników w innych językach. Oznacza on – według *Słownika terminologicznego informacji naukowej* – opracowanie dokumentacyjne zawierające bibliografię dokumentów na określony temat; opisy bibliograficzne mogą być uzupełnione analizami dokumentacyjnymi[30]. Wcześniej cytowana norma PN-89/N-01225 definiuje „zestawienie tematyczne" jako „rejestracyjną lub abstraktową bibliografię selekcyjną o zakresie ograniczonym do określonego zagadnienia (tematu), sporządzoną przez ośrodki informacji".

Informacja ekspresowa (ang. Alerting service, express information; franc. Service de signalement courant; niem. Expressinformation; ros. Ekspress informacija) oznacza opracowanie dokumentacyjne zawierające bibliografię bieżącą informującą o najnowszych dokumentach, w której opisy bibliograficzne mogą być uzupełnione analizami doku-

---

[25] *Słownik terminologiczny informacji...*, s. 29.
[26] *Słownik encyklopedyczny terminologii...*, s. 21.
[27] L. Marszałek: *Edytorstwo publikacji naukowych.* Warszawa 1986, s. 164-165.
[28] *Słownik terminologiczny informacji...*, s. 34.
[29] *Terminology of documentation. A selection of 1200 basic terms published in England, French, German, Russian and Spanish.* Comp. By G. Wersig and U. Nevelling. Paris 1976.
[30] *Słownik terminologiczny informacji...*, s. 129.

mentacyjnymi. Z kolei synteza informacyjna (synteza dokumentacyjna, opracowanie analityczno-syntetyczne; ang. Analytical survey, information synthesis; franc. Synthèse de l'information; niem. Informationssynthese; ros. Informacionnyj sintez) to rodzaj opracowania dokumentacyjnego, które pełni funkcję dokumentu pierwotnego, powstałego w wyniku analityczno-syntetycznego opracowania informacji na określony temat, pochodzących z różnych źródeł[31].

Powyższe rozważania mogą wyjaśnić niektóre trudności terminologiczne w odniesieniu do jasnego sprecyzowania terminu „bibliografia analityczna". W podanych wcześniej definicjach bardzo często pojawia się termin „analiza dokumentacyjna" (ang. Abstract; franc. Analyse, resumé analytique; niem. Referat; ros. Referat). Warto w tym miejscu przytoczyć określenia analizy dokumentacyjnej, według PN-89/N-01225, co pozwoli zorientować się w rodzaju informacji o treści dokumentów zawartych w bibliografiach analitycznych. Analiza dokumentacyjna, abstrakt to „zwięzłe streszczenie dokumentu towarzyszące jego opisowi bibliograficznemu lub bezpośrednio tekstowi dokumentu". Wyróżnia się: analizy omawiające (abstrakty omawiające; ang. Informative abstract; franc. Analyse informative; niem. Informatives Referat; ros. Informativnyj referat) przedstawiające szczegółową problematykę dokumentu, zawierające najważniejsze dane faktograficzne, zastosowane metody, tok rozumowania oraz wnioski autora z ich uzasadnieniem; analizy wskazujące (abstrakty wskazujące; ang. Indicative abstract; franc. Analyse indicative; niem. Indikatives Referat; ros. Indikativnyj referat) podające tematykę dokumentu i/lub główne tezy autora, sygnalizujące istnienie dokumentu na określony temat; analizy deskryptorowe (abstrakt deskryptorowy; brak dokładnego odpowiednika w językach obcych; terminy zbliżone[32]: ang. Descriptive entry; franc. Représentation d'un document par descripteurs; niem. Deskriptoreneingabe; ros. Deskriptornyj vchod) przedstawiające treść dokumentu za pomocą deskryptorów lub słów kluczowych.

Kompozycja bibliografii analitycznej jako całości zgromadzonego, opisanego i uporządkowanego materiału zależy przede wszystkim od jej formy piśmienniczej i wydawniczej. Formą piśmienniczą, najczęściej spotykaną, jest spis odpowiednio uporządkowany, złożony z opisów bibliograficznych z dołączonymi abstraktami. Struktura bibliografii analitycznej w formie spisu zawiera zazwyczaj następujące części:

1. Dane wydawnicze: a) tytulatura bibliografii analitycznej obejmująca takie elementy, jak nazwa instytucji opracowującej, tytuł, ewentual-

---

[31] Tamże, s. 110.

[32] Zob. *Aktual'nye problemy terminologii po informatike i dokumentacii. Terminologičeskij slovar' po informatike na anglijskom, russkom, nemeckom, francuzskom, ispanskom jazykach.* Moskva 1988, poz. 512.

nie podtytuł; określenie częstotliwości; numer i data rocznika, a także numer zeszytu; ISSN, nazwa redaktora; b) metryka bibliografii analitycznej, m.in. nazwa i adres instytucji wydawniczej, cena i warunki prenumeraty.

2. Spis treści, czyli wykaz części składowych.

3. Przedmowa lub wstęp charakteryzujący metodę opracowania, wykorzystane źródła bibliograficzne, itp.

4. Zrąb główny złożony z pozycji bibliografii analitycznej; każda z nich najczęściej zawiera: numer pozycji w obrębie zeszytu, rocznika lub całego wydawnictwa; opis bibliograficzny; abstrakt wskazujący, abstrakt omawiający lub streszczenie dokumentacyjne; informacje pomocnicze, np. symbole UKD, symbole klasyfikacji patentowej, kod literowy języka tekstu dokumentu.

5. Spisy pomocnicze: spis działów; wykaz użytych skrótów wraz z ich rozwiązaniem; indeksy, np. autorski, przedmiotowy, patentów, słów kluczowych.

Forma wydawnicza bibliografii analitycznej to najczęściej czasopismo bibliograficzne, ukazujące się z różną częstotliwością (miesięcznik, kwartalnik i inne) w postaci wydawnictwa samoistnego ciągłego lub w postaci samoistnych dodatków do czasopism.

Obserwacja rozwoju nauki pozwala zauważyć coraz większą jej specjalizację, zwłaszcza w odniesieniu do nauk matematyczno-przyrodniczych. Te tendencje są widoczne także w procesie tworzenia bibliografii analitycznych o zakresach wyznaczanych przez coraz to nowsze wąskie dziedziny nauki lub praktyki. Pośród nich najbardziej rozbudowany system informacji bibliograficznej w postaci bibliografii analitycznych reprezentują nauki matematyczno-przyrodnicze, dla których utworzono serie wydawnicze połączone jednym tytułem i wspólnymi założeniami metodycznymi, przy czym poszczególne części serii są samoistnymi i odrębnymi zakresowo bibliografiami specjalnymi. Poniżej zostaną zaprezentowane wybrane przykłady najważniejszych bibliografii analitycznych o zasięgu międzynarodowym.

Na szczególną uwagę zasługują bibliografie analityczne z zakresu nauk przyrodniczych i technicznych, opracowywane i wydawane w byłym Związku Radzieckim, a obecnie w Rosji, powiązane wspólnym tytułem „Referativnyj Žurnal" (RŽ). Ich głównym wydawcą jest Vserossijskij Institut Naučnoj i Techničeskoj Informacii (VINITI; do 1990 r. Vsesojuznyj Institut Naučnoj i Techničeskoj Informacii). Historia RŽ sięga lat pięćdziesiątych, bowiem w 1953 r. wydano pierwsze cztery odrębne serie dla astronomii, matematyki, mechaniki i chemii, a w rok później przygotowano i opublikowano kolejne serie dla nauk biologicznych, geologii, geografii i techniki. Od samego początku RŽ wykazywały analizy piśmiennictwa w skali światowej. Stosowanie minimalnej selekcji, bez ograni-

czania zasięgu terytorialnego i językowego, spowodowało w krótkim czasie znaczny wzrost objętości tomów w ramach poszczególnych serii. Aby temu przeciwdziałać, od 1955 r. – obok edycji reprezentujących całokształt piśmiennictwa – pojawiły się oddzielne zeszyty RŽ o zakresach tematycznych wyznaczonych przez węższe dziedziny nauki. W ciągu pierwszych kilku lat obecności na światowym rynku informacyjnym, struktura RŽ obejmowała tomy zbiorcze, zeszyty i zeszyty specjalne, wydawane dla całości nauk matematyczno-przyrodniczych i technicznych, przeważnie jako miesięczniki. Zeszyty specjalne RŽ zawierają analizy dokumentów o charakterze interdyscyplinarnym. Przykładem takiej edycji jest seria „Informatika", ukazująca się jako miesięcznik od 1963 r. W poszczególnych zeszytach znajdują się abstrakty, adnotacje i opisy bibliograficzne artykułów z czasopism, materiałów z konferencji, norm, patentów, książek i innych prac opublikowanych w światowej literaturze naukowo-technicznej z zakresu informacji naukowej i ściśle związane z bibliotekarstwem i bibliotekoznawstwem, księgoznawstwem, naukoznawstwem, semiotyką, lingwistyką stosowaną (rys. 14). Od 1967 r. RŽ „Informatika" ukazuje się także w języku angielskim pt. „Informatics Abstracts".

Każdy abstrakt ma przypisany numer, który składa się z następujących elementów: numeru porządkowego zeszytu RŽ w bieżącym r., symbolu RŽ „Informatika" – 59, numeru porządkowego abstraktu w danym zeszycie, symbolu literowego oznaczającego rodzaj dokumentu, jeśli nie jest nim artykuł (A – atlas, D- dysertacja, K – książka, KRT – mapa, P – opis patentowy, S – norma i inne). Powyżej numeru abstraktu znajduje się symbol UKD. W każdym zeszycie występują spisy pomocnicze w postaci indeksu autorskiego, wydawnictw ciągłych, patentów i przedmiotowego (w wersji rosyjskiej i angielskiej).

Cennym źródłem informacji są bibliografie analityczne Instytutu Informacji Naukowej w zakresie Nauk Społecznych Rosyjskiej Akademii Nauk (Institut Naučnoj Informacii po Obščestvennym Naukam), publikowane pod wspólnym tytułem „Nauki Społeczne i Humanistyczne" („Social'nye i Gumanitarnye Nauki") (rys. 15). W osobnych kwartalnych seriach zamieszczane są streszczenia dokumentacyjne i syntezy informacyjne z zakresów: ekonomii (od 1972 r.), filozofii (od 1991 r.), państwa i prawa (od 1973 r.), historii (od 1973 r.), językoznawstwa, literaturoznawstwa, naukoznawstwa, studiów wschodnich i afrykanistyki. Poszczególne zeszyty zamknięte są przez spisy pomocnicze w postaci indeksu alfabetycznego autorów i tytułów prac oraz indeksu przedmiotowego.

Pośród bibliografii analitycznych o zakresie pełnym i zasięgu międzynarodowym znajduje się francuskie wydawnictwo „Bulletin Signalétique" (BS), publikowane od 1940 r. przez Ośrodek Dokumentacji Narodowe-

РОССИЙСКАЯ АКАДЕМИЯ НАУК

МИНИСТЕРСТВО НАУКИ И ТЕХНОЛОГИЙ РОССИЙСКОЙ ФЕДЕРАЦИИ

ВСЕРОССИЙСКИЙ ИНСТИТУТ НАУЧНОЙ И ТЕХНИЧЕСКОЙ ИНФОРМАЦИИ (ВИНИТИ)

РЕФЕРАТИВНЫЙ ЖУРНАЛ

59 ИНФОРМАТИКА

ОТДЕЛЬНЫЙ ВЫПУСК

Научный редактор к. т. н. А. И. Черный

Издается с 1963 г. № 5 Выходит 12 раз в год

Москва 1999

Рефераты 5.59.1–5.59.376

ОБЩИЕ ВОПРОСЫ ИНФОРМАТИКИ

Ред. Е. С. Колобродова

ИНФОРМАТИЗАЦИЯ ОБЩЕСТВА. ИНФОРМАЦИОННАЯ ПОЛИТИКА

УДК 002:338.98

5.59.1. Что такое "национальная информационная политика" / Хортон Ф. Х. // Междунар. форум по инф. и док. / ВИНИТИ.— 1998.— **23**, № 3.— С. 3-10.— Рус.

Необходимо откровенно признать, что "разработка и осуществление национальной информационной политики" — не слишком привлекательная тема для исследования. Однако, поскольку мир вступает в эру киберпространства и каждое национальное государство старается подняться до уровня требований информационной супермагистрали и требований собственных национальных и региональных информационных инфраструктур, а также добивается подсоединения национальных к мировым инфраструктурам, то этот вопрос все больше приобретает решающий характер. При отсутствии должного внимания к нему может создаться положение "политического хаоса", которое ведет к неразберихе, напрасным затратам, неправильному употреблению и злоупотреблению не только в отношении информационных ресурсов, но и ресурсов всех видов, как созданных человеком, так и природных. Детально анализируются инструменты информационной политики, ее язык, процессы, подразделение на основную и специальную информационную политику (для отраслей экономики), политика относительно информационных ресурсов, национальная информационная политика и ее виды, цели и вопросы политики. Библ. 5.

Автореферат

УДК 002:338.98]:80(4)

5.59.2. Обзор проектов по многоязычному информационному обществу. Multilingual information society projects under review // Manag. Inf.— 1998.— **5**, № 10.— С. 20.— Англ.

В ноябре 1996 г. генеральный директорат XIII Европейской комиссии начал осуществлять программу MLIS (MultiLingual Information Society), направленную на решение проблем многоязычности в будущем информационном обществе, в частности стимулирование создания лингвистических средств для поддержки многоязычия и снижения затрат на перевод межъязыковой информации при ее передаче. В рамках программы предусматривалась поддержка уже разрабатываемых в Европе лингвистических проектов через использование возможностей сетевой среды. Были выделены следующие направления действий: поддержка разработки лингвистических средств, как многоязычные электронные словари, терминологические БД, корпуса электронных текстов, стимулирование использования лингвистических технологий, тестов и стандартов, расширение использования передовых лингвистических средств в публичных секторах ЕС и государств-членов. Для оценки прогресса и проектов и обеспечения для разработчиков результатов обратной связи и рекомендации на будущее в октябре 1998 г. были проведены обзор промежуточных результатов 11 проектов, из числа которых пять относятся к разделу лингвистических средств и пять — к созданию многоязычных служб для целей бизнеса. В общем плане характеризуются цели и задачи каждого проекта, целевые аудитории, формы реализации результатов. Библ. 1.

Е. К.

УДК 002:338.98(170)

5.59.3. Социальные аспекты информатизации и развитие виртуальной реальности / Павлов Л. П. // Инф. бюл. / ВНТИЦ.— 1998.— № 9.— С. 16–21.— Рус.

Утверждается, что понятие "информатизация" гораздо шире понятия "компьютеризация" и что связанные с развитием информатизации проблемы носят в равной степени социальный и технический характер. Выделяется ряд категорий в инфраструктуре информатизации, которые могут быть отнесены к общественно-политической области. Излагается принятый во ВНТИЦ подход к гуманитарным и социальным аспектам информатизации, в частности развитие информатизации связывается с понятием виртуальной реальности. Разъясняются содержание термина "виртуальный" и техническая основа виртуальной реальности. Отмечается современное распространение виртуального мира в той или иной мере практически на все сферы человеческой деятельности (приводятся примеры). Предлагается перечень нерешенных вопросов, связанных с развитием национальной информационной инфраструктуры.

Е. К.

УДК 002:338.98(470)

5.59.4. Информационное сообщение: [конгресс "Информация и российское общество"] // Инф. бюл. / ВНТИЦ.— 1998.— № 9.— С. 3-8.— Рус.

В сентябре 1998 г. во ВНТИЦ состоялся Первый международный конгресс "Информация и российское общество" с участием отечественных и зарубежных специалистов. Цель конгресса заключалась в анализе проблем и тенденций развития информационной инфраструктуры России. Были рассмотрены вопросы: информация и преодоление кризисного состояния России в образовании, культуре и науке; роль информации и информационные потребности российского общества; научно-техническая деятельность и международный обмен информацией. Приводится полный перечень представленных докладов.

Е. К.

ТЕОРИЯ И МЕТОДОЛОГИЯ ИНФОРМАТИКИ

ПРЕДМЕТ И ОБЪЕКТЫ ИССЛЕДОВАНИЯ ИНФОРМАТИКИ

УДК 002:[571/578+61]

5.59.5. Новая теория сущности информации / Столяров Ю. Н. // НТИ. Сер. 1 / ВИНИТИ.— 1998.— № 12.— С. 31-36.— Рус.

Рецензируется книга: Лощилов В. И. Информационно-волновая медицина и биология. М., 1998. 259 с. Тематика отдельных глав: гипотезы об общей структуре информационного обмена в органах и системах организма, представление о резонансных явлениях в органах и тканях организма, теория об ассоциативной памяти систем, теория информационно-волновых процессов, теория семантического резонанса, новые физические аспекты информационно-волновой медицины и биологии. Основной предмет книги — информационные процессы в живых организмах, в связи с чем большое значение приобретает

Rys. 14. Fragment *RZ59. Informatika*

РОССИЙСКАЯ АКАДЕМИЯ НАУК

ИНСТИТУТ НАУЧНОЙ ИНФОРМАЦИИ
ПО ОБЩЕСТВЕННЫМ НАУКАМ

СОЦИАЛЬНЫЕ И ГУМАНИТАРНЫЕ НАУКИ

ОТЕЧЕСТВЕННАЯ И ЗАРУБЕЖНАЯ ЛИТЕРАТУРА

РЕФЕРАТИВНЫЙ ЖУРНАЛ
СЕРИЯ 4

ГОСУДАРСТВО И ПРАВО
3

издается с 1973 г.
выходит 4 раза в год
индекс РЖ 2
индекс серии 2.4
рефераты 98.03.001-98.03.052

МОСКВА 1998

Rys. 15. *Referativnyj zurnal*, seria Gosudarstvo i pravo (Państwo i prawo)

go Centrum Badań Naukowych z siedzibą w Paryżu (Centre de Documentation du Centre National de la Recherche Scientifique – CNRS). Do 1956 r. bibliografia ukazywała się pt. „Bulletin Analitique" i składała się w początkowym okresie z trzech części: 1) matematyka, fizyka i chemia; 2) biologia, rolnictwo i przemysł spożywczy oraz 3) filozofia i historia nauki. Z czasem rozbudowano zakres dziedzinowy, wyodrębniając w 1961 r. 22 serie tematyczne, a w 1965 – 24, wśród których 18 reprezentowało nauki matematyczno-przyrodnicze, a pozostałe obejmowały nauki humanistyczne i społeczne[33]. W następnych latach wprowadzono kolejne serie i na początku lat siedemdziesiątych struktura „Bulletin Signalétique" objęła 30 serii w obrębie nauk matematyczno-przyrodniczych, ukazujących się miesięcznie i 10 serii dla dyscyplin humanistycznych i społecznych, publikowanych kwartalnie.

W 1970 r. rozpoczęto wydawanie serii 101 pod nazwą „Information Scientifique et Technique", zawierającej bibliografię analityczną z dziedziny informacji naukowej i technicznej. W latach 1972-1974 seria 101 ukazywała się pt. „Science de l'Information. Documentation", a od 1975 r. jako „Sciences de l'Information. Documentation". Bibliografia jest redagowana w układzie systematycznym według następujących działów głównych: 01. Sciences de l'information (Nauki o informacji); 02. Organismes documentaires (Placówki informacji); 03. Sources documentaires (Źródła informacji); 04. Analyse de l'information (Analiza informacji); 05. Stockage et recherche de l'information (Przechowywanie i wyszukiwanie informacji); 06. Techniques utilisées pour produire, reproduire et diffuser l'information (Wykorzystanie techniki w procesach gromadzenia, przetwarzania i rozpowszechniania informacji). „Bulletin Signalétique" różni się od „Referativnego Žurnala" metodą działania bibliograficznego, zwłaszcza w odniesieniu do doboru piśmiennictwa (kryteriów gromadzenia i selekcji) oraz stosowanego opisu. Profil tematyczny bibliografii francuskiej – w przeciwieństwie do RŽ – obejmuje przede wszystkim nauki teoretyczne, w mniejszym stopniu analizując dokumenty z zakresu nauk stosowanych. Różnice są widoczne także w metodzie sporządzania opisu bibliograficznego, bowiem w BS występują zwięzłe abstrakty wskazujące, podczas gdy w RŽ – abstrakty omawiające, często streszczenia dokumentacyjne.

Poza wymienionymi bibliografiami o zakresie pełnym czyli rejestrującymi piśmiennictwo ze wszystkich dziedzin i mającymi nieograniczony zasięg terytorialny i językowy, publikowane są bibliografie analityczne o zakresie ograniczonym do jednej dziedziny czy działu wiedzy, obejmujące literaturę światową lub pochodzącą z kilku bądź kilkunastu państw. Przykładem takich wydawnictw informacyjnych są: „Sciences Abstracts", bibliografia ukazująca się w Londynie od 1898 r. i złożona z trzech serii,

[33] A. Sitarska, H. Zasadowa: *Specjalistyczne wydawnictwa...*, s. 106.

„A. Physics Abstracts" (od 1903 r.), „B. Electrical and Electronics Abstracts" (od 1903 r.) oraz „C. Computer and Control Abstracts" (od 1966 r.); wydawana przez Międzynarodowy Instytut Filozoficzny w Paryżu od 1954 r. „Bibliographie de la philosophie; Psychological Abstracts", publikowana od 1927 r.; kwartalnik „International Political Science Abstracts", redagowany od 1950 r.; obszerna bibliografia analityczno-krytyczna „L'Année philologique. Bibliographie critique et analitique de l'antiquité gréco-latine"; wydawana w Amsterdamie od 1947 r. międzynarodowa bibliografia analityczna „Excerpta Medica", obejmująca kilkadziesiąt serii, które jednocześnie pełnią funkcje bibliografii analitycznych poszczególnych działów i dziedzin medycyny, np. „Excerpta Medica. Physiology"; „Excerpta Medica. Internal Medicine" czy „Excerpta Medica. Pediatry".

Bogatą tradycję posiadają bibliografie analityczne z zakresu nauk chemicznych i biologicznych. Jedną z najstarszych była „Pharmaceutisches Central-Blatt", w latach 1830-1849, następnie jej kontynuacja „Chemish – pharmaceutisches Zentralblatt" w latach 1856-1969. Spośród bibliografii analitycznych o zasięgu międzynarodowym na uwagę zasługują publikacje wydawane przez członków Narodowej Federacji Służb Analizowania i Informacji (National Federation of Abstracting and Information Services – NFAIS). Organizacja ta koordynuje prace uczestniczących w niej instytucji, prowadzących rozległą działalność bibliograficzną, np. bibliotek, towarzystw naukowych, ośrodków badawczych oraz ośrodków analizy informacji. Pośród członków NFAIS znajdują się wydawcy bardzo cenionych w środowisku naukowym bibliografii analitycznych, m.in. „Chemical Abstracts", „Biological Abstracts", „Mathematical Reviews", „Historical Abstracts".

„Chemical Abstracts" (CA) jest obszerną bibliografią wydawaną jako tygodnik przez Amerykańskie Towarzystwo Chemiczne (American Chemical Society) od 1907 r. Publikacja jest przygotowywana w Chemical Abstracts Service (CAS), która to instytucja uczestniczy w International Council for Scientific and Technical Information oraz w NFAIS. CA „Key to the World's Chemical Literature" zawiera angielskojęzyczne abstrakty i indeksy światowej literatury z zakresu chemii i inżynierii chemicznej (rys. 16). Każdy zeszyt CA składa się z dwóch części: 1) Abstrakty; 2) Indeksy. Abstrakty przedstawiają problematykę artykułów z czasopism, sprawozdań z konferencji i sympozjów, dysertacji, zapowiedzi nowych książek i literatury patentowej. W tygodniku CA publikowane są spisy pomocnicze w postaci indeksu słów kluczowych (Keyword Index), patentów (Patent Index) (rys. 17) i autorów (Author Index). Całość obszernej wiedzy chemicznej jest reprezentowana w 5 seriach (Chemical Abstracts Section Grouping)[34]:

[34] Zob. „Chemical Abstracts" 1993 vol. 119 nr 19.

CHEMICAL ABSTRACTS®

Vol. 119 NOVEMBER 8, 1993 No. 19

1—PHARMACOLOGY

C. PAUL BIANCHI

This section includes the biochemical, physiological, and toxic effects of drugs or potential drugs, their metabolism, analysis in biological systems, and structure-activity relations. Gene therapy is included, but drug genetic engineering methodology is included in Section 3; commercial production of drugs by genetically engineered organisms or cells is included in Section 16. Drug formulations are included in Section 63; analysis of drug formulations appears in Section 64; the pharmacology of hormones and agents affecting reproduction, e.g., contraceptives, in Section 2; radiopharmaceuticals, in Section 8; effects of antibiotics, bactericides, etc., on microorganisms in vitro are placed in Section 10; studies emphasizing the synthesis of drugs are placed in the appropriate synthetic organic or inorganic section; drugs used only as tools appear in the section appropriate to the organism or process under study.

119: 194827u **Therapy and prophylaxis of vascular diseases with phytodrugs.** Reuter, Hans D. (Klin. I Inn. Med., Univ. Koeln, W-5000 Cologne, 41 Germany). *Haemostaseologie (Stuttgart)* 1993, 13(1), 1-6 (Ger). A review, with 6 refs., of plant-derived drugs employed in the treatment of cardiovascular diseases or disorders and their components and modes of action.

119: 194828v **Experimental evidence for the therapeutic use of Ginkgo extract EGb 761 in the treatment of vascular diseases.** Koch, Egon; Chatterjee, S. S. (Pharmakol. Abt., Dr. Willmar Schwabe Arzneimittel, W-7500 Karlsruhe, I Germany). *Haemostaseologie (Stuttgart)* 1993, 13(1), 11-27 (Ger). A review, with 97 refs., describing the pharmacol. effects of the title ginkgo ext. on the cardiovascular system, which as studies in humans and lab. animals show, encompasses almost all elements of this system, including influences on blood vessel permeability and tone, on blood rheol., thrombocytes, and leukocytes, and on tissues with its antihypoxic and -ischemic and radical scavenging properties.

119: 194829w **Potassium agonists - mechanisms of effects and therapeutic expectations.** Quast, Ulrich (Sandoz Pharma A.-G., CH-4002 Basel, Switz.). *Pharm. Unserer Zeit* 1993, 22(1), 33-8 (Ger). A review, with 31 refs., describing the biol. effects and potential therapeutic areas of the title drugs.

119: 194830q **The antimicrobial activity of non-antibiotics: interactions with antibiotics.** Neuman, M. (Hepato-Gastro-Enterol. Dep., Hop. Cochin, Paris, Fr.). *APMIS, Suppl* 1992, 30, 15-23 (Eng). A review with 62 refs. The following are considered: the direct antibacterial activity of non-antibiotics: resistance-reversing agents and resistance-inducing agents; the antibacterial and antiparasitic activity of non-antibiotics: psychotropics, antihistaminics, antineoplastics, allopurinol, hyperbaric oxygen, etc.; as well as the antibacterial activity of agents modifying urinary pH; the influence of non-antibiotic drugs on the pharmacokinetic parameters of antibiotics; the anti-infectious activity of non-antibiotics through their effects on host defenses, immunity and inflammation, and finally the use of non-antibiotics to decrease the toxicity of anti-infectious agents.

119: 194831r **Anesthetics and cardiac function.** Imai, Makoto; Kemmotsu, Osamu (Sch. Med., Hokkaido Univ., Sapporo, Japan). *Med. Philos.* 1993, 12(5), 404-15 (Japan). A review with 30 refs., discussing anesthetics and anesthesia and their effect on the heart function of humans and lab animals.

119: 194832s **The new inorganic pharmacotherapy. XIII. Inorganic fluorides employed in caries prevention.** Baran, Enrique J. (Fac. Cienc. Exactas, Univ. Nac. La Plata, La Plata, Spain 1900). *Acta Farm. Bonaerense* 1993, 11(2), 93-102 (Span). A review with 29 refs. Some general aspects of the biochem. and toxicol. of fluorine and the fluoride anion are briefly discussed. The different stabilization mechanisms of the inorg. phase of hard tissues, by fluoride, are also analyzed. Finally, the characteristics and reactivity of different inorg. fluorides, used as anticariogenic agents, are discussed.

119: 194833t **The new inorganic pharmacotherapy. XIV. Organofluorine compounds.** Baran, Enrique J. (Fac. Cienc. Exactas, Univ. Nac. La Plata, La Plata, Spain 1900). *Acta Farm. Bonaerense* 1993, 11(2), 103-10 (Span). A review with 19 refs. The general effects of the incorporation of fluorine atoms on the reactivity of org. mols. are discussed. The anticancerous, antiviral, anti-inflammatory, antibiotic, and sedative properties of fluorinated org. compds. are described. The utilization of this type of compds. as anesthetics and artificial blood substitutes, as well as their utilization in medical diagnosis is also discussed.

119: 194834u **Leukotriene antagonists and inhibitors as modulators of IgE-mediated reactions.** Ford-Hutchinson, Anthony W. (Merck Frosst Cent. Ther. Res., Point Claire-Dorval, PQ Can. H9R 4P8). *Springer Semin. Immunopathol.* 1993, 15(1), 37-50 (Eng). The biol. activities of the leukotrienes and the fact that they are produced in elevated amts. in asthmatic subjects are consistent with their playing a role in IgE-mediated diseases. Clin. trails of results obtained with potent leukotriene D_4 receptor antagonists such as MK-571, MK-679 and ICI 204,219 are consistent with leukotriene D_4 receptor activation being a central feature of the disease. Such receptor antagonists will also be of use in defining the role of leukotriene D_4 receptor activation in other IgE-mediated human diseases such as allergic conjunctivitis and allergic rhinitis. The role of leukotriene B_4 in diseases mediated through IgE reactions remains to be defined. First generation leukotriene biosynthesis inhibitors such as Zileuton and MK-886 have not shown efficacy comparable to potent leukotriene D_4 receptor antagonists, consistent with the fact that they have not been fully effective at suppressing leukotriene prodn. in man. It will clearly be of interest to test more potent leukotriene biosynthesis inhibitors such as ICI D2318 and MK-0591 in chronic IgE-mediated diseases and compare the results with those already obtained with leukotriene D_4 receptor antagonists.

119: 194835v **Cell-signaling targets for antitumor drug development.** Brunton, Valerie G.; Workman, Paul (Dep. Med. Oncol., Univ. Glasgow, Glasgow, UK G61 1BD). *Cancer Chemother. Pharmacol.* 1993, 32(1), 1-19 (Eng). A review with 157 refers.

119: 194836w **Development of cardiovascular drugs based on isoquinoline compounds from Chinese medicinal materials.** Peng, Sixun; Hua, Weiyi; Huang, Wenlong; Huang, Zhenya; Cai, Huiming (Div. Med. Chem., China Pharm. Univ., Nanjing, Peop. Rep. China 210009). *J. Chin. Pharm. Sci.* 1993, 2(1), 3-10 (Eng). A review with 23 refs. By using active principles of Chinese medicines as lead compds., 111 isoquinoline derivs. have been designed and synthesized. Their chem. structures include bisbenzylisoquinoline, benzylisoquinoline and protoberberine. Their cardiovascular effects were studied involving α-adrenoceptor, adenosine A_1, A_2 and DPH-calcium channel radioreceptor assays. In addn., calmodulin inhibiting, calcium antagonistic, potassium channel blocking and antiplatelet aggregation activities were also performed. The structure-activity relationships deduced may provide a theor. basis for further development of new agents.

119: 194837x **The mechanism of action of immunosuppressants. Role of cyclophilin and FK506 binding protein in intracellular signal transduction.** Takahashi, Nobuhiro (Tonen K.K., Japan). *Saibo Kogaku* 1993, 12(5), 360-8 (Japan). A review with 45 refs.

119: 194838y **Biomedical potential of marine natural products.** Ireland, Chris M.; Copp, Brent R.; Foster, Mark P.; McDonald, Leonard A.; Radisky, Derek C.; Swersey, J. Christopher (Dep. Med. Chem., Univ. Utah, Salt Lake City, UT 84112 USA). *Mar. Biotechnol.* 1993, 1, 1-43 (Eng). Edited by Attaway, David H.; Zaborsky, Oskar R. Plenum: New York, N. Y. A review with ~260 refs. of marine natural products, their pharmacol. and therapeutic potential.

119: 194839z **Pharmacological studies of novel marine metabolites.** Jacobs, Robert S.; Bober, Mary A.; Pinto, Isabel; Williams, Allen B.; Jacobson, Peer B.; de Carvalho, Marianne S. (Mar. Sci. Inst., Univ. California, Santa Barbara, CA 93106 USA). *Mar. Biotechnol.* 1993, 1, 77-99 (Eng). Edited by Attaway, David H.; Zaborsky, Oskar R. Plenum: New York, N. Y. A review with 51 refs. The authors' research has taken two paths for the study of marine natural products and metabolites. One is the use of marine organisms as pharmacol. models of cellular and mol. processes, while the second approach targets the site and mechanism of action of marine natural products. These two directions have aided in forming a more cohesive and complete picture with regard to the eicosanoid biosynthesis and cellular activity of marine organisms. The data indicate that both primitive marine vertebrates and coralline red algae can metabolize AA to yield a variety of eicosanoid metabolites. These metabolites can in some cases cross-react with mammalian prostaglandin and leukotriene antibodies. Furthermore, marine natural products may function to selectively inhibit pathways involved in eicosanoid metab. as shown with the marine compds. fucoside and scalaradial. The vast possibilities of marine products in the biomedical field are esp. highlighted by the screening studies performed using marine natural products which tested their ability to modulate the activity of cellular p-170 in CH^R-C5 cells. It is clear from these studies that marine resources will continue to play a pivotal role in the discovery of new, chem. diverse structures with unique pharmacol. profiles. Furthermore, as the ecol. and physiol. significance of these compds. in marine systems is further characterized,

Rys. 16. Fragment zrębu głównego *Chemical Abstracts*

Regional States: OA(BF, BJ, CF, CG, CM, GA, ML, MR, SN, TD, TG)).
112:242290
BR 89/07426 A (Related)
EP 415963 A1 (Designated States: AT, BE, CH, DE, FR, GB, IT, LI, LU, NL, SE; Related)
GB 2242428 A1 (B2) (Related)
JP 03/504450 T2 (Related)
ZA 89/03437 A (Related)
89/10783 A1, *See* US 4889884 A
89/10784 A1 (Designated States: SU, US; Designated Regional States: EP(AT, BE, CH, DE, FR, GB, IT, LU, NL, SE)), 112:124430r
DE 3816306 A1
EP 445113 A1 (B1) (Designated States: DE; Related)
89/10788 A1, *See* WO 88/07666 A1
89/10791 A1 (Designated States: AU, BR, DK, FI, JP, NO; Designated Regional States: EP(AT, BE, CH, DE, FR, GB, IT, LU, NL, SE)), 112:602321
AU 632751 B2 (Related)
BR 89/06938 A (Related)
EP 372057 A1 (Designated States: BE, CH, DE, FR, GB, IT, LI, NL, SE)
JP 02/504601 T2 (Related)
US 4877517 A
US 5049612 A (Division)
89/10840 A1, *See* US 4853010 A
89/10845 A1 (Designated States: JP; Designated Regional States: EP(DE, FR, GB)), 112:160765n
EP 378611 A1 (B1) (Designated States: DE, FR, GB)
JP 02/504128 T2 (Related)
US 4894283 A
89/10899 A1 (Designated States: AU, BB, BG, BR, DK, FI, HU, JP, KP, KR, LK, MC, MG, MW, NO, RO, SD, SU; Designated Regional States: EP(AT, BE, CH, DE, FR, GB, IT, LU, NL, SE); Designated Regional States: OA(BF, BJ, CF, CG, CM, GA, ML, MR, SN, TD, TG)), 112:104544c
AU 614856 B2 (Related)
CA 1314190 A1
EP 417186 A1 (B1) (Designated States: DE, FR, GB; Related)
US 4876003 A
US 4923618 A (Division)
89/10905 A1, *See* GB 2205089 A1
89/10910 A1 (Designated States: BR, FI, JP, KR; Designated Regional States: EP(DE, FR, GB, IT, NL)), 112:161000r
BR 89/07423 A (Related)
CN 1037899 A (1019007 B)
EP 424393 A1 (Designated States: DE, FR, GB, IT, NL; Related)
ES 2013187 A6
JP 04/502451 T2 (Related)
US 5003119 A (Continuation)
89/10916 A1 (Designated States: JP; Designated Regional States: EP(AT, BE, CH, DE, FR, GB, IT, LU, NL, SE)), 113:114696p
US 4962214 A
US 5162586 A (Continuation-in-part)
89/10918 A1 (Designated States: DK, KR, US; Designated Regional States: EP(AT, BE, CH, DE, FR, GB, IT, LU, NL, SE)), 113:6326j
EP 424528 A1 (Designated States: AT, BE, CH, DE, FR, GB, IT, LI, NL, SE, Related)
ES 2013186 A6 (Related)
JP 02/052858 A2 (Related)
US 5106450 A (Related)
89/10921 A1 (Designated States: DK, NO, SU, US; Designated Regional States: EP(AT, BE, CH, DE, FR, GB, IT, LU, NL, SE)), 112:114194c
EP 422031 A1 (Designated States: AT, BE, CH, DE, FR, GB, IT, LI, LU, NL, SE; Related)
US 5160363 A (Continuation-in-part; Related)
89/10923 A1 (Designated States: AU, DK, FI, HU, JP, KR, NO, US), 112:217466z
AT 74603 E (Related)
AU 626300 B2 (Related)
EP 343133 A1 (B1) (Designated States: AT, BE, CH, DE, ES, FR, GB, GR, IT, LI, LU, NL, SE)
ES 2033548 T3
HU 57767 A2 (207062 B)
JP 03/504243 T2 (Related)
89/10927 A1 (Designated States: DK, FI, NO, US; Designated Regional States: EP(AT, BE, CH, DE, FR, GB, IT, LU, NL, SE)), 113:6380r
EP 374261 A1 (Designated States: AT, BE, CH, DE, FR, GB, IT, LI, NL, SE; Related)
JP 02/049781 A2 (Related)
JP 02/049792 A2 (Related)
US 5162317 A (Related)
89/10932 A1 (Designated States: AT, DK, FI, JP, KR, NO), 114:136754d
AU 636127 B2 (Related)
EP 347041 A2 (A3) (Designated States: AT, BE, CH, DE, ES, FR, GB, GR, IT, LI, LU, NL, SE; Related)
JP 02/504521 T2 (Related)
ZA 89/03609 A (Related)
89/10933 A1 (Designated States: AU, JP; Designated Regional States: EP(AT, BE, CH, DE, FR, GB, IT, LU, NL, SE)), 112:179894a
AU 633003 B2 (Related)
EP 417165 A1 (Designated States: AT, BE, CH, DE, FR, GB, IT, LI, LU, NL, SE; Related)
JP 03/504245 T2 (Related)
89/10938 A1, *See* EP 280578 A2
89/10942 A1 (Designated States: KR, US; Designated Regional States: EP(AT, BE, CH, DE, FR, GB, IT, LU, NL, SE)), 112:180056k
EP 408750 A1 (Designated States: AT, BE, CH, DE, FR, GB, IT, LI, LU, NL, SE; Related)
EP 494084 A1 (Designated States: AT, BE, CH, DE, FR, GB, IT, LI, LU, NL, SE; Related)
JP 01/287106 A2 (Related)
JP 01/287107 A2 (Related)
JP 01/292008 A2 (Related)
JP 01/292010 A2 (Related)
JP 02/032103 A2 (Related)
JP 02/032104 A2 (Related)
US 5155078 A (Division; Related)
US 5192731 A (Continuation; Related)
89/10946 A1 (Designated States: JP; Designated Regional States: EP(DE, FR, GB, NL)), 112:180120b
EP 419519 A1 (Designated States: DE, FR, GB, NL, Related)
ES 2010897 A6
IL 89228 A1
US 4952666 A
89/10961 A1 (Designated States: AU, DK, FI, JP, KR, NO, US; Desirnated Regional States: EP(AT, BE, CH, DE, FR, GB, IT, LU, NL, SE)), 113:37088n
EP 413762 A1 (Designated States: AT, BE, CH, DE, FR, GB, IT, LI, LU, NL, SE; Related)
EP 436545 A1 (Designated States: AT, BE, CH, DE, FR, GB, IT, LI, LU, NL, SE; Related)
JP 03/504130 T2 (Related)
JP 03/501948 T2 (Related)
WO 89/10754 A1 (Designated States: AU, DK, FI, JP, KR, NO, US; Designated Regional States: EP(AT, BE, CH, DE, FR, GB, IT, LU, NL, SE)), 114:610w
ZA 89/03284 A
89/10963 A1, *See* WO 90/03428 A1
89/10967 A1 (Designated States: AU, DK, FI, JP, KR, NO; Designated Regional States: EP(AT, BE, CH, DE, FR, GB, IT, LU, NL, SE)), 113:110481s
AU 637049 B2 (Related)
EP 419513 A1 (Designated States: AT, BE, CH, DE, FR, GB, IT, LI, NL, SE; Related)
JP 04/502402 T2 (Related)
89/10982 A1, *See* EP 253497 A2
89/11099 A1 (Designated States: AU, JP, KR, US; Designated Regional States: EP(AT, BE, CH, DE, FR, GB, IT, LU, NL, SE)), 113:76473d
AU 634158 B2 (Related)
EP 423333 A1 (Designated States: AT, BE, CH, DE, FR, GB, IT, LI, LU, NL, SE; Related)
89/11165 A1 (Designated States: AT, AU, BB, BG, BR, CH, DE, DK, FI, GB, HU, JP, KP, KR, LK, LU, MC, MG, MW, NL, NO, RO, SD, SE, SU, US, Designated Regional States: EP(AT, BE, CH, DE, FR, GB, IT, LU, NL, SE); Designated Regional States: OA(BF, BJ, CF, CG, CM, GA, ML, MR, SN, TD, TG)), 112:39790p
AU 632749 B2 (Related)
BR 89/07415 A (Related)
EP 415957 A1 (Designated States: BE, DE, FR, GB, IT, NL, SE; Related)
JP 04/500428 T2 (Related)
NO 164324 B (C)
89/11273 A1 (Designated States: AU, JP; Designated Regional States: EP(AT, BE, CH, DE, FR, GB, IT, LU, NL, SE)), 113:55405t
EP 452314 A1 (Designated States: AT, BE, CH, DE, FR, GB, IT, LI, LU, NL, SE; Related)
JP 03/504383 T2 (Related)
US 5180809 A (Continuation-in-part)
89/11274 A1, *See* US 194171 A0
89/11277 A2 (A3) (Designated States: AU, DK, FI, JP, KR, NO, Designated Regional States: EP(AT, BE, CH, DE, FR, GB, IT, LU, NL, SE)), 113:103397r
US 5109016 A (Continuation-in-part; Related)
US 5192788 A (Related)
89/11278 A1 (Designated States: DK, JP; Designated Regional States: EP(AT, BE, CH, DE, FR, GB, IT, LU, NL, SE)), 113:126596u
US 5190929 A
89/11281 A1 (Designated States: AU, JP; Designated Regional States: EP(AT, BE, CH, DE, FR, GB, IT, LU, NL, SE)), 113:109349y
AU 606531 B2 (Related)
CA 1317593 A1
CA 2030211 AA (Related)
EP 368994 A1 (Desirnated States: AT, BE, CH, DE, FR, GB, IT, LI, LU, NL, SE)
EP 430035 A2 (A3) (Designated States: AT, BE, CH, DE, DK, ES, FR, GB, GR, IT, LI, LU, NL, SE; Related)
JP 02/502920 T2 (Related)
JP 03/170432 A2 (Related)
US 4879289 A
US 4963545 A (Continuation-in-part), 114:221414n
89/11287 A1 (Designated States: JP; Designated Regional States: EP(AT, BE, CH, DE, FR, GB, IT, LU, NL, SE)), 112:176912u
EP 414816 A1 (Designated States: AT, BE, CH, DE, FR, GB, IT, LI, LU, NL, SE, Related)
JP 03/504248 T2 (Related)
US 5152980 A (Continuation-in-part)
89/11291 A1 (Designated States: AU, DK, FI, JP, KR, NO; Designated Regional States: EP(AT, BE, CH, DE, FR, GB, IT, LU, NL, SE)), 113:126587s
AU 633832 B2 (Related)
EP 378641 A1 (Designated States: AT, BE, CH, DE, FR, GB, IT, LI, LU, NL, SE)
JP 02/504396 T2 (Related)
US 5032574 A
US 5210027 A (Division)
89/11294 A1 (Designated States: AU, BB, BG, BR, DK, FI, HU, JP, KP, KR, LK, MC, MG, MW, NO, RO, SD, SU, US; Designated Regional States: EP(AT, BE, CH, DE, FR, GB, IT, LU, NL, SE); Designated Regional States: OA(BJ, CF, CG, CM, GA, ML, MR, SN, TD, TG)), 113:109302c
AU 624331 B2
EP 380484 A1 (Designated States: AT, BE, CH, DE, FR, GB, IT, LI, LU, NL, SE)
HU 54060 A2 (204710 B)
JP 03/504121 T2
US 5200182 A
ZA 89/03382 A
89/11296 A1 (Designated States: AU, DK, FI, JP, KR, NO; Designated Regional States: EP(AT, BE, CH, DE, FR, GB, IT, LU, NL, SE)), 112:176928d
AU 633492 B2 (Related)
EP 380607 A1 (Designated States: AT, BE, CH, DE, FR, GB, IT, LI, LU, NL, SE)
ES 2018654 A6
JP 03/501209 T2 (Related)
89/11298 A1 (Designated States: JP; Designated Regional States: EP(AT, BE, CH, DE, FR, GB, IT, LU, NL, SE)), 113:103393m
AT 86802 E (Related)
EP 417191 A1 (B1) (Designated States: AT, BE, CH, DE, FR, GB, IT, LI, LU, NL, SE; Related)
JP 03/504499 T2 (Related)
89/11318 A1 (Designated States: JP, US; Designated Regional States: EP(AT, BE, CH, DE, FR, GB, IT, LU, NL, SE)), 112:181215y
AT 85236 E (Related)
EP 368974 A1 (B1) (Designated States: AT, BE, CH, DE, FR, GB, IT, LI, LU, NL, SE)
JP 03/500859 T2 (Related)
89/11326 A1 (Designated States: JP, SU, US; Designated Regional States: EP(DE, FR, GB, IT, NL)), 112:194548r
EP 368978 A1 (B1) (Designated States: DE, FR, GB, IT, NL)
FR 2631561 A1 (B1)
JP 02/504402 T2 (Related)
US 5133949 A (Related)
89/11327 A1 (Designated States: JP, SU, US), 112:182241r
DD 283777 A5 (Related)
EP 348251 A1 (Designated States: AT, DE, ES, GB, IT, NL; Related)
FR 2631852 A1 (B1) (Related)
FR 2631853 A1 (B1) (Related)
FR 2640157 A1 (B1) (Related)
JP 02/504367 T2 (Related)
US 5209914 A (Related)
89/11328 A1 (Designated States: FI, HU, JP; Designated Regional States: EP(AT, BE, CH, DE, FR, GB, IT, LU, NL, SE)), 112:162771r
CN 1041538 A (1019454 B) (Nonpriority)
EP 444193 A1 (Designated States: AT, BE, CH, DE, FR, GB, IT, LI, LU, NL, SE)
HU 57077 A2 (Nonpriority)
JP 02/504364 T2
89/11450 A1 (Designated States: AU, BR, FI, JP, KR, NO, SU; Designated Regional States: EP(AT, BE, CH, DE, FR, GB, IT, LU, NL, SE)), 112:59183w
AU 612862 B2 (Related)
BR 89/07446 A (Related)
CN 1037876 A (1015438 B)
EP 416015 A1 (Designated States: AT, BE, CH, DE, FR, GB, IT, LI, LU, NL, SE; Related)
ES 2011190 A6
JP 03/504373 T2 (Related)
US 5204063 A
ZA 88/08736 A
89/11458 A1, *See* US 4870051 A
89/11464 A1, *See* US 4543435 A
89/11465 A1, *See* US 4543435 A
89/11467 A1, *See* US 4766260 A
89/11472 A1 (Designated States: AU, CH, DE, GB, JP, NL, US) 112:178307s
CH 676597 A (Related)
CN 1038276 A (Related)
DD 284221 A5 (Related)
DE 3990567 T (Related)
FR 2631624 A1 (Related)
GB 2229437 A1 (Related)
HU 49962 A2 (Related)
JP 02/504281 T2 (Related)
NL 89/00256 A (Related)
PL 158872 B1 (Related)
SU 1775394 A1 (Related)
SU 1775395 A1 (Related)
89/11475 A1 (Designated States: AU, JP; Designated Regional States: EP(AT, BE, CH, DE, FR, GB, IT, LU, NL, SE)), 113:40744d
AU 630362 B2 (Related)
EP 416033 A1 (Designated States: AT, BE, CH, DE, FR, GB, IT, LI, LU, NL, SE; Related)
JP 03/503531 T2 (Related)
US 198538 A0
89/11501 A1 (Designated States: AU, Designated Regional States.

Rys. 17. Indeks patentów do *Chemical Abstracts*

- CA – „Biochemistry Section" 1-20 (Biochemia)
- CA – „Organic Chemistry Section" 21 – 34 (Chemia Organiczna)
- CA – „Macromolecular Section" 35 – 46 (Chemia Makromolekularna)
- CA – „Applied Chemistry and Chemical Engineering Sections" 47 – 64 (Chemia Stosowana i Inżynieria Chemiczna)
- CA – „Physical, Inorganic and Analitycal Chemistry Sections" 65 – 80 (Chemia Fizyczna, Nieorganiczna i Analityczna).

Bogatą tradycję posiada także bibliografia analityczna nauk biologicznych „Biological Abstracts" (BA), która od ponad siedemdziesięciu lat dostarcza opisy bibliograficzne wraz z analizami światowych czasopism z zakresu nauk przyrodniczych (rys. 18). BIOSIS (Biosciences Information Service)[35], organizacja niekomercyjna, wydawca BA od 1926 r., analizuje blisko 5500 międzynarodowych czasopism reprezentujących dyscypliny nauk przyrodniczych: rolnictwo, biotechnologię, ekologię, genetykę, mikrobiologię, farmakologię, biochemię, botanikę, środowisko, medycynę i zoologię. Oprócz indeksu autorskiego w każdym numerze bibliografii znajduje się „Organism Index", wykazujący nazwy wchodzące w skład systematyki organizmów (typy, podtypy, gromady, rzędy, rodziny, rodzaje, gatunki) oraz „Subject Index" z zapisami indeksowymi wszystkich słów znaczących z tytułu dokumentu.

Uzupełnieniem BA jest „Biological Abstracts" / RRM („Report, Reviews, Meetings"), redagowany w miesięcznych zeszytach, w obrębie których wyodrębniono trzy sekcje:

- Meetings – zawiera odsyłacze do materiałów ze spotkań, sprawozdań z sympozjów, konferencji wraz z listą spotkań i indeksem sponsorów; około 160 000 odsyłaczy do ponad 1500 zjazdów, spotkań, sympozjów (np. International Conference on AIDS, Annual Meeting of the Society for Neuroscience czy Annual Meeting of the American Association for Cancer Research);
- Books, CD-ROM and Other Media – rejestruje streszczenia książek, oprogramowania i inne media;
- Literature Reviews, Reports, Patents and Other References – wykazuje omówienia bibliograficzne, sprawozdania, patenty (w przybliżeniu 16 000 odsyłaczy do patentów amerykańskich).

BIOSIS, wspólnie z londyńskim Towarzystwem Zoologicznym (Zoological Society of London) wydaje bieżącą bibliografię zoologiczną o zasięgu międzynarodowym „Zoological Record", która od ponad 130 lat – bowiem pierwsza publikacja pochodzi z 1864 r. – jest najwyżej cenionym na świecie źródłem informacji zoologicznej.

Bibliografią analityczną o zasięgu międzynarodowym w zakresie nauk matematycznych jest miesięcznik „Mathematical Reviews" (MR), publikowany przez Amerykańskie Towarzystwo Matematyczne (American Mathematical Society) od 1940 r. (rys. 19 i 20).

---

[35] http://www.biosis.org

Audiology

See also: *Communication – Linguistics • Medical Sciences – Human Medicine – Otolaryngology • Allied Medical Sciences – Speech Pathology*

49371. Lucertini, M.*, D. Tufarelli and L. Urbani. 1998. *European Archives of Oto–Rhino–Laryngology* 255(10) Nov.: 491–494. **Influence of a 6–8 kHz audiometric notch on transient evoked otoacoustic emissions.**—Thirty–eight patients with known unilateral cochlear hearing loss at 6 and/or 8 kHz were examined for transient evoked otacoustic emisssions (TEOAEs). These findings were compared with those of the contralateral "normal hearing" ear. Statistically significant lower values of echo reproducibility and amplitude were recorded in hearing–impaired ears, together with a more narrow TEOAE spectrum. In addition to these findings, a globally reduced amplitude of the cochlear response was found that was unrelated to the frequency impaired in pure–tone audiometry (6, 8, or 6–8 kHz). Since patients' audiometric thresholds at such frequencies could influence test results, findings could possibly be due to an altered echo travelling wave across the most basal part of the cochlea or to coexisting damage in the rest of Corti's organ that were undetectable with standard audiometry. A significant overlap was found between the results from hearing–impaired ears and those from normally hearing ones. Although TEOAEs were not helpful in the present study in identifying patients with a unilateral hearing loss at 6 and/or 8 kHz when compared to normal contralateral ears, they are still considered to play an important role in the followup of subjects at risk for hearing damage.

* Div. Aerea Studi Ricerche e Sperimentazioni, Ital. Air Force, Aerospace Med. Dep., Pratica di Mare AFG, I–00040 Pomezia, Rome, Italy.

49372. Anonymous*. 1998. *European Archives of Oto–Rhino–Laryngology* 255(10) Nov.: 521–522. **The European Consensus Development Conference on Neonatal Hearing Screening [Milan, Italy; 15–16 May, 1998].**—Abstract not provided.

49373. Sobhy, Ossama A.*1998. *Journal of the Medical Research Institute* 19(2): 1–7. **The utility of trans–cranial CROS hearing aid fitting in unilaterally deaf adults.**—It was reported in the literature that the TC–CROS (transcranial contralateral routing of offside signals) hearing aid arrangement was a suitable and aesthetic solution for hearing problems associated with unilateral deafness. This study aimed at evaluating the utility of the TC–CROS hearing aid fitting. Nine adults with unilateral total deafness were selected. Nine listening conditions were furnished with different signal–to–noise ratios and different directions of speech and broad band noise. An in–the–ear hearing aid was selected to test the utility of the fitting and aided conditions were compared with unaided ones. The results showed statistically significant improvement of speech understanding when the aid was used, especially in the conditions when speech comes from the side of the dead ear and the competing noise from the normal–ear side. The study indicated the usefulness of the fitting as a substitute for the original CROS aids arrangements.

* Audiology Unit, Dep. Otolaryngology, Faculty Medicine, Alexandria University, Alexandria, Egypt.

Biomedical Engineering

See also: *Biomaterials*

49374. Hoestrup, Simon P., Gregor Zund*, Andreina Schoeberlein, Qing Ye, Paul R. Vogt and Marko I. Turina. 1998. *Annals of Thoracic Surgery* 66(5) Nov.: 1653–1657. **Fluorescence activated cell sorting: A reliable method in tissue engineering of a bioprosthetic heart valve.**—Background. Techniques of tissue engineering are used to seed human autologous cells in vitro on degradable mesh to create new functional tissue like a bioprosthetic heart valve. A precondition is subsequent seeding of native–valve–analogous pure endothelial and myofibroblast cell lines. The aim of this study is to find a safe method of isolating viable cell lines out of tissues from the operating room. Methods. Mixed cells from ascending aorta obtained from the operating room were incubated with an endothelial–specific fluorescent marker. The labeled cells were activated and sorted by flow cytometry. Isolated cell lines were cultured and thereafter square sheets of polymeric scaffold were seeded with myofibroblasts, followed by endothelial cells. The created tissue was stained with hematoxylin and eosin, van Gieson stain, and stains for factor VIII and CD34. Results. Control culture samples (n = 25) revealed vital uncontaminated endothelial and myofibroblast cell lines. Microscopy of the seeded meshes (n = 16) demonstrated a tissue–like structure. Van Gieson stain showed production of collagen. Endothelial cells formed a superficial monolayer, demonstrated by factor VIII and CD34; no invasive formation of capillaries was detectable. Conclusions. These results demonstrate that fluorescence activated cell sorting is a reliable and safe method to gain pure vital autologous cell lines out of human mixed cells for subsequent seeding on degradable mesh and that those cells are active to form new tissue.

* Dep. Cardiovascular Surg., Univ. Hosp. Zurich, Raemstr. 100, CH–8091 Zurich, Switzerland.

Chiropractic Medicine

See also: *Allied Medical Sciences – Physical Rehabilitation • Medical Sciences – Human Medicine – Neurology • Medical Sciences – Human Medicine – Orthopedics*

Clinical Chemistry

See also: *Forensics • Toxicology*

49375. Dunn, J. T., H. E. Myers and A. D. Dunn. 1998. *Experimental and Clinical Endocrinology & Diabetes* 106(SUPPL. 3): S10–S12. **Simple methods for measuring urinary iodine, including preliminary description of a new rapid technique ("Fast B").**—Abstract not provided.

Div. Endocrinol. Metab., Dep. Internal Med., Univ. Virginia Health Sci. Cent., Charlottesville, VA 22908, USA.

49376. Rendl, J.*, D. Bier, T. Groh and C. Reiners. 1998. *Experimental and Clinical Endocrinology & Diabetes* 106(SUPPL. 3): S12–S16. **Rapid urinary iodide test.**—Assessment of iodine deficiency and monitoring of iodine supplementation programs demands rapid, simple and cost–effective methods for the determination of urinary iodide concentrations. We propose a rapid test based on the iodide–catalyzed oxidation of 3,3',5,5'–tetramethylbenzidine by peracetic acid/H_2O_2, to yield colored products. The color of the chemical reaction is compared with color categories of a pictogram corresponding to three ranges (<10, 10–30, and >30 µg/100 mL) of iodide concentrations. The test is very easy to perform and does not require any instrumentation or apparatus. Sample preparation is simple and consists in the removal of interfering substances by disposable columns, 65 × 10.5 mm, packed with specifically prepared activated charcoal. For comparison with a reference method for measuring urinary iodide (HPLC), we determined the iodide concentrations of 370 random (unrimed) urine samples from consecutive patients by both HPLC and the rapid test. The results obtained by both methods are in close agreement with respect to classification of the samples according to the above three ranges, with a maximum difference of <5% for each range. This rapid test is therefore very well suited to epidemiological surveys of iodine deficiency especially in developing countries.

* Clin. Nuclear Med., Univ. Wuerzburg, Josef–Schneider–Strasse 2, D–97080 Wuerzburg, Germany.

49377. Bier, D., J. Rendl, M. Ziemann, D. Freystadt and C. Reiners. 1998. *Experimental and Clinical Endocrinology & Diabetes* 106(SUPPL. 3): S27–S31. **Methodological and analytical aspects of simple methods for measuring iodine in urine. Comparison with HPLC and Technicon Autoanalyzer II.**—This work describes an optimization of a simple photometric determination of iodine concentrations in urine using a modified ceric arsenite method with ammonium persulfate as oxidant. By means of this sensitive method iodine concentrations can be determined in very small specimens (50 µL). Urine samples (105) collected from a mixed population, were analyzed for urine iodine content by the optimized ammonium persulfate method, a Technicon Autoanalyzer II and a paired ion–RP HPLC. We found that the precision of this optimized ammonium persulfate method yields inter assay CVs of <10% for urinary iodine concentrations >10 µg/dL. Recovery of [^{125}I]iodide added to urine in vitro was 100.9 ± 2.4%. The detection limit was 0.0029 µg iodine. There was a high correlation between all three methods (r > 0.94 in any case) and the interpretation of the results was consistent. We conclude that this simple, manual ammonium persulfate method is suitable for urinary iodine analysis and can be performed in any routine clinical laboratory.

Klin. Poliklin. Nuklearmed., Univ. Wuerzburg, Josef–Schneider–Str. 2, D–97080 Wuerzburg, Germany.

49378. Martin, Greg S.*, Bryan N. Becker and Gerald Schulman. 1998. *Nephrology Dialysis Transplantation* 13(7) July: 1709–1712. **Cardiac troponin–I accurately predicts myocardial injury in renal failure.**—Background. Non–specific elevations of creatine kinase isoenzymes (CK–MB) and cardiac troponin–T may be seen in renal failure, confusing the diagnosis of myocardial infarction. Cardiac troponin–I (cTn–I) has been shown to be specific for myocardial damage in several disease states, but has not been prospectively evaluated in the setting of renal failure. Methods. This prospective case series evaluated 56 patients with acute or chronic renal failure or end–stage renal disease to assess the sensitivity and specificity of cTn–I for detecting myocardial injury in this patient population. During a 6–month period, patients admitted with suspected myocardial injury by history, physical examination, and electrocardiography were evaluated. Cardiac troponin–I (cTn–I) measurements were assessed between 8 and 48 h after admission. Appropriate medical care and further cardiac testing (echocardiography, stress testing, or arteriography) was performed at the discretion of the primary physician. Results. Myocardial injury was diagnosed in 18/56 (32%) patients by positive cTn–I levels, while only 7/56 (13%) patients had evidence of myocardial damage by CK–MB. Twenty–one of 56 (38%) patients had indeterminate CK–MB levels and 53% of these patients demonstrated myocardial ischaemia on follow–up testing. Sixteen patients had negative cardiac studies; all of these patients had negative cTn–I levels, while seven of these 16 (44%) patients had indeterminate CK–MB measurements. All of the patients with positive cTn–I levels had positive cardiac studies. Positive troponin levels were associated with increased in–hospital mortality. Sensitivity and specificity for CK–MB were 44 and 56% respectively and 94 and 100% for cTn–I. Conclusion. These data support the use of cTn–I for diagnosing myocardial injury in patients with renal failure. Elevated cTn–I levels are associated with increased short–term mortality in renal failure patients. The accuracy of cTn–I could potentially limit unnecessary cardiac testing in renal failure patients, while the enhanced sensitivity contributes to risk stratification and aids in diagnosing true myocardial injury in this population susceptible to non–specific elevations in other muscle enzymes.

* Dep. Intern. Med., Div. Allergy Pulmonary Critial Care, Vanderbilt Univ. Med. Cent., T–1217 Medical Center North, 1161 21st Ave. S., Nashville, TN 37232–2650, USA.

49379. Arora, Pradeep*, Boyd J. G. Strauss, Danny Borovnicar, Dan Stroud, Robert C. Atkins and Peter G. Kerr*. 1998. *Nephrology Dialysis Transplantation* 13(7) July: 1731–1736. **Total body nitrogen predicts long–term mortality in haemodialysis patients: A single–centre experience.**—Background. It has been estimated that 30–50% of adult hemodialysis patients have moderate to severe malnutrition. We have previously shown that estimation of total body nitrogen, expressed as a nitrogen index (NI) by in vivo

Rys. 18. Fragment zrębu głównego *Biological Abstracts*

Mathematical Reviews

CONTENTS

00 General
01 History and biography
03 Mathematical logic and foundations
04 Set theory
05 Combinatorics
06 Order, lattices, ordered algebraic structures
08 General algebraic systems
11 Number theory
12 Field theory and polynomials
13 Commutative rings and algebras
14 Algebraic geometry
15 Linear and multilinear algebra; matrix theory
16 Associative rings and algebras
17 Nonassociative rings and algebras
18 Category theory, homological algebra
19 K-theory
20 Group theory and generalizations
22 Topological groups, Lie groups
26 Real functions
28 Measure and integration
30 Functions of a complex variable
31 Potential theory
32 Several complex variables and analytic spaces
33 Special functions
34 Ordinary differential equations
35 Partial differential equations
39 Finite differences and functional equations
40 Sequences, series, summability
41 Approximations and expansions
42 Fourier analysis
43 Abstract harmonic analysis
44 Integral transforms, operational calculus
45 Integral equations
46 Functional analysis
47 Operator theory
49 Calculus of variations and optimal control; optimization
51 Geometry
52 Convex and discrete geometry
53 Differential geometry
54 General topology
55 Algebraic topology
57 Manifolds and cell complexes
58 Global analysis, analysis on manifolds
60 Probability theory and stochastic processes
62 Statistics
65 Numerical analysis
68 Computer science
70 Mechanics of particles and systems
73 Mechanics of solids
76 Fluid mechanics
78 Optics, electromagnetic theory
80 Classical thermodynamics, heat transfer
81 Quantum theory
82 Statistical mechanics, structure of matter
83 Relativity and gravitational theory
85 Astronomy and astrophysics
86 Geophysics
90 Economics, operations research, programming, games
92 Biology and other natural sciences, behavioral sciences
93 Systems theory; control
94 Information and communication, circuits

i Author index
xxiii Key index
xxiv Serial additions and changes
xxv Errata and addenda

Featured Reviews

98m:03002 98m:11088 98m:11125 98m:14019 98m:28034 98m:34053
98m:34095 98m:35167 98m:47004 98m:47031 98m:47067 98m:49001
98m:53068 98m:57041 98m:58017 98m:70017 98m:76030

Rys. 19. Spis treści bibliografii analitycznej *Mathematical Reviews*

98m:03106 03E35 03E05 03E10 05C55
Komjáth, Péter (H-EOTVO-C; Budapest)
A strongly non-Ramsey uncountable graph. (English summary)
European Summer Meeting of the Association for Symbolic Logic (Haifa, 1995)
Fund. Math. 154 (1997), *no.* 2, 203–205.
The author proves that it is consistent relative to Zermelo-Fraenkel set theory that there is a graph X of cardinality $\aleph_1$ such that all graphs of any cardinality can be edge-colored with $\aleph_1$ colors so that every embedded copy of X exhibits edges of every color.
{For the entire collection see MR 98e:03002.}
J. M. Henle (Northampton, MA)

98m:03107 03E40
Farah, Ilijas (3-TRNT; Toronto, ON)
On a problem of Mathias.
Symposium Dedicated to the Memory of Đuro Kurepa (Belgrade, 1996)
Sci. Rev. Ser. Sci. Eng. No. 19-20 (1996), 61–63.
Answering a question of A. R. D. Mathias [Ann. Math. Logic 12 (1977), no. 1, 59–111; MR 58 #10462], the author characterizes the pairs (X, Y) that are $(\mathcal{P}_{\mathcal{U}} \times \mathcal{P}_{\mathcal{U}})$-generic over a transitive model M of a large enough fragment of set theory, where $\mathcal{U}$ is a selective filter in M and $\mathcal{P}_{\mathcal{U}}$ is the corresponding Prikry poset.
{For the entire collection see MR 98a:00010.}

98m:03108 03E40 03C62 03E25 03E45 03E55 03E60
Kanovei, Vladimir (RS-MITE; Moscow);
van Lambalgen, Michiel (NL-AMST; Amsterdam)
On a Spector ultrapower for the Solovay model. (English summary)
Math. Logic Quart. 43 (1997), *no.* 3, 389–395.
Summary: "We prove that a Spector-like ultrapower extension $\mathfrak{N}$ of a countable Solovay model $\mathfrak{M}$ (where all sets of reals are Lebesgue measurable) is equal to the set of all sets constructible from reals in a generic extension $\mathfrak{M}[a]$, where a is a random real over $\mathfrak{M}$. The proof involves the Solovay almost everywhere uniformization technique." *Jakub Jasiński* (1-SCRN; Scranton, PA)

98m:03109 03E45 03E40
Friedman, Sy D. (1-MIT; Cambridge, MA)
Coding without fine structure.
J. Symbolic Logic 62 (1997), *no.* 3, 808–815.
The author continues his refinements of the Jensen coding theorem. Jensen [see A. Beller, R. Jensen and P. Welch, *Coding the universe*, Cambridge Univ. Press, Cambridge, 1982; MR 84b:03002] showed, in a remarkable tour de force of forcing, how a model V of set theory can be extended generically to a model of the form $L[r]$ for a real r "coding the universe" while preserving many of the properties of V. Previously, the author [Ann. Pure Appl. Logic 70 (1994), no. 1, 1–16; MR 95i:03105] provided a much simpler proof of Jensen's result. In the present paper, he shows that, at least when $0^\sharp$ does not exist, there is a still simpler proof of Jensen's result. The new feature is the elimination of the Jensen fine structure theory from the proof. This is done at the cost of using Jensen's covering theorem for L, a consequence of the nonexistence of $0^\sharp$, for which also there are now proofs not involving fine structure. The idea of "reshaping" sets from the author's previous paper is used, as well as making a simplification that involves doing the main coding into a subset of ω_1, not ω. *A. Kanamori* (1-BOST; Boston, MA)

98m:03110 03E50 03E05 03E10
Simms, John C. (1-MROT-MS; Milwaukee, WI)
Another characterization of alephs: decompositions of hyperspace. (English summary)
Notre Dame J. Formal Logic 38 (1997), *no.* 1, 19–36.
In 1919, Sierpiński proved that Cantor's continuum hypothesis (every set of reals is countable or has the same cardinality as the whole set of reals) holds if and only if there is a subset S of the plane such that every horizontal cross-section of S is countable and every vertical cross-section of S is co-countable. More than 30 years later, Sierpiński's characterization of CH was obtained as a corollary from a theorem of Sikorski, which characterizes the cardinality of an arbitrary set by means of hyperplanes in orthogonal directions in finite powers of that set. In 1962, Davies gave a characterization of the cardinality of the continuum by means of lines in nonorthogonal directions in the plane.
Characterizations of the cardinality of the continuum have a long tradition. For example Erdös and Kakutani gave one in terms of Hamel bases. Not every such characterization can be generalized to a characterization of an arbitrary cardinality. The main result of this paper is a generalization of Sierpiński's result, which embraces both Sikorski's and Davies' characterizations and gives a characterization of the cardinality of an arbitrary set by means of hyperplanes in nonorthogonal directions in that set.
Lorenz Halbeisen (Bellaterra)

98m:03111 03E70 03H05
Kanovei, Vladimir (RS-MITE; Moscow);
Reeken, Michael (D-WUPP; Wuppertal)
Isomorphism property in nonstandard extensions of the ZFC universe. (English summary)
Ann. Pure Appl. Logic 88 (1997), *no.* 1, 1–25.
In a series of previous papers [Studia Logica 55 (1995), no. 2, 229–257; MR 97f:03087a; Studia Logica 55 (1995), no. 3, 347–376; MR 97f:03087b; Studia Logica 56 (1996), no. 3, 293–322; MR 97f:03087c; Math. Japon. 45 (1997), no. 2, 369–408; Math. Japon. 45 (1997), no. 3, 555–571] the authors introduced and examined their version of an axiomatic nonstandard set theory called HST (Hrbaček set theory), in the extension of the $\in$-language by the unary standardness predicate st. In the paper under review the relation of HST and the isomorphism property IP is studied. Originally the isomorphism property IP_κ was introduced by C. W. Henson [J. Symbolic Logic 39 (1974), 717–731; MR 50 #12713]. A nonstandard universe satisfies IP_κ, for an infinite cardinal κ, if any two elementarily equivalent internally presented models (i.e., the base set and the interpretations of all the relations are internal) of a first-order language with fewer than κ nonlogical symbols are isomorphic. In HST one can dispense with the cardinality restriction: the isomorphism property IP states that any two elementarily equivalent internally presented models of a first-order language with a set of symbols that has standard size are isomorphic. (A set has standard size if it is externally equivalent to the set of all standard elements of a standard set.)
The main result of the paper states that IP is consistent with HST and independent of HST, and both the theories HST + IP and HST + $\neg$IP are conservative extensions of ZFC, in the sense that an $\in$-sentence Φ is a theorem of ZFC if and only if its relativization Φ^{st} to standard sets is a theorem of the respective extension of HST. Moreover, every countable model of ZFC can be embedded as the class of all standard sets into a model of each of the theories HST + IP, HST + $\neg$IP. The class $L[I]$ of all sets constructible from internal sets is shown to be a model of HST + $\neg$IP. A model for HST + IP is obtained by a certain forcing construction as a generic extension $H[G]$ of a model H of HST, satisfying certain choice-like principles, by a collection G of generic isomorphisms between elementarily equivalent internally presented structures in H.
Pavol Zlatoš (SK-KMSK-AL; Bratislava)

See also 16037, 28023, 54011, 54012.

03F Proof theory and constructive mathematics

98m:03112 03F05
Baaz, Matthias (A-TUWN; Vienna);
Leitsch, Alexander (A-TUWN; Vienna)
Fast cut-elimination by projection.
Computer science logic (Utrecht, 1996), 18–33, *Lecture Notes in Comput. Sci.*, 1258, *Springer, Berlin*, 1997.
From the introduction: "We prove for a wide class of end-sequents

Rys. 20. Fragment części głównej *Mathematical Reviews*

Spośród nauk humanistycznych i społecznych bogatą dokumentacje bibliograficzną posiadają socjologia, psychologia czy historia. Starannym opracowaniem wyróżnia się „Sociological Abstracts" (SA), bibliografia wydawana w Stanach Zjednoczonych od 1952 r., wykazująca zawartość światowych publikacji ciągłych w zakresie socjologii i dyscyplin z nią związanych[36] (rys. 21). W każdym zeszycie znajdują się: krótki poradnik użytkownika, spis treści zorganizowany według klasyfikacji SA, analizy omawiające artykułów z czasopism, książek i ich fragmentów oraz „International Review of Publications in Sociology" (IRPS). Spisy pomocnicze obejmują indeksy: autorski, źródeł i przedmiotowy oraz wykaz użytych skrótów. Do każdego tytułu czasopism cytowanego w „Source Index" dołącza się jeden z trzech symboli literowych: F (full) oznacza czasopisma analizowane w całości, najważniejsze dla socjologii, zawierające w tytule słowo „socjologia" i publikowane przez towarzystwa, grupy i instytucje socjologiczne; P (partial) oznacza czasopisma z dziedzin pokrewnych, np. antropologii, edukacji, nauk politycznych; I (infrequent) oznacza czasopisma z zakresu humanistyki i ogólne, które okazjonalnie publikują zagadnienia socjologiczne. Od 1986 r. dokumenty cytowane w SA są indeksowane przy wykorzystaniu tezaurusa terminów socjologicznych (Thesaurus of Sociological Indexing Terms) zawierającego ponad 4000 jednostek leksykalnych.

Z międzynarodowych bibliografii analitycznych dotyczących nauk społecznych i humanistycznych wymienić należy wydawnictwo ukazujące się od 1927 r. – „Psychological Abstracts", a także „Historical Abstracts".

Jeśli chodzi o polskie bibliografie analityczne, to na uwagę zasługują publikacje ciągłe z zakresu nauk matematyczno-fizycznych, nauk o Ziemi oraz techniki – przede wszystkim „Polska Bibliografia Analityczna" redagowana i wydawana przez Ośrodek Bibliografii i Dokumentacji Naukowej PAN od r. 1955 w 8 seriach: w latach 1955-1957 „Astronomia, Geodezja, Geofizyka", „Biologia", „Chemia", „Fizyka" i „Geologia"; w latach 1955-1956 seria „Matematyka", a w latach 1956-1960 seria „Geografia". Obecnie ukazuje się nadal „Polska Bibliografia Analityczna. Mechanika", publikowana przez Instytut Podstawowych Problemów Techniki PAN[37]. Jak pisze A. Sitarska „Polska Bibliografia Analityczna [...] była, niestety efemerydą[...]. Pierwsze roczniki[...] spotkały się z dość krytyczną oceną ze względu na wiele niedociągnięć w metodzie opracowania oraz dublowanie rejestracji materiałów wchodzących jednocześnie do innych bibliografii specjalnych[...][38]. W tym miejscu trzeba wspomnieć o „Bibliografii Analitycznej Bibliotekoznawstwa i Informacji Naukowej"

---

[36] *A Briefs User's Guide to Sociological Abstracts.* „Sociological Abstracts" Apr. 1999 vol. 47 nr 2, s. I - II.

[37] B. Sordylowa: *Z problematyki bibliotek i informacji naukowej.* Warszawa 1997, s. 135.

[38] A. Sitarska, H. Zasadowa: *Specjalistyczne wydawnictwa...*, s. 107.

0400 group interactions

10 social group identity & intergroup relations (groups based on race & ethnicity, age, & sexual orientation)

SA03833

Alvarez Silvar, Gabriel (General Sanjurjo 8 5o D, I-15006 La Coruña Spain), **Las organizaciones de retornados en Galicia** (Returnee Organizations in Galicia), *Migraciones*, 1997, 2, 213-234. (SPA)

¶ Immigrant associations in Galicia for return-migrating Spaniards are explored via survey data & interviews with members & directors of 6 such organizations. Because of the difficulties Spaniards had in reintegrating into Galician society, multiple associations of ex-emigrants have emerged since the 1960s. Organization emphasis (recreational, educational, assistive), objectives, activities, & membership are described. Organizational weaknesses & instability & the need to engage social aid programs forced mergers with other organizations & institutions. Currently, only the oldest & most well established associations have survived. It also appears that returnees have not been particularly motivated to support the organizations. Adapted from the source document.

SA03834

Azhar, Al (Jalan Teratai 134-depan ITTR, Pekanbaru Indonesia), **Malayness in Riau: The Study and Revitalization of Identity**, *Bijdragen tot de Taal-, Land- en Volkenkunde*, 1997, 153, 4, 764-773.

Translated from Indonesian by Will Derks.

¶ Discusses the revitalization of Malay consciousness as an expression of resistance to the marginalization of local Malays from the extensive economic development in Riau (Indonesia), as well as awareness that their hopes & desires, shaped by tradition & culture, are not in sync with those governing public life. Survival strategies used by the Riau Malays faced with erosion of their traditional way of life are portrayed, along with the need to renegotiate their identity & the emergence of a movement to rediscover Malay cultural heritage. The activities of various universities to revitalize Malay arts & tradition are described as a positive step toward preventing rejection by Riau Malays of the national unity aspired to by the Indonesian government. It is argued that governing bodies must establish policies to improve the welfare of the Riau Malays, allow for greater local participation, & reshape rules & regulations in accordance with tradition & culture, so that the Malays can participate in global change while retaining their dignity & heritage. 3 References. J. Lindroth

SA03835

Barany, Zoltan (Dept Government U Texas, Austin 78712-1087), **Ethnic Mobilization and the State: The Roma in Eastern Europe**, *Ethnic and Racial Studies*, 1998, 21, 2, Mar, 308-327.

¶ Identifies the key criteria & conditions that promote & impede successful ethnic mobilization & analyzes the determinants of state policy toward newly mobilizing ethnic minorities. Analysis is based on interview data, secondary sources, & empirical support from of a comparative study of the Romani (Gypsy) minority in Poland, the Czech Republic, Slovakia, Hungary, Romania, Bulgaria, & Macedonia. 2 Tables, 41 References. Adapted from the source document.

SA03836

Barbesino, Paolo & Quassoli, Fabio (Dipt Studi Politici & Sociali U Pavea, I-27100 Italy), **La comunidad como comunicación: una etnografía de la inmigración en Milán** (The Community as Communication: An Ethnography of Immigration in Milan), *Migraciones*, 1996, 0, 61-94. (SPA)

Translated by Mercedes Diaz-Salazar.

¶ Starting with the theoretical conceptualization of community as communication that integrates concepts of place, time, & memory, the delivery of social services to immigrant communities in Milan, Italy, was studied. Communication networks within & between different immigrant communities, between immigrants & their home countries, & between immigrants & social services administration were assessed via participant observation at workplaces, recreation places, & public & private services using protocols on interlocutors, place, manner, & object of communication. Analysis showed that communication about social services to immigrants did not take place in stable & efficient networks. Because of information distortion & selectivity in communication networks & interruptions due to demographic barriers (religion, gender, etc), top-down communication is rejected in favor of a communication strategy that acts at different community levels. Social-services-related problems with illegal immigrants are discussed. 1 Table. Adapted from the source document.

SA03837

Barnes, Sandra L. (Georgia State U, Atlanta 30303), **Practicing What You Preach: An Analysis of Racial Attitudes of Two Christian Churches**, *The Western Journal of Black Studies*, 1997, 21, 1, spring, 1-11.

¶ This experiment employs the constructs of aversive racism, modern racism (rooted in the Protestant ethic), & traditional color symbolism to compare racial attitudes among members of two Baptist churches–one historically African American, & the other European American (N = 106 & 88, respectively). Although questionnaire data reveal similarities among mean responses, the findings reflect a difference in the general racial attitudes of the two churches: specifically, the European American respondents showed more negative attitudes regarding race issues than the African American respondents. 7 Tables, 1 Appendix, 15 References. Adapted from the source document.

SA03838

Baumgartner, M. P. (Dept Sociology William Paterson U, Wayne NJ 07470), **Moral Life on the Cultural Frontier: Evidence from the Experience of Immigrants in Modern America**, *Sociological Focus*, 1998, 31, 2, May, 155-179.

¶ Reports findings from an ethnographic investigation into how immigrants in NJ manage grievances against people culturally different from themselves, including individuals from the majority population, other immigrants, & members of US-born minority groups. Two principal patterns emerge: (1) A high degree of harmony can & does exist between immigrants & other people, but this harmony is based largely on mutual avoidance & self-segregation rather than intercultural solidarity & support. (2) Immigrants react differently to offenders from the majority population than to those who, like themselves, come from culturally unconventional backgrounds. Reasons for these patterns are explored, & implications for the moral order of diverse communities are considered. 57 References. Adapted from the source document.

SA03839

Beckles, Colin (Washington State U, Pullman 99164), **Black Struggles in Cyberspace: Cyber-Segregation and Cyber-Nazis**, *The Western Journal of Black Studies*, 1997, 21, 1, spring, 12-19.

¶ Discussed is how race- & class-based factors block many people of African descent from access & subsequent participation on the Internet. Also, examined is how the lives of people of African descent are hampered by violent, white racist utilization of the Internet. It is concluded that the democratic potential of the Internet has not been realized. 50 References. Adapted from the source document.

SA03840

Ben-Rafael, Eliezer (Dept Sociology Tel-Aviv U, Ramat Aviv IL-69978 Israel), **Arab Citizenship in Israel**, *Ethnic and Racial Studies*, 1998, 21, 3, May, 579-585.

¶ A review essay on a book by Nadim N. Rouhana, *Palestinian Citizens in an Ethnic Jewish State: Identities in Conflict* (New Haven & London: Yale U Press, 1997) discusses the sociopsychological framework of Rou-

Rys. 21. Opisy bibliograficzne w *Sociological Abstracts*

(BABIN), w latach 1955-1968 „Przeglądzie Piśmiennictwa o Książce", opracowywanej do dnia dzisiejszego przez Instytut Bibliograficzny Biblioteki Narodowej i publikowanej w formie samoistnego dodatku do „Przeglądu Bibliotecznego" z częstotliwością kwartalną[39]. Zrąb główny bibliografii stanowią analizy i adnotacje artykułów z czasopism zagranicznych, uporządkowane w obrębie 15 grup rzeczowych: Bibliografia; Bibliotekarstwo (opracowania ogólne); Bibliotekarstwo (rodzaje bibliotek); Bibliotekarstwo (w poszczególnych krajach); Gromadzenie i przechowywanie zbiorów; Informacja naukowa i dokumentacja (opracowania ogólne); Informacja naukowa i dokumentacja (technika i metodyka); Informacyjna działalność biblioteki; Języki informacyjno-wyszukiwawcze. Rzeczowe opracowanie dokumentów; Katalogi. Katalogowanie; Szkolenie zawodowe; Udostępnianie zbiorów. Korzystanie z bibliotek; Zawód. W każdym numerze znajdują się indeksy: autorski i przedmiotowy. „W doborze materiałów dążeniem Redakcji było poinformowanie czytelników o nowych tendencjach, metodach i doświadczeniach we współczesnym bibliotekarstwie światowym"[40] – pisał H. Sawoniak.

Dorobek w zakresie polskich bibliografii analitycznych obejmuje również wydawnictwa przeznaczone dla odbiorcy zagranicznego, upowszechniające piśmiennictwo polskie za granicą, m.in. ukazujące się od 1951 r. „Polish Technical and Economic Abstracts", redagowane w wersji angielskiej, francuskiej (od 1968 r.) i rosyjskiej; także „Nuclear Science Abstracts of Poland" (od 1965 r.) czy „Selected Bibliography of Polish Educational Materials", wydawana w Warszawie od 1962 r..

Innym rodzajem opracowań są, bądź były, przeglądy dokumentacyjne, stanowiące bieżące selekcyjne bibliografie abstraktowe bardzo wąskiej dziedziny lub zagadnienia, np. „Przegląd Dokumentacyjny Urbanistyki i Architektury", będący dodatkiem samoistnym do czasopisma „Architektura", „Przegląd Dokumentacyjny Mechaniki" jako dodatek do „Przeglądu Mechanicznego", „Przegląd Dokumentacyjny Geologii", wykazujący analizy artykułów z czasopism zagranicznych i publikowany w formie dodatku niesamoistnego do „Biuletynu Nabytków Biblioteki Instytutu Geologicznego", czy dwumiesięcznik „Przegląd Dokumentacyjny Informacji Naukowej" (dawny „Przegląd Piśmiennictwa Zagadnień Informacji"), rejestrujący analizy wskazujące i omawiające piśmiennictwa zagranicznego z zakresu dokumentacji i informacji naukowej, bibliografii, bibliotekarstwa i dziedzin pokrewnych.

Obecnie, charakter bibliografii analitycznej ma wydawnictwo Ośrodka Przetwarzania Informacji w Warszawie pt. „Nauka – Informacja – Biznes. Prace naukowo-badawcze", która ukazuje się jako kwartalnik

---

[39] Na ten temat H. Sawoniak: *Bibliografia Analityczna Bibliotekoznawstwa i Informacji Naukowej. Geneza i rozwój wydawnictwa*. „Przegląd Biblioteczny" 1977 z. 3 s. 281-296.
[40] Tamże, s. 290.

w siedmiu zeszytach tematycznych: 1) Nauki humanistyczne i społeczne; 2) Biologia. Medycyna; 3) Nauki przyrodnicze. Rolnictwo. Leśnictwo; 4) Budownictwo. Transport. Łączność. Gospodarka wodna. Ochrona środowiska; 5) Przemysł; 6) Ekonomia. Organizacja i zarządzanie. Handel. Informacja naukowa; 7) Nauki ścisłe. Pozycja w zrębie głównym zawiera następujące dane: temat pracy; nazwiska autorów; nazwę instytucji, w której praca została wykonana; oryginalne streszczenie autorskie pracy. W obrębie zeszytu występują dwie części : „Prace zakończone" i „Prace rozpoczęte" oraz indeksy autorów i instytucji. Wydawnictwo „Nauka – Informacja – Biznes" stanowi cenne źródło informacji dla nauki, pracowników firm i przedsiębiorstw, organizacji konsultingowych, a także innych podmiotów gospodarczych reprezentujących sferę biznesu.

Zautomatyzowany spis bibliograficzny (bibliograficzny system informacyjno-wyszukiwawczy) 9

Uwarunkowania automatyzacji procesów bibliograficznych

Potrzeby zastosowania w działaniach bibliograficznych komputeryzacji pojawiają się w związku z potrzebą zapewnienia optymalnego przepływu informacji bibliograficznych i ułatwienia dostępu do światowej produkcji wydawniczej. Uwarunkowania technologiczne rozwoju bibliografii na przestrzeni ostatnich trzydziestu lat doprowadziły do wykształcenia nowych metod i narzędzi w celu usprawnienia procesu przygotowania i prezentacji spisów bibliograficznych. Pod koniec lat sześćdziesiątych w terminologii bibliograficznej pojawił się szerzej termin „bibliographic control", którego polskim odpowiednikiem jest „rejestracja bibliograficzna". W tekście rezolucji uchwalonej na międzynarodowym spotkaniu ekspertów w zakresie katalogowania w 1969 r., podkreślono znaczenie prac IFLA nad utworzeniem systemu międzynarodowej wymiany informacji bibliograficznych, w obrębie którego narodowe centrale bibliograficzne sporządzałyby opisy wydawnictw publikowanych w danym kraju i rozpowszechniały je w postaci czytelnej maszynowo.

Od początku lat siedemdziesiątych obserwujemy przeobrażenia służb informacyjno-bibliograficznych wskutek automatyzacji procesu bibliograficznego w odniesieniu do: opracowania i wydawania bibliografii narodowej bieżącej; przygotowywania bibliografii analitycznych; sporządzania drukowanych katalogów centralnych; tworzenia specjalnych form bibliografii (np. indeksów słów kluczowych, indeksów cytowań, bieżących spisów treści czasopism); zakładania bibliograficznych baz danych na nośnikach elektronicznych.

Dla postępów automatyzacji bibliografii szczególne znaczenie miały następujące działania:

1) inicjatywy UNESCO z lat 1945-1965 w odniesieniu do udoskonalenia służb bibliograficznych, poprzedzające narodziny programu Uniwersalnej Rejestracji Bibliograficznej – UBC (Universal Bibliographic Control), m.in. dążenia w kierunku organizacji narodowych komisji bibliograficznych, zakładania ośrodków bibliograficznych, normalizacji

techniki bibliograficznej, ujednolicenia metod bibliograficznych i wydawniczych;

2) zorganizowanie w Paryżu w 1974 r. międzynarodowej konferencji na temat planowania narodowych infrastruktur w dziedzinie dokumentacji, bibliotek i archiwów – narodziny koncepcji NATIS (National Information System): podkreślono znaczenie zastosowań nowoczesnych technik w wymienionych służbach; uznano, że funkcjonowanie narodowych systemów informacji jest podstawą narodowej rejestracji bibliograficznej;

3) przedstawienie postulatów związanych z UBC na konferencji UNESCO w 1974 r., wśród których – obok doskonalenia bieżącej produkcji wydawniczej w bibliografiach narodowych bieżących i rozwoju prac w zakresie normalizacji bibliograficznej – znalazły się postulaty mówiące o niezbędności wprowadzenia komputerów do prac bibliograficzno-informacyjnych jako warunku skuteczności wymiany informacji bibliograficznych w skali światowej, z czym wiąże się zakładanie baz danych;

4) rekomendacje I Międzynarodowego Kongresu Bibliografów (Paryż 1977 r.), dotyczące realizacji UBC oraz roli w tym programie bibliografii narodowych i narodowych ośrodków bibliograficznych; poruszono m.in. zagadnienia wykorzystania rekordów bibliograficznych w systemach informacyjnych;

5) rekomendacje II Międzynarodowego Kongresu Bibliografów (Kopenhaga, 1998 r.) w odniesieniu m.in. do zagadnień dostępu do bibliografii narodowych i dystrybucji rekordów na nośnikach elektronicznych; dokumentów dostępnych w sieci; przyszłości drukowanych bibliografii narodowych, przede wszystkim w kontekście nośników elektronicznych.

Międzynarodowa wymiana informacji bibliograficznych – formaty do wymiany danych i normalizacja

Realizacja programów Uniwersalnej Rejestracji Bibliograficznej (UBC) i Uniwersalnej Dostępności Publikacji (UAP – Universal Availability of Publications) wymaga zastosowania technologii komputerowej do organizacji rejestracji bibliograficznej w poszczególnych krajach; tworzenia międzynarodowych znormalizowanych opisów bibliograficznych wydawnictw, będących obiektem rejestracji bibliograficznej oraz organizacji wymiany informacji bibliograficznej w skali światowej.

Rozpoczęty w 1977 r. Ogólny Program Informacyjny UNESCO (GIP – General Information Programme – UNESCO), łączący dwa programy: program UNISIST (United International Scientific Information System) z 1971 r. i program NATIS z roku 1974, określa warunki niezbęd-

ne dla utworzenia światowego systemu informacji, tj. sieci służb, systemów i usług informacyjnych, obejmującej poszczególne kraje, istniejące i nowo powstałe systemy informacyjne oraz najważniejsze światowe centra naukowe. W tym kontekście bardzo ważnym zadaniem stało się opracowanie norm dotyczących działalności informacyjnej (zwłaszcza normalizacja opisów bibliograficznych i języków informacyjnych), w celu ułatwienia przepływu informacji i zapewnienia spójności systemów informacyjnych. Dzięki współpracy różnych organizacji m.in. IFLA, ISO, ICSU AB (International Council of Scientific Unions Abstracting Board) i ICSU CODATA wypracowano międzynarodowe normy opisu bibliograficznego (ISBD) dla wydawnictw zwartych (M = Monographs), ciągłych (S = Serials), opublikowanych wydawnictw muzycznych (PM = Music printings), materiałów nieksiążkowych (NBM = Non Book Materials), map (CM), archiwaliów (A), plików komputerowych (CF = Computer Files). W roku 1977 przyjęto projekt wzorcowego schematu przystosowanego do rejestracji różnego typu dokumentów ISBD(G).

Upowszechnienie wykorzystania techniki komputerowej do publikowania serwisów bibliograficznych, a także stosowanie znormalizowanych opisów bibliograficznych, spowodowało rozwinięcie prac nad międzynarodowym formatem wymiennym informacji bibliograficznych. Z tym wiążą się wymienione wcześniej programy węzłowe dotyczące optymalizacji przepływu danych bibliograficznych, tj. Powszechnej Dostępności Publikacji i Uniwersalnej Rejestracji Bibliograficznej oraz **International MARC Programme IMP**. W 1987 r. dwa ostatnie połączono w jeden program – **IFLA UBCIM Programme** (IFLA Universal Bibliographic Control and International MARC Programme). Do najważniejszych zadań UBICIM należą: przygotowanie międzynarodowych norm opisu bibliograficznego ISBD dla wszystkich typów dokumentów; forma i struktura haseł w opisach bibliograficznych (prace nad ujednoliceniem haseł autorytatywnych poprzez tworzenie kartotek haseł wzorcowych)[1]; międzynarodowa wymiana serwisów bibliograficznych na nośnikach maszynowych.

Współpraca IFLA z ISO przyniosła rezultaty w postaci opracowania wzorca formatu do wymiany informacji bibliograficznych na taśmie magnetycznej, normy ISO 2709 „Documentation Format for Bibliographic Information Interchange on Magnetic Tape", dla której polskim odpowiednikiem jest PN-84/N-09015 jako norma obowiązująca od 1 I 1985 r. Dokument zawiera ustalenia dotyczące struktury rekordu bibliograficz-

[1] Opracowaniem międzynarodowych zasad tworzenia khw zajęły się zespoły robocze w ramach IFLA. W 1984 r. opublikowano dokument pt. *Guidelines for Authority and Reference Entries* (GARE), dotyczący ogólnych zasad tworzenia kartotek haseł osobowych, tytułów ujednoliconych i haseł korporatywnych. W dokumencie z 1992 r. pt. *Guidelines for Subject Authority and Reference Entries*, zawarto ogólne zasady tworzenia kartotek wzorcowych haseł przedmiotowych.

nego – obejmuje układ, kolejność oraz sposób zapisywania danych[2]. Norma 2709 oparta jest na strukturze rekordu opracowanego w latach sześćdziesiątych przez Bibliotekę Kongresu – LC MARC (Machine Readable Cataloguing Library of Congress). Pilotowy wzorzec MARC ustalał strukturę i zawartość danych bibliograficznych przekazywanych na taśmach magnetycznych do innych bibliotek[3]. Chcąc wykorzystać format w zautomatyzowanych systemach bibliotecznych, opracowano MARC II. Przygotowano również dla różnych typów dokumentów odrębne formaty, co nie zapewniało spójności formatów. Kolejne działania zmierzały do wypracowania jednego zintegrowanego formatu rekordu bibliograficznego dla różnych typów dokumentów. Ich rezultatem było opublikowanie w 1981 r. dokumentu *MARC format for bibliographic data*, w 1988 r. jego modyfikacji *USMARC format for bibliographic data* i kolejnego wydania z 1994 r. Zawartość rekordu bibliograficznego obejmuje pola wspólne dla wszystkich typów dokumentów oraz pola przeznaczone dla dokumentów określonego typu; pola stałej długości i pola zmiennej długości. Pola zmiennej długości zawierają opis bibliograficzny i dane służące do identyfikacji i wyszukiwania opisów dokumentów. Etykiety pól określają ich zawartość w sposób następujący:

001-009	Pola danych kontrolnych
010-099	Numery i kody
1XX	Hasła główne
210-247	Strefa tytułu i oznaczenia odpowiedzialności oraz odmiany tytułu
250-362	Strefy: wydania, adresu wydawniczego, opisu fizycznego i specjalna oraz inne dane
4XX	Strefa serii
5XX	Strefa uwag
6XX	Pola charakterystyki rzeczowej
700-755	Hasła dodatkowe
760-787	Pola powiązań z opisami innych dokumentów
800-830	Hasła dodatkowe dla serii i książek wielotomowych
841-868	Opis zasobu
886	Dane przejęte z innego formatu MARC

Podstawowym elementem struktury danych bibliograficznych[4] w tradycyjnych katalogach kartkowych jest **opis bibliograficzny dokumentu**,

---

[2] Z PN-84/N-09015 związana jest PN-78/N-09016 *Format do wymiany informacji bibliograficznych na taśmie magnetycznej. Zawartość rekordu (zapisu)*. Norma ustala dobór danych oraz sposób ich zapisywania w rekordzie. Dla poszczególnych typów dokumentów opublikowano oddzielne arkusze.

[3] A. Paluszkiewicz: *Struktura danych bibliograficznych w zintegrowanych systemach bibliotecznych*. Warszawa 1997. Rozdz. 2. *Formaty USMARC*.

[4] Tamże. Rozdz.. 1. *Struktura danych w zautomatyzowanych katalogach bibliotecznych*.

przy czym opis tego samego dokumentu może występować w kilku katalogach, pozwalających wyszukiwać według różnych kryteriów; podstawowym czynnikiem szeregowania opisów w katalogu jest hasło odpowiednie dla danego typu katalogu; w jednym katalogu opis tego samego dokumentu może występować wielokrotnie pod różnymi hasłami. Z kolei w katalogach zautomatyzowanych bez **kartoteki haseł wzorcowych** (khw), podstawowym elementem danych jest **rekord bibliograficzny**, na który składa się opis bibliograficzny i wszystkie hasła umożliwiające wyszukiwanie tego opisu. Hasła zapisane w rekordzie są umieszczane w odpowiednich indeksach (autorskim, tytułów, haseł przedmiotowych) i powiązane z rekordami bibliograficznymi, z których zostały pobrane. Podkreślając istotne korzyści tego rozwiązania, mianowicie to, że opis dokumentu sporządzany jest tylko raz, a indeksy umożliwiają wyszukiwanie według różnych haseł, należy zwrócić uwagę na ważny mankament tego typu systemów – stosunkowo niską efektywność wyszukiwania, która jest uwarunkowana działaniem dwóch czynników: brakiem narzędzia kontroli poprawności haseł oraz wyeliminowaniem odsyłaczy stosowanych w katalogach kartkowych. W ten sposób nieuniknione są omyłki i niekonsekwencje, co powoduje, że hasła w rekordach bibliograficznych nie są hasłami ujednoliconymi. Dopiero wprowadzenie odpowiedniego narzędzia do kontroli **haseł ujednoliconych**, czyli khw, pozwala usunąć wymienione wyżej zjawiska ujemne.

W strukturze danych bibliograficznych w katalogach zautomatyzowanych wykorzystujących kartoteki haseł wzorcowych, **rekord khw** zawiera:

– hasło ujednolicone, dla którego został utworzony, zwane hasłem rekordu;

– warianty tego hasła (tropy zob.) i hasła z nim związane (tropy zob. też).

Hasła ujednolicone i ich warianty umieszczane są w odpowiednim indeksie i powiązane z rekordami khw, z których pochodzą. W ten sposób przy wprowadzaniu danych do systemu stosującego khw zapewniona jest pełna **kontrola poprawności** haseł, co wpływa znacznie na podwyższenie poziomu efektywności wyszukiwawczej. Powiązanie hasła ujednoliconego z rekordem bibliograficznym określa się jako „kopiowanie hasła do rekordu bibliograficznego”[5]. W rekordzie wyróżnia się:

– hasła opisu bibliograficznego, np. hasło osobowe, hasło korporatywne, hasło tytułowe; w tym przypadku katalog zautomatyzowany pełni funkcję katalogu alfabetycznego;

– tytuły ujednolicone serii (jako hasła dodatkowe); ich zapisanie w rekordzie bibliograficznym powoduje, że katalog zautomatyzowany pełni równocześnie funkcję katalogu serii;

[5] Tamże, s. 14.

– hasła przedmiotowe, dzięki czemu ten sam katalog zautomatyzowany może pełnić funkcję katalogu przedmiotowego.

Rekordy bibliograficzne mogą być powiązane z **rekordami** khw w następujący sposób[6]:

1) rekord bibliograficzny zawiera opis bibliograficzny oraz wszystkie związane z nim hasła; powiązanie rekordu khw z rekordem bibliograficznym realizowane jest przez skopiowanie hasła z rekordu khw do rekordu bibliograficznego;

2) hasła znajdują się tylko w rekordach khw i nie są umieszczane w rekordach bibliograficznych; powiązanie następuje poprzez umieszczenie w rekordzie bibliograficznym wyłącznie numeru odpowiedniego rekordu khw; taki sposób zapewnia identyfikację wszystkich haseł powiązanych z rekordem bibliograficznym, także określenie ich typu oraz roli; zmiany wprowadza się tylko w rekordzie khw, nie wchodząc do rekordu bibliograficznego.

Kolejne przedsięwzięcia w zakresie ujednolicenia danych bibliograficznych w wymianie międzynarodowej przedstawiają się następująco:

1) **UNIMARC – Universal MARC Format** opracowany pod auspicjami IFLA jako międzynarodowy format do wymiany informacji bibliograficznych między narodowymi centralami bibliograficznymi w postaci czytelnej komputerowo[7]. „Może posłużyć jako model, wzorcowe rozwiązanie problemu określania treści, struktury i formy danych bibliograficznych w kształcie umożliwiającym automatyczne przetwarzanie we własnym systemie krajowym"[8]. W strukturze formatu UNIMARC występują następujace **bloki informacyjne**:

0 Blok identyfikacyjny (Identification Block) zawiera numer rekordu, ISSN, ISBN;

1 Blok informacji zakodowanych (Coded Information Block) – zawiera dane o stałej długości odpowiednio zapisane w postaci symbolicznej (za pomocą znaków alfanumerycznych), dotyczące języka, typu publikacji, alfabetu itp.;

2 Blok opisowy (Descriptive Block) – zawiera opis bibliograficzny, poszczególne pola odpowiadają strefom ISBD, z wyłączeniem strefy znormalizowanego numeru, ceny i oprawy dokumentu;

3 Blok uwag (Notes Block) – odpowiada strefie uwag w ISBD;

---

[6] Tamże, s. 20 - 21.

[7] Zob. UNIMARC manual. London 1987; UNIMARC in theory and practice. Papers from the UNIMARC workshop. London 1989 ; P. Żak: *Międzynarodowy format wymiany danych bibliograficznych.* „Zagadnienia Informacji Naukowej" 1989 nr 1 s. 139-153.

[8] P. Żak: *Międzynarodowy format...*, s.140.

4 Blok powiązań rekordu (Linking Entry Block) – odzwierciedla informacje o związkach dokumentu opisywanego z innymi dokumentami;
5 Blok odpowiedników tytułu (Related Title Block) – zawiera różne warianty tytułu dla opisywanego dokumentu;
6 Blok analizy rzeczowej (Subject Analysis Block) – zawiera hasła przedmiotowe, symbole UKD, KDD, KBK;
7 Blok odpowiedzialności intelektualnej (Intellectual Responsability Block) – zawiera informacje dotyczące strefy odpowiedzialności (pierwsze i następne oznaczenie odpowiedzialności);
8 Blok zarezerwowany do użytku międzynarodowego;
9 Blok do użytku lokalnego (Local Use Block) – zawiera informacje np. o sygnaturze, nakładzie, proweniencji.

2) **UNISIST Reference Manual** – format przygotowany przez grupę roboczą UNISIST – ICSU/AB do opisu i wymiany danych w formie możliwej do odczytu mechanicznego[9]. Po jego opublikowaniu UNESCO i British Library utworzyły Międzynarodowe Centrum UNISIST ds. Opisu Bibliograficznego – UNIBID (UNISIST International Centre for Bibliographic Descriptions), które opracowuje, wprowadza zmiany i rozpowszechnia informacje o istniejących systemach opisów bibliograficznych oraz uczestniczy w międzynarodowej koordynacji prac normalizacyjnych w zakresie procedur i formatów do wymiany danych bibliograficznych.

3) **UNESCO Common Communication Format** (CCF) – powszechny format komunikacyjny związany z 2709 i przeznaczony do wymiany rekordów między systemami stosującymi podstawowe międzynarodowe formaty wymienne[10]. CCF służy do wymiany tych elementów rekordów bibliograficznych, które są niezbędne do identyfikacji dokumentu w bibliografii lub katalogu. International Coordinating Committee for Development Association (ICDA) wypracował metodę zastosowania formatu CCF w pakiecie CDS/ISIS zaprojektowanym specjalnie do tworzenia i zarządzania strukturalnymi, nienumerycznymi bazami danych.

W Polsce na początku lat siedemdziesiątych rozpoczęto prace nad adaptacją formatu MARC. Ich rezultatem był APIN/MARC zastosowany w Bibliotece i Ośrodku Informacji Naukowo-Technicznej Politechniki Wrocławskiej. Na przełomie lat siedemdziesiątych i osiemdziesiątych odpowiednie prace podjęto w Bibliotece Narodowej, a ich efektem był

[9] H. Diericks, A. Hopkinson: *Reference manual for machine- readable bibliographic descriptions.* 2nd rev. ed. Paris 1981.

[10] Zob. P. Murasik: *Uniwersalny format wymiany danych bibliograficznych.* „Zagadnienia Informacji Naukowej" 1988 nr 2 s. 165-186.

MARC-BN. Nazwa ta odnosi się do dwóch formatów przeznaczonych dla wydawnictw zwartych i ciągłych; zastosowano je w bibliografii narodowej. W pracach nad MARC-BN wzorowano się na formacie UNIMARC, chociaż wykorzystywano także niektóre rozwiązania przyjęte w innych formatach. W połowie 1993 r. Biblioteka Narodowa podjęła decyzję o przyjęciu formatu USMARC i stopniowym zastępowaniu nim formatu MARC-BN[11]. Aby przenieść dane zapisane wcześniej, opracowano programy dwustronnej konwersji pomiędzy formatami MARC-BN i USMARC, oraz USMARC i UNIMARC[12]. Na początku 1997 r. zakończono prace nad programami konwersji dla książek, a w roku następnym przygotowano programy konwersji dla opisów bibliograficznych czasopism. Jak pisze Krystyna Ramlau-Klekowska: „UNIMARC nie rozprzestrzenia się dostatecznie szybko. Posługiwanie się nim byłoby znacznie dogodniejsze, gdyby centrale narodowe mogły przyjmować go także jako format wewnętrzny, stosowany w komputerowym opracowaniu bibliografii", jednak „albo przystosowały się już do innego formatu, będącego zazwyczaj narodową implementacją MARC, albo uzależnione są od macierzystej biblioteki, która instalując dla całej instytucji wybrany system zintegrowany, podporządkowuje się jego wymogom także co do formatu"[13].

Do **wymiany informacji bibliograficznej** na nośnikach elektronicznych ISO opracowała w 1986 r. normę 6630 „Documentation. Bibliographic control characters" (odpowiednik PN-93/N-09128, obowiązującej od 1 VII 1994), zawierającą zestaw 15 bibliograficznych znaków sterujących, których użycie „wymagane jest przy procesach porządkowania i indeksowania opisów katalogowych, wówczas gdy informacja sterująca przekazywana jest techniką znaków sterujących włączanych w przekazywany tekst"[14]. Norma wyróżnia następujące klasy znaków:

a) znaki sterowania uwagami;
b) znaki sterowania indeksowaniem i odsyłaczami;
c) znaki sterowania porządkowaniem (szeregowaniem);
d) operatory formatu.

Większość prac normalizacyjnych ISO/TC 46 „Informacja i Dokumentacja" wiąże się z zastosowaniami automatyzacji. Istotne znaczenie

---

[11] Od 1986 r. według formatu MARC-BN opisywane są dokumenty w „Przewodniku Bibliograficznym" oraz czasopisma w katalogu alfabetycznym BN.

[12] Na ten temat: J. Sadowska: *Biblioteka Narodowa wobec automatyzacji bibliotek w kraju. Informacja, współpraca, pomoc metodyczna.* W: *Komputery w bibliotekach - Polska '94.* Warszawa 1994 s. 104.

[13] K. Ramlau-Klekowska, B. Karamać: *Szanse i zagrożenia współczesnej bibliografii narodowej.* W: *Czwarta Ogólnokrajowa Narada Bibliografów.* Warszawa 7-9 czerwca 1995. Referaty i dyskusja. Warszawa 1996, s. 33.

[14] PN-93/N-09128 *Bibliograficzne znaki sterujące.*

miało opracowanie i zatwierdzenie przez ISO i CCITT (International Telegraph and Telephon Consultative Committee) zespołu norm 7498, dotyczących współdziałania systemów otwartych (OSI), a wynikających z programu IFLA **Universal Dataflow and Telecommunications (UDT)** w odniesieniu do międzynarodowego przekazywania informacji elektronicznej[15]. Ich odpowiednikiem w Polskich Normach jest PN-92/T-20001 „Systemy przetwarzania informacji. Współdziałanie systemów otwartych (OSI)"[16]. W testowaniu protokołów OSI uczestniczą British Library, Biblioteka Narodowa Kanady i biblioteki w Stanach Zjednoczonych. Jednym z nich jest protokół z zakresu wypożyczeń międzybibliotecznych (Interlibrary Loan Protocol) dla celów międzynarodowej współpracy w tym zakresie. Polskie biblioteki wykorzystujące VTLS są zainteresowane zastosowaniem norm OSI, i „[...] od samego początku zamierzały utworzyć strukturę systemów otwartych komunikujących się między sobą po sieciach rozległych"[17].

Automatyzacja bieżącej bibliografii narodowej

Automatyzacja zmieniła w sposób wyraźny funkcjonowanie służb informacyjno-bibliograficznych. Wpłynęła na metody tworzenia bibliografii i jej użytkowania (nastąpiły zmiany w organizacji i formach wyszukiwania oraz przekazywania informacji). Zastosowanie komputerów do publikowania bieżącej bibliografii narodowej wiązało się z koniecznością: opanowania ogromnego wzrostu produkcji wydawniczej, obejmującej różne typy dokumentów i kontynuacji bieżącego publikowania wszystkich członów bibliografii narodowej; przyspieszenia kumulacji bieżącego materiału w postaci zbiorów półrocznych, rocznych, pięcioletnich i dziesięcioletnich i tym samym zapewnienia użytkownikowi efektywniejszego wyszukiwania potrzebnej informacji; rozbudowania systemu spisów pomocniczych, których przygotowanie tradycyjnymi metodami pochłaniało wiele czasu i wysiłku.

Wprowadzenie techniki komputerowej nie tylko pozwoliło na szybkie opracowywanie indeksów, ale doprowadziło także do tworzenia ich

---

[15] Zob. *Universal'naja peredača dannych i telekomunikacii.* „Bibliotekovedenie i Bibliografija za Rubežom" 1989 sb. 122, s. 3-14.

[16] Norma arkuszowa: Ark. 01. Podstawowy Model Odniesienia (obow. od 1 I 1993).
Dodatek Add 1 : Transmisja bezpołączeniowa.
Ark. 02. Architektura zabezpieczeń (obow. od 1 VII 1993)
Ark. 03. Nazwy i adresacja (obow. od 1 VII 1993)
Ark. 04. Zarys zarządzania (odpow. ISO/IEC 7498 – 4 z 1989 r.)

[17] J. B. Czermiński: *Interkomunikacja systemów bibliotecznych.* Z prac Międzyuczelnianego Zespołu Koordynacyjnego ds. Wdrażania VTLS. W: *Komputery w bibliotekach...* s. 123.

MARC-BN. Nazwa ta odnosi się do dwóch formatów przeznaczonych dla wydawnictw zwartych i ciągłych; zastosowano je w bibliografii narodowej. W pracach nad MARC-BN wzorowano się na formacie UNIMARC, chociaż wykorzystywano także niektóre rozwiązania przyjęte w innych formatach. W połowie 1993 r. Biblioteka Narodowa podjęła decyzję o przyjęciu formatu USMARC i stopniowym zastępowaniu nim formatu MARC-BN[11]. Aby przenieść dane zapisane wcześniej, opracowano programy dwustronnej konwersji pomiędzy formatami MARC-BN i USMARC, oraz USMARC i UNIMARC[12]. Na początku 1997 r. zakończono prace nad programami konwersji dla książek, a w roku następnym przygotowano programy konwersji dla opisów bibliograficznych czasopism. Jak pisze Krystyna Ramlau-Klekowska: „UNIMARC nie rozprzestrzenia się dostatecznie szybko. Posługiwanie się nim byłoby znacznie dogodniejsze, gdyby centrale narodowe mogły przyjmować go także jako format wewnętrzny, stosowany w komputerowym opracowaniu bibliografii", jednak „albo przystosowały się już do innego formatu, będącego zazwyczaj narodową implementacją MARC, albo uzależnione są od macierzystej biblioteki, która instalując dla całej instytucji wybrany system zintegrowany, podporządkowuje się jego wymogom także co do formatu"[13].

Do **wymiany informacji bibliograficznej** na nośnikach elektronicznych ISO opracowała w 1986 r. normę 6630 „Documentation. Bibliographic control characters" (odpowiednik PN-93/N-09128, obowiązującej od 1 VII 1994), zawierającą zestaw 15 bibliograficznych znaków sterujących, których użycie „wymagane jest przy procesach porządkowania i indeksowania opisów katalogowych, wówczas gdy informacja sterująca przekazywana jest techniką znaków sterujących włączanych w przekazywany tekst"[14]. Norma wyróżnia następujące klasy znaków:

a) znaki sterowania uwagami;
b) znaki sterowania indeksowaniem i odsyłaczami;
c) znaki sterowania porządkowaniem (szeregowaniem);
d) operatory formatu.

Większość prac normalizacyjnych ISO/TC 46 „Informacja i Dokumentacja" wiąże się z zastosowaniami automatyzacji. Istotne znaczenie

---

[11] Od 1986 r. według formatu MARC-BN opisywane są dokumenty w „Przewodniku Bibliograficznym" oraz czasopisma w katalogu alfabetycznym BN.

[12] Na ten temat: J. Sadowska: *Biblioteka Narodowa wobec automatyzacji bibliotek w kraju. Informacja, współpraca, pomoc metodyczna.* W: *Komputery w bibliotekach - Polska '94.* Warszawa 1994 s. 104.

[13] K. Ramlau-Klekowska, B. Karamać: *Szanse i zagrożenia współczesnej bibliografii narodowej.* W: *Czwarta Ogólnokrajowa Narada Bibliografów.* Warszawa 7-9 czerwca 1995. Referaty i dyskusja. Warszawa 1996, s. 33.

[14] PN-93/N-09128 *Bibliograficzne znaki sterujące.*

miało opracowanie i zatwierdzenie przez ISO i CCITT (International Telegraph and Telephon Consultative Committee) zespołu norm 7498, dotyczących współdziałania systemów otwartych (OSI), a wynikających z programu IFLA **Universal Dataflow and Telecommunications (UDT)** w odniesieniu do międzynarodowego przekazywania informacji elektronicznej[15]. Ich odpowiednikiem w Polskich Normach jest PN-92/T-20001 „Systemy przetwarzania informacji. Współdziałanie systemów otwartych (OSI)"[16]. W testowaniu protokołów OSI uczestniczą British Library, Biblioteka Narodowa Kanady i biblioteki w Stanach Zjednoczonych. Jednym z nich jest protokół z zakresu wypożyczeń międzybibliotecznych (Interlibrary Loan Protocol) dla celów międzynarodowej współpracy w tym zakresie. Polskie biblioteki wykorzystujące VTLS są zainteresowane zastosowaniem norm OSI, i „[...] od samego początku zamierzały utworzyć strukturę systemów otwartych komunikujących się między sobą po sieciach rozległych"[17].

Automatyzacja bieżącej bibliografii narodowej

Automatyzacja zmieniła w sposób wyraźny funkcjonowanie służb informacyjno-bibliograficznych. Wpłynęła na metody tworzenia bibliografii i jej użytkowania (nastąpiły zmiany w organizacji i formach wyszukiwania oraz przekazywania informacji). Zastosowanie komputerów do publikowania bieżącej bibliografii narodowej wiązało się z koniecznością: opanowania ogromnego wzrostu produkcji wydawniczej, obejmującej różne typy dokumentów i kontynuacji bieżącego publikowania wszystkich członów bibliografii narodowej; przyspieszenia kumulacji bieżącego materiału w postaci zbiorów półrocznych, rocznych, pięcioletnich i dziesięcioletnich i tym samym zapewnienia użytkownikowi efektywniejszego wyszukiwania potrzebnej informacji; rozbudowania systemu spisów pomocniczych, których przygotowanie tradycyjnymi metodami pochłaniało wiele czasu i wysiłku.

Wprowadzenie techniki komputerowej nie tylko pozwoliło na szybkie opracowywanie indeksów, ale doprowadziło także do tworzenia ich

---

[15] Zob. *Universal'naja peredača dannych i telekomunikacii.* „Bibliotekovedenie i Bibliografija za Rubežom" 1989 sb. 122, s. 3-14.

[16] Norma arkuszowa: Ark. 01. Podstawowy Model Odniesienia (obow. od 1 I 1993).
Dodatek Add 1 : Transmisja bezpołączeniowa.
Ark. 02. Architektura zabezpieczeń (obow. od 1 VII 1993)
Ark. 03. Nazwy i adresacja (obow. od 1 VII 1993)
Ark. 04. Zarys zarządzania (odpow. ISO/IEC 7498 – 4 z 1989 r.)

[17] J. B. Czermiński: *Interkomunikacja systemów bibliotecznych.* Z prac Międzyuczelnianego Zespołu Koordynacyjnego ds. Wdrażania VTLS. W: *Komputery w bibliotekach...* s. 123.

nowych typów, które przy zachowaniu tradycyjnych technik i metod pracy nie mogłyby powstać[18]. Chodzi o indeksy słów kluczowych typu KWIC, KWOC, WADEX, których charakterystykę przedstawiono w rozdziale 8.

Automatyzacja bieżącej bibliografii narodowej przyspieszyła także budowę katalogów centralnych, ułatwiła prowadzenie statystyki bieżącej produkcji wydawniczej państw i przyczyniła się do rozwiązania problemów kompletności tego typu bibliografii. Według A. Sitarskiej, „interesuje nas tylko ten moment [chodzi o kryteria selekcji], kiedy selekcja jest podyktowana nienadążaniem w opracowaniu napływającego materiału, kiedy tradycyjne metody pracy, a właściwie ich niewystarczalność, decydują o usuwaniu pewnych części produkcji wydawniczej z rejestru bieżącej bibliografii narodowej"[19].

Automatyzację bieżącej bibliografii narodowej wprowadzono już w latach sześćdziesiątych w Anglii do opracowania „British National Bibliography" oraz w Republice Federalnej Niemiec do wydawania „Deutsche Bibliographie". Zagadnienia tworzenia zautomatyzowanych systemów bibliografii bieżącej były przedmiotem obrad 39 Sesji Rady Głównej IFLA w 1973 r., w trakcie której omawiano przede wszystkim zorganizowanie optymalnych systemów rejestracji bibliograficznej w poszczególnych państwach i regionach świata. Postanowiono utworzyć specjalna agencję IFLA ds. UBC – Międzynarodowe Biuro UBC. Powstało ono w 1974 r. w Londynie jako instytucja koordynująca rozmaite przedsięwzięcia związane z UBC.

Zgodnie z zaleceniami Kongresu Paryskiego nt. bibliografii narodowych, zorganizowanego w 1977 r.,. w każdym kraju powinna istnieć narodowa centrala bibliograficzna odpowiedzialna za gromadzenie i przechowywanie całej produkcji wydawniczej, otrzymywanej w formie egzemplarzy obowiązkowych, oraz za tworzenie i publikowanie rekordów bieżącej bibliografii. Organizacja takich ośrodków i wypełnianie tych zadań napotyka przeszkody, przede wszystkim w krajach najuboższych, poczynając od niedoceniania przez władze znaczenia bieżącej rejestracji bibliograficznej i w związku z tym przeznaczania niewielkich środków na publikowanie materiałów bibliograficznych, poprzez nieefektywne dostarczanie egzemplarza obowiązkowego, obniżanie nakładu i znaczne opóźnienia w cyklu wydawniczym (ograniczoną dostępność), na technologicznych barierach kończąc[20]. Różnice technologiczne w produkcji bieżącej bibliografii narodowej są uwarunkowane poziomem rozwoju

---

[18] Szerzej na ten temat, zob. E. Chmielewska-Gorczyca: *Indeksy permutacyjne.* Warszawa 1977.

[19] A. Sitarska: *Nowe metody...* s. 74.

[20] B.L. Bell: *National bibliography today as national memory tomorrow : problems and proposals.* „International Cataloguing and Bibliographic Control" 1992 vol. 21 nr 1 s. 10-12.

narodowych infrastruktur informacyjnych i stopniem wykorzystania technologii komputerowych. Istniejąca luka technologiczna uniemożliwia krajom rozwijającym się aktywne uczestnictwo, na równych prawach, w realizacji programu UBCIM[21].

Zagadnienia bibliografii narodowych w kontekście nowoczesnych technologii informacyjnych były dyskutowane na kongresie kopenhaskim, zorganizowanym w 1998 r.[22]. Poruszano tematy związane z dostępem do bibliografii narodowych i rozpowszechnianiem rekordów na nośnikach elektronicznych oraz przyszłością drukowanych bibliografii narodowych w kontekście informacji elektronicznej, przyjmując zgodnie, że dotychczasowe najbardziej rozpowszechnione formy – drukowana i na CD-ROM oraz forma sieciowa online – pozostają wobec siebie komplementarne i nie przeszkadzają sobie wzajemnie[23]. Wiele uwagi poświęcono dokumentom dostępnym w sieci (tj. dokumentom online, bez określonej stałej formy fizycznej) i problemom ich rejestracji.

Różnorodne problemy, związane z automatyzacją bibliografii narodowych bieżących można zilustrować na przykładach działań **Instytutu Bibliograficznego** Biblioteki Narodowej. Automatyzację „Przewodnika Bibliograficznego" przeprowadzono w dwóch etapach:

I etap realizowano w latach 1986-1992; polegał on na zapisywaniu danych bibliograficznych w formacie MARC-BN na specjalnych formularzach przedmaszynowych w Zakładzie Przewodnika Bibliograficznego; następnie dane te wprowadzano do pamięci komputera w Ośrodku Przetwarzania Danych; w tym okresie rozpoczęto prace nad bazą danych bieżącej bibliografii narodowej;

II etap, zainicjowany w styczniu 1993 r., realizowany w trybie online, polegał m.in. na przejściu z IBM mainframe na minikomputery pracujące w sieci novell z wykorzystaniem jednego oprogramowania – pakietu MAK.

Dzięki komputerowemu przetwarzaniu danych system przejął wiele prac redakcyjnych, takich jak np. układ materiału, tworzenie poprzez zapisy skrócone systemu odsyłaczy, szeregowanie alfabetyczne, numerowanie pozycji, opracowywanie indeksów, również niektóre czynności drukarsko-edycyjne[24]. Automatyzacja „Przewodnika Bibliograficznego" wpłynęła pozytywnie na całość cyklu wydawniczego bibliografii, a także indeksów. Ponadto umożliwiła realizację jednego z postulatów kongresu paryskiego, mianowicie przygotowanie wieloletnich komasacji. Opra-

---

[21] K. Ramlau-Klekowska, B. Karamać: *Szanse...*, s.31.

[22] Dostęp do materiałów w Internecie: http://www.ifla.org/VI/3/icnbs/icnbc.htm

[23] J. Sadowska: *II Międzynarodowy Kongres Bibliografów w Kopenhadze.* „Bibliotekarz" 1999 nr 5 s. 19-22.

[24] B. Borucka: *Problem kompletności Przewodnika Bibliograficznego w nowej sytuacji gospodarczej.* W: *Czwarta Ogólnokrajowa...*, s. 91.

cowanie „Przewodnika" w trybie zautomatyzowanym zapewnia jego dystrybucję zarówno w formie tradycyjnych drukowanych zeszytów, jak i w formie bazy danych rocznej, wieloletniej, bądź też w postaci pojedynczych opisów. Od 1996 r. automatyzacja objęła pozostałe człony bibliografii narodowej bieżącej – „Bibliografię Zawartości Czasopism" oraz „Bibliografię Wydawnictw Ciągłych", która – za rok 1996 – ukazała się drukiem w 1998 r. a także – „Polonica Zagraniczne".

Wraz z automatyzacją bibliografii narodowej rozpoczęto **automatyzację katalogów**, która pozwoliła na szybki dostęp nie tylko do zbiorów jednej biblioteki, lecz także innych bibliotek i serwisów informacyjnych. Powstały duże zautomatyzowane katalogi centralne, jak OCLC, UTLAS, RLIN (Research Libraries Information Network), WLN (Western Library Network), czy BLCM (Birmingham Libraries Cooperatives Mechanization Project) – największy katalog centralny bibliotek brytyjskich; tworzono je z myślą o wyeliminowaniu operacji wielokrotnego opisywania tego samego dokumentu przez różne biblioteki, wprowadzając katalogowanie kooperatywne. W latach osiemdziesiątych rozwinięto zintegrowane systemy biblioteczne online o strukturze modularnej, w których głównym elementem jest katalog online (OPAC).

Bibliograficzne bazy danych

Termin **baza danych** (ang. data base; franc. base de données; niem. Datenbasis; ros. baza dannych, masiv dannych) identyfikowany jest najczęściej ze zbiorem informacji danego systemu informacyjnego. *Słownik encyklopedyczy terminologii języków i systemów informacyjno-wyszukiwawczych* definiuje bazę danych jako: 1) zbiór informacji; 2) zbiór wzajemnie powiązanych danych[25]. *Słownik terminologiczny informacji naukowej* nie uwzględnia terminu „baza danych", natomiast zawiera hasło „bank danych" definiowany jako „grupa tematycznie powiązanych ze sobą kartotek i procedur umożliwiających m.in. zapisywanie, odczytywanie, uaktualnianie, selekcję i sortowanie danych zarejestrowanych w tych kartotekach[26]". Z kolei w *Tezaurusie informacji naukowej* znajdujemy deskryptor „baza danych" w znaczeniu zbioru wyszukiwawczego na nośniku maszynowym[27]. Termin ten jest bardziej rozpowszechniony w piśmiennictwie i wśród użytkowników, dlatego też obejmuje swoim zakresem wszystkie pozostałe terminy, wprowadzone do *Tezaurusa* jako

[25] *Słownik encyklopedyczny terminologii języków i systemów informacyjno-wyszukiwawczych.* Red. B. Bojar. Warszawa 1993, s. 20.

[26] *Słownik terminologiczny informacji naukowej.* Wrocław 1979, s. 28.

[27] E. Chmielewska-Gorczyca: *Tezaurus informacji naukowej.* Warszawa 1992, s. 106.

askryptory, mianowicie: bank danych, kartoteka automatyczna, kartoteka zautomatyzowana.

Termin „baza danych" można definiować jako strukturalną organizację zbioru danych, określającą podział zbioru na stałe elementy czyli rekordy oraz system łączenia, dopisywania i wyszukiwania danych. Aby zbiór danych można było nazwać bazą danych, konieczne są: zdefiniowanie struktury dla zapisanych w tym zbiorze informacji i przygotowanie systemu zarządzania bazą.

Baza bibliograficzna (ang. bibliographic data base; franc. base de données bibliographiques; niem. Bibliographische Datenbasis; ros. bibliografićeskaja baza dannych) to zorganizowany zbiór wzajemnie powiązanych rekordów bibliograficznych, których pola zawierają dane opisu bibliograficznego, często uzupełnione abstraktami. Baza **bibliograficzna** należy – obok bazy **bibliotecznej** (bazy katalogowej) – do baz odsyłających, czyli kierujących użytkownika do źródeł (dokumentów, osób, organizacji itp.). Z terminem „baza bibliograficzna" kojarzone są terminy: katalog automatyczny, katalog online oraz system dokumentacyjny. W kategorii „bazy bibliograficzne" znajdują się katalogi biblioteczne, typowe bibliografie, także rejestry dorobku naukowego pracowników danej uczelni, prac magisterskich i doktorskich, tłumaczeń literatury zagranicznej i sprawozdań z wyjazdów służbowych.

W odniesieniu do baz bibliograficznych można zaproponować ich podział według następujących kryteriów:

a) sposobu charakteryzowania treści dokumentu: bazy bibliograficzne **rejestracyjne** zawierające rekordy bibliograficzne rejestracyjne, bez adnotacji i abstraktów; bazy bibliograficzne **abstraktowe**, zawierające w rekordach opisy bibliograficzne z abstraktami;

b) zasięgu geograficznego: **polskie** bazy bibliograficzne; **zagraniczne** i **międzynarodowe**;

c) zakresu: bazy bibliograficzne **jednodziedzinowe**; bazy bibliograficzne **wielodziedzinowe**;

d) zasięgu chronologicznego dostarczanej informacji: bazy bibliograficzne **retrospektywne**; bazy bibliograficzne **bieżące**; bazy bibliograficzne **prospektywne**;

e) metod i zasad korzystania z baz danych przez użytkownika końcowego: bazy bibliograficzne dostępne w **trybie SDI**; bazy bibliograficzne dostępne **poprzez serwisy online**; bazy bibliograficzne dostępne **na dyskach optycznych**, bądź **dyskietkach**.

Nowoczesna technologia w bibliografii i informacji naukowej stanowi połączenie automatyzacji i telekomunikacji, w ramach których wykorzystuje się różnorodne nowoczesne techniki: wydruki komputerowe, technikę mikrofilmową, CD-ROM, pocztę elektroniczną itp. Efektem tego są:

1. **Systemy Selektywnej Dystrybucji Informacji** (SDI), umożliwiające szybkie i ciągłe otrzymywanie bieżącej informacji bibliograficznej (w postaci wydruków, bądź – na dyskietkach), dostarczające informacji adresowanej, przeznaczonej dla konkretnego użytkownika. Od 1974 r. rozpoczęto eksploatację SDI w Bibliotece Głównej i Ośrodku Informacji Naukowo-Technicznej Politechniki Wrocławskiej, prenumerując na początku bazy danych INSPEC oraz CAC. W następnych latach pojawiły się dalsze bazy: PASCAL, ISMEC, SCI, COMPENDEX, INIS, AGRIS. W ciągu lat dobór baz danych zmieniał się. Usługi SDI należą już do tradycji bibliograficznej i nadal istnieje zapotrzebowanie na otrzymywanie dyskietek z informacjami wybranymi zgodnie z ustalonym profilem tematycznym.

2. **Bibliograficzne bazy danych na CD-ROM**. Najważniejsze zalety dysku optycznego jako nośnika informacji, to duża pojemność, trwałość (w porównaniu z taśmami magnetycznymi czy dyskietkami, które z czasem ulegają rozmagnesowaniu), możliwość prezentacji różnych rodzajów informacji, bogaty zestaw środków językowych. Przykładem mogą być bazy danych na CD-ROM udostępniane m.in. w Informatorium Biblioteki Narodowej[28], jak np. CD MARC Bibliographic, Bibliographie Nationale Française depuis 1970, BNB – British National Bibliography, DNB – Deutsche Nationalbibliographie. W 1995 r. BN (w drodze eksperymentu) wydała Przewodnik Bibliograficzny na CD-ROM. Podjęto prace nad uporządkowaniem danych Przewodnika Bibliograficznego, które we wcześniejszych latach były wprowadzane do różnych systemów. Ich efektem są następujące CD-ROM: w 1994 r. za lata 1986-94 (98 tys. opisów); w 1996 r. za lata 1985-1995 (122 tys. opisów); w 1997 r. za lata 1983-1996 (158 tys. opisów); w 1998 r. za lata 1982-1997 (186 tys. opisów)[29], w 1999 r. za lata 1981-1998 (224 tys. opisów).

Z myślą o udostępnianiu baz na CD-ROM w sieciach lokalnych i rozległych, a nawet poprzez Internet, firma Silver-Platter, jeden z największych producentów tego typu baz, opracowała **system ERL** (Electronic Reference Library)[30]. System wykorzystuje architekturę klient/serwer, pozwalającą na efektywne wykorzystanie sieci komputerowej. Serwer ERL służy do instalacji baz danych Silver-Platter, funkcjonuje jako urządzenie przeszukujące bazy oraz kontroluje dostęp użytkowników do baz danych[31].

---

[28] M. Zygmunt: *Komputerowe bazy danych w Informatorium - szansa dla czytelnika i bibliotekarza.* „Biuletyn Informacyjny Biblioteki Narodowej" 1997 nr 2 s. 8-12.

[29] J. Sadowska: *Wybrane zagadnienia...*, s. 12.

[30] Udostępnianie baz danych w technologii CD-ROM w sieciach komputerowych było tematem konferencji w Poznaniu w 1994 r. Firma STRATUS we współpracy z Francusko-Polską Wyższą Szkołą Nowych Technik Informatyczno-Komunikacyjnych umożliwiły uczestnikom dostęp do CD-ROM w sieci (testowanie ERL).

[31] Zob. „Informacja Profesjonalna" 1994 nr 1 s. 20-31.

3. **Serwisy online o zasięgu międzynarodowym** udostępniające bazy danych typu bibliograficznego, pełnotekstowego, faktograficznego i inne. Do najbardziej znanych i oferujących wiele interesujących baz należy serwis DIALOG, który dysponuje ponad 400 bazami danych ze wszystkich dziedzin nauki i praktyki. I tak np. w zakresie bibliotekoznawstwa i informacji naukowej udostępnia bazy następujące[32]: NTIS (*National Technical Information Service* – baza bibliograficzna; także wersja CD-ROM); LISA (*Library and Information Science Abstracts* – baza bibliograficzna; wersja CD-ROM); *Information Science Abstracts* (baza bibliograficzna); REMARC – zespół baz zawierających opisy zbiorów Biblioteki Kongresu za okres 1897-1980; LC MARC – BOOKS, obejmuje pełne opisy książek Biblioteki Kongresu od 1968 r. Inne ważniejsze serwisy międzynarodowe to Data-Star, STN, ECHO (od 1 października 1998 r. serwis przestał działać, bazy przeniesiono do WWW). Rozpowszechnienie baz danych (bibliograficznych, pełnotekstowych, faktograficznych) i systemów online zmieniło w sposób zasadniczy służbę informacyjno-bibliograficzną: nastąpiło unowocześnienie procesu tworzenia bibliografii, organizacji i form wyszukiwania oraz rozpowszechniania informacji.

4. Rozwój **sieci komputerowych**. Powstanie **Internetu**, który otwiera nowe możliwości w celu podnoszenia jakości pracy i zwiększenia efektywności bibliotek, kształtuje zachowania informacyjne w nowej przestrzeni technologiczno-komunikacyjnej. Jej elementami są różnorodne **programy aplikacyjne**, stwarzające nowe perspektywy dla służb bibliograficzno-informacyjnych: TELNET, FTP (File Transfer Protocol), SMTP (Simple Mail Transfer Protocol). W Internecie, poza standardowymi protokołami komunikacyjnymi (TCP/IP) wykorzystuje się szereg programów pozwalających użytkownikom na dostęp do serwisów informacyjnych, katalogów bibliotecznych i wielu innych zbiorów danych. **Gopher** jest rozproszonym systemem informacyjnym, który umożliwia dostęp do różnych typów dokumentów. Program ten pozwala „wędrować" użytkownikowi po rozmaitych komputerach włączonych do sieci w poszukiwaniu interesującej go informacji. **WWW (World-Wide-Web)**, wykorzystując hipertekst, który odzwierciedla logiczne relacje między pojęciami w ramach określonej struktury wiedzy, umożliwia użytkownikowi przeszukiwanie dokumentów przez wskazanie fragmentu tekstu, a następnie powrót do czytanego dokumentu. Innymi słowy użytkownik wybiera indywidualną strategię poszukiwania oraz ustala informacje relewantne. Odwołania do innych dokumentów mogły być podawane w różny sposób, w zależności od programu, najczęściej przez podświetlenie odpowiedniego fragmentu tekstu. **WAIS (Wide**

[32] DIALOG Database Catalogue 1993.

Area Information Server) służy do przeszukiwania różnych typów baz danych. Użytkownik pośród wyświetlonych na ekranie baz zaznacza te, które będzie przeszukiwać, a następnie formułuje pytanie wyszukiwawcze w języku swobodnych słów kluczowych. W odpowiedzi na ekranie wyświetlane są nagłówki wszystkich dokumentów zawierających podane słowa kluczowe. Naciskając klawisz <<Enter>>, można zobaczyć interesujący dokument. Widać zatem, że w chwili obecnej służby informacyjno-bibliograficzne oferują nowe usługi i zmieniają charakter dotychczas świadczonych. Poprzez sieci komputerowe, CD-ROM i ogromne bazy danych o zbiorach, włączając w to dostarczanie informacji pełnotekstowych i przetworzonych, zachodzi ciągły przepływ informacji naukowej.

Optymalne wykorzystanie automatyzacji przez służby informacyjno-bibliograficzne wymaga spełnienia kilku warunków: dogłębnego zrozumienia nowego narzędzia pracy oraz świeżego spojrzenia na to, czym jest proces informacyjny; ponadto – zmiany struktury tych służb w celu zapewnienia lepszego „otoczenia" dla świadczenia usług informacyjnych, które w pełni wykorzystują potencjał nowej technologii informacyjnej.

Działalność bibliograficzna i jej organizacja 10

10.1. Podstawy organizacji działalności bibliograficznej

Działalność bibliograficzna obejmuje sporządzanie bibliografii (wytwarzanie opracowań bibliograficznych) w szeregu form: przeznaczonych **do publikacji** spisów różnego rozdzaju, spisów **nie publikowanych** – w postaci maszynopisów zwykłych i powielanych oraz kartotek. W szerszym znaczeniu – także tworzenie **księgozbiorów podręcznych** złożonych z bibliografii, najczęściej w działach informacji naukowej i czytelniach bibliotek bądź przy katalogach rzeczowych oraz w agendach gromadzenia zbiorów. Ponadto – **udzielanie informacji bibliograficznych**, na podstawie kartotek i komputerowych baz danych przez służby informacyjne bibliotek i ośrodków. Do działalności bibliograficznej zalicza się także **prace teoretyczne** o charakterze naukowym i metodycznym w dziedzinie bibliografii, dotyczące badania jej terminologii, przedmiotu, problematyki i metod, a owocujące monografiami, studiami, artykułami w czasopismach i książkach zbiorowych. Oprócz tego – projektami norm bibliograficznych i poradnikami bibliograficznymi. Za działalność bibliograficzną uznaje się też **szkolenie bibliografów** w formie kursów i zajęć w szkołach bibliotekarskich różnego stopnia. Także – konferencje i narady bibliografów, wraz z koordynacją prac bibliograficznych i sterowaniem ich rozwojem.

W Polsce nie ma ścisłych zasad organizacji działalności bibliograficznej. Jej **koordynację** w ograniczonym zakresie sprawuje **Instytut Bibliograficzny** Biblioteki Narodowej, prowadzący też prace teoretyczne w zakresie bibliografii, podobnie jak instytuty bądź katedry uniwersyteckie bibliotekoznawstwa i informacji naukowej. Zadania koordynacyjne w stosunku do sieci ośrodków informacji naukowej, technicznej i ekonomicznej, prowadzących prace informacyjno-bibliograficzne, pełniło zlikwidowane w 1990 r. **Centrum INTE**. Podobną funkcję sprawował w odniesieniu do sieci placówek informacyjnych Polskiej Akademii Nauk nie istniejący już **Ośrodek Informacji Naukowej PAN**.

Centrum INTE, wraz z wchodzącym w jego skład **Instytutem INTE** o zadaniach naukowo-badawczych jako odrębna placówka (m.in. publi-

kując „Prace INTE") prowadziło badania nad **metodyką bibliograficzną** stosowaną w opracowaniach i wydawnictwach informacyjnych: głównie nad językami informacyjno-wyszukiwawczymi dla zautomatyzowanych systemów informacji bibliograficznej, formatem (schematem opisu bibliograficznego czytelnego maszynowo) oraz budową bibliografii zautomatyzowanych. Są one częściowo kontynuowane przez Instytut INTE. W ramach działalności wydawniczej Centrum INTE publikowano wydawnictwa obejmujące także problemy bibliografii (Prace Instytutu INTE, Materiały Szkoleniowe, SINTO Materiały Metodyczne i inne): typologię dokumentów, formy działa-lności informacyjno-bibliograficznej, zagadnienia organizacji baz danych i serwisów bibliograficznych. Tematyka bibliografii była również obecna na łamach wychodzącego w latach 1956-1990 dwumiesięcznika „Aktualne Problemy Dokumentacji". Od 1993 r. kontynuuje ją w zbliżonym zakresie kwartalnik wydawany przez Polskie Towarzystwo Informacji Naukowej – „Praktyka i Teoria Informacji Naukowej i Technicznej".

W latach siedemdziesiątych i osiemdziesiątych projektowano w Polsce utworzenie krajowego **Systemu Informacji Naukowej, Technicznej i Organizacyjnej SINTO**, według – ogłoszonych pod egidą UNESCO i innych organizacji międzyrządowych – założeń programu NATIS (National Information Systems). System wchodził w skład **Międzynarodowego Systemu Informacji Naukowej i Technicznej (MSINT)** krajów RWPG. Projekt przewidywał wszystkie formy informacji bibliograficznej o dokumentach, skupionej w podsystemach dziedzinowych i specjalistycznych (dotyczących dokumentów określonego typu). Z końcem lat osiemdziesiątych zaniechano prac nad systemem, przestał także funkcjonować system nadrzędny MSINT. Obydwa miały być oparte na technice komputerowej i dostarczać informacji o piśmiennictwie światowym zarówno poprzez bezpośredni dostęp do baz, jak i w postaci wydawnictw.

Centrum INTE publikowało też należącą do programu SINTO serię bieżących informatorów bibliograficznych: „Informator o Pracach Naukowo-Badawczych i Rozwojowych", „Informator o Sprawozdaniach z Zagranicznych Podróży Służbowych", „Informator o Tłumaczeniach" i „Informator o Zestawieniach Tematycznych". Oprócz tego wydawało bibliografię analityczną polskiego piśmiennictwa technicznego i ekonomicznego, przeznaczoną dla zagranicy, w czterech wersjach językowych: angielskiej, francuskiej, niemieckiej i rosyjskiej – „Przegląd Polskiego Piśmiennictwa Technicznego i Ekonomicznego". Charakter bieżącego serwisu informacji bibliograficznej miały powielane i rozpowszechniane przez Centrum **karty dokumentacyjne**, których opracowaniem zajmowały się branżowe ośrodki inte i niektóre inne placówki informacji.

Instytut INTE opracował i wydawał „Przegląd Dokumentacyjny Informacji Naukowej", zawierający opisy publikacji uzupełnione analizami treści.

Działalność bibliograficzną prowadziły również i częściowo prowadzą w dalszym ciągu **ośrodki inte**: branżowe i resortowe (funkcjonujące do 1989 r. liczne ośrodki zakładowe zostały przeważnie zlikwidowane w rezultacie upadłości bądź prywatyzacji zakładów). Na podstawie utworzonych własnych i zakupionych baz danych udostępniają one serwisy informacji bibliograficznej oraz wydają przeglądy dokumentacyjne i informacje ekspresowe. Generują również na żądanie retrospektywne zestawienia tematyczne.

Działający do 1997 r. **Ośrodek Informacji Naukowej (OIN) PAN** nie tylko rozwijał działalność informacyjno-bibliograficzną na podstawie kilkunastu posiadanych baz danych, ale prowadził badania teoretyczne, publikując ich wyniki w serii „Prace OIN PAN" oraz czasopiśmie „Zagadnienia Informacji Naukowej" (ten periodyk ukazuje się w dalszym ciągu nakładem Wydawnictwa SBP). Ważnym osiągnięciem Ośrodka był serwis bibliograficzny typu „current contents" dla odbiorców krajowych, polegający na dostarczaniu odbitek spisów treści wybranych czasopism zagranicznych, a następnie – na ich podstawie – odbitek zamówionych pełnych tekstów. OIN opracowywał też i wydawał bibliografie: „Przegląd Informacji o Naukoznawstwie oraz Polish Scientific Periodical Current Contents" – przeznaczony dla zagranicy zestaw spisów treści ważniejszych polskich czasopism naukowych.

Agendami działalności bibliograficznej były również ośrodki informacji naukowo-technicznej NOT, funkcjonujące aktywnie do 1989 r., z istniejącym okresowo Centralnym Ośrodkiem Informacji NOT i funkcjonującą do dziś Centralną Biblioteką Techniczną NOT w Warszawie na czele. Ośrodek zorganizował i prowadził przez pewien czas serwis „INFO-NOT", dostarczający informacji o zawartości polskich czasopism technicznych.

10.2. Ustawowe oraz instytucjonalne ramy działalności bibliograficznej w Polsce

Podstawę działalności bibliograficznej w Polsce stanowił kształtowany stopniowo podział zadań, przypisanych określonym typom bibliotek i powołanym w nich pracowniom bądź redakcjom bibliograficznym. Ogniwami instytucjonalnego podziału ról w działalności bibliograficznej są:

- Biblioteka Narodowa i zlokalizowany w jej strukturze Instytut Bibliograficzny;

- biblioteki władz i urzędów (Biblioteka Sejmu RP, Biblioteka Głównego Urzędu Statystycznego, Główna Biblioteka Pracy i Zabezpieczenia Społecznego);
- centralne biblioteki wybranych resortów (Główna Biblioteka Wojskowa, Główna Biblioteka Lekarska, Centralna Biblioteka Rolnicza);
- biblioteki instytutów Polskiej Akademii Nauk oraz instytutów resortowych;
- biblioteki narodowego zasobu kultury, posiadające cenne kolekcje historyczne (zwłaszcza Biblioteka Jagiellońska, Biblioteka Zakładu Narodowego im. Ossolińskich, Biblioteka Czartoryskich w Krakowie, Biblioteka Uniwersytetu Warszawskiego);
- Biblioteka Śląska oraz placówki publicznej sieci bibliotek;
- biblioteki szkół wyższych.

Poza systemem bibliotecznym funkcjonują redakcje czasopism fachowych oraz pracownie instytutów naukowych, publikujące niektóre bibliografie specjalne.

Obowiązująca *Ustawa o bibliotekach* z 27 czerwca 1997 roku („Dziennik Ustaw" nr 85 z 28 lipca 1997 r.) w ramach przepisów ogólnych ustala, że do podstawowych zadań bibliotek należy:

- gromadzenie, opracowywanie, przechowywanie i ochrona materiałów bibliotecznych;
- obsługa użytkowników, tj. przede wszystkim udostępnianie zbiorów oraz prowadzenie działalności informacyjnej, zwłaszcza zaś informowanie o zbiorach własnych, innych bibliotek, muzeów i ośrodków informacji naukowej, a także współdziałanie z archiwami w tym zakresie.

W myśl stwierdzenia ustawy: „Do zadań bibliotek może ponadto należeć prowadzenie działalności bibliograficznej [...]", wymienia się tego rodzaju działalność obok naukowo-badawczej, wydawniczej, edukacyjnej, popularyzatorskiej oraz instrukcyjno-metodycznej. Ustawa odnosi się wyłącznie do bibliotek podlegających resortowi dawnego Ministerstwa Kultury i Sztuki (obecnie Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego).

Działalność innych instytucji bibliotecznych określa statut ich organizatora, czyli – w przypadku bibliotek PAN – statut PAN, a w odniesieniu do bibliotek szkół wyższych – rolę tę spełniają statuty uczelni. Tak też wyznaczone zostały zadania instytucji takich jak Biblioteka Zakładu Narodowego im. Ossolińskich, Biblioteka Czartoryskich w Krakowie i in.

Ponieważ działalność bibliograficzna realizowana jest przez liczne podmioty, musi między nimi następować odwołujący się do tradycji lub wynikający z ustawodawstwa podział zadań.

W świetle Ustawy z dnia 27 czerwca 1997 r. do Biblioteki Narodowej jako centralnej biblioteki państwa, należy m.in. prowadzenie działalności bibliograficznej oraz związanej z nią działalności informacyjnej, wydawniczej i usługowej. Do szczególnych zaś zadań należy: opracowanie

i wydawanie bibliografii narodowej; prowadzenie ośrodków znormalizowanych numerów wydawnictw zwartych i wydawnictw ciągłych. Biblioteka Narodowa zobowiązana jest też ustawowo do działalności metodycznej i unifikacyjnej, m.in. w zakresie bibliografii.

W odniesieniu do sieci bibliotek publicznych *Ustawa* wskazuje wojewodę jako organizatora wojewódzkiej biblioteki publicznej oraz zalicza do zadań biblioteki tego typu „1) gromadzenie, opracowywanie i udostępnianie materiałów bibliotecznych służących obsłudze potrzeb informacyjnych, edukacyjnych i samokształceniowych, zwłaszcza dotyczących wiedzy o własnym regionie oraz dokumentujących jego dorobek naukowy i gospodarczy; 2) pełnienie funkcji ośrodka informacji biblioteczno-bibliograficznej [...], opracowywanie i publikowanie bibliografii regionalnych [...]". Należy też do nich „badanie stanu i stopnia zaspokojenia potrzeb użytkowników" m.in. w zakresie źródeł informacji. Do kompetencji bibliotek publicznych, których organizatorem jest gmina lub związek komunalny – tak jak w przypadku bibliotek wojewódzkich – należeć ma zaspokajanie potrzeb informacji o własnym regionie oraz dokumentowanie dorobku kulturalnego, naukowego i gospodarczego.

Do bibliotek naukowych zalicza się Bibliotekę Narodową, biblioteki szkół wyższych, Polskiej Akademii Nauk, jednostek badawczo-rozwojowych, a także inne biblioteki o charakterze naukowym (sporządzenie ich wykazu należy do kompetencji Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego) – np. Bibliotekę Śląską w Katowicach. Służąc potrzebom nauki i kształcenia, mają one w świetle Ustawy m.in. zapewniać dostęp do zasobów informacyjnych niezbędnych do prowadzenia prac naukowo-badawczych.

Biblioteki szkolne i pedagogiczne, podlegając Ministerstwu Edukacji Narodowej, stanowią placówki systemu oświaty, służą edukacji informacyjnej i upowszechnianiu wiedzy o bibliografii.

Ustawa z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach zawiera zapis o utworzeniu ogólnokrajowej sieci bibliotecznej, „umożliwiającej jednolitość działalności bibliotecznej i informacyjnej", zobowiązującej do współdziałania w zakresie „sporządzania i rozpowszechniania informacji bibliograficznych i dokumentacyjnych", a także do „wymiany oraz przekazywania materiałów bibliotecznych i informacji". Z mocy Ustawy Minister Kultury i Dziedzictwa Narodowego w porozumieniu z właściwymi ministrami innych resortów, zobowiązany jest wydać rozporządzenia, które bądź bezpośrednio, bądź pośrednio będą regulowały wiele aspektów działalności bibliograficznej. Pośredni wpływ będą miały regulacje odnoszące się do:

- gromadzenia, opracowania, przechowywania i ochrony, w tym konserwacji materiałów bibliotecznych;
- specjalizacji zbiorów materiałów bibliotecznych i ustalania zadań w tym zakresie dla bibliotek naukowych, gromadzących materiały biblioteczne, dotyczące określonej dziedziny wiedzy;
- wymiany materiałów bibliotecznych;

- ewidencji materiałów bibliotecznych;
- wypożyczeń materiałów bibliotecznych;
- kształcenia i doskonalenia zawodowego pracowników bibliotek;
- współpracy bibliotek we wszystkich wymienionych tu zakresach.

Bezpośredni wpływ na działalność bibliograficzną winny mieć rozporządzenia Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego, regulujące:

- prowadzenie katalogów centralnych;
- koordynowanie działalności bibliograficznej;
- uczestnictwo w systemach informacji.

Ponieważ Ustawa głosi, że „pracownicy zatrudnieni na stanowiskach bibliotekarskich powinni posiadać kwalifikacje bibliotekarskie", to jednocześnie rozstrzyga problem kadr związanych z działalnością bibliograficzną, o ile ta kategoria zatrudnionych nie zostanie określona w inny sposób.

Na przebieg i organizację prac bibliograficznych będą miały też wpływ inne regulacje, obowiązujące w Polsce, a więc[1]:

- ustawa samorządowa, określająca kompetencje samorządów, którym podlega bibliotekarstwo publiczne i szkolne, a także zmiany wprowadzone nowelizacją kompetencji administracji publicznej (ustawa z 24 lipca 1998 r.);
- ustawa o prowadzeniu i organizowaniu działalności kulturalnej z 25 października 1991 r. i jej nowelizacje z 29 września 1994 r. oraz 27 czerwca 1996 r.;
- ustawa z 7 listopada 1996 r. o egzemplarzu obowiązkowym.

Ponadto przewidziano uregulowanie kompleksu spraw porządkujących funkcjonowanie Krajowego Systemu Informacji i placówek informacyjnych, a także państwowej polityki w zakresie informacji naukowej[2].

Kierunki prac w dziedzinie bibliografii – zarówno w świetle tradycji, jak i tworzonego ładu ustawowego – zależne są od typu biblioteki oraz jej funkcji.

10.3. Formy działalności bibliograficznej w skali światowej

Cele działalności

Tryb działalności bibliograficznej dostosowany jest do celów, które zamierza się osiągnąć. Bibliografia, bez względu na formę jej opracowania, stanowi narzędzie wykorzystywane wszechstronnie w wielu dziedzinach kultury, w tym przede wszystkim:

---

[1] Zob. S. Czajka: *Narodowe prawo biblioteczne.* „Bibliotekarz" 1999 nr 1, s. 4-8.

[2] B. Howorka: *O projekcie ustawy, ważnej dla bibliotekarzy.* „Bibliotekarz" 1998 nr 4, s. 15-18; *Ustawa o publicznie dostępnych zasobach informacji naukowo-technicznej i działalności informacyjnej.* „Praktyka i Teoria Informacji Naukowej" 1997 nr 1/2, s. 15-25.

- we wspomaganiu rozwoju nauki, postępu techniki i wielu sfer działalności praktycznej;
- w ocenie i dokumentowaniu naukowych rezultatów, osiąganych przez poszczególne osoby, zespoły osób oraz instytucje.

Ponadto:

- służy obiegowi informacji o produkcji wydawniczej wielu typów dokumentów (tj. publikacji), na różnych rodzajach nośników zapisu myśli ludzkiej;
- wspomaga handel publikacjami;
- jest narzędziem pomocniczym w gromadzeniu dokumentów przez biblioteki;
- służy działalności komercyjnej i niekomercyjnej wyspecjalizowanych ośrodków informacji bibliograficznej i faktograficznej.

Ponieważ w wyniku owej wielości zadań zmienia się ich geograficzny zasięg, to i formy działalności bibliograficznej muszą uwzględniać perspektywę międzynarodową, narodową i lokalną oraz potrzeby indywidualnych osób, grup społecznych, środowisk, bądź instytucji.

Działalność bibliograficzna ma też dwa podstawowe podejścia, jakie powstają w rezultacie podziału ról wśród jej uczestników: bibliografów oraz użytkowników bibliografii i związanych z nimi dwóch rodzajów ludzkich zachowań: kreatywnych bądź konsumpcyjnych. Przedstawiciele obu grup mogą przyjmować zmienne postawy: raz być wytwórcami, innym razem użytkownikami bibliografii. W polu widzenia organizatora działalności bibliograficznej musi pozostawać użytkownik o różnym poziomie wdrożenia do uczestnictwa w kulturze w ogóle, a do tworzenia i użytkowania bibliografii w szczególności. Działalność bibliograficzna adresowana jest zarówno do specjalisty, jak i do osoby, dla której arkana sztuki bibliograficznej są obce, a między zainteresowanym, stawiającym zapytania o publikacje i fakty, oraz źródłem informacji bibliograficznej potrzebny jest pośrednik.

Działalność bibliograficzna nie jest też procesem raz na zawsze proceduralnie uporządkowanym, lecz stanowi zespół zachowań historycznie zmiennych. Podlega ona stałej modyfikacji, wymuszanej przez postęp naukowy, techniczny, społeczny i ekonomiczny oraz sytuację polityczną. Tak więc organizacja działalności bibliograficznej ma bardzo wiele uwarunkowań i nie można jej przedstawić, wyliczając proste i stałe reguły postępowania.

Współczesny świat zna jeszcze zachowania typowe dla bibliografów pracujących indywidualnie. Dostrzega się jednak potrzebę takich rozwiązań organizacyjnych w dziedzinie bibliografii, aby prace bibliograficzne miały szeroki zasięg terytorialny, uwzględniały stałą ewolucję w dziedzinie utrwalania i upowszechniania myśli ludzkiej, zachowały ambicję osiągnięcia kompletności rejestracji i jednocześnie wykluczyły dublowanie tych samych czynności przez wielu uczestników procesów kulturowych.

Międzynarodowe założenia programowe unifikacji działalności bibliograficznej

Optymalizm zamierzeń w dziedzinie bibliografii jest pomysłem długowiecznym. Cechował on prace Konrada Gesnera, twórcy dzieła *Bibliotheca universalis* (3 t. + *Appendix*. Zürich 1545-1555). Przyświecał też zamiarom Paula Otleta i Henri La Fontaine'a, którzy w 1895 r. zorganizowali w Brukseli Międzynarodowy Instytut Bibliograficzny (Institut Internationale de Bibliographie), mający stworzyć uniwersalne repetytorium światowego piśmiennictwa.

Postęp naukowo-techniczny spowodował, że myśl, niegdyś utopijna, w trakcie XX wieku stawała się coraz bardziej realna, choć jej urzeczywistnienie wymaga wzrastających nakładów finansowych, wysiłku intelektualnego wielu zespołów ludzkich oraz formułowania międzynarodowych programów. Od lat pięćdziesiątych XX wieku, dzięki inicjatywom UNESCO, upowszechniła się koncepcja takiego ogarnięcia rejestracją bibliograficzną produkcji piśmienniczej, by każde państwo czy naród prowadziły działalność bibliograficzną w zasięgu własnej kultury oraz umożliwiły wszechstronny do niej dostęp. W 1968 r. w Kopenhadze na międzynarodowym spotkaniu ekspertów do spraw katalogowania, na wniosek Suzanne Honore, przyjęto rezolucję zlecającą za pośrednictwem Międzynarodowej Federacji Stowarzyszeń Bibliotekarskich IFLA (International Federation of Library Associations and Institutions) utworzenie międzynarodowego systemu wymiany informacji bibliograficznych. Za sprawą ówczesnego przewodniczącego IFLA, Hermana Liebaersa, spopularyzowany został znany już wcześniej termin „universal bibliographic control", a jego skrót UBC stał się symbolem powstałej w latach siedemdziesiątych XX w. i nadal aktualnej koncepcji programu międzynarodowej uniwersalnej rejestracji bibliograficznej. UBC ma spełniać wielorakie zadania w bibliotekarstwie, służbach bibliograficznych oraz informacyjnych, obsługujących wszystkie środowiska zainteresowane wymianą danych o piśmiennictwie i innych wytworach kultury, bez względu na formy publikacji i ich treść. Według określenia H. Liebaersa pod pojęciem UBC należy rozumieć „program działania permanentny, zróżnicowany, złożony, zdecentralizowany, którego spójność jest uwarunkowana dążeniem do udoskonalenia infrastruktury bibliograficznej wszelkich prac fachowych, wykonywanych w naszych bibliotekach, ośrodkach dokumentacyjnych i służbach informacyjnych"[3]. Koncepcja UBC była wyrazem międzynarodowej potrzeby zunifikowa-

[3] H. Liebaers: *Allocution du président de la FIAB. Proceedings of the 39-th General Council meeting*, Grenoble 1973. „IFLA Annual 1973", s. 28. Cytat za: J. Pelcowa: *Uniwersalna rejestracja bibliograficzna (Universal Bibliographic Control - UBC)*. „Przegląd Biblioteczny" 1976 z. 2, s. 141-158.

nia działań bibliograficznych tak, by uczestniczące w nich narody świata i środowiska społeczne tych narodów miały łatwy dostęp do informacji bibliograficznej i katalogowej oraz zarejestrowanych tą metodą dokumentów. Podstawą programu miała być zunifikowana działalność bibliograficzna, realizowana w poszczególnych krajach w sposób zautomatyzowany, w miarę możliwości ekonomicznych i technologicznych krajów przystępujących do programu.

Wprowadzenie do życia programu UBC pociągnęło za sobą dalsze akcje organizacyjne, warunkujące realizację postawionych przez ten program celów. Lista podjętych działań o zasięgu międzynarodowym, wpływających na przebieg prac w poszczególnych krajach, jest długa i obejmuje przede wszystkim:

- typologię dokumentów;
- zunifikowanie opisu bibliograficznego poszczególnych typów dokumentów;
- zunifikowanie formatów danych bibliograficznych zapisu zautomatyzowanego;
- dążenie do kompletności rejestracji bibliograficznej w poszczególnych krajach, by w wyniku takich działań w każdym miejscu osiągnąć pełny zasób danych bibliograficznych z całego świata;
- wypracowanie optymalnego systemu bieżącej bibliografii narodowej lub państwowej przez tworzone w tym celu centrale bibliograficzne oraz rozwijanie form współpracy, sprzyjających unifikacyjnym uzgodnieniom;
- ustalenie relacji między ogólną bibliografią narodową a innymi bibliografiami specjalnymi.

Przeprowadzana typologia dokumentów winna być jednoznaczna w formułowaniu definicji i jednolicie stosowana w praktyce, ale jednocześnie na tyle otwarta, by przynoszone przez postęp wynalazki mogły zostać do niej wprowadzone bez burzenia wcześniejszej klasyfikacji. Przystąpiono też do objęcia poszczególnych typów dokumentów systemami symboli, by w ramach danej kategorii możliwe było niepowtarzalne oznaczenie indywidualnym numerem każdego jednostkowego nakładu dokumentów. Działania tego typu wymagają permanentnego rozwijania odpowiednich instytucji międzynarodowych oraz narodowych, metodycznych uzgodnień i konsekwentnej realizacji. Pomysł ten zrodził się w Anglii. W trzy lata później utworzono międzynarodową siedzibę i państwowe biura dla systemu numerów ISBN (International Standard Book Number), nadawanych drukom zwartym, oraz dla systemu numerów ISSN (International Standard Serials Number), nadawanych wydawnictwom ciągłym. Międzynarodowa Agencja ISBN została założona w 1972 r. w Berlinie. Jej celem było objęcie jednolitą numeracją światowej produkcji wydawniczej książek, które ukazały się na rynku księgar-

skim za sprawą firm wydawniczych, towarzystw, uczelni i innych instytucji lub nawet pojedynczych osób. Biura ISBN działają w bibliotekach narodowych, bibliotekach uniwersyteckich, organizacjach księgarskich lub jako samodzielne placówki. Międzynarodowa Agencja ISBN publikuje coroczny katalog danych o firmach wydawniczych „Publisher's International ISBN Directory". W Polsce numery ISBN nadawane są od 1979 r., aktualnie z uwzględnieniem normy z 1998 r. PN-N-01206 *Międzynarodowy Znormalizowany Numer Książki.* Pierwotna siedziba Krajowego Biura ISBN zlokalizowana była w Polsce w Składnicy Księgarskiej, a następnie w sierpniu 1993 r. przeniesiono tę placówkę do Biblioteki Narodowej.

W świetle aktualnych tendencji w światowym ruchu wydawniczym, numerem ISBN poza drukami zwartymi (głównie książkami) ogarnia się też materiały nieksiążkowe, toteż powstała potrzeba zadecydowania, które z tej grupy dokumentów winny nosić numer ISBN. Zaproponowano, by oznaczać nim: taśmy zawierające tekst mówiony (np. czytane lub mówione powieści wraz z podkładem muzycznym), taśmy dźwiękowe bez muzyki zawierające tekst mówiony (np. głosy ptaków ze słownym komentarzem), edukacyjne gry komputerowe dla dzieci i młodzieży. Wyłączono z systemu ISBN taśmy muzyczne lub taśmy, których najważniejszym elementem jest muzyka, a także rozrywkowe gry komputerowe. Ma miejsce nadawanie odrębnych numerów ISSN tradycyjnie drukowanym wydawnictwom ciągłym, ale także czasopismom udostępnianym w Internecie, dostępnym w trybie online oraz publikowanym na CD-ROM.

Poza wymienionymi funkcjonują też inne światowe systemy numeracji: ISMN (International Standard Music Number) – międzynarodowy znormalizowany numer druków muzycznych; ISRN (International Standard Technical Report Number) – międzynarodowy znormalizowany numer raportów technicznych. Od Targów Książki we Frankfurcie nad Menem, zorganizowanych w 1997 r., stosowany jest w prototypowej wersji system DOI (Digital Objekt Identifer) – przewidziany dla cyfrowej rejestracji indentyfikacyjnej dokumentów egzystujących w zapisie elektronicznym w Internecie[4]. Proces symbolicznego oznaczania kolejnych typów dokumentów będzie się rozrastał i ogarniał coraz więcej nośników służących komunikacji społecznej.

W myśl założeń UBC kontynuowane są prace mające doprowadzić do zunifikowania formatów danych bibliograficznych zapisu zautomatyzowanego. Pierwotnym założeniem tego rodzaju działań była standary-

---

[4] A. Kemp: *Eine Art. "ISBN" für Dokumente im Internet : das Digitale Objekt-Indentifizierungssystem* (DOI). „Buch und Bibliothek" 1998 H. 3, s. 176-177; N. I. Smurova: *ISBN w knižnom dele.* „Bibliografija" 1996 nr 6, s. 8-17; H. Walravens: *International ISBN Agency Advisory Panel Meeting, Ljubljana 10-11 October 1996.* „International Cataloguing and Bibliographic Control" 1996 vol. 26 nr 1, s. 9-12.

zacja zasad budowy rekordu, zawartości rekordu oraz oznaczników, które identyfikują poszczególne dane w zapisie czytelnym maszynowo. Różnorodność lokalnych rozwiązań zrodziła potrzebę formatu wymiennego, by możliwa stała się wymiana danych[5].

Zbiór norm ISBD (International Standard Bibliographic Description), mających zastosowanie w rejestracji różnych typów dokumentów, jest ciągle nowelizowany lub uzupełniany. Staraniem komitetu technicznego ISO TC 46/sc 9 – oprócz norm wymienionych w rozdz. 7 – powstały kolejne opracowania: regulujące zagadnienia identyfikacji bibliograficznej Bibliographic identification (biblid); unifikujące stosowanie skrótów typowych terminów bibliograficznych Abbreviations of typical bibliographic terms; normalizujące system zapisu dźwiękowego International Standard Recording Code (ISCR). Upowszechnioną w 1976 r. normę opisu bibliograficznego materiałów nieksiążkowych International Standard Bibliographic Decription for Non-book Materials ISBD (NBM) zaktualizowano w 1987 r., a w 1990 r. wyodrębniono z zasięgu jej stosowania normę opisu plików komputerowych – Computer Files, oznaczonych akronimem ISBD (CF), po czym już w 1993 r. na konferencji IFLA zgłoszono potrzebę nowelizacji tej normy ze względu na stały postęp techniczny w dziedzinie zapisów elektronicznych[6]. Nie ustają więc działania wspomagające prace bibliograficzne, polegające na pracach normalizacyjnych, określających metodę i strukturę rejestracji rożnych typów dokumentów.

Uwarunkowania kompletności informacji bibliograficznej

Dla osiągnięcia kompletności rejestracji w skali międzynarodowej stało się konieczne ustalenie w poszczególnych państwach zasad pozyskiwania dokumentów, aby stanowiły podstawę bieżącej rejestracji bibliograficznej oraz archiwizacji egzemplarzy w wyznaczonych książnicach narodowych czy regionalnych. By ułatwić dostęp do egzemplarzy bibliotecznych, trzeba ponadto uzupełnić system rejestracji, podając sigla biblioteczne. Zaciera się więc klasyczna różnica między zbiorem bi-

---

[5] Na ten temat powstała już obszerna literatura, m.in. M. Lenartowicz: *O formacie MARC dla niewtajemniczonych*. „Przegląd Biblioteczny" 1978 z. 2, s. 195-204; Taż: *Format UNIMARC*. „Przegląd Biblioteczny" 1979 z. 3, s. 239-354; A. Paluszkiewicz: *Struktura danych bibliograficznych w zintegrowanych systemach bibliotecznych*. Warszawa 1997; S. A. Beljanina: *Rol' GPNTB Rossii v popularizacii MARC – podobnych formatov i problemy informacionnogo vzaimodejstvija bibliotek Rossii*. „Naučnyje i Techničeskie Biblioteki" 1997 nr 2, s. 102-107; S. Gradmann: *MAB2, UNIMARC, USMARC. Strategische Überlegungen zur Formatdiscussion*. „Zeitschrift für Bibliothekswesen und Bibliografie" 1995 Jg. 42 H. 5, s. 481-489; A. Roos: *The South African MARC format (SAMARC)*. „International Cataloguing and Bibliographic Control" 1994 vol. 23 nr 2, s. 26-28 i in.

[6] T. A. Bachturina, I. G. Čistjakova: *Meždunarodnoe standartnoe bibliografičeskoe opisanie komp'juternych fajlov ISBD(CF)*. „Naučnye i Techničeskie Biblioteki" 1995 nr 3, s. 15-22.

bliograficznych opisów nakładów wydawniczych a katalogiem bibliotecznym, który sporządzano wyłącznie dla konkretnych egzemplarzy.

Kompletność rejestracji bibliograficznej osiągana jest w świecie wieloma sposobami, przez:

- regulacje prawne, wspomagające działania organizacyjne;
- dobrowolne przekazywanie egzemplarzy przez wydawców;
- uzależnienie nadawania praw autorskich © Copyright od przekazania egzemplarzy publikacji. Ta forma praktykowana jest w USA, gdzie prawa autorskie przyznawane są wyłącznie tym wydawcom i autorom, którzy przekazali egzemplarze obowiązkowe swych publikacji. Jednocześnie w ramach danej procedury zapewnia się autorom i wydawcom ochronę tych praw.

Prawo o egzemplarzu obowiązkowym (eo) ma w różnych krajach długą tradycję. Wraz z postępem cywilizacji obejmuje się nim coraz więcej typów dokumentów.

We Francji odpowiednie prawo ustalił w 1517 r. Franciszek I, aby osiągnąć kompletność zasobów Biblioteki Królewskiej. Francuskim prawem o eo w latach dziewięćdziesiątych XX w. objęto – obok tradycyjnych publikacji, a więc druków zwartych i wydawnictw ciągłych – także nowe typy dokumentów: dokumenty elektroniczne (oprogramowanie, bazy danych, systemy ekspertowe), multimedia[7]. Taka też koncepcja zasięgu formalnego przyjmuje się coraz szerzej w skali międzynarodowej.

Prawo o eo w wielu krajach u początków jego stosowania było stanowione ze względu na inne cele, niż dbałość o potrzeby rejestracji bibliograficznej. Przede wszystkim było narzędziem cenzuralnej kontroli publikacji. Egzekwowanie egzemplarzy obowiązkowych służy współcześnie utrwalaniu narodowego dziedzictwa kultury przez zlecenie bibliotekom narodowym funkcji archiwizacyjnych i dokumentacyjno-bibliograficznych.

Pierwszą w skali światowej ustawę w sprawie gromadzenia egzemplarzy obowiązkowych, mającą na celu *Powiększenie Biblioteki Publicznej* w Warszawie, uchwalił 2 października 1780 r. Sejm Rzeczypospolitej Polskiej. Decyzje dotyczące przekazywania egzemplarzy obowiązkowych podejmowano wielokrotnie, toteż do końca XX wieku wydano ponad 50 aktów prawnych, w tym w przeważającej mierze z myślą o cenzurowaniu publikacji[8]. Obecnie obowiązująca w Polsce *Ustawa z 7 listopa-*

---

[7] I. Boudet: *Agence bibliographique nationale française. Tradition et innovation.* „International Cataloguing und Bibliographic Control" 1996 vol. 25 nr 2, s. 34-37.

[8] Zob. T. Zarzębski: *Egzemplarz obowiązkowy w Polsce w świetle prawa* [oraz tamże podany] *Wykaz aktów prawnych o egzemplarzu obowiązkowym* (wybór). „Biuletyn Informacyjny Biblioteki Narodowej" 1997 nr 3 s. 3-8; W. Pawlak: *Partnerstwo niedoskonałe. O egzemplarzach obowiązkowych dla Biblioteki Narodowej.* „Biuletyn Informacyjny Biblioteki Narodowej" 1997 nr 3, s. 13-17; K. Ramlau-Klekowska: *Nowa ustawa o egzemplarzu obowiązkowym na cenzurowanym.* „Przegląd Biblioteczny" 1998 nr 1, s. 39-52; E. Stefańczyk: *Niektóre problemy „Przewodnika Bibliograficznego". Na marginesie nowej ustawy o egzemplarzu obowiązkowym.* „Biuletyn Informacyjny Biblioteki Narodowej" 1997 nr 3, s. 11-13.

da 1996 r. o obowiązkowych egzemplarzach bibliotecznych ogłoszona została w „Dzienniku Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej" nr 152 z 23 grudnia 1996 r. Określa się w niej „obowiązki wydawców w zakresie przekazywania dzieł" oraz „obowiązki bibliotek w zakresie gromadzenia dorobku wydawniczego". Wskazuje się ponadto formalny zasięg tej ustawy za pośrednictwem definicji pojęcia „publikacja", przez które należy rozumieć „dzieła zwielokrotnione dowolną techniką w celu rozpowszechnienia, a w szczególności:

1) piśmiennicze, jak: książki, broszury, gazety, czasopisma i inne wydawnictwa ciągłe, druki ulotne, afisze;

2) graficzne i graficzno-piśmiennicze, jak: mapy, plakaty, plany, wykresy, tabele, rysunki, ilustracje, nuty;

3) audiowizualne utrwalające dźwięk, obraz lub obraz i dźwięk, jak: płyty, taśmy, kasety, przezrocza, mikrofilmy, mikrofisze,

4) zapisane na nośnikach elektronicznych;

5) oprogramowanie komputerowe".

Jeden z dalszych przepisów ustawy nakłada na wydawców zagranicznych obowiązek przekazywania dzieł wyprodukowanych w Polsce. Ustawa stanowi ponadto, że przekazywaniem egzemplarzy obowiązkowych obejmuje się kolejne wydania tego samego dzieła, mutacje gazet i czasopism z uwzględnieniem wszystkich wersji językowych, edycje bibliofilskie, reprinty, a także dzieła, które utraciły poprzednio im nadany charakter tajny lub poufny.

Nie podlegają przepisom o egzemplarzu obowiązkowym:

- druki przeznaczone do użytku służbowego organów administracji państwowej, organów samorządu terytorialnego, wojska oraz do użytku wewnętrznego organizacji politycznych, społecznych i innych, jeżeli takie przeznaczenie zostało określone przed wykonaniem druku;
- papiery i znaki wartościowe;
- druki artystyczne o charakterze oryginału;
- druki zapisów utrwalających dźwięk, obraz lub obraz i dźwięk na dowolnym nośniku lub dowolną techniką, jeśli zostały przeznaczone do użytku osobistego;
- formularze, bilety, etykiety i opakowania.

Jako akt wykonawczy do *Ustawy o obowiązkowych egzemplarzach bibliotecznych* w „Dzienniku Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej" nr 29 z 27 marca 1997 roku opublikowane zostało *Rozporządzenie Ministra Kultury i Sztuki z dnia 7 marca 1997 r. w sprawie wykazu bibliotek uprawnionych do otrzymywania egzemplarzy obowiązkowych poszczególnych rodzajów publikacji oraz zasad i trybu ich przekazywania.*

Rygor przekazywania egzemplarzy obowiązkowych nałożono na wydawcę, a nie na drukarnię, czyli zastosowano rozwiązanie inne, niż praktykowane w przeszłości. Wydawca winien przekazać egzemplarze obowiązkowe w ciągu 5 dni do Biblioteki Narodowej, a do innych bibliotek

w ciągu 14 dni od momentu zakończenia procesu produkcji publikacji. Producent filmu kinowego i telewizyjnego zobowiązany jest do przekazania kopii dzieła Filmotece Narodowej w ciągu 14 dni. Do każdej przesyłki egzemplarzy obowiązkowych winien być dołączony ich wykaz w dwóch egzemplarzach. Ustawa obliguje wydawców do udzielania informacji o wysokości nakładu, jeśli danych tego typu nie utrwalono na wyprodukowanych dziełach.

W świetle *Załącznika do rozporządzenia MKiS.* Biblioteka Narodowa w ramach przepisu o egzemplarzach obowiązkowych otrzymuje – poza publikacjami już wskazanymi – także następujące typy dokumentów: dzienniki urzędowe organów administracji rządowej, dokumenty audiowizualne, publikacje na nośnikach elektronicznych, publikacje polskich placówek za granicą (tj. przedstawicielstw dyplomatycznych, urzędów konsularnych, placówek naukowych, kulturalnych, handlowych i in.), publikacje wydrukowane w Polsce na zlecenie zagranicznego wydawcy, publikacje w nakładzie do 100 egzemplarzy, oprogramowanie komputerowe, globusy, publikacje brajlowskie.

Podobne uprawnienia (oprócz prawa do globusów i publikacji brajlowskich) uzyskała Biblioteka Jagiellońska, która także została ustanowiona biblioteką o funkcji narodowego archiwum kultury. Obie biblioteki mają prawo do 2 egzemplarzy edycji krajowych.

Do bibliotek z prawem do 1 egzemplarza publikacji oraz dzienników urzędowych organów administracji rządowej należą: Biblioteka UMCS w Lublinie, biblioteki uniwersyteckie w Łodzi, Toruniu, Poznaniu, Warszawie, Wrocławiu, Gdańsku, Opolu, Biblioteka KUL, ponadto Biblioteka Sejmowa, Biblioteka Publiczna m.st. Warszawy, Biblioteka Śląska w Katowicach, Książnica Pomorska w Szczecinie, Wojewódzka Biblioteka Publiczna w Białymstoku.

Załącznik nr 2 do wymienionego *Rozporządzenia* wylicza ponadto biblioteki uprawnione do otrzymywania publikacji regionalnej oraz wskazuje regionalny zakres treściowy publikacji.

10.4. Model centrali bibliograficznej i bibliografii narodowej

Każde z państw realizujących program UBC, egzekwując otrzymywanie egzemplarzy obowiązkowych, winno dopracować się optymalnego systemu bieżącej bibliografii narodowej lub państwowej. Pod pojęciem „system" należy rozumieć koncepcję wydawnictwa ciągłego lub zestawu wydawnictw ciągłych (członów systemu), mających w sposób prymarny, kompletny, cykliczny, terminowy oraz kompetentny, gwarantujący autorytatywność, informować o publikacjach poprzez rejestrację opisów sporządzonych na podstawie autopsji egzemplarzy obowiązko-

wych. Realizacja takiego zadania przypada instytucji lub zespołowi instytucji, pełniących funkcję narodowej (lub państwowej) centrali bibliograficznej, zwanej też w niektórych krajach agencją bibliograficzną[9].

Pod nazwą centrali bibliograficznej pojmuje się jednostkę organizacyjną, należącą do systemu bibliotecznego danego kraju, choć nie identyfikowaną wyłącznie z biblioteką narodową. W toku dyskusji na międzynarodowych konferencjach rozważano problem, czy poza bibliotekami narodowymi w przygotowaniu bibliografii narodowych uczestniczyć mogą inne rodzaje instytucji (np. archiwa lub biblioteki inne niż narodowe), jeśli ich działalność byłaby koordynowana przez centralę bibliograficzną.

Na podstawie pierwszych uzgodnień, do których doszło na międzynarodowym kongresie w Paryżu w 1977 r. z inicjatywy IFLA/UNESCO, narodowe centrale bibliograficzne wdrażające program UBC winny przestrzegać zasady priorytetowej rejestracji tych typów dokumentów, które stanowią trzon systemu utrwalania kultury, czyli przede wszystkim rejestrować druki zwarte, pierwsze numery nowych tytułów wydawnictw ciągłych (czy też dokumentować zmiany w bieżącej podaży tytułów wydawnictw ciągłych, informując o wydawnictwach ciągłych nowych, zawieszonych i zmieniających tytuł), a także rejestrować publikacje urzędowe[10]. Ta reguła – określająca minimum obowiązków central czy agencji bibliograficznych – w niektórych krajach (np. w Polsce), nie wymagała początkowo dostosowania systemu członów bieżącej bibliografii narodowej do proponowanego wzorca.

Konferencja paryska zalecała ponadto działalność wspomagającą narodową rejestrację prymarną, a więc:

- prowadzenie biura egzemplarza obowiązkowego;
- prowadzenie kartoteki haseł autorytatywnych nazw osobowych i ciał zbiorowych oraz ujednoliconych tytułów publikacji;
- prowadzenie biur międzynarodowego numeru książek ISBN oraz międzynarodowego numeru czasopism ISSN;
- katalogowanie w toku wydawniczym książek w ramach programu (Cataloguing in Publication Programme – CIP);
- współdziałanie z krajowymi organizacjami autorskimi, księgarskimi i wydawniczymi w celu pozyskiwania wiarygodnych danych o autorach, wydawcach i publikacjach[11].

---

[9] *Guidelines for the National Bibliographic Agency and the National Bibliography.* Prep. IFLA International Office for UBC. London 1979.

[10] J. Sadowska: *Bieżąca bibliografia narodowa na forum międzynarodowym.* W: *Polska bieżąca bibliografia narodowa. Dobór i selekcja materiału.* Pod red. J. Sadowskiej. Warszawa 1999, s. 12 „Biblioteka Narodowa. Prace Instytutu Bibliograficznego" nr 33.

[11] J. Sadowska: *Bieżąca bibliografia narodowa na forum międzynarodowym.* W: *Polska bieżaca bibliografia narodowa. Dobór i selekcja materiału.* Pod red. J. Sadowskiej. Warszawa 1999, s. 12-13 Biblioteka Narodowa. Prace Instytutu Bibliograficznego nr 33.

Zespół dyrektyw dla narodowych czy państwowych central bibliograficznych, nadążając za rozwojem kultury, stale się zmienia. Zadaniem podejmowanym w końcu XX wieku jest koncepcja bibliografii dostępnej powszechnie w trybie online.

Celem działalności narodowych central bibliograficznych winno być przede wszystkim:

- opracowanie narodowego systemu bieżącej rejestracji publikacji i ustalenie relacji między bieżącą bibliografią narodową a bibliografiami innych rodzajów (zwłaszcza ustalenie stosunku do bibliografii dziedzin i zagadnień oraz bibliografii terytorialnych o zasięgu mniejszym niż państwo);
- opracowanie technologii kumulowania bieżących spisów w zbiory o coraz szerszym zasięgu chronologicznym; a więc płynne i permanentne tworzenie zasobu bibliografii retrospektywnej z zastosowaniem technologii elektronicznych;
- opracowanie technologii retrokonwersji dawniejszych zbiorów, z możliwością przejścia od kartotek bibliotecznych czy archiwalnych (nawet rękopiśmiennych inwentarzy) do zapisu zautomatyzowanego, a także z możliwością modernizacji starszych zautomatyzowanych zasobów baz bibliograficzno-katalogowych (w miarę postępu technologicznego);
- udział w przygotowaniu zespołu norm państwowych (wydawniczych, bibliograficzno-katalogowych), które byłyby zgodne z postanowieniami norm międzynarodowych i regionalnych (np. europejskich) oraz umożliwiały konwersję opisów między bibliograficznymi i bibliotecznymi dokumentacjami różnorodnych kultur (używających alfabetów łacińskich i niełacińskich);
- wypracowanie mechanizmów przyspieszających procedurę rejestracji dokumentów poprzez program katalogowania w toku produkcji wydawniczej oraz zastosowanie tego typu opisu w bibliografii księgarskiej i prospektywnie tworzonej bibliografii narodowej;
- ustalenie relacji między rejestracją bibliograficzną a katalogowaniem bibliotecznym i narodowym systemem informacji (tj. uwzględnienie udziału procedur bibliograficznych w zintegrowanym systemie bibliotecznym).

Szczegółowe **zasady rozwoju bibliografii narodowych** – jako jednej z form aktywności bibliotek narodowych – stanowią od 1974 r. przedmiot działań Konferencji Dyrektorów Bibliotek Narodowych (CDNL), powołanej w ramach IFLA, a także analogicznych struktur regionalnych, jak np. powstała w 1987 r. w ramach Wspólnoty Europejskiej Konferencja Dyrektorów Europejskich Bibliotek Narodowych CENL (Conference of European National Librarians). Do celów tej organizacji należy „rozwijanie i promowanie narodowych usług bibliograficz-

nych"[12], „stymulowanie rozwoju narodowych serwisów bibliograficznych oraz tworzenie strategicznych planów ochrony i konserwacji spuścizny kulturalnej, narodowej i europejskiej"[13].

W 1993 r. Stały Komitet Sekcji Bibliograficznej IFLA uznał konieczność rewizji ustaleń odnoszących się do narodowych agencji bibliograficznych i modelu bibliografii narodowej. Zmieniono rozumienie pojęcia **narodowej usługi bibliograficznej.** Obok tradycyjnego zadania, jakim jest opracowanie bibliografii narodowej, zalecono bowiem czynności mające na celu opracowywanie produktów ubocznych, czyli na podstawie narodowych baz bibliograficznych generowanie zbiorów specjalnych (tj. bibliografii dziedzin i zagadnień, bibliografii publikacji dla dzieci i in.) z uwzględnieniem różnych potrzeb i grup użytkowników.

Bibliografia narodowa może być dostępna w sieci, może też wspomagać tworzenie katalogów centralnych, umożliwiać katalogowanie w innych bibliotekach systemu, pomagać w podejmowaniu decyzji związanych z gromadzeniem księgozbioru, wspomagać wyszukiwanie dokumentów lub konkretnych informacji przez użytkowników.

Agencje czy centrale bibliograficzne są na ogół zlokalizowane w bibliotekach narodowych, ale ich organizacja i sposób działania są zróżnicowane[14]. CENL zamierza osiągnąć ujednolicenie infrastruktury biblioteczno-informacyjnej w Europie, uruchamiając specjalne programy. Takim programem jest CoBRA (Computerised Bibliographic Record Actions). Poprzedziło go opracowanie do 1992 r. przez trzy narodowe biblioteki europejskie (Bibliothèque Nationale de France, Deutsche Bibliothek oraz British Library) wspólnych zasad systemu wyszukiwawczego dla bibliografii narodowych na CD-ROM. Spowodowało to przystąpienie do następnych programów[15].

---

[12] J. Pasztaleniec-Jarzyńska: 11. *Konferencja Dyrektorów Europejskich Bibliotek Narodowych (CENL) w Warszawie.* „Biuletyn Informacyjny Biblioteki Narodowej" 1998 nr 1/2, s. 43-47, gdzie wzięły udział następujące kraje: Albania (status obserwatora), Austria, Belgia, Bośnia i Hercegowina (status obserwatora), Bułgaria, Chorwacja, Republika Czeska, Dania, Estonia, Finlandia, Francja, Hiszpania, Holandia, Niemcy, Grecja, Islandia, Irlandia, Lichtenstein, Litwa, Luksemburg, Łotwa, Macedonia, Malta, Norwegia, Portugalia, Polska, Federacja Rosyjska, Rumunia, Republika San Marino, Słowacja, Słowenia, Szwecja, Szwajcaria, Turcja, Watykan (status obserwatora), Węgry, Wielka Brytania, Włochy, zaproszono Ukrainę i Mołdawię.

[13] Sprawozdanie Biblioteki Narodowej za rok 1997. Warszawa 1998, s. 19.

[14] G. Vittello: *The produktion and marketing of national bibliographic services in Europe.* „Alexandria" 1996 vol. 8 nr 2, s. 97-116. Według abstraktu tego artykułu, sporządzonego przez Krystynę Klein („Bibliografia Analityczna Bibliotekoznawstwa i Informacji Naukowej" 1995 nr 1, s. 4-5), współczesne rozumienie usługi bibliograficznej to „opracowanie i dystrybucja bieżącej bibliografii narodowej i inne usługi związane z wykorzystywaniem kartotek i baz danych opisów bibliograficznych oraz wszelkiego rodzaju autorytatywnych danych odnoszących się do opisów bibliograficznych i katalogowych".

[15] Zob. J. Pasztaleniec-Jarzyńska: *11. Konferencja Dyrektorów Europejskich Bibliotek Narodowych (CENL) w Warszawie.* ..., s. 45; A. Salomonsen: *The European national libraries cooperative project on CD-ROM. Results, experiences and perspectives.* „Alexandria" 1993 vol. 5 nr 3, s. 193-200.

Funkcje central lub agencji bibliograficznych w poszczególnych państwach pełnią najczęściej biblioteki narodowe (lub wyodrębnione w nich wyspecjalizowane struktury instytucjonalne), rzadziej zaś instytucje wobec nich zewnętrze oraz placówki komercyjne. Na przykład w **Republice Południowej Afryki** bibliografię narodową przygotowują dwie instytucje: Biblioteka Narodowa w Kapsztadzie oraz Biblioteka Państwowa w Pretorii. W **Danii** bibliografia narodowa tworzona jest przez Centrum Duńskich Bibliotek (Dansk Biblioteks Center A/S), spółkę z o.o., stanowiącą własność Stowarzyszenia Władz Lokalnych Kopenhagi, Ministra Kultury oraz domu wydawniczego Gyndeldal. W grudniu 1991 r. została zawarta umowa między Ministrem Kultury oraz Centrum, która stanowi, że przedmiotem działalności Centrum ma być: rejestracja książek, wydawnictw ciągłych i ich zawartości, materiałów audiowizualnych, książek mówionych oraz filmów, z zastosowaniem normatywnych przepisów katalogowania AACR2 (Anglo-American Cataloguing Rules) i Duńskiej Klasyfikacji Dziesiętnej, a zapis elektroniczny winien powstać w formacie MARC. Rezultaty tej działalności mają nadawać się do włączenia do komputerowych systemów bibliotecznych, księgarń i wydawnictw. Centrum ma sporządzać 25% opisów na podstawie egzemplarzy obowiązkowych pożyczonych od Biblioteki Królewskiej, pozostałe egzemplarze uzyskując innymi sposobami[16].

We **Francji** bibliografia narodowa realizowana była pierwotnie przez dwie instytucje: Bibliothèque Nationale oraz Cercle de la Librairie w Paryżu. W związku z tym, że proces gromadzenia poszczególnych typów dokumentów był przedmiotem działalności kilku bibliotek, a więc realizowano go w zespole rozproszonych instytucji, to i agencja bibliograficzna Francji miała strukturę zdecentralizowaną. Obecnie egzemplarze obowiązkowe różnych typów dokumentów przekazywane są do Biblioteki Narodowej, Narodowego Instytutu Dokumentów Audiowizualnych oraz Narodowego Ośrodka Kinematografii. W 1994 r. dokonano we Francji fuzji bibliotek narodowych oraz utworzono Francuską Narodową Agencję Bibliograficzną (Agence Bibliographique Nationale Française). Do jej zadań należy koordynacja prac wszystkich instytucji otrzymujących egzemplarze obowiązkowe. Na Agencji spoczywa odpowiedzialność za wysoką jakość powstających serwisów bibliograficznych. Instytucja ta nadzoruje prowadzenie kartotek autorytatywnych, kontroluje opisy autorytatywne, opracowuje i wdraża normy stosowane w systemach informacji bibliograficznej i katalogowej[17].

---

[16] K. Waneck: *Managing the national bibliography in a nongovermmental institution.* „Library Management" 1994 vol. 15 nr 7, s. 6-9.

[17] I. Boudet: Agence bibliographique nationale française tradition et innovation. „International Cataloguing and Bibliographic Control" 1996 vol. 25 nr 2, s. 34-37.

Współczesna „Bibliographie Nationale Française" – jako bieżąca bibliografia narodowa – stanowi serwis urzędowy, którego człony ukazują się w formie kilku wydawnictw ciągłych:

- „Livres" („Książki", 26 zeszytów rocznie w układzie według UKD, 3 kumulowane indeksy kwartalne oraz indeks roczny);
- „Publikation en Série" („Publikacje Ciągłe" – rejestr nowych tytułów czasopism, roczników, serii wydawniczych, dane publikowane z częstotliwością 12 zeszytów rocznie);
- „Publications Officielles" („Publikacje Urzędowe" francuskie oraz dotyczące Francji, miesięcznik);
- „Musique" („Muzykalia" – rejestr druków muzycznych, 3 zeszyty rocznie);
- „Atlas, cartes et plans" („Atlasy, Mapy i Plany", rejestr roczny).

Na współczesny kształt narodowej bibliografii francuskiej miały wpływ: rozwój normalizacji, szerokie zastosowanie środków techniki, katalogowanie w trakcie produkcji wydawniczej (opisy w pierwszym poziomie szczegółowości włączane są do bazy bibliograficznej w terminie 2-3 tygodni od ukazania się publikacji, a pełne formy opisów po 3 miesiącach) oraz kompleksowe podejście do problemu. Dla rozwiązania kwestii opracowania przedmiotowego zbudowano francuską kartotekę autorytatywnych haseł przedmiotowych RAMEAU (Répertoire d'Autorité-Matière Encyclopédique et Alphabétique Unifié). Idea haseł autorytatywnych wynikła z potrzeby międzynarodowej wymiany informacji, a jej swoistym celem jest gwarantowanie jednoznaczności, jednolitości i spójności danych[18]. Bieżąca bibliografia francuska ukazuje się także w postaci CD-ROM, a oprócz tego tworzy się bazy elektroniczne, których dane dostępne są w Internecie.

W Niemczech, po zjednoczeniu dwóch uprzednio funkcjonujących organizmów państwowych, narodowa rejestracja zasobu dokumentów powstaje przy współpracy trzech bibliotek: Deutsche Bücherei w Lipsku, Deutsche Bibliothek we Frankfurcie nad Menem oraz Deutsches Musikarchiv w Berlinie. W wyniku współdziałania ukazuje się „Deutsche Nationalbibliographie und Bibliographie der im Ausland erschienenen deutschsprachigen Veröffentlichungen" („Niemiecka Bibliografia Narodowa i Bibliografia Wydanych za Granicą Publikacji w Języku Niemieckim"). Struktura niemieckiego systemu bieżącej bibliografii narodowej obejmuje wiele równoległych członów, oznaczonych literami, a część symboli literowych kojarzy się użytkownikom z nazwami typów rejestrowanych dokumentów. Niemiecka bibliografia składa się z następujących członów:

---

[18] T. Głowacka: *Walidacja haseł do kartoteki wzorcowej języka haseł przedmiotowych.* „Przegląd Biblioteczny" 1995 z. 2 s. 165-170; C. Maury: *Organizacja pracy Oddziału Autorytatywnej Kartoteki Haseł Przedmiotowych w Bibliotece Narodowej Francji.* „Przegląd Biblioteczny" 1995 z. 2 s. 171-177.

- A „Monographien und Periodika des Verlagsbuchhandels" („Monografie i Periodyki w Handlu Księgarskim" – tygodnik);
- B „Monographien und Periodika außerhalb des Verlagsbuchhandlung" („Monografie i Periodyki poza Handlem Księgarskim" – tygodnik);
- C „Karten" („Mapy" – kwartalnik);
- G „Fremdsprachige Germanica und Übersetzungen deutschsprachiger Werke" („Obcojęzyczne Germanika i Przekłady Dziel Niemieckich" – kwartalnik);
- H „Hochschulschriften" („Rozprawy Szkół Wyższych" – miesięcznik);
- M „Musikalien und Musikschriften" („Nuty i Prace Muzykologiczne" – miesięcznik);
- T „Musiktonträger" („Nagrania Dźwiękowe" – miesięcznik).

Przykład niemieckiego systemu bibliografii narodowej jest też ilustracją rozwiązania kwestii kumulacji. Utworzono w nim bowiem przewidziane do tego celu specjalne człony, którymi są:

- scalony indeks dla tygodniowych zeszytów A i B i ponadto miesięczny kumulowany indeks – ułatwiające zorientowanie się, w jakim obiegu dokument jest rozpowszechniany;
- cykl D – dla półrocznej kumulacji książek i czasopism;
- cykl E – dla pięcioletniej kumulacji niemieckich edycji książek i czasopism;
- cykl F – dla pięcioletniej kumulacji tytułów czasopism (od roku 2000 tego członu nie uwzględnia się w strukturze serwisu).

Jeśli dla publikacji drukowanych (poza nagraniami dźwiękowymi spisanymi w rejestrze T), a więc druków zwartych i wydawnictw ciągłych, kartografii i piśmienniczych muzykaliów tworzy się mikrofilmy, przezrocza lub inne zapisy audiowizualne, to takie nośniki wykazywane są w zeszytach od A do N (zob. s. 239) i kumulacjach D oraz E.

„Deutsche Nationalbibliographie" oprócz drukowanych serwisów od 1986 r. ma też zapis elektroniczny, dzięki czemu możliwy jest dostęp online (adres: http//deposit.ddb.de/... umożliwia odszukanie opisu archiwizowanych egzemplarzy obowiązkowych) a także offline z uwzględnieniem danych członów A, C, D, E, G, H, M i N.

Ciekawe rozwiązanie problemu bibliografii narodowej uzyskano w **Wielkiej Brytanii**. Metoda rejestracji w systemie zautomatyzowanym, dzięki trwającej od lat sześćdziesiątych współpracy z Biblioteką Kongresu w Waszyngtonie, rozwijała się od zapisu na taśmach magnetofonowych do bibliografii na CD-ROM.

Kompleksowe ujęcie spraw funkcjonowania bibliotek i wszelkich służb bibliograficzno-informacyjnych stało się podstawą systemu BLAISE (British Library Automated Information Service), który służył do wyszukiwania przedmiotowego, sporządzania bibliografii oraz do celów katalogowych. BLAISE już od początku miał 4 podsystemy: wydawniczy, wyszu-

kiwawczy, aktualizacji oraz zdalnego przekazywania danych na ekrany lub drukarki. W 1980 r. pod patronatem British Library utworzono grupę współpracy w zakresie automatyzacji o nazwie CAG (Co-operative Automation Group), a jej częściami stały się systemy lokalne.

W 1985 r. został przygotowany pakiet programów dla bibliotek i ośrodków informacji, zwany CORTEX. Pozwalał on na zaczerpnięcie z BLAISE opisów w formacie MARC i uzupełnianie ich przez biblioteki. Dzięki BLAISE rozszerzono bardzo szybko dostęp online do ponad 6 milionów opisów.

Bieżąca narodowa bibliografia brytyjska „British National Bibliography" od 1990 r. powstaje we współpracy sześciu bibliotek: Biblioteki Trinity College w Dublinie – opracowującej dokumenty irlandzkie; Biblioteki Narodowej Szkocji – opracowującej dokumenty w języku szkockim; Biblioteki Narodowej Walii – rejestrującej dokumenty walijskie; ponadto dwóch bibliotek uniwersyteckich w Cambridge i Oksford; ale 70 % dokumentów rejestruje Biblioteka Brytyjska w Londynie, która jest też odpowiedzialna za ostateczną formę bibliografii Wielkiej Brytanii[19].

Bieżąca bibliografia brytyjska publikowana jest w wersji drukowanej w zeszytach tygodniowych „Weekly List" z uwzględnieniem katalogowania w procesie wydawniczym CIP. Z tego powodu bibliografia bieżąca na tym etapie jest ogniwem bliskim prospekcji, a zasadniczy zrąb danych bibliograficznych w zeszytach tygodniowych nosi tytuł „Recently Received & Forthcoming Titles" („Świeżo Nadesłane i Zapowiedziane Tytuły").

Pierwsza informacja o dokumencie powstaje już na etapie katalogowania w toku produkcji (CIP). Gdy cykl produkcyjny jest ukończony i dokument – zgodnie z obowiązującym mechanizmem przekazywania egzemplarzy obowiązkowych – zostanie oddany do British Library, wówczas następuje wprowadzenie zweryfikowanego opisu do rocznej kumulacji bibliografii. Między tygodnikiem a rocznikiem tworzone są pośrednie formy kumulacji. Pierwsza z nich następuje w fazie tworzenia indeksu miesięcznego, dodanego do czwartego zeszytu tygodniowego w miesiącu. Taki charakter ma „Weekly List & Monthly Indexes". Drugim etapem kumulowania są tomy zbiorcze danych bibliograficznych z okresów czteromiesięcznych (od stycznia do kwietnia oraz od maja do września). Mają one tytuł „Interim Cumulation" („Kumulacja Pośrednia"). W tym cyklu uzyskuje się dane o drukach zwartych oraz o czasopismach

[19] J. Sadowska: *Bieżąca bibliografia narodowa na forum międzynarodowym.* W: *Polska bieżąca bibliografia narodowa. Selekcja i dobór materiału.* Warszawa 1999, s. 15 „Biblioteka Narodowa. Prace Instytutu Bibliograficznego" nr 33. Szerzej: J. Eliot: *The British Library National Bibliographic Service and in the dissemination of the UK National Bibliographic Database.* W: *International conference on library automation in Central and Eastern Europe Conference Proceedings, Budapest 10-13 Aprit 1996.* Luxemburg 1997, s. 59-65.

wyłącznie nowych, wznowionych i zmieniających tytuł. Wyklucza się muzykalia, gdyż powstaje odrębny serwis „The British Catalogue of Music", oraz mapy, dokumenty urzędowe i parlamentarne, a także wydawnictwa spoza Wielkiej Brytanii oraz Irlandii. W „Interim Cumulation" zasadniczy zrąb nosi nazwę „Titles Received on Legal Deposit" (tytuły podane do biura egzemplarzy obowiązkowych) i uporządkowany jest według KDD. Tworzy się dwa indeksy: „Name and Title Index" (indeks krzyżowy autorów, tytułów, serii, wydawców, haseł przedmiotowych) oraz „The COMPASS Index" (indeks według języka haseł przedmiotowych British Library i bibliotekarstwa angielskiego).

W Rosji opracowaniem bibliografii narodowej zajmuje się Rosyjska Izba Książki (Rossijskaja Knižnaja Palata) oraz Wydawnictwo „Book Chamber International" w Moskwie.

W tytułach rosyjskiej bibliografii powtarza się słowo „letopis". Geneza tego słowa wskazuje na dawną nazwę kronikarskich zapisków w średniowiecznych dworach i klasztorach. Ruscy latopisowie sporządzali coroczne rejestry zdarzeń.

Obecnie na rosyjską bieżącą bibliografię narodową składają się następujące człony o charakterze wydawnictw ciągłych, w których w 1997 r. zastosowano układ UKD, zrezygnowawszy z poprzedniego, opracowanego przez Wszechzwiązkową Izbę Książki:

- „Knižnaja Letopis" (tygodnik), podstawowy spis bibliograficzny, rejestrujący książki i broszury, dokumenty urzędowe, naukowe, naukowo-sprawozdawcze, popularnonaukowe, profesjonalno-dokumentalne, podręczniki, wydawnictwa dla dzieci i młodzieży oraz niezależnych organizacji młodzieżowych, wydawnictwa religijne, przedruki z piśmiennictwa zagranicznego oraz wydawnictwa międzynarodowych organizacji, których członkiem jest Rosja, i *russica* czyli druki zagraniczne w języku rosyjskim. W każdym zeszycie zamieszczane są następujące indeksy:

1) indeks osobowy (autorów, komentatorów, redaktorów, tłumaczy, ilustratorów, autorów wstępów, autorów przedsłowi i innych tekstów redakcyjnych); dodawany jest indeks języków opublikowanych dzieł (prócz rosyjskiego);

2) indeks opisów książek i broszur, do których nie wykonano centralnie drukowanych kart katalogowych; zamieszcza się też rejestr omyłkowych numerów ISBN;

3) indeks przedruków publikacji zagranicznych rozpowszechnianych w Rosji.

Raz na kwartał scala się indeksy osobowe, przedmiotowe, nazw geograficznych oraz omyłek w ISBN. Od 2000 r. tygodnik zaopatrzony jest w 5 indeksów. Ten spis ma tytuł Knižnaja Letopis. Vspomagatel'nye Ukazateli (Rejestry Pomocnicze).

Kolejnymi członami systemu bibliografii rosyjskiej są:

- „Letopis Gazetnych Statej" (tygodnik), rejestruje artykuły z gazet i dzienników;
- „Letopis Žurnal'nych Statej" (tygodnik, wychodzi od 1926 r.), rejestruje artykuły, materiały dokumentalne, literaturę piękną, rozprawy ogłoszone w czasopismach i pracach zbiorowych, wydanych w Rosyjskiej Federacji w języku rosyjskim przez Rosyjską Akademię Nauk, jej oddziały, filie, instytuty, a także przez uczelnie, placówki naukowo-badawcze, wyższe szkoły, wielkie biblioteki oraz muzea. Każdy tygodniowy zeszyt bibliografii zawiera: indeks osobowy, indeks geograficzny (w którym uwzględnia się hasła geografii fizycznej oraz aspekty historii, polityki i kultury) oraz wykaz tytułów wydawnictw ciągłych, z których publikacje spisano w danym zeszycie. Raz na kwartał tygodnik ten zaopatrzony jest w „Letopis Žrnalnych Satej. Vspomagatel'nye Ukazateli". Raz na rok wychodzi „Letopis Žurnalnych Statej. Spisok Žurnalov, Periodičeskich, Prodolžajuščichsja Neperiodičeskich Sbornikov, Stat'i iz Kotorych Otraženy v godu" (spis wydawnictw ciągłych regularnych i nieregularnych, z których artykuły wykazano w ciągu roku);
- „Letopis Izoizdanij" (miesięcznik), wykazuje samoistne wydawniczo plakaty, reprodukcje prac plastycznych, widokówki, karty pocztowe;
- „Letopis Recenzij" (miesięcznik, wychodzi od 1934 r.), rejestruje recenzje książek, map, muzykaliów i filmów;
- „Letopis Avtoreferatov Dissertacij" (miesięcznik), rejestruje autoreferaty rozpraw naukowych;
- „Notnaja Letopis" (miesięcznik), rejestruje muzykalia;
- „Kartografičeskaja Letopis" (półrocznik), wykazuje mapy, plany, atlasy i piśmiennictwo z zakresu kartografii;
- „Letopis Periodičeskich i Prodolžajuščichsja Izdanij" (rocznik), rejestruje tytuły wydawnictw ciągłych – periodycznych i serii;
- „Bibliografija Rossijskoj Bibliografii" („Bibliografia Rosyjskiej Bibliografii" – rocznik, od 2000 roku półrocznik);
- „Knigi Rossijskoj Federacii. Ežegodnik" („Książki Federacji Rosyjskiej. Rocznik").

W elektronicznej formie ukazują się:

- „Bibliografičeskie Zapisi na Knigi i Brošury" („Bibliograficzne Spisy Książek i Broszur");
- „Bibliografičeskie Zapisi na Stat'i iz Žurnalov i Sbornikov" („Bibliograficzne Spisy Artykułów z Czasopism i Wydawnictw Zbiorowych");
- „Bibliografičeskie Zapisi na Stat'i iz Gazet. Sokraščennyj Komlekt" („Bibliograficzne Spisy Artykułów z Gazet. Wykaz Selekcyjny");
- „Bibliografičeskje Zapisi na Izdanija, Otražajemye v Listach Gosudarstvennoj Registracii" („Bibliograficzne Spisy Publikacji Uwzględnionych w Wykazach Państwowej Rejestracji").

Wymienione tu dla przykładu sposoby organizacji służby bibliograficznej w poszczególnych krajach, świadczą o tym, że międzynarodowe wskazania UBC w praktyce działalności central narodowych mają bardzo różnorodną budowę. Systemy bibliografii narodowych są rezultatem swoistych koncepcji uformowania członów bibliografii, zasad doboru typów dokumentów rejestrowanych w poszczególnych serwisach, ich kumulacji, a także ich związku z innymi systemami informacji (księgarsko-wydawniczym, czy biblioteczno-archiwizacyjnym).

Pierwotna zasada z rekomendacji konferencji paryskiej dla central narodowych, obligująca do objęcia rejestracją bibliograficzną druków zwartych, a także pierwszych numerów czasopism i zmian na rynku wydawnictw ciągłych oraz druków urzędowych, była tylko rozwiązaniem minimalnym. Przewidywano ponadto jeszcze dwa inne poziomy zasięgu formalno-wydawniczego bieżących serwisów bibliograficznych:

- wyższy poziom rejestrujący: druki muzyczne, dokumenty kartograficzne, normy, patenty, prace doktorskie i habilitacyjne;
- poziom trzeci uwzględniający: artykuły, taśmy dźwiękowe, płyty gramofonowe, kasety magnetowidowe, ryciny, reprodukcje dzieł sztuki, plakaty, wydawnictwa techniczno-handlowe, filmy, wydawnictwa drukowane pismem Braille'a, mikroformy, przezrocza, inne dokumenty audiowizualne, nośniki informacji czytelne dla maszyn, publikacje eksterytorialne[20].

Zaleca się, aby bibliografie narodowe ogarniały rejestracją jak najwięcej typów dokumentów. Zarówno aktualne zapotrzebowanie na informację, jak też dla badań historycznych kompletna bibliografia stanowi ważne narzędzie. Osiągnięcie **kompletności** jest celem niezwykle trudnym z wielu względów, lecz przede wszystkim zależy od możliwości organizacyjno-finansowych, gdyż brak funduszy uniemożliwia uzyskanie egzemplarzy dokumentów do opisu. Na podstawie ankiety rozesłanej przez Roberta Holleya możemy się dowiedzieć, iż w 1996 r. niemal wszystkie centrale bibliograficzne rejestrują książki (96,9%), przeważnie też uwzględnia się tytuły wydawnictw ciągłych (93.8%), w mniejszym zakresie dokumenty eksterytorialne (71,9%), niewiele ponad połowę central wykazuje artykuły z czasopism (51,6%), ale znacznie mniej uwzględnia dokumenty elektroniczne (31,3%)[21].

Myśli o kompletności rejestru towarzyszyć musi równoczesna pamięć o regułach **selekcji**. Jako kryteria uwzględniano: sposób reprodukowania dokumentu (wykluczano materiały powielane), wielkość nakładu, dostępność w handlu księgarskim, wartość informacyjną (mały zasięg odbiorczy, szybką dezaktualizację informacji) i objętość dokumentu.

---

[20] *Polska bieżąca bibliografia narodowa. Dobór i selekcja materiału.* Pod red. J. Sadowskiej. Warszawa 1999, s. 16 Biblioteka Narodowa. Prace Instytutu Bibliograficznego nr 33.

[21] Tamże, s. 18. Dane przedstawiono na konferencji IFLA w Kopenhadze.

Oto niektóre rozwiązania, stosowane przez centrale.

W **brytyjskiej** bibliografii nie uwzględnia się druków eksterytorialnych, reprintów, map, patentów, literatury handlowej i reklam, druków ulotnych, a także pewnych typów druków urzędowych, do których zaliczono: dokumenty parlamentarne, rozporządzenia administracji, rządu, agencji, partykularze (tj. szczegółowe rozporządzenia, okólniki, dokumenty pokontrolne, przepisy, licencje, uprawnienia), memoranda, oficjalne rejestry instytucji, przepisy porządkowe, sprawozdania, statuty i inne dokumenty związane z funkcjonowaniem instytucji, regulacje podatków, poręczenia tj. gwarancje, a także inne dokumenty natury administracyjnej oraz dokumenty urzędu miar.

Szwedzka bibliografia nie uwzględnia druków o objętości do 16 stron, jeśli nie stanowią części serii, a ponadto pomija podręczniki wojskowe i wydawnictwa lokalnych władz administracyjnych.

Podobnie **duńska** bibliografia nie zawiera informacji o drukach liczących poniżej 17 stron i ponadto rocznych raportów instytucji, materiałów szkoleniowych, statutów dla ograniczonego kręgu czytelników.

Austriacka bibliografia pomija wykazywane w katalogach księgarskich podręczniki szkolne.

W **niemieckiej** bibliografii podlegają selekcji: druki do 4 stron tekstu, publikacje o nakładzie do 10 egzemplarzy, mapy bez tekstu słownego i tytułu, patenty, sprawozdania, obwieszczenia, plakaty, gazetki ścienne, programy imprez.

Jak z tego wynika, każda z central bibliograficznych ustala zasady selekcji dość dowolnie.

W związku z realizacją polskiej bibliografii pojawiły się inne jeszcze – niż wspomniane – spostrzeżenia, związane z potrzebą zdefiniowania zasięgu wydawniczo-formalnego obligatoryjnej rejestracji. Ponieważ norma PN-92/N-01227 *Bibliotekarstwo i bibliografia. Typologia dokumentów. Terminologia* w definicji pojęcia „publikacja" rozszerzyła jego rozumienie na „dokumenty uwielokrotnione w celu ich rozpowszechnienia [...] bez względu na charakter zawartości, na sposób rozmnożenia egzemplarzy i na rodzaj nośnika, na którym zostały utrwalone", Krystyna Ramlau-Klekowska i Barbara Karamać na IV. Ogólnokrajowej Naradzie Bibliografów w Warszawie zadały pytanie, „czy polskie środowisko bibliografów i bibliotekarzy potrafi osiągnąć jego prawidłowe wykonanie, ale także spożytkować rezultaty do celów bibliograficznych". Dostrzegalne jest, że zasada kompletności rejestracji bibliograficznej musi być realizowana przez bibliotekę, która nie dysponuje pełnym zasobem publikacji (mimo ogłoszonego prawa o eo). Trzeba więc zastanowić się, „czy rejestracja bibliograficzna powinna być szersza, niż zasób biblioteki narodowej i na jakiej podstawie dokonywać tego rozszerzenia, czy powinna być węższa, jeśli zalew materiałów o błahym znaczeniu okazałby

się dominujący, czy też powinno się dążyć do [rozwiązania] umożliwiającego najprostszy dostęp do anonsowanych dokumentów w stosunku jeden do jednego?"[22]

Nie wystarczy więc sformułowanie przepisów normatywnych, obligujących do kompletności rejestracji, ani nie można poprzestać na ustanowieniu prawa o eo, ale konieczne są stałe decyzje kwalifikacyjne, w miarę napływu niezmiernej liczby tradycyjnych publikacji i nowych nośników.

W związku z rozwojem elektronicznych technik dostarczania dokumentów, istotny dla sprawy kompletności staje się problem fizycznej obecności dokumentów drukowanych lub na innych nośnikach (nagrań dźwiękowych, mikrofilmów, mikrofisz i in.). Jest już przecież technologicznie możliwy powszechny dostęp do ich elektronicznej pełnotekstowej postaci. Posiadanie egzemplarza przestanie być zatem ważne, natomiast niezbędna stanie się dostępność do informacji bibliograficznej oraz wskazanie adresu lokalizacji poszukiwanego dokumentu w elektronicznej formie zastępczej. W takim kontekście sprawa różnorodnych uwarunkowań zasady kompletności bibliografii wymagać będzie stałych przemyśleń.

10.5. Bibliografia narodowa a bibliografie specjalne. Międzynarodowa informacja bibliograficzna

Ważną sprawą organizacyjną działalności bibliograficznej jest ustalenie relacji między bibliografią narodową a bibliografiami specjalnymi (dziedzin i zagadnień, wybranych typów dokumentów i in.). Trzeba bowiem podjąć decyzję, czy bibliografia narodowa powinna dostarczać dane do wszystkich innych rodzajów bibliografii o ograniczonym zakresie treściowym i ograniczonym zasięgu wydawniczo lub piśmienniczo-formalnym, czy też może być uzupełniana albo wspomagana przez inne zbiory bibliograficzne.

Jeśli rejestracja jest stosunkowo pełna co do zakresu treściowego i zasięgu formalnego (zwłaszcza gdy zmierza do ujęcia jak największej liczby druków zwartych, zarejestrowania większości tytułów wydawnictw ciągłych oraz artykułów, a także uwzględnia inne typy dokumentów), to w danym kraju można wykluczyć – jako generalne zadanie – tworzenie bibliografii specjalnych. Reprezentant każdej dziedziny wiedzy i aktywności praktycznej znajdzie przecież w takiej bibliografii potrzebne mu informacje o dokumentach.

---

[22] K. Ramlau-Klekowska, B. Karamać: *Szanse i zagrożenia współczesnej bibliografii narodowej*. W: *Czwarta Ogólnokrajowa Narada Bibliografów, Warszawa 7-9 czerwca 1995*. Warszawa 1996, s 25.

Postawienie tej tezy może budzić sprzeciw, ponieważ część środowiska użytkowników nie oczekuje kompletnych danych o dokumentach na każdy temat z każdej sfery kultury. Epoki dążące do osiągnięcia renesansowej sumy wiedzy i oświeceniowego encyklopedyzmu – jak się sądzi – minęły, a specjalizacje ludzkie stają się coraz węższe i wymagają coraz większej precyzji, mimo że równocześnie obserwuje się też postawy przeciwne (zacieranie granic zainteresowań poszczególnych dyscyplin, podejmowanie zagadnień interdyscyplinarnych, sięganie po wyposażenie metodologiczne charakterystyczne dla wielkich działów wiedzy, a nie dla szczegółowych dyscyplin, zapożyczanie metod i technik badawczych z innych dziedzin). Z tych więc powodów nie można poprzestać na opracowywaniu bibliografii narodowych. Konieczna jest ponadto rozbudowa specjalistycznych warsztatów informacyjnych, najlepiej o zasięgu międzynarodowym, jeśli ich adresatem jest profesjonalista, a o mniejszym zasięgu, jeśli bibliografia ma mieć np. cele dydaktyczne czy ludyczne (służyć rozrywce).

Bibliografie narodowe pozostają najczęściej w gestii agencji skupiających bibliografów wywodzących się z kręgu bibliotekarzy (ci mogą kończyć studia o dowolnej specjalności) oraz informatyków. Jednocześnie panuje przekonanie, że bibliografie wielkich działów wiedzy oraz dziedzin i zagadnień winny pozostać wytworem reprezentantów poszczególnych dyscyplin, zatem najlepiej, żeby bibliografią medycyny zajmował się medyk, a historii – historyk. Taka teza ma do pewnego stopnia uzasadnienie, gdyż precyzyjnej kwalifikacji przedmiotowej materiałów bibliograficznych może dokonać tylko zespół, który zna treściowy aspekt gromadzonej dokumentacji (tj. terminologię i strukturę danej dziedziny), opanował metodykę pracy bibliograficznej i klasyfikacji, a także dostrzega psychologiczne cechy środowiska odbiorców (np. możliwości percepcyjne uczniów czy grupy niepełnosprawnej).

Opracowanie międzynarodowych źródeł informacji bibliograficznej wymaga innego postępowania organizacyjnego, niż tworzenie narodowych bibliografii dziedzin i zagadnień. Międzynarodowe zbiory danych o dokumentach mogą powstawać tylko przez sumowanie danych przekazywanych przez środowiska naukowe z poszczególnych krajów. Tak np. ogólna pod względem zakresu, ale ograniczona zasięgiem formalnym jest międzynarodowa bibliografia bieżąca „Index Translationum", informująca o dziełach przełożonych na języki obce – powstająca od 1932 r. przy wsparciu Ligi Narodów, a od rocznika 1948 (wydanego w 1950 r.) z inspiracji UNESCO. Narodowe centrale bibliograficzne kopiują z tworzonych przez siebie bibliografii narodowych opisy samoistnych wydawniczo dzieł przełożonych na języki obce i przekazują zgromadzone dane do centrali międzynarodowej. Od 1979 r. „Index Translationum" powstaje jako baza danych bibliograficznych w wersji komputerowej.

Metodą odwrotną, tj. przez scalanie opisów dokumentów odnotowanych w różnych bibliografiach narodowych, a także przez dopełnianie zasobu o informacje pozyskane w ramach zagranicznych kontaktów i kwerend, powstaje rejestracja dokumentów eksterytorialnych w bibliografiach narodowych (poloników w bibliografii polskiej, germaników w niemieckiej, hungarików w węgierskiej, bohemików w czeskiej itd.).

Bibliografie dziedzin i zagadnień zaliczane do międzynarodowych są w rzeczywistości bibliografiami o ograniczonym zasięgu językowym. Najczęściej jednak zasięg międzynarodowy oznacza ograniczenie rejestracji do grupy języków powszechnie znanych w świecie. Jeśli bierze się pod uwagę dokumenty ogłoszone w kilkudziesięciu językach, to w opisie uwzględnia się transliterację niełacińskich (np. cyrylickich) alfabetów oraz tłumaczenie obcego tytułu na język stosowny dla użytkownika – uniwersalny (angielski) lub narodowy. Czyni się tak również w bibliografiach służących popularyzacji piśmiennictwa obcego. Np. w polskiej bibliografii specjalnej piśmiennictwa zagranicznego – na język polski – czego przykładem może być „Bibliografia Analityczna Bibliotekoznawstwa i Informacji Naukowej" stanowiąca dodatek do „Przeglądu Bibliotecznego" .

Opracowanie międzynarodowej bibliografii wymaga działań organizacyjnych, mających na celu ustalenie metod gromadzenia danych z poszczególnych krajów, najczęściej przez pozyskanie do współpracy osób reprezentujących instytucje i towarzystwa fachowe lub naukowe. Tak np. w Londynie wydawana jest fachowa bibliografia dziedziny bibliologii, bibliotekoznawstwa i informacji naukowej oraz dziedzin pokrewnych „LISA – Library and Information Science Abstracts". Założeniem zasadniczym tego opracowania jest wykazanie materiałów w postaci opisów z angielskimi abstraktami monografii i artykułów z ponad 550 periodyków w 34 językach z 60 krajów, przy eksponowaniu rozwoju wszystkich profesji, które należą do sfery funkcjonowania książki, prasy, ruchu wydawniczego, bibliotek oraz nowych technologii informacyjnych. Bibliografia ta powstaje dzięki pozyskaniu do współpracy bądź konkretnych osób, bądź stowarzyszeń bibliotekarzy czynnych w różnych krajach. Z tej przyczyny LISA rejestruje teksty ogłoszone tylko w kilku polskich czasopismach wydawanych przez SBP („Przegląd Biblioteczny" i „Zagadnienia Informacji Naukowej") oraz Towarzystwo Wydawców Książek („Notes"). Poza tym wykazem pozostaje więc duża liczba polskich bibliotekarskich i bibliotekoznawczych wydawnictw ciągłych. Żeby więc uznać tę bibliografię za rzetelną reprezentację polskiego dorobku, musiałyby zostać w niej rozszerzone kryteria kwalifikacji uwzględnionych tytułów.

Egzemplarze wszelkich źródeł omawianych w zeszytach miesięcznika LISA znajdują się w zasobach British Library w Londynie. Fakt ten

stanowi gwarancję, że użytkownik, który pragnie dotrzeć do cytowanych dokumentów, zaspokoi swoje potrzeby.

Częstą metodą tworzenia bibliografii międzynarodowych jest wykazanie tych dokumentów, które wpłynęły do gromadzonego w jednym lub kilku miejscach księgozbioru, a więc taka bibliografia nie jest pełna ani nawet reprezentatywna. Jest ona natomiast publikowanym katalogiem jednej instytucji, a w najlepszym przypadku centralnym katalogiem pewnej liczby bibliotek. Ogłaszany od 1956 r. drukiem centralny katalog bibliotek amerykańskich NUC – „National Union Catalog – Author List", a obecnie dostępne za pośrednictwem Internetu dane katalogowe Library of Congress w Waszyngtonie; centralny katalog bibliotek amerykańskich działający w systemie OCLC – Online Computer Library Center[23], także „British Union Catalogue of Periodicals", zawierający dane o nabytkach czasopism kilku bibliotek angielskich, czy paryski „Catalogue Général de la Bibliothèque Nationale" – te rejestry można uznać za najszersze międzynarodowe kompendia informacji o drukach świata. Retoryczne staje się więc pytanie, czy powszechna lub międzynarodowa bibliografia specjalna, opracowana metodą scalenia danych katalogowych, stanowi w rezultacie wartościową i użyteczną bibliografię, czy też trzeba z niej korzystać, bowiem brak jest innej.

Niektóre międzynarodowe bibliografie specjalne, zwłaszcza ogólne bibliografie bibliografii[24], nadal nie są owocem instytucji, lecz twórczym dziełem wybitnych bibliografów. Zatem stosowane są obie formy organizacji pracy – zbiorowa oraz indywidualna.

Tradycja takich opracowań sięga roku 1664, gdy w Paryżu ukazała się *Bibliotheca bibliothecarum* Philippe'a Labbé, a także późniejszych spisów, do których należy zaliczyć Gabriela Peignota *Répertoire bibliographique universel* [...] (Paryż 1812) oraz Juliusa Petzoldta *Bibliotheca bibliographica* (Lipsk 1886). Były to ujęcia retrospektywne.

Retrospektywną bibliografią międzynarodową, którą objęto wyłącznie bibliografie bieżące, był *Index Bibliographicus*. Jego edycję zainicjował w Genewie Marcel Godet. Na podstawie ankiety rozprowadzonej w 1923 r. zebrał dokumentację, której pierwsze ujęcie ukazało się drukiem w latach 1925-1928. Niestety, nie wszystkie kraje odpowiedziały na apel. Trzecie wydanie (Paris 1951-1952) opracował Theodor Besterman na zlecenie UNESCO. Staraniem Międzynarodowej Federacji Dokumentacji (International Federation for Dokumentation, w skrócie FID)

---

[23] Zob. M. Grabowska: *Zautomatyzowany katalog centralny bibliotek amerykańskich OCLC*. „Zagadnienia Naukoznawstwa" 1984 nr 2, s. 81-100; Taż: *Zautomatyzowane katalogi centralne w bibliotekach Stanów Zjednoczonych Ameryki Północnej*. „Zagadnienia Naukoznawstwa" 1987 nr 2, s. 103-119.

[24] Zob. H. Sawoniak: *Rozwój i metodyka powszechnych i narodowych bibliografii bibliografii*. Warszawa 1971.

ukazało się wydanie czwarte (La Haye 1959-1964), którego pierwszy tom dostarcza danych o bibliografiach z nauk przyrodniczych i technicznych, drugi zawiera opisy bibliografii z zakresu nauk społecznych i humanistycznych.

Do retrospektywnych bibliografii bibliografii należą prace Teodora Bestermana[25]. W latach 1931-1938 był on wykładowcą Szkoły Bibliotekarskiej Uniwersytetu Londyńskiego. W latach 1939-1940 ogłosił pierwsze, dwutomowe wydanie dzieła *A World Bibliography of Bibliographies and of Bibliographical Catalogues, Calendars, Abstracts, Digests, Indexes and the Like*. Czwarte wydanie, zmienione i rozszerzone, ukazało się w latach 1965-1966 w Lozannie i zawierało opisy 117 187 bibliografii opublikowanych do 1963 r. Nie jest to wystarczające źródło informacji o polskich bibliografiach, gdyż nie wykazuje dorobku najbardziej wartościowego i reprezentatywnego dla Polski. Podobne niedobory ma to dzieło zapewne także w odniesieniu do innych narodowych zasobów bibliografii bibliografii. Powstało bowiem na podstawie zbiorów British Museum, Library of Congress oraz przez wykorzystanie katalogów kilkudziesięciu bibliotek angielskich, centralnego katalogu Bibliothèque Nationale w Bernie – zawierającego informacje o bibliotecznych zbiorach szwajcarskich, a także paryskiej Bibliothèque Nationale[26]. *A World Bibliography of Bibliographies* Bestermana jest selekcyjnym rejestrem prac bibliograficznych samoistnych wydawniczo i odbitek w 42 językach z dominacją informacji o spisach angielskich, niemieckich i francuskich. Z bibliografii orientalnych autor zarejestrował wyłącznie te, które miały równoległy tytuł w języku europejskim. Rejestr Bestermana zamyka data 1963 r. Dalszą częścią zajęło się amerykańskie wydawnictwo Rowman and Littlefield (Totowa, N. J.), które od 1971 r. prowadziło akcję wznawiania i kontynuacji dzieła Bestermana. W 1977 r. ukazało się opracowane przez Alice F. Toomey uzupełnienie za lata 1964-1974 pod tym samym tytułem *A World Bibliography of Bibliographies*. Amerykański wydawca publikuje też części tej bibliografii, ograniczone do poszczególnych dziedzin lub grup formalnych.

Besterman przyczynił się ponadto do powstania kolejnych spisów retrospektywnych, tj. światowej bibliografii bibliografii afrykańskich oraz światowej bibliografii bibliografii orientalnych.

Początki bieżącej międzynarodowej ogólnej bibliografii bibliografii przypadły na koniec XIX w. Pod patronatem Międzynarodowego Instytutu Bibliograficznego w Brukseli Henri La Fontaine wydawał periodyk „Bibliographia Bibliographica Universalis" (1898-1904).

---

[25] Z. Żmigrodzki: *Teodor Besterman - szkic biograficzny*. „Studia Bibliologiczne" 1993 t. 6, s. 137-139.

[26] H. Sawoniak: *Czy „World Bibliography" Bestermana jest istotnie powszechną bibliografią bibliografii?* „Przegląd Biblioteczny" 1967 z. 3/4, s. 258-272.

Odmianą bieżącej bibliografii ogólnej drugiego stopnia jest „Bibliographic Index. A cumulative bibliography of bibliographies", cyklicznie informujący o ogólnych i specjalnych bibliografiach samoistnych i niesamoistnych wydawniczo. Od 1938 r. publikuje go firma H. W. Wilson Company w Nowym Jorku, specjalizującą się w bibliografiach.

Współczesną bieżącą bibliografią międzynarodową informującą o bibliografiach jest ogłaszany w Niemczech raport „Bibliographische Berichte. Bibliographical Bulletin", który pierwotnie publikowano na łamach czasopisma „Zeitschrift für Bibliothekswesen und Bibliographie" (1954-1958), następnie wychodził w cyklu kwartalnym, od 1963 r. w odstępach półrocznych, zaś od 1970 r. ukazuje się jako rocznik.

Na podstawie analizy zawartości polskich materiałów w „Bibliographische Berichte", Henryk Sawoniak ustalił listę warunków, których uwzględnienie korzystne byłoby w kształtowaniu bieżącej bibliografii bibliografii we współpracy międzynarodowej. Przede wszystkim bibliografia taka winna uwzględniać następujące kategorie źródeł informacji:

- wszystkie bibliografie bibliografii ogólne i specjalne;
- wszystkie bibliografie narodowe;
- wszelkie wykazy o charakterze ogólnym, takie jak rejestry dysertacji, wydawnictw urzędowych, uzupełnienia do bibliografii narodowych, wykazy nut, map, dokumentów na innych nośnikach;
- bibliografie wydawnictw ciągłych;
- bibliografie retrospektywne i bieżące poszczególnych dziedzin i zagadnień;
- bibliografie opracowywane w poszczególnych krajach na użytek zagraniczny;
- katalogi bibliotek (z uwzględnieniem różnych typów dokumentów) oraz inwentarze archiwów;
- bibliografie osobowe (w wyborze) i zespołów osobowych;
- bibliografie zawartości czasopism ogólne oraz poszczególnych tytułów, gdy rejestr dotyczy czasopism szczególnie ważnych i odnosi się do dłuższych okresów wydawania tych czasopism;
- bibliografie krytyczne (stany badań);
- katalogi wystaw.

Selekcją mogłyby zostać objęte bibliografie bieżące o częstotliwości większej niż roczna, bibliografie zalecające dla masowego czytelnika oraz bibliografie załącznikowe[27].

---

[27] H. Sawoniak: *O bieżącą międzynarodową bibliografię bibliografii. Na przykładzie Bibliographische Berichte.* „Przegląd Biblioteczny" 1969 z. 2/3, s. 134-150.

10.6. Bibliografia a rynek książki

Między systemem bibliografii a środowiskiem wydających i sprzedających książki powstają różne rodzaje związków, w których występuje konieczność współdziałania wielu środowisk zajmujących się informowaniem o książkach zapowiadanych czyli znajdujących się w procesie wydawniczym, świeżo wydanych i dostępnych w handlu lub już sprzedanych. Wydawca, hurtownik i księgarz są zainteresowani, by informacja o ich wysiłku edytorskim szybko dotarła do nabywcy za pośrednictwem odpowiedniej bibliografii, zawierającej dane ważne dla handlu. Bibliograf chciałby dowiedzieć się o książce jak najszybciej, aby zapewnić sobie pozyskanie egzemplarzy do opisu, a także dostosować opis bibliograficzny do potrzeb użytkowników bibliografii: handlowców, bibliotek gromadzących i udostępniający publikacje oraz innych środowisk nabywców. Oczekiwania są więc różne i wymagają zastosowania odpowiednich metod i służb bibliograficzno-informacyjnych.

Bibliografia wobec programu CIP (Cataloguing in Publication Programme)

Pomysł CIP jest równie dawny, jak myśl o ujednoliceniu zasad katalogowania, ale jego celem – czego już pierwotnie oczekiwano – miało być głównie przekazanie bibliotekom centralnie wykonanego opisu katalogowego wraz z wpływającą książką. Rezultatem wdrażania tego programu były opracowane **centralnie drukowane karty katalogowe**, a następnie **opisy bibliograficzne** drukowane bezpośrednio **w książkach**. Z czasem – zwłaszcza w miarę rozwoju automatyzacji w wielu sferach życia – pomysł CIP był coraz bardziej kojarzony z potrzebą szybkiej informacji wydawniczej i bibliograficznej.

Międzynarodowy kongres w Paryżu w 1977 r. uznał koncepcję CIP za pokrewną bieżącej bibliografii narodowej. W 1982 r. na spotkaniu bibliotekarzy i wydawców w Ottawie podsumowano rozwój tego programu, a następnie sporządzono przewodnik po problemach CIP[28]. Zalecono powierzenie programu CIP narodowym centralom bibliograficznym i zaproszenie wydawców do udziału w jego realizacji. Narodowa centrala bibliograficzna – na podstawie dostarczonych materiałów (makiet kart tytułowych, korekt wydawniczych, kserokopii kart tytułowych i metryczek wydawniczych książek oraz wyszczególnionych na formularzach danych) winna dostarczyć w jak najkrótszym czasie poprawny opis publikacji znajdującej się w końcowej fazie procesu wydawniczego.

W różnych krajach wdrożenie programu CIP dało odmienne rezultaty. Przede wszystkim stało się zauważalne, że program może być realizowany za pośrednictwem jednej centrali lub w systemie zdecentralizowanym. Centralne realizowanie CIP występuje w Stanach Zjednoczonych –

[28] D. Anderson: *Guidelines for Cataloguing in Publication.* Paris 1986.

kraju ojczystym tego programu. Zdecentralizowany system CIP stosuje się w Kanadzie, gdzie kilka bibliotek sporządza opisy. Zdecentralizowaną organizację sporządzania CIP obserwowano też w dawnym ZSRR, gdyż obowiązek ów przypadł wielkim firmom wydawniczym tego państwa.

W niektórych krajach – jak wynika z opisu systemów wybranych bibliografii narodowych w Europie – skorzystano ze współpracy z wydawcami z dwu ważnych powodów: po pierwsze uzyskano tym sposobem sygnał o dziełach, których egzemplarze obowiązkowe winny trafić do agencji bibliograficznej i stanowić podstawę bieżącej rejestracji bibliograficznej (wspomagając kontrolę przekazywania eo), po drugie – powstała szansa realizacji bibliografii prospektywnej. Tak się dzieje np. w Wielkiej Brytanii. Biuro egzemplarza obowiązkowego przyjmuje dane bibliograficzne na nośnikach elektronicznych lub w innej formie informacji przed dostępnością egzemplarzy w handlu księgarskim i na podstawie CIP wprowadza dane do zeszytów „Weekly List" z symbolem CIP* (obecnie ze wskazaniem opisu według etykiety a więc bez wskazania ceny, co sygnalizuje zapis „No price: Formerly CIP"), a następnie dokonuje weryfikacji opisu z wykorzystaniem egzemplarza obowiązkowego, zaznaczając zapis symbolem CIP rev[iew] oraz wskazuje pozycję bibliograficzną, pod którą pojawiła się po raz pierwszy informacja o druku. Po ukazaniu się dokumentu na rynku publikacji, wprowadza się odpowiednią informację ze wskazaniem czasu ukończenia procesu wydawniczego, np. „CIP entry (Oct[ober])". Opisu sporządzonego na podstawie CIP nie uwzględnia się w kumulacji rocznej „The British National Bibliography", jeśli do momentu oddania do druku rocznika egzemplarz obowiązkowy nie został przekazany do British Library w Londynie. W „Deutsche Nationalbibliographie", zwłaszcza wydawanej po 1989 r., na rejestrację nowo wydanych i świeżo zapowiedzianych druków (książek, czasopism) przeznaczono specjalny człon bibliografii narodowej – tygodnik oznaczony literą N – „Vorankündigungen Monographien und Periodika (CIP) Wöchentliches Verzeichnis" („Zapowiedziane Monografie i Periodyki – CIP – Wykaz Tygodniowy").

W wielu krajach doceniono walory tego typu działań w bibliografii, gdyż rejestracja dokumentów na podstawie opisów CIP umożliwia przyspieszenie opracowania serwisów bibliograficznych (w 8-10 dni). Uświadamia też wydawcom, że szybsza informacja bibliograficzna o ich produkcji wydawniczej zwiększa ich konkurencyjność w handlu. Ponadto wydawcy przestają traktować przesyłanie egzemplarzy obowiązkowych jak egzekucję dodatkowego podatku[29].

---

[29] B. A. Semenovker: *Metody obespečenija polnoty gosudarstvennoj bibliografii.* „Bibliotekovedenije i Bibliografija za Rubežom" 1994 nr 137, s. 104-119; K. Ramlau-Klekowska: *Program Cataloguing in Publication w Polsce i na świecie. Katalogowanie książki w trakcie procesu wydawniczego* „Editor" 1990 t. 3, s. 47-61; K.-D. Lehmann: *Maksymalizacja wykorzystania bibliografii narodowych.* „Rocznik Biblioteki Narodowej" 1996, s. 179.

W Polsce przyjęto, że dla uzyskania poprawności opisów CIP, program ten winien stanowić jedną z funkcji narodowej centrali bibliograficznej, a więc powstawać w Bibliotece Narodowej. *Zarządzenie nr 9 Ministra Kultury i Sztuki z 16 maja 1988 r. w sprawie drukowania opisu katalogowego oraz adnotacji w wydawnictwach zwartych* („Dziennik Urzędowy Ministra Kultury i Sztuki" 1988 nr 4, poz. 15) stanowi prawną podstawę wdrożenia programu CIP. Instytut Bibliograficzny Biblioteki Narodowej jako siedziba agencji CIP zobowiązał się w ciągu 48 godzin dokonać opisu książki. Aby sporządzić opis w tak krótkim czasie, najstosowniejszą formą kontaktu między BN i kontrahentem winny być sprawdzone metody. Opracowane w BN dane, zawarte w opisie CIP, aby zachowały poprawność, nie powinny ulegać zmianie. Agencja CIP jest zobowiązana do analizy realizacji programu[30].

Trzeba podkreślić, że rejestracja bibliograficzna, wspomagana przez funkcjonowanie ogniw przydatnych w informacji handlowej, sprzyja gromadzeniu nowości przez biblioteki oraz przez indywidualnych czytelników. Jest sygnałem dla central bibliograficznych, że dana publikacja powinna być przysłana przez wydawcę, a więc pomaga spełniać warunek kompletności rejestracji oraz archiwizacji.

Bibliografia a potrzeby handlu publikacjami

Bibliografia księgarska może uzyskać ogólny zakres i nieograniczony zasięg terytorialny czy formalno-wydawniczy, ale może też mieć zakres i zasięg ograniczony – analogicznie jak w innych rodzajach bibliografii.

W coraz większej liczbie krajów upowszechnia się typ bibliografii bieżącej, przewidzianej do szerokiej obsługi rynku wydawnictw dostępnych w handlu, zwanej „Books in Print".

W procesie handlu książkami i innymi typami dokumentów wypracowano już wiele form informacji, wspomagających targi książki, sprzedaż aukcyjną, działalność konkretnych firm wydawniczych, hurtowni, dystrybutorów lub księgarń. Różnica między bieżącą bibliografią narodową (państwową bądź etniczną) a wydawnictwami typu „Books in Print" polega na tym, że kolejne cyklicznie ogłaszane rejestry dopuszczają wielokrotne ponawianie opisu dokumentów dostępnych w handlu, aż do momentu, gdy nastąpi wyczerpanie nakładu. Z tego powodu poszczególne edycje „Books in Print" zawierają opisy druków z dłuższego czasu, niż to określa zasada stosowana w rocznikach bieżących bibliografii narodowych.

Wśród bibliografii rejestrujących dokumenty oferowane w handlu występują informatory zarówno o zasięgu międzynarodowym, jak też re-

---

[30] K. Ramlau-Klekowska: Op. cit.; zob. też Z. Daszkowski: *Katalogowanie książek w toku procesu publikacyjnego. Na podstawie doświadczeń radzieckich i amerykańskich.* „Przegląd Biblioteczny" 1975 z. 4, s. 334-342.

gionalnym czy narodowym. Międzynarodowym ujęciem jest „International Books in Print", baza z tytułami publikacji w języku angielskim, wydanych poza USA i Wielką Brytanią, a więc w Afryce, Azji, Australii, Nowej Zelandii, Oceanii, Kanadzie, Ameryce Łacińskiej, a także w Europie, z uwzględnieniem Irlandii.

Oczywiście – prócz baz o tak szerokim zasięgu terytorialnym – powstają ujęcia ograniczone do terytoriów państwowych lub regionów zasięgu danego języka, czyli analogicznie do kategorii występujących wśród bibliografii narodowych.

W ramach „Books in Print" tworzy się opracowania o wielorakich możliwościach wyszukiwania. Np. wydawnictwo R. R. Bowker Company (z siedzibą w Nowym Jorku i Londynie) wydaje:

- „Books in Print" – podstawowy spis książek dostępnych w handlu;
- „Subject Guide to Books in Print" – spis w porządku przedmiotowym książek w handlu;
- „Forthcoming Books" – wykaz książek mających się ukazać;
- „Books in Series in the United States" – serie wydawnicze Stanów Zjednoczonych;
- „Paperbound Books in Print" – książki w miękkich oprawach;
- „Children's Books in Print" – dostępne w handlu książki dla dzieci i młodzieży;
- „Subject Guide to Children's Books in Print"; wykaz przedmiotowy dziecięcych i młodzieżowych książek w handlu;
- „Books in Print. Trade professional scholarly reference. The master reference to titles, authors and publishers" – książki w handlu – przegląd fachowych książek; indeks tytułów, autorów, wydawców;
- „Publishers" – wykaz firm wydawniczych;
- „Scientific and Technical Books and Serials in Print" – naukowe oraz techniczne książki i wydawnictwa ciągłe w handlu;
- „Books in Series. Original, Reprinted, In-Print, and Out-of Print Books, Published or Distributed in the U.S. In Popular, Scholary, and Professional Series" – serie wydawnicze; pierwsze wydania, wznowienia, w handlu i poza handlem, wydane lub rozprowadzane w Stanach Zjednoczonych; popularne, szkolne i fachowe serie;
- „Medical and Health Care Books and Serials in Print" – książki i wydawnictwa ciągłe w handlu z zakresu medycyny i opieki zdrowotnej;
- „The Complete Directory of large Print Books and Serials" – zupełna księga adresów (telefonów) do spisu książek i wydawnictw ciągłych znajdujących się w handlu.

Zbiory powstające w ramach tego opracowania mają więc różnorodne cele:

– informują o książkach wydanych w różnej postaci materialnej: w twardych lub broszurowych oprawach;

– informują o drukach w handlu, w firmach wydawniczych, w hurtowniach, u dystrybutorów;

– przedstawiają dorobek wydawniczy w ujęciu przedmiotowym;

– ukazują dzieła określonej formy piśmienniczej lub ze wskazaniem typu czytelnika (dzieła literackie, naukowe, podręczniki dla dorosłych, książki dla dzieci, opracowania popularnonaukowe, wydawnictwa fachowe, serie wydawnicze przeznaczone dla wybranej grupy odbiorców);

– dostarczają szczegółowych danych (adresów, nazwisk, telefonów, zwłaszcza telefonicznych linii bezpłatnych) o firmach wydawniczych zarówno w pełni aktywnych, jak i zlikwidowanych.

Europejskie wersje „Books in Print" otrzymują skromniejszą, klasyczną strukturę. Francuska „Les Livres Disponibles. French Books in Print" wydawana jest w 3 częściach: w porządku alfabetycznym nazwisk autorów, tytułów oraz według tematyki („Authors, Titres, Sujets") przez Związek Księgarzy Francuskich Cercle de la Librairie.

Włoska wersja nosi tytuł „Catalogo dei libri in commercio". Wersję na CD-ROM realizuje Editrice Bibliographica we współpracy z I. E. Informazione Editoriali.

W elektronicznej wersji z częstotliwością dwumiesięczną rozpowszechniany jest katalog „Knigi v Naličii i Pečati. Rossijskij Buks in Print".

Niemiecki odpowiednik, czyli „Verzeichnis Lieferbarer Bücher" (VLB), ukazuje się w licznych wariantach spisów:

- publikacji w języku niemieckim (także z terytorium Austrii i Szwajcarii) w układzie krzyżowym haseł autorskich oraz wszystkich tytułów (a nie tylko dzieł anonimowych bądź zbiorowych, co jest charakterystyczne dla układu autorsko-tytułowego) oraz haseł przedmiotowych i z dodanym samodzielnym wykazem wydawców;
- według numerów ISBN;
- według haseł przedmiotowych i słów kluczowych;
- w wersji CD-ROM wykazującej wyłącznie publikacje z terytorium Niemiec;
- w wersji CD-ROM rejestrującej publikacje szwajcarskie;
- jako rejestr zapowiedzi wydawniczych z dołączonym indeksem wydawców;
- jako rejestr zapowiedzi wydawniczych z dołączonym indeksem numerów ISBN;
- jako rejestr dostępnych w handlu publikacji dla szkół w układzie autorsko-tytułowym oraz według ISBN, z indeksem wydawców.

Program VLB do komputerowego tworzenia tego rodzaju opracowań zakupiony został przez polskie Centrum Informacji o Książce w Warszawie. Rezultatem praktycznej działalności CIoK jest powstająca elektroniczna dokumentacja i drukowane informatory: „Katalog Składowy", oraz tomy opracowania „Rynek Książki", informującego o polskich

wydawcach, księgarniach i hurtowniach obsługujących rynek książki. Nie mają one formy bibliografii księgarskiej, jaką są wydawnictwa „Books in Print".

W związku z niezależnym od bibliografii narodowych, równoległym rozwojem systemu informacji o dokumentach w handlu, zaczęto odczuwać potrzebę współdziałania między systemem kultury „duchowej" (jakim jest ogół dokumentów piśmienniczych) a rynkiem gospodarki towarowej i jej mechanizmami wymiany informacji. Powstały bowiem dwa plany widzenia wytworów intelektualnych: niekomercyjny rynek kultury (odpowiadają im systemy ISBN, ISSN, ISMN) i komercyjno-handlowy, w którym przyjęło się znakowanie towarów kodem kreskowym (zob. rejestrację nowości tygodnia na łamach francuskiego czasopisma „Livres Hebdo", w którym opis bibliograficzny publikowany jest wraz z kodem kreskowym), lub tylko dodanie do danych bibliograficznych cech ważnych w handlu, transporcie i gromadzeniu, np. w bibliografii niemieckiej obok ceny i wskazania rodzaju oprawy, podawana jest informacja o trwałości czyli odpowiedniej kwasowości papieru drukowego za pomocą symbolu ♾, a także – liczba egzemplarzy w paczce, ciężar fizyczny egzemplarza, dystrybutorzy[31].

Ponieważ systemy informacji handlowej i bibliograficzno-katalogowej postrzegano pierwotnie jako rozłączne, stały się one równoległymi sposobami informacji w działalności bibliograficznej i handlu. Po latach pierwszych doświadczeń praktycznych doszło do kontaktów agend kodów przemysłowych (amerykańskiej i analogicznej brytyjskiej agencji UCC Unifed Classification Code oraz europejskiej EAN European Article Number) z agencjami i biurami ISBN oraz ISSN. Kod kreskowy stosowany jest coraz szerzej także w handlu polskimi książkami i czasopismami.

10.7. Zadania Instytutu Bibliograficznego Biblioteki Narodowej

Biblioteka Narodowa przygotowuje rozwiązania systemowe, które mają służyć wszechstronnemu ujęciu spraw gromadzenia zbiorów, automatycznego ich opracowania dla celów katalogowych i bibliograficznych, upowszechniania tworzonych baz bibliograficznych oraz prowadzenia statystyki wydawniczej.

---

[31] W niemieckiej bibliografii narodowej znak ten występuje już od wielu lat. Pierwsze sygnały w tej sprawie w Polsce, zob. D. Jarmińska, D. Rams: *Wołanie o trwały papier. Wokół krakowskiej konferencji papierników.* „Biuletyn Informacyjny Biblioteki Narodowej" 1997 nr 3, s. 32-35. Znak ten wprowadza norma ISO 9706.

Do trwałych zadań BN należy też:

- udział w międzynarodowych organizacjach i grupach ekspertów, których celem jest unifikacja działalności bibliotecznej i bibliograficznej oraz współpraca w tym zakresie;
- tworzenie bieżącego systemu bibliografii narodowej, opracowanie precyzyjnych kryteriów doboru rejestrowanych publikacji oraz modernizacja systemu bibliografii narodowej zgodna z postępem przeobrażeń bibliografii światowej w zakresie normalizacji, automatyzacji i integracji z innymi systemami, zwłaszcza bibliotecznymi, informacji naukowej oraz informacji handlowej księgarsko-wydawniczej;
- kumulowanie danych bieżącej bibliografii narodowej w celu tworzenia systematycznie powiększanej bazy o pełnym dorobku kulturalnym narodu – zarówno w granicach państwa, jak i za granicą;
- prace nad retrospektywną bibliografią narodową 1901-1939 oraz przygotowanie jej automatyzacji;
- udział w grupach inicjatywnych, których celem jest opracowanie narodowych norm bibliograficzno-katalogowych;
- prowadzenie Krajowego Biura ISBN;
- prace teoretyczne, metodyczne i konsultacyjne, sprzyjające rozwojowi działalności bibliograficznej, m.in. organizacja konferencji, sympozjów i narad, służących rozwojowi oraz popularyzacji wiedzy o bibliografii.

Ze względu na potrzeby informacji o bibliografiach specjalnych, do zadań Biblioteki Narodowej zalicza się:

- tworzenie ogólnej retrospektywnej i bieżącej bibliografii bibliografii ogłoszonych drukiem oraz zapewnienie informacji o innych, nie opublikowanych, zakończonych pracach bibliograficznych;
- tworzenie podstaw do rozwoju bibliologii przez wydawanie bieżącej – w miarę postępu automatyzacji także retrospektywnej – bibliografii tej dziedziny.

Po drugiej wojnie światowej siłami IB BN zaczęła powstawać w cyklu rocznym „Bibliografia Bibliografii i Nauki o Książce". Pierwszy spis wykonano za rok 1947, lecz uzupełniono wstecz dane za okres lat 1945 i 1946. Schemat jego układu świadczył o traktowaniu działu bibliografii (zarówno jego aspektów historycznych, teoretycznych i metodycznych, jak i rejestracji spisów bibliograficznych) jako jednego z problemów dziedziny nauki o książce. W spisie za 1968 r. przyjęto po raz pierwszy nową formułę dokumentacji, wydzieliwszy w jednym tomie dwie samoistne piśmienniczo części: pierwszą dla bibliografii bibliografii, drugą dla bibliologii. Od tego momentu można mówić o uznaniu rozłączności teoretycznej i praktycznej bibliografii bibliografii polskich oraz polskiej bibliografii bibliologicznej. Od 1969 r. „Bibliografia Bibliografii i Nauki o Książce" aż do 1981 r. nosiła ten nadrzędny tytuł dla obu części, lecz

w dwu odrębnych tomach wychodziły „Bibliografia Bibliografii Polskich" oraz „Polska Bibliografia Bibliologiczna". Merytoryczne powody takiego układu przedstawiła Barbara Eychler w roku 1971 artykule *Bibliografia Bibliografii i Nauki o Książce w nowej postaci*[32]. Opracowanie nowej koncepcji poprzedziła gruntowna analiza różnych rodzajów bibliografii bibliografii[33]. Od rocznika 1981 (wydanego w 1988 r.) oba spisy stały się samodzielnymi bibliografiami. Zrezygnowano wówczas ze wspólnego nadtytułu.

„Bibliografia Bibliografii Polskich" – jako tzw. bibliografia drugiego stopnia – pełni funkcje dokumentacyjne (w ramach historii nauki i kultury), informacyjne i szkoleniowe. Wykazuje bibliografie opublikowane (retrospektywne i bieżące), samoistne wydawniczo i niesamoistne wydawniczo, czyli bibliografie załącznikowe (kryptobibliografie). Uwzględnia spisy bibliograficzne, przeglądy bibliograficzne i omówienia stanu badań, ogólne i specjalne centralne katalogi i katalogi poszczególnych bibliotek, katalogi księgarskie i wydawnicze, inwentarze, a także katalogi poszczególnych typów publikacji, bibliografie ogłoszone drukiem lub na dyskach kompaktowych. Jako wydawnictwa informacyjne, wyszczególnione w niej we wszelkiej postaci rejestry mogą dostarczać informacji o archiwaliach, zbiorach rękopisów, dysertacjach, encyklopediach, drukach zwartych, wydawnictwach ciągłych, zawartości poszczególnych czasopism, rejestrach filmów, kaset magnetowidowych, zbiorach rycin i fotografii, spisach dokumentów kartograficznych, mikrofilmów i innych form reprografii, norm, patentów, plakatów, zabytków, a obecnie także programów komputerowych, edycji multimedialnych i baz danych.

„Bibliografia Bibliografii Polskich" ma ustalony schemat zawartości, toteż w jej zrębie głównym znajdują się następujące działy i poddziały:

1. Bibliografia bibliografii
2. Bibliografia ogólna
3. Bibliografia dziedzin i zagadnień
4. Bibliografia krajoznawcza, regionalna i lokalna
5. Bibliografia osobowa
   a) instytucje
   b) osoby
6. Bibliografia zawartości poszczególnych czasopism
7. Katalogi księgarskie i wydawnicze.

Wzorem Wiktora Hahna kontynuowane są prace nad retrospektywnymi bibliografiami bibliografii poprzez scalenie zawartości i selekcję danych zgromadzonych w bibliografii bieżącej.

---

[32] B. Eychler: *Bibliografia Bibliografii i Nauki o Książce w nowej postaci.* „Rocznik Biblioteki Narodowej" 1971, s. 79-81.

[33] Dokonał tego H. Sawoniak i przedstawił w monografii: *Rozwój i metodyka powszechnych i narodowych bibliografii bibliografii.* Warszawa 1971.

Ponieważ po uzupełniach Henryka Sawoniaka trzecie wydanie bibliografii Hahna uzyskało zasięg do roku 1950, następnie powstały:

- Marii Małachowskiej-Staszelis *Bibliografia bibliografii i nauki o książce za lata 1937-1945* (Warszawa 1965),
- H. Sawoniaka *Bibliografia bibliografii polskich. 1951-1960* (Wrocław 1967),
- Marii Barbary Bieńkowej i Barbary Eychlerowej *Bibliografia bibliografii polskich. 1961-1970* (Wrocław 1992).

Pierwsza koncepcja zawartości „Bibliografii Bibliografii i Nauki o Książce" powstała dzięki inicjatywie Adama Łysakowskiego. Po nowelizacji w „Bibliografii Bibliografii i Nauki o Książce", a następnie w odłączonej „Polskiej Bibliografii Bibliologicznej", ogół rejestrowanych publikacji ujmowano w kilku działach:

- Nauka o książce (zagadnienia ogólne, perspektywa naukoznawcza tej dziedziny, rejestracja opisów obsługujących ją wydawnictw ciągłych, problemy klasyfikacji oraz systemów wyszukiwawczych).
- Dokumentacja. Informacja naukowa.
- Bibliografia. Teoria, metodyka, historia i organizacja.
- Struktura i dzieje książki (tutaj pismo, rodzaje dokumentów, historia książki, czasopiśmiennictwo).
- Wytwarzanie książki (pisarstwo, przemysł książkowy, papiernictwo, drukarstwo, ruch wydawniczy, rozpowszechnianie książki, estetyka książki).
- Bibliotekarstwo (ustrój i historia bibliotekarstwa, metodyka i technika pracy bibliotecznej, zawód, rodzaje bibliotek).
- Użytkowanie książki (czytelnictwo, technika pracy umysłowej, wystawy, bibliofilstwo).

Zgodnie z zasadami metodyki bibliografii dziedzin i zagadnień, w „Polskiej Bibliografii Bibliologicznej" uwzględniane są polonika zagraniczne. Nie jest to jednak bibliografia kompletna. Nie umieszcza się opisów artykułów: z gazet, magazynów, czasopism młodzieżowych stanowiących publikacje niebibliologiczne; z poloników wyklucza się artykuły z niebibliologicznych czasopism obcych, nie podlegają też rejestracji materiały statystyczne z regionalnych roczników o takim charakterze, a także wyłącza się pozapiśmiennicze środki masowego przekazu. Zastosowane kryteria merytoryczne służą dbałości o dobór wartościowego materiału, adresowanego do profesjonalistów.

Najbardziej kontrowersyjną sprawą w zakresie kryteriów selekcji jest stosunek do dziedzin pokrewnych. Wyklucza się publikacje poruszające technologiczne kwestie współczesnego papiernictwa, drukarstwa, handlu książką, dziennikarstwa i odpowiednich zagadnień zawodowych[34].

---

[34] J. Pietrzykowska: *Polska Bibliografia Bibliologiczna - zmiany w latach 1978-1995, stan prac, problemy, perspektywy.* W: *Czwarta Ogólnokrajowa Narada Bibliografów, Warszawa 7-9 czerwca 1995. Referaty i dyskusja.* Warszawa 1996, s. 203-204.

Uznając potrzebę informowania środowiska bibliotekarzy o rozwoju myśli teoretycznej z dziedziny nauki o książce, bibliotece i informacji naukowej, dopiero od roku 1951 zaczęto rozpowszechniać jako druk do użytku wewnętrznego „Przegląd Piśmiennictwa o Książce", stanowiący bibliografię analityczną publikacji zagranicznych. Od 1955 r. pod kierunkiem Henryka Sawoniaka w formie dodatku do „Przeglądu Bibliotecznego" rozpoczęto publikację kwartalnika „Bibliografia Analityczna Bibliotekoznawstwa i Informacji Naukowej. Piśmiennictwo zagraniczne" (BABiIN). Przynosi on informacje o artykułach w dostępnych w Polsce zagranicznych czasopismach, poruszających istotne tematy z zakresu bibliografii, bibliotekarstwa, budownictwa i wyposażenia bibliotek, dokumentacji i informacji naukowej, historii książki, udostępniania zbiorów, spraw wydawniczych i profesjologii bibliotekarskiej. BABiIN podaje opisy bibliograficzne artykułów z uwzględnieniem przekładu tytułów na język polski oraz zawiera adnotacje analityczne, referujące treść publikacji. Poza tym przeglądem prasy dostarcza też informacji o drukach zwartych z przyjętego zakresu.

Retrospektywna bibliografia bibliografii	**Bieżąca bibliografia bibliografii**	**Bieżąca bibliografia bibliologii**	**Bieżąca bibliografia zagranicznych prac bibliologicznych**
M. Malachowska-Staszelis *Bibliografia bibliografii i nauki o książce za lata 1937-1944*	*Bibliografia Bibliografii i Nauki o Książce* [R.1: uzup. 1945-46] od 1947 ciągłość do 1967	*Bibliografia Bibliografii i Nauki o Książce* [R. 1: uzup. 1945-1946] od 1947 ciągłość do 1967	1951-1955 *Przegląd Piśmiennictwa o Książce* (BN, do użytku wewnętrznego)
W. Hahn *Bibliografia bibliografii polskich. Do roku 1950* Uzup. H. Sawoniak	1968 *Bibliografia Bibliografii i Nauki o Książce* cz. 1: *Bibliografia Bibliografii Polskich* (w woluminie z częścią 2)	1968 *Bibliografia Bibliografii i Nauki o Książce* cz. 2: *Polska Bibliografia Bibliologiczna* (w woluminie z częścią 1)	1955-1968 *Przegląd Piśmiennictwa o Książce.* Dodatek do Przeglądu Bibliotecznego
H. Sawoniak *Bibliografia bibliografii polskich. 1951-1960.*	1969-1980 *Bibliografia Bibliografii i Nauki o Książce.* cz. 1: *Bibliografia Bibliografii Polskich*	1969-1980 *Bibliografia Bibliografii i Nauki o Książce* cz. 2: *Polska Bibliografia Bibliologiczna*	1969- nadal *Bibliografia Analityczna Bibliotekoznawstwa i Informacji Naukowej. Piśmiennictwo zagraniczne.* Dodatek do Przeglądu Bibliotecznego
M. B. Bieńkowa, B. Eychlerowa *Bibliografia bibliografii polskich. 1961-1970.*	1981- nadal *Bibliografia Bibliografii Polskich*	1981- nadal *Polska Bibliografia Bibliologiczna*	

Rys. 22. Polska bibliografia bibliografii oraz bibliografia bibliologiczna

Nie wszystkie tworzone w Polsce bibliografie są powszechnie dostępne w formie druków lub baz, toteż systematycznie aktualizowana jest zebrana metodą ankiety informacja o bibliografiach ukończonych i nie opublikowanych. Dane uzyskane tą drogą stanowiły podstawę kolejnych edycji *Wykazu polskich bibliografii nie opublikowanych (planowanych, opracowywanych i ukończonych).* Trzy wydania tego rodzaju spisów,

które opracowali Zbigniew Daszkowski, Jadwiga Kaczanowska i B. Eychler, ukazały się w „Biuletynie Instytutu Bibliograficznego" (t. 4 nr 2, t. 5 nr 4, t. 7 nr 1). Wydania 4-6 opublikowały kolejno: Elżbieta Słodkowska, Lidia Lechowa i Jadwiga Pietrzykowska. Siódme wydanie, opracowane przez Marzenę Przybysz i Danutę Urbańską, powstało na podstawie ankiet z 1994 r., zgromadzonych przez Jadwigę Pietrzykowską (Warszawa 1997). Publikacje te ułatwiają bibliotekom, instytucjom oraz indywidualnym użytkownikom podejmowanie zadań bibliograficznych, zapobiegają dublowaniu czynności oraz służą koordynacji prac w zakresie bibliografii ogólnych, dziedzin i zagadnień; bibliografii terytorialnych i grup etnicznych; bibliografii osobowych – zespołów osobowych oraz indywidualnych osób; bibliografii zawartości czasopism; centralnych katalogów i kartotek opracowanych w bibliotekach na podstawie ich zbiorów.

Jako rezultat indywidualnej pracy autorskiej, choć w związku z nabytymi w okresie pracy zawodowej w IB BN doświadczeniami, powstały dwa kolejne opracowania międzynarodowej, treściowej bibliografii z zakresu nauki o książce, bibliotece i informacji naukowej i tradycyjnie zaliczanych do nauki o książce dziedzin takich, jak edytorstwo, księgarstwo, historia pisma, papiernictwo, drukarstwo, reprografia, archiwistyka, prasoznawstwo i czytelnictwo, a ponadto – zgodnie z coraz szerzej stosowaną w świecie kwalifikacją – także informatyka.

Są to następujące retrospektywne spisy bibliograficzne H. Sawoniaka:

- *Międzynarodowa bibliografia bibliografii z zakresu informacji naukowej, bibliotekoznawstwa i dziedzin pokrewnych 1945-1978* (Wrocław 1985);
- opracowana przy współpracy Marii Witt i uznana za drugi tom (w 3 woluminach) tego dzieła *International Bibliography of Bibliographies in Library and Information Science and Related Fields* (München 1998) o zasięgu chronologicznym 1979-1990.

Spisy te wykazują bieżące i retrospektywne bibliografie o nieograniczonym zasięgu wydawniczym i piśmienniczym (tj. z uwzględnieniem bibliografii, omówień bibliograficznych, stanów badań), wykazy dokumentów w językach europejskich bądź w alfabecie łacińskim (dla prac orientalnych). Dobór materiału przeprowadzono na podstawie zbiorów BN, Biblioteki Uniwersytetu Warszawskiego i czasopism fachowych o zasięgu międzynarodowym, czyli uwzględniono: „Library Science Abstracts" i jego kontynuację przez „Library and Information Science Abstracts", „Bulletin Signalétique", „Referativnyj Žurnal", „Fachbibliographischer Dienst", „Fachliteratur zum Buch- und Bibliothekswesen", BABiIN, bieżące bibliografie bibliologiczne o zasięgu krajowym, bibliografie poszczególnych dyscyplin oraz ogólne bibliografie międzynarodowe

drugiego stopnia, do których należą retrospektywne spisy T. Bestermana i A. F. Toomey oraz bieżące bibliografie bibliografii, jak „Bibliographische Berichte", a także wykazy źródeł kategorii „guide to reference books" czy „reference materials", które tym różnią się od klasycznych bibliografii drugiego stopnia, że oprócz tytułów bibliografii we wszelkich formach wymieniają też dzieła encyklopedyczne, słowniki terminologiczne oraz syntezy historii dziedzin wiedzy, przynoszące dane o wybitnych naukowcach i ich dziełach. Opracowane przez H. Sawoniaka i M. Witt tomy tej niezwykle potrzebnej retrospekcji bibliograficznej o ograniczonym zakresie adresowane są do międzynarodowego kręgu odbiorców. Tak szeroki odbiór umożliwia zastosowany w każdym z obu tomów angielski spis treści oraz sporządzony w języku angielskim i w języku wydawcy indeks przedmiotowy. W drugim tomie w opisie bibliograficznym umieszczono przekład tytułów bibliografii na język angielski.

Do historycznych już tylko form aktywności IB BN należą prace mające na celu tworzenie bibliografii zalecającej[35]. Od 1954 do 1991 r. w IB BN funkcjonował Zakład Bibliografii Zalecającej. Do ważniejszych osiągnięć tej placówki należy zaliczyć ogłoszone w serii „Poradników Bibliograficznych" tomy adnotowanych przeglądów tematycznych, poświęconych wybranym pisarzom, laureatom Nagrody Nobla, pewnym kategoriom piśmiennictwa (np. krytyce literackiej, polskiej baśni, podaniu i legendzie, polskiej prozie współczesnej, ochronie środowiska naturalnego, pracom historycznym na wybrany temat, zagadnieniom budzącym okolicznościowe zainteresowanie). Funkcje przyznane niegdyś bibliografii zalecającej przejęły obecnie częściowo czasopisma fachowe, np. „Biblioteka w Szkole" i „Poradnik Bibliotekarza", w których ogłaszane są zestawienia bibliograficzne. Ich adresatem są bibliotekarze, nauczyciele i animatorzy kultury, a w kręgu czytelników osoby dokształcające się. Samokształcenie ma już dziś inny charakter.

Współczesna Biblioteka Narodowa jest przede wszystkim instytucją naukową o szerokim zakresie tematów prac i badań wykraczających znacznie poza problemy normalizacji, katalogowania i bibliografii, podejmowanych zespołowo oraz indywidualnie; publikującą naukowe i sprawozdawczo-popularyzacyjne czasopisma fachowe oraz odnoszące się do różnych sfer kultury; wydającą druki bibliofilskie. Organizuje krajowe narady bibliografów, zjazdy, sesje i sympozja o charakterze międzynarodowym i ogólnopolskim.

---

[35] Zob. *Zagadnienia bibliografii zalecającej. Materiały z seminarium polsko-radzieckiego, Warszawa 13-15 października 1982.* Warszawa 1986 Biblioteka Narodowa. Prace Instytutu Bibliograficznego nr 25.

10.8. Polska bieżąca bibliografia narodowa

Początki bieżącej bibliografii na ziemiach polskich sięgają XVIII wieku. Pierwsze czasopismo informacyjno-bibliograficzne „Polnische Bibliotheck" [!] (2 t., 10 z.) na ziemiach polskich, podając jako fikcyjne miejsce wydania Tannenberg (pol.: Grunwald), publikował w latach 1718-1719 gdański historyk i wydawca, Gotfryd Lengnich.

Na rozwój zainteresowań bibliograficznych duży wpływ miał wzrost produkcji wydawniczej, spowodowany postępem technologii drukarskiej. Poważny kłopot sprawiała dystrybucja publikacji, toteż konieczna stała się organizacja komisowej współpracy księgarzy. Jedynie międzynarodowe targi książki były okazją do szerszej wymiany handlowej. Dlatego musiało dojść do informowania potencjalnych klientów o tytułach oferowanych druków. Te względy przyczyniły się do rozwoju bibliografii księgarskiej[36]. Bibliografia księgarska jest odmianą bibliografii ogólnej – jej celem jest powiadamianie o drukach znajdujących się aktualnie w handlu księgarskim w wielu placówkach.

Poszczególne firmy wydawnicze, księgarnie lub wypożyczalnie powstałe przy księgarniach publikowały natomiast katalogi księgarskie (antykwarskie, aukcyjne, składowe i wydawnicze). Katalogi zestawiały piśmiennictwo z dłuższego okresu chronologii wydawniczej (nawet 20 lat), choć rejestry książek wznawiano często w każdym roku. Forma wydawnicza takich katalogów była ciągła, ale zawartość bibliograficzna miała charakter retrospektywny.

Z inicjatywy środowiska księgarzy powstawały wykazy i czasopisma bibliograficzne. Do ich wydawców należeli: Ignacy Klukowski i Walenty Rafalski („Bibliografia Krajowa", Warszawa 1856), Jakub Żegota Wywiałkowski (*Ruch Literatury Polskiej w Roku 1862*, Kraków 1862), Mieczysław Antoni Leitgeber („Przegląd Bibliograficzny Piśmiennictwa Polskiego", Poznań 1867-1874, 10 numerów rocznie), Adam Bartoszewicz („Bibliografia Polska", Lwów 1876-1877), znany prasoznawca Stanisław Jan Czarnowski („Rocznik Literacki Warszawski" 1871-1880) i wielu innych. Bieżąca bibliografia księgarska stała się podstawową potrzebą. Zaspokajano tę potrzebę rozproszoną, zindywidualizowaną pracą w różnych ośrodkach.

Warto też przypomnieć, że jeden ze znanych publicystów, Julian Bartoszewicz, historyk i bibliotekarz oraz wydawca czasopisma „Kronika Wiadomości Krajowych i Zagranicznych" (Warszawa 1856-1860) propagował sprawę bibliografii zawartości czasopism, a przede wszystkim zachęcał do publikowania rocznych spisów treści czasopism przez poszczególne redakcje.

---

[36] Szczegółowego omówienia dokonał A. Skrzypczak: *O początkach i rozwoju bibliografii księgarskiej*. „Przegląd Księgarski" 1984 nr 5, s. 9, nr 6, s. 9.

Najważniejszym wydarzeniem w dziejach polskiej bieżącej bibliografii ogólnej było założenie w 1878 r. przez Władysława Wisłockiego (1841-1900) periodyku noszącego tytuł „Przewodnik Bibliograficzny. Miesięcznik dla wydawców, księgarzy, jako też czytających i kupujących książki". Wisłocki był historykiem literatury, bibliotekarzem i bibliografem. Przez 22 lata aż do śmierci redagował „Przewodnik Bibliograficzny", który drukowano u Władysława Ludwika Anczyca w Krakowie. Czasopismo ukazywało się co miesiąc nakładem autora. Notowało druki zwarte, czasopisma naukowe i popularnonaukowe, nuty, serie wydawnicze i tytuły tomów podserii. Opisy dopełniane były adnotacjami o zawartości czasopism. Do bieżącego rejestru dodawano roczny skorowidz alfabetyczny. Ponieważ konieczne było wprowadzanie uzupełnień, to poza zrębem głównym tworzono dział *Kurierek* z nowościami, w którym zamieszczano uproszczoną informację o drukach. Od 1882 r. Wisłocki prowadził też – w obrębie „Przewodnika Bibliograficznego" – *Kronikę* poświęconą informacjom z zakresu księgoznawstwa.

Po śmierci Władysława Wisłockiego w 1901 r. „Przewodnik Bibliograficzny" przejęła Księgarnia Gebethnera i Spółki w Krakowie. W tym samym czasie „Przewodnik Bibliograficzny" stał się bibliografią łączącą cechy ogólnej bibliografii narodowej i księgarskiej. Ważne miejsce zajmowały w czasopiśmie ogłoszenia reklamujące druki Gebethnera, ale czasem też za pośrednictwem „Przewodnika Bibliograficznego" przeprowadzano poszukiwania antykwaryczne, np. na zlecenie firmy Brockhausa z Lipska i in. „Przewodnik..." obsługiwał jednak głównie firmę Gebethnera, reklamując nowości, zapowiadając wyprzedaż po zniżonych cenach, umieszczając listę dubletów do wymiany. Gdy zabrakło Wisłockiego, kolejnymi redaktorami byli: Jan Ferdynand Świszczewski, Juliusz Gerter, Kornel Heck, Jan Czubek. Bibliografię subsydiowała Akademia Umiejętności w Krakowie. Czasopismo wychodziło nieprzerwanie do wybuchu wojny w 1914 roku.

Od 1901 r. do rozpoczęcia wojny w Warszawie ukazywał się miesięcznik „Książka", który bywa wymieniany jako źródło informacji komplementarne w stosunku do „Przewodnika Bibliograficznego", gdyż w kraju podzielonym zaborami, bez stosowania prawa do egzemplarza obowiązkowego trudne było osiągnięcie kompletności rejestracji bibliograficznej. Wydawcą „Książki" była księgarska firma E. Wende i Spółka, założona przez Edwarda Wendego i Ferdynanda Hoesicka. Hoesick, literat i historyk literatury, syn krakowskiego księgarza, łączył swą osobą warszawską instytucję z Galicją. Firma Wende i Ska była księgarnią asortymentową. Periodyk „Książka" był jej pomocny w propagowaniu nowości, lecz uzyskał inny kształt, niż „Przewodnik Bibliograficzny".

„Książka. Miesięcznik poświęcony krytyce i bibliografii polskiej" (1901-1914) prezentowała swą zawartość w działach: *Krytyka*, *Nekrologi*,

Z życia księgarskiego oraz *Bibliografia* (spis druków w układzie działowym). Po zamknięciu rocznika „Książki" dodawano doń dwa alfabetyczne skorowidze, pomocne w poszukiwaniu recenzji oraz ułatwiające orientację w rejestrze bibliograficznym.

Po wybuchu wojny kontynuacją „Przewodnika Bibliograficznego" była bieżąca „Bibliografia Polska" (1914-1919) redagowana przez Jana Czubka. Wydawnictwo to było nadal związane z firmą Gebethnera i Akademią Umiejętności, które finansowały przedsięwzięcie. „Bibliografia Polska. Miesięcznik dla wydawców, księgarzy, antykwarzy, jako też czytających i kupujących książki", rejestrowała druki zwarte, tytuły czasopism naukowych i popularnonaukowych oraz informowała o ich zawartości, nawiązywała zatem do koncepcji bibliografii Wisłockiego i modyfikowała jej koncepcję.

Po odzyskaniu niepodległości w 1918 aż do 1928 r. w Rzeczypospolitej Polskiej brakowało polityki państwa, która wspierałaby z urzędu prace bibliograficzne. Z tego powodu – podobnie jak w czasach zaborów – sprawa rejestracji bibliograficznej pozostawała ważnym problemem dla wybitnych przedstawicieli społeczeństwa oraz dla stowarzyszeń kulturalno-oświatowych. Zachowały urzędową moc ustawy prasowe i prawa konstytucyjne byłych państw zaborczych, co powodowało, że istniały trzy systemy prawne odnoszące się do aktywności wydawniczej i zrzeszeń, uniemożliwiając podjęcie jednolitej działalności w skali całego kraju.

Mimo rozproszenia organizacyjnego, bibliofile oraz bibliotekarze – miłośnicy książki wykonali w pierwszym dziesięcioleciu wiele cennych zadań bibliograficznych. W 1922 r. zainicjowano Serię II „Przewodnika Bibliograficznego" za rok 1920 i kontynuowano ją do 1928 r. włącznie. Redaktorem tego rejestru był Władysław Tadeusz Wisłocki (1887-1941), bratanek Władysława Wisłockiego, założyciela pierwszego „Przewodnika". W. T. Wisłocki rozpoczął prace bibliograficzne od dopełnienia spisów bibliograficznych z lat wojny, ogłoszonych przez J. Czubka. Do jego osiągnięć należy *Bibliografia Polska. Uzupełnienia za lata 1914-1917* (Kraków 1918). Jako kustosz Biblioteki Zakładu Narodowego im. Ossolińskich redagował od 1920 r. „Przewodnik Bibliograficzny", wydawany we Lwowie nakładem Księgarni Gubrynowicza i Syna. Aby zapewnić Serii II odpowiedni poziom, W. T. Wisłocki nawiązał współpracę z wielu przedstawicielami różnych polskich ośrodków kulturalnych i naukowych, m.in. w Wilnie, Warszawie i Poznaniu. We Lwowie pomoc swą ofiarował Stefan Vrtel-Wierczyński. Ponieważ w 1920 r. Polska Akademia Umiejętności odmówiła dotacji, „Przewodnik Bibliograficzny" wychodził w trudnych warunkach. Ograniczono więc jego zawartość do spisu bibliograficznego z indeksem rzeczowym w układzie działowym. Z braku funduszów opracowane przez Wisłockiego roczniki 1922 i 1923 pozostały w formie ma-

nuskryptów przechowywanych w Bibliotece Narodowej. Od 1924 r. „Przewodnik Bibliograficzny" był wydawnictwem Zakładu Narodowego im. Ossolińskich. W tym czasie dodano do niego dział artykułów. Ogłaszano w nim rozprawy z historii książki, projekty prac bibliograficznych. Działania bibliograficzne związane z publikacją „Przewodnika Bibliograficznego" zawieszono w 1928 r., gdyż rozpoczęła się wówczas rejestracja urzędowa. Dalsza część „Przewodnika" (1928-1933) stanowiła periodyk środowiska księgarzy i wydawców.

Zasadnicza bieżąca rejestracja urzędowa polskiej produkcji wydawniczej rozpoczęła się dopiero w 1928 r., gdy zaczął działać Instytut Bibliograficzny. Dzięki staraniom Stefana Dembego, ówczesnego naczelnika Wydziału Bibliotek w Ministerstwie Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego, w 1927 r. wprowadzono prawo o egzemplarzu obowiązkowym. Na podstawie dekretu Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej, Instytut Bibliograficzny stał się częścią Biblioteki Narodowej. Od 1928 do 1939 r. ukazywał się staraniem IB BN „Urzędowy Wykaz Druków Wydanych w Rzeczypospolitej Polskiej i Druków Polskich lub Polski Dotyczących Wydanych za Granicą". Bibliografia ta nie miała układu rzeczowego; stosowano w niej układ alfabetyczny, co utrudniało korzystanie z niej przez użytkowników. Pierwotnie ukazywała się z częstotliwością kwartalną. Uwzględniała druki polskie i polonika, co zostało uwidocznione w tytule. Do 1930 r. rejestrowała wyłącznie druki zwarte, gdyż osobno publikowano „Urzędowy Wykaz Czasopism Wydawanych w Rzeczypospolitej Polskiej". W jego miejsce zaczęto od 1931 roku wydawać „Urzędowy Wykaz Czasopism Nowych, Wznowionych i Zawieszonych, Wydawanych w Rzeczypospolitej Polskiej". Z tej odrębnej formy rejestracji książek w jednym spisie, a prasy w drugim, zrezygnowano w 1936 r. Stan ten utrzymał się do wybuchu II wojny światowej.

Jak wynika z przedstawionego zestawienia tytułów, bieżąca bibliografia narodowa rozwinęła się z bibliografii niezbędnej wydawcom i księgarzom, stając się rejestrem o znacznie szerszych funkcjach.

Na system ogólnej bieżącej bibliografii narodowej, realizowanej po II wojnie światowej, złożyły się cztery podstawowe człony, z których każdy rejestruje wybrany typ dokumentów, pełniąc określoną funkcję dokumentacyjną. Nowelizacji podlegał zbiór uzupełniających dodatków i wkładek, weryfikowano również kryteria doboru dokumentów.

Podstawowym członem polskiej ogólnej bieżącej bibliografii narodowej jest „Przewodnik Bibliograficzny". Do 1952 roku „Przewodnik Bibliograficzny" ukazywał się z podtytułem „Urzędowy wykaz druków wydawanych w Rzeczypospolitej Polskiej", następnie jako „Urzędowy wykaz druków wydawanych w Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej", a od momentu oficjalnej zmiany nazwy państwa jest to ponownie „Urzędowy wykaz druków wydawanych w Rzeczypospolitej Polskiej". Jako biblio-

grafia prymarna „Przewodnik Bibliograficzny" został wznowiony przez Instytut Bibliograficzny w 1946 r. i najpierw wychodził nieregularnie, a od 1948 r. ukazuje się systematycznie jako tygodnik. Luki dokumentacyjne uzupełniono wstecznie, wydając tom za lata 1944-1947.

„Przewodnik Bibliograficzny" powstaje w zasadniczej części na podstawie egzemplarzy obowiązkowych i sygnalnych, przesyłanych przez wydawców na podstawie specjalnych przepisów prawnych. Jego zadaniem jest dostarczanie informacji bibliograficznej o publikacjach, które ukazały się jako druki zwarte, dokumenty życia społecznego, pojedyncze zeszyty lub tomy wydawnictw ciągłych. Kwalifikacja materiałów przeprowadzana jest na podstawie kryteriów formalnych. Nie stosuje się kryteriów wartościujących.

Do rejestrowanych druków należą książki i broszury samoistne wydawniczo z tekstem słownym, zapisem muzycznym, w postaci albumów grafiki bądź atlasów geograficznych. „Przewodnik Bibliograficzny" stanowi wykaz produkcji wydawniczej powstałej w granicach Polski oraz poza granicami Polski, o ile publikacja ukazała się we współpracy instytucji krajowych z zagranicznymi lub z inicjatywy placówek zagranicznych, będących agendami instytucji Rzeczypospolitej Polskiej. Spośród dokumentów życia społecznego uwzględnia się wyłącznie druki o trwałej wartości kulturalnej, związane z ważnymi wydarzeniami o znaczeniu ogólnopolskim lub wartości naukowej. Rejestracja dokumentów życia społecznego odbywa się od 1959 roku. Pojedyncze zeszyty lub tomy wydawnictw ciągłych o częstotliwości wyższej od półrocznika podlegają rejestracji w „Przewodniku Bibliograficznym" wyłącznie wówczas, gdy zawierają indywidualne prace autorskie lub materiały z konferencji, sympozjów i zjazdów naukowych. Muszą one ponadto mieć indywidualną tytulaturę. Uwzględnia się też dokumenty kartograficzne (mapy i atlasy z wyjątkiem map konturowych), druki muzyczne (wydawnictwa nutowe, nuty z tekstem czyli śpiewniki i partytury, grafikę (z wyłączeniem pojedynczych grafik), materiały konferencyjne niezależnie od nakładu i postaci (np. skoroszyty i materiały zbindowane), rozprawy doktorskie i habilitacyjne niezależnie od nakładu, postaci edycyjnej oraz przeznaczenia (np. do użytku wewnętrznego), spisy bibliograficzne, wydawnictwa sporządzone alfabetem Braille'a.

Przewiduje się wydawanie odrębnych wkładek do „Przewodnika Bibliograficznego" dla rejestracji:

- wydawnictw kartograficznych;
- druków muzycznych;
- książek wydanych wyłącznie na nośniku elektronicznym (rejestrowane są tylko te publikacje, które uzyskały równoległą postać elektroniczną obok drukowanej, lub które stanowią uzupełnienie publikacji drukowanej).

„Przewodnik Bibliograficzny" nie rejestruje:

- wydawnictw zwartych o objętości poniżej 17 stron (do 1998 r. nie rejestrowano wydawnictw o objętości poniżej 4 stron);
- wydawnictw zwartych o nakładzie poniżej 100 egzemplarzy (do 1998 r. wydawnictwa tego rodzaju były rejestrowane);
- odbitek i nadbitek;
- pojedynczych rycin, nut i map, bez względu na wysokość nakładu;
- dokumentów życia społecznego o charakterze lokalnym czy informacji doraźnej, ani dokumentów przydatnych jednej lub kilku gałęziom życia gospodarczego, materiałów do użytku wewnętrznego;
- norm i dokumentów normalizacyjnych;
- dokumentów patentowych;
- książek bez podania w tytulaturze przewidzianych normą danych wydawniczych, tj. takich, na których jest wskazany tylko autor i tytuł, a brak jest adresu wydawniczego;
- dydaktycznych zeszytów ćwiczeń do uzupełniania, przewidzianych w programie szkolnym powyżej czwartej klasy szkoły podstawowej, a także dydaktycznych materiałów ilustracyjnych w postaci plansz, przewidzianych do ćwiczeń i wykładów;
- programów nauczania, spisów lektur, ksiąg adresowych, informatorów na studia;
- statutów, regulaminów, sprawozdań okresowych różnych instytucji i organizacji, dokumentów do użytku służbowego;
- instrukcji obsługi lub naprawy urządzeń i sprzętu technicznego;
- ofert, cenników, informatorów, afiszy, katalogów, folderów, ofert turystycznych, ksiąg adresowych, prospektów, raportów giełdowych lub bankowych, rozkładów jazdy;
- programów imprez artystycznych, sportowych, naukowych, politycznych, materiałów programowych olimpiad szkolnych, konkursów muzycznych;
- wydawnictw powielanych (fotokopiowanych);
- katalogów księgarskich, składowych i innych[37].

Porządkowanie opisów w „Przewodniku Bibliograficznym" realizowano pierwotnie z zastosowaniem układu systematycznego, którego strukturę tworzyły trzy działy nadrzędne (społeczeństwo, przyroda, kultura), a w ich obrębie 26 działów. System ten był wzorowany na sposobie porządkowania dokumentacji radzieckiej, przyjętym przez Wszechzwiązkową Izbę Książki w Moskwie. Stosowano go do 1985 r., tj. do momentu wydania zeszytu próbnego uporządkowanego w 62 działach i poddziałach UKD, a w 1986 r. rozpoczęto systematyczny druk „Przewodnika"

[37] J. Sadowska, E. Stefańczyk: *„Przewodnik Bibliograficzny"*. W: *Polska bieżąca bibliografia narodowa. Dobór i selekcja materiału.* Pod red. J. Sadowskiej. Warszawa 1999, s. 21-29.

w tej nowej postaci według UKD 546 z 1978 roku, a następnie kilkakrotnie dostosowanej do nowelizowanych tablic UKD[38].

Opis poszczególnych dokumentów sporządzany jest z autopsji zgodnie z normą obowiązującą w danym okresie historycznym. Obecnie stosowana jest norma PN-82/N-01152.01 *Opis bibliograficzny. Książki* oraz jej nowelizacja, spowodowana zaleceniami ISBD(M) z 1987 roku.

Od 1 stycznia 1986 r. „Przewodnik Bibliograficzny" opracowywany jest w systemie zautomatyzowanym. Pierwotnie dane bibliograficzne zapisywano w formacie MARC-BN autorstwa Zofii Moszczyńskiej-Pętkowskiej. W pierwszym okresie automatyzacji (lata 1986-1992) opisy bibliograficzne przygotowywano na formularzach przedmaszynowych, z nich zaś operatorzy wprowadzali dane do tzw. dużego komputera z zastosowaniem programu SKRYBA. Od 1993 r. prace prowadzono z zastosowaniem komputerów klasy PC oraz programu MAK. Od 1 stycznia 1998 roku trwa rejestracja danych w formacie USMARC.

Poszczególne pozycje w działach UKD bibliografii szeregowane są alfabetycznie. W tym samym ciągu alfabetycznym ujmowane są także odsyłacze. Od 1988 r. każdy pojedynczy tom wydawnictwa wielotomowego otrzymuje w „Przewodniku" samodzielny zapis i opatrywany jest własnym numerem, stanowiąc samoistną pozycję zbioru bibliograficznego. Na pojedynczy zapis w bibliografii składa się hasło autorskie (osobowe lub korporatywne). Bez hasła rejestruje się antologie, prace zbiorowe, zbiory źródeł historycznych, wypisy tekstów dla szkół. W takim przypadku pierwszy wyraz tytułu uznaje się za jednoznaczny z hasłem tytułowym. Pod hasłem autorskim lub tytułowym umieszczony jest opis bibliograficzny a pod nim figurują hasła przedmiotowe, tworzone zgodnie ze *Słownikiem języka haseł przedmiotowych Biblioteki Narodowej* (Warszawa 1989) i późniejszymi nowelizacjami[39]. Umieszczone w „Przewodniku Bibliograficznym" pod opisami druków symbole UKD charakteryzują treść, formę piśmienniczą i poziom czytelniczy głębiej, niż tytulatura dokumentu i przynależność do działu bibliografii. Symbole te stanowią pomoc w pracy bibliotek różnych typów, służąc zwłaszcza bibliotekom publicznym za wzorzec poprawnej klasyfikacji lub umożliwiając kształtowanie katalogu rzeczowego. Mogą też być podstawą poszukiwania w zautomatyzowanym zbiorze publikacji na szczegółowy temat. Pod opisem umieszczany jest numer pozycji w rocznej rejestracji. W ogłaszanych drukiem zeszytach, za pomocą symbolu trójkąta było sygnalizowane do stycznia 1996 r.

---

[38] Ostatnie wydanie: *Uniwersalna Klasyfikacja Dziesiętna*. Oprac. J. Czarnecka, H. Sawoniak. Wydanie skrócone dla bieżącej bibliografii narodowej i bibliotek publicznych. Warszawa 1997.

[39] Ostatnia nowelizacja z 1997 roku.

spóźnione podanie opisu. Następnie przyjęto zasadę, by publikacje, których data wydania jest wcześniejsza o dwa lata od rocznika bieżącej bibliografii, ogłaszać w zeszytach dodatkowych, oznaczonych literą A. Zatem w zeszytach rocznika 1999 wykazywane są publikacje z lat 1997, 1998 i 1999, a starsze dokumenty wykazuje się w ciągu roku w 4-6 specjalnych uzupełniających zeszytach o charakterze retrospektywnym.

Każdy tygodniowy zeszyt „Przewodnika Bibliograficznego" zaopatrzony jest w indeks alfabetyczny. Do 1 stycznia 1987 r. publikowano miesięczne indeksy alfabetyczne oprócz indeksów rocznych, następnie od 1 stycznia 1987 do 1 stycznia 1990 r. wychodziły trzy indeksy kwartalne i ostateczny indeks roczny. Dodatkowym instrumentem aparatu pomocniczego jest roczny indeks przedmiotowy.

W przeszłości ukazywał się „Przewodnik Bibliograficzny. Seria Uzupełniająca. Druki do użytku wewnętrznego". Był to polski wariant narodowego rejestru druków zwartych „typu B", tj. udostępnianych poza handlem księgarskim. Jego przedmiotem były publikacje wydane poza cenzurą, zatem w dozwolonym, niskim nakładzie do 100 egzemplarzy, o treści zgodnej z oficjalną polityką ówczesnego ustroju i zasięgiem rozpowszechniania „według rozdzielnika", najczęściej w obrębie danej instytucji sprawczej lub współpracującego z nią środowiska. Seria ta, rejestrująca druki wydane po 1 października 1968 r., publikowana była od 1969 r. do momentu likwidacji Urzędu Cenzury w 1988 roku.

Do końca 1989 r. oprócz „Przewodnika" publikowano centralnie drukowane karty katalogowe, zaznaczając ich wykonanie gwiazdką * przy odpowiednich opisach w „Przewodniku". Tę formę uznano za zbędną.

W roku 1994 Biblioteka Narodowa podjęła decyzję o przeniesieniu danych „Przewodnika" na CD-ROM i jego zawartość informacyjną stale rozszerza o kolejne lata[40]. Można zatem kopiować z nich potrzebne dla lokalnych zasobów opisy lub tworzyć zasób elektronicznych źródeł informacji dla użytkowników. Od 1987 r. w Zakładzie Przewodnika Bibliograficznego IB BN realizuje się program CIP. Należy spodziewać się, że wydawcy zainteresują się w najbliższym czasie tym pomysłem, zwłaszcza że regulujące realizację programu CIP *Zarządzenie Ministra Kultury i Sztuki nr 9* z 18 maja 1988 r., które obliguje do jego wdrożenia, ma być przedmiotem dalszych zarządzeń wykonawczych w tej sprawie[41].

Podstawowe uzupełnienie „Przewodnika" stanowi dodatek, którego celem jest rejestracja zmian na rynku wydawnictw ciągłych. Do jego

[40] W styczniu 1995 r. ukazała się pierwsza płyta kompaktowa, zawierająca opisy książek zarejestrowanych w bibliografii narodowej w latach 1987-1994 (do numeru 47 z 1994). Ten pierwszy dysk miał charakter eksperymentalny i ukazał się w 300 egzemplarzach. Z każdym rokiem zasób edycji jest rozszerzany, toteż w 1999 r. scalał on opisy z lat 1981-1998.

[41] Zob. S. Czajka: *Nowe prawo biblioteczne*. „Bibliotekarz" 1999 nr 1, s. 6.

zadań nie należy każdorazowe podawanie wszystkich tytułów gazet, czasopism, magazynów i biuletynów wydawanych mniej lub bardziej regularnie, lecz jego rola polega na rejestrowaniu wyłącznie danych o publikacjach nowych, zawieszonych i zmieniających tytuł. Taka zasada uwidoczniona została w tytule serwisu, który na początku, a więc od 1976 r., brzmiał „Bibliografia Czasopism i Wydawnictw Zbiorowych. Wykaz czasopism nowych, zawieszonych i zmieniających tytuł", a od 1983 r. ukazuje się jako jego kontynuacja „Bibliografia Wydawnictw Ciągłych Nowych, Zawieszonych i Zmieniających Tytuł". Do 1993 r. owa wkładka do „Przewodnika" była dostępna wyłącznie w formie wydruków. Dołączano ją do numerów 13, 26, 39 i 52 każdego rocznika. Od początku 1997 r. rejestr ukazuje się z częstotliwością dwumiesięczną. W maju 1993 r. przystąpiono do automatyzacji procesu przygotowania rejestru. Podstawą unifikacji formatu tego serwisu jest tekst międzynarodowych zaleceń ISBD(S) *International bibliographic description for serials* (London 1977)[42]. Na podstawie rejestru bieżącego powstała skumulowana wersja retrospektywna za lata 1984-1995 na CD-ROM oraz wersja wydana drukiem – „Bibliografia Wydawnictw Ciągłych Nowych, Zawieszonych i Zmieniających Tytuł 1984-1995" (Warszawa 1996). Zaopatrzono ją w indeksy: tytułowy, instytucji sprawczych, osobowy i słów kluczowych.

Drugi z członów polskiej bieżącej bibliografii narodowej pełni funkcję rejestru wydawnictw ciągłych. Pierwotnie, tj. od spisu za rok 1958, ukazywał się on jako „Bibliografia Czasopism i Wydawnictw Zbiorowych" z regularną częstotliwością roczną tylko po rok 1960 włącznie. Następnie zaniechano ogłaszania spisów rocznych. Kolejny rocznik zawierał dopiero dokumentację z roku 1971. Wykazano w nim wszelkie tytuły dzienników, pism o innej częstotliwości, cykliczne serie, sprawozdania i zeszyty naukowe. Ogłoszona za następny okres „Bibliografia Czasopism i Wydawnictw Zbiorowych. Czasopisma nowe, zawieszone i zmieniające tytuł 1972-1974" rejestrowała wyłącznie zmiany na rynku wydawniczym, czyli tytuły wydawnictw nowych, zawieszonych i zmieniających tytuł. Po konferencji paryskiej z 1977 r. – po kolejnej przewie w cyklu wydawniczym rejestracji czasopism i wydawnictw zbiorowych – dostosowano się do konferencyjnych zaleceń, wprowadzając do powszechnego użycia termin **wydawnictwo ciągłe** na oznaczenie cykliczności, przyjmując większy format (A4) oraz zmieniając tytuł. Tak więc roczniki od 1981 do 1984 r. włącznie opublikowano pod tytułem „Bibliografia Wydawnictw Ciągłych" (druk 1984-1992). W 1995 r. poinformowano, że rozważa się możliwość uzupełniającego opracowania roczników 1984-1994[43].

---

[42] Przekład polski zob. „Przegląd Biblioteczny" 1979 z. 1, s. 19-77.

[43] A. Potuszyńska: *Problemy Bibliografii Wydawnictw Ciągłych - stan i perspektywy.* W: *Czwarta Ogólnokrajowa Narada Bibliografów, Warszawa 7-9 czerwca 1995 r. Referaty i dyskusja.* Warszawa 1996, s. 101.

W ogłoszonych drukiem rocznikach „Bibliografii Wydawnictw Ciągłych" (1981-1984) selekcji podlegały:

- gazety zakładowe i szkolne;
- katalogi wydawnicze i katalogi firmowe;
- wykazy nabytków sporządzane przez biblioteki;
- dokumenty życia społecznego: książki adresowe, telefoniczne, kosztorysy firm, informatory użytkowania sprzętu, oferty kupna i sprzedaży, informatory kulturalne;
- biuletyny partyjne instytucji wojewódzkich i niższego szczebla;
- serie wydawnicze;
- bieżące sprawozdania ze zjazdów, kolejnych konferencji;
- sprawozdania i raporty instytucji innych niż naukowe, biuletyny parafialne;
- wydawnictwa pornograficzne.

W systemie zautomatyzowanym powstaje baza wydawnictw ciągłych, w której utworzono kilka przedziałów czasowych: lat 1958-1970, dalej dla każdego okresu pięcioletniego po rok 1995[44]. Trudność prac nad bibliografią tytułów wydawnictw ciągłych spowodowana jest wielkimi lukami w posiadanych przez Bibliotekę Narodową zasobach.

Od rocznika 1996 ponowiono ogłaszanie bieżących tomów „Bibliografii Wydawnictw Ciągłych" (druk 1998). Kolejny tom za rok 1997, opracowany przez Grażynę Federowicz i Annę Róg, opublikowano w 1999 roku. Opis bibliograficzny zgodny jest z polską normą PN-N-01152-2 wydaną w 1997 roku. Uwzględniono czasopisma o częstotliwości od dziennika do rocznika, ukazujące się regularnie oraz czasopisma nieregularne, wydawnictwa zbiorowe, kalendarze, sprawozdania cykliczne, także biuletyny związków zawodowych o zasięgu regionalnym lub międzyzakładowym. Wykluczono gazety zakładowe, szkolne, parafialne, dzielnicowe, osiedlowe, biuletyny partii i organizacji politycznych instancji szczebla podstawowego, sprawozdania oddziałów wojewódzkich i niższego szczebla.

„Bibliografia Zawartości Czasopism" (BZCz) jest trzecim członem polskiej bieżącej ogólnej bibliografii narodowej. Jej wydawanie zostało zainicjowane w 1947 r., tj. w rok po uruchomieniu prac nad „Przewodnikiem Bibliograficznym". Od 1951 r. BZCz ukazuje się systematycznie jako miesięcznik. Dostarcza informacji o artykułach z wydawnictw ciągłych, rejestrowanych głównie na podstawie dostarczonych egzemplarzy obowiązkowych. BZCz umożliwiała przegląd zawartości prasy społeczno-kulturalnej, politycznej, ekonomicznej, czasopism o adresacie ogól-

---

[44] G. Federowicz: Op. cit.; J. Sadowska: *Realizacja zaleceń IV Narady Bibliografów w Instytucie Bibliograficznym Biblioteki Narodowej.* „Bibliotekarz" 1998 nr 5 s. 9. Powstają więc opracowania dla okresów: 1958-1970; 1971-1975; 1976-1980; 1981-1885; 1985-1990; 1991-1995.

nopolskim, z każdej dziedziny życia społeczeństwa, a także dostarczała danych o zawartości dwóch dzienników „Trybuny Ludu" oraz „Życia Warszawy". Uwzględniała też zawartość periodyków naukowych ze wszystkich dziedzin wiedzy, a nawet zawartość czasopism o zasięgu regionalnym, oprócz organów wojewódzkich i niższych władz partyjnych. BZCz posiadała układ systematyczny (działy i poddziały, w ich obrębie układ alfabetyczny). Do 1985 r. był on analogiczny do układu przyjętego dla „Przewodnika Bibliograficznego". Następnie parokrotnie modyfikowano ten układ.

BZCz jest bibliografią selekcyjną. Autorzy od początku publikowania tego serwisu musieli rozstrzygać dylemat: czy dążyć do kompletności materiału informacyjnego, czy też kłaść nacisk na rzeczową stronę informacji i dbać o rytmiczność publikacji kolejnych zeszytów. Selekcja dotyczyć musiała dwóch spraw: właściwego wyboru tytułów czasopism objętych kwerendą i kwalifikacji samych artykułów[45]. Potrzebę selekcji odczuwano jako merytoryczną kolejność: zamiast bibliografa musiałby ją przeprowadzać użytkownik, aby wybrać najbardziej wartościowy materiał. W przypadku publikacji niesamoistnych wydawniczo konieczne było więc zastosowanie kryterium formalnego oraz kryterium wartościującego. Ponadto należało wziąć pod uwagę wielkość produkcji czasopiśmienniczej w kraju, ukazywanie się bibliografii dziedzinowych oraz warunki organizacyjne narodowej centrali bibliograficznej. Najpierw zrezygnowano z rejestrowania tekstów z czasopism młodzieżowych, sportowych i regionalnych. Od 1986 r. nie uwzględniano zawartości fachowych czasopism medycznych i wojskowych. Z początkiem 1990 r. wyłączono zawartość fachowych czasopism rolniczych. Mimo selekcji wskazanych źródeł, w obrębie BZCz nadal zachowano działy: Wojsko, Rolnictwo, Nauki lekarskie. Wypełniają je artykuły publicystyczne o poziomie popularnym, kierowane do szerokiego grona czytelników. Wykluczone są też specjalistyczne artykuły z czasopism technicznych, wydawanych przez Naczelną Organizację Techniczną.

Poddaje się kwerendzie naukowe wydawnictwa ciągłe, zeszyty wyższych uczelni, nie mające charakteru serii prace instytutów naukowych (oprócz medycznych, rolniczych i wojskowych), a także czasopisma społeczno-kulturalne, polityczne, ekonomiczne i literackie. Lista czasopism jest rozszerzana, jednakże w obrębie poszczególnych czasopism przyjmuje się także kryteria kwalifikacji formalnej, opisując wszystkie artyku-

[45] Zmienność stanowisk w sprawie selekcji zob. S. Skwirowska: *Stan i kierunki rozwoju Bibliografii Zawartości Czasopism jako członu bibliografii narodowej.* W: *Badanie potrzeb użytkowników Bibliografii Zawartości Czasopism. Materiały z konferencji.* Warszawa 1977, s. 7-28. Dobór uwzględnionych czasopism podlega ostatnio krytyce: zarzuty dotyczą stosowania kryteriów ideologicznych.

ły naukowe oraz wszelkie teksty literackie, a pomija akty prawne i felietony. Stosuje się selekcję wartościującą.

Rejestrowana jest zawartość tygodników i dwutygodników o zasięgu ogólnopolskim. Poddaje się rejestracji zawartość czasopism regionalnych o częstotliwości kwartalnika lub większej oraz wydawnictwa ukazujące się nieregularnie.

W latach osiemdziesiątych uwzględniano trzy gazety o zasięgu ogólnopolskim: „Trybunę Ludu", „Rzeczpospolitą" i „Życie Warszawy". W 1988 r. przerwano rejestrację artykułów z prasy ogólnopolskiej. Od 1996 r. BZCz zaczęła zwiększać objętość. Od tego roku rejestruje się artykuły z dziennika „Rzeczpospolita". Od 1997 r. włączany jest materiał z „Gazety Wyborczej" (bez mutacji regionalnych)[46].

W każdym zeszycie BZCz znajdują się cztery indeksy: autorski, kompozytorów, autorów recenzowanych książek oraz przedmiotowy (ważniejszych osób, nazw geograficznych oraz instytucji).

W 1995 r. zmieniono zasady opisu artykułów, zgodnie z projektem i powstałą następnie normą opisu wydawnictw ciągłych. Uwzględnia się następujące rodzaje i gatunki niesamoistnych wydawniczo gatunków piśmiennictwa: teksty literackie (mniejsze formy epickie, dramatyczne i liryczne), teksty publicystyczne (m. in. recenzje, wywiady, artykuły), teksty naukowe (rozprawy, przyczynki, komunikaty, sprawozdania), teksty popularnonaukowe (w popularnej redakcji bez przypisów)[47]. W 1996 r. rozszerzono indeks przedmiotowy w wersji drukowanej. Jednocześnie od 1996 r. BZCz dostępna jest też na nośnikach elektronicznych – dyskietkach oraz na CD-ROM. Dokumentacja na nośniku elektronicznym systematycznie rozszerza zasięg chronologiczny[48].

„Polonica Zagraniczne" stanowią czwarty człon polskiego systemu ogólnej bibliografii narodowej; jego funkcją jest cykliczne dostarczanie danych o publikacjach eksterytorialnych. Ponieważ najczęściej dominującym warunkiem doboru materiałów do bibliografii narodowych jest kryterium terytorialne, to w efekcie powstaje bibliografia państwowa, a nie rejestr akceptujący kryteria językowe, etniczne (narodowość autora) czy przedmiotowe. Poza zbiorem informacji pozostają więc publika-

---

[46] A. Giedroyć-Kwiatkowska: *Bibliografia Zawartości Czasopism.* W: *Polska bieżąca bibliografia narodowa. Dobór i selekcja materiału.* Pod red. J. Sadowskiej. Warszawa 1999, s. 45-51.

[47] A. Giedroyć-Kwiatkowska: *Bibliografia Zawartości Czasopism – stan, problemy, perspektywy.* W: *Czwarta Ogólnokrajowa Narada Bibliografów, Warszawa 7-9 czerwca 1995. Referaty i dyskusja.* Warszawa 1996, s. 95; S. Skwirowska: *Rola i funkcje bibliografii zawartości czasopism w polskim systemie bibliografii narodowej.* „Rocznik Biblioteki Narodowej" 1976/1977, t. s. 183-189.

[48] J. Sadowska: *Realizacja zaleceń IV Narady Bibliografów w Instytucie Bibliograficznym Biblioteki Narodowej.* „Bibliotekarz" 1998 nr 5, s. 9-10.

cje tych samych autorów wydane zagranicą w języku obcym, publikacje w języku narodowym (w tym przypadku polskim) oraz treścią związane z narodem.

Terminu „exterioricum" użyto po raz pierwszy w IB BN w 1957 r. w związku z zorganizowaną w Warszawie konferencją. Alodia Kawecka-Gryczowa zaproponowała w tym czasie wprowadzenie gradacji znaczeniowej dla słowa **polonicum**, wedle której „Rozróżniamy [...] **polonicum sensu stricto** – „właściwe": druki wydane na ziemiach polskich, autorów Polaków, drukowane gdziekolwiek, druki w języku polskim i książki obce, w całości poświęcone Polsce, obok nich zaś polonika „uboczne", jako to dzieła autorów obcych (i piszących w obcych językach), działających w Polsce oraz książki w luźny sposób związane ze sprawami Polski (rozdziały jej poświęcone, z wyłączeniem wydawnictw typu encyklopedyczno-bibliograficznego o zasięgu uniwersalnym), dedykacje dla Polaków w drukach obcych itp"[49].

Poszczególne kraje rozwiązywały problem druków eksterytorialnych bardzo rożnie, np. Szwecja, Norwegia, Islandia, Dania, Holandia, Niemcy (RFN i NRD), Hiszpania, Australia włączały tego typu opisy dokumentów do ogólnego materiału bibliograficznego. W osobnym spisie, ale w obrębie zasadniczego zeszytu miesięcznego czy rocznego, informowały o tych publikacjach Belgia, Białoruś, Czechy, Estonia, Litwa, Słowacja, Słowenia[50].

Pierwszy rocznik spisu *Polonica Zagraniczne* zawierał opisy bibliograficzne publikacji eksterytorialnych z roku 1956, a wydano go drukiem w 1960 roku. Uwzględniono następujące zasady metodyczne:

- kryterium językowe (aby spisać wszystkie publikacje w języku polskim, również te, w których polski tekst występuje obok innych języków);
- kryterium narodowościowe (by uwzględnić publikacje napisane przez Polaków, tj. gdy autor, współautor, tłumacz lub redaktor był Polakiem; za Polaka uznano osobę, która pisze, mówi po polsku lub utrzymuje kontakt z kulturą polską);
- kryterium treściowe, pozwalające na włączanie prac tematycznie dotyczących Polski lub Polaków.

W roczniku zastosowano układ działowy. W porównaniu z innymi członami bieżącej bibliografii narodowej nie stosuje się niemal selekcji. Uwzględniane są nawet odbitki i nadbitki, druki wydawane z okazji uroczystości polonijnych i jubileuszy, jednodniówki, specjalne numery czasopism obcych (w języku polskim lub w całości poświęcone Polsce). Wyklucza się powtarzalne, drobne teksty encyklopedyczne oraz teksty ogól-

[49] Cytat za: L. Ryllowa: *Exteriorica. Z problemów bibliografii narodowych.* „Rocznik Biblioteki Narodowej" 1981, s. 163.

[50] Tamże, s. 161-167.

ne, poświęcone historii państw ościennych. Przedmiotem dokumentowania są teksty będące polonikami w całości, a także fragmenty w publikacji obcej, np. utwory i rozprawy zamieszczone w obcych dziełach zbiorowych oraz znaczniejsze fragmenty publikacji zwartych.

Zbiory Biblioteki Narodowej stanowią tylko w połowie podstawę opisu dokumentów. Pozostałe dane pochodzą z obcych źródeł bibliograficznych. Kartoteka wyłonionych opisów jest podstawą procesu uzupełniania zbiorów BN. Poddaje się kwerendzie około 30 bibliografii narodowych, a także bibliografie specjalne, w tym m.in. „Index Translationum", katalog nabytków Biblioteki Polskiej w Londynie noszący tytuł „Book in Polish or relating to Poland", katalogi największych bibliotek na świecie, w tym katalog Library of Congress w Waszyngtonie.

Przewodnik Bibliograficzny	**Bibliografia Czasopism i Wydawnictw Zbiorowych**	**Bibliografia Zawartości Czasopism**	**Polonica Zagraniczne**
tygodnik wychodzi od 1946 r. uzupełniony za 1946-48 układ systematyczny, od 1986 według UKD ..... człony dodatkowe: • *Seria Uzupełniająca: Druki do użytku wewnętrznego* (1969-1988) • wkładka: *Wykaz Czasopism i Wydawnictw Zbiorowych Nowych, Zawieszonych o Zmieniających Tytuł* (1976-1982) • toż od 1983 pt. *Bibliografia Wydawnictw Ciągłych Nowych, Zawieszonych i Zmieniających Tytuł* ..... CR-ROM dla książek: 1986-1994 1985-1995 1983-1996 1982-1997 1981-1998 zasięg rozszerza się	rocznik regularnie: 1958-1960 po przerwie: 1971 pełny spis 1972-1974 tylko tytuły nowe, zawieszone i o zmienionym tytule ..... zmiana tytułu: *Bibliografia Wydawnictw Ciągłych* 1981 (wyd. 1984) 1982 (wyd. 1987) 1983 (wyd. 1990) 1984 (wyd. 1992) 1996 (wyd. 1998) 1997 (wyd. 1999) ..... Baza kumulująca zawartość wkładki *Bibliografia Wydawnictw Ciągłych Nowych, Zawieszonych i Zmieniających Tytuł*	miesięcznik od 1947 regularnie z czasopism oraz dzienników: *Trybuna Ludu* *Życie Warszawy* *Rzeczpospolita* od 1990 bez dzienników, od 1996 *Rzeczpospolita* od 1997 *Gazeta Wyborcza* selekcja: rezygnacja z naukowych artykułów z dziedzin: • 1988 wojska i medycyny • od 1990 rolnictwa układ systematyczny Indeksy: • autorski • kompozytorów • autorów recenzowanych książek • przedmiotowy ..... CD-ROM od 1996	rocznik od 1956- systematycznie

Rys. 23. Polski system bieżącej bibliografii narodowej

10.9. Polska narodowa bibliografia retrospektywna

Na dorobek bibliograficzny każdego narodu składają się liczne retrospektywne zbiory bibliograficzne o zróżnicowanym zasięgu chronologicznym, tworzone z uwzględnieniem różnych typów dokumentów. Bibliografie te mogą mieć formę wielotomowych lub jednotomowych wydawnictw zwartych, kartotek lub elektronicznych opracowań na dyskietkach, płytach kompaktowych, a także baz komputerowych dostępnych w trybie online.

Bibliografia retrospektywna w ujęciu optymalnym winna stanowić kompletne (bez selekcji merytorycznej lub formalnej) źródło informacji o wszelkich publikacjach bez względu na miejsce ich przechowywania, choć dobrze jest, jeśli jednocześnie podpowiada sposób dostępu do nich. Na stan bibliografii retrospektywnej składa się najczęściej kilka opracowań, które informują o wybranych typach dokumentów wydanych w kraju i za granicą w określonych przedziałach czasowych.

Podstawowy trzon polskiej rejestracji druków zwartych obejmuje kilka dzieł. Należą do nich *Bibliografia polska* Estreicherów jako dokumentacja piśmiennictwa lat 1474-1900 oraz nieukończona *Bibliografia polska XIX stulecia* (16 t. Kraków 1959-1991), stanowiąca drugie wydanie części I i IV *Bibliografii polskiej.* Praca nad tą bibliografią miała na celu zebranie w jednolitym układzie alfabetycznym haseł autorskich i tytułowych oraz odsyłaczy wykazanych w obu częściach i w uzupełnieniach. Pod opisami bibliograficznymi publikacji wskazano polskie biblioteki, w których znajdują się ich egzemplarze, zwłaszcza że znaczny procent druków z XIX wieku znany jest już tylko z tytułów. Włączono w wyborze druki niemieckie z terenu Wielkopolski, Śląska i Pomorza, w tym publikacje autorów niemieckich oraz hasła związane z historią ziem zachodnich bądź mówiące o sprawach polskich. Dokładniej opisano czasopisma. Roczniki dzienników i czasopism ujęto w grupy po 10 lat. W opisie wskazano nazwiska redaktorów oraz autorów. W pozycjach dotyczących ważniejszych czasopism dodano spisy zawartości. Powiększono liczbę odsyłaczy oraz wzbogacono ich treść. Wzrosła liczba uwzględnionych odbitek, nadbitek i wydań stereotypowych. Zwiększono też zasób opisów polskich druków wydanych poza granicami kraju, zwłaszcza we Francji i w Ameryce. Wznowiona bibliografia druków XIX wieku wymaga dokończenia jej procesu wydawniczego.

Dalsza część rejestracji polskiego piśmiennictwa lat 1901-1939 miała trudną realizację. Ze względu na to, że aż do 11 listopada 1918 r. Polska nie posiadała własnej państwowości, więc bibliografie wówczas powstające nie miały wsparcia rządów zaborczych i były przede wszystkim patriotycznym czynem Polaków, polskich stowarzyszeń oraz instytucji naukowych, księgarzy, wydawców i bibliotekarzy. Takie warunki rejestracji

dokumentów nie sprzyjały wykonaniu kompletnych spisów. Gdy w 1907 r. w Warszawie po raz pierwszy powołano Instytut Bibliograficzny jako placówkę związaną z Biblioteką Publiczną, planowano tworzenie kartoteki informującej o drukach wydanych od 1901 roku. Patronat nad Instytutem sprawowało Towarzystwo Biblioteki Publicznej z Samuelem Dicksteinem jako jego przewodniczącym. W instytucie opracowano zestawienia za okresy 1901-1905 i 1907-1909. W 1908 r. na terenie zaboru rosyjskiego narodowe aspiracje Polaków zahamowała tzw. reakcja stołypinowska, w wyniku której likwidacji uległy instytucje zarejestrowane po 1906 roku. W 1913 r. Instytut Bibliograficzny przekształcono w Dział Bibliograficzny Biblioteki, który zajął się tworzeniem księgozbioru bibliologicznego. W okresie 20-lecia międzywojennego inicjatywę kontynuowania bibliografii narodowej przejął Jan Muszkowski, bibliotekarz i bibliograf, teoretyk nauki o książce, pracownik Biblioteki Uniwersytetu Warszawskiego. Najpierw sam gromadził dokumentację, a następnie przystąpił do szukania współpracowników. Jego kartoteka liczyła w 1925 r. 50 tys. pozycji. Muszkowski przedstawił plan bibliografii narodowej przed Warszawskim Towarzystwem Naukowym. Utworzono Komisję Bibliograficzną, której członkami zostali obok Muszkowskiego Stefan Demby oraz Gabriel Korbut. Na tym etapie przyjęto dla retrospektywnej bibliografii narodowej cezurę wyznaczoną datami 1901-1925. Do wybuchu wojny nie zdołano zapoczątkować druku, chociaż pierwotnie planowano jego inicjację w 1936 roku. Kartoteka spłonęła w latach wojny w czasie pożaru miasta.

Już przed wojną, gdy gromadzono materiały za lata 1901-1925, dostrzegano potrzebę nadążania za upływem czasu. Najpierw Jadwiga Dąbrowska, a za nią w 1931 r. Józef Grycz dostrzegali potrzebę kumulacji opisów gromadzonych w ramach urzędowej rejestracji bieżącej. Miała ona być podstawą uzupełnień do 1940 roku. Realizację tego pomysłu uniemożliwił kryzys ekonomiczny w Rzeczypospolitej Polskiej, a następnie wojna.

Bezpośrednio po II wojnie światowej w Warszawie wznowił działalność Instytut Bibliograficzny, powołany w 1928 r. wraz z Biblioteką Narodową. Utworzono w nim Oddział Bibliografii Retrospektywnej i Specjalnej. Po kolejnej reorganizacji środowiska bibliograficznego w Polsce (zlikwidowano istniejący od 1946 r. w Łodzi Państwowy Instytut Książki), w 1950 r. w Instytucie Bibliograficznym w Warszawie wydzielono najpierw samodzielny Dział Bibliografii Retrospektywnej, a w 1954 r. Zakład Bibliografii Retrospektywnej. W tej placówce podjęto czynności zmierzające do opracowania narodowej bibliografii nawiązującej do dzieła Estreichera, zakładając, że górną granicę stanowić będzie rok 1950. Ostatecznie realizacją objęto *Bibliografię polską*

1901-1939. Bibliografia ta zaczęła ukazywać się od 1975 r. w opracowaniu zespołowym, kierowanym przez Janinę Wilgat. Przewiduje się, iż dzieło mieć będzie około 30 tomów[51].

Bibliografia polska 1901-1939 obejmuje rejestracją druki zwarte (książki autorskie i dzieła zbiorowe, kolekcje czyli serie książek jako jeden z typów wydawnictw ciągłych, nuty, mapy, albumy rycin) oraz polonika zagraniczne, których autorami są Polacy, druki w języku polskim bez względu na narodowość autora, druki tematycznie dotyczące Polski oraz wydawnictwa przeznaczone dla Polaków. Przyjęto więc kryteria upowszechnione przez Estreichera. Wykluczono rejestrację tytułów czasopism oraz druków ulotnych objętości do 4 stron, zachowując jedynie druki małej objętości w bibliografii podmiotowej poszczególnych autorów, a więc z zastosowaniem kryterium autorskiego. Data 1901 odnosi się zarówno do druków antedatowanych (datowanych z wyprzedzeniem na rok 1901, a faktycznie wydanych w 1900 r.), jak i postdatowanych (noszących datę 1900 r., choć wydanych później).W zrębie głównym zastosowano układ alfabetyczny haseł autorskich oraz haseł tytułowych dla dzieł anonimowych lub o większej liczbie niż trzech autorów. Wprowadzono odsyłacze m.in. od pseudonimów oraz kryptonimów do właściwych nazwisk, w przypadku nazwisk dwuczłonowych odesłano do ich poprawnego zapisu, a także od tytułów antologii do nazwisk uwzględnionych w nich autorów. Ponieważ proces wydawniczy *Bibliografii polskiej 1901-1939* nie został ukończony, opublikowane tomy zaopatrzono w tymczasowy indeks alfabetyczny A-Z, scalający występujące w opisach nazwy współautorów.

Okres kultury z lat II wojny światowej ujęty został w opublikowanej przez Władysława Chojnackiego *Bibliografii zwartych druków konspiracyjnych wydanych pod okupacją hitlerowską w latach 1939-1945* (Warszawa 1970). Ogólny zakres tej bibliografii oznacza uwzględnienie druków o tematyce technicznej wojskowej, literackiej, tekstów naukowych i dydaktycznych. Wśród druków zwartych znajdują się książki, broszury, nuty. Specyficzny w latach wojny nielegalny ruch wydawniczy inicjowany był przez podziemne organizacje polityczne, działające nielegalnie instytucje naukowe i wydawnicze oraz osoby prywatne. Dane umieszczone w tytulaturze druków – ze względu na konieczność uniknięcia represji – były niepełne bądź nie zawsze zgodne z faktami. Do zadań bibliografa należało dociec prawdy, czyli odszukać świadków, którzy mogli uzupełnić lub zweryfikować informacje bibliograficzne. Chojnacki musiał też rozwiązać problem metodyczny, tj. zdecydować, czy opis powinien obejmować w pierwszej kolejności dane z tytulatury, czy też należy podać najpierw zgodne z historią informacje o autorze i tytule, a „zaszy-

[51] Wyszły z druku tomy 1-4, zaawansowane są prace nad kolejnymi 4 tomami.

frowane" elementy tytulatury uznać za podstawę dla odsyłaczy. Przyjął metodę mieszaną, tj. gromadził opisy pod właściwym nazwiskiem autora, aby uniknąć rozproszenia bibliografii osobowej; tak też scalał opisy dokumentów odnoszące się do właściwej nazwy instytucji sprawczej. Pseudonimy i kryptonimy znalazły się w indeksie. Natomiast w opisach zasadniczych fikcyjne adresy wydawnicze wysunięto na pierwszy plan przed dane rzeczywiste. Wszelkie inne informacje, uzyskane dzięki metodzie ankiety oraz osobistego wywiadu – jako dane spoza druku, ujęto w nawiasy prostokątne i uznano za podstawę dla odsyłaczy oraz indeksów. Bibliografia Chojnackiego posiada adnotacje zawartościowe, ponadto pełni zadania katalogu centralnego, powiadamiającego o dostępności poszczególnych druków w archiwach, bibliotekach, muzeach krajowych i zagranicznych.

Dzięki Władysławowi Chojnackiemu powstała dokumentacja, która stała się podstawą przygotowanej do druku przez Wojciecha Chojnackiego i Marka Jastrzębskiego *Bibliografii polskich publikacji podziemnych wydanych pod rządami komunistycznymi w latach 1939-1941 i 1944-1953. Czasopisma – druki zwarte – druki ulotne* (Warszawa 1996). Jest to opracowanie danych bibliograficznych o drukach powstałych w ramach konspiracji antysowieckiej w latach wojny oraz opozycji skierowanej przeciw powojennej polskiej „władzy ludowej" okresu stalinizmu. Źródłem danych dla tej bibliografii były archiwa Urzędu Bezpieczeństwa, Centralnego Archiwum Ministerstwa Spraw Wewnętrznych oraz archiwa wojewódzkich urzędów MSW, udostępnione po zmianach politycznych w Polsce w maju 1989 r. (w okresie tzw. okrągłego stołu), a następnie w latach 1989-1990 mocno przetrzebione.

Retrospektywnego ujęcia doczekał się też nieoficjalny ruch wydawniczy i obieg „literatury podziemia politycznego" powstały po 1976 roku i trwający do likwidacji Urzędu Cenzury w 1988 r. oraz do zmiany ustrojowej roku 1989. Tę dokumentację bibliograficzną druków podziemia politycznego doby PRL tworzyło kilka środowisk: Zakład Przewodnika Bibliograficznego, osoby prywatne ze środowiska naukowego, publicyści podziemia politycznego, poszczególne nielegalne oficyny w kraju oraz środowisko emigracyjne.

Jako rezultat prac, zmierzających do zarejestrowania zwartych druków drugiego obiegu, ukazały się:

- Władysława i Wojciecha Chojnackich (pod pseudonimem Józefy Kamińskiej) *Bibliografia wydawnictw podziemnych w Polsce 13 XII 1981 – VI 1986* (Paryż 1988), uwzględniająca druki zwarte, kasety dźwiękowe, czasopisma i broszury).
- Uzupełnienie do tej edycji, znane jako Wojciecha Chojnackiego i Marka Jastrzębskiego *Bibliografia wydawnictw podziemnych w Polsce. Tom drugi, 1 I 1986 -31 XII 1987* (Warszawa, bez roku na karcie

tytułowej; rok 1993 wskazał M. Jastrzębski w innym miejscu, rok 1994 podała Grażyna Federowicz).

- Marka Jastrzębskiego *Materiały do bibliografii druków zwartych wydanych poza zasięgiem cenzury 13 XII 1981 – 31 XII 1988* (Warszawa 1994). Daty zasięgu chronologicznego oznaczają moment wprowadzenia stanu wojennego oraz formalne rozpoczęcie jawnego kolportażu. Rzeczywista zmiana w polityce państwa nastąpiła dopiero w połowie 1989 roku. Autor zrezygnował z rejestracji przedruków z pism emigracyjnych, plakatów, jednokartkowych kalendarzy, zdjęć, druków ulotnych, akcydensów (znaczków, kopert, kart pocztowych). Oglądając druki drugiego obiegu, uświadamiamy sobie różnorodność ich formy i treści. Ukazywały się w tym trybie wydawnictwa komercyjne i niekomercyjne, a więc senniki, proroctwa, pornografia, druki religijne, literackie, bestsellery, druki wykluczone przez cenzurę, a należące do piśmiennictwa sprzed 1939 r., oraz współczesne opracowania dotykające problematyki mniejszości narodowych w PRL. Przyjęty przez M. Jastrzębskiego układ bibliografii uwzględnia kryteria miejsca powielenia (dokumenty powstałe poza obiektami internowania oddzielono od dokumentów powstałych w tych miejscach) i kryterium formalne (maszynopisy, dokumenty o objętości do 4 stron).
- Najszerszym zbiorem informacji jest *Bibliografia podziemnych druków zwartych z lat 1976-1989* (Warszawa 1995), opracowana metodą opisu druków z autopsji przez Grażynę Federowicz, Krystynę Gromadzińską i Marię Kaczyńską. Bibliografia ta jest uzupełnieniem polskiej dokumentacji druków zwartych rejestrowanych w bibliografii bieżącej owych lat. Spisem druków zwartych drugiego obiegu objęto – bez względu na treść i formę wydawniczą – książki, broszury, dokumenty życia społecznego bez debitu, w tym druki komercyjne, kościelne, grup wyznaniowych i religijnych, poddając negatywnej selekcji (wykluczeniu) plakaty, nalepki, jednokartkowe kalendarze, kartki świąteczne. Zbiór liczy 6506 pozycji. Bibliografia ta w formie drukowanej jest dziełem skończonym edytorsko, lecz jako baza komputerowa stanowi dokumentację nadal uzupełnianą.

Drugą grupą opracowań, należących do retrospektywnej bibliografii narodowej, jest cykl opracowań dostarczających danych o tytułach wydawnictw ciągłych. W *Bibliografii polskiej* Karol Estreicher w tomie 1 części pierwszej pod hasłem „Czasopisma" dokonał zestawienia tytułów czasopism polskich, poczynając od roku 1661. Mimo tak wczesnych prób zarejestrowania polskiej prasy, stan nie jest zadowalający. Na dokumentację informującą o tytułach polskich wydawnictw ciągłych składa się kilka opracowań.

Najstarsze druki o charakterze publikacji prasopodobnych spisał Konrad Zawadzki. Wydał on liczące 3 tomy dzieło *Gazety ulotne polskie i Polski dotyczące XVI i XVIII wieku* (Wrocław 1977-1990). W ujęciu tym Zawadzki zrealizował postulaty Kazimierza Piekarskiego, wyrażone w 1936 r. na IV. Zjeździe Bibliotekarzy Polskich w Warszawie w referacie „Zadania bibliografii polskiej XVI stulecia". Powszechnie przyjmuje się, że pierwszym regularnie wydawanym czasopismem jest „Merkuriusz Polski" z roku 1661, jednak badaczom znane są formy poprzedzające narodziny prasy, określane mianem pierwocin prasowych, do których należały dokumenty zwane nowinami, awizami, diariuszami, zawierające komunikaty z życia panujących dworów, informacje wojenne, doniesienia o zawartych traktatach, ogłaszane w formie notatki informacyjnej bądź nawet tekstu literackiego. Interesowali się takimi dokumentami Feliks Bentkowski, Adam Tomasz Chłędowski, Jerzy Samuel Bandtkie, Wacław Aleksander Maciejowski, Karol Szajnocha, S. J. Czarnowski, Piotr Chmielowski, Stefan Górski (przytoczona lista sięga 1905 r.), a także ich następcy. Zawadzki przyjął pierwotnie jako dolną granicę rejestru rok 1514 (relacja o bitwie pod Orszą) i następnie obniżył ją do roku 1501 (wyszły wówczas 4 polonika na temat traktatu antytureckiego w Budzie), a za górną granicę tego typu okazjonalnych efemerycznych gazet przyjął rok 1728. W następnym, 1729 r. zaczęły się ukazywać „Nowiny Polskie" Jana Naumańskiego, rozpoczynające dzieje polskich wydawnictw periodycznych.

Zestawiona przez K. Zawadzkiego bibliografia polskiej lub Polski dotyczącej prasy ulotnej zawiera opisy druków bądź ich form wtórnych, zgromadzonych w zbiorach Biblioteki Gdańskiej PAN, Biblioteki Jagiellońskiej, Biblioteki Narodowej, Zakładu Narodowego im. Ossolińskich, Biblioteki Czartoryskich, Biblioteki Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk i in. Poszukiwania zagraniczne zrealizowano tylko w wąskim zakresie. Zawadzki przyjął metodę opisu według karty tytułowej, dokładnie zaznaczając występujący na tej karcie podział na wersy druku, krój czcionki, występowanie ramek, linii, listewek oraz ilustracji. Pod opisem karty tytułowej w adnotacji wskazał zawartość dokumentu, podał siglum biblioteczne.

Z potrzeby badań prasoznawczych wyrosły rejestry, zainicjowane przez grupę historyków pod kierunkiem Jerzego Łojka z Instytutu Badań Literackich PAN w Warszawie. Dokumentację stanowią opracowania:

- J. Łojek: *Bibliografia prasy polskiej 1661-1831.* Warszawa 1965;
- B. Korczak: *Bibliografia prasy polskiej 1832-1864.* Warszawa 1968;
- A. Garlicka: *Spis tytułów prasy polskiej 1865-1918.* Warszawa 1976;
- *Bibliografia prasy polskiej 1944-1948. Prasa krajowa.* Warszawa 1966.

Staraniem Lucjana Dobroszyckiego przy współudziale Wandy Kiedrzyńskiej i pod kierunkiem naukowym Stanisława Płoskiego powstał

Centralny katalog polskiej prasy konspiracyjnej 1939-1945 (Warszawa 1961). Jest to rejestr nielegalnej prasy okresu okupacji hitlerowskiej. Polskie nielegalne czasopisma powstawały już od pierwszych dni okupacji. Publikowało je sto kilkadziesiąt organizacji wojskowych i politycznych w stolicy i na prowincji. Tytuły czasopism były często jednobrzmiące z nazwami wydających je organizacji. W bibliografii zarejestrowano 1123 tytuły druków ciągłych, opublikowanych na ziemiach polskich w granicach z 1 września 1939 roku. Ponieważ zbiory prasy są rozproszone w licznych bibliotekach, a poszczególne tytuły mają luki w cyklu dostępnych numerów, opracowanie Dobroszyckiego jako katalog centralny wskazuje pod poszczególnymi tytułami roczniki i numery zgromadzone w placówkach bibliotecznych, archiwach i muzeach. Policja hitlerowska wydawała fałszywe egzemplarze tzw. prasy dywersyjnej (redagowanej przez Niemców po polsku lub w języku jidysz dla Żydów) oraz gadzinowej (pozornie legalnej, redagowanej przez kolaborantów). Tej prasy Dobroszycki nie ujął.

Analogicznie do prac nad bibliografią druków zwartych, w IB BN powstał plan opracowania retrospektywnej bibliografii czasopism polskich lat 1901-1955[52]. W 1993 r. w IBBN założono też bazę *Bibliografii wydawnictw ciągłych niezależnych*. W 1996 r. kierowany przez G. Federowicz Zakład Bibliografii Wydawnictw Ciągłych podjął prace nad retrospektywną bibliografią wydawnictw ciągłych z lat 1958-1970 oraz 1971-1975[53].

Niektóre dokumentacje retrospektywne stanowią już rezultat kumulacji opisów z rejestracji bieżącej. Tym sposobem dokonano kumulacji danych, sporządzanych docelowo do wkładki kwartalnej „Przewodnika Bibliograficznego"; kumulacja ta ukazała się jako *Bibliografia Wydawnictw Ciągłych Nowych, Zawieszonych i Zmieniających Tytuł 1985-1994* (Warszawa 1996). Nie jest to pełny rejestr wszystkich tytułów, jakie we wskazanych latach kolportowano, lecz tylko dokumentacja zmian zachodzących na rynku prasy. Przeprowadzono jednak głęboką selekcję formalną, wykluczając liczne kategorie druków ciągłych. Nie znalazły się w tym rejestrze: gazety zakładowe i szkolne, katalogi wydawnicze i firmowe, wykazy nabytków bibliotecznych, książki adresowe i telefoniczne, kosztorysy firmowe, katalogi produktów oraz instrukcje dla użytkowników sprzętów, oferty kupna i sprzedaży, informatory kulturalne, wojewódzkie i niższego stopnia biuletyny partyjne, serie wydawnicze, sprawozdania i raporty instytucji (z wyjątkiem naukowych), a także biuletyny parafialne. Nie dysponujemy retrospektywną bibliografią,

---

[52] Zob. E. Czemarmazowicz: *Stan prac i problemy bibliografii czasopism polskich (1901-1955)*. Warszawa 1978. Autorka wymienia liczne mniejsze spisy tytułów prasowych.

[53] J. Sadowska: *Realizacja zaleceń IV Narady Bibliografów w Instytucie Bibliograficznym Biblioteki Narodowej*. „Bibliotekarz" 1998 nr 5, s. 9.

która obejmowałaby zawartość ogółu polskich gazet i czasopism. Istnieją natomiast liczne opracowania zawartości poszczególnych czasopism. Informacji o takich bibliografiach dostarczają retrospektywne i bieżące bibliografie bibliografii polskich.

Zasługą K. Estreichera jest uwzględnienie w *Bibliografii polskiej* poloników wydanych do 1900 roku. Rejestr ten nie jest kompletny, a jego jednolity układ alfabetyczny uniemożliwia rozeznanie liczby oraz charakteru publikacji wywodzących się z różnych ośrodków zagranicznych. Dlatego nie bez znaczenia jest fakt, że staraniem Wojciecha Chojnackiego powstała *Bibliografia wydawnictw zwartych Polonii amerykańskiej 1867-1900* (Warszawa 1991). W odniesieniu do późniejszego okresu zasadniczą rolę informatora o polonikach odegrać może po ukończeniu *Bibliografia polska 1901-1939* (Warszawa 1975-). Dostępna jest natomiast pełna dokumentacja okresu późniejszego. Jest nią bibliografia *Polonica zagraniczne 1939-1955* (3 t., Warszawa 1975-1991). Wypełnia ona lukę do roku zapoczątkowania bieżącej rejestracji druków eksterytorialnych.

Inicjatywa dokumentowania ruchu kulturalnego na emigracji należała też do środowisk polonijnych. Bezpośrednio w latach wojny Tadeusz Sawicki wydał trzy tomy bibliografii poloników za okresy: od 1 września 1939 do 31 grudnia 1941 i lata 1942-1944, opracowując „Rocznik bibliograficzny druków w języku polskim oraz w językach obcych o Polsce wydanych poza terytorium Rzeczypospolitej Polskiej" (Londyn 1942-1944, łącznie 226 s.).

Cenną inicjatywą środowiska emigracyjnego jest zgromadzona metodą ankiety przez pracownika Archiwum Polskiej Prasy Emigracyjnej z San Jose w Kalifornii, Jana Kowalika, *Bibliografia czasopism polskich wydawanych poza granicami kraju od września 1939 roku* (wraz z uzupełnieniem 5 t., Lublin 1976-1988). Scala ona dane ze zbiorów zgromadzonych w bibliotekach Polonii z 60 krajów. Autor uwzględnił także te ziemie Rzeczypospolitej, które w latach II wojny światowej zostały włączone do Rzeszy.

Polski system retrospektywnej bibliografii ogólnej wymaga cyklicznych uzupełnień.

Druki zawarte	Wydawnictwa ciągłe	Zawartość czasopism	Polonica zagraniczne
XV-XIX w. K. Estreicher *Bibliografia polska* [1474-1900] ..... *Bibliografia polska 1901-1939.* Pod red. J. Wilgat. T. 1-. ..... Wł. Chojnacki *Bibliografia zwartych druków konspiracyjnych wydanych pod okupacją hitlerowską 1939-1945* ..... Wł. Chojnacki *Bibliogr. Polskich publikacji podziemnych pod rządami komunistycznymi w latach 1939-1941 i 1944-1953. Czasopisma- druki zwarte - druki ulotne.* Przygot. Wojc. Chojnacki i M. Jastrzębski ..... PRL drugi obieg: J. Kamińska (pseud.) Wł. i Wojc. Chojnaccy *13 XII 1981-VI 1986* uzupełnili *1986-1987* M. Jastrzębski, Wojc. Chojnacki ..... M. Jastrzębski *13 XII 1981-31 XII 1988* ..... G. Federowicz, K. Gromadzińska, M. Kaczyńska *Bibliografia podziemnych druków zwartych z lat 1976-1989*	K. Zawadzki *Gazety ulotne polskie i Polski dotyczące XVI-XVIII w.* ..... K. Estreicher *Bibliografia polska.* Cz.1, t. 1, hasło: *Czasopisma*; rejestr 1661-1870 *Bibliografia polska XIX wieku* (wyd. 2) rejestr 1801-1900 ..... J.Łojek *Bibliografia prasy polskiej* (4 t. Warszawa) 1661-1831 (1965) 1832-1864 (1968) 1865-1918 (1976) 1944-1948 (1966) ..... BN Centralny Katalog Prasy, dane do 1800, 1801-1900 1901-1939 kartoteki: 1944-1945 1958-1970 1971-1975 1976-1980 1985-1988 od 1990 ciągłość ..... L. Dobroszycki *Centralny katalog polskiej prasy konspiracyjnej 1939-1945* ..... kumulacja: *Bibliografia Wydawnictw Ciągłych Nowych, Zawieszonych i Zmieniających Tytuł 1985-1994* Red. A. Potuszyńska	1661-1900 *Bibliografia polska* K. Estreichera podaje zawartość roczników niektórych czasopism pod głównym opisami tytułów w częściach alfabetycznych ..... *Bibliografia polska XIX stulecia* (wyd. 2) w większym zakresie uwzględnia treść roczników ważniejszych czasopism i dzienników ..... Odrębnej bibliografii narodowej brak Należy szukać retrospektywnych spisów zawartości poszczególnych wydawnictw ciągłych, posługując się bibliografią bibliografii retrospektywną i bieżącą	XV-XIX w. *Bibliografia polska* K. Estreichera notuje polonika ekstrytorialne w ogólnym ciągu alfabetycznym wszystkich druków: w tym druki zwarte, wydawnictwa ciągłe, druki ulotne ..... Wojciech Chojnacki *Bibliografia wydawnictw zwartych Polonii amerykańskiej 1867-1900* ..... *Bibliografia polska 1901-1939* (t. 1- . pod red. J. Wilgat) rejestruje druki zwarte nie rejestruje wydawnictw ciągłych ..... *Polonica zagraniczne. Bibliografia za okres od września 1939 do 1955.* Pod red J. Wilgat, 3 t. ..... J. Kowalik *Bibliografia czasopism polskich wydawanych poza granicami kraju od września 1939* [do 1988]

Rys. 24. Stan polskiej narodowej bibliografii retrospektywnej

10.10. *Bibliografia polska* Estreicherów

Współczesne kierunki prac bibliograficznych w Polsce uwarunkowane są przez tradycję oraz przez system zinstytucjonalizowanej działalności, która podlega ustawowej regulacji.

Tradycja działalności bibliograficznej w Polsce oznacza historyczną motywację przemian kultury, dziedzin wiedzy oraz doskonalenia narzędzi dokumentowania twórczości intelektualnej. Kształtowane przez stulecia rodzaje bibliografii zachowują do czasów obecnych niektóre trwałe cechy charakterystycznych metod bibliograficznej analizy dokumentów i formy opracowań bibliograficznych. Bibliografom dawnych wieków zawdzięczamy zrozumienie pojęcia bibliografii narodowej oraz dążenie do budowy retrospektywnego i bieżącego systemu tego rodzaju dokumentacji. Zabiegano też o tworzenie bibliografii specjalnych, które stały się narzędziem wspomagania rozwoju szczegółowych dziedzin wiedzy i kultury.

Bibliografie powstałe w przeszłości, mimo upływu lat, nie stanowią tylko historycznych pamiątek o bibliofilskiej wartości. Sięgamy nadal po dawne rejestry, gdyż często brak jest innych źródeł, które mogłyby je zastąpić. Na półkach bibliotecznych współczesnego informatorium bibliograficznego dzieła bibliografii dawnych są niezbędnym wyposażeniem. Nadal uczymy się na starych wzorach bibliograficzno-typograficznej analizy dorobku wydawniczego, chociaż możemy się dla realizacji takich celów posłużyć komputerem i skanerem, a wyniki utrwalić elektronicznie na krążkach CD-ROM. Granica między przeszłością i zautomatyzowaną współczesnością będzie coraz bardziej przesuwać się wstecz, gdy ogłoszone drukiem spisy będą sukcesywnie poddawane retrokonwersji.

W 1732 r. w *Programma litterarium ad bibliophilos* Józef Andrzej Załuski sformułował program retrospektywnej i bieżącej bibliografii narodowej, m.in. wyraził przekonanie o potrzebie dzieła, które dostarczyłoby informacji o pełnym piśmiennictwie narodowym. Dzieło to zatytułował *Bibliotheca Polona magna universalis*, zmierzając do jego opracowania, lecz prac nie ukończył, a spadkobiercy nie opublikowali dokumentacji powstałej dzięki Załuskiemu. Pozostało w rękopisie i uległo ostatecznemu zniszczeniu w czasie II wojny światowej.

Retrospektywną bibliografię narodową zaczęto publikować dopiero od 1870 roku. Jej inicjatorem był Karol Estreicher starszy (1827-1908). Tytuł tego dzieła *Bibliografia polska* oznaczał odejście od tradycji stosowania nazw „bibliotheca", „cathalogus", „index". Estreicher zerwał też z konwencją oświeceniową, w której bibliografii przypisywano rolę historii piśmiennictwa.

Tytułu „Bibliografia Polska" użył po raz pierwszy Feliks Franke (Lwów 1850-1854). W latach 1861-1865 nakładem wydawnictwa Brockhausa

w Lipsku wychodził periodyk „Bibliografia Polska", choć w tym samym czasie pod presją polityki zaborcy rosyjskiego używano tytułu „Bibliografia Krajowa" (Warszawa 1856), zaś w zaborze pruskim publikowano „Przegląd Piśmiennictwa Polskiego" (Poznań 1867-1870).

Bibliografia polska Karola Estreichera jest pierwszym rejestrem, który wszedł do zasobu narodowej dokumentacji retrospektywnej i nieprędko będzie mógł zostać zastąpiony innym opracowaniem bibliograficznym. Estreicher zaczynał pracę nad narodową rejestracją piśmiennictwa od penetracji zbiorów, które mogły dostarczyć informacji o piśmiennictwie oraz danych biograficznych o autorach. Lista spożytkowanych źródeł jest pokaźna. Należały do nich spisy wykonane przez poprzedników. Estreicher sięgnął więc po katalogi księgarzy i wydawców drukowane od roku 1603 po czasy mu współczesne. Spożytkował polskie bibliografie narodowe, tj. F. Bentkowskiego *Historię literatury polskiej wystawioną w spisie dzieł drukiem ogłoszonych* (2 t. Wilno 1814), a także publikowane dopełnienia do tegoż rejestru, m.in. przez A. T. Chłędowskiego. Włączył materiały Michała Wiszniewskiego zawarte w *Historii literatury polskiej* (10 t. Kraków 1840-1857) i Adama Jochera *Obraz bibliograficzno-historyczny literatury i nauk w Polsce od wprowadzenia do niej druku po rok 1830 włącznie z pism Janockiego, Bentkowskiego, Juszyńskiego, Jana Winc*[*centego*] *i Jerzego Sam*[uela] *Bandtków wystawiony* (3 t., Wilno 1840-1857). Wykorzystał opracowany przez współpracownika Brockhausa, Walentego Rafalskiego, *Katalog ogólny książek polskich drukowanych od r. 1830-1850* [...] (Lipsk 1852). Spenetrował również katalogi retrospektywne, powstałe metodą kumulacji rejestrów z europejskich targów książek w Lipsku i we Frankfurcie nad Menem. Rejestry owe były odpowiednikiem ogólnej bibliografii powszechnej. Należały do nich Wilhelma Heinsiusa *Allgemeines Bücher-Lexicon oder Vollständiges alphabetisches Verzeichnis* [...] (drugie wydanie miało zasięg 1700-1810, uzupełniony za lata 1811-1815; 19 t., Lipsk 1812-1894), przejrzał dalsze tomy zestawione przez Christiana Gottloba Kaysera za lata 1816-1827 oraz *Vollständiges Bücher-Lexicon* w kilku zestawieniach, obejmujących lata 1833-1846. Estreicher posłużył się nadto katalogami bibliotek Lwowa, Krakowa i Warszawy, a także wielu bibliotek fundacyjnych (w Puławach, Kórniku, Rogowie). Sięgnął też po dokumentację rękopiśmienną księgarzy Kajetana Jabłońskiego i Antoniego Brzeziny oraz po materiały pozostawione przez Adama Jochera.

Bibliografię polską realizowało trzech Estreicherów. Dzieło zapoczątkował Karol Estreicher starszy (tomy 1-21 oraz cztery tomy ostatniej części, oznaczonej cyframi rzymskimi). Od tomu 22 kontynuował pracę Stanisław Estreicher (1869-1939), a zeszyt 1 ostatniego 34 tomu wnuk pierwszego i syn drugiego – Karol Estreicher młodszy (1906-1990). Obok nich należy wspomnieć o cichych współpracownikach,

którymi byli liczni bibliotekarze i bibliofile oraz przede wszystkim Jan Szlachtowski z Biblioteki Ossolineum i Józef Szujski, znany historyk oraz pisarz.

Bibliografia polska składa się z 40 tomów, w tym jej zasadniczy trzon liczy 38 tomów, a dwa tomy nie stanowią części zrębu głównego, lecz są świadectwem pierwszego etapu prac Estreichera. Ogół tomów ma dwie numeracje: od 1 do 34 (tom ostatni zawierał tylko 1 zeszyt, prace przerwano na haśle *Załuskich Biblioteka*). Dalsze tomy oznaczono cyframi rzymskimi I-IV.

Specyfiką dzieła jest to, że rejestr nie ma jednolitego porządku, zachowującego ciągłość, lecz zawiera w swym obrębie kilka ciągów, które tworzą cztery części (serie). Pierwsza część obejmuje tomy 1-7, druga 8-11, trzecia 12-34 i czwarta I-IV.

Pierwsza i czwarta część dostarczają informacji o drukach XIX wieku. Zasięg chronologiczny pierwszej części zamykają lata 1800-1880. Nie należy tych cezur rozumieć jako ostateczne, gdyż Estreicher wprowadził w części czwartej uzupełnienia do części pierwszej. Także w odniesieniu do części pierwszej górna granica każdego tomu jest inna. Wiadomo, że pierwszy tom wydrukowano w 1870 r., a przecież cezurą dla tej części jest rok 1880. Estreicher w każdym bowiem kolejnym tomie wprowadzał dopełnienia, a ponieważ dodawał je także po ukończeniu przez drukarza składu zecerskiego, to uzupełnienia znajdowały się na końcu tomów. Pod wpływem krytyki bibliograf zmienił postępowanie i zebrał pominięte opisy w tomach 6-7 pierwszej serii, a także dopełnił część pierwszą, wprowadziwszy nowe dane do części czwartej[54].

Druga część *Bibliografii polskiej* ma zasięg określony datami 1455-1889. Pierwsza z dat jest świadectwem pomyłki popełnionej przez Estreichera, który czas zatwierdzenia kazań Jakuba z Paradyża przez papieża uznał za rok publikacji. Błąd swój Estreicher poprawił w części trzeciej. Najstarszy więc druk ma datę 1474 i odnosi się do kalendarza. Górną granicę chronologii części drugiej stanowi rok 1889. Część ta została zaniechana, gdyż zastosowany w niej układ chronologiczny i zawarta dokumentacja była dublowaniem ukazującego się bieżącego spisu, jakim stał się publikowany od 1878 r. przez W. Wisłockiego „Przewodnik Bibliograficzny". Trzecia część jest bibliografią piśmiennictwa staropolskiego od 1474 po 1799 rok.

W pierwszej i czwartej części Estreicher zastosował opis rejestracyjny. W pierwszej z rzadka stosuje adnotacje. W czwartej adnotacji niemal się nie spotyka. Zasługą Estreichera jest, że uporządkował kolejność

---

[54] Orientację w publikowanych dopełnieniach umożliwiają zestawienia tabelaryczne. Zob. M. Dembowska: *Metoda Bibliografii polskiej Karola Estreichera.* Wyd. 2 rozsz. Warszawa 1970 lub Taż: *Indeks alfabetyczny Dodatków Bibliografii polskiej (cz. III stulecia XV-XVIII) Karola Estreichera.* Wyd. 2 sprawdzone i popraw. Warszawa 1950.

elementów opisu bibliograficznego. Zawsze rozpoczynał od nazwiska autora, a jeśli nie mógł go podać, wtedy na początku przytaczał tytuł. Zwracał uwagę na różne formy współautorstwa (redaktora, tłumacza, ilustratora), a także podawał nazwisko nakładcy, jeśli mógł go odczytać metodą autopsji lub ustalić na podstawie innych źródeł. Wskazywał adres wydawniczy (miejsce druku, nazwisko i/lub nazwę drukarni), dostarczał danych o postaci fizycznej dokumentu: formacie, liczbie tomów, ich objętości, występowaniu ilustracji, tablic, map.

W drugiej części zastosował opis ograniczony do elementów niezbędnych dla identyfikacji. Można je dopełnić danymi zapisanymi w częściach I, III i IV. W trzeciej części opis bibliograficzny uzupełniają liczne, obszerne adnotacje księgoznawcze, bibliofilskie, treściowe i zawartościowe.

Części I, III i IV o alfabetycznej kolejności opisów, mają układ krzyżowy, tj. w jednym porządku wskazane zostały hasła autorskie, tytułowe i przedmiotowe. Znaczy to, że w metodzie porządkowania zastosowano kryterium mechaniczne i rzeczowe (logiczne), a więc skrzyżowano zasady. Hasła przedmiotowe mają najczęściej postać odsyłaczy, zaznaczonych skrótem „Ob." czyli obacz (zobacz). W ten sposób Estreicher uniknął tworzenia indeksów do dzieła, którego nie był w stanie osobiście ukończyć, a nawet przewidzieć daty jego finalizacji. Zastosował alfabet łaciński, a więc nie ma w przyjętym przezeń porządku nosówek i głosek zapisywanych literami ze znakami diakrytycznymi. W jednym ciągu są słowa zaczynające się na s, ś, sz, podobnie jak z, ź, ż. Zachował jednak odrębność litery Ł, a także oddzielił V od W. Porządek haseł powstawał z alfabetycznego ułożenia nazw osobowych (kryptonimów, nazwisk, pseudonimów, od których odsyłał do postaci właściwych), haseł tworzonych z pierwszego rzeczownika dzieła anonimowego lub z innych powodów opisywanego poczynając od tytułu, oraz haseł przedmiotowych.

Ponieważ *Bibliografia polska* powstawała w czasach zaborów, Estreicher przyjął kryteria kwalifikacji dokumentów do bibliografii, które są nadal stosowane w rejestracji narodowej. Kryteria te obejmowały: autorstwo (autor Polak), język dokumentu (polski), miejsce wydania (ziemie polskie bez względu na datę odłączenia od Polski; owo kryterium pozwoliło na uwzględnienie druków wydanych na Pomorzu, Kresach Wschodnich, na Śląsku), tematykę polską (druki o Polsce i Polakach), przeznaczenie dla Polaków. Jako podstawa kwalifikacji wystarczyło zastosowanie jednego z wymienionych kryteriów. Nie wykluczano więc druków w językach obcych wydanych na ziemiach polskich ani druków Polaków wydanych w obcym języku na emigracji. Kryterium tematyczne pozwalało na ujęcie materiałów krajoznawczych, choćby autor, język, miejsce druku były obce. Wzorem Załuskiego Estreicher przyjął zatem szerokie znaczenie słowa „polonicum". Uznawał, że w owym szerokim znaczeniu mieści

się pojęcie „Słowiańszczyzny – pospólnej kolebki naszej". Od tak szerokiego ujęcia odstąpił dopiero w czwartej części dzieła.

Dążąc do kompletności rejestru, Estreicher przyjął szerokie kryterium wydawniczo- oraz piśmienniczo-formalne i rejestrował: druki zwarte (broszury, książki, albumy graficzne, nuty, atlasy kartograficzne),

Seria	Tomy	Zasięg chronologiczny	Układ opisów	Rodzaj opisu	Inne cechy serii
S. I	1-7 w tym: 6-7 uzupełnienia	XIX wiek 1800-1880 chronologię tej serii przekraczają tzw. tematy	alfabetyczny krzyżowy haseł autorskich, tytułowych i przedmiotowych	rejestracyjny pełny, rzadko adnotowany	rejestruje: druki zwarte, druki ulotne, nuty, mapy, albumy, tytuły czasopism, rozpisuje zawartość roczników niektórych czasopism; tematy: • spis katalogów księgarskich i wydawniczych od 1603 r. • autorka (spis nazwisk autorek i dat publikacji) • dramat. Dramatycy rejestr sztuk drukowanych i w ręko pisie • czasopisma • (alfabetyczny spis tytułów od 1661 r.) • Jocher Adam (indeks do dzieła) • Kraszewski, Mickiewicz, Słowacki
S. II	8-11	1455 właściwie 1474-1889	chronologiczny rok po roku	uproszczony: autor i/lub tytuł, miejsce, rok wydania	seria pomaga ustalić statystykę wydawniczą i rozwój produkcji wydawniczej
S. III	12-34 z. 1	XV-XIII w. 1474-1799 starodruki	alfabetyczny krzyżowy jak w S. I	rejestracyjny obszernie adnotowany, krytyczny	seria pomaga poznać rozwój kultury, genezę dzieł, losy edycji, recepcję
S. IV	I-IV	1880-1900 i uzupełnienia 1800-1880	alfabetyczny krzyżowy jak w S. I	rejestracyjny bez adnotacji	seria dopełnia dane z XIX stulecia
„mały" Estreicher	tom dodatkowy	XV-XVI w.	cz.1 chronologiczna cz. 2 alfabetyczna	rejestracyjny	tom powstał wcześniej niż *Bibliografia polska* jako spis do weryfikacji
[katalog]	tom dodatkowy	1871-1872	w obrębie roku alfabetyczny	rejestracyjny	Tom na wystawę w Wiedniu w 1873 r.
reedycja	t. 1-16 cd. w toku	XIX stulecie	alfabetyczny krzyżowy	rejestracyjny,	scala dane S. I i IV oraz uzupełnia, weryfikuje, lokalizuje

Rys. 25. Struktura *Bibliografii polskiej* Karola Estreichera

druki ulotne (nawet jednostronne karty, kalendarze, druki okolicznościowe, programy popisów szkolnych), tytuły wydawnictw ciągłych (czasopism. gazet, ilustrowanych magazynów, serii czyli kolekcji wydawniczych), tytuły utworów i fragmenty niesamoistne wydawniczo z czasopism i utworów, mowy publikowane wraz z innymi tekstami, odbitki i nadbitki tekstów, będące w luźnym obiegu kartki, rękopisy (w haśle „Dramat. Dramatycy"), a także druki, których cyklu wydawniczego nie dokończono.

Do *Bibliografii polskiej* odnosi się pojęcie bibliografii krytycznej. Oznacza ono nie tylko opis z autopsji, ale ponadto weryfikację danych. Jest to więc postawa, w której autopsja nie stanowi jedynej drogi dociekania prawdy o dokumencie, lecz ustalenia danych następują też w wyniku przeprowadzenia naukowych badań biograficznych, historycznych, filologicznych i księgoznawczych. Badania biograficzne służyły dociekaniu prawdziwości nazwiska autora publikacji. Badania filologiczne (zwłaszcza z zastosowaniem metody analizy słownictwa tekstu) pozwalały stwierdzić, czy dany autor rzeczywiście był twórcą tekstu budzącego wątpliwości, czy też został mu on mylnie przypisany. Badania historyczne umożliwiały poznanie okoliczności powstania publikacji. Badania księgoznawcze ustalały, czy dany druk opuścił wskazaną oficynę (a także, które profesjonalne firmy uczestniczyły w druku rycin, map) lub pomagały określić przebieg kolportażu. Estreicher okazał się wybitnym naukowym dokumentalistą, który tymi metodami weryfikował opisy bibliograficzne dokumentów.

Bibliografia polska pełniła funkcję centralnego katalogu druków, gdyż wskazywała za pomocą skrótów użytych w III części oraz krzyżyków w częściach I i III występowanie druku w Bibliotece Jagiellońskiej (+), Bibliotece Towarzystwa Naukowego Krakowskiego (+ +) lub w obu tych krakowskich księgozbiorach (+ + +). Przede wszystkim jednak *Bibliografia polska* dokumentowała obfitość polskiego piśmiennictwa i ogrom dorobku kulturalnego. Karol Estreicher zaznaczał na kartach poszczególnych tomów liczbę spisanych tytułów aż po tom 22. Wydany przez Stanisława Estreichera tom 23 takich danych statystycznych już nie przynosił.

W obrębie części pierwszej Estreicher umieścił również szczególne dokumentacje, które naruszały reguły jej porządku i przyjęte dla niej kryteria zasięgu. Te łamiące regułę opracowania nazywane są zestawieniami specjalnymi lub tematami. Należą do nich:

- wykaz katalogów wydawniczych od roku 1603, chociaż dolną granicą dla serii jest rok 1800;
- hasło „Autorka", po którym dodany został przypis, stanowiący indeks nazwisk wszystkich polskich kobiet od czasów najdawniejszych, ze wskazaniem daty publikacji dzieła;

- hasło „Czasopisma", które dało okazję do sporządzenia alfabetycznego rejestru tytułów polskiej prasy od 1661 roku;
- hasło „Dramat. Dramatycy", w którym wzorem F. Bentkowskiego Estreicher odnotował polskie dramaty oraz w odrębnym wykazie dramaty obce przełożone na język polski wystawione na scenie narodowej od początku jej istnienia. W tej liście uwzględnił także te utwory, które były dostępne wyłącznie w postaci rękopisu;
- hasło „Jocher Adam", w którym po opisie bibliograficznym umieścił sporządzony przez siebie indeks do jego dzieła.

Inne hasła zaliczane do zestawień specjalnych („Kraszewski", „Mickiewicz", „Słowacki") były w rzeczywistości poprawnie wykonanymi bibliografiami osobowymi i były zgodne z ogólną koncepcją *Bibliografii polskiej*.

10.11. Wybitni przedstawiciele nauk szczegółowych jako twórcy bibliografii specjalnych

Początki polskich bibliografii dziedzin i zagadnień sięgają XVIII wieku. Pionierami tego rodzaju opracowań byli Samuel Joachim Hoppius (1684-1754), autor bibliografii dziejów polskich i Dawid Braun (1664-1737), który także zestawił po łacinie bibliografię historyków polskich i pruskich, ograniczając spis do własnego księgozbioru. Tworzyli oni rejestry piśmiennictwa z zakresu prawa i historii. Spis bibliograficzny poświęcony politykom i historykom opracował też J. A. Załuski.

W pierwszej połowie XIX wieku sporządzano również bibliografie o ograniczonym zasięgu językowym, jak np. Karola Mecherzyńskiego *Historia języka łacińskiego w Polsce* (Kraków 1833), lub ograniczonym zakresie, jak Ludwika Hiacynta Gąsiorowskiego *Zbiór wiadomości do historii sztuki lekarskiej w Polsce* (4 t., Poznań 1838-1855). Tematem tym zajął się również Dowmont Giedroyć, który zestawił *Źródła bibliograficzne do dziejów medycyny w dawnej Polsce* (Warszawa 1911). Do listy przykładów bibliografii piśmiennictwa z wybranych dziedzin zaliczyć też należy Teofila Żebrawskiego *Bibliografię piśmiennictwa polskiego z działu matematyki i fizyki* (Kraków 1873), ogłoszoną w 400 rocznicę śmierci Mikołaja Kopernika, jak i Feliksa Kucharzewskiego *Bibliografię polską techniczno-przemysłową* (Warszawa 1894).

Na przełomie XIX i XX wieku zaczęły powstawać bibliografie dziedzin i zagadnień o pomnikowym często znaczeniu. Przypomnieć tu na-

leży Adolfa Suligowskiego (1848-1932), prawnika, działacza politycznego, fundatora bibliotek, którego dziełem była *Bibliografia prawnicza XIX i XX wieku* (Warszawa 1911).

Do najważniejszych dzieł przełomu XIX i XX wieku należy Ludwika Finkla *Bibliografia historii polskiej* (wyd. 1, Lwów-Kraków 1891-1914). Dzieło firmowane i sfinalizowane przez Finkla powstawało w czasach intensyfikacji rożnych prac bibliograficznych: w roku 1878 zaczął się ukazywać „Przewodnik Bibliograficzny" W. Wisłockiego, od 1870 r. K. Estreicher publikował retrospektywną *Bibliografię polską*, powstała też *Bibliografia powstania styczniowego.* W 1880 r. odbył się I Zjazd Historyków Polskich. W gronie Koła Historycznego, skupiającego studentów Uniwersytetu Lwowskiego, powzięto myśl ułożenia bibliografii z dziedziny historii Polski. Z zespołem współpracował historyk Henryk Sawczyński, pomagał badacz czasów Sobieskiego Franciszek Ksawery Kluczycki, popierał projekt bibliografii założyciel naukowego „Kwartalnika Historycznego" Ksawery Liske. On też podjął się funkcji opiekuna studenckiego Koła.

Ludwik Finkel (1858-1930) uzyskał w 1886 r. stopień doktora habilitowanego w Uniwersytecie Lwowskim i zainteresował się mocniej pracą bibliograficzną realizowaną zespołowo. W 1888 r. zwrócił się do Akademii Umiejętności o pomoc materialną i 25 listopada 1888 r. przedstawił plan bibliografii, którą dalej tworzono zbiorowo, nie tylko siłami studentów, ale również z udziałem profesorów lwowskiej uczelni: Władysława Abrahama, Oswalda Balzera, Jana Bołoza Antoniewicza, Władysława Łozińskiego, Szymona Askenazego i Gustawa Manteuffla. *Bibliografia historii polskiej* w koncepcji Finkla dokumentowała dzieje narodowe od początku do roku 1815 z uwzględnieniem historii europejskiej. Opracowania tych dziejów sięgały pierwotnie roku 1900, a następnie pierwszej dekady XX wieku.

Dzieło Finkla ponownie przejrzał, uzupełnił oraz wznowił Karol Maleczyński (wyd. 2, Lwów 1937). Po II wojnie światowej ukazało się ono jeszcze jako wydanie fotooffsetowe (Warszawa 1957). Ze względu na ograniczenie dokumentacji historii narodowej datą 1815 r., konieczne były dalsze prace poświęcone późniejszym wydarzeniom. W 1911 r. rozpoczął prace bibliograficzne uczestnik zbrojnego ruchu niepodległościowego, generał Janusz Tadeusz Gąsiorowski i w 1923 r. ogłosił *Bibliografię druków dotyczących powstania styczniowego.* Właściwie bibliografia historii Polski XIX wieku, a więc – jak to wówczas określano – kontynuacja bibliografii Finkla stała się zadaniem realizowanym dopiero po II wojnie światowej.

Podobnie jak historia narodowa, również i polska twórczość literacka zajmowała uwagę wielu wybitnych naukowców, takich jak Aleksander Brückner, Ignacy Chrzanowski, Piotr Chmielowski, Bronisław Chle-

bowski, Henryk Galle, Stanisław Tarnowski. Jednak ich prace nie zawierały spisów bibliograficznych, które wspomagałyby systematyczną pracę badawczą i poznawczą.

W owym okresie powstały jednak bibliografie, które nadal mają niezmienną wartość dokumentacyjną, jak np. Edmunda Kołodziejczyka (1886-1915) *Bibliografia słowianoznawstwa polskiego* (Kraków 1911). Kołodziejczyk był założycielem Towarzystwa Słowianoznawstwa w Krakowie. W swej bibliografii zarejestrował publikacje z lat 1800-1908. Ogłosił też tak nowatorskie prace, jak *Goethe w Polsce. Rzecz literacko-bibliograficzna* (1913) oraz *Bibliografię prac o Kaszubach* („Ziemia" 1912 nr 22).

Twórcą koncepcji całościowego ujęcia historii literatury i jej uwarunkowań był Gabriel Korbut (1862-1936). Opracował on dzieło pomyślane jako warsztat dla badających i studiujących *Literatura polska od początków do powstania styczniowego* (3 t., Warszawa 1917-1921). Systematycznie gromadząc dokumentację, najpierw opublikował *Dopełnienia* z wykazem prac ogłoszonych do początku 1933 r. (Warszawa 1933), a następnie wydał *Literaturę polską od początków do wojny światowej* (4 t., Warszawa 1939). Korbut był zwolennikiem metody filologicznej w nauce, tj. uważał, że należy zajmować się głównie tekstem literackim, a biografią pisarza tylko o tyle, o ile jest ona niezbędna do zrozumienia dzieła. Chciał ponadto przedstawienia literatury na tle dziejów szkolnictwa, instytucji oświatowych, literackich, naukowych oraz czasopiśmiennictwa. Odczuwał potrzebę badania prądów, rodzajów i gatunków literackich. Był zdania, że przedmiotem historii literatury winny być dzieje zamkniętych okresów, a więc tylko pisarzy zmarłych.

Dzieło Korbuta, choć ważne i jedyne na owym etapie działalności bibliograficznej, okazało się trudne w użytkowaniu. Autor zastosował bowiem układ chronologiczno-systematyczny i przyjął własną koncepcję periodyzacji. Nie odbiega ona zbytnio od dziś stosowanej, ale też nie jest całkowicie aktualna. Zastosowanie haseł rzeczowych i osobowych należało do tradycji bibliograficznej. Najdalej w przeszłość bibliograficzną sięgając, miały one genezę w starożytnych „pinakes"[55], średniowiecznych dziełach typu „de viris illustribus"[56]. W polskiej tradycji koncepcję słownika biobibliograficznego poprzedziły takie opracowania, jak Szymona Starowolskiego *Scriptorum Polonicorum Hecatontas seu centum illustrium Poloniae scrpitorum elogia et vitae* (wyd. 1, Frankfurt 1625,

[55] Zob. S. Vrtel-Wierczyński: *Bibliografia, jej istota, przedmiot i początki.* Lwów 1923, s. 74-124.
[56] Tamże.

wyd. 2, Wenecja 1627)[57], J. A. Załuskiego *Bibliotheca poetarum Polonorum* (wydane przez Michała Abrahama Trotza, następnie przez Józefa Aleksandra Jabłonowskiego, a dopiero w 1754 przez autora)[58] oraz F. Bentkowskiego *Historia literatury polskiej w spisie dzieł drukiem ogłoszonych* (Wilno 1814). Ich elementami były więc biografie, bibliografia osobowa i omówienie dziejów oświaty. Koncepcja przyjęta przez Korbuta rozwijała tę tradycję, a choć nowatorska, później poddana została modyfikacji i uzupełnieniu przez zespoły publikujące po II wojnie światowej *Bibliografię literatury polskiej „Nowy Korbut"*[59].

Do wybitnych bibliografów – polonistów dwudziestolecia międzywojennego i nowszej doby należał Piotr Grzegorczyk (1894-1968). Został on zaangażowany przez wydawcę i redaktora czasopisma „Ruch Literacki" (Warszawa 1926-), Bronisława Gubrynowicza, do pracy nad bieżącą „Bibliografią literatury polskiej", ukazującą zawartość czasopism. Grzegorczyk zbierał informacje biograficzne o zmarłych pisarzach.

Do rozwoju narodowej bibliografii bibliografii przyczynił się historyk literatury Wiktor Hahn (1871-1959). Habilitował się on dwukrotnie w uczelni lwowskiej: najpierw z dziedziny historii literatury (1907), a następnie z bibliografii i bibliotekoznawstwa (1918). W niepodległej Polsce był profesorem Katolickiego Uniwersytetu w Lublinie, a po 1945 r. wykładał w Uniwersytecie Warszawskim. Ogłosił ponad 1000 prac z dziedziny literatury, filologii klasycznej oraz bibliografii. Jego najcenniejszym dziełem dokumentacyjnym jest *Bibliografia bibliografij polskich* (wyd. 1, Lwów 1921, wyd. 2, Wrocław 1956, wyd. 3, tamże 1966), która po uzupełnieniu przez H. Sawoniaka stanowi jedno z dzieł polskiego podstawowego zasobu bibliografii bibliografii[60].

Wielkie zasługi dla kształtowania polskiej tradycji bibliograficznej miał Ludwik Bernacki (1882-1939), historyk literatury, teatru oraz edytor. Jako bibliotekarz i w latach 1917-1939 dyrektor Biblioteki Zakładu Narodowego im. Ossolińskich, Bernacki propagował myśl założenia Biblioteki Narodowej. W sprawie tej w 1918 r. opublikował memoriał na

---

[57] Zob. S. Starowolski: *Setnik pisarzów polskich albo pochwały i żywoty stu najznakomitszych pisarzów polskich.* Przeł. i komentarzem opatrzył J. Starnawski. Wstęp F. Bielak i J. Starnawski. Kraków 1970.

[58] Została dodana do *Ksiąg wszytkich* Wergiliusza Marona pod kryptonimem IZRKOW w edycji Krzysztofa Bogumiła Nicolaia (Warszawa 1754).

[59] Sprawie rozwoju bibliografii literatury polskiej poświęcona została obszerna monografia. Zob. J. Czachowska: *Rozwój bibliografii literackiej w Polsce.* Wrocław 1979. Metodyce „Nowego Korbuta" poświęca też m.in. uwagę J. Starnawski: *Warsztat bibliograficzny historyka literatury polskiej. (Na tle dyscyplin pokrewnych).* Warszawa 1982, s. 147-158.

[60] Dzieło to ukazało się pod zmienionym tytułem: W. Hahn: *Bibliografia bibliografii polskich* 1951-1960. Uzup. H. Sawoniak. Wyd. 3. Wrocław 1966.

łamach czasopisma „Exlibris". Był ekspertem w Polskiej Komisji Rewindykacyjnej w Moskwie, zmierzającej do odzyskania dóbr kulturalnych zagarniętych przez carat. W czasie kolokwium habilitacyjnego 8 lutego 1919 r. wygłosił w Uniwersytecie Jagiellońskim referat poświęcony zadaniom bibliografii. Zwracał szczególną uwagę na potrzebę rejestracji zawartości czasopism. Jego wybitnym osiągnięciem było opracowanie klasycznej polskiej monografii bibliograficznej *Pierwsza książka polska* (Lwów 1918, reprint 1979). Dzieło to jest przykładem monografii referującej historię edytorskich oraz ideologicznych przeobrażeń wielokrotnie wznawianych wyborów tekstów religijnych. Bernacki analizował zmienny dobór tekstów oraz grafiki w stu kolejnych edycjach dzieła *Hortulus animae,* które do narodowej kultury wprowadził Biernat z Lublina jako *Raj duszny.*

Metodę badań bibliograficzno-typograficznych stosował też Kazimierz Piekarski (1893-1944). Interesował się inkunabulistyką i starymi drukami. Z okazji Zjazdu im. J. Kochanowskiego (1930) przygotował *Bibliografię dzieł Jana Kochanowskiego, wiek XVI i XVII* (wyd. 2, Kraków 1934). Uważa się nawet, że rozwinął metodę badań bibliograficznych. Stała się wzorem dla badaczy starych druków. Dla Piekarskiego rejestracja materiału bibliograficznego miała umożliwić ustalenie chronologii wydań oraz odrębnych cech każdej z edycji w dziejach produkcji drukarskiej i wydawniczej. Problematykę teoretyczną, wynikającą z badań księgoznawczych i bibliograficznych przedstawił w referacie „Książka w Polsce XV i XVI wieku"[61].

Bibliografia bibliografii w wersji bieżącej zaczęła się ukazywać tuż po I wojnie światowej dzięki pracom W. T. Wisłockiego, który na łamach czasopism „Exlibris" oraz w postaci samoistnych druków opublikował trzy kolejne zestawienia o wspólnym tytule *Bibliografia bibliofilstwa i bibliografii polskiej za lata 1914-1918* (odb. Lwów 1918), *1918-1919* (odb. Lwów 1920) oraz *za rok 1920* (odb. Lwów 1922), a następnie wydał w postaci druku zwartego spis za lata 1921-1922 (Kraków 1924). Po tej pierwszej fazie nastąpiła przerwa, obejmująca lata 1923-1927.

Od 1928 do 1938 r. tego rodzaju bieżąca bibliografia ukazywała się jako dodatek do wydawanego nakładem Związku Bibliotekarzy Polskich czasopisma „Przegląd Biblioteczny" pod zmienionym tytułem „Bibliografia Bibliografii, Bibliotekarstwa i Bibliofilstwa za rok..." redagował najpierw W. T. Wisłocki, a od 1931 r. czyniła to Maria Friedbergowa. Z powodu przypadającego na ten czas kryzysu ekonomicznego, w 1931 r. zrezygnowano z częstotliwości kwartalnej i zaczęto publikować

[61] J. I. Kraszewski: *Bibliografia druków wileńskich* [...] W: *Wilno od początków jego do roku 1750.* Wilno 1842 t. 4., s. 315-365.

rocznik. W obu fazach tego spisu przyjął się układ klasowy. W dziedzinie bibliografii rejestrowano bibliografię dziedzin i zagadnień, osobową bibliografię poszczególnych autorów, bibliografię przekładów, bibliografię regionalną oraz katalogi księgarskie i wydawnicze. W innych działach ówczesnej struktury księgoznawstwa uwzględniano również tytuły bibliografii obok piśmiennictwa bibliologicznego. Początkowo z przyczyn finansowych nie tworzono indeksów. W latach trzydziestych przebudowano strukturę rejestru, co świadczyło o nowym ujęciu problematyki dziedziny. Oddzielono więc dział bibliografii od bibliotekarstwa, księgoznawstwa oraz bibliofilstwa. Zaczęto tworzyć indeks krzyżowy, w którym w jednym ciągu występowały hasła autorskie, geograficzne, dziedzin i zagadnień, rozwiązywano kryptonimy i pseudonimy.

Spisy o charakterze regionalnym pojawiły się w Europie na przełomie XVI i XVII wieku. Według T. Bestermana, pierwsze tego rodzaju opracowanie *De antiquitate urbis Patavii et claris civis civibus patavinis* opublikował Bernardo Scardeoni w roku 1558 w Wenecji.

Pierwsze prace bibliograficzne o charakterze regionalnym na ziemiach polskich powstawały już pod koniec XVIII wieku. Przyczyną tak wczesnej regionalizacji spisów była odrębność sytuacji politycznej niektórych regionów. Na Śląsku teoretyczną koncepcję doboru autorów do słownika tego regionu po raz pierwszy wyraził Martin Opitz (1597-1639), historiograf króla polskiego Władysława IV, a pierwszym leksykonem tego rodzaju był Karla Konrada Streita *Alphabetischer Verzeichniß aller im Jahr 1774 in Schlesien lebender Schriftsteller*. Zainteresowanie bibliografią regionalną kwitło zwłaszcza około połowy XIX wieku. Powstała wówczas J. I. Kraszewskiego *Bibliografia druków wileńskich*, wydana w 1842 roku[62]. W ciągu XIX stulecia Śląsk, a także Wielkie Księstwo Poznańskie i Pomorze, miały już znaczny dorobek w zakresie bibliografii regionalnej. Np. do mazurskiej retrospektywnej bibliografii regionalnej zaliczyć można odnoszącą się do zawartości czasopisma pracę Ernsta Machholza *Masuren im „Evangelischen Gemeindeblatt". Ein Beitrag zur Altpreussischen Bibliographie für die Zeit vom 1 Oktober 1845 bis zum 31 Dezember 1907*[63]. Ponieważ w różnych częściach Europy największe zainteresowanie bibliografią regionalną wystąpiło na terenach pogranicznych, można sądzić, że czynnikiem sprzyjającym dokumentowaniu życia

[62] J. I. Kraszewski: *Bibliografia druków wileńskich* [...] W: *Wilno od początków jego do roku 1750.* Wilno 1842 t. 4., s. 315-365.

[63] Praca ukazała się w 1909 r. w czasopiśmie „Mitteilungen der Literarischen Gesellschaft Masovia" Jg. 14 s. 152-193.

regionów było występujące u lokalnej społeczności poczucie odrębności i zarazem zagrożenia ze strony dominujących sąsiadów[64].

Zainteresowanie regionalizmem w polskiej kulturze miało też inne uwarunkowania. Na potrzebę nauki dziejów narodowych za pośrednictwem pieśni zwracali uwagę Julian Ursyn Niemcewicz i Hugo Kołłątaj. Regionalizm i folklor regionów stanowiły podstawę myślenia o cechach kultur narodowych, czego echa widoczne były w filozofii dziejów Georga Wilhelma Hegla, ale też w rozwoju literatur narodowych okresu Romantyzmu oraz w rozwoju dyscyplin takich jak folklorystyka i etnografia. Około 1908 r. i następnie po odzyskaniu przez Polskę niepodległości, gdy pozaborowe zaszłości w administracyjnym funkcjonowaniu i ustroju państwa trudne były do przełamania, rozwinęła się mocniej w publicystyce idea pracy oświatowej w regionach, m.in. widoczna w niektórych tekstach Stefana Żeromskiego (np. *Uciekła mi przepióreczka*), ale przede wszystkim stosowana w pracy różnych organizacji, m.in. Polskiego Towarzystwa Krajoznawczego. Myśl o bibliografii regionalnej miała więc wielorakie motywacje.

Dla prac regionalnych Jan Muszkowski w 1917 r. używał nazwy „bibliografia dzielnicowa". Termin „bibliografia regionalna" zawdzięczamy A. Łysakowskiemu, który użył go w tytule artykułu *Bibliografia regionalna w I półroczu 1928 roku*[65]. Łysakowski uznał, że zadaniem bibliografii regionalnej jest rejestracja druków ukazujących się na danym terenie oraz notowanie objawów kultury regionalnej. Jednak po rozpoczęciu publikacji „Urzędowego Wykazu Druków Polskich i Polski Dotyczących Wydawanych w Rzeczypospolitej Polskiej" zaczął zastanawiać się nad ówczesną potrzebą bibliografii podmiotowej i uznał jedynie zasadność ujęcia przedmiotowego[66]. Definicję pojęcia „bibliografia regionalna" podał Stefan Burhardt w 1936 roku. „Przez bibliografię regionalną – pisał Burhardt – rozumiem bibliografię jakiegokolwiek bądź regionu, nie stanowiącego niepodległego państwa lub grupy państw. Bibliografia regionalna grupuje pozycje odnoszące się treściowo do danej dzielnicy historycznej, dzielnicy etnicznej, jednostki administracyjnej, miejscowości, instytucji lokalnej, zabytku itp.[...]"[67].

---

[64] A. Żbikowska-Migoń: *Narodowe i regionalne serwisy bibliograficzne. Materiały z ogólnopolskiej konferencji nt. „Automatyzacja serwisów bibliograficznych. Bibliografie regionalne, bibliografia narodowa. Stan prac i zamierzenia", Warszawa 2-4 grudnia 1998 r.* Warszawa 1999, s. 13.

[65] „Źródła Mocy" 1928 nr 4, s. 118-125.

[66] Zob. *Pamiętnik Drugiego Zjazdu Bibliotekarzy Polskich w Poznaniu.* Kraków 1929, s. 116.

[67] S. Burhardt: *Bibliografia regionalna.* W: *IV Zjazd Bibliotekarzy Polskich w Warszawie, 31 maja - 2 czerwca 1936 roku. Referaty.* Warszawa 1936, s. 285-295.

Do sprawy definicji i prac nad bibliografią regionalną wrócono po II wojnie światowej. Zasadniczą rolę odegrały wypowiedzi Marii Dembowskiej[68].

Myśl teoretyczna współczesności nie rodzi się w oderwaniu od doświadczeń pokoleń poprzednich i zmierza do stałego doskonalenia metod opracowania źródeł informacji, wspomagających rozwój kultury.

10.12. Prace bibliograficzne bibliotek PAN i innych bibliotek naukowych

Bibliografie dziedzin i zagadnień przygotowywane są najczęściej w pracowniach bądź bibliotekach instytutów naukowych Polskiej Akademii Nauk. Taka forma aktywności naukowej należy do statutowych zadań instytutów PAN, toteż dzięki tym placówkom powstaje podstawowy zasób polskich bibliografii specjalnych.

Charakterystyczną cechą PAN jest rozbudowana struktura organizacyjna. Biblioteki PAN tworzą sieć biblioteczną, której pierwszą grupę stanowią samodzielne biblioteki ogólne, takie jak Biblioteka Zakładu Narodowego im. Ossolińskich PAN we Wrocławiu, Biblioteka Gdańska PAN, Biblioteka Kórnicka PAN, Biblioteka PAN w Warszawie. Drugą grupę tworzą liczne biblioteki specjalne, powołane w instytutach, zakładach i pracowniach. Łącznie sieć bibliotek PAN liczy ponad 100 bibliotek naukowych. Biblioteki i pracownie bibliograficzne instytutów wydają wiele powstających w Polsce bibliografii dziedzin i zagadnień. Przegląd tego rodzaju inicjatyw bibliograficznych daje wyobrażenie o stanie polskich bibliografii treściowych.

Założona w 1953 r. i działająca samodzielnie od 1958 r. Biblioteka PAN w Warszawie stanowi warsztat dla bibliografii umożliwiającej śledzenie rozwoju polskiej refleksji naukoznawczej. Powojenne ujęcia bibliografii naukoznawstwa dostarczają danych z kilkuletnich okresów. Najpierw wykonana została „Polska Bibliografia Naukoznawstwa i Ruchu Naukowego" (1963-1964, druk 1966-1968), następnie „Polska Bibliografia Naukoznawstwa" za lata 1965/1967-1968/1970 (druk 1973) oraz „Polska Bibliografia Naukoznawstwa i Technoznawstwa" za okres 1971/1973-1986/1988 (druk 1975-1992). Pierwotnie bibliografia ta ogarniała sprawy wiedzy o życiu naukowym, organizacji i działalności pla-

[68] M. Dembowska: *Terminologia bibliograficzna*. „Biuletyn Instytutu Bibliograficznego" 1954 nr 5, s. 163.

cówek naukowych, dokumentowała odbywane zjazdy i konferencje naukowe, uwzględniała informacje o programach kształcenia pracowników nauki, a także umożliwiała pełny przegląd dyscyplin naukowych i prawnych podstaw funkcjonowania nauki. Nie pomijano przy tym publicystyki, której bliskie były ogólne problemy nauki. Druga faza, którą uwydatniono zmianą tytułu, oznaczała już traktowanie naukoznawstwa jako wyspecjalizowanej dziedziny, zajmującej się metanaukową refleksją, w której mieściły się zagadnienia teorii i filozofii nauki, organizacja i działalność naukowa, a także historia nauki i techniki. Ponadto tworzono dokumentację biograficzną (w tym biografie, autobiografie, biobibliografie, materiały i przyczynki biograficzne). Bibliografia owa była jednak spisem zestawianym wyłącznie na podstawie materiałów z „Przewodnika Bibliograficznego" i BZCz. Rozpoczynając publikację trzeciej wersji bibliografii naukoznawczej, M. Dembowska przedstawiła zmianę metody opracowania i układu tomów. Naukę zaczęto postrzegać jako system wiedzy oraz jako działalność indywidualną i zespołową. Pierwszy typ spojrzenia na naukę pozwalał na wyodrębnienie spraw ogólnych, czyli teorii, historii i organizacji, a także polityki i ekonomiki nauki. Drugi pozwalał na rejestrację zindywidualizowanych informacji o pracownikach nauki oraz instytucjach. W tomie materiałów z lat 1971-1973 zrezygnowano z materiałów z zakresu historii nauki, ponieważ w czasopiśmie „Kwartalnik Historii Nauki i Techniki" publikowana była „Bibliografia Bieżąca Historii Nauki i Techniki". Zamieszczano natomiast opisy publikacji na temat ogólnych zagadnień naukoznawstwa i technoznawstwa, nauki oraz techniki. Do tomu 11 gromadzono opisy bibliograficzne za lata 1989-1994; przygotowuje się dokumentację kolejnego okresu[69]. Dodać też trzeba, że Jan Kozłowski, reprezentujący Komitet Badań Naukowych w Warszawie, ogłosił *Bibliografię polityki naukowej i technicznej w Polsce (1992-1994)* (Warszawa 1995).

Długą tradycję ma w Polsce działalność bibliograficzna służąca upowszechnianiu informacji z dziedziny prawa. Po przygotowanej przez Adolfa Suligowskiego *Bibliografii prawniczej polskiej XIX i XX wieku* (Warszawa 1911), powstały w opracowaniu Romana Longchamps de Berier tomy *Polska bibliografia prawnicza 1911-1912* (Lwów 1916) i Stanisława Łozy *Hoesicka Bibliografia prawnicza polska* za lata 1918-1928 (Warszawa 1930). W latach 1930-1937 kolejne spisy, sporządzane przez Artura Millera, wydawał F. Hoesick.

---

[69] B. Sordylowa: *Z problematyki bibliotek i informacji naukowej.* Warszawa 1997, s. 134; M. Banacka: *25 lat Polskiej Bibliografii Naukoznawstwa.* „Przegląd Biblioteczny" 1998 nr. 2/3, s. 207-217; H. Kozicka-Boguniowska: *Biblioteka Polskiej Akademii Nauk w Warszawie w 1996 r.* „Przegląd Biblioteczny" 1998 nr 1, s. 106; Taż: *Biblioteka Polskiej Akademii Nauk w Warszawie w 1997 r.* „Przegląd Biblioteczny" 1998 nr 2/3, s. 223-230.

Do prac nad bibliografią historyczno-prawną jeszcze przed II wojną światową przystąpił Karol Koranyi. W latach 1938-1939 usiłował on ogłosić zaplanowaną na trzy tomy *Bibliografię historyczno-prawną* za lata 1926-1936, lecz ukazały się tylko dwa tomy. Po wojnie wraz z żoną Jadwigą opublikował spis w dwu tomach *Bibliografia historyczno-prawna za lata 1937-1947* (Toruń 1953-1959).

K. Koranyi przyczynił się też do utworzenia w PAN Instytutu Nauk Prawnych. Od 1962 r. powstawała tu „Polska Bibliografia Prawnicza", scalająca dokumentację z lat 1944-1959. „Polska Bibliografia Prawnicza" ukazuje się bardzo systematycznie, zachowując aktualność. Bibliografia ta ma układ systematyczny, posiada dwa indeksy: autorów prac publikowanych w Polsce oraz autorów prac obcych recenzowanych w Polsce. Jej adresatem są osoby poszukujące informacji o naukowych publikacjach prawniczych, nowościach legislacyjnych i orzeczniczych. Poza pracami naukowymi rejestruje się w niej ogłaszane w dzienniku „Rzeczpospolita" materiały dodatku „Prawo co dnia". Tylko selektywnie uwzględnia się dydaktykę i popularyzację prawa, informatory oraz poradniki. Dziedzina prawa w ujęciu bibliografii zachowuje związki z historią powszechną, historią doktryn politycznych, stosunków międzynarodowych oraz nauk pomocniczych prawa karnego, do których należą: kryminologia, kryminalistyka, medycyna sądowa, psychologia i psychiatria sądowa. „Polska Bibliografia Prawnicza" uzyskuje drukowaną oraz elektroniczną formę upowszechniania. Przygotowuje się retrospektywny przegląd, sięgający wstecz do roku 1918.

Spisy nowości z dziedziny prawa ogłaszane są przez czasopismo „Państwo i Prawo", w którym rocznie odnotowuje się około 2400 pozycji piśmienniczych. Jako odrębne serwisy na łamach tego czasopisma ukazują się „Bibliografia historyczno-prawna za rok..." i „Bibliografia zawartości zagranicznych czasopism policyjnych". W Gdańsku natomiast w oficynie Lex powstaje ważny dla wszystkich szukających wykazu aktualnie obowiązujących aktów normatywnych spis z dziedziny prawa, który zwyczajowo wychodzi pod tytułem „Skorowidz obowiązujących przepisów prawnych [...]".

Dziedzina literaturoznawstwa ma w Polsce rozbudowany i logicznie uporządkowany zbiór bibliografii. Niemały w tym udział miały inicjatywy indywidualnych badaczy. Orientację w źródłach bibliograficznych umożliwia filologom kilka omówień o funkcji bibliografii bibliografii i podręcznika teorii bibliografii, bądź typu „guide to reference books", gdyż tworzone opracowania znacznie przekraczają metodyczne ramy historii bibliografii oraz przewodnika bibliograficznego. Nie tylko informują one o tytułach bibliografii, lecz także wskazują podstawowe synte-

zy historycznoliterackie, encyklopedie, słowniki biograficzne i terminologiczne, mówią o specjalizacji muzeów literackich oraz charakteryzują zasoby bibliotek.

Wzór podręcznikowego i dokumentacyjnego ujęcia informacji niezbędnych poloniście opracował Jerzy Starnawski, profesor Uniwersytetu Łódzkiego, autor trzech kolejnych edycji dzieła, z których ostatnie ukazało się jako *Warsztat bibliograficzny historyka literatury polskiej* (*Na tle dyscyplin pokrewnych*) (Warszawa 1982). Przeglądem ważniejszych bibliografii obcych i polskich odnoszących się do literatur starożytnych i nowożytnych jest J. Starnawskiego *Warsztat bibliograficzny historyka literatur obcych* (Warszawa 1988). Do tej grupy opracowań należy dodać Jadwigi Czachowskiej i Romana Lotha *Przewodnik polonisty. Bibliografie, biblioteki, muzea literackie* (wyd. 3, Warszawa 1989).

Autorzy bibliografii literaturoznawstwa, a także sięgający po bibliografię tej dziedziny, muszą pamiętać o tym, że zarówno w przeszłości, jak i współcześnie zmienia się rozumienie pojęcia „literatura". Niegdyś identyfikowano je z ogółem piśmiennictwa (czego dowodem F. Bentkowskiego *Historia literatury*), lecz i dziś rozszerza się pole zainteresowań, mówiąc o paraliteraturze. Mówi się też o literaturze na wiele sposobów: tworząc zbiór utworów uznanych w danej epoce za literackie i wyliczając ich tytuły; ponadto przedstawia literaturę, ukazując historię prądów literackich, cech charakterystycznych dla poszczególnych epok, preferowane rodzaje i gatunki literackich. Zwraca się uwagę na kanony literatury poczytnej, stereotypy literackie, tematy i wątki, obiegi literackie, odbiorcę wirtualnego i empirycznego oraz poziomy odbioru i recepcję. W strukturze dziedziny uwzględnia się metodologię dyscypliny (i jej związki z filozofią, psychologią, socjologią, historią kultury i oświaty); historię literatury, teorię i krytykę literacką; językoznawstwo, nauki pomocnicze, tekstologię i edytorstwo; związki literatury z teatrologią, filmoznawstwem, czy teorią komunikacji społecznej.

Literaturoznawstwo wymaga tworzenia bibliografii retrospektywnych, ujmujących całość spraw dyscypliny w jej historycznej zmienności, słowników biobibliograficznych referujących dane o pisarzach, osobowych bibliografii podmiotowo-przedmiotowych poszczególnych pisarzy, bibliografii wybranych gatunków literackich, bibliografii literackiej zawartości czasopism, bibliografii literatury dla dzieci, bibliografii przekładów literatury na języki obce, a także innych rodzajów bibliografii, wspomagających poznanie kultury literackiej, badanie literatury oraz języka narodowego[70].

---

[70] Niektóre z tych kategorii, nie omówione w tym miejscu – zob. J. Starnawski: *Warsztat bibliograficzny historyka literatury polskiej.* Wyd. 3. Warszawa 1982.

Instytut Badań Literackich PAN w Warszawie jest organizatorem warsztatu teoretycznego dla znawców literatury, ale prace bibliograficzne z dziedziny literaturoznawstwa podejmowane są w różnych ośrodkach, gdyż badaniom literatury towarzyszyć musi odpowiedni warsztat pomocniczy.

Nawiązując do dzieła G. Korbuta, po II wojnie światowej z inspiracji Kazimierza Budzyka podjęto zespołowy wysiłek opracowania retrospektywnej *Bibliografii literatury polskiej „Nowy Korbut"* (druk zapoczątkowano w 1958 r.). Dzieło to uzyskało chronologię podmiotową od początków piśmiennictwa do roku 1918. W obrębie całości zastosowano podział na części poświęcone kolejnym okresom literackim, przy czym w częściach tych tworzono trzy typy haseł:

- ogólne (wykazujące opisy prac charakteryzujących polityczne, kulturowe, oświatowe, międzynarodowe i polskie uwarunkowania rozwoju piśmiennictwa oraz literatury);
- rzeczowe (gromadzące opisy publikacji o instytucjach, grupach literackich i prądach literackich danego okresu literackiego);
- osobowe (czyli informujące o biografii, twórczości oryginalnej, redakcyjnej, edytorskiej, publicystycznej i rękopiśmiennej oraz publikacjach na temat pisarza i jego twórczości).

Zaplanowane tomy opracowano z udziałem licznych środowisk naukowych pod kierunkiem znawców poszczególnych epok literackich. Części dzieła ukazywały się w dużej rozciągłości czasowej, toteż sięgając po tom „Nowego Korbuta", należy zwracać uwagę na datę ostatnich zarejestrowanych w nim wydań dzieł pisarza oraz na datę ostatnich opracowań na ten temat. Są bowiem w „Nowym Korbucie" tomy wydane niedawno i takie, których dokumentacja wymaga uzupełnienia za pomocą bibliografii bieżącej.

Niektóre tomy z planowanego cyklu jeszcze nie powstały. Dotyczy to bibliografii osobowych: A. Mickiewicza, J. Słowackiego, E. Orzeszkowej, S. Wyspiańskiego i S. Żeromskiego. Tę lukę dokumentacyjną wypełniają inne opracowania towarzyszące, które bądź wydano z wyprzedzeniem publikacji „Nowego Korbuta", jak dzieło *Adam Mickiewicz. Zarys bibliograficzny*, opracowane przez Irminę Śliwińską, Wandę Roszkowską i Stanisława Stupkiewicza (Warszawa 1955), bądź też mogą być zastąpione bibliografią ogłoszoną wraz z krytycznym wydaniem *Dzieł*, jak w przypadku edycji twórczości Henryka Sienkiewicza, opracowanej przez Juliana Krzyżanowskiego (t. 58-59, Warszawa 1953).

Bibliografia literatury polskiej „Nowy Korbut" stanowi swoisty typ serii, w luźny tylko sposób był kontynuowany w kolejnych pracach, do których należą:

- *Słownik współczesnych pisarzy polskich* pod redakcją Ewy Korzeniewskiej (4 t., Warszawa 1963-1966), dostarczający informacji o in-

stytucjach, grupach literackich i pisarzach debiutujących w latach 1918-1950;

- *Słownik pisarzy polskich. Seria II* pod redakcją J. Czachowskiej (3 t., Warszawa 1977-1980), zasięgiem autorskim obejmujący pisarzy debiutujących w latach 1951-1965.

Dzieła te powstawały pod presją cenzury, która uniemożliwiła informowanie o pisarzach emigracyjnych, toteż konieczne stało się zgromadzenie materiałów o twórcach stale lub okresowo publikujących za granicą. Uzupełnieniem zasobu bibliografii retrospektywnych są więc kolejne dzieła:

- *Literatura polska i teatr w latach II wojny światowej* – bibliografia podmiotowa opracowana przez J. Czachowską, Marię Krystynę Maciejewską i Teresę Tyszkiewicz (3 t., Warszawa 1983-1986) z uwzględnieniem twórczości wydanej na emigracji i w kraju, a także twórczości rozpowszechnianej w inny sposób (na scenach teatralnych, pieśni śpiewanych w obozach i w partyzantce);
- Alicji Szałagan *Polska literatura i kultura literacka w latach II wojny światowej* (Warszawa 1992), która – będąc bibliografią przedmiotową – dostarcza informacji o publikacjach z lat 1945-1985);
- powstały pod redakcją J. Czachowskiej i A. Szałagan słownik biobibliograficzny *Współcześni polscy pisarze i badacze literatury* (t. 1-, Warszawa 1994-), który dostarcza informacji o pisarzach debiutujących w latach 1965-1985 oraz uwzględnia pisarzy pominiętych we wcześniej opracowanych słownikach;
- J. Starnawskiego *Słownik badaczy literatury polskiej* (Łódź 1994), który stanowi dopełnienie *Polskiego Słownika Biograficznego* i ma szeroki zasięg chronologiczny od najdawniejszych czasów po zmarłych na początku lat dziewięćdziesiątych.

Retrospektywnie przedstawiona została – też przez J. Czachowską i Beatę Dorosz – *Literatura i krytyka literacka poza cenzurą 1977-1989* (Warszawa 1991). Dostarcza ona adnotowanej informacji bibliograficznej o dziełach pominiętych w bieżącej bibliografii literackiej[71].

Zapoczątkowana przez Adama Bara w Bibliotece Jagiellońskiej w okresie okupacji hitlerowskiej bibliografia literackiej zawartości czasopism polskich XIX i XX wieku do 1939 r., przechowywana jest w Instytucie Badań Literackich PAN w Warszawie w formie kartoteki liczącej ok. 900 tys. pozycji. Podobna dokumentacja zawartości literackiej prasy wielkopolskiej, pomorskiej i śląskiej powstała w Pracowni Instytutu Badań Literackich w Poznaniu pod kierunkiem S. Vrtela-Wierczyńskiego i pozostaje tam nadal. Dokumentacja ta może służyć tym

[71] B. Dorosz: *Bibliografia w badaniach literackich. Stan i perspektywy.* W: *Czwarta Ogólnokrajowa Narada Bibliografów, Warszawa 7-9 czerwca 1995. Referaty i dyskusja.* Warszawa 1996, s. 226-235.

wszystkim, którzy szukają informacji o pisarzach mało znanych lub nieobecnych w opublikowanych bibliografiach. Nie ukazał się bowiem jeszcze tom „*Nowego Korbuta*", który miał stanowić adnotowaną *Bibliografię polskich czasopism literackich.*

W środowisku IBL PAN powstały liczne monografie bibliograficzne poświęcone wybranym pisarzom, np. Janusza Stradeckiego *Julian Tuwim. Bibliografia* (Warszawa 1959), J. Czachowskiej *Gabriela Zapolska. Monografia bibliograficzna* (Kraków 1966), Barbary Winklowej *Tadeusz Żeleński (Boy). Twórczość i życie* (Warszawa 1967) i in. Są to bibliografie osobowe, których forma monografii bibliograficznej oznacza łączenie w jednym dziele bibliografii podmiotowej (twórczości) i przedmiotowej (opracowań) oraz dążenie do kompletności dokumentacji. Bibliograf w każdej bibliografii osobowej zmuszony jest opracować indywidualną metodę rejestracji dorobku pisarza z uwzględnieniem różnorodności spuścizny.

W przypadku Tuwima należało dostrzec oryginalne utwory literackie, prace edytorskie, spuściznę rękopiśmienną w archiwum twórcy i archiwach teatralnych, spuściznę rozproszoną po czasopismach, prace ukończone, ale nie wydane, prace nie ukończone i pozostawione w różnym stopniu opracowania autorskiego, dokumenty życia literackiego takie jak echa prasowe wywołane twórczością, polemiki toczone przez Tuwima i niezwykle liczne przedruki utworów. Należało zarejestrować wymyślne pseudonimy użyte przez pisarza, rozpoznać utwory wydane anonimowo, podać autorstwo podpowiedzianych grafikom pomysłów rysunków i uwzględnić parodie cudzych wierszy.

W przypadku Żeleńskiego B. Winklowa była świadoma, iż jej monografia nie osiągnie kompletności, gdyż trudność sprawiało opanowanie wielu sfer aktywności Boya. Trzeba było sięgać do listów i afiszy scenicznych, by ustalić fakty bibliograficzne, szukać informacji o wygłoszonych odczytach i przemówieniach, podać dane o nie ogłoszonych przekładach.

Każda z monografii ma inną koncepcję przekazu informacji. Nie można by zebrać zawartych w niej danych metodami stosowanymi wyłącznie w działalności bibliograficznej, rejestrującej głównie publikacje, toteż monograficzność oznacza nie tylko całkowite ujęcie szeroko rozumianej twórczości, lecz polega na zastosowaniu przez dokumentalistę wielu metod badawczych.

Bieżącej informacji o publikowanych pracach, poświęconych nauce o literaturze, twórczości literackiej, informacji o życiu literackim, aktywności scenicznej, literaturze w radiu, telewizji i filmie oraz o dydaktyce literatury służy rocznik „Polska Bibliografia Literacka". Publikacja realizowana jest przez IBL PAN od 1948 roku. Wstecz uzupełniono dokumentację od 1944/1945 roku. Bibliografia ta umożliwia bieżące śledzenie kultury literackiej i nauki o tej kulturze, choć ukazuje się ze znacznym opóźnieniem.

Rodzaj bibliografii	Tytuł bibliografii	Zawartość	Data wydania
bibliografia bibliografii i innych źródeł informacji	J. Czachowska, R. Loth *Przewodnik polonisty*	bibliografie, ogólne i specjalne, dzieła leksykograficzne, biblioteki, muzea literackie	wyd. 3 1989
	J. Starnawski *Warsztat bibliograficzny historyka literatury polskiej*	omówienie bibliografii ogólnych literatury i nauk pomocniczych	wyd. 3 1982
	J. Starnawski *Warsztat bibliograficzny historyka literatur obcych*	przegląd bibliografii obcych i polskich oraz wydań dzieł	1988
bibliografia retrospektywna	*Bibliografia literatury polskiej „Nowy Korbut"*	tomy: 1-3 Średniowiecze, Renesans Barok; X - 1 poł. XVII w. 4-6 Oświecenie lata 1730-1830 7-9 Romantyzm lata 1822-1864 10 A. Mickiewicz 11 J. Słowacki 12 J. I. Kraszewski 13-16 Pozytywizm, Młoda Polska 17 wol. 1 B. Prus wol. 2 E. Orzeszkowa, wol. 3 H. Sienkiewicz 18 wol. 1 S. Wyspiański wol. 2 J. Kasprowicz wol. 3 S. Żeromski 19 Bibliografia adnotowana polskich czasopism literackich	1963-1968 1966-1972 1958-1972 brak brak 1966 1970-1982 1994 brak brak brak 1984 brak brak
	Słownik współczesnych pisarzy polskich pod red. E. Korzeniewskiej	debiuty 1918-1950	1963-1966
	Słownik współczesnych pisarzy polskich Seria II, pod red. J. Czachowskiej	debiuty 1951-1965	1977-1980
	Współcześni polscy pisarze i badacze literatury, red. J. Czachowska, A. Szałagan	debiuty 1965-1988 i wcześniejsze, usunięte przez cenzurę	1994-1995 A-M.
	Literatura polska i teatr w latach II wojny światowej, red. J. Czachowska, M. Maciejewska, T. Tyszkiewicz	bibliografia podmiotowa, druki, spektakle teatralne, pieśni obozowe i partyzanckie	1983-1986
	A. Szałagan *Polska literatura i kultura literacka w latach II wojny światowej*	bibliografia przedmiotowa	1992
bibliografia bieżąca	*Polska Bibliografia Literacka*	rocznik 1944/1945 - od 1948- systematycznie	1954-

Rys. 24. Podstawowe bibliografie literackie

Do podstawowego zasobu retrospektywnej bibliografii dziejów Polski zalicza się nadal *Bibliografię historii polskiej* Ludwika Finkla (Lwów-Kraków 1891-1906). W głównym zrębie odnosi się ona do przeszłości narodu po rok 1815 i uwzględnia prace naukowe opublikowane do 1900 roku. Uzupełniły ją *Dodatek I* (wydany w 1904 r. jako zeszyt 2 części

III – wymieniał publikacje sprzed 1815 r.) oraz *Dodatek II* (obejmował prace z zakresu nauk pomocniczych oraz źródła z lat 1901-1911), który był dziełem L. Finkla, H. Sawczyńskiego, Teofila Emila Modelskiego oraz członków Seminarium Historycznego Uniwersytetu Lwowskiego (Kraków 1914). Dzieło Finkla wznowiono techniką fotooffsetową (t. 1-3, Warszawa 1955). Jeszcze przed II wojną światową K. Maleczyński zamierzał doprowadzić do opracowania drugiego wydania dzieła Finkla. Opublikował jednak tylko tom 1 *Bibliografii historii polskiej* (Lwów 1937), w którym zestawił źródła, dokumenty, kroniki, pamiętniki. Odczuwano brak spisu źródeł i opracowań narodowych dziejów po 1815 roku.

Od 1917 r. toczyła się dyskusja nad zakresem dalszych prac. Planowano opracowanie bibliografii XIX wieku w granicach Drugiej Rzeczypospolitej, z uwzględnieniem ruchów niepodległościowych na ziemiach Polski przedrozbiorowej. Zamierzano utrzymać układ zbliżony do przyjętego w dziele Finkla, ale że w odniesieniu do XIX wieku nie można było zachować wyraźnego podziału na źródła i opracowania, w 1933 r. zrezygnowano z takiej koncepcji.

Staraniem Haliny Bachulskiej, Marcelego Handelsmana i Ryszarda Przelaskowskiego ukazała się *Bibliografia historii Polski 1815-1914.* Cz. 1. *Wstęp* (Warszawa 1939) oraz jako rozszerzona wersja *Bibliografia historii Polski 1815-1914. Tom wstępny* (Warszawa 1954). Spis ten umożliwiał orientację w zakresie: bibliografii, encyklopedii, wydawnictw ciągłych, opracowań historii powszechnej, opracowań historii Polski do roku 1914 i rozwoju myśli historycznej, organizacji nauki historycznej, archiwów, bibliotek oraz muzeów w latach 1815-1939 (w wydaniu powojennym).

W grudniu 1946 r. na zebraniu Komisji Historycznej Towarzystwa Naukowego Warszawskiego ponownie podjęto temat bibliografii historii Polski. Od 1958 r. zaczęła ukazywać się *Bibliografia historii Polski XIX wieku* w dwóch tomach. Tematem pierwszego tomu pod redakcją S. Płoskiego są dzieje narodowe okresu 1815-1831. Drugi tom pod redakcją Władysława Chojnackiego dotyczy okresu 1832-1864 i zawiera obszerną dokumentację w czterech częściach oraz wydzielonych w ich obrębie woluminach. Część pierwsza drugiego tomu przeznaczona została na materiały ogólne. Część druga obejmuje zagadnienia społeczne i gospodarcze, część trzecia historię polityczną. W czwartej ujęto historię kultury, nauki, Kościoła i wyznań religijnych oraz historię regionów.

W okresie powojennym powstało też dzieło bibliograficzne, mające zaspokoić potrzeby dydaktyczne w kraju i służyć popularyzacji polskiej historii za granicą. Niezbędność takiego ujęcia w 1948 r. wskazał Gerard Labuda, wypowiadając się w tej sprawie w „Kwartalniku Historycznym". Do jego projektu nawiązano w 1953 r., z chwilą utworzenia Instytutu

Historii PAN oraz – w jego obrębie – Zakładu Dokumentacji. Oczekiwano bibliografii, która wypełniłaby lukę pomiędzy dziełem Finkla a bieżąca bibliografią realizowaną w Krakowie pod kierunkiem Jana Baumgarta i innych dokumentalistów. Tym nowym opracowaniem była *Bibliografia historii Polski* (Warszawa 1965, 1967, 1978), której dwa tomy o zakresie do 1795 r. i za lata 1795-1918 powstały pod redakcją Heleny Madurowicz-Urbańskiej, a trzeci tom pod redakcją Wiesława Bieńkowskiego (czasy od 1918 do 1945 r.). Tę bibliografię selekcyjną tworzono zgodnie z ówczesną interpretacją dziejów. W powstałych po wojnie bibliografiach historii narodowej zachowano dział ogólny, w którym pozostawiono miejsce na wykaz bibliografii przydatnych historykowi, metodologię, metodykę nauczania, organizację nauk historycznych, historiografię, archiwoznawstwo, bibliotekoznawstwo i nauki pomocnicze historii. W części dokumentującej historię oddzielono prace o zakresie ogólnym, odnoszące się do całokształtu dziejów lub poszczególnych problemów, od opisów publikacji na temat kolejnych okresów politycznych. Zaczęto ponadto nie tylko rejestrować źródła i opracowania dziejów, ale także utworzono dział *Źródłoznawstwo,* uświadamiając badaczom, że należy dokonać krytycznej oceny dokumentów.

Początki bieżącej bibliografii historii polskiej oraz informacji o historii powszechnej sięgają roku 1902, a publikacja dokumentacji odbywała się na łamach „Kwartalnika Historycznego". Opracowaniem trudniło się wielu autorów. Bibliografia ukazywała się z przerwami. Dostępna jest tylko z okresów: 1902-1916, 1919-1921, 1924, 1926-1932[72].

Bieżąca bibliografia historyczna po II wojnie światowej została powierzona J. Baumgartowi. Pierwszy rocznik opracowany pod jego kierownictwem, zawierający spis publikacji z 1948 r., ukazał się nakładem Polskiego Towarzystwa Historycznego w 1952 roku. W 1954 r. obowiązki opracowania bieżącej „Bibliografii Historii Polskiej" przejął Zakład Dokumentacji Instytutu Historii PAN w Krakowie, a nad tokiem prac redakcyjnych nadal czuwał J. Baumgart aż do roku 1969. Materiał bibliograficzny przeznaczony do roczników sporządzano w Warszawie, Krakowie, Poznaniu i Wrocławiu. W roku 1970 obowiązki redaktora objął W. Bieńkowski. Pierwszy tom dokumentacji, gromadzonej wyłącznie przez zespół krakowski, zawierał materiał z roku 1968. Od 1990 r. bibliografia w całości sporządzana jest z zastosowaniem komputera.

Stałą zasadą, istotną dla prezentacji publikacji z dziedziny historii, było utrzymanie trzech działów: ogólnego, nauk pomocniczych oraz historii Polski. Z biegiem lat uszczegółowiono dział nauk pomocniczych, a uproszczono periodyzację historii narodowej. Rejestruje się druki zwarte, z autopsji rozpisywana jest zawartość niemal 700 polskich i oko-

---

[72] Zob. J. Starnawski: *Warsztat bibliograficzny historyka literatury polskiej. (Na tle dyscyplin pokrewnych).* Warszawa 1982, s. 257-258.

ło 300 obcych wydawnictw ciągłych z uwzględnieniem dziedzin pokrewnych (historii sztuki, literatury, kultury, historii książki). Wyklucza się materiały z tygodników. Wartościującej selekcji poddawana jest zawartość miesięczników. Włącza się opisy pozyskiwane z BZCz[73].

Obok już wymienionych można wyliczyć jeszcze inne retrospektywne lub bieżące bibliografie dziedzin i zagadnień, które tworzone są przez instytuty bądź inne komórki organizacyjne PAN. Są to np. „Publikacje Socjologiczne w Polsce w... roku" (jest to praca Instytutu Filozofii i Socjologii); Mieczysława Bruździaka, Józefa Dzieżyca i Józefy Malewskiej z Wydziału Nauk Rolniczych i Leśnych *Bibliografia polskiego piśmiennictwa z zakresu gospodarki wodnej roślin i nawadniania za lata 1971-1975* (Warszawa 1980); Grażyny Ewy Karpińskiej z Komitetu Nauk Etnologicznych PAN *Bibliografia etnografii polskiej za lata 1970-1975* (Warszawa 1980). Instytut Archeologii i Etnologii publikuje „Polish Archeological Abstracts" (Poznań 1975-). Instytut Slawistyki PAN wraz z Towarzystwem Naukowym Warszawskim jest wydawcą „Bibliografii Językoznawstwa Slawistycznego za rok...." *Bibliografia geografii polskiej* za okres 1987-1989, opracowana przez Dorotę Gozicką, Jana Peliwo i Annę Szemiel (Warszawa 1995), oraz Andrzeja Gawryszewskiego *Mapy narodowościowe, wyznaniowe i językowe Polski wykonane przez autorów obcych. Bibliografia. Lata 1846-1967* (Warszawa 1995) – powstały w Instytucie Geografii i Przestrzennego Zagospodarowania. *Polska bibliografia morska 1919-1991* pod redakcją Marii Babnis i Jana Kazimierza Sawickiego (Gdynia 1995) została współwydana przez Bibliotekę Gdańską PAN i Wyższą Szkołę Morską.

Niektóre bibliografie dziedzin i zagadnień są niesamoistnymi wydawniczo serwisami ogłaszanymi w naukowych czasopismach. Zainteresowani winni posłużyć się retrospektywną i bieżącą bibliografią bibliografii, by ustalić ich tytuł i sposób publikacji.

Mimo potrzeby utworzenia Centralnej Biblioteki Technicznej, zamiaru takiego nie zrealizowano. Dokumentację poszczególnych dyscyplin tego wielkiego działu wiedzy gromadzą biblioteki instytutów branżowych, ośrodki informacji naukowej, technicznej i ekonomicznej, a także biblioteki politechnik oraz innych szkół wyższych. Tworzy się specjalistyczne bazy danych i dziedzinowe katalogi centralne, które niwelują brak scalonej bibliografii polskiego piśmiennictwa nauk technicznych.

Biblioteki naukowe, przechowujące cenne kolekcje rękopisów, inkunabułów, starych druków, w celu informowania o takich zbiorach upowszechniają drukowane inwentarze bądź katalogi wybranego rodzaju dokumentów. Szczególnie cenną inicjatywą jest ogłaszanie inwentarzy rękopisów. Informacja zawarta w inwentarzach umożliwia badaczom

[73] W. Frazik, S. Gąsiorowski, A. Gruca, Z. Solak: *Problemy warsztatu bieżącej Bibliografii Historii Polskiej.* W: *Czwarta Ogólnokrajowa Narada Bibliografów, Warszawa 7-9 czerwca 1995.* Warszawa 1996, s. 225-241.

ustalenie listy źródeł niezbędnych w pracy naukowej. Wielkie znaczenie mają też katalogi nowych nabytków, zwłaszcza wpływających bieżąco zagranicznych czasopism naukowych.

Biblioteki szkół wyższych gromadzą dane na temat dorobku naukowego kadry. Owocem ich pracy są retrospektywne bądź bieżące bibliografie publikacji pracowników uczelni, wydziałów czy instytutów. Rejestry te noszą zwykle konwencjonalny tytuł. Jako przykłady mogą być wymienione: „Bibliografia Publikacji Pracowników Naukowych Akademii Ekonomicznej w Krakowie" (ostatni tom za lata 1991/1993 ukazał się pod redakcją Krystyny Hołubowskiej), „Bibliografia Publikacji Pracowników Akademii Górniczo-Hutniczej za rok..." i inne. Niektóre zestawienia ogłaszane są na łamach specjalistycznych czasopism uczelni, jak „List of publications by the academic staff of the Wrocław Academy of Economics" 1994-1995 czy „Bibliografia Publikacji Pracowników Akademii Medycznej w Bydgoszczy za rok...".

10.13. Prace bibliotek publicznych i naukowych nad bibliografiami różnych regionów Polski

Region jako teren życia i działalności twórców oraz jako mniejsze od państwa terytorium, na którym wydawane są publikacje, stanowi przedmiot bibliografii zwanej w polskiej tradycji „bibliografią dzielnicową" (J. Muszkowski), „bibliografią regionalną" (A. Łysakowski) oraz w odniesieniu do miast „bibliografią lokalną"[74]. Jednocześnie w świetle normy PN-89/N-012225 *Rodzaje i części składowe bibliografii. Terminologia* (Warszawa 1989) opracowanie takie zwane jest „bibliografią terytorialną", gdyż norma przeznacza określenie „bibliografii regionalnej" dla ujęć odnoszących się do autorów i piśmiennictwa z terenów większych niż państwo. Rozbieżność między znormalizowaną terminologią a żywym językiem (w którym nadal funkcjonuje dawny termin „bibliografia regionalna") dla zestawień wykazujących twórczość autorów oraz publikacji z terenów mniejszych niż państwo albo rejestrujących dokumenty dotyczące tych terenów), widoczna jest nie tylko w potocznym użyciu, ale i w praktyce środowisk polskich bibliografów[75].

---

[74] A. Zbikowska-Migon: *Bibliografia regionalna - tradycje i perspektywy*. W: *Narodowe i regionalne serwisy bibliograficzne. Materiały z ogólnopolskiej konferencji nt. „Automatyzacja serwisów bibliograficznych. Bibliografie regionalne, bibliografia narodowa. Stan prac i zamierzenia", Warszawa 2-4 grudnia 1998 r.* Warszawa 1999, s. 7-17.

[75] Dowodzi tego tematyka ogólnopolskich spotkań i tytulatura publikowanych następnie materiałów z tychże spotkań, czego przykładem są tomy materiałów konferencyjnych: *Bibliografie regionalne. Dokonania. Dylematy. Wnioski. Materiały z konferencji. Puławy 15-16 września 1994 r.* Warszawa 1995 „Propozycje i Materiały" nr 1; *Narodowe i regionalne serwisy bibliograficzne* [...] Warszawa 1999 „Propozycje i Materiały" nr 26.

Biblioteki publiczne – zwłaszcza mające status naukowy – podobnie jak wszystkie inne książnice poddają opracowaniu cenne kolekcje posiadanych starych druków, rękopisów, lub innych unikatowych zbiorów. Jako odmienny od tej reguły przykład aktywności bibliograficznej, należy wymienić dorobek Biblioteki Publicznej m.st. Warszawy. W wyniku prac Działu Muzeum Książki Biblioteki Głównej tej placówki ukazuje się „Bibliografia z Zakresu Historii i Krytyki Literatury dla Dzieci, Bibliotekarstwa i Czytelnictwa Dziecięcego za rok...".

Biblioteki publiczne są jednak szczególnie predysponowane do gromadzenia publikacji wydanych w ich zasięgu i tematycznie związanych z lokalnym życiem i kulturą oraz opracowania źródeł informacji o takich publikacjach. Tworzenie zbiorów informacji bibliograficznej o życiu i twórczości autorów z historycznej dzielnicy państwa, czy o terytorium utworzonym w danym czasie (w wyniku podziału administracyjnego na województwa, powiaty, lub gminy), służy celom naukowym, ideowo-politycznym i patriotycznym. Może realizować zadania długofalowe lub tylko doraźne. Koordynacja prac nad bibliografią różnych regionów jest odczuwaną potrzebą. Dobór dokumentów, zwłaszcza zaś selekcja treściowa i formalna rejestrowanych materiałów, podlega często modyfikacji wymuszonej przez preferowane w danym czasie programy polityczne, społeczne i administracyjne[76].

Bibliografia piśmiennictwa tworzonego przez autorów z regionu lub dotyczącego regionu powstawała w przeszłości i nadal może być owocem działalności towarzystw regionalnych, patriotycznych czy społeczno-kulturalnych. Może być przedsięwzięciem realizowanym indywidualnie lub instytucjonalnie, m.in. w środowiskach naukowych uczelni, ale jest też jednym z celów stawianych sobie przez inne biblioteki naukowe i przede wszystkim przez biblioteki publiczne.

Na kształtowanie systemu bibliografii regionalnych w Polsce wybitny wpływ miał postulat sformułowany w 1956 roku na I. Naradzie Bibliografów, dotyczący „zorganizowania prac nad bibliografią regionalną w skali krajowej", zwłaszcza że powstawały już pierwsze bibliografie zestawione przez Instytuty Śląski, Bałtycki i Zachodni[77].

Formalny układ zawartości bibliografii regionalnych spopularyzowały podręczniki metodyki bibliografii: M. Dembowskiej *Rodzaje bibliografii* (Warszawa 1953), *Bibliografia. Poradnik metodyki bibliograficznej* (Warszawa 1960) oraz zweryfikowana edycja tej pracy wydana jako *Metodyka bibliograficzna. Poradnik dla autorów bibliografii specjalnych*

---

[76] A. Żbikowska-Migoń: *Bibliografia regionalna – tradycja i perspektywy...*, s. 14.

[77] Spis ówczesnych bibliografii regionalnych zob. H. Hleb-Koszańska: *Aktualny stan bibliografii w Polsce oraz postulaty na przyszłość.* W: *Druga Ogólnokrajowa Narada Bibliografów, Warszawa 20 VI 1966. Referaty i dyskusja.* Przygotowała do druku J. Pelcowa. Warszawa 1967, s. 38-39.

pod redakcją H. Hleb-Koszańskiej, M. Dembowskiej i H. Sawoniaka (Warszawa 1963). Dzięki tym wydawnictwom ustalono rozumienie pojęć „bibliografii regionalnej" i „bibliografii lokalnej"[78].

W owym okresie zaczęły się ukazywać:

- „Bibliografia Śląska" (od rocznika 1960-, druk: Katowice 1963-);
- nieregularnie i z lukami wieloletnimi wydawana „Bibliografia Ziemi Lubuskiej za..." (roczniki 1960, 1977-1979, druk: Zielona Góra 1966, 1984-1990);
- „Bibliografia Warmii i Mazur za rok..." (Od rocznika 1961-, druk: Olsztyn 1964-);
- „Bibliografia Pomorza Gdańskiego za rok..." (od rocznika 1961-, druk: Wrocław i in. 1964-);
- *Bibliografia Rzeszowszczyzny* (spisy retrospektywne za lata 1944-1963 i bieżące 1964-1965, druk: Rzeszów 1968-);
- *Bibliografia Pomorza Zachodniego* (spisy za okresy kilkuletnie retrospektywne 1945-1959, druk Szczecin 1965-1971, dalej rocznik za 1960 wydany w 1963 r.; następnie dokumentacja za okresy dwuletnie za lata 1961-1970, druk: 1964-1977);
- „Bibliografia Regionalna Wielkopolski" (od rocznika 1969-, druk: Poznań 1985-).

Przeprowadzona w 1975 r. reforma administracyjna i podział kraju na 49 województw, a także równoczesna likwidacja powiatów oraz preferowanie idei tworzenia wojewódzkich ośrodków informacji naukowej, technicznej i ekonomicznej, spowodowały dualizm myślenia o zasadach organizacyjnych bibliografii regionalnej. Obok bibliografii w granicach historycznych dzielnic Polski rozpoczęto prace dokumentacyjne dostosowane do nowo utworzonych województw. Biblioteki wojewódzkie bądź wojewódzko-miejskie przyjęły funkcję central informacji regionalnej. Plonem tych prac bibliograficznych były:

- „Bielska Bibliografia Regionalna" (za 1979 rok), a następnie *Bibliografia Województwa Bielskiego za lata 1979-1980* (Bielsko-Biała 1985);
- *Bibliografia Województwa Ciechanowskiego* (tomy za 1975-1979 i 1980-1985, druk: Ciechanów 1993);
- „Bibliografia Województwa Częstochowskiego" (dokumentacja od czerwca 1975 za okresy kilkuletnie, druk: Częstochowa 1979-);
- stanowiąca kontynuację *Bibliografii Krakowa* (retrospektywnie sięgającej do 1945 r., której dokumentacja za okres do 1972 r., a wraz z wykazami publikowanymi w postaci roczników do 1974 r.;

[78] A. Zajewska: *Bibliografia regionalna i lokalna.* W: *Bibliografia. Poradnik metodyki bibliograficznej.* Warszawa 1960, s. 214; B. Eychler: *Bibliografia regionalna i lokalna.* W: *Metodyka bibliograficzna. Poradnik dla autorów bibliografii specjalnych.* Pr. zbior. pod red. H. Hleb-Koszańskiej, M. Dembowskiej i H. Sawoniaka. Warszawa 1961, s. 291-292.

druk: Kraków 1971-1980) znowelizowana „Bibliografia Krakowa i Województwa Krakowskiego za rok..." (1975-, druk: Kraków 1980-);

- „Bibliografia Łodzi i Województwa Łódzkiego za rok..." (od rocznika 1971, druk: Łódź 1978-);
- przekształcona z *Bibliografii Ostrołęki (do 1983 r.)* (Ostrołęka 1988) *Bibliografia województwa ostrołęckiego za lata 1975-1985* (Ostrołęka 1990);
- przekształcona z „Bibliografii Rzeszowszczyzny" nowa „Bibliografia Województw: Krośnieńskiego, Przemyskiego, Rzeszowskiego i Tarnobrzeskiego" (od 1 czerwca 1975 po pierwszym półtorarocznym tomie utrzymująca cykl roczny, druk: Przemyśl 1981-); niezależnie od niej powstała „Bibliografia Województwa Tarnowskiego za rok..." (od roku 1979; druk: Tarnów 1979-)[79].

Zapowiedź kolejnej zmiany podziału administracyjnego Polski przyczyniła się do konieczności zweryfikowania koncepcji dotyczącej dalszego rozwoju tak ukształtowanego systemu. W czasie konferencji „Bibliografie regionalne (terytorialne) w Polsce", zorganizowanej 15-16 września 1994 roku w Puławach, dokonano podsumowania informacji o wydanych bibliografiach[80].

Teoretyczne i praktyczne problemy bibliografii regionalnej stały się ponownie przedmiotem obrad jednej z sekcji tematycznych Czwartej Ogólnokrajowej Narady Bibliografów w Warszawie 9 września 1995 r. Lucjan Biliński przedstawił wówczas referat „Bibliografie regionalne. Stan za ostatnie 15 lat". Zwrócił uwagę na skutki ustaw samorządowych z 1990 roku. Spostrzegł, że pod wpływem ustaw „samorządy terytorialne nie zmieniły statutowych funkcji wojewódzkich bibliotek publicznych, jednakże ustawy wpłynęły ewidentnie na rozluźnienie ich powiązań organizacyjnych z bibliotekami samorządowymi"[81]. L. Biliński, spisując bibliografie regionalne, udowodnił, iż „mamy z jednej strony tereny nie posiadające bibliografii regionalnej, z drugiej zaś obszary nakładających się bibliografii"[82]. Nie powstały bibliografie województw: warszawskiego, wrocławskiego, skierniewickiego, piotrkowskiego, sieradzkiego, siedleckiego.

Jednym ze stałych problemów organizacyjnych jest pozyskiwanie i gromadzenie egzemplarza regionalnego. Rozumienie pojęcia „obowiązkowego egzemplarza regionalnego" w praktyce bibliograficznej

---

[79] Pełny spis zob. L. Biliński: *Postęp czy regres w opracowaniu i wydawaniu bibliografii regionalnej?* W: *Bibliografie regionalne. Dokonania. Dylematy. Wnioski. Materiały z konferencji, Puławy 15-16 września 1994 r.* Warszawa 1995, s. 36-51. Propozycje i Materiały nr 1.

[80] *Bibliografie regionalne. Dokonania. Dylematy. Wnioski. Materiały z konferencji, Puławy 15-16 września 1994 r.* Warszawa 1995 Propozycje i Materiały nr 1.

[81] L. Biliński: *Bibliografie regionalne. Stan za ostatnie 15 lat.* W: *Czwarta Ogólnokrajowa Narada Bibliografów, Warszawa 7-9 czerwca 1995. Referaty i dyskusja.* Warszawa 1996, s. 149.

[82] Tamże, s. 157.

i działalności bibliotek po II wojnie światowej ulegało zmianie. Najpierw określenie to pojmowano podmiotowo, tj. uznawano za regionalny egzemplarz obowiązkowy druk dostarczony do biblioteki przez wydawcę publikującego na danym terenie. Na podstawie zarządzenia Ministra Kultury i Sztuki z dnia 2 sierpnia 1968 r. przekazywanie egzemplarzy obowiązkowych zostało zlecone zakładom graficznym. Stan taki utrzymał się do 1997 r., gdy koniecznością stało się przedmiotowe rozumienie obowiązkowego egzemplarza regionalnego, tj. zwrócenie uwagi na treść dokumentu, a nie na miejsce publikacji[83].

Ustawa z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach przydziela wojewódzkim bibliotekom publicznym jako główne zadanie realizację bibliografii regionalnej. Sankcjonuje ona długą już tradycję bibliografii służącej dokumentowaniu dorobku kulturalnego, naukowego i gospodarczego poszczególnych regionów. Prace nad bibliografiami regionalnymi uzyskały też ustawowe wyposażenie w prawie o egzemplarzu obowiązkowym. W *Załączniku do rozporządzenia Ministra Kultury i Sztuki z dnia 6 marca 1997 r.* („Dziennik Ustaw" nr 29 z 27 marca 1997 r.) prawo do egzemplarza obowiązkowego bez ograniczenia zakresu treściowego otrzymały m.in. niektóre biblioteki naukowe wydające bibliografie regionalne (Biblioteka Pomorska w Szczecinie, Biblioteka Śląska w Katowicach) oraz biblioteki wojewódzkie; jednak tym bibliotekom wyznaczono ograniczony, bo tylko regionalny, zakres treściowy. Są to:

- WiMBP w Bydgoszczy (region Kujaw: byłe województwo bydgoskie, toruńskie i włocławskie);
- WBP w Gdańsku (region Pomorza Gdańskiego: województwo gdańskie);
- WBP w Kielcach (region Ziemi Kieleckiej: województwo kieleckie i radomskie);
- WBP w Lublinie (region Lubelszczyzny: województwa lubelskie, chełmskie, bialskopodlaskie i zamojskie);
- WBP w Olsztynie (region Warmii i Mazur; województwo olsztyńskie;
- WBP w Poznaniu (region Wielkopolski; województwa: poznańskie, pilskie, kaliskie, gorzowskie i konińskie);
- WiMBP w Zielonej Górze (region Ziemi Lubuskiej: województwo zielonogórskie).

Powstał więc akt wykonawczy wyprzedający wprowadzony 1 stycznia 1999 r. administracyjny podział Polski na 16 województw. Decyzje o przydziale egzemplarza obowiązkowego niezależne od nowej sieci bibliotek wojewódzkich są częściowo tylko zgodne z dzielnicową wersją znanej z lat sześćdziesiątych koncepcji sieci bibliografii regionalnych.

---

[83] L. Biliński: *Egzemplarz regionalny a prace nad bibliografiami regionalnymi w Polsce.* W: *Narodowe i regionalne serwisy bibliograficzne. Materiały ogólnopolskiej konferencji nt. „Automatyzacja serwisów bibliograficznych. Bibliografie regionalne, bibliografia narodowa. Stan prac i zamierzenia", Warszawa 2-4 grudnia 1998 r.* Warszawa 1999, s. 18-23.

Niektóre biblioteki (WiMBP w Krakowie i w Łodzi), choć są instytucjami opracowującymi bibliografie miasta i okolicy, nie uzyskały prawa o egzemplarzu obowiązkowym. Takie prawo mają natomiast inne biblioteki (Biblioteka Jagiellońska, Biblioteka Uniwersytetu Łódzkiego).

Sprawy organizacji gromadzenia danych i redakcji bibliografii rozwiązywane są tymczasem lokalnie. *Łódzka bibliografia regionalna* stanowi zadanie realizowane w Bibliotece Uniwersytetu Łódzkiego. W ramach serii „Wydawnictw Bibliograficznych Biblioteki Uniwersyteckiej" ukazały się pod redakcją Bolesława Świderskiego dwa tomy, z których pierwszy za lata 1945-1970 opracowali Wanda Frontczakowa i Wacław Frontczak (Łódź 1996), a drugi za lata 1971-1980 był dziełem Wandy Frontczak, Ryszarda Żmudy oraz Marii Frontczak (Łódź 1994). Po śmierci B. Świderskiego powstało pod redakcją R. Żmudy – dyrektora Biblioteki Głównej Akademii Medycznej w Łodzi, w ramach prac Biblioteki Uniwersyteckiej – kolejne opracowanie o zasięgu za lata 1981-1990 (Łódź 1999). Trwają prace nad retrospektywnym udokumentowaniem stosunków ekonomicznych, przemysłu, handlu i sytuacji społecznej od początku XIX w., gdy znaczny udział miały mniejszości narodowe. W środowisku uczelni łódzkich założono też komputerową bazę danych bibliograficznych makroregionu łódzkiego za lata 1901-2000. Od 1998 r. łódzka bibliografia regionalna dostępna jest za pośrednictwem Internetu.

W dniach 2-4 grudnia 1998 r. z inicjatywy Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich oraz Biblioteki Narodowej odbyła się konferencja poświęcona organizacji prac nad bibliografiami regionalnymi w związku z automatyzacją procesów bibliotecznych oraz ustrojowymi i administracyjnymi zmianami w państwie[84]. Nowy system zarządzania państwem spowodował, że zaczęto się zastanawiać nad tym, „czy możliwe i potrzebne jest centralne zarządzanie działalnością na polu bibliografii regionalnej?" Szukając odpowiedzi, Anna Żbikowska-Migoń doszła do wniosku, że „znakiem przyszłości będzie koordynacja i współpraca, ale bez administracyjnego nakazywania. Od decydentów i ekspertów różnych kategorii (Instytut Bibliograficzny, dyrekcje bibliotek i placówek naukowych, opracowujących bibliografie regionalne, sami bibliografowie – praktycy) oczekiwać należy rozważnych kroków, które zapewniłyby trwałość dotychczasowego dorobku i wykorzystanie dotychczasowych doświadczeń. W drodze porozumień i dyskusji należy podejmować decyzje o kontynuacji lub tworzeniu nowych bibliografii regionalnych, dokonywać wyboru i delimitacji obszarów objętych poszczególnymi spisami. Wobec nowego podziału administracyjnego Polski zyskuje na atrakcyjności i staje się bliższy realizacji model bibliografii regionalnych,

[84] Zob. *Narodowe i regionalne serwisy bibliograficzne* [...]. Warszawa 1999 Propozycje i Materiały nr 26 oraz sprawozdanie z konferencji, które opublikował L. Biliński: *Bibliografia regionalna i narodowa w perspektywie zmian.* „Poradnik Bibliotekarza" 1999 nr 3, s. 14-16.

obejmujących duże terytoria o historycznych tradycjach, za którym optowała większość polskich bibliografów regionalistów"[85].

Decyzje o wielkości regionu, który obejmie swym zasięgiem bibliografia, stanowią nadal problem nierozstrzygnięty. Trzeba bowiem jednocześnie zająć stanowisko teoretyczne i przyjąć optymalną formę organizacji prac. Z doświadczeń praktycznych wynika, że bibliografia regionalna obejmująca piśmiennictwo ze znacznie mniejszego obszaru zapewnia większy stopień kompletności.

Opisy do bibliografii regionalnych pozyskiwane są drogą autopsji dokumentów zakupionych, otrzymanych w ramach egzemplarzy obowiązkowych, lub darów. Oprócz tego opisy bibliograficzne pozyskuje się z drukowanej bibliografii narodowej i w formie baz danych. Należy organizować współpracę z drukarniami, wydawcami i bibliotekami terenowymi, z ościennymi ośrodkami bibliografii regionalnych, uczelniami oraz naukowymi pracowniami badań regionalnych.[86]

W procesie wdrażania automatyzacji problemy bibliografii stanowią temat równorzędny i tożsamy z problemem katalogowania. Obecna koncepcja rozproszonego tworzenia katalogów centralnych, podział zadań między narodową agencję bibliograficzną i inne ośrodki uczestniczące w tworzeniu bibliografii narodowej i specjalnych bibliografii wszelkich rodzajów nie wyklucza dublowania prac, zwiększonego wydatkowania środków finansowych i ludzkich sił. W tworzeniu dokumentacji piśmiennictwa można uwzględnić w przyszłości dopełnianie centralnych baz nie tylko przez narodową centralę biblioteczno-bibliograficzną, lecz także przez inne ośrodki terenowe. Tym sposobem może powstać zintegrowany system informacji bibliograficznej, postulowany przez współczesne środowiska naukowe, bibliotekarzy i służby informacji.

10.14. Udział bibliotek władz i urzędów w pracach bibliograficznych

Biblioteki władz i urzędów oraz biblioteki resortowe uczestniczą w opracowaniu bibliografii dziedzin i zagadnień, a także tworzą specjalistyczne katalogi publikacji krajowych i zagranicznych

Do takich instytucji należy Biblioteka Sejmowa w Warszawie, założona w 1919 roku. Jej zakres gromadzenia zbiorów obejmuje publikacje z dziedziny prawa, nauk politycznych, historii, ekonomii, wydawnictwa parlamentarne, polskie, zagraniczne i organizacji międzynarodowych.

---

[85] A. Żbikowska-Migoń: *Bibliografia regionalna - tradycje i perspektywy.* W: *Narodowe i regionalne serwisy bibliograficzne* [...]. Warszawa 1999, s. 16.

[86] L. Biliński: *Stan i perspektywy bibliografii regionalnej w Polsce.* W: *Narodowe i regionalne serwisy bibliograficzne* [...]. Warszawa 1999, s. 36-38.

Na łamach czasopisma „Przegląd Sejmowy" publikowane są informacje o pracach z zakresu prawa państwowego, obejmującego problematykę konstytucyjną, zagadnienia tworzenia prawa, wykazy publikacji Sejmu, Senatu, NIK, Rzecznika Praw Obywatelskich oraz Trybunału Konstytucyjnego.

Główna Biblioteka Pracy i Zabezpieczenia Społecznego, założona w 1974 r. w Warszawie, w zakresie bibliografii treściowych dokonuje rejestracji publikacji na temat płac, zatrudnienia i kwestii demograficznych. Poświęca tej tematyce tygodnik „Praca – Płace – Sprawy Socjalne", umożliwiając przegląd polskich czasopism, natomiast w miesięczniku „Przegląd Dokumentacyjny. Praca. Płace. Zatrudnienie. Sprawy Socjalne" ogłaszane są spisy retrospektywne piśmiennictwa na temat ubóstwa, bezrobocia, prawa pracy i innych zagadnień socjalnych. Do ogłoszonych publikacji należy *Bibliografia. Ludzie starzy 1973-1978* (Warszawa 1979) wraz z jej kontynuacjami: *Bibliografia na temat ludzi starych. Piśmiennictwo zagraniczne w wyborze 1973-1981* (Warszawa 1982); *Ludzie starzy. Piśmiennictwo polskie w wyborze 1988-1990* (Warszawa 1990). W polu zainteresowań mieszczą się też sprawy migracji ludności. Tej tematyce poświęciła uwagę Jadwiga Wacławik, autorka bibliografii *Migracje 1989-1994 (literatura polska i obca w wyborze)* (Warszawa 1995).

Ogół spraw ekonomiczno-socjalnych i demograficznych znajduje również odzwierciedlenie w bibliografiach z dziedziny ekonomii, socjologii i medycyny. Jako bieżący spis powstaje „Bibliografia Ekonomicznych i Społecznych Zagadnień Pracy. Piśmiennictwo Polskie za... rok" zainicjowana pod redakcją Jolanty Gawronowej, dostarczająca danych o piśmiennictwie polskim od 1971 roku. Obejmuje ona swym zakresem naukę o pracy, organizację i zarządzanie, socjopsychologiczne problemy pracy, ergonomię, prawo pracy, ochronę zdrowia, warunki bytu ludności, związki zawodowe, statystykę. Główna Biblioteka Pracy i Zabezpieczenia Społecznego posiada już znaczne zasoby baz na CD-ROM[87].

Z zakresu ekonomii wydane zostały przez Annę Landau-Czajkę trzy części *Bibliografii artykułów dotyczących bankowości polskiej* (Warszawa 1995). Źródło to, sięgające jedynie granicy 1980 r., jest publikacją Departamentu Analiz i Badań Narodowego Banku Polskiego. NBP posiada oprócz założonej w 1947 r. Centralnej Biblioteki, Bibliotekę Depozytową Banku Światowego, która ogłasza bieżącą „Informację o Publikacjach Banku Światowego". Jest to obszerny (ponad 6 tys. opisów rocznie), adnotowany przegląd polskiego i zagranicznego piśmiennictwa z zakresu nauk ekonomicznych.

Do specjalistycznych instytucji należy Centralna Biblioteka Statystyczna im. S. Szulca, założona w 1918 roku. Egzystuje od początku przy Głównym Urzędzie Statystycznym, instytucji stanowiącej organ statystyki państwowej, badającej stan życia społeczno-gospodarczego dla po-

[87] Zob. *Informator o bibliotekach i ośrodkach informacji w Polsce 1996/1997.* Oprac. J. Sadowska i E. Stefańczyk. Warszawa 1997, s. 255.

trzeb planowania i zarządzania. Działalność bibliograficzna biblioteki nie polega jedynie na rejestrowaniu prac GUS (te są przedmiotem katalogowania), ale przede wszystkim ma na celu informowanie o publikacjach statystycznych powstałych poza GUS. Taki charakter ma m.in. retrospektywna *Bibliografia polskiego piśmiennictwa statystycznego 1944-1967* (Warszawa 1972).

Centralna Biblioteka Wojskowa utworzona została w 1919 r. z inicjatywy żołnierza Legionów Polskich, historyka i bibliotekarza Mariana Łodyńskiego. Od początku istnienia po dzisiejszy dzień służy swoją pracą armii oraz wszystkim zainteresowanym problematyką militarną. Była posiadaczem cennych depozytów (Polskiego Archiwum Wojennego, Archiwum Weteranów Powstania Styczniowego, Biblioteki Rapperswilskiej) oraz ponad 505 tys. woluminów zgromadzonych do 1939 roku. W murach tej biblioteki utworzono oddział bibliograficzno-informacyjny (1920) oraz wydawano serwisy bibliograficzne w postaci „Komunikatu Bibliograficznego" (1921-1939) i „Wojskowych Wiadomości Bibliograficznych" (od 1927). We wrześniu 1939 r. oraz w czasie powstania warszawskiego spłonęła znaczna część zbiorów. Ocalał ledwie 1% dawnego zasobu[88]. Ponownie przywrócona do życia w 1945 r. Centralna Biblioteka Wojskowa gromadzi i udostępnia zbiory z zakresu nauki wojennej, wojskowości, historii wojska i wiedzy o siłach zbrojnych, uwzględniając rękopisy, druki zwarte, czasopisma, dokumenty audiowizualne, kartografię, muzykalia, ikonografię. Tworzy centralny katalog druków zwartych, znajdujących się w wojskowych bibliotekach naukowych w Polsce oraz stosowne do tego bazy komputerowe[89]. Jest wydawcą „Polskiej Bibliografii Wojskowej". Ten bieżący serwis bibliograficzny wykazuje dane komplementarne w stosunku do bieżącej bibliografii narodowej, gdyż dostarcza informacji o naukowych i fachowych artykułach wyłączonych z zasięgu piśmienniczo-formalnego BZCz. „Polska Bibliografia Wojskowa" dostarcza informacji o piśmiennictwie na temat współczesnych sił zbrojnych, nauki i wiedzy wojskowej (w tym m.in. na temat wojskowej działalności naukowej, instytucji naukowych, stowarzyszeń i kół, organizowanych konferencji, wykonanych prac naukowo-badawczych z zakresu nauk medycznych, społecznych, technicznych, wynalazczości, informacji naukowej, informatyki, cybernetyki). Obejmuje swym zakresem publikacje na temat sztuki wojennej, strategii, taktyki, szkolenia i wychowania, służby wojskowej, kadr, psychologii i ekonomii, ustawodawstwa, obrony terytorialnej, polskiej i powszechnej historii wojskowej. Jak z tego wynika, tematyka tej bibliografii ma wiele odniesień do różnych dziedzin wiedzy specjalistycznej.

---

[88] E. Stachowska-Musiał: *Centralna Biblioteka Wojskowa w roku swego jubileuszu.* „Notes Wydawniczy" 1994 nr 12, s. 26-29.

[89] *Informator o bibliotekach i ośrodkach informacji w Polsce 1996/1997.* Oprac. J. Sadowska i E. Stefańczyk. Warszawa 1997, s. 253.

Komplementarne dane w stosunku do ogólnej bieżącej bibliografii narodowej zawiera również bibliografia powstająca z inspiracji Centralnej Biblioteki Rolniczej, założonej w 1955 r. w Warszawie z filiami w Puławach i Bydgoszczy. Biblioteka posiada wyspecjalizowaną Pracownię Piśmiennictwa Polskiego. Tu zajęto się opracowaniem *Bibliografii polskiego piśmiennictwa rolniczego za lata 1945-1957* (opracowanie zespołowe, Warszawa 1954-1964), przejąwszy ten obowiązek od Centralnego Instytutu Rolniczego. Dalej w postaci obszernych roczników bibliografia ta wychodziła aż do 1983 roku. Następnie od 1984 r. jej kontynuację stanowiły roczniki pod zmienionym tytułem „Bibliografia Polskiego Piśmiennictwa Zagadnień Gospodarki Żywnościowej". W rejestrze tym umieszcza się opisy bibliograficzne książek, broszur, aktów prawnych i artykułów (z wyłączeniem prasy codziennej, literatury firmowej, reklam oraz nie zmienionych skryptów czy materiałów instruktażowych)[90]. Zakres bibliografii jest niezwykle szeroki. Obejmuje sprawy rolnictwa, hodowli, przemysłu technicznego pracującego na rzecz rolnictwa, przetwórstwa i ochrony środowiska. Zagadnienia rolnictwa i gospodarki żywnościowej ujmuje się z perspektywy nauki, praktyki i dydaktyki.

Dziedzina medycyny – trzeci dział wiedzy, którego naukowe piśmiennictwo wyłączono z BZCz – stanowi zadanie wyznaczone założonej w 1945 r. Głównej Bibliotece Lekarskiej w Warszawie[91], odpowiedzialnej za opracowywanie bieżącej „Polskiej Bibliografii Lekarskiej". Początek tej bibliografii stanowi „Bibliografia Lekarska", wydana za lata 1925/1926, 1926/1927 i 1938 przez Stanisława Konopkę. Po wojnie S. Konopka – jako założyciel biblioteki – podjął publikację „Polskiej Bibliografii Lekarskiej". W latach 1948-1951 wydano pierwszy jej tom za lata 1945 i 1946. Od 1954 r. publikacja powstawała systematycznie do 1965 r., po czym nastąpiła przerwa, trwająca do 1971 roku.

S. Konopka, nazwany Estreicherem polskiej bibliografii medycznej, stworzył też retrospektywną dokumentację historii sztuki lekarskiej w Polsce. Zainicjował bowiem opracowanie w układzie alfabetycznym *Polskiej bibliografii lekarskiej XIX wieku 1801-1900* (t. 1-12: A-Y, Warszawa 1974-1984), dokończonej i uzupełnionej suplementem (t. 13, Warszawa 1987). Opublikował również *Polską bibliografię lekarską za okres II wojny światowej w latach 1939-1945* (Wrocław 1983). W Głównej Bibliotece Lekarskiej w formie kartoteki znajdują się materiały nie opublikowanej dokumentacji z lat 1901-1939.

W zakresie bieżącej bibliografii polskiego piśmiennictwa z dziedziny medycyny, z inicjatywy S. Konopki od 1963 r. ukazywał się „Przegląd Pi-

---

[90] W. Wilczek: *Bibliografia Polskiego Piśmiennictwa Rolniczego, od 1984 roku Bibliografia Polskiego Piśmiennictwa Zagadnień Gospodarki Żywnościowej – problemy warsztatowe i organizacyjne.* W: *Czwarta Ogólnokrajowa Narada Bibliografów, Warszawa 7-9 czerwca 1995. Referaty i dyskusja.* Warszawa 1996, s. 248-253.

[91] Szerzej zob. J. Kapuścik: *Główna Biblioteka Lekarska - wczoraj i dziś.* „Przegląd Biblioteczny" 1996 z 1, s. 27-32.

śmiennictwa Lekarskiego Polskiego", kontynuowany nieprzerwanie do 1990 roku.

W roku 1971 dyrektorem Głównej Biblioteki Lekarskiej został Feliks Widy-Wirski, który doprowadził do wznowienia od 1972 r. „Polskiej Bibliografii Lekarskiej". Jednocześnie od 1971 r. tworzono serię „IB. Informacja Bieżąca – Przegląd Piśmiennictwa Lekarskiego Polskiego". Już w 1976 r. F. Widy-Wirski zainteresował się elektronicznymi technologiami w pracy bibliotecznej oraz informacyjnej[92]. Umożliwił polskiemu środowisku medycznemu dostęp do międzynarodowego systemu MEDLARS-MEDLINE za pośrednictwem Instytutu Karola w Sztokholmie. Od 1979 r. obok tradycyjnych katalogów w Głównej Bibliotece Lekarskiej powstają bazy danych i publikowane na ich podstawie bieżące wydawnictwa informacyjno-bibliograficzne[93]. Od 1984 r. prace bibliograficzne realizowane są przez Główną Bibliotekę Lekarską z zastosowaniem automatyzacji.

Główna Biblioteka Lekarska pełni statutowo od 1953 r. funkcję centralnej biblioteki medycznej w Polsce, a ogół naukowych bibliotek tej specjalności należy do krajowej sieci bibliotek medycznych[94]. Obecnie medyczne biblioteki naukowe mają dostęp do bazy MEDLINE na CD-ROM, a także innych wyspecjalizowanych baz, takich jak AIDS czy MICROMEDEX. Niektóre zagadnienia rehabilitacji niepełnosprawnych są natomiast przedmiotem baz gromadzonych przez Bibliotekę Akademii Wychowania Fizycznego w Warszawie.

Dodać też trzeba, że poza szerokim ujęciem problematyki medycznej, tworzy się serwisy o wąskiej specjalizacji, publikowane na łamach czasopism – takich jak np. periodyki wydawnictwa Medipress „Ginekologia – Położnictwo" czy „Kardiologia", oraz w czasopismach „Neurologia Dziecięca", „Epileptologia", „Nowotwory", „Klinika Oczna" i innych. Są to przeglądy piśmiennictwa światowego, zawierające opisy publikacji zaopatrzone w obszerne streszczenia w języku angielskim i polskim.

Bliska problematyce medycznej jest (publikowana w czasopiśmie „Archiwum Medycyny Sądowej i Kryminologii") „Bibliografia prac naukowych z zakresu medycyny sądowej, kryminologii i działów pokrewnych za rok..." Spis za 1994 r. ogłosił w roku 1995 (t. 45 nr 2) Zdzisław Marek. Jak z tego wynika, wiele opracowań otrzymuje formę bieżącej bibliografii niesamoistnej wydawniczo.

---

[92] Zob. F. Widy-Wirski: *Automatyzacja procesów biblioteczno-informacyjnych.* Warszawa 1976.

[93] J. Kapuścik: *Główna Biblioteka Lekarska ...*, s. 29, 31; D. Grodzka, J. Malecki: *Polska Bibliografia Lekarska – stan aktualny, problemy warsztatowe i trendy.* W: *Czwarta Ogólnokrajowa Narada Bibliografów, Warszawa 7-9 czerwca 1995. Referaty i dyskusja.* Warszawa 1996, s. 242-248; B. Sordylowa: *Z problematyki bibliotek i informacji naukowej.* Warszawa 1997, s. 138-139. Zob. przykłady bibliografii o zakresie ograniczonym do jednego z działów medycyny.

[94] B. Howorka: *O krajowej sieci bibliotek medycznych (w roku 50-lecia Głównej Biblioteki Lekarskiej w Warszawie).* „Przegląd Biblioteczny" 1996 nr 1, s. 33-40.

11 Wykorzystanie opracowań bibliograficznych w służbie biblioteczno-informacyjnej

Biblioteki są prawnie i organizacyjnie sprzężonymi instytucjami o wyznaczonym zasięgu oddziaływania. Funkcjonują dzięki wykwalifikowanym pracownikom: bibliotekarzom, dokumentalistom, informatykom. Dysponując zasobami systematycznie gromadzonych i opracowywanych dokumentów, powołane są do apolitycznej, konsekwentnej służby na rzecz rozwoju społeczeństw. Ogół bibliotek tworzy tylko jeden z systemów komunikacji intelektualnej.

Na sieć biblioteczną świata składa się wiele typów bibliotek: narodowych, publicznych, naukowych, fachowych, szkolnych i specjalnych. Poszczególne rodzaje bibliotek powołane są do obsługi odmiennych grup społecznych. Czytelników różni wykształcenie i kompetencje czytelnicze, pozycja społeczna, wiek i płeć. Podstawowe funkcje wszystkich bibliotek są podobne. Ich zadaniem jest przede wszystkim:

- oddziaływanie na rozwój kulturalny społeczeństwa;
- pomoc jednostce ludzkiej w jej indywidualnym rozwoju, uczeniu się, nauczaniu i wychowaniu;
- pomoc w indywidualnej oraz grupowej praktyce zawodowej;
- wspomaganie postępu naukowego, technicznego i gospodarczego;
- gromadzenie, przechowywanie i udostępnianie dorobku intelektualnego ludzkości[1].

Celem bibliotek jest dokumentowanie i udostępnianie własnych zbiorów oraz informacja o materiałach bibliotecznych, zgromadzonych we własnej i innych bibliotekach. W praktyce biblioteczno-informacyjnej każda z placówek posługuje się bibliografią w dwóch sytuacjach:

- w ramach wewnętrznych procedur pracy bibliotecznej, dostosowanych do organizacyjnej struktury instytucji i zgromadzonych zasobów;
- w ramach zewnętrznej działalności, służącej zaspokajaniu informacyjnych potrzeb czytelników.

---

[1] J. Ratajewski: *Biblioteki, bibliotekarstwo, bibliotekoznawstwo.* W: *Bibliotekarstwo.* Red. Z. Żmigrodzki. Wyd. 2. Warszawa 1998, s. 14.

Zabiegając o profesjonalne funkcjonowanie bibliotek, należy stale pogłębiać wiedzę z zakresu:

- aktualnego rozwoju sieci telekomunikacyjnych, aparatury technicznej oraz możliwości jej zastosowania w bibliotekach;
- zasad współdziałania bibliotek z otoczeniem zewnętrznym, wspartych znajomością przepisów prawnych oraz oczekiwań i potrzeb społecznych o różnym zasięgu terytorialnym;
- podstaw psychologii, socjologii i etyki, dotyczących zachowań grupowych, form komunikacji interpersonalnej, priorytetów pokoleniowych;
- prawnych, ekonomicznych i ergonomicznych zasad zarządzania instytucjami, promocji własnych zbiorów, działalności informacyjnej oraz kontroli jakości usług;
- ochrony praw autorskich i zasad zarządzania informacją;
- zasad funkcjonowania rynku publikacji.

Opracowania bibliograficzne – zarówno w tradycyjnej jak i elektronicznej formie – zawsze stanowić będą tylko jedno z narzędzi pracy bibliotek. Aby maksymalnie spożytkować dostępny zasób dzieł bibliograficznych, bibliotekarze muszą:

- obserwować osiągnięcia teoretyczno-metodyczne oraz uczestniczyć w doskonaleniu teorii bibliografii i metod opracowania gromadzonych zbiorów;
- systematycznie podnosić wiedzę niezbędną do zakupu i optymalnego wykorzystania właściwych źródeł informacji, m.in. elektronicznych baz danych;
- podnosić wiedzę umożliwiającą nawigację w sieciach komputerowych;
- śledzić bieżącą bibliografię narodową oraz bibliografię bibliografii w celu właściwego uzupełniania niezbędnych źródeł, wspomagających działalność informacyjną (tj. encyklopedii, słowników terminologicznych, wykazów akronimów, syntez poszczególnych dziedzin wiedzy, ksiąg adresowych oraz różnych bibliografii pierwszego i drugiego stopnia);
- współpracować z innymi placówkami (bibliotekami, instytutami naukowymi, szkołami, ośrodkami informacji) w celu tworzenia lokalnego lub innego terytorialnego zasobu informacji bibliograficznej oraz katalogowej.

Niezbędna jest też orientacja w ewolucji norm biblioteczno-bibliograficznych oraz znajomość procedury normalizacji.

Bibliografia wspomaga realizację statutowych obowiązków bibliotek. Przede wszystkim ułatwia przygotowanie zamówień w toku gromadzenia zbiorów. Koncepcja planowego tworzenia kolekcji bibliotecznej oznacza z jednej strony podejmowanie decyzji o zakupie nowości wydawniczych, z drugiej strony umożliwia uzupełnianie posiadanego zasobu o edycje dawne, które uznano za pożądane dla obsługiwanego środo-

wiska. Retrospektywna i bieżąca bibliografia narodowa, retrospektywne i bieżące bibliografie dziedzin i zagadnień, bibliografie regionalne i osobowe umożliwiają tworzenie podręcznej kartoteki dzieł planowanych do uzupełnienia w księgozbiorze. Przeglądając oferty antykwaryczne i aukcyjne, a także propozycje wymiany czy zbycia dubletów bibliotecznych oraz wertując wykazy świeżo wydanych reprintów, przygotowuje się listę nabytków. Bieżąca bibliografia narodowa, oferty wydawców, kolporterów prasy i hurtowni księgarskich – umożliwiają podjęcie kompetentnych decyzji, dotyczących gromadzenia zbiorów w ramach dostępnych środków finansowych. Zamówienia handlowe coraz częściej składane są za pośrednictwem poczty elektronicznej. W systemie tym zastosowanie znajduje towarowy kod kreskowy. Składanie zamówień ułatwiają: bibliografia prospektywna, bieżąca bibliografia narodowa, wyspecjalizowana bibliografia księgarska typu „Books in Print", a także katalogi ogłaszane przez wydawców i hurtowników księgarskich.

Bibliotekarz może ponadto sięgać po dostępne bibliografie w celu formalnego i rzeczowego opracowania posiadanych zbiorów. W tych profesjonalnych czynnościach niezwykle przydatna jest bibliografia narodowa jako sporządzona z autopsji, prymarna, rejestracyjna oraz zawierająca autorytatywne dane (nazwy osobowe, nazwy instytucji, ujednolicone tytuły), a także stanowiąca źródło gotowych symboli Uniwersalnej Klasyfikacji Dziesiętnej (UKD) oraz haseł przedmiotowych. Podobne znaczenie jako źródło poprawnych opisów publikacji mają prymarne opracowania bibliograficzne w katalogach typu „Books in Print", mimo że ich podstawowym celem jest informacja o książkach dostępnych w handlu.

Wiele dokumentów uzyskuje swój prymarny opis dopiero w toku opracowania bibliografii dziedzin i zagadnień oraz bibliografii regionalnej. Te rodzaje spisów ukazują się z opóźnieniem, toteż zawarte w nich dane bibliograficzne mogą być przydatne głównie w katalogowaniu księgozbioru uzupełnianego o dawniejsze edycje.

Przydatność poszczególnych rodzajów bibliografii w formalnym i rzeczowym opracowaniu włączanych do zbioru dokumentów jest niejednorodna. Nie można bezkrytycznie (bez autopsji dokumentu) wzorować opisu katalogowego na danych z bibliografii prospektywnych (zwłaszcza tworzonych z uwzględnieniem opisu CIP przekazanego bez egzemplarza porównawczego), gdyż w toku procesu wydawniczego mogły nastąpić zmiany w tytulaturze, których nie zweryfikowano w bibliografii.

Im dokładniej rozpoznane zostały przez autorów bibliografii cechy fizyczne i treściowe dokumentu, tym łatwiej jest pozyskać ścisłe dane do katalogów bibliotecznych.

Ponieważ poza bibliografią narodową oraz poza bibliografią dziedzin i zagadnień pozostaje jakaś część publikacji i materiałów pominiętych, to zawsze pewna liczba dokumentów musi być przez bibliotekarza

opracowana samodzielnie, bez możliwości posłużenia się dostępnymi źródłami bibliograficznymi. Bibliografie właściwego rodzaju oraz obowiązujące normy dostarczają wzorców opisów.

W polskich bibliotekach podstawowym źródłem pozyskiwania opisów dokumentów do celów katalogowania po 1946 r. jest „Przewodnik Bibliograficzny" (PB). Przydatność tego źródła dostrzega się w wielu placówkach, ale sposób czerpania danych zawartych w PB zależy od typu biblioteki. Ponieważ PB jest serwisem informacyjnym o zakresie ogólnym, to pełni istotną rolę w pracy bibliotek publicznych. Dostarcza on około 90% opisów nowości wydawniczych gromadzonych w tego rodzaju placówkach. Drukowana wersja PB rozchodzi się w nakładzie 2520 egzemplarzy i można przypuszczać, że jego duża część wspomaga proces opracowania księgozbiorów.

Katalogowanie na podstawie bieżącej bibliografii narodowej musi odbywać się ze świadomością stałej ewolucji metodyki tego źródła informacji. Po 1946 r. wielokrotnie zmieniano normy opisu bibliograficznego, sposób porządkowania pozycji bibliograficznych, zasady tworzenia haseł przedmiotowych oraz ich pełne słowniki, strukturę UKD i odpowiadającą jej terminologię informacji rzeczowej. Posługując się PB w procesie katalogowania, należy tworzyć podręczne narzędzia pomocnicze (zestawienia zastępowanych terminów, tabelaryczne wykazy zmian w klasyfikacji i in.), ułatwiające przejście od najstarszej do najnowszej metody bibliograficznej[2]. Ponieważ w każdej bibliotece publicznej księgozbiór jest porządkowany według UKD, to klasyfikacja przeprowadzona w toku przygotowania PB stanowi narzędzie wykorzystywane przez bibliotekarzy w procesie formalnej, a zwłaszcza rzeczowej klasyfikacji zbiorów. Symbole UKD używane są też do porządkowania egzemplarzy książek na półkach. UKD jako system formalnej i rzeczowej charakterystyki dokumentów pozwala rejestrować i wyszukiwać dokumenty według ich zakresu tematycznego, języka, formy piśmienniczej i wydawniczej oraz nazw autorów[3].

Czytelnicy kierujący swe kroki do bibliotek, uważają UKD za język informacyjno-wyszukiwawczy o szczególnej komplikacji. Podobnie postrzegają tworzony według UKD katalog systematyczny. Za najbardziej

---

[2] Tego typu podręczną dokumentacją jest dla bibliotek publicznych, dokonujących retrokonwersji katalogu rzeczowego, materiał zawarty w artykule P. Bierczyńskiego: *Opisy przedmiotowe z Przewodnika Bibliograficznego z lat 1956-1996 i ich wykorzystanie w opracowaniu rzeczowym książek w bibliotekach publicznych tworzących katalogi komputerowe.* W: *Normalizacja biblioteczno-bibliograficzna w aspekcie automatyzacji bibliotek. Problemy i perspektywy. Materiały z ogólnopolskiego seminarium, Gdańsk 18-20 września 1996 r.* Warszawa 1997, s. 90-91, 102.

[3] Podstawą działalności praktycznej jest obecnie *Uniwersalna Klasyfikacja Dziesiętna*. Wyd. skrócone dla bieżącej bibliografii narodowej i bibliotek publicznych. Publikacja nr UDC-P022 autoryzowana przez Konsorcjum UKD nr licencji UDC-9709. Warszawa 1997.

przystępny uznają system informacji bibliograficznej czy katalogowej wykorzystujący język naturalny, bez symboli cyfrowych i skomplikowanej systematyki klasyfikacyjnej. Przełamanie psychologicznych barier, jakie wywołuje udostępnienie informacji z zastosowaniem UKD, umożliwia prosty w użyciu język informacyjno-wyszukiwawczy haseł przedmiotowych, użyty do skonstruowania układu bibliografii, indeksu przedmiotowego w bibliografiach o odmiennych układach oraz jako zasada porządkowania bibliotecznego katalogu przedmiotowego.

Podstawy metodyczne języka haseł przedmiotowych wywodzą się z teorii katalogu przedmiotowego A. Łysakowskiego (1928). Instrukcja dla bibliotekarzy i bibliografów, przygotowana do druku w 1939 r., została opublikowana przez Łysakowskiego po wojnie jako *Katalog przedmiotowy. Podręcznik* (Warszawa 1946). W latach 1946-1956 nie stosowano w PB haseł przedmiotowych. W 1956 r. już po śmierci Łysakowskiego jego współpracownicy opracowali *Słownik tematów dla bibliografii i katalogów w układzie przedmiotowym* (oprac. J. Kossonoga. Warszawa 1956). W późniejszych latach wielokrotnie wprowadzano zmiany, zmierzające do uszczegółowienia tematów i określników, sygnalizowane w metodycznych uwagach do pierwszych numerów PB z różnych lat (1972, 1983, 1985-1987, 1990-1996)[4] oraz w formie odrębnych publikacji[5].

Na podstawie haseł PB tworzono katalogi przedmiotowe w wielu ośrodkach, m.in. w Bibliotece Jagiellońskiej, Bibliotece UMCS w Lublinie, Bibliotece Uniwersytetu Toruńskiego i Książnicy Toruńskiej. W mniejszym stopniu hasła przedmiotowe z PB przydatne były w tworzeniu katalogów bibliotek publicznych, preferujących UKD, lecz i w tych bibliotekach znajdowały zastosowanie w kartotekach zagadnieniowych oraz katalogach księgozbiorów podręcznych[6].

Hasła przedmiotowe w bibliografii narodowej stanowią zarazem adnotację informująca o pojedynczych dokumentach i podstawę grupowania opisów dokumentów w katalogu. Konsekwencją podwójnej roli hasła przedmiotowego w PB – według J. Sadowskiej – jest kompromis między

---

[4] P. Bierczyński: *Opisy przedmiotowe z Przewodnika Bibliograficznego z lat 1956-1996 i ich wykorzystanie w opracowaniu rzeczowym książek ...*, s. 87-89.

[5] *Instrukcja tematowania i katalogu przedmiotowego.* Oprac. J. Sadowska. Warszawa 1994; *Słownik języka haseł przedmiotowych Biblioteki Narodowej. Stan na dzień 31 grudnia 1992 r.* Oprac. J. Trzcińska i E. Stępniakowa. Warszawa 1993. Zob. też: J. Czarnecka: *Katalog przedmiotowy. Poradnik.* Warszawa 1997; Toż. Wyd. 2 popr. i uzup. Warszawa 2000.

[6] J. Sadowska: *Bibliografia narodowa jako źródło dla działów opracowania zbiorów w bibliotekach publicznych.* W: *Normalizacja biblioteczno-bibliograficzna w aspekcie automatyzacji bibliotek. Problemy i perspektywy. Materiały z ogólnopolskiego seminarium, Gdańsk 18-20 września 1996 r.* Warszawa 1997, s. 18.

swobodnym wyborem hasła dla opracowań bibliograficznych i schematycznością katalogu. „Pojedyncze dokumenty, zwłaszcza na użytek bibliografii, możemy opracować rzeczowo w sposób bardziej swobodny, możemy im nadawać hasła rozbudowane lub krótkie, może być ich kilka a nawet kilkanaście, możemy nawet używać wyrażeń synonimicznych i nie będzie to miało widocznych konsekwencji. W katalogu nie możemy sobie pozwolić na dowolności, musimy się trzymać pewnych sztywnych reguł, bo nie zbudujemy spójnego katalogu; pokrewne dokumenty zostaną rozproszone. Jednocześnie musimy pamiętać, że każde hasło to oddzielna karta katalogowa. Tak więc z jednej strony mamy do czynienia z elastycznością w myśleniu czytelnika o dokumencie, z drugiej zaś strony w tradycyjnych katalogach kartkowych zakłada się pewną schematyczność i wymaga usztywnienia reguł, aby móc utrzymać porządek w katalogu"[7].

Wykorzystanie bibliografii w procesie opracowania zbiorów bibliotecznych w coraz szerszym zakresie odbywa się z użyciem zapisów elektronicznych. We współczesnych zautomatyzowanych bibliotekach rezygnuje się z samodzielnego opracowania zbiorów na rzecz wykorzystania technik informatycznych i telekomunikacyjnych.

Gdy nawiązuje się współpraca między grupą bibliotek, to opracowanie zbiorów może mieć formę kooperacyjną. Do takich form opracowania zalicza się:

- katalogowanie online; w ramach tej metody tworzy się centralny katalog, do którego współpracujące ze sobą biblioteki wprowadzają opisy posiadanych dokumentów lub kopiują opisy do swych katalogów lokalnych; pozyskany z centralnego katalogu opis może być modyfikowany zgodnie z przyjętym lokalnym wzorcem; przykładem tej formy jest OCLC;
- katalogowanie lokalne z wykorzystaniem danych na dyskach CD-ROM pochodzących z katalogu centralnego (podobna sytuacja występuje w przypadku posłużenia się elektroniczną wersją bibliografii narodowej); odbiorcą lokalnym może być jedna biblioteka czy ośrodek informacji lub grupa instytucji, traktowana jako jeden nabywca danych; taki model stosują niektóre wojewódzkie biblioteki publiczne, dostarczające opisów bibliotekom uczestniczącym w grupowej formie zakupu zbiorów dla bibliotek publicznych w regionie, na podstawie zawartej umowy określającej zasady współpracy oraz gwarantującej środki finansowe[8];

---

[7] J. Sadowska: *Bibliografia narodowa jako źródło dla działów opracowania zbiorów w bibliotekach publicznych.* W: *Normalizacja biblioteczno-bibliograficzna...*, s. 19.

[8] Zob. L. Biliński: *Normalizacja biblioteczno-bibliograficzna a problem ewidencji zbiorów bibliotecznych.* W: *Normalizacja biblioteczno-bibliograficzna ...*, s. 39.

- katalogowanie w trybie wsadowym – wymaga ono utworzenia przez bibliotekę zbioru kluczy wyszukiwawczych, umożliwiających wyselekcjonowanie opisów z katalogu centralnego i przeprowadzanie transmisji opisów z katalogu centralnego do lokalnego, a następnie poddanie opisów modyfikacji; ten tryb pracy bywa poprzedzony wypełnieniem odpowiedniego arkusza zamówień; dostarczenie danych może się odbywać zarówno na nośnikach elektronicznych, jak i na kartach katalogowych[9].

Przeciwieństwem kooperacyjnych form opracowania zbiorów są bierne formy pozyskiwania opisów. W przeszłości należało do nich kupno centralnie opracowanych i drukowanych kart katalogowych, przeznaczonych do włączenia ich do katalogu bez modyfikacji. Podobną funkcję w nieaktywnej formie katalogowania pełni obecnie wykorzystanie opisu powstałego w ramach programu CIP i umieszczonego w książce[10].

Elektroniczna postać bibliografii narodowej w katalogowaniu formalnym i rzeczowym zbiorów uzyskuje w Polsce – w miarę postępowania komputeryzacji bibliotek – coraz większy zasięg. O stanie wdrożenia metod elektronicznych świadczy rosnąca liczba bibliotek abonujących PB na dyskietkach oraz liczba nabywców PB na CD-ROM. W mniejszym stopniu wykorzystywana jest elektroniczna forma „Bibliografii Zawartości Czasopism", ponieważ nie tworzy się z niej katalogu bibliotecznego[11].

Dotychczas wskazywano na przydatność bibliografii w wewnętrznych formach organizacji zbiorów. Bibliografia jest jednak także narzędziem bibliotekarza w jego kontaktach ze społeczeństwem.

Posługiwanie się opracowaniami bibliograficznymi w służbie biblioteczno-informacyjnej jest formą komunikacji interpersonalnej, w której użytkownik oczekuje informacji o publikacjach na interesujący go temat. Zasoby narzędzi bibliograficznych i rodzaj sytuacji, w których bibliografia jest przez biblioteki użytkowana, zależą od typu biblioteki i społecznego środowiska działania. Każdy czytelnik oczekujący informacji o dokumentach zadaje pytanie wskazujące na jego indywidualne potrzeby. Ogół czytelników sygnalizuje poprzez swe pytania ewolucję oczekiwań społecznych.

Pracownik działu informacji bibliograficznej lub biblioteczno-bibliograficznej może otrzymać zapytanie ustne, za pośrednictwem telefonu, lub pisemne w formie listu tradycyjnego, faksu, albo poczty elektronicz-

---

[9] M. Górny: *Kooperacyjne i bierne formy opracowania zbiorów bibliotecznych. Przegląd istniejących rozwiązań w zakresie katalogowania.* „Przegląd Biblioteczny" 1994 z. 1/2, s. 97-102.

[10] Tamże.

[11] Dane z lat 1994-1998 r., zob. E. Stefańczyk: *„MAK" i serwisy bibliograficzne Biblioteki Narodowej oraz ich dystrybucja w okresie ostatnich 5 lat.* W: *Narodowe i regionalne serwisy bibliograficzne. Materiały z ogólnopolskiej konferencji nt. „Automatyzacja serwisów bibliograficznych. Bibliografie regionalne, bibliografia narodowa. Stan prac i zamierzenia", Warszawa 2-4 grudnia 1998 r.* Warszawa 1999, s. 99-103.

nej. Aby odpowiedź była zadowalająca, konieczne jest rozeznanie, jaki poziom wykształcenia reprezentuje pytający, jakiego typu publikacji poszukuje (druków zwartych, wydawnictw ciągłych, artykułów i rozpraw w wydawnictwach ciągłych lub pracach zbiorowych, dokumentów życia społecznego), a także jaki poziom winny mieć publikacje (naukowy, popularnonaukowy czy popularny). Drugi rodzaj rozpoznania potrzeb informacyjnych użytkownika wyznaczają merytoryczne warunki informacji, tj. sprecyzowanie treściowego zakresu w ujęciu adekwatnym do formułowanych pojęć, wskazanej terminologii i hierarchicznej podrzędności oraz nadrzędności problemów ze sobą związanych. Formułowanie zapytania przez użytkownika (który nie potrafi posłużyć się katalogiem lub bibliograficznym indeksem przedmiotowym) musi nastąpić w trybie konwersacyjnym, gdyż zarówno dla użytkownika, jak i dla pracownika służby biblioteczno-informacyjnej sprecyzowanie tematu zainteresowań jest trudnym zadaniem, na wstępie odnoszącym się tylko do intuicyjnie rozpoznawanego zagadnienia.

W precyzowaniu pytania zachodzi sytuacja typowa dla procedur informacji naukowej. By podołać zadaniu, pracownik służb biblioteczno-informacyjnych musi znać teoretyczne zasady budowy formalnej i rzeczowego porządkowania danych w opracowaniach bibliograficznych, tradycyjnych katalogach bibliotecznych oraz zautomatyzowanych bazach opisów bibliograficznych i katalogowych. Dlatego w ustalaniu semantycznych wyznaczników oczekiwanej kwerendy przydatne są:

- encyklopedie, słowniki terminologiczne, kompendia poszczególnych dziedzin wiedzy lub działów kultury, leksykony biograficzne i słowniki akronimów nazw instytucji;
- tezaurusy, tablice Uniwersalnej Klasyfikacji Dziesiętnej (ewentualnie Klasyfikacji Dziesiętnej Deweya) stosowane w kraju (niekiedy także za granicą) oraz słowniki haseł przedmiotowych. Ten etap ustalania zakresu problemu wspomagać mogą alfabetyczne indeksy przedmiotowe do bibliografii narodowych lub dziedzin wiedzy (użyte zastępczo zamiast tezaurusów czy leksykonów), o ile czytelnik używa terminologii ze zrozumieniem jej znaczenia (niekiedy ujawnia brak stosownej orientacji).

Drugi etap postępowania zmierzającego do gromadzenia informacji na wskazany przez użytkownika temat obejmuje wybór źródeł bibliograficznych, które będą podstawą poszukiwania opisów dokumentów. Postępowanie poszukiwawcze w najszerszych ramach może uwzględniać następujące kroki:

- poszukiwanie nazwy i lokalizacji bazy elektronicznej lub adresu elektronicznego katalogu centralnego jako źródeł, które swoim zakresem i/lub zasięgiem obejmują interesujące użytkownika zagadnienie;

- ustalenie – za pośrednictwem bibliografii drugiego stopnia – tytułu opublikowanej bibliografii specjalnej pierwszego stopnia o zakresie uwzględniającym zagadnienie interesujące użytkownika, a także sprawdzenie, czy dany temat mieści się w zakresie i zasięgu dostępnych bibliografii nie opublikowanych;
- ustalenie ramowych dat wyznaczających zasięg chronologiczny wybranych uprzednio bibliografii specjalnych (ustalenie granicznych dat wydania dokumentów spisanych w bibliografii);
- ustalenie czasowego dystansu penetrowanych źródeł informacji bibliograficznej i wskazanie dolnych (najstarszych) dat zasięgu chronologicznego dla kwerendy w nowszej bibliografii ogólnej, dopełniającej niedobory informacji zawartej w bibliografii specjalnej;
- sprawdzenie listy źródeł (zwłaszcza tytułów czasopism), uwzględnionych w poszczególnych bibliografiach oraz sporządzenie wykazu wydawnictw ciągłych, w których przeprowadzona będzie kwerenda zawartości;
- dokonanie wyboru publikacji na wskazany przez użytkownika temat z użyciem listy haseł przedmiotowych, słów kluczowych (oczekiwanych w tytułach publikacji) oraz symboli UKD.

Wynik kwerendy, sporządzonej przez pracownika działu informacji biblioteczno-bibliograficznej, może mieć formę pełnej penetracji wszystkich dostępnych zbiorów informacyjnych – gdy ma być podstawą pracy naukowej, ale może też być tylko wyborem dokumentów znajdujących się w danym księgozbiorze lub w posiadanych opracowaniach bibliograficznych. Wówczas powstaje znane służbom informacji opracowanie zwane zestawieniem tematycznym. Nie spełnia ono warunku kompletności informacji o piśmiennictwie.

W przypadku, gdy w powtarzalnych kontaktach z przedstawicielami środowiska naukowego, zawodowego lub innego wyczuwany jest przez służby biblioteczno-bibliograficzne brak opracowania bibliograficznego na jakiś temat, konieczne staje się przygotowanie bibliografii specjalnej. W takim przypadku należy postępować zgodnie z metodą pracy bibliograficznej, której kolejne kroki winny uwzględniać:

- ustalenie przeznaczenia i planu bibliografii;
- gromadzenie materiałów – źródeł informacji o dokumentach;
- prymarny opis bibliograficzny dokumentów z autopsji oraz włączenie i dostosowanie opisów zaczerpniętych z wcześniej powstałych bibliografii i katalogów;
- merytoryczną i formalną ocenę zebranych opisów, przyjęcie zasad selekcji formalnej i treściowej;
- opracowanie układu bibliografii, zasad szeregowania, stosowanych odsyłaczy, a także indeksów komplementarnych w stosunku do układu zrębu głównego;

- wykonanie prac redakcyjnych nad materiałami wprowadzającymi i pomocniczo-informacyjnymi;
- właściwe dla przewidzianej formy udostępniania edytorskie opracowanie bibliografii[12].

Na podstawie doświadczeń zespołu IB BN, przygotowującego tradycyjną metodą *Bibliografię polską 1901-1939* do druku, po zakończeniu gromadzenia i opracowania księgozbioru podręcznego, ustalenia źródeł i ich weryfikacji – każdy tom bibliografii wymaga następujących czynności:

- redagowania opisów bibliograficznych (pozycji);
- kontroli metodycznej i korekty sporządzonych opisów;
- kontroli układu alfabetycznego i roboczej numeracji kart;
- przepisywania kart – sporządzenia maszynopisu;
- korekty literowej maszynopisu wraz ze sprawdzeniem zgodności elementów opisu w maszynopisie ze zredagowanym opisem w kartotece;
- kontrolnego czytania maszynopisu (tzw. korekty ostatecznej);
- sporządzenia zapisów indeksowych;
- sporządzenia maszynopisu indeksu;
- korekty maszynopisu indeksu wraz ze sczytywaniem tegoż z zapisami w formie kartoteki;
- sprawdzenia kompletności maszynopisu zrębu głównego i przekazania go do wydawnictwa;
- korekty składu drukarskiego[13].

W procedurze przygotowania bazy elektronicznej, zwłaszcza przewidzianej następnie do udostępnienia w formie wydruku, prace organizowane są w odmienny sposób. Poza czynnościami wyboru źródeł i zasad

---

[12] Zagadnienia tradycyjnej metody opracowania bibliograficznego przewidzianego do udostępnienia w formie druku lub maszynopisu zostało omówione w znanych podręcznikach: *Bibliografia. Poradnik metodyki bibliograficznej.* Warszawa 1960 (rozdz. IV: *Ustalenie planu bibliografii i dobór materiałów*, oprac. H. Sawoniak; rozdz. VI: *Układ bibliografii*, oprac. H. Sawoniak; rozdz. VII: *Indeksy i spisy pomocnicze do bibliografii*, oprac. J. Kaczanowska; rozdz. VIII: *Ukształtowanie typograficzne spisu bibliograficznego*, oprac. D. Rymsza-Zalewska); *Metodyka bibliograficzna. Poradnik dla autorów bibliografii specjalnych.* Pr. zbior. pod red. H. Hleb-Koszańskiej, M. Dembowskiej i H. Sawoniaka. Warszawa 1963 (rozdz. III: *Ustalenie planu bibliografii i dobór materiałów*, oprac. H. Sawoniak; rozdz. V: *Układ bibliografii. Redagowanie bibliografii*, oprac. H. Sawoniak; rozdz. VI: *Indeksy i inne spisy pomocnicze do bibliografii*, oprac. Z. Stasiewska; rozdz. VII: *Ukształtowanie typograficzne spisu bibliograficznego*, oprac. L. Gorzelska-Dybowiczowa) a także w skrypcie *Rodzaje bibliografii. Metodyka i technika ich opracowania.* Pr. zbior. pod red. A. Jarosza i Z. Żmigrodzkiego. Warszawa 1984 CINTE. Materiały Szkoleniowe nr 39 (rozdz. 7: *Działania mające na celu przygotowanie bibliografii – spisu bibliograficznego*, oprac. K. Puziowa i K. Ziółkowska). Treści zawarte w tych rozdziałach wymagają dostosowania do zasad wytyczonych przez obowiązujące normy bibliograficzno-katalogowe oraz wydawnicze. Tryb przygotowania spisu bibliograficznego przedstawiono też w rozdz. 7 niniejszej pracy.

[13] E. Sterzycka: *Bibliografia polska 1901-1939 - aktualne problemy i perspektywy na przyszłość.* W: *Czwarta Ogólnokrajowa Narada Bibliografów, Warszawa 7-9 czerwca 1995. Referaty i Dyskusja.* Warszawa 1996, s. 121-122.

selekcji, konieczne są jeszcze czynności wynikające z wyboru oprogramowania komputerowego służącego rejestracji opisów dokumentów oraz oprogramowania przystosowawczego, umożliwiającego przeniesienie danych z bazy opisów do posiadanego edytora tekstu; wykonanie wydawniczego opracowania redakcyjnego i adiustacji, opracowania technicznego publikacji, zastosowania profesjonalnego edytora przez firmę wydawniczą, wykonania minimum dwóch korekt próbnego wydruku oraz sporządzenia klisz, które staną się podstawą pracy drukarni. W toku prac wydawniczych należy pamiętać o procedurze uzyskania numeru ISBN i/lub ISSN, sporządzenia CIP i ewentualnie umieszczenia kodu kreskowego.

Wykorzystanie opracowań bibliograficznych przez użytkowników zależy od upowszechnienia wiedzy o źródłach informacji i metodach ich poszukiwania. Podnoszenie kultury czytelniczej, medialnej oraz informacyjnej należy do zadań systemu szkolnego, odpowiedzialnego za popularyzację wiedzy o roli bibliotek w dostarczaniu danych o dokumentach. Przekazywanie wiadomości o źródłach informacji bibliograficznej nie jest należycie doceniane w polskich szkołach. Na każdym poziomie systemu edukacji powinno się przygotowywać wychowanków do samodzielnego poszukiwania źródeł informacji. Tylko poprzez upowszechnienie tej użytecznej umiejętności wychowanek staje się operatywnym i kreatywnym członkiem społeczeństwa. Opanowanie umiejętności docierania do informacji nie ma być wyłącznie domeną grup elity intelektualnej, lecz powinno stać się powszechnym dobrem umożliwiającym uczestnictwo w kulturze.

Upowszechniając umiejętności bibliograficzne, należy zacząć od bibliotek szkolnych. Tworzy się je dla szkół kilku poziomów. Wspomagając proces kształcenia wychowanków, winno się budować trojaki warsztat biblioteczno-informacyjny, którego zasoby muszą uwzględniać zbiory dokumentów i opracowań bibliograficznych przeznaczonych dla:

- bibliotekarza (normy, przepisy katalogowania, poradniki i zestawienia dokumentów wspomagające proces gromadzenia zbiorów zgodnie z programem kształcenia, popularyzujące metodykę kształcenia informacyjnego);
- kadry dydaktycznej (bieżące bibliografie, zestawienia tematyczne informujące o nowościach wydawniczych z zakresu metodyki nauczania, bibliografie zalecające oraz wyborowe zgodne z blokiem przedmiotów i treści kształcenia, wspomagające organizację wolnego czasu uczniów, umożliwiające krzewienie kultury czytelniczej oraz informacyjnej);
- uczniów (materiały dostosowane do wieku i poziomu intelektualnego, rozwijające wszechstronnie osobowość, zachęcające do samodzielnej pracy różne narzędzia, takie jak katalogi biblioteczne, bi-

bliografie adnotowane, kartoteki tematyczne lub przeglądy informacji o książkach, czasopismach, artykułach, nagraniach dźwiękowych, wydawnictwach multimedialnych, zgodne z programem edukacji oraz pozwalające na zindywidualizowane rozszerzanie programu).

W modyfikowanym od 1999 r. w Polsce systemie edukacji bibliografia – jako zespół narzędzi i umiejętności praktycznych w programie szkolnictwa podstawowego – przewidziana została dopiero na drugim etapie takiego kształcenia. Bibliografia jako przedmiot nie występuje samodzielnie, lecz stanowi element kultury informacyjnej i powinna być uwzględniona w ramach programów wychowawczych realizowanych na zajęciach wszystkich przedmiotów tego poziomu dydaktyki. Kontakt z książką i prasą od najmłodszych lat może sprzyjać rozpoznawaniu podstawowych elementów tytulatury dokumentów, może też wdrażać do sporządzania notatki o przeczytanej lekturze oraz do poszukiwania lektury na temat sformułowany przez nauczyciela lub przez ucznia.

Rozszerzenie tego rodzaju treści przewidziano w dydaktyce gimnazjalnej w ramach tzw. ścieżki międzyprzedmiotowej, a więc w treściach i umiejętnościach rozwijanych ponownie w zakresie wszystkich przedmiotów. Na tym etapie pracy szkoły uwzględniono dodatkowo przedmiot „informatyka", który – według sugestii twórców programu – powinien być realizowany poza systemem klasowo-lekcyjnym, w grupach o różnym poziomie sprawności intelektualnej i zainteresowań. Następuje wówczas indywidualizacja nauki obsługi komputera. W miarę wdrażania szkolnego systemu katalogowania – ów tok dydaktyczny może stać się okazją do poszukiwania katalogowej informacji o dokumentach. Uczeń powinien zadawać pytania o lekturę na interesujący go temat i w ramach bibliotecznego systemu (tradycyjnego bądź zautomatyzowanego) wybierać dane bibliograficzno-katalogowe.

Dalszy etap pracy dydaktycznej odbywa się w murach liceum profilowanego. W programie wszystkich przedmiotów przewiduje się uwzględnienie edukacji medialnej, czytelniczej oraz informacyjnej, informatycznej i technicznej. Oznacza to, że uczeń nie tylko ma szansę opanować obsługę technicznych urządzeń komunikacji społecznej, ale także winien umieć posłużyć się utrwaloną na płycie kompaktowej książką, zwłaszcza encyklopedią, a nawet bibliografią selekcyjną czy zalecającą, rozwijając swe umiejętności poszukiwania lektury lub gromadząc informację faktograficzną[14].

Na każdym z tych poziomów kształcenia – podstawowym, gimnazjalnym, licealnym – winno następować stopniowanie trudności. Rezultaty edukacji bibliograficzno-informacyjnej zależeć będą od fachowego przygotowania bibliotekarzy szkolnych oraz nauczycieli do pracy z dziećmi

[14] *Reforma systemu edukacji. Projekt.* Warszawa 1998 s. 100-104.

i młodzieżą. Niezbędne jest jednak posiadanie przez szkoły odpowiedniego stale modernizowanego wyposażenia aparaturowego.

Uczniowie stanowią znaczną część bywalców bibliotek publicznych i tu oczekują udostępnienia lektur wyznaczonych przez nauczycieli lub kierują zapytania o tytuły książek i artykułów na wskazany przez nauczyciela temat. Poszukiwanie wiadomości bibliograficzno-informacyjnych w bibliotekach publicznych ma zatem istotne znaczenie społeczne, gdyż przygotowuje do samodzielności informacyjnej już poza systemem zorganizowanej edukacji. Kontakt z katalogiem bibliotecznym o znacznie większym niż w szkole księgozbiorze, z kartotekami tematycznymi powstałymi m.in. na podstawie kwerendy prasy regionalnej i lokalnej oraz z innymi sprofilowanymi zbiorami dokumentów, rozszerza umiejętności użytkowników.

Trzeci z etapów edukacji bibliograficzno-katalogowej umożliwiają biblioteki szkolnictwa wyższego. Studenci wielu kierunków, przez kontakt z tradycyjnym kartkowym oraz zautomatyzowanym katalogiem komputerowym, najpierw z pomocą bibliotekarzy, a następnie samodzielnie, uczą się posługiwać źródłami informacji, m.in. bibliograficznej. O ile przed epoką komputeryzacji studenci tylko nielicznych kierunków znali tytuły podstawowych bibliografii studiowanej dziedziny (taką wiedzę wykazują zwłaszcza studenci bibliotekoznawstwa i informacji naukowo-technicznej, informatyki, filologii polskiej i historii), to obecnie także innym studentom zautomatyzowany system bibliotek naukowych umożliwia aktywniejsze poszukiwania katalogowe i źródłowe. Niska jest natomiast nadal znajomość drukowanych bibliografii wśród absolwentów innych kierunków studiów, niż wymienione. Często nie słyszeli oni ani o bibliografii narodowej, ani o bibliografiach specjalnych. Wynoszone ze studiów doświadczenia z zakresu bibliografii ograniczają się do samodzielnej kwerendy przypisów i bibliografii załącznikowych w książkach oraz korzystania z katalogów bibliotecznych. W związku z postępującą komputeryzacją bibliotek szkół wyższych odbywa się w coraz większym wymiarze wdrażanie studiujących do penetracji elektronicznych baz bibliograficzno-katalogowych i w najbliższej przyszłości odczuwalne będą efekty tej pracy.

Funkcjonujący w bibliotece szkoły wyższej oddział informacji naukowej (bibliograficzno-katalogowej) wraz z innymi tego typu agendami uczelnianymi i innymi naukowymi oraz siecią analogicznych działów bibliotek publicznych – stanowi system biblioteczny, powołany do służby bibliograficznej. Odbywa się to zgodnie z przyjętą definicją, wedle której „mianem służby bibliograficznej obejmujemy ogół ośrodków opracowujących bibliografie lub służących na żądanie doraźną informacją bibliograficzną, wraz z ich aparatem pomocniczym w postaci księgozbiorów specjalnych oraz kartotek bibliograficznych i różnego rodzaju

informatorów"[15]. Możliwości informacyjne bibliotek zależą od zasobu zgromadzonych bibliografii i kompetencji bibliotekarzy. Te zaś podnoszone są systematycznie poprzez różnorodne formy kształcenia w systemie pomaturalnym, licencjackim, magisterskim i na studiach doktoranckich, a także za pośrednictwem kursów organizowanych w zautomatyzowanych bibliotekach szkół wyższych i na szkoleniach inicjowanych przez biblioteki wojewódzkie. Za ich sprawą następuje upowszechnianie wiedzy z dziedziny bibliografii, nowoczesnego bibliotekarstwa i teorii informacji naukowej. Rola bibliografii zależna jest od postrzegania związków tych trzech działów praktyki, wspierającej komunikację społeczną i rozwój kultury.

---

[15] *Bibliografia. Poradnik metodyki bibliograficznej.* Warszawa 1960, s. 6; Toż. W: *Metodyka bibliograficzna. Poradnik dla autorów bibliografii specjalnych.* Pr. zbior. pod red. H. Hleb-Koszńskiej, M. Dembowskiej i H. Sawoniaka. Warszawa 1963, s. 7.

Literatura przedmiotu

A. Książki i artykuły

1. *Adaptacja formatu MARC BN dla potrzeb bibliografii regionalnej.* B. Bartoszewicz-Fabiańska i in. Warszawa: SBP 1999. Propozycje i Materiały nr 25
2. Bagieńska E., Kostrzewa W., Paluszkiewicz A.: *Zasady tworzenia kartotek wzorcowych opisu bibliograficznego.* Warszawa 1995
3. Bartsch E.: *Die Bibliographie. Einführung in Benutzung, Herstellung, Geschichte.* 2 Aufl. München 1989
4. Beaudiquez M.: *Guide de bibliographie générale. Methodologie et pratique.* Nouv. ed. München 1989
5. Bednarska-Ruszajowa K.: *Metoda bibliograficzna i jej zastosowanie.* W: *Z problemów metodologii i dydaktyki bibliotekoznawstwa i informacji naukowej.* Kraków 1990
6. *Bibliografia.* Oprac. M. Dembowska. W: *Bibliotekarstwo naukowe z uwzględnieniem dokumentacji naukowo-technicznej.* Red. A. Łysakowski. Warszawa: PWN 1956, s. 58-86
7. *Bibliografie regionalne. Dokonania, dylematy, wnioski. Materiały z konferencji w Puławach, 15-16 września 1994 r.* Red. J. Nowicki. Warszawa: SBP 1995. Propozycje i Materiały nr 1
8. Biliński L.: Bibliografia regionalna i narodowa w perspektywie zmian. „Poradnik Bibliotekarza" 1999 nr 3 s. 14-16
9. Biliński L.: *Bibliografie regionalne. Stan za ostatnie 15 lat.* W: *Czwarta ...*, s. 148-159
10. Biliński L.: *Stan i perspektywy bibliografii regionalnej w Polsce.* W: *Narodowe i regionalne serwisy bibliograficzne...*, s. 36-61
11. Bojar B.: *O normalizacji terminologii.* „Zagadnienia Informacji Naukowej" 1987 nr 1 s. 23-35
12. Borkowska W.: *Z dziejów normalizacji w bibliotekarstwie polskim.* „Przegląd Biblioteczny" 1971 z. 1/4 s. 242-257
13. Brykczyńska M.: *Uniwersalna Rejestracja Bibliograficzna.* Wyd. 2 uzup. i popr. Warszawa 1987. Materiały Metodyczne SINTO nr 33
14. Burbianka M.: *Wstęp do bibliografii.* Wyd. 4. Warszawa 1974

15. Burchard M.: *Format USMARC rekordu bibliograficznego dla druku muzycznego.* Warszawa 1997. Propozycje i Materiały nr 15
16. Chmielewska-Gorczyca E.: *Indeksy permutacyjne.* Warszawa 1977
17. Cybulski R.: *Instytut Bibliograficzny jako narodowa centrala bibliograficzna.* „Rocznik Biblioteki Narodowej" 1978 T. 14 s. 77-85
18. Cybulski R.: *Stan i perspektywy rozwoju bibliografii w Polsce.* W: *Trzecia ...*, s. 28
19. Czachowska J.: *Literatura emigracyjna w bibliografiach i słownikach literackich.* „Ruch Literacki" 1990 R. 31 z. 2/3 s. 189-195
20. Czachowska J.: *Rozwój bibliografii literackiej w Polsce.* Wrocław 1979
21. Czachowska J., Loth R.: *Bibliografia i biblioteka w pracy polonisty.* Wrocław 1977
22. Czerlunczakiewicz-Barska B.: *Nowoczesne wydawnictwa bibliograficzne z dziedziny fizyki a zautomatyzowane systemy informacyjne.* „Roczniki Biblioteczne" 1991 R. 35 z. 1/2 s. 75-84
23. *Czwarta Ogólnokrajowa Narada Bibliografów. Warszawa 7-9 czerwca 1995 roku. Referaty i dyskusja.* Warszawa: BN 1996. Prace Instytutu Bibliograficznego nr 28
24. IV [Czwarta] Ogólnokrajowa Narada Bibliografów „Bibliografia między tradycją a nowoczesnością" Warszawa, 7-9 czerwca 1995 r. „Przegląd Biblioteczny" 1995 z. 2 s. 187-193
25. Dembowska M.: *Metoda „Bibliografii Polskiej" Karola Estreichera.* Wyd. 2. Warszawa 1970
26. Dobrzyńska-Lankosz E.: *Bieżące bibliografie analityczne. Referativnyj Žurnal i Chemical Abstracts. Przewodnik.* Kraków 1989
27. *Druga Ogólnokrajowa Narada Bibliografów. Warszawa, 20 [czerwca] 1966. Referaty i dyskusja.* Przygotowała do druku J. Pelcowa. Warszawa 1967. Prace Instytutu Bibliograficznego nr 9
28. Dulewiczowa J.: *Transkrypcja i transliteracja wyrazów rosyjskich.* Warszawa 1981
29. Dusińska H.: *Stanisław Konopka.* Łódź: GBL 1995
30. Eychler B., Ramlau-Klekowska K.: *Bibliografia w pracy bibliotek naukowych.* Warszawa 1980
31. Gałczyńska C. Z.: *Polska bibliografia terytorialna. Zarys dziejów, teoria i organizacja.* „Zeszyty Nauk. Uniw. Szczec." 1991 nr 67. Szczecińskie Prace Polonistyczne nr 3 s. 169-183
32. Gałczyńska C. Z.: *Polskie bibliografie terytorialne od projektu w roku 1978 do rzeczywistości roku 1995.* W: *Czwarta ...*, s. 167-180
33. Gawecka A.: *Teoria i metodyka bibliografii (wybór tekstów autorów polskich 1945-1980).* Warszawa 1987
34. Głowacka T.: *Walidacja haseł do kartoteki wzorcowej języka haseł przedmiotowych.* „Przegląd Biblioteczny" 1995 z. 2 s. 165-170
35. Górny M.: *Kooperacyjne i bierne formy opracowywania zbiorów bibliotecznych. Przegląd istniejących rozwiązań w zakresie katalogowania.* „Przegląd Biblioteczny" 1994 z. 1/2 s. 97-102
36. Grochowska A.: *Problemy normalizacji bibliograficznej w Polsce.* W: *Czwarta ...*, s. 38-50

37. *Hasło osobowe. Wybór i zasady tworzenia w bibliografii narodowej i katalogach Biblioteki Narodowej.* Oprac. M. Janowska. Warszawa: BN 1998. Prace Instytutu Bibliograficznego nr 32
38. *Hasło osobowe, korporatywne i tytułowe. Zasady sporządzania rekordów Kartoteki Haseł Wzorcowych.* Red. A. Paluszkiewicz i M. Lenartowicz. Warszawa: SBP 1999. Formaty, Kartoteki nr 4
39. Hleb-Koszańska H.: *O bibliografii dla niewtajemniczonych.* Wrocław 1974
40. Hopkinson A.: *Zastosowanie formatów standardowych w systemach bibliograficznych. Czy MARC się przeżył?* W: *Automatyzacja bibliotek.* Wrocław 1993, s. 27-40
41. *Instytut Bibliograficzny. Informator.* Warszawa 1992
42. Jachimowicz-Janaszek A.: *Nowa koncepcja polskiej bieżącej bibliografii medycznej.* „Biuletyn Głównej Biblioteki Lekarskiej" 1987 R. 33 nr 1/3 s. 78-80
43. Janowska M.: *Informacja o stanie prac metodyczno-normalizacyjnych w Bibliotece Narodowej.* „Bibliotekarz" 1993 nr 12 s. 13-16
44. Janowska M.: *Normy Biblioteki Narodowej w zakresie automatyzacji.* W: *Komputery w bibliotekach – Polska '94.* I Forum SBP. Materiały z Ogólnopolskiej Konferencji Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich w Chorzowie, 10-12 VI 1994. Warszawa: SBP 1994, s. 165-169. Nauka - Dydaktyka - Praktyka nr 9
45. Janowska M.: *Opis bibliograficzny artykułów (interpretacja postanowień PN-N-01152).* Warszawa: BN 1997. Prace Instytutu Bibliograficznego nr 30
46. Janowska M.: *Opis bibliograficzny wydawnictw ciągłych (interpretacja postanowień PN-N-01152-02).* Warszawa: BN 1996. Prace Instytutu Bibliograficznego nr 29
47. Kocznorowska K.: *Bibliografia polskiego piśmiennictwa rolniczego.* „Bibliotekarz" 1993 nr 11 s. 13-15
48. Kopczyńska-Jaworska B.: *Polskie bibliografie etnograficzne.* „Łódzkie Studia Etnograficzne" 1991 T. 30 s. 139-145
49. Korpała J.: *Bibliografia i biblioteczna służba informacyjna.* Warszawa 1979
50. Korpała J.: *Dzieje bibliografii w Polsce.* Wyd. 2. Warszawa 1989
51. Korpała J.: *Krótka historia bibliografii polskiej.* Wrocław: Ossolineum 1986
52. Korpała J.: *O bibliografiach i informatorach. Poradnik dla wszystkich.* Warszawa 1975
53. Krysiak E.: *Konwersja serwisów bibliograficznych na nośniki elektroniczne.* W: *Czwarta ...* s. 269-288
54. Krysiak E.: *Retrokonwersja centralnych katalogów prowadzonych przez Bibliotekę Narodową: piśmiennictwa zagranicznego oraz czasopism polskich.* „Przegląd Biblioteczny" 1996 z. 4 s. 307-317
55. Lenartowicz M., Paluszkiewicz A.: *Format USMARC rekordu bibliograficznego dla książki.* Warszawa: SBP 1997. Formaty, Kartoteki nr 12
56. Lenartowicz M.: *Dobór elementów opisu bibliograficznego.* „Poradnik Bibliotekarza" 1986 nr 7-8 s. 30-32
57. Lenartowicz M.: *Forma hasła korporatywnego.* „Poradnik Bibliotekarza" 1986 nr 2 s. 25; nr 3 s. 23-24
58. Lenartowicz M.: *Forma hasła osobowego.* „Poradnik Bibliotekarza" 1986 nr 4 s. 23-24

59. Lenartowicz M.: *Hasło opisu bibliograficznego.* „Przegląd Biblioteczny" 1990 z. 3/4 s. 33-46
60. Lenartowicz M.: *O formacie MARC dla niewtajemniczonych.* „Przegląd Biblioteczny" 1978 z. 2 s. 195-204
61. Lenartowicz M.: *O haśle korporatywnym niemal wszystko.* „Przegląd Biblioteczny" 1986 z. 1 s. 5-23
62. Lenartowicz M.: *O katalogowaniu książek wielotomowych. Uwagi metodyczne.* „Poradnik Bibliotekarza" 1999 nr 3 s. 6-9
63. Lenartowicz M.: *Pozycje główne i dodatkowe, odsyłacze.* „Poradnik Bibliotekarza" 1986 nr 6 s. 17-18
64. Lenartowicz M.: *Tytuł ujednolicony.* „Poradnik Bibliotekarza" 1986 nr 5 s. 24-25
65. Lenartowicz M.: *Wybór hasła autorskiego w katalogu alfabetycznym.* „Poradnik Bibliotekarza" 1986 nr 1 s. 15-16
66. Lenartowicz M.: *Wybór hasła korporatywnego w katalogu alfabetycznym.* „Poradnik Bibliotekarza" 1986 nr 2 s. 25-26
67. Lenartowicz M.: *Zmiany w opisie bibliograficznym książek.* „Poradnik Bibliotekarza" 1998 nr 2 s. 11-12
68. Lewaszkiewicz G.: *Ustawa o normalizacji.* „Normalizacja" 1993 nr 7 s. 2
69. Łysakowski A.: *Określenie bibliografii.* (Reprint). Warszawa 1996
70. Malinowska T., Syta L.: *Redagowanie techniczne książki.* Wyd. 3 zm. Warszawa 1981
71. Marszałek L.: *Edytorstwo publikacji naukowych.* Warszawa 1986
72. Maruszczak E.: *Niektóre problemy normalizacyjne i organizacyjne bibliotekarzy związane z wyborem formatu.* „Bibliotekarz" 1995 nr 7-8 s. 36-39
73. Matczuk A.: *Rozwój metodyczny polskich bibliografii historycznych regionalnych.* Lublin 1994.
74. *Materiały do studiowania bibliotekoznawstwa i informacji naukowej.* Red. A. Jarosz. T. 2, *Bibliografia. Wybór tekstów.* Oprac. T. Służałek. Katowice 1979.
75. Mendykowa A.: *Podstawy bibliografii.* Wyd. 2. Wrocław 1986
76. *Metodyka bibliograficzna. Poradnik dla autorów bibliografii specjalnych.* Red. H. Hleb-Koszańska i in. Wyd 2 zmien. Warszawa 1963
77. Mikos Z.: *Nowy system normalizacji.* „Zagadnienia Informacji Naukowej" 1997 nr 1 s. 35-39
78. *Narodowe i regionalne serwisy bibliograficzne.* Materiały z ogólnopolskiej konferencji nt. „Automatyzacja serwisów bibliograficznych. Bibliografie regionalne, bibliografia narodowa. Stan prac i zamierzenia". Warszawa, 2-4 grudnia 1998 r. Warszawa: SBP 1999. Propozycje i Materiały nr 26
79. *Normalizacyjne Komisje Problemowe* PKN. Warszawa 1995
80. *Ogólnokrajowa Narada Bibliografów.* Warszawa 17 lutego 1956. Materiały. Warszawa: BN 1956
81. *Opracowywanie norm. Poradnik.* Wyd. 2. Warszawa 1977
82. *Organizatorzy i inspiratorzy.* Warszawa: SBP 1997. Bibliotekarze Polscy we Wspomnieniach Współczesnych nr 5
83. Paluszkiewicz A.: *Format USMARC rekordu kartoteki haseł wzorcowych.* Instrukcja wypełniania rekordu w VTLS. Przy współpracy Marii Lenartowicz [i in.]. Wyd. 2 zm. Warszawa 1995

84. Paluszkiewicz A.: *Struktura danych bibliograficznych w zintegrowanych systemach bibliotecznych.* Warszawa: SBP 1997. Propozycje i Materiały nr 10
85. Parysz J.: *Biblioteki pedagogiczne – zapomniane placówki resortu edukacji?* „Poradnik Bibliotekarza" 1998 nr 6 s. 9-12
86. Pelcowa J.: *Polskie normy bibliograficzne 1975-1978.* Warszawa 1981
87. Pelcowa J.: *Polskie normy bibliograficzne.* Warszawa 1977
88. Pelcowa J.: *Uniwersalna rejestracja bibliograficzna.* „Przegląd Biblioteczny" 1976 z. 2 s. 141-157
89. Pietruch-Reizes D.: *Nowoczesne technologie w bibliografii i informacji naukowej.* W: *Czwarta ...*, s. 254-268
90. Pigoń E.: *Bibliografia.* Warszawa 1973
91. Piusińska W.: *Problemy selekcji w polskiej bibliografii narodowej 1901-1939.* Warszawa 1969. Prace Instytutu Bibliograficznego nr 12
92. *Polska bieżąca bibliografia narodowa. Dobór i selekcja materiału.* Pod red. J. Sadowskiej. Warszawa: BN 1999. Prace Instytutu Bibliograficznego nr 35
93. *Prace bibliograficzne w bibliotekach.* W: *Bibliotekarstwo.* Red. Z. Żmigrodzki. Wyd. 2 uzup. i rozsz. Warszawa: SBP 1998, s. 190-203. Nauka - Dydaktyka - Praktyka nr 29
94. Radwański A.: *Rozwój formatu MARC.* „Zagadnienia Informacji Naukowej" 1996 nr 2 s. 15-32
95. Ramlau-Klekowska K.: *Program „Cataloguing in Publication" w Polsce i na świecie.* „Editor" 1990 T. 3 s. 47-61
96. *Rodzaje bibliografii. Metodyka i technika ich opracowania.* Praca zbiorowa pod red. A. Jarosza i Z. Żmigrodzkiego. Warszawa 1984. Materiały Szkoleniowe CINTE nr 39
97. RPN-011 Normy terminologiczne
98. Ryllowa L.: *Exteriorica. Z problemów bibliografii narodowych.* „Rocznik Biblioteki Narodowej" 1971 s. 161-165
99. Sadowska J.: *Bibliografia dzisiaj. Rola Instytutu Bibliograficznego jako narodowej centrali bibliograficznej.* W: *Czwarta ...*, s. 9-18
100. Sadowska J.: *Retrokonwersja zbiorów bibliotecznych w Polsce. Stan prac, potrzeby i zamierzenia.* „Zagadnienia Informacji Naukowej" 1996 nr 2 s. 3-10
101. Sadowska J.: *Serwisy bibliograficzne Biblioteki Narodowej na nośnikach komputerowych. Stan obecny i plany.* W: *Automatyzacja bibliotek publicznych. Praktyczne aspekty.* Materiały z II Ogólnopolskiej Konferencji, Białystok 26-28 X 1993 r. Warszawa: SBP 1993, s. 114-121. Nauka - Dydaktyka - Praktyka nr 5
102. Sadowska J.: *UNIMARC jako podstawa formatu narodowego.* „Biuletyn Informacyjny Biblioteki Narodowej" 1989 nr 1-2 s. 1-4
103. Sawoniak H.: *Biblioteki współczesne. Bibliografia. Informacja naukowa.* Wybór i wstęp A. W. Jarosz i Z. Żmigrodzki. Katowice: UŚ 1995. Prace Instytutu Bibliotekoznawstwa i Informacji Naukowej Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach nr 4
104. Sawoniak H.: *Międzynarodowa bibliografia bibliografii z zakresu informacji naukowej, bibliotekoznawstwa i dziedzin pokrewnych 1945-1978.* Wrocław 1985
105. Sawoniak H.: *Zautomatyzowane systemy informacyjno-bibliograficzne.* „Roczniki Biblioteczne" 1977 z. 1/2 s. 455-484

106. Siemińska M.: *Europejska działalność normalizacyjna.* „Przegląd Biblioteczny" 1995 z. 3/4 s. 393-407
107. Sitarska A.: *Nowe metody i techniki bibliografii.* Wyd. 2. Warszawa 1973
108. Siuda M.: *Biblioteki pedagogiczne w procesie informacji.* W: *Biblioteka i informacja w systemie edukacji.* Materiały konferencji naukowej. Kielce, 3-4 grudnia 1998. Red. H. Suchojad. Kielce 1999, s. 41-49
109. Słodkowska E.: *Instytut Bibliograficzny w Polsce. Geneza, koncepcje teoretyczne i rozwój działalności.* „Biuletyn Instytutu Bibliograficznego" 1964 T. 7 nr 4
110. Służałek T.: *W sprawie koncepcji bibliografii regionalnej w Polsce.* „Przegląd Biblioteczny" 1979 z. 1 s. 115-121
111. Starnawski J.: *Warsztat bibliograficzny historyka literatury polskiej.* Wyd. 3. Warszawa 1983
112. Stefańczyk E.: *Bibliografie regionalne. Problemy organizacyjne i współpraca bibliotek.* W: *Komputeryzacja bibliotek publicznych.* Materiały z III Ogólnopolskiej Konferencji nt. „Komputeryzacja bibliotek publicznych – stan i zamierzenia" Supraśl k. Białegostoku, 3-5 czerwca 1995 r. Warszawa: SBP 1996, s. 155-160. Propozycje i Materiały nr 9.
113. Szocki J.: *Pedagogiczne bibliografie analityczne bieżące w Polsce.* „Aktualne Problemy Informacji i Dokumentacji" 1989 R. 34 nr 6 s. 32-33.
114. *Teoretyczne problemy bibliografii współczesnej. Wybór tekstów z literatury obcej.* Oprac. A. Czekajewska-Jędrusik, A. Sitarska. Warszawa 1978
115. Tokarzówna K.: *Cenzura w „Polskiej Bibliografii Literackiej",* W: *Piśmiennictwo systemy kontroli obiegi alternatywne.* Warszawa 1992 t. 2 s. 237-250
116. *Trzecia Ogólnokrajowa Narada Bibliografów.* Warszawa 5-7 czerwca 1978 roku. Referaty i dyskusja. Warszawa 1980. Prace Instytutu Bibliograficznego nr 24
117. *Typologia dokumentów.* Warszawa: BN 1976 Prace Instytutu Bibliograficznego nr 21
118. Uniejewska H.: *Bibliografia i dokumentacja ekonomiczna.* Warszawa 1969
119. *Ustawa o normalizacji 3 kwietnia 1993 r.* Dz.U. nr 55, poz. 251
120. Vrtel-Wierczyński S.: *Teoria bibliografii w zarysie.* Wrocław 1951
121. *Z problemów bibliografii.* Red. M. Lenartowicz, J. Pelcowa, H. Sawoniak. Warszawa 1970. Prace Instytutu Bibliograficznego nr 17
122. *Z warsztatu bibliografa.* Warszawa: SBP 1991. Bibliotekarze Polscy we Wspomnieniach Współczesnych nr 1
123. Zasadowa H.: *Wydawnictwa informacyjne.* Cz. 1, *Problematyka ogólna.* Cz. 2, *Spis bibliograficzny.* Warszawa 1985. Materiały Szkoleniowe CINTE nr 29, 41
124. Żak P.: *Międzynarodowy format wymiany danych bibliograficznych (UNIMARC).* „Zagadnienia Informacji Naukowej" 1989 nr 1 s. 139-152
125. Zbikowska-Migoń A.: *Adama Łysakowskiego poglądy na bibliografię.* W: *Czwarta ...*, s. 75-84
126. Zbikowska-Migoń A.: *Bibliografia narodowa – tradycje i perspektywy.* W: *Narodowe i regionalne serwisy bibliograficzne ...*, s. 7-17
127. Zbikowska-Migoń A.: *Bibliografie bibliologiczne i bibliotekoznawcze. Rozwój i stan obecny.* „Studia o Książce" 1980 T. 10 s. 3-38
128. Żydanowicz Z.: *Bibliografie narodowe bieżące. Przewodnik.* Warszawa 1973

B. Normy

Normy międzynarodowe

ISO 4: 1997, Information and documentation – Rules for the abbreviation of title words and titles of publications.
ISO 639: 1988, Code for the representation of names of languages.
ISO 690: 1987, Documentation – Bibliographic references – Content, form and structure.
ISO 832: 1994, Information and documentation – Bibliographic description and references – Rules for the abbreviation of bibliographic terms.
ISO 8601: 1988, Data elements and interchange formats – Information interchange – Representation of dates and times.
ISO 2108: 1992, Information and documentation – International standard book numbering (ISBN).
ISO 2709: 1973 (E) International Organization for Standarization: Documentation – Format for bibliographic information interchange on magnetic tape.
ISO 3297: 1986, Documentation – International standard serial numbering (ISSN).
ISO 5127/1: 1983, Documentation and information – Vocabulary – Part 1: Basic concepts.
ISO 5127/3a): 1981, Information and documentation – Vocabulary – Section 3 a): Acquisition, identification, and analysis of documents and data.
PrPN-ISO 690-2 Dokumenty elektroniczne i ich części
Systemy numerowania dokumentów:
ISBN (International Standard Book Number)
ISSN (International Standard Serial Number)
ISMN (International Standard Music Number)
ISRC (International Standard Recording Code)
ISRN (International Standard Technical Report Number) zgodnie z normą ISO 10444
DOI (Digital Object Identifier)
NBM (International Standard Bibliographic Description for Non-Book Materials)

Polskie normy bibliograficzne, bibliotekarskie, dokumentacyjne, reprograficzne i wydawnicze (wybór). Wersja polska w układzie ICS, edycja 3. wg „Katalogu Polskich Norm" 1999

01 Zagadnienia ogólne. Terminologia. Normalizacja. Dokumentacja.
01. 040. 35 Technika informatyczna

PN-ISO/IEC 2382-17 : 1999 Technika informatyczna. Terminologia. Bazy danych
01. 120 Normalizacja. Zasady ogólne. *Standarization. General rules.*

PN-ISO 10241 : 1997 Normy terminologiczne. Opracowanie i układ IDT ISO 10241 : 1992
PN-N-02000 : 1994 Podstawy działalności normalizacyjnej. Normalizacja i dziedziny związane. Terminologia IDT ISO/IEC GUIDE 2 : 1991

PN-N-02001 : 1994 Podstawy działalności normalizacyjnej. Metodyka prac normalizacyjnych.
PN-ISO 860 : 1998 Działalność terminologiczna. Harmonizacja pojęć i terminów. IDT ISO 860 : 1996 (w druku)

01. 140 Informacja. Działalność wydawnicza. *Information sciences. Publishing.*

01. 140. 10 Pisownia. Transliteracja. *Writing and transliteration.*

PN-83/N-01201 Transliteracja alfabetów cyrylickich na alfabet łaciński
PN-72/N-01203 Transliteracja alfabetu greckiego
PN-90/N-01204 Numeryczne zapisywanie dat i czsu dnia EQV ISO 8601 : 1988
PN-73/N-01205 Numerowanie tygodni
PN-74/N-01211 Transliteracja alfabetu hebrajskiego
PN-74/N-01212 Transliteracja pisma jidysz
PN-91/N-09012 Kody nazw języków EQV ISO 639 : 1988
PN-53/N-95039 Pismo odręczne. Cyfry i liczby
01. 140. 20 Informacja naukowa. *Information sciences.*
PN-ISO 9230 : 1999 Informacja i dokumentacja. Ustalanie wskaźników cen książek i wydawnictw ciągłych kupowanych przez biblioteki. IDT ISO 9230 : 1991 (w druku)
PN-EN ISO 2789 : 1998. Informacja i dokumentacja. Międzynarodowa statystyka biblioteczna. IDT EN ISO 2789 : 1994; IDT ISO 2789 : 1991 (w druku)
PN-EN ISO 9707 : 1998. Informacja i dokumentacja. Statystyka produkcji i dystrybucji książek, gazet, czasopism i publikacji elektronicznych. IDT EN ISO 9707 : 1994; IDT ISO 9707 : 1991 (w druku)
PN-ISO 3166 : 1998 Kody nazw krajów EQV ISO 3166 : 1993 (w druku)

PN-82/N-01152.00 Opis bibliograficzny. Postanowienia ogólne
Zmiany 1 B 1 3/88 poz. 26
PN-82/N-01152.01 Opis bibliograficzny. Książki
Zmiany 1 PN-N-01152-1/A1 : 1997
PN-N-01152-2 : 1997 Opis bibliograficzny. Wydawnictwa ciągłe
PN-87/N-01152.03 Opis bibliograficzny. Dokumenty normalizacyjne
PN-83/N-01152.06 Opis bibliograficzny. Druki muzyczne
PN-85/N-01152.07 Opis bibliograficzny. Dokumenty dźwiękowe
PN-N-01152-8 : 1994 Opis bibliograficzny. Stare druki
PN-91/N-01152.10 Opis bibliograficzny. Dokumenty techniczno-handlowe
PN-N-01152-12 : 1994 Opis bibliograficzny. Filmy

PN-85/N-01158 Skróty wyrazów i wyrażeń w opisie bibliograficznym
PN-73/N-01159 Indeksy do bibliografii
PN-88/N-01175 Technika mikrofilmowa (mikrografia). Mikroformy. Zasady przechowywania
PN-77/N-01186 Technika mikrofilmowa. Mikroformy. Zasady ewidencjonowania
PN-78/N-01187 Technika mikrofilmowa. Mikroformy. Wprowadzanie zmian
Zmiany 1 B 1 4/87 poz. 24
PN-79/N-01188 Technika mikrofilmowa. Karty okienkowe
PN-82/N-01198 Technika mikrofilmowa. Karty okienkowe do informacji patentowej
PN-76/N-01220 Informatory o bibliotekach i ośrodkach informacji
PN-77/N-01221 Adnotacje i zmiany dokumentacyjne

Zmiany 1 B 1 11-12/79 poz. 91

PN-80/N-01223 Szeregowanie alfabetyczne
PN-89/N-01224 Bibliotekarstwo i bibliografia. Opracowanie zbiorów informacji o dokumentach. Terminologia.
PN-89/N-01225 Bibliotekarstwo i bibliografia. Rodzaje i części składowe bibliografii. Terminologia
PN-91/N-01226 Bibliotekarstwo i bibliografia. Rodzaje i działalność bibliotek. Terminologia
PN-92/N-01227 Bibliotekarstwo i bibliografia. Typologia dokumentów. Terminologia
PN-N-01228 : 1994 Hasło opisu bibliograficznego. Forma nazw geograficznych
PN-N-01229 : 1998 Hasło opisu bibliograficznego. Hasło osobowe

PN-73/N-09004 Wkładka dokumentacyjna
PN-81/N-09017 Biuletyn informacyjny placówek informacji
PN-92/N-09018 Tezaurus jednojęzyczny. Zasady tworzenia, forma i struktura
PN-90/N-09107 Technika mikrofilmowa (mikrografia). Mikrofisze dokumentów normalizacyjnych
PN-91/N-09109 Mikrografia. Mikrofilmy zwojowe gazet. EQV ISO 4087 : 1979
PN-91/N-09110 Mikrografia. Mikrofisze książek i wydawnictw ciągłych. Pole tytułowe. EQV ISO 5123 : 1984
PN-85/N-09126 Sprawozdanie z pracy naukowo-badawczej
PN-87/N-09127 Informacja naukowa. Zagadnienia organizacyjne i prawne. Terminologia
PN-88/N-09130 Wydawnictwa ośrodków informacji. Karta dokumentacyjna
PN-88/N-09131 Wydawnictwa ośrodków informacji. Zestawienia tematyczne
PN-88/N-09132 Wydawnictwa ośrodków informacji. Informacja ekspresowa, przegląd dokumentacyjny
PN-69/P-55335 Karty pamięciowe i przewodnie do kartotek pionowych i płaskich. Podstawowe wymiary
Zmiany 1 B 1 4/70 poz. 44

01. 140. 40 Działalność wydawnicza. *Publishing.*

PN-ISO 2108 : 1997 Informacja i dokumentacja. Międzynarodowy znormalizowany numer książki (ISBN). IDT ISO 2108 : 1992. Zastępuje PN-74/N-01206
PN-76/N-01153 Kompozycja wydawnicza i typograficzna bibliografii specjalnych w układzie działowym lub systematycznym
PN-72/N-01157 Oznaczenie wydawnicze
PN-71/N-01160 Kompozycja wydawnicza czasopisma
PN-71/N-01163 Kompozycja wydawnicza artykułów
PN-70/N-01164 Spis treści czasopisma
PN-N-01178 : 1994 Zasady skracania tytułów wydawnictw ciągłych
PN-76/N-01207 Międzynarodowy znormalizowany numer wydawnictw ciągłych (ISSN)
PN-78/N-01222.00 Kompozycja wydawnicza książki. Postanowienia ogólne
PN-78/N-01222.01 Kompozycja wydawnicza książki. Karty tytułowe.
PN-N-01222-1/A 1 : 1997 Zmiana do PN-78/N-01222.01

PN-78/N-01222.02 Kompozycja wydawnicza książki. Materiały wprowadzające
PN-78/N-01222.03 Kompozycja wydawnicza książki. Tekst główny
PN-78/N-01222.04 Kompozycja wydawnicza książki. Materiały uzupełniające tekst główny
PN-78/N-01222.05 Kompozycja wydawnicza książki. Materiały informacyjno-pomocnicze
PN-78/N-01222.06 Kompozycja wydawnicza książki. Indeksy
PN-79/N-01222.07 Kompozycja wydawnicza książki. Bibliografia załącznikowa
PN-78/N-01222.08 Kompozycja wydawnicza książki. Okładka i obwoluta

PN-88/N-09130 Wydawnictwa ośrodków informacji. Karta dokumentacyjna
PN-88/N-09131 Wydawnictwa ośrodków informacji. Zestawienia tematyczne
PN-88/N-09132 Wydawnictwa ośrodków informacji. Informacja ekspresowa, przegląd dokumentacyjny
PN-84/P-55001 Druki. Podział
Zmiany B 1 11/86 poz. 90
PN-73/P 55009 Pisma drukarskie. Klasyfikacja i metody określania cech strukturalnych pism łacińskich
PN-70/P-55010 Jednostki wielkości typograficznych
PN-90/P-55012 Pismo drukarskie. Zasady ustalania wymiarów
PN-90/P-55014 Pismo drukarskie. Charakterystyka czytelności
PN-91/P-55016 Druki. Wymagania podstawowe i badanie nadruku
PN-72/P-55020 Formaty gazet
PN-74/P-55021 Formaty książek, broszur i czasopism
PN-75/P-55022 Formaty kolumn książek, broszur i czasopism
PN-81/P-55025 Maszynopis wydawniczy książek, broszur i czasopism
Zmiany 1 B 1 9-10/90 poz. 72
PN-70/P-55026 Materiały wydawnicze. Szkice wydawnicze
PN-73/P-55027 Materiały wydawnicze. Makiety wydawnicze
PN-65/P-55028 Materiały wydawnicze. Album odbitek kliszowych
PN-82/P-55029 Materiały wydawnicze. Odbitki korektorskie i próbne. Podział i wymagania
PN-89/P-55030.01 Oryginały do reprodukcji poligraficznej. Postanowienia ogólne i zakres normy
PN-78/P-55030.04 Oryginały do reprodukcji poligraficznej. Wady oryginałów jednotonalnych czarno-białych
PN-78/P-55030.05 Oryginały do reprodukcji poligraficznej. Wady oryginałów jednotonalnych barwnych
PN-78/P-55030.06 Oryginały do reprodukcji poligraficznej. Wady oryginałów wielotonalnych czarno-białych
PN-78/P-55030.07 Oryginały do reprodukcji poligraficznej. Wady oryginałów wielotonalnych barwnych
PN-89/P-55030.10 Oryginały do reprodukcji poligraficznej. Wymagania
PN-87/P-55030.15 Oryginały do reprodukcji polgraficznej. Grupy tonalności i wytyczne reprodukcji
PN-81/P-55034 Materiały wydawnicze. Wytyczne stosowania
PN-72/P-55036 Znaki korektorskie i wykonywanie korekty drukarskiej
PN-89/P-55074 Odbitki drukarskie i druki. Oznaczanie powierzchni wad nadruku

PN-83/P-55105 Pismo drukarskie. Karta wzorów
PN-80/P-55207 Odbitki drukarskie i druki. Wady
PN-83/P-55366 Zasady składania tekstów w języku polskim

35. 040 Zestawy znaków i kodowanie informacji. *Character sets and information coding.*

PN-EN 798 : 1999 Kody kreskowe. Wymagania dotyczące symboliki
PN-90/N-01204 Numeryczne zapisywanie dat i czasu dnia EQV ISO 8601 : 1988
PN-73/N-01205 Numerowanie tygodni
PN-76/N-01207 Międzynarodowy znormalizowany numer wydawnictw ciągłych (ISSN)
PN-ISO 2108 : 1997 Międzynarodowy znormalizowany numer książki (ISBN)
PN-91/N-09012 Kody nazw języków EQV ISO 639: 1988
PN-84/N-09120 Zestaw dodatkowych znaków alfabetu łacińskiego do wymiany informacji bibliograficznych
PN-85/N-09122 Zestaw dodatkowych znaków alfabetu cyrylickiego do wymiany informacji bibliograficznych
PN-93/N-09128 Bibliograficzne znaki sterujące IDT ISO 6630 : 1986
PN-93/T-42109.01 Technika informatyczna. Zestaw znaków w kodzie 7-bitowym ISO przeznaczony do wymiany informacji bibliograficznej EQV ISO/IEC 646 : 1991

35. 240. 30 Zastosowanie IT w informacji, dokumentalistyce i działalności wydawniczej

PN-ISO 8777 : 1999 Informacja i dokumentacja. Komendy w interaktywnym wyszukiwaniu tekstowym. IDT ISO 8777 : 1993 (w druku)
PN-ISO/IEC 2382-17 : 1999 Technika informatyczna. Terminologia. Bazy danych. IDT ISO/IEC 2382-17 : 1996 (w druku)
PN-ISO 2709 : 1998 Informacja i dokumentacja. Format do wymiany informacji. IDT ISO 2709 : 1996 (w druku)
PN-ISO 6156 : 1998 Informacja i dokumentacja. Format do wymiany rekordów terminologicznych/leksygraficznych na taśmie magnetycznej (MATER) IDT ISO 6156 : 1987
PN-ISO 8459-1 : 1994 Zestawienie elementów danych bibliograficznych w wypożyczaniu międzybibliotecznym IDT ISO 8459-1 : 1988
PN-78/N-09016.00 Format do wymiany informacji bibliograficznych na taśmie magnetycznej. Zawartość rekordu (zapisu). Postanowienia ogólne.
Zmiany 1 B 1 6/81 poz. 41
PN-79/N-09016.01 Wydawnictwa zwarte
PN-80/N-09016.02 Wydawnictwa ciągłe
PN-80/N-09016.03 Dokumenty normalizacyjne
PN-80/N-09016.04 Dokumenty patentowe
PN-80/N-09016.06 Literatura firmowa
PN-80/N-09016.07 Dokumenty niesamoistne

INDEKS OSOBOWY

Abraham Władysław 280
Anczyc Władysław Ludwik 251
Anderson D. 238
Antoniewicz Jan Bołoz 280
Askenazy Szymon 280

Babnis Maria 296
Bachturina T. A. 217
Bachulska Halina 294
Balzer Oswald 280
Banacka Marianna 287
Bandtkie Jan Wincenty 274
Bandtkie Jerzy Samuel 12, 269, 274
Bar Adam 291
Berier Roman, zob. Longchamps de Berier Roman
Bartoszewicz Adam 250
Bartoszewicz Julian 250
Baumgart Jan 295
Beljanina S. A. 217
Bell B.L. 200
Bentkowski Feliks 269, 274, 279, 282
Bernacki Ludwik 40, 282-283
Besterman Theodor 235-236, 249, 284
Bielak Franciszek 282
Bieńkowa Maria Barbara 126, 246, 247
Bieńkowski Wiesław 295
Bierczyński P. 311-312
Biernat z Lublina 283
Biliński Lucjan 300-303, 313
Birkenmajer Aleksander 40
Boguniowska Halina, zob. Kozicka-Boguniowska Halina
Bogusławski L. 146
Bojar Bożenna 157, 202
Borucka Barbara 201
Boudet I. 218, 224
Boy-Żeleński Tadeusz 292
Braun Dawid 279
Brückner Aleksander 280
Bruździak Mieczysław 296
Brzezina Antoni 274
Budzyk Kazimierz 290
Burchard Maria 58
Burhardt Stefan 285

Chlebowski Bronisław 280
Chłędowski Adam Tomasz 269, 274
Chmielewska-Gorczyca Ewa 157, 159, 200, 202
Chmielowski Piotr 269, 280
Chojnacki Władysław 266-267, 272, 194
Chojnacki Wojciech 267, 271, 272
Chrzanowski Ignacy 280
Ćwiekowa Jadwiga 106
Čistjakova I. G. 217
Czachowska Jadwiga 282, 289, 291-293
Czajka Anna, zob. Landau-Czajka Anna
Czajka Stanisław 212, 257
Czarnecka Jadwiga 256, 311-312
Czarnowski Stanisław Jan 250, 269
Czemarmazowicz Elżbieta 270
Czermiński Jurand B. 199
Czubek Jan 251, 252

Daszkowski Zbigniew 240, 248
Dąbrowska Jadwiga 265
Debure Guillaume Francois 12
Dembowska Maria 107, 275, 286, 298-299, 317, 321
Demby Stefan 253, 265
Denis Michel 12
Dickstein Samuel 265
Diericks Harold 197
Dobroszycki Lucjan 269-270, 272
Dorosz Beata 291
Dzieduszycki Jerzy, zob. Reizes-Dzieduszycki Jerzy
Dzieżyc Józef 296

Ebert Fryderyk Adolf 12
Eliot John 227
Estreicher Karol (st.) 265-266, 268, 271, 272-280, 334
Estreicher Stanisław 274
Estreicherowie 264, 273
Eychler Barbara 126, 245, 246, 247, 248, 299

Federowicz Grażyna 259, 268, 270, 272
Finkel Ludwik 280, 293-295
Frank Zofia 62
Franke Feliks 273
Frazik Wojciech 296
Friedbergowa Maria 283
Frontczak Wacław 302
Frontczakowa Wanda 302

Galle Henryk 281
Garfield Eugene 150, 168, 169
Garlicka Aleksandra 269
Gawronowa Jolanta 304
Gawryszewski Andrzej 296
Gąsiorowski Janusz Tadeusz 280
Gąsiorowski Ludwik Hiacynt 279
Gąsiorowski Stefan 296
Gertner Juliusz 251
Gesner Konrad 11-12, 42, 214
Giedroyć Dowmont 279
Giedroyć-Kwiatkowska Alina 45-51
Głowacka Teresa 225
Goethe Johann Wolfgang 281
Gorczyca Ewa, zob. Chmielewska-Gorczyca Ewa
Gorzelska-Dybowicz Leokadia 317
Gozicka Dorota 296
Górny Mirosław 314
Górski Stefan 269
Grabowska Marta 235
Gradmann S. 217
Grodzka Danuta 307
Gromadzińska Krystyna 268, 272
Gruca Anna 296
Grycz Józef 265
Gryczowa Alodia, zob. Kawecka-Gryczowa Alodia
Grzegorczyk Piotr 282

Hahn Wiktor 126, 245, 246, 247, 282
Handelsman Marceli 294
Heck Kornel 251
Hegel Georg Wilhelm Friedrich 285
Heinsius Wilhelm 274
Hleb-Koszańska Helena 298-299, 317, 321
Hoesick Ferdynad 251, 287
Hołubowska Krystyna 297
Honore Suzanne 214
Hopkinson A. 197
Hoppius Samuel Joachim 279
Howorka Bolesław 212, 307

Jabłonowski Józef Aleksander 282
Jabłoński Kajetan 274
Jakub z Paradyża 275
Jan III Sobieski 280
Janocki (Jönisch) Jan Daniel 274
Janowska Maria 49, 57, 58, 80, 83
Jarmińska Danuta 243
Jarosz Adam 317
Jastrzębski Marek 267-268, 272
Jocher Adam 274, 279
Juszyński Michał Hieronim 274

Kaczanowska Jadwiga 248, 317
Kaczyńska Maria 268, 272
Kapuścik Janusz 306-307
Karamać Barbara 198, 231, 232
Karpińska Grażyna Ewa 296
Kasprowicz Jan 293
Kawecka-Gryczowa Alodia 262
Kayser Christian Gottlob 274
Kemp A. 216
Kiedrzyńska Wanda 269
Klein Krystyna 223
Klekowska Krystyna, zob. Ramlau-Klekowska Krystyna
Kluczycki Franciszek Ksawery 280
Klukowski Ignacy 250
Kochanowski Jan 283
Kołłątaj Hugo 285
Kołodziejczyk Edmund 281
Konopka Stanisław 306
Kopernik Mikołaj 279
Koranyi Karol 287
Korbut Gabriel 265, 281-282, 290, 293
Korczak Bolesław 269
Korpała Józef 45
Korzeniewska Ewa 290, 293
Kossonoga Jan 312
Koszańska Helena, zob. Hleb-Koszańska Helena
Kowalik Jan 271-272
Kozicka-Boguniowska Halina 287
Kozłowski Jan 287
Kraszewski Józef Ignacy 279, 283-284, 293
Krzyżanowski Julian 290
Kucharzewski Feliks 279

La Fontaine Henri 214, 236
Labbe Philippe 235
Labuda Gerard 294
Landau-Czajka Anna 304
Lechowa Lidia 248
Lehmann Klaus-Dieter 239
Leitgeber Mieczysław Antoni 250
Lelewel Joachim 12
Lenartowicz Maria 57, 58, 78, 217

Lengnich Gotfryd 250
Liebaers Hermann 214
Liske Ksawery 280
Longchamps de Berier Roman 287
Loth Roman 289, 293
Luhn Hans Peter 157

Łodyński Marian 405
Łojek Jerzy 269, 272
Łoza Stanisław 287
Łoziński Władysław 280
Łysakowski Adam 106, 246, 285, 297, 312

Machholz Ernst 284
Maciejewska Maria Krystyna 291, 293
Maciejowski Wacław Aleksander 269
Madurowicz-Urbańska Helena 295
Malecki Jerzy 307
Maleczyński Karol 280, 294
Malewska Józefa 296
Małachowska-Staszelis Maria 246, 247
Manteuffel Gustaw 280
Marchand Prosper 12
Marek Zdzisław 307
Marszakowa-Szajkiewicz Irina 169
Marszałek Leon. 173
Maury C. 225
Mazarin Jules 11
Mecherzyński Karol 279
Mendykowa Aleksandra 126
Mickiewicz Adam 279, 290, 293
Migoń Anna, zob. Żbikowska-Migoń Anna
Miller Artur 287
Modelski Teofil Emil 294
Moszczyńska-Pętkowska Zofia 256
Murasik Piotr 197
Muszkowski Jan 265, 285, 297

Naude Gabriel 11
Naumański Jan 269
Nevelling Ulrich 173
Nicolai Krzysztof Bogumił 282
Niemcewicz Julian Ursyn 285

Opitz Martin 284
Orzeszkowa Eliza 290, 293
Otlet Paul 214

Paluszkiewicz Anna 57, 58, 161, 164, 194, 217
Pasztaleniec-Jarzyńska Joanna 223
Pawlak Wojciech 218
Peignot Gabriel 235
Pelcowa Janina 48, 55, 56, 214, 298
Peliwo Jan 296
Petzoldt Julius 235
Pętkowska Zofia, zob. Moszczyńska-Pętkowska Zofia
Piekarski Kazimierz 269, 283
Pietruch-Reizes Diana 150
Pietrzykowska Jadwiga 246, 248
Płoski Stanisław 269, 294
Potuszyńska Anna 258, 272
Prus Bolesław 293
Przelaskowski Ryszard 294
Przybysz Marzena 248
Puziowa Krystyna 317

Rafalski Walenty 250, 274
Ramlau-Klekowska Krystyna 198, 201, 218, 231, 232, 240
Rams D. 243
Ratajewski Jerzy 308
Reizes Diana, zob. Pietruch-Reizes Diana
Reizes-Dzieduszycki Jerzy 148
Rive Jean Joseph 12
Robowski Józef 157
Roszkowska Wanda 290
Róg Anna 259
Ryllowa Lidia 262
Rymsza-Zalewska Danuta 317

Sadowska Jadwiga 57, 148, 198, 201, 204, 221, 227, 230, 255, 259, 261, 270, 304-305, 312-313
Saint Charles Louis Jacob de 11
Salomonsen A. 223
Sawczyński Henryk 280, 294
Sawicki Jan Kazimierz 296
Sawicki Tadeusz 271
Sawoniak Henryk 126, 154, 189, 235-237, 245-249, 256, 282, 299, 311, 317, 321
Scardeoni Bernardo 284
Schneider Georg 12
Semenmovker B. A. 239
Sienkiewicz Henryk 290, 293
Sitarska Anna 148, 149, 157, 158, 161, 172, 179, 187, 200
Skrzypczak Andrzej 250
Skwirowska Stefania 260
Słodkowska Elżbieta 248
Słowacki Juliusz 279, 290
Sobieski Jan, zob. Jan III Sobieski
Solak Zbigniew 296
Sordylowa Barbara 187, 287, 307
Stachowska-Musiał Ewa 305
Starnawski Jerzy 282, 289, 295
Starowolski Szymon 281-182
Stasiewska Zofia 317

Staszelis Maria, zob. Małachowska-Staszelis Maria
Stefańczyk Elżbieta 218, 255, 304-305
Sterzycka Elżbieta 317
Stępniakowa Ewa 311
Stradecki Janusz 292
Streit Karl Konrad 284
Stupkiewicz Stanisław 290
Suligowski Adolf 280, 287
Szajkiewicz Irina, zob. Marszakowa-Szajkiewicz Irina
Szajnocha Karol 269
Szalagan Alicja 291, 293
Szemiel Anna 296
Szlachtowski Jan 275
Szujski Józef 275

Śliwińska Irmina 290
Świderski Bolesław 302
Świszczewski Jan Ferdynand 251

Tarnowski Stanisław 281
Toomey Alice F. 236, 249
Trotz Michał Abraham 282
Trzcińska Janina 311
Tuwim Julian 292
Tyszkiewicz Teresa 291, 293

Urbańska Danuta 248
Urbańska Helena, zob. Madurowicz-Urbańska Helena

Vittello G. 223
Vrtel-Wierczyński Stefan 252, 291

Wacławik Jadwiga 304
Waneck K. 224
Wende Edward 251
Wergiliusz Maron 292
Wersig Gernot 173
Widy-Wirski Feliks 307
Wierczyński Stefan, zob. Vrtel-Wierczyński Stefan
Wilczek Wiesława 306
Wilgat Janina 266, 272
Winklowa Barbara 292
Wirski Feliks, zob. Widy-Wirski Feliks
Wisłocki Władysław 251, 275, 280
Wisłocki Władysław Tadeusz 252, 283
Wiszniewski Michał 274
Witt Maria 248, 249
Wyspiański Stanisław 290, 293
Wywiałkowski Jakub Żegota 250

Zajewska A. 299
Załuscy 275
Załuski Józef Andrzej 273, 276, 279, 282
Zapolska Gabriela 292
Zarzębski Tadeusz 218
Zasadowa Hanna 58, 158, 179, 187
Zawadzki Konrad 269, 272
Ziółkowska Krystyna 317
Zygmunt M. 204

Żak Piotr 196
Żbikowska-Migoń Anna 285, 297-298, 302-303
Żebrawski Teofil 279
Żeleński Tadeusz, zob. Boy-Żeleński Tadeusz
Żeromski Stefan 285, 290, 293
Żmigrodzki Zbigniew 236, 308, 311, 317
Żmuda Ryszard 302

INDEKS PRZEDMIOTOWY

W wykazie uwzględniono nazwy terminologiczne, nazwy instytucji, tytuły wydawnictw ciągłych występujące w tekście, pominięto użyte w przypisach i występujące w umieszczonej na końcu bibliografii załącznikowej.

AACR2, zob. Anglo-Amerykańskie Przepisy Katalogowania
Abstrakt normy 54
— Abstrakt, zob. Analiza dokumentacyjna (abstrakt)
Adnotacja treściowa 38
Agence Bibliographique Nationale Française 224
— Agencja Bibliograficzna, zob. Narodowa centrala bibliograficzna
Agencje przemysłowych kodów towarów 243
Agriculture, Biology & Environmental Sciences 151
AIDS 307
Akademia Umiejętności, zob. Polska Akademia Umiejętności
Aktualne Problemy Dokumentacji 208
Amerykański standardowy kod wymiany informacji (American Standard Code for Information Interchange ASCII) 118
Analiza dokumentacyjna (abstrakt) 38, 174
Anglo-Amerykańskie Przepisy Katalogowania (Anglo-American Cataloguing Rules AACR2) 224
Annee philologique 180
Archiwalia, zob. Dokument archiwalny
Archiwum Medycyny Sądowej i Kryminologii 307
Archiwum Weteranów Powstania Styczniowego 305
Arts & Humanities 151
Arts and Humanities Citation Index 169, 170
Artykuły - rodzaje 109
— Artykuły, zob. Bibliografia załącznikowa - opis poszczególnych rodzajów dokumentów
— ASCII, zob. Amerykański standardowy kod wymiany informacji
Automatyzacja bibliografii, zob. Bibliografia - opracowania bibliograficzne - automatyzacja
Baza bibliograficzna 202-205
Baza danych 202-203
Bibliognozja 12
Bibliograf 15, 213, 233, 235
Bibliografia - opracowanie bibliograficzne - przeznaczenie 43
Bibliografia - definicje pojęcia 24
Bibliografia - działalność bibliograficzna 15-17, 210-211, 213
Bibliografia - działalność unifikacyjna 211
— Bibliografia - działalność unifikacyjna, zob. też Bibliografia - normalizacja
Bibliografia - historia 18-19
Bibliografia - nauka - funkcje 24, 27, 212-213
Bibliografia - nauka - metodyka bibliograficzna 22, 24, 208
Bibliografia - nauka - przedmiot 20, 22
Bibliografia - nauka - stosunek do innych dyscyplin 20-28
Bibliografia - nauka - struktura 18, 22
Bibliografia - normalizacja 46-57, 222, 244
Bibliografia - normalizacja, zob. też Bibliografia - działalność unifikacyjna
Bibliografia - opracowanie bibliograficzne - forma wydawnicza i typograficzna 141-145
Bibliografia - opracowanie bibliograficzne - adresat 126
Bibliografia - opracowanie bibliograficzne - automatyzacja 191-206
Bibliografia - opracowanie bibliograficzne - autorytatywność 224
Bibliografia - opracowanie bibliograficzne - dobór materiału 41
Bibliografia - opracowanie bibliograficzne - dobór materiału bibliograficznego 127

Bibliografia - opracowanie bibliograficzne - funkcje i zadania 14-15
Bibliografia - opracowanie bibliograficzne - indeksy 134-139
Bibliografia - opracowanie bibliograficzne - kompletność 129, 215-228, 230-232
Bibliografia - opracowanie bibliograficzne - koncepcja 126
Bibliografia - opracowanie bibliograficzne - koordynacja prac 248, 298
Bibliografia - opracowanie bibliograficzne - kryteria selekcji 127, 129-231, 255, 259-260, 270
Bibliografia - opracowanie bibliograficzne - kumulacja 222, 227
Bibliografia - opracowanie bibliograficzne - niepublikowane 207, 247
Bibliografia - opracowanie bibliograficzne - numeracja pozycji 133
Bibliografia - opracowanie bibliograficzne - odsyłacze 133
Bibliografia - opracowanie bibliograficzne - plan organizacji pracy nad spisem 127
Bibliografia - opracowanie bibliograficzne - pozycja bibliograficzna 129
Bibliografia - opracowanie bibliograficzne - pozycja bibliograficzna zbiorowa 129
Bibliografia - opracowanie bibliograficzne - publikacja 207
Bibliografia - opracowanie bibliograficzne - retrokonwersja 222
Bibliografia - opracowanie bibliograficzne - szeregowanie opisów 132-133
Bibliografia - opracowanie bibliograficzne - typologia 35-44
Bibliografia - opracowanie bibliograficzne - ujednolicenie, korekta, weryfikacja opisów 129
Bibliografia - opracowanie bibliograficzne - układ bibliografii 130-132
Bibliografia - opracowanie bibliograficzne - zgłoszenie podjęcia prac 127
Bibliografia - opracowanie bibliograficzne - źródła informacji 128
Bibliografia - opracowanie bibliograficzne 13, 35, 41-44
— Bibliografia - opracowanie bibliograficzne, zob. też Baza bibliograficzna; Spis bibliograficzny
Bibliografia - rodzaje służb bibliograficznych 17
Bibliografia - serwisy bibliograficzne 209, 224
Bibliografia - użytkownicy opracowań bibliograficznych 213, 314-321
Bibliografia - zastosowanie w pracy bibliotecznej oraz informacyjnej 310-316
Bibliografia „drugiego stopnia", zob. Bibliografia bibliografii
Bibliografia „sygnalna" 41
— Bibliografia „sygnalna", zob. też Current Contents
Bibliografia abstraktowa, zob. Bibliografia analityczna
Bibliografia adnotowana 43
Bibliografia analityczna 43, 172-190
Bibliografia Analityczna Bibliotekoznawstwa i Informacji Naukowej 234, 247-248
Bibliografia Analityczna Bibliotekoznawstwa i Informacji Naukowej (BABiIN) 60, 81, 187, 189, 234, 247-248
Bibliografia bibliofilska 43
Bibliografia bibliografii (bibliografia „drugiego stopnia") 35, 244-246, 282
Bibliografia Bibliografii i Nauki o Książce 20, 244-246
Bibliografia Bibliografii Polskich 245
Bibliografia bieżąca 42-43, 200-202
Bibliografia Bieżąca Historii Nauki i Techniki 287
Bibliografia Czasopism i Wydawnictw Zbiorowych 258
Bibliografia dziedzin i zagadnień 245, 260, 279-282, 286-297, 303-307, 310
— Bibliografia dziedzin, zob. Bibliografie treściowe
Bibliografia dzielnicowa 297
Bibliografia Ekonomicznych i Społecznych Zagadnień Pracy. Piśmiennictwo Polskie za rok... 304
Bibliografia handlowa 43
Bibliografia Historii Polskiej 295
Bibliografia kompletna 43
— Bibliografia kompletna, zob. też Bibliografia - opracowanie bibliograficzne - kryteria doboru dokumentów; Bibliografia selekcyjna 43
Bibliografia krajoznawcza 44, 245
Bibliografia Krakowa i Województwa Krakowskiego za rok... 300
Bibliografia księgarska 240, 250
Bibliografia lokalna 245, 297
Bibliografia międzynarodowa 44, 233-234
Bibliografia narodowa - system bibliografii bieżącej 215, 220

Bibliografia narodowa - definicja 42
Bibliografia narodowa w poszczególnych krajach - Czechy 262
Bibliografia narodowa w poszczególnych krajach - Dania 224, 231
Bibliografia narodowa w poszczególnych krajach - Francja 224-225
Bibliografia narodowa w poszczególnych krajach - Niemcy 225-226, 231
Bibliografia narodowa w poszczególnych krajach - Polska 250-279
Bibliografia narodowa w poszczególnych krajach - Rosja 228-229
Bibliografia narodowa w poszczególnych krajach - Szwecja 231
Bibliografia narodowa w poszczególnych krajach - Wielka Brytania 226-228, 231
— Bibliografia narodowa, zob. Narodowa centrala bibliograficzna
Bibliografia naukowa 43
Bibliografia ogólna 41-42, 245, 248
Bibliografia osobowa 44, 245, 248, 281, 290-291, 297
— Bibliografia osobowa, zob. też Słownik biobibliograficzny; Monografia bibliograficzna
Bibliografia państwowa 42, 261
— Bibliografia państwowa, zob. też Bibliografia narodowa
Bibliografia pełna 37-38
— Bibliografia pełna, zob. też Bibliografia - opracowanie bibliograficzne - typy opracowań
Bibliografia pochodna 43
Bibliografia polskiego piśmiennictwa z zakresu ogólnej i szczegółowej teorii nauczania 61
Bibliografia polskiego piśmiennictwa z zakresu teorii i praktyki wychowania 61
Bibliografia Polskiego Piśmiennictwa Zagadnień Gospodarki Żywnościowej 305
Bibliografia Pomorza Gdańskiego za rok... 299
Bibliografia Pomorza Zachodniego 299
Bibliografia popularnonaukowa 43
Bibliografia prac naukowych z zakresu medycyny sądowej, kryminologii i działów pokrewnych za rok... 307
Bibliografia prymarna 43
Bibliografia regionalna 62, 245, 284-286, 297, 300
Bibliografia Regionalna Wielkopolski 299
— Bibliografia regionalna, zob. też Bibliografia terytorialna
Bibliografia rejestracyjna 43
Bibliografia retrospektywna 43, 264, 310
Bibliografia Rzeszowszczyzny 299
Bibliografia specjalna 42, 61, 215, 232-233, 235
Bibliografia sygnalna 41
Bibliografia Śląska 62, 299
Bibliografia terytorialna 248, 297-300
Bibliografia treściowa 41-42
Bibliografia Warmii i Mazur za rok... 299
Bibliografia wielkich działów wiedzy, zob. Bibliografie treściowe
Bibliografia Województw: Krośnieńskiego, Przemyskiego i Tarnobrzeskiego 300
Bibliografia Województwa Częstochowskiego 300
Bibliografia Województwa Tarnowskiego za rok... 300
Bibliografia wyborowa 44
Bibliografia Wydawnictw Ciągłych 258-259, 270
Bibliografia Wydawnictw Ciągłych Nowych, Zawieszonych i Zmieniających Tytuł 59, 258, 270
Bibliografia z Zakresu Historii i Krytyki Literatury dla Dzieci, Bibliotekarstwa i Czytelnictwa Dziecięcego za rok... 298
— Bibliografia zagadnień, zob. Bibliografie treściowe
Bibliografia zalecająca 38, 104-105, 107-113, 249
Bibliografia załącznikowa 39, 104-105, 107-113
Bibliografia Zawartości Czasopism 59, 259-261, 287, 305-306, 314
Bibliografia zawartości poszczególnych czasopism 245, 271, 291
Bibliografia zespołów osobowych 44
— Bibliografia zespołów osobowych, zob. też Bibliografia osobowa
Bibliografia Ziemi Lubuskiej za... 299
Bibliograficzne badanie dokumentów (metoda bibliograficzna) 27-31, 283, 310
Bibliografie treściowe 41-42
— Bibliografie treściowe, zob. też Bibliografia - opracowanie bibliograficzne - kryteria typologii
Bibliografie wydawniczo-formalne 41
— Bibliografie wydawniczo-formalne, zob. też Bibliografia - opracowanie bibliograficzne - typy opracowań

Bibliographic Index. A cumulative bibliography of bibliographies 237
Bibliographie de la philosophie 180
Bibliographie Nationale Française 225
Bibliographische Berichte. Bibliographical Bulletin 237
Biblioteka Czartoryskich 210, 269
Biblioteka Głównego Urzędu Statystycznego 210, 304
Biblioteka Jagiellońska 210, 220, 269, 278, 291
Biblioteka Narodowa - Instytut Bibliograficzny (IB BN) 17, 39, 60, 64, 201-202, 207, 240, 244, 248-229, 253, 263, 270, 302
Biblioteka Narodowa (BN) 61, 209, 211, 219-220, 243-244, 269
Biblioteka Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk 269
Biblioteka Publiczna m. st. Warszawy 220
Biblioteka Rapperswilska 305
Biblioteka Sejmowa Rzeczypospolitej Polskiej 210, 220, 303-304
Biblioteka Śląska 62, 210-211, 220
Biblioteka Towarzystwa Naukowego Krakowskiego 278
Biblioteka Uniwersytetu Warszawskiego 210, 248, 265
Biblioteka w Szkole 81, 249
Biblioteka Zakładu Narodowego im. Ossolińskich 210, 252, 269, 270
Biblioteki fundacyjne 274, 286
Biblioteki instytucji badawczo-rozwojowych 211
Biblioteki publiczne 210-211, 220, 298, 298-302
Biblioteki resortowe 303
Biblioteki szkolne 211, 318-319
Biblioteki szkół wyższych 210-211, 220, 302, 320
Biblioteki uniwersyteckie, zob. Biblioteki szkół wyższych
Biblioteki władz i urzędów 303-307
Bibliotekovedenie i Bibliografija za Rubezom 199
Bibliotheque Nationale (Berne) 236
Bibliothèque Nationale de France 223-224, 236
Bielska Bibliografia Regionalna 299
— Bieżące spisy treści czasopism, zob. Current contents
Biochemistry & Biophysics Citation Index 170
Biological Abstracts 160, 180, 183, 184
Bioresearch Titles 160
Biotechnology Citation Index 170
Biuletyn Informacyjny Biblioteki Narodowej 204
Biuletyn Instytutu Bibliograficznego 248
Biuro egzemplarza obowiązkowego 221, 228, 239
— BLAISE, zob. Zautomatyzowany serwis informacyjny Biblioteki Brytyjskiej
— BN, zob. Biblioteka Narodowa
Book in Polish or relating to Poland 263
Books in Print 240-243, 310
Branżowe ośrodki inte, zob. Ośrodki inte
British Library 223, 227, 234, 239
British Museum 236
British National Bibliography 227-228, 239
British Union Catalogue of Periodicals 235
Bulletin Analitique 179
Bulletin Signaletique 176, 179, 248
Bulletin Signaletique. Information Scientifique et Technique 179
Bulletin Signaletique. Science de l'Information. Documentation 179
Business Collection 159
Catalogo dei libri in commercio 242
Catalogue Geberal de la Bibliothèque Nationale 235
— CCF, zob. Powszechny format komunikacyjny
— CDNL, zob. Konferencja Dyrektorów Bibliotek Narodowych
— Cecha przedmiotowości dokumentów, zob. Bibliografie treściowe
— CENL, zob. Konferencja Dyrektorów Europejskich Bibliotek Narodowych
— Centrala bibliograficzna, zob. Narodowa centrala bibliograficzna 221
— Centralna Biblioteka NB, zob. Narodowy Bank Polski - Centralna Biblioteka
Centralna Biblioteka Rolnicza 210, 306
— Centralna Biblioteka Statystyczna im. S. Szulca GUS, zob. Biblioteka Głównego Urzędu Statystycznego
— Centralna Biblioteka Techniczna NOT, zob. Naczelna Organizacja Techniczna - Centralna Biblioteka Techniczna
Centralna Biblioteka Wojskowa 305
Centralne Archiwum Ministerstwa Spraw Wewnętrznych 267
Centralnie drukowane karty katalogowe 239

— Centralnie drukowane karty katalogowe, zob. też Program katalogowania w toku wydawniczym
Centralny Instytut Rolniczy 306
— Centralny Ośrodek Informacji NOT, zob. Naczelna Organizacja Techniczna - Centralny Ośrodek Informacji
Centrum Duńskich Bibliotek (Dansk Biblioteks Center A/S) 224
Centrum Informacji o Książce (CioK) 242
Centrum INTE (Warszawa) 207-208
Cercle de la Librairie 224, 242
Chemical Abstracts 160, 180, 181, 183
Chemical Titles 160
Chemisch-pharmaceutisches Zentralblatt 180
Chemistry Citation Index 170
— CIoK, zob. Centrum Informacji o Książce
— CIP, zob. Program katalogowania w toku wydawniczym
Citation Index 171
Clinical Medicine 151
— Common Communication Format (CCF), zob. Powszechny format komunikacyjny
Compumath Citation Index 170
Corporate Index 171
Current contents (bieżące spisy treści czasopism) 41, 150-154, 209
Current Contents Chemical 150
Current Contents Collections 151
Current Contents Space 150
Current Contents 150, 155, 169
— Cykl artykułów, zob. Opis bibliograficzny artykułu
— Cytata wydawnicza, zob. Opis bibliograficzny artykułu
— Czasopismo, zob. Wydawnictwo ciągłe
Deutsche Bibliothek 223, 225
Deutsche Bücherei 225
Deutsche Nationalbibliographie und Bibliographie der im Ausland erschienenen deutschsprachigen Veröffentlichungen 225-226, 239
Deutsches Musikarchiv 225
Digital Object Identifer (DOI), zob. Identyfikacja publikacji elektronicznych dostępnych w Internecie
Digitalizacja zbiorów 119-122
— Digitalizacja zbiorów, zob. też Konwersja; Retrokonwersja
Dodatek do tytułu książki 67
DOI, zob. Identyfikacja publikacji elektronicznych dostępnych w Internecie
Dokument 33, 64
Dokument - badanie bibliograficzne 32-34
Dokument - cechy indywidualne 33
Dokument - cechy piśmiennicze 33
— Dokument - cechy piśmiennicze, zob. też Dokument - forma piśmiennicza
Dokument - cechy wydawnicze 33, 41
Dokument - forma piśmiennicza 34, 37
Dokument - forma rodzajowa 34
Dokument niepublikowany 109
Dokument - postać fizyczna 33
Dokument - typy dokumentów 32, 54
Dokument - tytulatura 33
Dokument archiwalny 110
— Dokument dźwiękowy, zob. Bibliografia załącznikowa - opis poszczególnych rodzajów dokumentów; Opis bibliograficzny dokumentów dźwiękowych
Dokument elektroniczny 100-103
— Dokument elektroniczny, zob. Przypisy bibliograficzne dla dokumentów elektronicznych
Dokument ikonograficzny 89-90, 111-112
Dokument kartograficzny 90, 111
— Dokument kartograficzny, zob. też Bibliografia załącznikowa poszczególnych rodzajów dokumentów
Dokument muzyczny 90-94, 113
— Dokument niepublikowany, zob. Bibliografia załącznikowa - opis poszczególnych rodzajów dokumentów
Dokument niesamoistny wydawniczo 74-75, 109
Dokument normalizacyjny - typy norm 48-49, 51-53
— Dokument normalizacyjny, zob. też Opis bibliograficzny dokumentów normalizacyjnych
Dokument rękopiśmienny 86, 110
Dokument techniczno-handlowy 97-98
— Dokument techniczno-handlowy, zob. też Opis bibliograficzny dokumentu techniczno-handlowego
Dokument wtórny 98
— Dokument wtórny, zob. też Bibliografia załącznikowa - opis bibliograficzny poszczególnych rodzajów dokumentów
— Dokument życia społecznego, zob. Opis bibliograficzny dokumentów życia społecznego
Dokumenty - cechy wspólne 33

— Dokument niesamoistny wydawniczo, zob. Artykuły
Dokumenty niepublikowane - typy 86-87, 109-110, 292
Druk muzyczny 90-91
— Druk muzyczny, zob. Bibliografia załącznikowa - opis bibliograficzny poszczególnych rodzajów dokumentów; Opis bibliograficzny druków muzycznych
— Druk muzyczny, zob. też Dokument muzyczny
Działalność bibliograficzna - koordynacja 207
Działalność bibliograficzna - księgozbiór podręczny 207
Działalność bibliograficzna - prace teoretyczne 207
Działalność bibliograficzna - udzielanie informacji bibliograficznych 207
Działalność bibliograficzna - wytwarzanie opracowań bibliograficznych 207
Działalność informacyjna - standaryzacja 47-48
— Dżs, zob. Dokument życia społecznego
— EAN, zob. Europejski system kodów kreskowych
— Egzemplarz obowiązkowy, zob. Prawo o egzemplarzach obowiązkowych
— Egzemplarz regionalny, zob. Prawo o egzemplarzach obowiązkowych
Egzemplarz sygnalny 146
Electronic and Physical Sciences 150
Electronics & Telecommunications Collection 151
Engineering, Computing & Technology 151
Epilektologia 307
Europejski system kodów kreskowych (European Article Number - EAN) 242
Excerpta Medica 180
Exlibris 283
Fachbibliographischer Dienst 248
Fachliteratur zum Buch- und Bibliothekswesen 248
— FID, zob. Międzynarodowa Federacja Dokumentacji
— Film, zob. Bibliografia załącznikowa - opis bibliograficzny poszczególnych rodzajów dokumentów; Opis bibliograficzny filmu
Format danych bibliograficznych 192-199, 215
Formula Index 164, 166
Fragment 33
— Fragment, zob. też Dokument - typy dokumentów; Dokument - cechy piśmiennicze
Francuska kartoteka autorytatywnych haseł przedmiotowych (Répertoire d'Autorité-Matière Encyclopédique et Alphabétique Unifié - RAMEAU) 225
Generic book 32
Ginekologia-Położnictwo 307
GIP - UNESCO, zob. Ogólny Program Informacyjny UNESCO
Główna Biblioteka Lekarska 210, 306
Główna Biblioteka Pracy i Zabezpieczenia Społecznego 210, 304
Główna Biblioteka Wojskowa 210
Gromadzenie zbiorów bibliotecznych 309-310
Guide to reference books 249
Hasło dodatkowe fakultatywne, zob. Katalogowanie
— Hasło indeksowe, zob. Indeks - elementy
Hasło katalogowe, zob. Katalogowanie
— Hasło opisu bibliograficznego 114-117, 122
Historia bibliografii, zob. Bibliografia - historia
Historical Abstracts 180, 187
Identyfikacja publikacji elektronicznych dostępnych w Internecie (Digital Objekt Identifer - DOI) 66, 216
— IEC, zob. International Electrotechnical Commission
IFLA UBCIM Programme, zob. IFLA Universal Bibliographic Control and International MARC Programme
IFLA Universal Bibliographic Control and International MARC Programme (IFLA UBCIM Programme) 193
— IFLA, zob. Międzynarodowa Federacja Stowarzyszeń Bibliotekarskich
— IIC, zob. Komitet Identyfikacji Informacyjnej
— Ikonografia, zob. dokument ikonograficzny
Indeks - rodzaje 134-139
Indeks cytowań 40-41, 168-172
Indeks KWOC do Przeglądu Piśmiennictwa Zagadnień Informacji 161, 162
Indeks nazw geograficznych 137
Indeks osobowy 137

Indeks permutacyjny - Indeks KWIC 158-160
Indeks permutacyjny - Indeks KWOC 160-161
Indeks permutacyjny - Indeks WADEX 40, 161-164
Indeks permutacyjny 157
Indeks słów kluczowych 40, 154-167
Indeks słów kluczowych bez kontekstu 164
Indeks słów kluczowych i autorów, zob. Indeks permutacyjny - Indeks WADEX
Indeks słów kluczowych poza kontekstem, zob. Indeks permutacyjny - Indeks KWOC
Indeks słów kluczowych w kontekście, zob. Indeks permutacyjny - Indeks KWIC
— Indeks słów kluczowych, zob. też KWIC, KWOC, WADEX
Indeksy abecadłowe 134
Indeksy chronologiczne 135
Indeksy komasowane, zob. Komasacja indeksów
Indeksy kumulowane 139
Indeksy rzeczowe 134
Indeksy słów kluczowych 40
Indeksy wieloletnie 139
Index Bibliographicus 235
Index Translationum 233, 263
INFO-NOT 209
Informacja Profesjonalna 204
Informacja ekspresowa 173-174
Informacja o Publikacjach Banku Światowego 304
— Information Identifer Committee (IIC), zob. Komitet Identyfikacji Informacyjnej
Informator bibliograficzny (poradnik) 39
— Informator bibliograficzny (poradnik) zob. też Bibliografia - opracowanie bibliograficzne - typy opracowań
Informator o Pracach Naukowo-Badawczych i Rozwojowych 208
Informator o Sprawozdaniach z Zagranicznych Podróży Służbowych 208
Informator o Tłumaczeniach 208
Informator o Zestawieniach Tematycznych 208
Instytut Badań Literackich PAN, zob. Polska Akademia Nauk - Instytut Badań Literackich
Instytut Bałtycki 298
Instytut Bibliograficzny Biblioteki Narodowej, zob. Biblioteka Narodowa - Instytut Bibliograficzny
Instytut Bibliograficzny Biblioteki Publicznej w Warszawie 265
Instytut INTE (Warszawa) 20, 208
Instytut Śląski 298
Instytut Zachodni 298
International Publishers' Association (IPA/STM), zob. Międzynarodowe Stowarzyszenie Wydawców Prac Naukowych, Technicznych i Medycznych
International Books in Print 142
International Cataloguing and Bibliographic Control 200
International Electrotechnical Commission (IEC) 46
International Group of Scientific, Technical and Medical Publishers (STM)
— International Organization for Standardization, zob. Międzynarodowa Organizacja Normalizacyjna
International Political Science Abstracts 180
— IPA/STM, zob. Międzynarodowe Stowarzyszenie Wydawców Prac Naukowych, Technicznych i Medycznych
— ISBD (CF), zob. Międzynarodowy Znormalizowany Opis Bibliograficzny Plików Komputerowych
— ISBD (NBM), zob. Międzynarodowy Znormalizowany Opis Bibliograficzny Materiałów Nieksiążkowych
— ISBD(ER), zob. Międzynarodowy Znormalizowany Opis Bibliograficzny Zasobów Elektronicznych
— ISBD(M), zob. Międzynarodowy Znormalizowany Opis Bibliograficzny Dokumentów Muzycznych
— ISBD, zob. Międzynarodowy Znormalizowany Opis Bibliograficzny
— ISBN, zob. Międzynarodowy Znormalizowany Numer Książki
— ISCR, zob. Międzynarodowa normalizacja zapisu dźwiękowego
— ISO, zob. Międzynarodowa Organizacja Normalizacyjna
— ISSN, zob. Międzynarodowy Znormalizowany Numer Wydawnictw Ciągłych 215
Kardiologia 307
Karta dokumentacyjna 208
— Kartografia, zob. Dokument kartograficzny

Kartoteka haseł wzorcowych 195
Kartoteka haseł autorytatywnych 221, 224, 225
Katalog 113-114
Katalog - konwersja 119-122
Katalog - retrokonwersja 119-122
Katalog antykwaryczny 33
Katalog centralny 33, 267, 270, 313
Katalog księgarski 33, 240, 250
Katalog Polskich Norm 53
Katalog Składowy 242
Katalogowanie 114
Katalogowanie kooperacyjne 314
— Katalogowanie w toku wydawniczym, zob. Centralnie drukowane karty katalogowe; Program katalogowania w toku wydawniczym
Klasyfikacja norm 51-53
Klinika Oczna 307
— Klocek introligatorski, zob. Prace współoprawne
Knigi v Nalicii i Pečati. Rossijskij Buks in Print 242
Knižnaja Letopis' 228
Komasacja indeksów 129
Komitet Techniczny (Technical Committee ISO) 56
— Kompletność bibliografii, zob. Bibliografia - opracowania bibliograficzne - kompletność
Kompozycja wydawniczo-typograficzna bibliografii 141-144
Komunikaty Bibliograficzne [Centralnej Biblioteki Wojskowej] 305
Konferencja Dyrektorów Bibliotek Narodowych (CDNL) 222
Konferencja Dyrektorów Europejskich Bibliotek Narodowych (Conference of Eurepean National Librarians - CENL) 222-223
Konwersja alfabetów 117-118
— Konwersja katalogów, zob. Katalog — konwersja; Katalog - retrokonwersja
Korekta autorska 146-147
— Krajowa narada bibliografów, zob. Ogólnokrajowa Narada Bibliografów
Krajowe Biuro ISBN 244
Krajowy System Informacji 212
— Kreskowy kod towarowy, zob. Agencje przemysłowych kodów towarowych
— Kryptobibliografia, zob. Bibliografia załącznikowa
— Książka, zob. Wydawnictwo seryjne; Wydawnictwo wielotomowe; Wydawnictwo zwarte
Książnica Pomorska 220
Książnica Śląska 62
— Kumulacja, zob. Bibliografia - opracowania bibliograficzne - kumulacja
Kwartalnik Historyczny 294
— KWIC, zob. Indeks permutacyjny
— KWOC, zob. Indeks permutacyjny
— LC MARC, zob. Machine Readable Cataloguing Library of Congress
Les Livres Disponibles. French Books in Print 242
Library & Information Science Abstracts 205
Library and Information Science Abstracts 248
Library and Information Science Abstracts (LISA) 60, 234
Library of Congress 235, 263
Library Science Anstracts 248
Life Sciences 151
— Literatura firmowa, zob. Dokument techniczno-handlowy; Opis bibliograficzny literatury firmowej
— Literatura przedmiotu, zob. Bibliografia załącznikowa
Livres Hebdo 243
Machine Readable Cataloguing Library of Congress (LC MARC) 119-122, 194, 224, 227
MAK 201, 256
— Mapa, zob. Dokument kartograficzny
— MARC, zob. LC MARC
MARC-BN 198, 256
Materials Science Citation Database 170
Materiały archiwalne - rodzaje 110
— Materiały archiwalne, zob. Bibliografia załącznikowa - opis poszczególnych rodzajów dokumentów
Materiały do bibliografii 38
— Materiały do bibliografii, zob. też Bibliografia - opracowanie bibliograficzne - typy opracowań
— Materiały ikonograficzne, zob. Bibliografia załącznikowa poszczególnych rodzajów dokumentów
Materiały informacyjno-pomocnicze 139-140
Materiały uzupełniające tekst główny 98
— Materiały uzupełniające tekst główny - zob. też Przypisy bibliograficzne

— Materiały wprowadzające, zob. Materiały informacyjno-pomocnicze
Mathematical Reviews 180, 183, 185, 186
Medipress 307
MEDLARS-MEDLINE 307
— Metoda bibliograficzna, zob. Bibliograficzne badanie dokumentu
Metoda pracy nad opracowaniem bibliograficznym 316-318
— Metodyka bibliograficzna, zob. Bibliografia - nauka - metodyka bibliograficzna
MICROMEDEX 307
Międzynarodowa Agencja ISBN (International ISBN Agency) 215-216
Międzynarodowa bibliografia bibliografii 235-237
Międzynarodowa Federacja Dokumentacji (International Federation für Dokumentation -FID) 235-236
Międzynarodowa Federacja Stowarzyszeń Bibliotekarskich (International Federation of Library Associacions and Institutions - IFLA) 46-47, 56, 64, 66, 80, 120, 214, 217, 221-223
Międzynarodowa Klasyfikacja Norm (International Classification for Standards -ICS)
Międzynarodowa normalizacja zapisu dźwiękowego (International Standard Recording Code - ISCR) 217
Międzynarodowa Organizacja Normalizacyjna ((International Organization for Standardization - ISO) 46-47, 50, 56-57, 217
Międzynarodowe Stowarzyszenie Wydawców Prac Naukowych, Technicznych i Medycznych (International Group of Scientific, Technical and Medical Publishers - STM; toż International Publishers' Assotiation IPA/STM) 66
Międzynarodowe znormalizowane numery dokumentów 66, 101, 120
Międzynarodowe znormalizowane numery dokumentów, zob. też ISBN; ISSN
— Międzynarodowy Instytut Bibliograficzny, zob. Międzynarodowa Federacja Dokumentacji
Międzynarodowy System Informacji Naukowej i Technicznej (MSINT) 208
Międzynarodowy System Informacji Naukowej Narodów Zjednoczonych (United Nations International Scientific Information System - UNISIST) 192, 197
Międzynarodowy Znormalizowany Numer Druków Muzycznych (International Standard Music Number - ISMN) 216, 243
Międzynarodowy Znormalizowany Numer Książki (International Standard Book Number - ISBN) 53, 73-74, 101, 120, 215-216, 228, 242-243, 318
Międzynarodowy Znormalizowany Numer Raportów Technicznych (International Standard Technical Report Number) 216
Międzynarodowy Znormalizowany Numer Wydawnictw Ciągłych (International Standard Serials Number - ISSN) 53, 72, 83, 101, 120, 215, 243, 318
Międzynarodowy Znormalizowany Opis Bibliograficzny (International Standard Bibliographic Description - ISBD) 64-65, 120, 217
Międzynarodowy Znormalizowany Opis Bibliograficzny Druków Zwartych (International Standard Bibliographic Description for Monografic Publikations- ISBD(M) 256
Międzynarodowy Znormalizowany Opis Bibliograficzny Materiałów Nieksiążkowych (International Standard Bibliographic Description for Nonbook Materials - ISBD (NBM) 217
Międzynarodowy Znormalizowany Opis Bibliograficzny Plików Komputerowych (International Standard Bibliographic Description for Computer Files - ISBD (CF) 217
Międzynarodowy Znormalizowany Opis Bibliograficzny Zasobów Elektronicznych (The International Standard Bibliographic Description for Electronic Resources - ISBD ER) 66
— Mikroforma, zob. Dokumenty wtórne
— Miscellanea, zob. Zbiory rękopiśmienne
Monografia bibliograficzna 35, 40, 292
— MSINT, zob. Międzynarodowy System Informacji Naukowej i Technicznej
Naczelna Organizacja Techniczna (NOT) 209, 260

— Nagranie dźwiękowe, zob. Dokumenty dźwiękowe
Narodowa centrala bibliograficzna - cele działalności 222-223
— Narodowa rejestracja prymarna, zob. Bibliografia narodowa - system bibliografii bieżącej
Narodowy Bank Polski - Centralna Biblioteka 304
Narodowy Bank Polski - Biblioteka Depozytowa Banku Światowego 304
National Information System (NATIS) 192
National Union Catalog - Author List 235
NATIS, zob. National Information System
Nauka-Informacja-Biznes. Prace naukowo-badawcze 189, 190
Neurologia Dziecięca 307
Neuroscience Citation Index 171
Norma - pojęcie i typologia 46-48\
— Norma, zob. też Dokument normalizacyjny
— Norma bibliograficzna, zob. Bibliografia - normalizacja
— Normalizacja zob. Bibliografia - normalizacja; Międzynarodowa Organizacja Normalizacyjna; Polski Komitet Normalizacyjny; *Ustawa o normalizacji*
Normy czynnościowe 48
Normy przedmiotowe 48
Normy terminologiczne 48, 50
Normy w działalności wydawniczej 49, 52-53, 55
Normy w reprografii 49
Normy znaczeniowe 48
— Normy, zob. Bibliografia załącznikowa - opis bibliograficzny poszczególnych rodzajów dokumentów; Opis bibliograficzny - normy
— NOT, zob. Naczelna Organizacja Techniczna
Notes 234
Notki bibliograficzne, zob. Przypisy bibliograficzne
Nowotwory 307
Nuclear Science Abstracts of Poland 189
— Nuty, zob. Druki muzyczne
— OCLC, zob. Online Computer Library Center
— Odsyłacze, zob. Bibliografia - opracowanie bibliograficzne - odsyłacze
Ogólnokrajowa Narada Bibliografów 16, 148, 249, 298, 300
Ogólnokrajowa sieć biblioteczna 211
Ogólny Program Informacyjny UNESCO (General Information Programme - GIP UNESCO) 192
Omówienie bibliograficzne, zob. Przegląd bibliograficzny
Online Computer Library Center (OCLC) 119, 202, 235, 313
Opis bibliograficzny - autopsja 128
Opis bibliograficzny - definicja pojęcia 63-64
Opis bibliograficzny - element opisu 64
Opis bibliograficzny - jednostka opisu 54
Opis bibliograficzny - normalizacja 64-66
Opis bibliograficzny - normy - forma gramatyczna i ortografia 55
Opis bibliograficzny - normy - język i alfabet danych o dokumencie55
Opis bibliograficzny - normy - stosowanie skrótów 55
Opis bibliograficzny - normy - zasady szczegółowe 55
Opis bibliograficzny - normy opisu 64-66
Opis bibliograficzny - stopnie szczegółowości opisu 78-80
Opis bibliograficzny - strefy opisu 64, 67-80, 121-122
Opis bibliograficzny 33, 63-64
Opis bibliograficzny dokumentów dźwiękowych 91-95, 113
Opis bibliograficzny dokumentów niepublikowanych 86-87
Opis bibliograficzny dokumentów niesamoistnych wydawniczo 74-75, 83-85
Opis bibliograficzny dokumentów normalizacyjnych 96-97, 110
Opis bibliograficzny dokumentów wtórnych 98
Opis bibliograficzny dokumentów życia społecznego 96
Opis bibliograficzny druków muzycznych 90-91
Opis bibliograficzny filmu 94-95, 113
Opis bibliograficzny książki wielotomowej 75-78
Opis bibliograficzny książki wielotomowej na dwóch (lub więcej) poziomach, zob. Opis bibliograficzny książki wielotomowej
Opis bibliograficzny książki wielotomowej na jednym poziomie, zob. Opis bibliograficzny książki wielotomowej
Opis bibliograficzny starych druków 87-89

Opis bibliograficzny wydawnictwa ciągłego 80-85
Opis bibliograficzny zbiorów ikonograficznych 89-90
Opis katalogowy 113-117
— Opracowanie bibliograficzne, zob. Bibliografia - opracowanie bibliograficzne
Opracowanie dokumentacyjne 13
Opracowanie zbiorów bibliotecznych 310-314
Organizm Index 164, 167, 183
Ośrodki Informacji Naukowej, Technicznej i Ekonomicznej (inte) 208-209
— Oznaczenie odpowiedzialności, zob. Opis bibliograficzny - strefy opisu
— PAN, zob. Polska Akademia Nauk
Patent 97, 110-111
Patent Index 172, 182
— Patent, zob. Bibliografia załącznikowa - opis bibliograficzny poszczególnych rodzajów dokumentów; Opis bibliograficzny patentu
Permuterm Subjects Index 171, 172
Pharmaceutisches Central-Blatt 180
Pharmaco-Medical and Life Sciences 150
Physical, Chemical & Earth Sciences 151
— PKN, zob. Polski Komitet Normalizacyjny
— Plan, zob. Dokument kartograficzny
— Polemika, zob. Opis bibliograficzny artykułu
Polish Archeological Abstracts 296
Polish Scientific Periodical Current Contents 209
Polish Technical and Economic Abstracts 189
Polnische Bibliotheck 250
Polonica Zagraniczne 261
Polonicum sesnsu stricto 262
Polska Akademia Nauk - biblioteki oraz instytuty 210-211, 269, 286-292
Polska Akademia Nauk - Instytut Badań Literackich 269
Polska Akademia Nauk - Ośrodek Informacji Naukowej (OIN PAN) 207, 209
Polska Akademia Umiejętności 252
Polska Bibliografia Analityczna. Astronomia. Geodezja. Geofizyka 187
Polska Bibliografia Analityczna. Biologia 187
Polska Bibliografia Analityczna. Chemia 187
Polska Bibliografia Analityczna. Fizyka 187
Polska Bibliografia Analityczna. Geografia 187
Polska Bibliografia Analityczna. Geologia 187
Polska Bibliografia Analityczna. Matematyka 187
Polska Bibliografia Analityczna. Mechanika 187
Polska Bibliografia Bibliologiczna 246
Polska Bibliografia Literacka 292
Polska Bibliografia Naukoznawstwa i Ruchu Naukowego 286
Polska Bibliografia Naukoznawstwa i Technoznawstwa 286
Polska Bibliografia Prawnicza 288
Polska Bibliografia Wojskowa 305
Polski Komitet Normalizacyjny (PKN) 46-47, 57-59
Polskie Archiwum Wojenne 305
Polskie Normy. Informator na rok... 50
— Poradnik bibliograficzny, zob. Informator bibliograficzny (poradnik)
Poradnik Bibliotekarza 249
Poradniki Bibliograficzne 249
Powszechny format komunikacyjny (Common Communication Format - CCF) 197
— Pozycja katalogowa, zob. Katalogowanie
Praca - Place - Sprawy Socjalne 304
— Praca niepublikowana, zob. Dokument niepublikowany
— Praca niesamoistna wydawniczo, zob. Dokument niesamoistny wydawniczo
Praca współwydana 74
— Prace bibliograficzne, zob. Bibliografia - działalność bibliograficzna
— *Prace Instytutu INTE*, zob. Instytut INTE (Warszawa)
Prace OIN PAN 209
Prace współwydane 74
Prace współoprawne (klocek introligatorski) 74
Praktyka i Teoria Informacji Naukowej i Technicznej 208
Prawa autorskie (Copyright) 218
Prawo biblioteczne 212
— Prawo biblioteczne, zob. też *Ustawa o bibliotekach*

Prawo o egzemplarzach obowiązkowych 218, 300-301
Prawo o egzemplarzach obowiązkowych, zob. też Biuro egzemplarza obowiązkowego
Program katalogowania w toku wydawniczym (Cataloguing in Publication Programme - CIP) 221, 227, 238-240, 257, 310, 318
— Przedmiot bibliografii, zob. Bibliografia - nauka - przedmiot
Przedmiot normy 54
— Przedmowa, zob. Materiały informacyjno-pomocniczne do bibliografii
Przegląd bibliograficzny (omówienie bibliograficzne) 35, 39
Przegląd Biblioteczny 81, 234, 247
Przegląd Dokumentacyjny Geologii 189
Przegląd Dokumentacyjny Informacji Naukowej 209
Przegląd Dokumentacyjny Informacji Naukowej 189
Przegląd Dokumentacyjny Mechaniki 189
Przegląd Dokumentacyjny Urbanistyki i Architektury 189
Przegląd Dokumentacyjny. Praca. Płace. Zatrudnienie. Sprawy Socjalne 304
Przegląd Informacji o Naukoznawstwie 209
Przegląd Piśmiennictwa Lekarskiego Polskiego 306-307
Przegląd Piśmiennictwa o Książce 247
Przegląd Piśmiennictwa Zagadnień Informacji 189
Przegląd Polskiego Piśmiennictwa Technicznego i Ekonomicznego 208
Przegląd Sejmowy 304
Przewodnik Bibliograficzny 251-257, 260, 267, 287, 311-312
Przezrocze 89-90, 113
— Przezrocze, zob. Opis bibliograficzny zbiorów ikonograficznych
Przypisy - funkcje informacyjne 98-100
Przypisy - rodzaje 100, 106
Przypisy bibliograficzne 98-103
Psychological Abstracts 180, 187
Publikacja 219, 231
Publikacje - typy 219, 257-262, 270, 292
Publikacje Socjologiczne w Polsce w... roku 296
Publisher's International ISBN Directory 216
— RAMEAU, zob. Francuska kartoteka autorytatywnych haseł przedmiotowych
— Recenzja, zob. Opis bibliograficzny artykułu
Referativnyj Žurnal. Informatika 176, 177
Referativnyj Žurnal 175, 176, 179
Referativnyj Žurnal.Gosudarstvo i Pravo 178
Reference materials, zob. Guide to reference books
Rekord bibliograficzny 121-122, 194-196
Retrokonwersja katalogów 119-122
Retrokonwersja, zob. Bibliografia - opracowania bibliograficzne - retrokonwersja; Katalog - retrokonwersja
— Rękopis, zob. Dokument rękopiśmienny; Dokument niepublikowany
— Rękopis, zob. też Zbiory rękopiśmienne; Zespoły rękopiśmienne
Rosyjska Izba Książki (Rossijskaja Knižnaja Palata) 228
Rynek Książki 242
Rzeczpospolita 261
— SBP, zob. Stowarzyszenie Bibliotekarzy Polskich
Science Citation Index 169, 170, 172
Sciences Abstracts 179
— SDI, zob. Selektywna Dystrybucja Informacji
Selected Bibliography of Polish Educational Materials 189
Selektywna Dystrybucja Informacji (SDI) 38, 41, 204
— Seria, zob. Wydawnictwo seryjne
Serwis online 205
Sieci komputerowe 205
— SINTO, zob. System Informacji Naukowej, Technicznej i Organizacyjnej
Składnica Księgarska 216
Skorowidz obowiązujących przepisów prawnych 288
SKRYBA 256
Słownik biobibliograficzny 290-291
— Służba bibliograficzna, zob. Bibliografia - działalność bibliograficzna
Social & Behavioral Sciences 151, 152
Social Science Citation Index 169, 170
Sociological Abstracts 187, 188
Source Index 171, 172
Spis bibliograficzny 35, 125-139
— Spis bibliograficzny, zob. też Bibliografia - opracowanie bibliograficzne
Spis lektur 39
Spis treści bibliografii 140-141

Spisy treści czasopism, zob. Current contents
Stare druki 87-89, 108-122
— STM, zob. Międzynarodowe Stowarzyszenie Wydawców Prac Naukowych, Technicznych i Medycznych
Stowarzyszenie Bibliotekarzy Polskich (SBP) 16, 234, 302
Stowarzyszenie Bibliotekarzy Polskich 58
— Strefa, zob. Opis bibliograficzny - strefy
Symbol trwałego papieru drukowego 243
System bieżącej bibliografii narodowej 220
— Szeregowanie opisów, zob. Bibliografia - opracowanie bibliograficzne - szeregowanie opisów
— Teoria bibliografii, zob. Bibliografia - nauka - metodyka bibliograficzna
Towarzystwo Biblioteki Publicznej 265
Towarzystwo Naukowe Warszawskie 294
Towarzystwo Wydawców Książek 234
Transkrypcja 117
Transliteracja 117
— Transliteracja, zob. też Konwersja alfabetów
— Trwały papier, zob. Symbol trwałego papieru drukowego
Trybuna Ludu 260-261
Typologia dokumentów 215
Tytulatura bibliografii 140-141
Tytuł książki 67
Tytuł oboczny książki 68
Tytuł właściwy książki 67
Tytuły w indeksie, zob. Indeks - elementy
— UAP, zob. Uniwersalna Dostępność Publikacji
— UBC, zob. Uniwersalna Rejestracja Bibliograficzna
— UCC, zob. Unifed Classification Code
Udzielanie informacji bibliograficznych, zob. Działalność bibliograficzna
— UKD, zob. Uniwersalna Klasyfikacja Dziesiętna 256
Układ opisów, zob. Bibliografia - opracowanie bibliograficzne - układ bibliografii
Unifed Classification Code (UCC) 243
UNISIST, zob. Międzynarodowy System Informacji Naukowej Narodów Zjednoczonych
Universal Availability of Publications, zob. Uniwersalna Dostępność Publikacji.
Uniwersalna Dostępność Publikacji (Universal Availability of Publications - UAP) 192
Uniwersalna Klasyfikacja Dziesiętna 256, 310-312
Uniwersalna Rejestracja Bibliograficzna (Universal Bibliographic Control - UBC) 66, 101, 120, 191, 214, 220-221
— Uniwersytet Warszawski - Biblioteka, zob. Biblioteka Uniwersytetu Warszawskiego
Uniwersytet Warszawski Biblioteka Instytutu Bibliotekoznawstwa i Informacji Naukowej 59
Uniwersytet Warszawski Biblioteka Instytutu Informacji Naukowej i Studiów Bibliologicznych 59
Upowszechnianie wiedzy bibliograficznej 318-321
Urząd Bezpieczeństwa 267
Urząd Cenzury 257
Urzędowy Wykaz Czasopism Nowych, Wznowionych i Zawieszonych, Wydawanych w Rzeczypospolitej Polskiej 253
Urzędowy Wykaz Druków wydanych w Rzeczypospolitej Polskiej i Druków Polskich lub Polski Dotyczących Wydanych za Granicą 253
USMARC 120-122, 194, 256
Ustawa o bibliotekach 61, 210, 301-302
Ustawa o normalizacji 46-47
Ustawa o obowiązkowych egzemplarzach bibliotecznych 218-219
Utwór 33
— Utwór, zob. też Dokument - typy dokumentów; Dokument - cechy piśmiennicze
Verzeichnis Lieferbarer Bücher 242
— WADEX, zob. Indeks permutacyjny
Warszawskie Towarzystwo Naukowe 265
Wojskowe Wiadomości Bibliograficzne 305
— Wskaźnik indeksowy, zob. Indeks - elementy
Współpraca międzybiblioteczna 57
— Wstęp, zob. Materiały informacyjno-pomocnicze do bibliografii
Wszechzwiązkowa Izba Książki (Wsesojuznaja Knižnaja Palata) 255
WWW (World Wide Web) 205
Wydawnictwo 33
Wydawnictwo ciągłe - mutacje 82
Wydawnictwo ciągłe - sekcje wydawnictwa ciągłego 81

Wydawnictwo ciągłe 80-85, 109, 258
— Wydawnictwo ciągłe, zob. Bibliografia załącznikowa - opis poszczególnych rodzajów dokumentów
Wydawnictwo Normalizacyjne „Alfa-Wero" 50
Wydawnictwo seryjne 72-73
Wydawnictwo wielotomowe 75-78
Wydawnictwo zwarte 67-74, 108
— Wydawnictwo zwarte, zob. też Bibliografia załącznikowa - opis poszczególnych rodzajów dokumentów
— Wydawnictwo, zob. też typy dokumentów
— Wykaz skrótów, zob. Materiały informacyjno-pomocniczne do bibliografii
— Wykaz wykorzystanych źródeł, zob. Materiały informacyjno-pomocniczne do bibliografii
— Wykaz źródeł, zob. Guide to reference books
Wymiana informacji 118
Zagadnienia Informacji Naukowej 234
— Zakład Narodowy im. Ossolińskich - Biblioteka, zob. Biblioteka Zakładu Narodowego im. Ossolińskich
Zakres bibliografii 41-42, 127
— Zakres bibliografii, zob. też Bibliografia - opracowanie bibliograficzne - kryteria typologii
— Zapis indeksowy - zob. Indeks - elementy
— Zasięg autorski, zob. Zasięg bibliografii
Zasięg bibliografii 42-43, 127
— Zasięg bibliografii, zob. też Bibliografia - opracowanie bibliograficzne - kryteria typologii; Dokument - cechy wydawnicze
Zautomatyzowany serwis informacyjny Biblioteki Brytyjskiej (British Library Automated Information Service - BLAISE) 226
— Zbiory ikonograficzne, zob. Opis bibliograficzny zbiorów ikonograficznych
Zbiory rękopiśmienne 86
Zbiory specjalne 85-98
Zeitschrift für Bibliothekswesen und Bibliographie 237
Zestawienie bibliograficzne 38
Zrąb główny bibliografii 143
Życie Warszawy 260-261
Żywa pagina 125

BIBLIOTEKA

WYKAZ RYSUNKÓW

1. Podział bibliografii ... 44
2. Kryteria podziału i rodzaje bibliografii ... 45
3. Rekord bibliograficzny w formacie MARC ... 123
4. Tropy opisu katalogowego ... 124
5. Karta tytułowa „Current Contents" ... 152
6. Fragment indeksu słów kluczowych z tytułów do „Current Contents" ... 153
7. Fragment indeksu autorów i adresów do „Current Contents" ... 155
8. Fragment spisów treści czasopism z zakresu bibliotekoznawstwa i informacji naukowej ... 156
9. Fragment spisu bibliograficznego (T. 1) w „Indeksie KWOC do *Przeglądu Piśmiennictwa Zagadnień Informacji* za lata 1969-1970" ... 162
10. Fragment indeksu permutacyjnego KWOC (T. 2) ... 163
11. Fragment indeksu słów kluczowych w „Chemical Abstracts" ... 165
12. Fragment „Formula Index" do „Chemical Abstracts" ... 166
13. Fragment „Organisms Index" do „Biological Abstracts" ... 167
14. Fragment RŽ 59. Informatika ... 177
15. Referativnyj Žurnal, seria „Gosudarstwo i pravo" ... 178
16. Fragment zrębu głównego „Chemical Abstracts" ... 181
17. Fragment indeksu patentów do „Chemical Abstracts" ... 182
18. Fragment zrębu głównego „Biological Abstracts" ... 184
19. Spis treści bibliografii analitycznej „Mathematical Reviews" ... 185
20. Fragment części głównej „Mathematical Reviews" ... 186
21. Opisy bibliograficzne i abstrakty w „Sociological Abstracts" ... 188
22. Polska bibliografia bibliografii oraz bibliografia bibliologiczna ... 247
23. Polski system bieżącej bibliografii narodowej ... 263
24. Stan polskiej narodowej bibliografii retrospektywnej ... 272
25. Struktura *Bibliografii polskiej* Karola Estreichera ... 277

ISBN 83-87629-43-X

SERIA WYDAWANA
Z INICJATYWY
INSTYTUTU INFORMACJI NAUKOWEJ
I STUDIÓW BIBLIOLOGICZNYCH
UNIWERSYTETU WARSZAWSKIEGO
ORAZ WYDAWNICTWA SBP